nr 4, 5, 6

1913. ANUL VIII — APRILIE. No. 4.

Table de Mat. la urmă

Viaţa Romînească

Directori: C. STERE şi DR. I. CANTACUZINO

SUMAR:

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Cuza-Vodă 52

1913

Viaţa Romînească apare lunar cu cel puţin .0 de pagini. — Abonamentul în ţară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei. — Pentru învăţători, preoţi de sat şi studenţi: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane.—Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă.—Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei; Numărul 2 lei 50 h.—Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viaţa Romînească

Viaţa Romînească

Revistă literară şi ştiinţifică

Directori: C. STERE şi DR. I. CANTACUZINO

VOLUMUL XXIX

ANUL VIII

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Cuza-Vodă No. 52

1913

SHAKESPEARE

Visul unei nopți de vară

ACTUL AL DOILEA

Scena a patrusprezecea

Titania, Quince, Snug, Bottom, Flute, Snout și Starveling.

(toți intră din fund în dreapta, cu o lanternă).

Bottom.—Ei, sîntem toți în păr?

Quince.—Sîntem în păr, sîntem în păr! Și iată un loc minunat pentru repetiția noastră! Luminișul acesta verde va fi scena, iar în dosul mărăcinilor de colo, culisele—și o să repetăm piesa înnainte întocmai cum vom face-o în fața Ducelui!

Bottom.—Petre Quince!

Quince.—Ce e, zurbagiule?

Bottom.—Vezi că 'n comedia aceasta a lui *Pyram* și *Thisbei* sînt niște locuri care n'au să fie pe placul tuturora. Mai întâiu Pyram ăsta vra să tragă spada și să se ucidă, ceia ce n'are să facă plăcere damelor, ce zici de asta?

Quince.—Pe legea mea, au să se sperie cumplit.

Starveling.—Eu cred că am putea să tăiem măcelul dela urmă.

Bottom. — Ba nicidecum. Am aflat eu tertipul ca toate să meargă strună. Scrieți-mi un prolog în care să se spună publicului că nu ne pricinuim nici o meteahnă, lovindu-ne cu să-

biile și că Pyram nu se ucide aevea. Și ca toată lumea să fie împăcată, mai spuneți acolo că eu, Pyram, nu sînt Pyram, ci Bottom, pînzarul! Și așa scutim publicul de orice neplăcere!

Quince.—Bine, vom avea un prolog în felul ăsta!

Snout.—Dar nu credeți că s'ar speria damele de leu?

Starveling.—Ba se vor speria de bunăsamă.

Bottom.—Scumpi maeștri, gîndiți-vă bine. Să aduci, Doamne ferește, un leu printre femei, e ceva grozav! Nu e pe lume frică mai înfricoșată ca leul viu, și cată să ținem samă de asta.

Snout.—Să se scrie un alt prolog ca să se arăte că nu e leu adevărat.

Bottom.— Da, și cel care-l joacă, să'și spună numele și să facă așa ca să i se vadă fața prin gura leului. Prin coama leului să vorbească. Să spună, de pildă: *„Doamnelor!"* sau *„Frumoaselor Doamne!"* sau *„V'aș recomanda"* sau *„V'aș ruga să nu vă spăriați", „Să nu tremurați. Dacă v'ați închipui că sînt leu în carne și 'n oase, aș muri de năcaz. Nu sînt așa ceva. Sînt om ca toți oamenii"*. Și aci să'și dea pe față numele. Să spună foarte răspicat: *„Sînt Snug, tîmplarul!"*

Quince.—Bun. Așa să fie. Dar mai sînt două lucruri grele de făcut. Mai întâiu, cum aduci, mă rog, luna 'n casă? Știți doar că *Pyram* și *Tisbea* se 'ntîlnesc noaptea pe lună?

Bottom.—Un calendar! Un calendar! Căutați în almanach! Căutați luna! Găsiți lumina lunii!

Quince.—Da, e lună mîne seară.

Bottom.—Atunci n'aveți decît să lăsați o fereastră deschisă în odaia în care jucăm. Luna va bate prin fereastră.

Quince.—Da. Sau unul din noi ar putea să intre 'n scenă cu o crosnie de mărăcini și un felinar și să spună că el desfigurează și reprezintă luciul lunii. Alta, la rînd. Ne trebue un zid în odaia cea mare, deoarece, după cum spune istoria, Pyram și Thisbea își vorbesc prin crăpătura unui zid.

Snug.—Nu vom putea nicicum să aducem cogeamite zid pe scenă. Ce zici de asta, Bottom?

Bottom.—Se poate prea bine ca cineva să facă zidul. N'are decît să se mînjească cu puțin moloz și tencuială, și să'și resfire degetele uite-așa: prin deschizătura aceasta vor șopti Pyram cu Thisbea.

Quince.—Atunci, toate merg strună. Haideți, stați jos, copii ai mamelor voastre, și începeți repetiția. Pyrame, dumneata începi. După ce'ți sfîrșești tirada, treci după tufiș și așa fiecare la rîndul său.

Puck (apare 'n fund, la stînga).

Scena a cincisprezecea

Cei dinnainte, Puck

Puck

Ce nătărăi fac larmă-așa de-aproape
De leagănul Crăiesei? Ce? Teatru?
Atunci să fac și eu pe spectatorul,
Și chiar pe-actorul, dacă am prilej.

Quince.—Incepe, Pyram, Thisbea înnaintează.

Pyram (Bottom).

Ah, aceste flori, o Thisbea, cu miresmele grețoase

Quince.—Grațioase! Grațioase!

Pyram

Cu miresme grațioase
Ca răsufletul tău, Thisbea, dulce și frumos miroase.
Dar auzi! Un glas acolo! Ce să însemneze oare?
Stai! Oprește-te o clipă. In curînd voiu reapare.
(ese).

Puck (aparte)

Un Pyram minunat, pe legea mea!
(ese).

Quince.—Firește. Ai priceput bine? El s'a dus numai să vadă ce zgomot a auzit și se'ntoarce numaidecît.

Thisbe

O, prea-strălucite Pyram, ca un crin de alb și pal,
Și mai roșu decît crinul pe cotorul triumfal,
Cel mai falnic dintre tineri, mai drăguț dintre Ebrei,
Și fidel ca cel mai sprinten cal ce'n veci nu obosește,
Vin, Pyrame, la mormîntul lui Nini de mă găsește.

Quince.— Mormîntul lui Ninus, omule! Dar nu trebue să

spui asta acuma. E un răspuns lui Pyram. Dumneata recitezi tot rolul dintr'o bucată, cu replici cu tot. Intră iar Pyrame; dumneata începi la: ...„cal ce 'n veci nu oboseşte..."

Thisbe.—Ui! „...*Şi fidel ca cel mai sprinten cal ce'n veci nu oboseşte...*

(*Puck* se'ntoarce, *Bottom* vine cu el şi are un cap de măgar).

Pyram.—Dac'aş fi frumos, o Thisbeo, aş fi tot numai al tău!

Quince.— Grozăvie! Minune! Drace, sîntem fermecaţi! Scumpi maeştri, să fugim! Ajutor!

(fug toţi, afară de Bottom).

Puck

Acum vă iau la goană şi la joc!
Prin tufe, bălţi, la vale şi la deal,
Prin bunget şi prăpăstii, şi'n tot locul
M'oiu face cînd un cine, cînd un cal,
Cînd porc, cînd urs fără de cap, cînd foc,
Şi mormăi, grohăi, urlu, rănchez, ard
Ca urşii, porcii, cinii, caii, focul!

Bottom.— Oare de ce fug ei de mine? Au pus la cale vre-o păpuşerie, ca să mă sperie. (*Quince* se 'ntoarce).

Snout.— Vai, Bottom, eşti transformat de tot. Ce văd pe capul tău?

Bottom.—Ce să vezi? Ia, un cap de măgar! Pe-al dumitale, nu-i aşa? (*Quince* se întoarce).

Quince.— Zeii cu tine, Bottom. Zeii cu tine! Eşti transformat! (pleacă).

Scena a şasesprezecea

Bottom, Titania

Bottom.—Acuma înţeleg eu şiretenia lor. Vor să facă din mine un măgar, ca să mă sperie, dacă s'ar putea. Dar n'am să plec de-aci, uite-aşa. Am să mă plimb în sus şi'n jos, ca să vadă ei că nu mi-i frică. (cîntă).

Mierloiul 'n negru înveşmîntat,
Portocaliu la cioc,
Şi sturzul meşter la cîntat,
Sticletele la joc...

Titania (deşteptîndu-se).

Ce înger mă deşteaptă dintre flori?

Bottom (cîntînd).

Vrăbietele şi cinteza
Cristeiul, cucul sur...
Ce bărbăţel ar cuteza
Să-i afle vre-un cusur?

Şi 'n adevăr, cine-ar putea să'şi pună mintea cu o pasere aşa de smintită, cînd îţi strigă în faţă: cucu!

Titania

Mai cîntă, muritor frumos, mai cîntă!
Cîntarea ta auzul mi-l încîntă
Şi ochii mi-s orbiţi de-a ta făptură!
M'ai cucerit la cea dintâiu vedere
Şi inima mea dornică îmi cere
Să'ţi jur că te iubesc peste măsură!

Bottom.—Pare-mi-se, Doamnă, că nu prea ai cuvînt să-mi vorbeşti astfel; dar, la drept vorbind, mintea şi dragostea nu prea fac tovărăşie 'n ziua de astăzi. Vedeţi că mă pricep la glume, cînd vreau.

Titania.—Eşti înţelept pe cît eşti de frumos!

Bottom.—Asta nu. Nu's nici una, nici alta. Dar de-aş avea destulă înţelepciune să pot ieşi din pădurea aceasta, aş fi destul de înţelept ca să mă folosesc de ea!

Titania

O, nu dori să pleci de lîngă mine,
Chiar fără voia ta te voiu reţine.
Eu sînt din altă lume, sînt din ţara
In care înfloreşte veşnic vara,
Şi uite! Te iubesc! O vin' cu mine,
Vei fi slujit de ceata mea de zine
Ce'ţi vor aduce perle din abisuri,
Şi'ţi vor cînta, cînd desfătat de visuri,
Vei adormi pe aşternut de flori,
Şi te voiu face-apoi să nu mai mori,
Să fii asemeni unui duh din aer!
Veniţi, Păinjeniş şi Măzăriche,
Fir de muştar, şi Molie!

(Fir de muştar, Măzăriche, Molie, Painjeniş, intră pe la mijloc din stînga).

Scena a şaptesprezecea

(Cei dinainte, Fir de muştar, Măzăriche, Molia, Păinjeniş)

Fir de muştar. —Aci!
Măzăriche. —Şi eu!
Molie. —Şi eu!
Muştar. —Ce vrea stăpîna?

Titania

Purtaţi-vă frumos cu-acest străin,
Jucaţi sub ochii lui şi faceţi tumbe
De stă pe loc sau vrea să se preumble;
Aduceţi-i smochine din pădure
Căpşuni şi struguri purpurii şi mure,
Prădaţi de miere harnicele-albine,
Alcătuiţi luminărele mici
Din ceara care-o poartă ele 'n poală
Şi-aprindeţi-le dela licurici
Spre-a-i lumina cînd doarme ori se scoală.
Umbriţi-i ochii cu albe-aripi de fluturi,
Ferindu-i de-ale lunii reci săruturi,
Şi fiecare 'n faţă-i să se 'nchine
Cu toată cinstea ce i se cuvine!

Fir de muştar. —Slavă ţie, muritorule!
Măzăriche. —Slavă!
Molie. —Slavă!
Păinjeniş. —Slavă!
Bottom. —Din toată inima vă mulţumesc, domnişorii mei, binevoiţi vă rog să'mi spuneţi cum vă chiamă?
Intâiul silf. —Păinjeniş!
Battom. —Aş dori să facem cunoştinţă mai de-aproape, musiu Păinjeniş! Binevoiţi, vă rog, şi'mi spuneţi cam vă cheamă!
Intâiul silf. —Păinjeniş!
Bottom. —Aş dori să fac cunoştinţă mai deaproape, musiu Păinjeniş! Dacă m'oi tăia cumva la deget, am să apelez la mata. Numele matale, cinstite domnişorule?
Al doilea silf. —Măzăriche!
Bottom. — Spune-i, mă rog matale, salutări din parte'mi doamnei Pastaie, mama mătăluţă, şi lui Conu Vrej, tatăl mătăluţă. Acum scarpină-mă puţin în ceafă, musiu Măzăriche! Aş dori să facem cunoştinţă mai de-aproape. Numele d-tale, domnişorule?
Fir de muştar. —Fir de muştar:

Bottom. —Scumpe fir de muştar, cunosc răbdarea matale. Uriaşul Rost-beaf a 'nghiţit ca un mişel o sumedenie din fameliunea dumitale. Amabilitatea matale, te asigur, mi-aduce lacrimi în ochi. Doresc să facem cunoştinţă mai de-aproape şi cu mătăluţă, scumpe firicel de muştar!

Titania

Veniţi acum şi-l duceţi la culcare!
Scăldată 'n lacrămi însă luna 'mi pare,
Şi cînd ea plînge, plîng florile toate
De jalea vreunei fete înşelate!
Un farmec lege-i limba şi-l adoarmă!
Purtaţi-i lin de tot şi fără larmă!

(*Toţi* intră sub umbrarul ce se deschide în fund. Raze de lună verzi, roşii şi viorii se amestecă 'ntre ele. Cînd au intrat cu toţii, umbrarul se închide).

Scena a optsprezecea

Oberon, apoi Puck

Oberon

Sînt curios să ştiu de s'a trezit
Titania din somn, şi ce făptură
De care ea pe loc s'a 'ndrăgostit,
S'a arătat întîiu vederii sale?

(*Puck* vine din fund)

Oberon

Dar iată-l pe sburdalnicul meu crainic.
Ei, să vedem acuma ce ispravă
Ai pus în noaptea-aceasta tu la cale?
Şi ce s'a petrecut aci 'n dumbravă?

Puck

Stăpîne, prea-frumoasa ta Titanie
S'a îndrăgostit, iertaţi, de o dihanie.
Pecînd dormea 'n culcuşul ei aici,
O şleahtă de meşteşugari calici,
Bieţi derbedei ce-abia cîştig 'o pîne
Prin circiumile-Atenei, de-azi pe mîne,
S'au adunat, vezi Doamne, să repete

O comedie ce-au de gind s'o joace
In seara nunții ducelui Atenei.
Cel mai nerod, podoaba astei cete
De nătărăi, acela care face
Pe Pyram, intră la sfirșitul scenei
Aci 'n tufiș, pe citeva minute...
Eu prind prilejul și pe umeri iute
I-aplic un drăgălaș cap de măgar...
Nu peste mult comediantul meu
Vrind să răspundă Thisbei, intră iar.
Dar cind il văd cum il schimbasem eu,
Ca lișiți cind presimt un păsărar
In ascunzișul lui, mai bine-aşi spune
Ca ciori, ce umplu de croncănituri
Și mătură văzduhu 'n sbor, nebune,
La zgomotul unei detunături,
Așa o iau inspăimintați la goană,
Mincind pămintul bunii mei prieteni.
Eu, după ei, și-i fugăresc o toană
Prin mărăcini, ciulini, hățișuri, cetini
Și 'n spaima lor ii fac să vadă 'n toate
Și pretutindeni duhuri necurate,
Să dea din colț in colț și 'n crăngi să-și lase
Fășii intregi din straele soioase,
Pecind amantul Thisbei il așteaptă,
Nebănuind ce s'a 'ntimplat cu el.
Titania atunci se redeșteaptă
(Precum era de așteptat) și-astfel
Zări și indrăgi pe-acest măgar.

Oberon

E mai frumos decum crezusem, dar
Pe tinărul acela din Atena
L'ai fermecat cu sucul, cum ți-am spus?

Puck

O, da, pecind dormea in iarbă dus
Alăturea de el dormea și fata,
Cind s'o trezi, o va vedea,—și gata!
(intră Demetrius și Hermia)

Scena a nouăsprezecea

Oberon (a intrat cu Puck, după tufiș, in stinga)
Taci, uite-l pe-Atenianul, vine-acum.

Puck

Pe ea o recunosc, dar pe el nu!

Demetrius

De ce m'alungi cu-atita dușmănie?

Hermia

Mă mulțumesc doar să-ți păstrez minie.
Ar trebui să fiu mai rea: mă tem
Că voiu avea prilej să te blestem.
O, dacă l-ai ucis, pecind dormea
Pe scumpul meu Lysander, nu-ți rămine
Decit să stingi acum și viața mea!
Căci soarele la scumpa-i zi nu ține
Mai mult ca el la Hermia-i iubită!
Putea el să mă lase adormită?
Nu, niciodată! Tu mi l-ai răpus.
Cum mă privești așa pierdut și dus
Imi pari un ucigaș.

Demetrius

Ba un ucis,
Că tu, neindurato, mi-ai trimis
Săgeata morții 'n inima-mi zdrobită!
Și, totuși, ucigașa mea iubită,
Străluci senin ca falnica Cytheră
Acolo sus, in luminoasa-i sferă!

Hermia

Ce-i cu Lysander? Spune, fiie-ți milă!
Ah! tu-ți bați joc de mine, o copilă!
De l-ai ucis, fii blestemat de-apururi!
Oh, spune-odată, fără de 'nconjururi
De dragul meu, curatul adevăr!
I-ai fi atins măcar un fir de păr

De nu-l găseai dormind! Nu, tilhăreşte,
L'ai omorît, în somn. Ce mai ispravă!
Năpirca n'are colţi mai plini de otravă
Ca tine, şarpe tiritor!

Demetrius

Opreşte!
De unde poţi avea aşa prepus?
Că pe Lysander eu l-aş fi răpus?
El, pe cit ştiu, întreg şi teafăr este!

Hermia

E teafăr, zici? Ah, poţi să-mi dai vre-o veste?

Demetrius

Şi de-aş putea, m'aleg cu vre-o răsplată?

Hermia

Cu-aceia ca de-acuma niciodată
Să nu ne mai vedem, şi de-i în viaţă
Sau mort Lysander, să-mi lipseşti din faţă!
(ese prin fund la stînga).

Scena a douăzecea

Demetrius, Oberon, Puck, Hermia, Helena, Lysander, Titania

Demetrius

S'o urmăresc ar fi zădarnic chin,
Mai bine stau şi m'odihnesc puţin.
Povara suferinţii e mai grea,
Cînd somnu 'şi uită vama să şi-o ia,
Dar poate, de-l aştept, tot va să vină
Să-mi împrumute-o clipă de hodină
(se culcă în dreapta şi adoarme)

Oberon (intră din nou)

Puck, ce-ai făcut? Ai încurcat-o, Puck.
Ai folosit greşit vrăjitul suc.

Schimbînd prin lipsa ta de chibzuinţă
Iubirea-adevărată 'n necredinţă.

Puck

Aşa e scris, ca pentru-un credincios
Să-şi calce milioane jurămîntul!

Oberon

Mergi în hăţiş, mai repede ca vîntul,
Cutreeră-l şi află pe Helena
Pe-acea frumoasă fată din Atena
Ce plînge şi se zbuciumă amar,
De tînărul acela înşelată...
Mergi şi-ado printr'o vrajă-aci la mine,
Eu 'l voiu vrăji pe dînsul, până vine.

Puck

Plec, zbor mai abitir ca o săgeată
Din arcul celui mai dibaciu tătar!
(Ese prin dreapta)

Oberon

Floare care ai sîngerat
Amor cînd te-a săgetat,
Sucul tău pe ochi i-l pui
Să-i apară draga lui
Cum străluce sus, în cer,
Venus plină de mister!
Cînd te vei redeştepta
Şi la ea te vei uita
S'o implori, s'o rogi, s'o cei
Şi să mori de dragul ei!
(Puck se reintoarce)

Puck

Craiu al neamului de zine,
Iat-o pe Helena, vine.
Tînărul de mine uns
Îi cerşeşte un răspuns.

Ce nebuni, ah, uneori
Sînt sărmanii muritori!

Oberon

Treci aici. Cu larma lor
Au să-i sperie din somn.

Puck

Și-amîndoi o vor peți
Până cînd vor ameți.
Cînd se 'ntîmplă vre-un bucluc,
Bine mai petrece Puck!
(merge în stînga)

Scena a douăzeci și una

Lysander

Poți crede că batjocura se 'mbracă
In lacrimi? O, de ce n'asculți ce spun!
Nu vezi că plînsul glasul mi-l îneacă
Azi când iți jur că te iubesc nebun?
Așa rostite-asemeni jurăminte
Sînt sincere. Cum poți să crezi că minte
Acela care'n fața ta se'nchină
Ca robul care 'ntîmpină-o regină?

Helena

Din ce te-ascult, te cred tot mai puțin.
Știam doar că Hermiei aparțin,
Nu mie, jurămintele aceste.
Ce vreai să fac, la rândul meu cu ele
Cînd văd că sînt atît de ușurele,
Mai mincinoase chiar ca o poveste?

Lysander

Un orb am fost atunci cînd i-am vorbit
De dragoste.

Helena

Acum ești mai orbit.

Lysander

Demetrius e'ndrăgostit de ea
Și nu de tine; poți să fii a mea!

Demetrius (deșteptîndu-se)

Helenă! Zină! Nimfă! Vis! Minune!
Cu ce s'asemui ochi'ți limpezi, spune!
Pe lîngă ei e tulbure cristalul
Și buzele-ți ce-ar rușina coralul
Par două gemene cireșe coapte!
Omătul de pe Taurus în zare
Mai negru decît corbul mi se pare,
Cînd brațul tău cel alb se'nalță 'n noapte!
Ingăduie'mi să pun pe alba'ți mînă
Acest sigil al fericirii, zînă.

Lysander

O chin! O iad! V'ați înțeles văd bine
Să rideți, să vă bateți joc de mine!
O, de-ați avea cît de puțin simțire
M'ați fi crutat de-această umilire!
Nu vi-i deajuns că mă urîți, și vreți
S'adăugați la ură și disprcț?
O, dac'ați fi voi oameni, v'ar fi milă
De-o inimă sărmană de copilă
Și n'ați glumi cu-asemeni jurăminte
Și vorbe seci, cînd știu de mai 'nainte
Că mă urîți! Frumos de tot vă șade.
E faptă demnă de-oameni cum-se-cade
Să'și bată joc de-o fată și s'o facă
Să plîngă-amar numai ca să petreacă?

Lysander

Demetrius, fii sincer, tu iubeai
Pe Hermia: ți-o dau, poți să ți-o iai,
In schimb tu lasă'mi mie pe Helena
Și nu va fi un om pe lumea'ntreagă
Mai fericit ca mine în Atena!

Helena

O ticăloșii! Cum mă rabdă firea!

Demetrius

Voiu fi iubit-o, dar s'a dus iubirea
Ca un pribeag ce'și vede rătăcirea
Și se întoarce iar în scumpa-i țară,
Așa mă'ntorc eu la Helena iară,
Spre-a rămînea la ea de-aci 'nainte.

Lysander

O, nu-i adevărat! Heleno! Minte!

Demetrius

Ia sama la ce spui, să nu plătești
Prea scump aceste vorbe nebunești.
Dar iată-ți pe Hermia. Mergi la ea!

(Intră Hermia, din stînga)

Scena a douăzeci și doua

Cei dinnainte, Hermia

Hermia

Tu noapte, ne lipsești de simț părechea
De ochi, și 'n schimb ne ageresti urechea;
Nu ochii îmi călăuziră pasul,
Urechea mea ți-a prins, Lysander, glasul
Și-i mulțumesc... Dar unde-ai dispărut?

Lysander

N'am mai rămas, fiindcă n'am mai vrut.

Hermia

Lysander totuși cred că trebuia
Să mai rămînă.

Lysander

Nu-i îngăduia
Iubirea să rămînă. Da, iubirea
Helenei care 'ntrece 'n strălucirea
Acestei mîndre nopți de stele plină

Și'ntunecă toți ochii de lumină!
De ce mă cauți dar, cînd vezi prea bine
Că ura m'a făcut să fug de tine!

Hermia

O, nu se poate să gîndești așa!

Helena

E-amestecată în complot și ea!
Pricep acuma. S'au vorbit toți trei
Să facă haz pe socoteala mea!
O, Hermia, te-ai înțeles cu ei,
Ingrato! Asta nu-i prietenie!
Nu-i demn de-o fată! Este-o infamie
Prin care tu, cu dînșii dimpreună,
Insulți acum pe-amica'ți cea mai bună:

Hermia

Mustrarea ta mă minunează mult:
Tu m'ocărăști și eu nu te ascult.

Helena

N'ai pus tu pe Lysander să se'nchine
În fața mea, ca rob, unei regine?
Și n'ai făcut tu pe Demetrius
Ce pân'acuma mă privea de sus,
Să'mi spună: nimfă, și să mă numească:
Divină, zînă, rază și cerească?
De ce vorbește-așa unei femei
Pe care o urăște? Pentru ce'i
Lysander dîrz cu tine, dacă nu
L-ai pus la cale dinnainte tu?

Hermia

Stau și te-ascult tot mai nedumerită.

Helena

Ah, da! Prefă-te! Arată-te smerită!
Și'mi rîzi în spate! Faceți-vă semne!
Continuați păpușeria. Jocul

E minunat, dar nu-și prea are locul!
Dac'ați avea în voi simțiri mai demne
De cinste, și o umbră de rușine
N'ați face-o țintă-a glumelor din mine!
Vă las. Greșala-i tot a mea, în parte;
Prin depărtare, dacă nu prin moarte
Am s'o răscumpăr...

Lysander

Nu; rămîi frumoaso,
Heleno; și ascultă-mă, iubito,
Viața, inima, sufletul meu!

Helena

Frumos!

Hermia

Lysander dragă, las-o'n pace!

Demetrius

Și dacă rugămințile n'ajută
O voi sili.

Lysander

Cu sila n'o vei face
Să te asculte, și de-o ameninți
N'obții mai mult decît prin rugăminți!
Pe tine te iubesc, Helena mea!
Mi-ești dragă, și mă jur pe viața mea,
Pe-această viață ce ți-o dărui ție,
Să dovedesc de mincinos pe-oricine
Cutează-a spune că tu nu-mi ești dragă!

Demetrius

Ți-o jur că te iubesc mai mult ca el!

Lysanader

De este-așa, hai, vin' de fă dovada!

Demetrius

Sînt gata.

Hermia

Dar Lysander, ce 'nsemnează
Aceasta?

Lysander

Pleacă, Eliopearcă

Demetrius

O, nu! Viteazul nu va trage spada!
Se laudă că vrea să mă atace,
Dar stă pe loc.

Lysander (Hermiei)

Pisică! Scaiu! Dă'mi pace!
Demetrius, îmi țin cuvîntul dat!

Demetrius

Prefer să-l am înscris de mîna ta!

Hermia

Ce 'nsamnă, vai? Ce s'a 'ntîmplat, iubite?
Nu's eu Hermia? Nu ești tu Lysander?
In noaptea-aceasta mă iubeai atît
Și tot în noaptea aceasta m'ai urît?
N'a fost o glumă numai?

Lysander

Lasă gluma.
Nu vreau să te mai văd în veci de-acuma;
Deci nu 'ntreba și nu'mi mai face scene,
Că te urăsc și mă închin Helenei!

Hermia

Vai! Prefăcuto! Verme-ascuns în floare!
Tu mi-ai furat norocul, vrăjitoare!
Ce? Ai venit în noaptea-aceasta-anume
Să mă lipsești de ce-am mai scump pe lume?

Helena

Frumos de tot iți stă! Nu ți-e rușine?
Silești astfel tu buzele'mi blajine
Să scape vorbe aspre și amare?
Pfui! Păpușico!

Hermia

Ce? Cum? Păpușică!
Pricep acum. Ea-i mare, eu sînt mică.
Și pentrucă's micuță, sînt pitică.
Așa de mult aceasta te ridică
In ochii lui, ce zici, prăjină lungă?
Sînt mică, hai?... Tot nu 's așa micuță
Ca unghiile mele să n'ajungă
Să 'ți scoată ochii...

Helena

Domnilor, scurtați
Cu glumele, vă rog, și m' apărați!
Că eu nu sînt și nici nu pot fi rea!
Eu n'am o fire aprigă ca ea!
Sînt gingașă și n'am putere 'n brațe.
Vă rog să n'o lăsați să mă înhațe,
Deși, precum vedeți, ea e mai mică!

Hermia

Mai mică, iarăși!

Helena

Hermia, fii bună
Și-ascultă-mă, că vezi, n'am altă vină
Decît că doar prin mine-a prins de veste
Demetrius de fuga voastră-aci.
V'a urmărit, și eu la rîndul meu
L-am urmărit din dragoste pe el;
Dar dînsul m'a certat și m'a gonit
Și-acum, de mă lăsați să merg în pace,
Mă 'ntorc cu nebunia mea acasă
Și nu vă mai urmez de-aci 'nainte.
Vedeți că 's un copil fără de minte!

Hermia

Ei bine, pleacă! Cine te oprește?

Helena

O inimă pe care-o las aci!

Hermia

Ce? La Lysander?

Helena

La Demetrius!

Lysander

Rămîi, Heleno, fără nici o teamă.
Nu-l voiu lăsa să'ți facă niciun rău.

Demetrius

O, da, deși o iai subt scutul tău!

Helena

O, Hermia-i cumplită la mînie!
La școală toate îi știam de frică
Și-i foarte rea, cu toate că e mică!

Hermia

Iar mică, și mai mică, și tot mică!
Și voi răbdați să fiu hulită-așa?
Stai că-i arăt eu ei acum!

Lysander

In lături,
Pitico! Stărpitură! Poponeț!

Demetrius

Ești prea 'ndatoritor cu-o fată care
Ți-arată numai ură și dispreț!
Dă-i pace! Nu vorbi despre Helena!
Nu te mai face-apărătorul ei!
De nu te-astîmperi, vei plăti-o scump...

Lysander

A, amenințî! Atîta mai lipsea!
Urmează-mă, de ai curaj, iubite,
Și vom vedea a cui va fi Helena!
(Lysander și Demetrius es)

Hermia

Din vina ta se bat. Stai! De ce pleci?

Helena

Nu! Nu! Mă tem de tine. Tu mă 'ntreci
La mîni, eu însă am picioare lungi.
Incearcă dacă poți dar să m'ajungi!
(ese alergînd în dreapta)

Hermia

Mă minunez și nu știu ce să spun!
(aleargă după Helena)

Scena a douăzeci și treia

Oberon, Puck

Oberon (ese din ascunzătoarea lui)

Vezi, Puck, urmarea neghiobiei tale!
Cînd nu dai greș, întotdeauna pui
O nouă dracovenie la cale!

Puck

Mă iartă, Craiu al umbrelor, dar nu-s
De data asta chiar eu vinovatul.
Am căutat să'ți împlinesc cuvîntul,
Mi-ai spus că-l voiu cunoaște pe veșmîntul
Lui de Atenian,—și, de l-a'mpins păcatul
Să fie altul cel vrăjit de mine
E tot un Atenian în adevăr.
Și-apoi îmi pare-așa nespus de bine
Să-i văd pe ambii cum se iau de păr!

Oberon

Tu-i vezi acum pe amîndoi rivalii

Stînd gata să se 'ncaere. Aleargă
Și-acopere 'nstelata boltă largă
C'un pile de ceață grea și 'ntunecată
Ca Acheronul, și îndepărtează-i
Pe luptători, așa ca să nu poată
Să dea unul de altul. Imitează-i
Cînd glasul lui Lysander, plin de ură,
Sfidînd din umbră pe Demetrius;
Cînd strigă ca Demetrius și 'njură
Și-aruncă lui Lysander zeflemele
Și poartă-i fără rost în jos și 'n sus,
Ținîndu-l pe-unul de celălalt departe;
Pînă ce-un somn învecinat de moarte
Iși va așterne aripele-i grele
Pe ochii lor, silindu-i să adoarmă...
Atunci tu mergi tiptil și fără larmă
Și-apasă 'ncet pe-a lui Lysander geană
Această fermecată buruiană
A Cynthiei, ce-ascunde 'n ea puterea
De-a limpezi de năluciri vederea;
Cînd s'or trezi cu toții, tot ce-a fost
Li va părea un vis fără de rost,
Și s'or întoarce veseli la Atena,
Hermia cu Lysander, cu Helena
Demetrius,—și vor trăi în pace.
Eu într'aceia merg să văd ce face
Frumoasa mea Regină și'i voiu cere
Din nou pe favoritul Indian;
Apoi voiu smulge farmecul dușman
Ce-apasă ochii ei, voiu isgoni
Hidosul monstru din a ei vedere —
Și pacea peste tot iar va domni.

Puck

Stăpîne, asta cere mare zor.
Căci smeii iuți ai nopții sparg în zare
In două norii, și acolo 'n zare
Al aurorii crainic se năzare.
Cînd el s'arată, tristele năluci
Reintră 'n gropi și duhurile rele

Lysander

A, amenințî! Atita mai lipsea!
Urmează-mă, de ai curaj, iubite,
Și vom vedea a cui va fi Helena!
(Lysander și Demetrius es)

Hermia

Din vina ta se bat. Stai! De ce pleci?

Helena

Nu! Nu! Mă tem de tine. Tu mă 'ntreci
La mini, eu însă am picioare lungi.
Incearcă dacă poți dar să m'ajungi!
(ese alergind in dreapta)

Hermia

Mă minunez și nu știu ce să spun!
(aleargă după Helena)

Scena a douăzeci și treia

Oberon, Puck

Oberon (ese din ascunzătoarea lui)

Vezi, Puck, urmarea neghiobiei tale!
Cînd nu dai greș, întotdeauna pui
O nouă dracovenie la cale!

Puck

Mă iartă, Craiu al umbrelor, dar nu-s
De data asta chiar eu vinovatul.
Am căutat să'ți împlinesc cuvintul,
Mi-ai spus că-l voiu cunoaște pe veșmintul
Lui de Atenian,—și, de l-a'mpins păcatul
Să fie altul cel vrăjit de mine
E tot un Atenian in adevăr.
Și-apoi îmi pare-așa nespus de bine
Să-i văd pe ambii cum se iau de păr!

Oberon

Tu-i vezi acum pe amindoi rivalii

Stind gata să se 'ncaere. Aleargă
Și-acopere 'nstelata boltă largă
C'un pile de ceață grea și 'ntunecată
Ca Acheronul, și îndepărtează-i
Pe luptători, așa ca să nu poată
Să dea unul de altul. Imitează-i
Cînd glasul lui Lysander, plin de ură,
Sfidind din umbră pe Demetrius;
Cînd strigă ca Demetrius și 'njură
Și-aruncă lui Lysander zeflemele
Și poartă-i fără rost în jos și 'n sus,
Ținîndu-l pe-unul de cellalt departe;
Până ce-un somn învecinat de moarte
Își va aștерne aripele-i grele
Pe ochii lor, silindu-i să adoarmă...
Atunci tu mergi tiptil și fără larmă
Și-apasă 'ncet pe-a lui Lysander geană
Această fermecată buruiană
A Cynthiei, ce-ascunde 'n ea puterea
De-a limpezi de năluciri vederea;
Cînd s'or trezi cu toții, tot ce-a fost
Li va părea un vis fără de rost,
Și s'or întoarce veseli la Atena.
Hermia cu Lysander, cu Helena
Demetrius,—și vor trăi în pace.
Eu intr'aceia merg să văd ce face
Frumoasa mea Regină și'i voiu cere
Din nou pe favoritul Indian;
Apoi voiu smulge farmecul dușman
Ce-apasă ochii ei, voiu isgoni
Hidosul monstru din a ei vedere —
Și pacea peste tot iar va domni.

Puck

Stăpîne, asta cere mare zor.
Căci smeii iuți ai nopții sparg în zare
În două norii, și acolo 'n zare
Al aurorii crainic se năzare.
Cînd el s'arată, tristele năluci
Reintră 'n gropi și duhurile rele

Ce dorm subt ape-adinci, precum și-acele
Ce zac înmormîntate la răscruci,
S'ascund în lumea lor de vermi, de groază
Să nu le-apuce ziua să le vază.

Oberon

Ci noi nu sîntem spirite de rînd...
Eu sînt cu favoritul Aurorii
Prieten bun, și pot, ca vînătorii,
Să vîntur văi și codri până cînd
Din ale Răsăritului portaluri
Deschise-asupra lui Neptun, mijește
Strălucitoarea zi și poleește
Cu aur galben verzile lui valuri.
Oricum dă-i zor, până se face zi
Să descurcăm ce-ai încurcat aci.

(es în dreapta).

Scena a douăzeci și patra

Puck, apoi *Lysander* și *Demetrius*

Puck

Puck aici, Puck colea,
Puck îi poartă-așa cum vrea,
Peste munți și văi hai-hui
Și toți știu de frica lui !
Iată-l pe unul !

Lysander

Hei, unde ești, Demetrius, voinice !
Răspunde, unde ești ?

Puck

Aici, amice !
Aici ! tu unde ești ? Unde-ai fugit ?

Lysander

Am să te-ajung numaidecît !

Puck

Urmează-mă pe-un loc mai potrivit !

(Lysander ese urmărind glasul lui Puck).

Demetrius

Lysander, bun de gură, slab la faptă !
Hai, lașule ! Vorbește ! Nu-mi răspunzi ?
In care tufă capul ți-l ascunzi ?

Puck

Poltron ce ia de martore pe stele
Și fugi apoi de groaza spadei mele !
Tu povestești cu tufele ; te lauzi
Că lupți cu mine, și nu vii ! Hei, n'auzi ?
Am să te bat, copile, cu-o nuia !
Cel care trage spada'n contra ta
Se necinstește !...

Demetrius

Acolo erai ?

Lysander

Da ! Ia-te după glasul meu, de vrai
Să pui curajul tău la încercare !

(se'ntoarce 'napoi)

Mereu mă strigă, merg pe urma lui
Și cînd îl caut, ia-l de unde nu-i.
Mișelul e mai iute de picioare,
Am alergat cît am putut de iute,
Dar aleargă mai iute, ticălosul !
Am rătăcit pe căi necunoscute
Și grele, fără să-mi răzbun ponosul !
Simt că un somn de neînvins mă fură.

(se culcă la pămînt)

O, vino mai degrabă, dulce zi !
Indată ce lumina ta cea sură,
Căzînd pe ochii mei, mă va trezi,
Il voiu afla pe cel ce mă desfide

Și spada intre noi doi va decide!
(Puck și Demetrius se 'ntorc).

Puck

Hoho! Hoho! Poltron, de ce nu vii?

Demetrius

Așteaptă dacă ai curaj. Iți place
Să fugi mereu cind colo, cind dincoace,
Nu indrăznești să stai pe loc, și nici
Să'mi stai in față! Unde ești?

Puck

Aici!
Poftește!

Demetrius

Rizi de mine! Dar să știi
Că'mi vei plăti-o scump mini dimineață
De ne-om găsi vreodată față 'n față!
Te las de-acuma. Poți să-ți vezi de cale
Fiindcă obosala mă doboară,
Dar mine, unul din noi va să moară!
(se culcă la dreapta și adoarme).
(intră Helena).

Helena

O noapte tristă, fără de sfirșit!
O de s'ar scurge ceasurile tale!
O! strălucește soare 'n răsărit
Spre-a mi lumina pe drum spre Atena iarăși,
Departe de mișeii mei tovarăși.
Tu, somn ușor, ce-adeseaori alină
Durerile cele mai grele, vină
Și până ce lumina va să vie
O fură-mă pe mine insă'mi, mie!
(adoarme și ea in dreapta).

Puck

Pân'acum nu-s decit trei!
Mai lipsește una! Dar

Iat-o! Prăpădită ce-i!
Cupidon, ești un ștrengar!
Cum prostești tu pe femei!

Hermia

Nici cind n'am fost așa nenorocită
Și-atit de obosită ca acum!
Abia mă mișc de rădăcini rănită
Și nu mai pot: am să mă culc aci
Să dorm până se face dimineață
Și dacă ei in spede s'or lovi,
O, cer! păzește-a lui Lysander viață!
(adoarme in dreapta)

Puck

Dormi pe jos
Sănătos
Am să'ți fac
Eu de leac
Cu-acest suc miraculos!
(Apasă buruiana pe ochii lui Lysander).
Cind tresari
Ride-i iar
Celei cari
Te'nchinai
Și să-i fii'n veci credincios!
Și-atunci se va 'mplini zicala veche:
Tot insu-și va găsi a lui păreche
Orice tigaie 'și va găsi capacul
Și petecul și-l va găsi tot sacul
Și toate-or merge cum le taie capul!
(ese prin dreapta).

Traducere de **St. O. Iosif**

DORINȚA

Ședeam pe o scorbură de copac în mijlocul pădurii bătrîne, într'un colț de țară. De-asupra mea se înălțau uriașe vîrfurile copacilor, încît ochii obosiți nu mai căutau, de-asupra lor, cerul. Era tăcere măreață și tainică. Șoseaua albă șerpuia departe ca o dungă de lumină și ea singură mai amintea de oameni și de cîmpie.

De ce voiu fi venit acolo?.. Să caut frunții încărcate de vise și sufletului ostenit de doruri, desmerdarea răcoarii ș'a păcii... Pierdusem simțirea limpede a timpului și locului,—o toropeală necunoscută mă învăluia ca o beție. Ochiul ațintit nu vedea până 'n zarea drumului nimic, și urechea pînditoare nu prindea nici un sgomot; părea că codrul e fermecat și ursit tăcerii... Aș fi vrut să gîndesc, și gîndul nu se închega,—aș fi vrut să plec și puteri necunoscute mă țintuiau.

Pădurea ce mă impresura era un vestit codru așezat în culmea Moldovei, pe unde odinioară atîtea hoarde în șiruri lungi s'au strecurat până 'n inima țării.

Codrul e de o neasămănată frumusețe.

...Altădată, pe cîmpia întinsă, sufletul meu era singur stăpîn: mai înalt decît copacii, mai adînc decît pădurea, mai cutezător decît pasările, el nu avea hotare. Dece acum e adormit și învins?...

Mă uit la copacii din jurul meu... Ce-i lemnul pentru noi? Măduva focului, el scîntee, se aprinde, dăruește toată tăria lui, căldurii; arde ca un rug, se mistue și trece. El e gardul cel strîmb care mărginește satul, ori uluca văpsită a tîrgovețului; e parul necioplit sau grinda măestrită; e crucea înclinată pe mor-

mînt, e osia de car sau aripa avionului; e unealtă vulgară în mîna prețioasă a omului, care din inima lemnului țese fir moale ca mătasa ori tae foae limpede ca geamul. E rob! El a fost undeva stejar, precum sclavul negru fusese cîndva rege în India. La poalele copacului uriaș stă omul pigmeu; și uriașul se clatină subt lovitura de furnică, geme și se prăbușește învins...

Glasul neobosit al gîndului tace, pe cînd codrul vorbește.

Aici, el e stăpîn sălbatec, puterea lui mă înfrînge. Îl ascult aiurită... Prinsă de scorbura copacului cu lanțuri nevăzute, mă simt cași mușchiul ce a crescut pe trunchiu sau ca edera fragedă încolăcită în jurul lui,—și în mine adoarme neastîmpărul lacom de până acum. Mi se desprind toate patimile și un suflet nou îmi crește, asemeni florilor de pădure, un suflet inconștient și primitiv ca al plantelor.

...Am văzut și aiurea păduri; pe coastele ce se oglindesc în Rin, sau pe fruntariile Spaniei, pe cerul cenușiu al Scoției sau în insulele inundate de soare ale Mediteranei. Frunze cu foșnet lin, aer dulce, farmec de umbre și culori, jocuri de soare ce lasă să cadă inele de lumină prin ruginiul frunzelor. Păduri pline de pasări, de murmur și de poezie...

Nici una însă nu mi-a vorbit ca codrul. Frumoase și străine, toate mă încîntau cu glasuri felurite,—dar graiul Lui mă îngenunche și mă doare...

Am întins brațele să cuprind trunchiul, dar brațele nu i-au putut face colan; am netezit cu mîna scoarța aspră și prin mînă s'a strecurat cîntecul lemnului... și am rămas așa, cu brațele întinse, sorbind glasul care, ca un fior, picura din sufletul lemnului în sufletul meu.

Aș fi voit să arunc de pe mine hainele ca pe niște poveri, să nimicesc și carnea și sîngele, să mă nasc nouă, ca o întrupare a pădurii din misterul adîncimii ei, să fiu ca o mlădiță, să fiu ca o tulpină plăsmuită din ea, pentruca astfel să înțeleg mai bine povestea ei bătrînă.

Aș fi vrut ca ochii mei să nu fi văzut niciodată alt cer, nici orizontul altor drumuri, ca privirea mea să nu fi cunoscut amara nemărginire a mărilor. Aș fi vrut ca auzul meu să nu priceapă cuvîntul altor limbi, nici farmecul altor sunete, ca mintea mea să nu se mai adîncească în rădăcinile atîtor vremuri, să nu cunoască atîtea locuri, atîția oameni, atîtea fapte; ca sufletul meu risipit pe fața lumii, care cuprinde înțelesul atîtor iubiri, palpitarea atîtor dorinți, să fie întreg al unei singure simțiri.

Aș fi voit ca inima mea care bate înfrățită cu a lumii întregi, să știe curățenia unei singure iubiri; aș fi voit să nu cunosc parfumurile din Arabia, îmbătarea florilor stranii de India, miresmele tiparoselor, gustul ciudat al fructelor de aiurea, mlădierea ritmică a danțurilor felurite. Atunci neștiutoare de gingășia altor fețe, de bătăile altui singe, de dorul altor suflete, inima mea largă în care a găsit adăpost toate sbuciumele, cugetul meu care a înțeles atitea alte ginduri, a tresărit la ambițiile tutulor, s'a mîndrit la toate cuceririle, s'a încovoiat subt toate înfringerile, a ris tuturor bucuriilor, a suspinat cu durerea fiecărui,—aș fi voit să fi cuprins, în nesfirșitul lui, o singură nemărginită iubire, verdeața unei singure vegetații, căldura unui singur mers de soare, mirosul crăițelor și-al măgheranului; iar drept orizont gardul satului, drept univers fundul negru al pădurii, drept joc pasul cuminte al horei, drept cîntec nota plîngătoare a doinei. O! florile care cresc în acelaşi colț de grădină, cași cum ar fi veșnic aceiași primăvară!

La acelaşi ceas glasul stins în zarea drumului, cîntînd *același* jalnic cîntec.... Un singur dor pe care-l crești și cu care mori lăsîndu-l altora, acelaşi vis dealungul zilelor pe care nu le simți cum trec, vis a cărui fantezie țese pe gherghef minunea firelor de aur și mătasă, rostul neschimbat al trebilor din zori până în amurg... iubirea strîmtă a unui singur colț de lume, și a fiecăruia în colțul lui... mila dulce de tot ce ai apucat că e al tău, toată mila și duioșia sufletului larg, care-și adună izvoarele în apa limpede a unei singure adorări... Și ură sălbatecă pentru tot ce e dușman, nepăsare și sfială de tot ce e străin... aproape cruzime pentru tot ce e dincolo de fruntariile sufletului tău... simțirea acelui care a sădit sămînța, apoi răbdător a crescut răsadul și, zi după zi, împletind viață, l-a pîndit cum se înalță în așteptarea rodului, și a murit privind la el, fără să știe că au mai fost pe lume și altele... O frunte albă cu unde de păr auriu plecată pe un leagăn, apoi încrețită de griji, cu plete albite; ochii care au obosit privind pruncul, și care nu au depășit locul dintre leagăn și mormînt... O dorință mare, puternică și neisprăvită de o singură ființă, de o singură idee sau de un singur vis, în afară de care totul e uimitor, străin și rece!

De ce tocmai acum m'a cuprins văpaia acestei dorinți?

...*Așa* aș vrea să simt, și ca mine să simtă mii de mii cîți sînt în jurul meu.

Pădurea!... Ea știe cum e această mîndră, sălbatecă, în-

gustă și minunată iubire. A răsărit din pămîntul gras, trăgînd din el tot rîul vieții, a fost rariște și a crescut încet desmerdată de soare, și s'a îndesit în dumbravă, și ani făcuți veac au împlinit codrul; ea a văzut luna răsărind și culcîndu-se după acelaşi tufiș, a auzit în frunzarele ei aceiași cîntători, a privit nestrămutat cum neamurile se încăerau în lupte și singele păgîn cu cel pămîntean roșeau covorul ei de frunze. A supt pe cel rominesc, și a îngrășat cu el lutul țării; iar vîntul a cules de pe buze de viteji suspinul morții... Și de atunci, foșnind prin crengi, îl spune mereu cui știe să asculte. De aceia glasul pădurii mă dezmeardă și mă mustră, îl simt cu toată ființa mea tremurătoare și supusă...

Un vînt ușor a răsculat pe drum o ceață de praf... Nu trece nimeni... dar oare cine o fi trecut pe vremuri? Ce convoiuri? Ce oști?

De ce nu le pot vedea cu ochii înfăptuitori ai minții?

...În pădurea Vincennes sau Fontainebleau, mi s'au arătat desluşit cavalerii cu mătăsurile lor bogate, cu străvezimea horbotelor prețioase, cu fîlfîitul îndrăzneț al penajelor, cu toată bogata felurime a culorilor, în splendoarea vreunei calvacade regale... Prin brazii negri ai Pirineilor am avut, într'un amurg cenușiu și fioros, vedenia unei cete de bandiți spanioli, cu frunțile umbrite de marginea pălăriilor largi, cu fețele măslinii și smede, cu scînteierea ciucurilor de argint și a lamei de pumnal în faldurile mantiilor...

Am zărit intrînd arcașii pe porțile greoae ale unui castel din Scoția cu cerul de oțel... În lumina portocalie a Orientului am privit în strălucirea miezului zilei burnuzele albastre și turbanele albe, pe caii cu hamurile împletite din mărgele, trecînd pe drumuri unde toate zările înalță minarete.

Arată-mi-se acum alaiul unei nunți romînești din străvechime trecînd pe panglica șoselei la ceasul cînd umbra și lumina fac din pădure un raiu... Aș vrea să văd podoaba carelor și straiul mirilor, să pipăiu inul pînzelor țesute în război brîul lung în fețele curcubeului ce se desfășoară ca o poveste de dragoste, chimirul de mătăsuri și cilic, darul rușinoasei mirese, blana scumpă a fiarei ucise în toiul vînătoarei, aruncată pe umeri ca un suman, iia subțire cu fire alese, fusta de mătasă cilibie, colanul scump al fecioarei și, prin marama străvezie, fața ei albă ce pare că n'a văzut lumina.

Ochii mei se lărgesc lacomi... Cum va fi fost chipul unei Domnițe romîne care din părinți în părinți ar fi închegat în ea, ca într'o floare măiastră, mîndreța curată a neamului? cum, chipul voinicului din viță moldovenească,—dulce la dragoste și aprig la luptă?... Inchid ochii și alaiul trece, învăluit în țesătura păinjenită a ceții, nu limpede și deslușit cum îl doream. Se aud cîntece și glasuri... ajung până la mine ca un sunet fermecător, ale cărui înțelesuri nu le cunosc... Vor trage într'o curte boerească și vor așterne masă mare cu cîntece care s'au pierdut și glume ce nu ne mai fac să rîdem.. Apoi cînd peste lună va trece un nour, mirii vor ieși pe un cerdac și, de-or tăcea sau de-or vorbi, altă tăcere și alte vorbe vor fi decît cele de astăzi..

De ce n'am fost eu dintr'o tulpină care, din întunericul timpului, nu s'a încrucișat și care ar fi păstrat curat sîngele și graiul neamului meu?...

Am cunoscut cîndva oameni care trăiau viața tutulor, umblau, vorbeau, petreceau și se purtau ca fiecine, deși veneau din norduri depărtate. Iar într'o zi aflai că au pierit în vălmășala vreunei fapte fioroase, vreunei nebunii sublime și crude;—atunci am înțeles că ei purtau pe față o mască, subt care își păstrau neschimbată sălbateca fire sau cutezătorul vis al neamului. Peste ei strălucirea popoarelor apusene trecea lunecînd ca pe un cristal....

Roma trufașă a deschis porțile ei triumfale și în ea au năpădit toate neamurile; *ele* s'au îmbătat de desfătările și minunile Romei, și *ea* s'a înmulțit din sîngele lor puternic, și ne-a lăsat moștenire sufletul ei larg și mintea ei deschisă.

Altarul meu, lîngă care se înalțau libere toate altarele,—și atriul cu statuele tutulor artelor, tot ce făcea mîndria mea, frumosul și bunul adunat de pe toate cîmpurile lumii!.

De ce azi aș vrea să svîrl moștenirea asta strălucită, ca să'ntrupez într'o cruce de lemn necioplit idealul încăpățînat al iubirii strîmte și sălbatece de ogorul țării mele?...

Binecuvîntată și sfîntă pădure!

...M'am desculțat ca piciorul meu gol, atingînd covorul adînc de frunziș putregăit, să simtă deadreptul scurgîndu-se în el, din lutul umed, fiorul dragostei de pămînt...

Trupul meu tînăr și alb cu sînge viu și bogat, toată ființa mea, tot ceia ce sînt *eu* deosebit de altă făptură, și tot sufletul meu risipit în trup, ca parfumul în carnea petalei,—va fi și el odată pămînt!... Ce greu ne aducem aminte de asta!... Da, trupul mlădios și părul bălaiu, visul și dorul... ochii albaștri și lumina fericirii dintr'înșii vor fi țărînă, lut negru, din care vor crește flori minunate. Apoi și ele s'or veșteji și putregaiul lor va împrospăta primăverile. Și toți ai mei, din care pe rînd s'a făptuit altoiul ce m'a născut, sînt și vor fi toți pămînt; și copiii mei gingași vor fi odată pămînt...

Dedesupt strămoșii; apoi țărîna și misterul ființii noastre; deasupra copiii...

Ce sfîntă Plămadă! Și ce bine înțeleg pe acei ce s'au aplecat și au sărutat cu buze fierbinți pămîntul neasemănat al acestei țări.

Iți mulțumesc, pădure, că ai adunat din taina ta sucul acestei iubiri, și l-ai turnat în mine,—iar eu, cu glasul slab și neasemănat cu al tău, am povestit și altora minunea.

Hortensia Papadat Bengescu

ŞERPII

Subt falnica desfăşurare de crengi a umedei păduri
Mă culc în ierburi legănate, şi'n palme tîmplele-mi se razmă;
Şi nu las somnul să mă 'nfrîngă cu-a buruienelor mireazmă,
Ci lin încep să şuier cîntul ce chiamă şerpii lungi şi suri.

Să vie-alunecînd subt frunze, cu'ncete mlădieri de ape,
Cu zvîrcoliri de-ascunse flacări verzui ce-ar tremura subt jar,
Să'ntindă aşprii către mine vicleanul cap triunghiular
In care turburi ochi veghiază subt străveziile pleoape.

Cu-o fluierare prelungită încep necunoscutul cînt
Ce-o să-i adune de departe ş'amăgitor o să-i dezmierde.
Şi ei se vor tîrî spre mine pe muşchiul înflorit şi verde,
Ieşind pe rînd din întuneric, cum ies izvoare din păm'nt.

Şi iată că de pretutindeni aud un foşnet de stufişuri:
Erau încolăciţi pe ramuri, ca lanţul iederei, vicleni;
Işi plămădeau prin ierburi crude veninul lor de buruieni;
Dormeau ca apele pădurii, ascunşi subt grelele pietrişuri.

Dar cînd descîntecu'mi departe zvîrli întiiul său fior,
Deodată fiecare'n codru lăsat-a cuibul singuratic,—
Şi'nvinşi de jalea prelungită a fluieratului cromatic
Işi măsurară'n ritmu'mi straniu, încet, alunecarea lor.

Veniţi, o şerpi, tîrînd prin ierburi, pe mlădiosul vostru pîntec,
Prin ierburi lungi—ca lănci—,prin pietre, al vostru chip de vis!
Veniţi,
Voi ce vă 'ncovoiaţi ca lanţuri, sînteţi de-acum înlănţuiţi
De necurmatele cadenţe ce torc ne mai cîntatu'mi cîntec.

Veniţi misterioşi şi falnici, voi fermecaţi de-un glas străin!
De-acuma zvîrcolirea voastră numai la ritmul meu se schimbă
Şi fără vlagă e'mpotrivă-mi primejdioasa voastră limbă
Ce ca o floare otrăvită înnalţă-amarul ei venin.

Eram prin ierburi lungi culcată şi v'aşteptam cu ochi de pîndă
Ş'acum voi mi-aţi adus întreaga putere-a tainicei păduri
Şi viclenia-i mi-aţi predat-o cu 'nşelătoare cotituri;
Iar fluierarea mea, de-acuma, se schimbă'n cîntec de izbîndă!

Mă reazăm de-un copac ş'acolo aştept tot neamul vostru'nvins
Să mi se-adune la picioare cu trupuri àcere de spadă.
Să'nalț, încolăcind pe brațu'mi întins, sălbateca mea pradă
Şi'n cingători însuflețite să las să-mi fie brîu 'ncins.

Făr'de putere împotrivă-mi, pădurea 'ntreagă-mi este roabă.
Ea ce mă'nlănțuia cu aspra-i mireazmă şi cu teama-i grea,
De-acum împărăția-i toată de taină şi fior e-a mea
Şi'nveninata-i vrăjmăşie e cucerita mea podoabă.

Alice Călugăru

O INTREBARE

Articolul IX al legii rurale promulgate la 14 August 1864 glăsuieşte:

„Art. IX Dreptul la pădure ce au sătenii din Moldova după art. 44 al legii Muntelui (adică județele Putna, Bacău, Neamțu şi Suceava) şi cei de pe moşiile din Țara Rominească în virtutea art. 140 § 4 din legea dela 23 April 1851, li se păstrează neatins şi pe viitor.

După cincisprezece ani, proprietarii vor fi în drept a cere liberarea pădurilor de sub această servitute prin bună învoială, sau prin hotărîre judecătorească [1]).

Innainte de toate cred nemerit să statornicesc pe ce temeiuri s'au sprijinit autorii legii rurale dela 1864 cînd au recunoscut țărănimii unor părți ale țării dreptul despre care este vorba în articolul reprodus mai sus, de unde provenia acel drept şi ce era în clipa în care a ieşit decretul dela 14 August 1864.

*

Atît în *Pămîntul, Sătenii şi Stăpînii în Moldova* cît şi, mai ales, în seria de articole publicate în 1911 în această revistă şi, după încheierea lor, apărute în broşură subt titlul de: *Pentru Adevăr şi Dreptate*, am arătat cu prisosință că, la Rominii din vremea întemeierii statelor romîne, caşi la toate popoarele din lume aflîndu-se pe aceiaşi treaptă de cultură, hotarul unei aşăzări era bun obştesc (*comun, colectiv*) al intregii aşăzări.

1) D. C. Sturdza-Scheeanu. *Acte şi Legiuiri privitoare la chestia țărănească*, II, p. 894.

Fiecare gospodar avea drept de folosință în întregul hotar al așăzării: în *baștină* sau *vatra satului*, în *țarină*, în *cîmp* și în *pădure*.

La intemeierea satului hotarul lui se împărția în fășii ideale, toate deopotrivă și numite la noi *jireabii* sau *delnițe*, cîte una pentru fiecare gospodar; iar una sau mai multe pentru *județul* satului, fie că acesta era *cneaz* ereditar sau *jude* ori *vataman* vremelnic. Fiecare jireabie sau delniță cuprindea loc în baștină sau vatra satului, în țarină, în cîmp și în pădure.

Locul din vatra satului sau baștină rămînea în folosința statornică a gospodarului, *pămînturile* din țarină și delnițile de fînaț din cîmp se trăgeau la sorți în fiecare an [1]), iar rămășița hotarului se folosia în devălmășie.

1) Deși documentele noastre sînt mute în privința acestei trageri la sorți anuale pentru pămînturile de arătură și delnițile de fînaț, este cert că ea a trebuit să facă parte din obiceiul pămîntului în Moldova și Țara Romînească la epoca întemeerii acestor state. Găsim obiceiul tragerii anuale la sorți a pămînturilor de hrană la toate popoarele care au trăit subt regimul *obștiei agrare*. Mai mult chiar, vedem acest obiceiu în ființă și astăzi in toate *obștiile agrare* care mai sint în viață în Germania, Elveția, Italia, Spania, Portugalia, Franța, Belgia și Marea Britanie. (Vezi pentru amărunte în această privință: E. de Laveleye, *De la propriété et de ses formes primitives*).

Dar dovada cea mai puternică despre obiceiul tragerii la sorți anuale a pămînturilor de arătură și a delniților de fînaț în evul mediu la noi, stă în faptul că acest obiceiu care era în vigoare la Romînii din Ungaria în aceiași vreme și s'a menținut în comitatul aproape excluziv romîn al Hunedioarei până în vremile din urmă, adică până la sfîrșitul veacului XVIII. (Vezi în această privință, în *Pentru Adevăr și Dreptate*, pag. 109 sq. citatele din prețioasa lucrare a lui Tăgânyi: *Geschichte der Feldgemeinschaft in Ungarn*).

In Transilvania, locul de hrană fiind puțin și locuitorii relativ mulți, obiceiul s'a păstrat până mai dăunăzi, iar la noi locuitorii fiind puțini, și locul mult, iar fiecare putînd sămăna și cosi aproape unde-i plăcea, el a dispărut de timpuriu.

Dacă în *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii* n'am vorbit de acest amărunt este fiindcă acea carte a fost alcătuită numai pe temeiul izvoarelor interne care nu-l pomenesc.

Cred de cuviință să lămuresc aici că atunci cînd am scris *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii în Moldova*, dacă urmărisem chestiunea acestor legături timp de mai bine de un sfert de secol prin mii și mii de documente interne, nu știam decît prea puțin despre modul în care aceiași evoluțiune se produsese la celelalte popoare și că, afară de Dareste de la Chavanne, *Histoire des Classes Agricoles en France*, de Meitzen, *Siedelungen* și de operele lui Fustel de Coulanges (care mai mult încurcă) literatura chestiunii îmi era cu desăvîrșire necunoscută.

O conversație cu d. C. Stere mi-a revelat ființa operelor lui Maurer, iar agresiunile lui Panu m'au făcut să cetesc pe Morgan, Sumner Maine, Laveleye, Seebohm, Lamprecht, Roepell, Cunow, Tăgânyi și ceilalți. Și cu cît îi ceteam cu atîta creștea mulțămirea mea sufletească constatînd că bună și adevărată era interpretarea ce o dădusem vechilor noastre hîrțoage, că încheierile mele erau la fel cu acele ale învățaților susnumiți. Și mai aveam bucuria să constat că alte încheieri nici nu se încăpeau, căci procesul de evoluare al legăturilor dintre pămînt, săteni și stăpîni a fost același la toate popoarele, fiecare evoluare în parte înfățoșînd numai deosebiri de amărunt datorite factorilor (împrejurărilor) geografici și istorici locali.

Așăzările erau ocîrmuite de cîte o căpetenie purtînd în țările noastre numele obștesc de *județ*, fiind unii ereditari (*cnejii*) [1]), iar ceilalți aleși sau numiți (*jusii și vatamanii*).

Județul avea drept la una sau mai multe jireabii, după mărimea hotarului, se folosia singur de ape (vaduri de piue, driste, mori și heleșteie), putea singur să ție crîșmă, avea drept la zeciuiala din țarini și fînațe, la produsul gloabelor pronunțate de el, precum și la oareșicare daruri în natură dela fiecare țăran care mai era ținut să lucreze pentru județ cîte trei zile pe an.

După întemeierea, de către urmașii întăilor domni, a cancelariilor domnești, fiecare județ ereditar se grăbi să capete întărirea scrisă a judeciei sale pentru el și urmașii lui; iar domnii, spre a cîștiga partizani sau spre a răsplăti servicii, începură să hărăzască pe la diferiți judecii ereditare peste satele în care se aflau până atunci județi vremelnici sau chiar simpli locuitori; un număr însemnat de asemenea hărăziri fu făcut și în folosul mănăstirilor.[2]) Donatarii nu mai fură numiți județi ci stăpîni de sate. Cu vremea, puterea acestei clase de stăpîni crescînd, ea începu să obijduiască pe sătenii supuși lor; dreptul lor de stăpînire fiind un drept scris, începu să primeze dreptul tradițional dar nescris al țărănimii, pe care stăpînii o și șerbise aproape cu desăvîrșire în întăia jumătate a secolului al optsprezecelea, fiind chiar pe cale să transforme pe țăran din șerb în rob. Această nelegiuire fu însă împiedecată, nu doară din temeiuri umanitare sau dintr'un simț de dreptate, ci într'un interes fiscal de fanariotul Constantin Mavrocordat.

Dar stăpînii de sate își ziceau acuma stăpîni de moșii și începură să se poarte ca atari. In Moldova ei știură să stoarcă dela fanarioții, puși de Poartă în capul țării, condițiuni de muncă din ce în ce mai grele, arătînd în chip vederat, încă dela începutul celui de pe urmă pătrar al acelui veac, năzuința de a știrbi dreptul de folosință al țăranului asupra hotarului pe care trăia, subt cuvînt că moșiile sînt ale lor și că numai prin toleranța lor șăd țăranii pe ele. Dacă, până la 1804, ei nu izbutiră să mărginească întinderea locului de hrană de care se folosia țăranul, ei obținură dela Alexandru Moruzi, la 28 Noembrie 1792, ca dreptul de folosință al săteanului asupra pădurii cuprinse în hotarul așăzării să fie limitat și împovarat cu dări în folosul stăpînului.

In vechime pădurile erau folosite nu numai de toată obștia satului dar și chiar de oameni din alte sate. Pentru a apara

1) Unii autori, printre care Lamprecht, cred că căpeteniile ereditare (la noi prin urmare cnejii) nu erau alceva decît urmașii foastelor căpetenii ale ginților matriarcale, în care trebue să mai vedem și pe întemeetorii nobilimii (Vezi mai cu samă Lamprecht, *Deutsche Geschichte*, I, p. 156—159).

2) Asemene hărăziri se făceau și către persoane străine de stat.

o pădure trebuia un act domnesc cum este s. e. cartea lui Constantin Mavrocordat din 1742, Ianuarie 4, prin care :

dă lui Andrei Ruset volnicie să apere pădurea Stinca, de pe moșia lui Posadnicii ot Jijia, să nu o taie nime de vreme ce și mai innainte o fost apărătură (Ac. Rom., Ms. 237, p. 99).

Din documente reiesă în chipul cel mai lămurit că, până în al patrulea sfert al veacului al XVIII-lea, numai rădiurile și dumbrăvile puteau fi apărate [1]) de stăpînii hotarelor pe care se aflau, pecînd în pădurile cele mari, în codri merei și în lunci, oricine putea să taie fără a cere învoirea cuiva. Iată în rezumat două scrisori domnești care nu lasă nici o îndoială în această privință :

1765, Martie 11. Grigore (III) Ghika Vv. scrie lui Manole vel stolnic, ispravnicului de Hirlău, cum că i-au dat jalbă Necułai, mazil din Ostopceni (Dorohoiu), zicînd că are moșie și așăzare la Ostopceni și o pădure pentru trebuința lui și a casei, *„care pădure, dela o vreme, o taie oamenii ce sînt șăzători împrejur“*, ceia ce îi pricinuește pagubă și nefolos la moșia lui. Domnul poroncește ispravnicului să cerceteze și, dacă pădurea *„este pădure mare, atunci își vor tăia fiește cine lemne cît li va fi trebuința lor, iar de este dumbrava lui, nime să nu aibă a tăia lemne în dumbrava aceia“*. Celor ce vor tăia să li se ia topoarele și să-i aducă ispravnicului „să li vie de hac“. (Acad. Rom., CIII, p. 24).

1785, Martie 17. Alexandru Ioan Mavrocordat Vv. scrie lui Iordache Canană, vornicului de Botoșăni, că i s'o plîns Alexandru Ilschi, mazil din ținutul Sucevei, arătînd că pe moșia lui Coșulenii, dela ținutul Botoșăni, o fost mai innainte vreme pădure mare care *„au tăiet-o pentru cherestea oamenii împrejurași de-acolo de au vîndut-o în tîrg cum și lemne de ars“*, și că acum ar fi rămas încît el, cel cu moșia, n'ar fi putînd să se folosească cu cele trebuincioase dintr'acea pădure, au cerșut dreptate. Domnul poroncește vornicului să cerceteze și, *dacă acea pădure va fi luncă sau codru, nime să nu fie oprit a tăia cele de trebuința lor, iar de va fi rădiu sau dumbravă, nime să nu taie nimica fără voia și știrea stăpînului, potrivit ponturilor visteriei* cu care s'au hotărît această pricină pentru toți de obște. (Acad. Rom., XXXIII, p. 166).

Din textul acestui de pe urmă act reiesă că, în privința dreptului de folosință al pădurilor mari, al codrilor merei și al luncilor, precum și în acea a dreptului de apărare, de către stăpînii de sate, al rădiurilor și al dumbrăvilor, era un obiceiu scris, însumat în *Condicile Visteriei* și al cărui text este din nenorocire pierdut cu ele.

*

Legiuirea dela 28 Noembrie 1792 [2]), a lui Moruzi este fără îndoială datorită presiunii făcute de boierime asupra domnului. În formă, așăzămîntul pentru păduri al lui Muruzi este motivat de o *anafora* a boierilor divanului, prin care aceștia cereau luare de măsuri pentru a împiedeca devastarea de către săteni a pădurilor, devastare care avea de urmare împuținarea, depărtarea și scumpirea lemnului. Măsurile propuse prin *anafora* și încuviințate de domn erau cele următoare :

1) Și aceasta numai pentru esențele de valoare care se aflau în picioare, obștia fiind volnică a lua copacii căzuți și a tăia fagul și alte esențe mai de rînd.

2) Vezi și al meu *Pămîntul, Sătenii și Stăpînii în Moldova*, p. 335 sq. Mai vezi textul și în *Uricar*, I, p. 184 ; *Colecție de așăzăminte*, Iași, 1857, p. 57—64 ; *Uricar*, IV, p. 43 ; V. A. Ureche, *Istoria Romînilor*, IV, p. 15 ; Academia Romînă, *Manuscripte*, Codex I, p. 133—138.

a) Dreptul excluziv al stăpînilor „să apere și să păzască rădiurile și dumbrăvile“ ; dreptul rezervat excluziv lor să ție prin dumbrăvi mascuri și oi care să pască jirul, putînd însă să arendeze acel drept altora ; oprirea de a face în acele rădiuri și dumbrăvi cherestea, ciubuce, pari, nuiele, și cercuri fără a da stăpînului dijmă din ele, *fiind însă oprit stăpînul să ia acea dijmă în bani*.

b) Luncile Prutului și ale Siretiului și alte lunci și păduri să fie poprite de a nu se strica, *fiind însă oricine volnic a lua lemnele de pe jos și a tăie copacii de fag fără a da nici o zeciuială*. De nu se vor găsi nici lemne pe jos nici copaci de fag, să poată tăie și din copacii cei răi ce nu sînt de trebuință. Cine va avea trebuință de cherestea pentru case sau pentru vînzare să se învoiască mai întăiu cu stăpînul, dîndu-i zeciuiala din zece lemne unul.

c) Pădurile și codrii merei se vor păzi ca luncile. *Oricine va putea lua lemne de foc din ele fără a da zeciuială*. Pentru lemne de cherestea se va da zeciuială stăpînului. Sînt scutite de darea zeciuelii: cheresteaua făcută din poroncă domnească, acea pentru biserici, *precum și acea trebuitoare locuitorilor ce șăd pe moșie pentru a-și face case*.

d) *Oricine este slobod să ia spini, porumbei și cătină fără a da nici o zeciuială stăpînului moșiei*.

Partea finală a textului așăzămîntului ne lămurește pe deplin asupra adevăratului scop urmărit prin această legiuire. Într'adevăr, găsim acolo rîndurile următoare :

„...stăpînii moșiilor ce vor avea păduri vor cîștiga dreptul lor, luîndu-și hotărîta zeciuială a lemnelor, **precum ieu cei cu moșiile ce nu la cîmp, și se face o dreaptă cumpănire de obștie.** *Iar celor ce taie orice fel de lemn...* **nu li se face nici o strîmbătate pentrucă vor da zeciuiala moșiei, căci locuitorii vînd cheresteaua cu îndestul preț“.**

Interesul păstrării pădurilor nu a fost deci decît un pretext, adevăratul motiv al măsurii este o nouă concesiune, o nouă cotropire asupra drepturilor țărănimii, concesiune stoarsă dela domn de lăcomia clasei stăpînitoare. O parte din hotar rămăsese până atunci ferită de zeciuială, aproape stearpă de venit pentru stăpîni, ei se găbiră să supuie roadele ei aceleiași dări căreia era supusă rămășița aceluiași hotar. Dreptul strămoșesc al țărănimii nu putea, față de lăcomia și puterea oligarhiei, să cîntărească decît prea puțin

Este de observat că, din textul actului, reiesă cu prisosință că măsura propusă și încuviințată alcătuiește o inovațiune, iar partea finală a citatului de mai sus arată năzuința de a scuza știrbirea unui obiceiu străvechiu, a unui drept a cărui ființă cotropitorii nu îndrăznesc să-l tăgăduiască.

Dar dacă cotropirea există şi dacă dreptul de folosinţă al obştiei asupra pădurilor este ştirbit în folosul clasei stăpinitoare, acest drept, deşi ştirbit, urmează a avea fiinţă, el este recunoscut printr'un act scris, căci:

a) Săteanul poate lua fără nici o plată lemnul căzut pe jos, ori de unde, chiar din răディuri şi dumbrăvi;

b) El poate lua fără nici o plată lemnul de foc ce-i trebue, chiar tăind spre acest sfirşit orice copac de fag şi, la caz de nevoie, copaci de alte esenţe care nu sînt bune de altă treabă;

c) El poate lua fără nici o plată tot lemnul de construcţie trebuitor lui;

d) El poate lua fără nici o plată spini, cătină sau mărăcini (porumbei);

e) El poate lua în sfirşit lemn de orice esenţa, pentru orice trebuinţă, chiar din rădiuri şi dumbrăvi, dînd stăpinului a zecea parte din acel material.

Vedem deci că rămăşiţile acestui drept, ştirbit, de folosinţă al săteanului rămîn destul de însemnate chiar în urma ştirbirii lui.

Aşăzămintul lui Muruzi fu întărit, aproape textual, de către Mihai Suţu la 29 Decembrie 1794 [1]).

*

Nu cunosc nici un act care să fi schimbat întru cîtva dispoziţiunile acestor legiuiri până la alcătuirea Regulamentului Organic. Insă date fiind năzuinţile de cotropire de către clasa stăpinitoare a tuturor drepturilor rămase ţărănimii, puterea şi lăcomia crescîndă ale oligarhiei, slăbăciunea şi incapacitatea puterii domneşti, este probabil că, de fapt, în cursul acelor patruzeci de ani, dreptul de folosinţă al obştiei asupra pădurilor să fi fost restrins şi peste prevederile măsurilor dela 1792 şi 1794.

Pentru Ţara Romînească unde bine înţeles, la origine, caşi în Moldova, pădurea era lucru de folosinţă obştească, nu cunosc legiuiri la fel cu acele ale lui Muruzi şi Suţu. Este probabil că, la punerea în aplicaţie a Regulamentului Organic, starea de fapt să fi fost aceiaşi ca în Moldova.

Cu Regulamentul Organic însă, atît starea legală cît şi acea de fapt devin deosebite în fiecare Principat.

Ambele aşăzăminte recunosc stăpînului transformat în proprietar dreptul excluziv la folosinţa pădurii de pe moşia sa.

Regulamentul din Moldova zice:

Art. 129. Proprietarul singur are drept a vinde pe moşia sa vin, rachiu sau alte băuturi, şi a avea măcelărie şi dughene, aceste drepturi fiind lipite către proprietate, precum şi folosurile din mori, iazuri, păduri şi alte asemenea.[2])

1) Id. p. 338.
2) D. C. Sturdza-Şcheeanu, op. cit., I, p. 126.

Iar regulamentul Ţării Romîneşti sună:

Art. 146. Numai proprietarul are drept de a vinde pe a sa moşie vin, rachiu şi alte băuturi şi să ţie seaun de carne şi prăvălii, fiindcă aceste drepturi sînt alăturate, fireşte, la proprietate, precum şi folosinţa dela mori, heleşteie, păduri şi alte asemenea.[1])

Vedem cu cîtă dezinvoltură se declară legate de proprietate, în îmbele ţări, un drept de folosinţă pe care l-am văzut recunoscut cu patruzeci de ani mai înainte, prin acte domneşti, ca aparţinînd, cu puţine restricţiuni, obştiei.

La monopolurile crîşmei, a heleşteielor şi a morilor, care într'adevăr că dela început au aparţinut judeţului, se adaogă acuma şi acel al pădurii, care până în acea clipă fusese bun obştesc.

In principiu, cotropirea este aceiaşi, tot atît de arbitrară, de nedreaptă şi de strigătoare în Ţara Romînească caşi în Moldova.

In fapt însă boierii munteni se arată de astă dată ceva mai omenoşi decît acei din Moldova: Regulamentul Organic din Ţara Romînească cuprinde, la paragraful 4 al articolului 140, următoarea dispoziţie:

Pe acele moşii unde vor fi păduri, proprietarul va da voie clacaşilor săi a lua lemne de foc din cringurile şi pădurile care însuşi le va arata şi numai pentru a lor neaparată trebuinţă, şi după acelaş chip cu care s'a urmat până acum. [2])

Mulţămită acestei dispoziţii, sătenilor munteni li s'a pastrat partea cea mai preţioasă a vechiului lor drept de folosinţă asupra pădurii: volnicia de a se încălzi în vreme de iarnă şi de a-şi fierbe ciaunul fără a fi siliţi să cumpere lemnele trebuitoare spre acest sfirşit.

In zadar căutăm o dispoziţie la fel în regulamentul moldovenesc: ea lipseşte într'însul cu desăvirşire, nu găsim macar un cuvînt care să slăbească glăsuirea ripitoare a art. 129. Şi această glăsuire fu adusă la îndeplinire fără milă: din ziua în care regulamentul fu pus în lucrare ţărănimea moldovenească se văzu desbrăcată de un drept strămoşesc ce i-l lăsase până şi Fanarioţii. Pentru a nu tremura de frig, pentru a încălzi apa în care îşi scălda pruncul, pentru a-şi fierbe mămăliga, ţăranul trebui să cumpere lemnele asupra cărora, vreme de atîtea veacuri, avusese acelaşi drept caşi stăpînul!

1) Id., ibid., p. 223.
2) Id., ibid., p. 214.

*

Art. 123 al Regulamentului Organic al Moldovei hotăra ca:

La satele acele unde moșia este strimtă și proprietarul nu va avea loc ca să deie pămînt după așăzămînt, sau dînd nu i-ar rămînea nimica loc pentru trebuința sa, atunci acolo moșia să se deie în trei părți, din care două părți să se deie locuitorilor, iar a treia parte să rămîie stăpînului, înțelegîndu-se că împărțirea aceasta are să urmeze numai pentru locul de hrană, adică: imașul, finațul și locul de arătură...[1])

Acei stăpîni ai moșiilor strimte nedispunînd pe ele de loc de arătură pe care să-l fi putut munci, sau, în cazul cel mai favorabil, dispunînd numai de loc puțin, locuitorii acelor sate erau siliți, în cele mai multe cazuri, să răscumpere claca în bani. In schimb nu capatau nici ei decît prea puțin loc de arătură, această lipsă înlocuindu-li-se prin finaț și imaș de calitate proastă și aflat la depărtări de sate ce prea adesea erau foarte mari.

Sătenii din această categorie făceau de obiceiu, cu stăpînii lor, învoieli prin care dădeau de fiecare nume cîte o sumă fixă în schimbul căruia erau scutiți de boieresc și se folosiau de imașurile și finațele moșiei.

Cu deosebire lacomi și hrapareți față de săteni erau stareții și soboarele mănăstirilor, închinate și neînchinate, care stăpîniau număroase moșii de munte.

Starețul mănăstirii Neamțul, Venedict, arătă la facerea învoelilor o lăcomie atît de cumplită, încît, dela o vreme, oamenii nu mai primiră să se'nvoiască. Starețul avu îndrăzneala să se plîngă Domnului, dar Mihaiu Sturdza, om de firea lui puțin milos pentru asemenea lucruri, indignat de lăcomia călugărilor, puse pe jalba starețului o rezoluție în care zicea că soborul pretinde locuitorilor *„să plătească bani pe văzduh"* și porunci facerea la fața locului a unei cercetări de către un boier de toată încrederea, vornicul Ștefan Catargiu bătrînul. Cercetarea dădu în vileag niște abuzuri care îndemnară pe Domn să propuie, în Fevroarie 1844, Obșteștii Adunări, modificarea dispozițiilor regulamentare pentru satele dela munte.[2]) Proiectul fu admis de Adunare și, la 2 Maiu 1844, se promulgă *Legiuirea asupra îmbunatelor drepturi și îndatoriri ale proprietarilor și sătenilor din satele de prin munți.*

Iată pe scurt rezumatul dispozițiilor acestei legiuiri:

1) Sub numire de sate de prin munți se înțeleg acele sate statornicite în munți unde locuitorii nu au împărtășire de locuri de arat la cîmp

2) Locuitorilor din asemene sate, proprietarii sînt datori a li da pămîntul hotărît de regulament, dînd pentru loc de arat, finaț, și de nu va fi finaț îndestulător, să-l îndeplinească cu locuri de mutări (pășuni) unde vor fi, fără a lua nici o dijmă pe tot pămîntul cuvenit sătenilor.

3) In cazul cînd proprietarul nu ar avea de unde să li dea nici finaț, nici imaș cu îndestulare, acei din locuitorii rămași fără împărtășirea cuvenită se vor putea muta unde vor găsi loc cu îndămînare, înștiințînd numai ocîrmuirea și proprietarii fără altă îndatorire.

4) Vatra satului, afară de curăturile de care locuitorii se folosesc a-lurea, nu va fi nicicum scăzută din pămîntul cuvenit locuitorilor nici socotită de imaș.

5) *Locuitorii sînt slobozi a lua lemne de foc din căzături pentru trebuințile caselor lor* **precum și lemne pentru heiuri, clădiri de case și uneltele de gospodărie, chiar din lemn verde din picioare** *din locurile orînduite spre acest sfîrșit de proprietar, plătind fiecare gospodar pentru aceasta 6 lei pe an.*

6) Neavînd proprietarii pe acea moșie loc îndestul ca să lucreze locuitorii după așăzămînt, vor plăti cîte 98 lei cursul politicit, cuprinzîndu-se și podvezile, afară de zilele de meremeturi și de lemnele de foc pentru așazarea din sat a proprietarului.

7) Pentru cherestoaua ce ar voi s'o lucreze locuitorii, se vor învoi cu proprietarii.

8) „Fiindcă învoelile între proprietari și locuitori au lucrarea lor în cîtă vreme amîndouă părțile rămîn mulțămite și statornicite în acele învoeli, se înțelege că de s'ar arata asemene nemulțămiri, atunci se va urma după acest așăzămînt precum și pentru învoelile care nu ar fi întărite de ocîrmuire, iar învoelile pe viitorime nu se vor îngădui dacă nu vor fi potrivite în prețuri cu acest așăzămînt, sau mai lesnitoare pentru locuitorii după mulțămirea ambelor părți" [1])

Observ aici că dreptul recunoscut sătenilor din satele dela munte a Moldovei, prin legiuirea din 1844, înfățoșază pentru ei nu numai o restituire în parte a vechiului lor drept, ci și un folos material foarte apreciabil, deoarece cuprinde volnicia de a lua **„și lemne pentru heiuri, clădiri de case și unelte de gospodărie, chiar din lemn verde din picioare..."**

*

Modificările aduse așăzămintelor regulînd raporturile dintre săteni și stăpîni prin legiuirea lui Grigore Ghyka dela 23 April 1851 neaducînd nici o schimbare în privința folosinții pădurilor, starea în ființă a acestui drept de folosință [2]), în ajunul promulgării legii rurale dela 14 August 1864, pentru sătenii din Moldova, se rezumă în chipul următor:

Pădurile sînt proprietate excluzivă a stăpînului fără nici un drept de folosință a săteanului asupra lor.

Fac excepție la această regulă sătenii de pe acele moșii dela munte (în ținuturile Putna, Bacău, Neamțu și Suceava) „unde sătenii nu au împărtășire de locuri de arat la cîmp." In aceste sate locuitorii au dreptul să ieie nu numai uscături pentru lemne de foc, ci chiar lemn de trebu-

---

1) Id., ibid., p. 121.
2) Vezi [illegible] p. 85 s. u.

1) P. textul legii vezi D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, I, p. 278.
2) Legiuirea dela 1844 pentru „îmbunatele drepturi" la satele dela munte este inserată întocmai, din cuvînt în cuvînt, în legiuirea dela 1851 a lui Grigore Ghyka. Pentru textul legiuirii vezi D. C. Sturdza-Scheeanu, *op. cit.*, I, p. 590 sq.

ință din picioare pentru heiurile, casele și uneltele lor de gospodărie.

In Țara Romînească dispozițiile regulamentare rămaseră nemodificate până la legea rurală. Prin legiuirea dela 1851 April 23 a lui Barbu Știrbeiu, dispoziția din art. 140, privitoare la folosința pădurilor, fu redactată în chip mai scurt,—sensul și aplicarea rămânînd aceiași.

§. 4. Pe acele moșii unde vor fi păduri, proprietarul va da voie sătenilor să iea din uscături și să taie din cringuri lemnele trebuincioase de foc. [1])

Țăranii munteni pastrase deci, până la promulgarea legii rurale, dreptul de a lua din pădurea moșiei lemnele de foc trebuincioase lor.

*

Și acuma mă întorc la art. IX al legii rurale dela 1864, al cărui text l-am reprodus mai sus.

Acea dispoziție a fost calcată dela început: odată cu punerea în aplicație a legii rurale, sătenii, atît acei dela munte din Moldova cît și cei din toată Țara Romînească, au fost opriți de a mai lua macar un lemn, de pe jos sau din picioare, fără a-l fi plătit.

In acea vreme de grea nevoie pentru țărănime (plata întâilor rate ale despăgubirii clăcii a coincidat cu niște ani răi și cu prețuri scăzute), ea s'o văzut silită să mai cumpere cu bani și acest lucru de absolută necesitate: lemnul de foc. De oarece țăranii erau cu desăvîrșire lipsiți de bani, se vedeau în multe locuri siliți, pentru un car de lemne, să se îndatoreze pe două, trei și chiar mai multe zile de muncă în vara următoare.

Și, lucru de necrezut, această nesocotire a unui text formal de lege, nu stîrni mirarea nimărui; din nenumăratele declamări în favoarea drepturilor poporului care umple coloanele ziarelor și acele ale desbaterilor parlamentare de pe atunci, nu cunosc macar una care să fi fost privitoare la această nouă cotropire de către cei puțini și puternici asupra celor mici și slabi.

Insuși alcătuitorul legii, Mihai Kogălniceanu, veni în repețite rînduri la ministerul de interne fără ca el să intervie, macar printr'un cuvînt, pentruca acest drept ce el îl pastrase atitor obștiei țărănești, să nu le fie tăgăduit în chip atît de arbitrar.

Articolul în chestiune hotărăște că:

După cinsprezece ani, proprietarii vor fi în drept a cere liberarea pădurilor de sub această servitute prin bună învoială sau prin hotărîre judecătorească. [2])

1) Textul legiuirii lui Știrbeiu în D. C. Sturdza Șcheeanu, op. cit., I, p. 699.

2) D. C. Sturdza-Șcheeanu, *op. cit.*, II, p. 894.

Cei cincisprezece ani expirau la 1880; proprietarii, văzînd că până atunci nime nu-i silise să dea macar o așchie de lemn, avură grijă să nu sufle macar un cuvînt despre răscumpărarea cu bani a unei servituți ramase în neființă, iar guvernul la putere și camera urmară să tacă ca mormîntul.

Fața cu un asemene fenomen te întrebi dacă există macar un singur argument, de ordine macar morală, pe care să se fi putut întemeia clasele stăpînitoare, corpurile legiuitoare și guvernele, în rezumat partea activă a țării, pentru a îndreptăți ignorarea încăpățînată a unui drept scris al mulțimii pasive.

Singurul pe care îl văd este tocmai faptul că, din nenorocire, această mulțime era și este pasivă.

Fost-au oare legea rurală o măsură de favoare, o pomană atît de mare și de nejustificată, încît clasele stăpînitoare cu oarecare temeiu s'ar fi putut crede dispensate să mai îndeplinească niște dispozițiuni ale legii alcătuind favoruri nouă pentru țărănime, favoruri cu desăvîrșire exagerate și neîndreptățite?

Cu bună samă nu.

Regulamentul Organic, în principiu, ripise cu desăvîrșire țărănimii dreptul său de folosință asupra hotarelor locuite de ea[1]), iar în fapt îl redusese la folosința unor parcele minime, mai supunînd această folosință la niște munci a căror valoare întrecea cu mult acea a arenzii anuale ce s'ar fi putut obține atunci pentru acele locuri.

Ce a făcut legea rurală?

Ea a răscumpărat dela proprietari nu parcelele, căci aceste nu erau decît o rămășiță neînsemnată a hotarului de odinioară, la folosința căruia din veci avea țăranul drept, ci munca împovărătoare impusă lui cu dela sine putere de oligarhia stăpînitoare și cotropitoare.

Poate că mi se va obiecta că prețul plătit pentru răscumpărarea acelei munci era îndestulător?

Se poate, dar să nu se uite că, odată cu răscumpărarea boierescului (a clăcii) de către țărănime, i s'a luat și dreptul de a pretinde dela stăpîni pămînt pentru generațiile viitoare, drept recunoscut ei atît prin regulament cît și prin legiuirile posterioare. [2])

Să nu se uite în sfîrșit că legea rurală de la 1864, acea care a lichidat trecutul în privința legăturilor dintre pămînt, sătean și stăpîni în Rominia dintre Carpați, Dunăre, Prut și mare, adică în țara unde Rominul singur poroncește, este neasamanat mai nedreaptă și mai asupritoare pentru țărănime decît măsurile prin care acelaș trecut a fost lichidat în Bucovina, în părțile locuite de Romîni ale Ungariei și chiar în

1) Cu toată opunerea lui Kisselef, care susținu că „țăranul era obișnuit să se folosească decît loc credea de cuviință". (*Pămîntul, Sătenii și Stăpînii*, p. 425 sq.).

2) Vezi și în *Pentru ce s'au răsculat țăranii*, p. 420 sq.

Basarabia, toate țări in care Rominul este șerbit și unde poroncește străinul.

In Bucovina țăranii au fost impropriētāriți pe toată întinderea pămînturilor ce le stăpiniau în clipa in care acea parte a Moldovei i-o fost ripită. Această ripire desăvîrșindu-se înnainte de cotropirile din Moldova dela 1804 și 1832, ei i se datorește faptul că țăranii bucovineni stăpinesc astăzi peste trei pătrimi din locul de hrană al țării lor.

In Ungaria asemenea, in comitatele locuite de Romini, țărănimea posedă șaptezeci și cinci la sută din întinderea cultivabilă, patentele împărătești dela 2 Martie și 21 Iunie 1854, făcînd pe țăranii din acele comitate stăpini desăvîrșiți pe *sesiunile* ocupate de ei încă din evul mediu.

Și chiar in Basarabia (atinsă de cotropirea dela 1804), in Basarabia supusă autocrației rusești, țăranii prin legea rurală dela 1869 au primit dela 8½ la 13 *desiatine*, după localități, fără a ține socoteală dacă au vite sau nu [1]).

Nu cunosc constatare mai jalnică și pentru clasele noastre stăpinitoare mai rușinoasă decit asta: cătră țăranul romin, până și străinul a fost mai drept decit acei de un singe și de un graiu cu el, pe care o soartă nemiloasă ii adusese în capul lui!

Legea rurală dela 1864 a fost o cumplită nedreptate... făcută țăranului. Ea a consfințit groaznica cotropire dela 1832 recunoscînd țăranului numai proprietatea acelor rămășiți ale vechiului său drept ce i le lăsase Regulamentul Organic. Ea l'a silit să răscumpere, in condițiuni foarte împovărătoare pentru starea lui economică de atunci, claca grea ce fără de drept i-o impusese de un veac încoace încălcările succesive ale stăpînilor. In schimb însă, pentru dreptul ce-l aveau generațiile viitoare de țărani să dobindească și ele pămînt din hotarul așăzării, drept recunoscut și de regulament și de legiuirile următoare,—legea rurală, desființîndu-l, nu dădea țăranului nici o despăgubire. Reforma lui Cuza n'a fost decit o jumătate de măsură, o lege schiloadă. Și această lege, schiloadă din naștere, a mai fost schilodită și de clasele stăpinitoare prin neaducerea la îndeplinire a uneia din dispozițiile ei care consfinția un drept al țărănimii în uz la punerea în aplicare a reformei dela 14 August 1864!

O asemenea ignorare a dispozițiilor art. IX alcătuește o încălcare a unor drepturi recunoscute țărănimii prin lege. Și această încălcare nu mai este făcută în vremurile de răstriste, cînd țara gemea subt despotismul turcesc, cînd domnia se vindea de Poartă veneticului care oferia o arendă mai mare, cînd o mînă de boieri se făcuse stăpînă pe ce rămăsese din puterea publică și din avuția țării, cînd dreptate nu era decit pentru acel ce putea s'o cumpere, cînd poporul n'avea glas spre a se apara, cînd presă și opinie publică nu existau.

Incalcarea de astădată este făcută într'un regat neatîrnat,

1) Mai vezi in *Pentru ce s'au răsculat țăranii*, p. 422 sq.

care se bucură de una din constituțiunile cele mai liberale din Europa, la sfîrșitul veacului al XIX-lea și la începutul acelui al XX-lea, cînd nu mai există privilegii, cînd boierimea nu mai este decît o amintire a trecutului, cînd opinca ia, dragă Doamne, parte la ocîrmuirea țării și la facerea legilor, cînd sînt curți și tribunale alcătuite din judecători titrați și inamovibili, cînd libertatea presei și acea a cuvîntului sînt desăvîrșite!

Faptul că o strîmbătate ca aceia care face subiectul acestui articol poate sta in picioare vreme de patruzeci și opt de ani, fără nici o protestare, fără nici macar o veleitate de îndreptare, învederează încă odată cît sîntem de departe de a fi rupt cu tradițiunile râle ale trecutului; arată că, dacă privilegiile s'au desființat pentru naștere, ele s'au menținut pentru bogăție, că boierimea nașterii este înlocuită prin alta, nouă, a banului,—boerime ce-i departe de a fi mai neinteresată sau mai iubitoare de dreptate decît cea veche, că libertățile și garanțiile constituției sînt reale numai pentru acei care știu să le valoreze și că, în sfîrșit, țăranul ia parte la ocîrmuire numai pe hîrtie; iar în realitate, neîncetînd să fie calcat și smerit, este tot f a c t o r u l p a s i v de altă dată, fără conștiință de drepturile lui, fără voință de a le recuceri cînd i se ripesc;—acest fapt dovedește în sfîrșit că dreptatea există și astăzi numai pentru acel puternic, necum pentru cel mic și slab.

*

Și acuma întreb:

Drept este oare ca un drept recunoscut săteanului de trei texte de lege precise să rămîie literă moartă?

Bine și de folos este oare pentru țară ca proprietatea mare, care s'a alcătuit la noi printr'un șir de cotropiri asupra drepturilor obștiilor, cotropiri cărora li-a pus vîrf odioasa fără de lege regulamentară, bine și folositor este oare ca acea proprietate mare, cu dela sine putere, folosindu-se de p a s i v i t a t e a și de slăbăciunea obștiei [1]), să se facă că nu cunoaște sau nu bagă în samă o dispoziție care nu face decît să p ă s t r e z e săteanului fărămăturile unui drept străvechiu, fărămături recunoscute până și de Regulamentul Organic și de legiuirile domnilor regulamentari?

Prudent este oare să se proceadă în acest chip, adăogind, la șirul nesfîrșit al cotropirilor din epoca de barbarie și de rușine, o cotropire nouă săvîrșită în vremea de azi și a cărei constatare stă în putința tuturor? Prudent este oare a mai încărca și cu acest păcat debitul și fără el atît de încărcat al clasei stăpinitoare (veche sau nouă) al contului dintre obștie și ea?

Deocamdată atîta.

Radu Rosetti

1) Pasivitate și slăbăciune datorite mai cu samă stării de asuprealā în care obștia a fost ținută de cătră clasa stăpînitoare.

Note pe marginea cărților

PRINTRE TOMURI BRĂCUITE

2. *Bourgeons d'Avril*, de *Julia Hasdeu*.—Iată o carte care mi-a fost dragă în chip deosebit. Am primit-o, împreună cu celelalte două surori ale ei, *Chevalerie* și *Théâtre*, pe estrada Ateneului Romîn, la solemnitatea împărțirii premiilor, și, dacă nu greșesc, chiar din mîinile marelui Bogdan Petriceicu Hasdeu. E o carte mică de o șchioapă, cu coperta albastră cerulee și tipărită pe hîrtie foarte bună, la *Socec & Teclu*, anul 1889. Portretul autoarei împodobește începutul cărții, un chip drăgălaș și băețesc, cu ochi profunzi și mari. Era, prin urmare, la sfîrșitul unui an școlar; am luat cu mine această carte și în colțul de provincie unde am petrecut vacanța am deschis-o cu evlavie.

Cu un an mai nainte, citisem *Les Aventures de Télémaque*, dar vocabularul lui Fénelon nu se potrivește cu al Juliei Hasdeu. Am pus mîna pe dicționar și am citit *Bourgeons d'Avril*, din scoarță până în scoarță, căutînd toate cuvintele necunoscute și notîndu-le pe caet. Așa, traducînd acest volum și pe celelalte ale Juliei Hasdeu, am făcut un pas mai departe în cunoștința limbii franțuzești. In aceiași vară, am mai citit, tot cu dicționarul, *Paul și Virginia* și de aci încolo am ieșit de subt tutelă și am pășit singur, mai departe, major în vocabularul francez.

Amintiri, poezie, planuri nici azi cu totul ruinate și un studiu-poemă mă leagă de *Bourgeons d'Avril* și de numele autoarei. E o vreme în viața noastră—la unii ține mult, la alții se curmă de grabă—cînd trebue să iubești, să treci din iubire în iu-

bire, sau chiar să duci în frîu, ca un aprig conducător de quadrige, mai multe iubiri de odată. Ințeleg iubiri intelectuale, vorbesc de acele pasiuni nobile și fecunde, din clocotirea cărora ies frumusețile literare și artistice, izbucnesc faptele eroice și descoperirile științifice. E o vreme, cînd viața, subt forma ei cea mai încîntătoare, se zbate în pieptul nostru, ca o pasăre, în colivie. Iubim cărțile, iubim muzica și celelalte arte, iubim pe prieteni, iubim pe iubita ori pe soția noastră, iubim ceia ce scriem și iubim planurile irealizabile pe care le vedem aevea, în lumina de lună plină a speranțelor noastre. Cîte studii, cîte romane, ce rafturi de bibliotecă nu visezi și nu crezi că vei scrie, atunci cînd nu te cunoaște încă nimeni și saltarele tale gem de producții geniale! In această fază eroică și încet-încet dezamăgită, am iubit poeziile Juliei Hasdeu și am conceput, pentru vecinica ei pomenire literară, nimic mai puțin de cît un nou Parthenon, adică o operă idololatră, albă ca marmora de Paros și desăvîrșită ca meșteșugul arhitecților elini!

După ce am citit și recitit cele trei volume tipărite, mi-am dat seama că am înainte-mi un material prea răstrîns, cu atît mai mult cu cît știam că în castelul dela Cîmpina stau închise teancuri de manuscripte. Tot așa, ceia ce cunoaștem din viața Juliei Hasdeu era prea puțin, pentru întreprinderea visată. Am scris, atunci, de încercare, un studiu foarte torturat și l-am sfîrșit cu un fel de feerie sentimentală, filosofică și evhologică. După aceia, printr'o scrisoare pe care o posedă azi amicul meu Juliu Dragomirescu, am cerut lui Hasdeu binecuvîntare pentru marile mele planuri. Ironicul bătrîn a văzut sinceritatea, naivitatea acestei porniri, dar și starea de fermentație sufletească și literară în care mă găseam și m'a lăsat să cresc mai mare și să mă limpezesc. Studiul meu, însă, l-am tipărit, după o meritată carantină de vreun an de zile, în revista *Literatură și Artă Romînă*, la 25 Noembrie, 1899.

Am recitit, mai încoace, volumul *Bourgeons d'Avril*. Julia Hasdeu îmi pare și azi vrednică de iubirea de odinioară. Dar ceia ce am scris asupra poeziei ei este prea stingaci, cîrpit și violent, ca să poată da cuiva impresiuni exacte. Pe lîngă realitatea grațioasă și clară, care flutură în poezia Juliei Hasdeu, studiul meu e greoi și aspru ca o crisalidă. Julia Hasdeu era o aristocrată, și prin tatăl ei, și prin educația ei, și prin temeinicile studii clasice pe care le făcea la Paris. Modelele ei lite-

rare sînt scriitorii bine crescuţi din toate vremile, dar mai ales din epoca de aur a literaturii franceze.

Despre poezia Juliei Hasdeŭ şi despre autoare, aş zice azi ceia ce ea însăşi scrie despre *Evantaliu*:

> C'est un mignon jouet du siècle des marquises,
> Son brin d'ivoire est d'or et d'agate incrusté,
> Et sa feuille de gaze aux peintures exquises
> Sur un beau sein d'albâtre a souvent palpité.
>
> Boucher, peintre mignard de ces grâces légères,
> Sur l'azur diaphane a peint l'Amour vainqueur,
> Qui badine et folâtre autour de deux bergères,
> Essayant, mais en vain, de leur percer le coeur.

Au trecut destui ani peste scrisoarea mea către Hasdeu; bătrînul vultur a murit şi gîndurile şi visurile mele s'au risipit pe alte plaiuri. S'a întîmplat, însă, că, după moartea lui Hasdeu şi prin hotărîrea lui testamentară, toate manuscriptele Juliei Hasdeu cum şi corespondenţa dintre ea şi tatăl ei au intrat în stăpînirea unui vechiu şi bun prieten. Proectul meu de acum cincisprezece ani a ajuns realizabil! Entuziasmul şi ideile de atunci încep să crească din nou în sufletu-mi, dacă nu chiar pe ogoarele unde au fost, cel puţin—ca macii şi ca răsurele—printre aceste ogoare. Julia Hasdeu ar merita într'adevăr un studiu amănunţit şi devotat. Şi mai nainte de toate, s'ar cuveni ca interesanta corespondenţă dintre ea şi tatăl ei să vadă lumina zilei, într'o carte specială. Ştiu că ar trebui un pumn de curaj pentru aceasta. Hasdeu şi fiică-sa nu-şi puteau scrie lucruri fără interes. Oamenii şi împrejurările contimporane sînt judecaţi cu o înnaltă şi strălucită libertate. Genialul Hasdeu care, cînd scria pentru toată lumea, era atît de sincer, era—dacă se poate—şi mai sincer, cînd scria scumpei sale Lilice. Multe nume ilustre, multe figuri din Panteonul nostru vor apărea, subt pana lui Hasdeu, ca încoronate cu trăsnete... Ce ne pasă! Sîntem urmaşii lacomi de adevăr.

Dar mărturisesc că pe mine unul mă interesează în deosebi scrisorile Juliei Hasdeu. Ah! sînt toate în franţuzeşte... (pe cînd ale lui Hasdeu sînt toate în romîneşte). Cu voia vistiernicului lor, excelentul meu amic Juliu Dragomirescu, am scos una, din tezaur. E scrisă cu nişte caractere corecte şi verticale care aduc aminte de scrisul lui Haret. E o scrisoare de şase pagini

mici şi, între altele, coprinde, asupra limbii romîneşti, o părere care ar fi un început de răspuns la întrebarea de ce Julia Hasdeu n'a scris în limba ei maternă. O traduc aproape în întregime, dar nu juxtaliniar:

„*Scumpe tată*,

Dacă iertăm fără de greutate tăcerile tale şi stilul telegrafic al scrisorilor tale, şi rare şi scurte, te rugăm în schimb să fii tot aşa de indulgent în privinţa noastră. Ai fără îndoială foarte multe ocupaţii, munca ta monstruoasă te absoarbe; o ştiu. Dar noi ceştia, vai! avem oare o clipă de răgaz? De abia dacă avem vreme să mîncăm şi să dormim. Ba încă, de cîtva timp, mama mănîncă puţin şi nu doarme de loc, fiindcă are nişte dureri nebuneşti de măsele. Cu toate stăruinţile mele şi cu toate poveţele şi răspoveţele tuturor celor ce o văd, mama se încăpăţinează şi nu vrea să-şi dea gura pe mîna nici unui dentist parizian, invocînd mereu pe Esculapul fără de prihană, pe bărbierul ungur Tiez, pe care ea îl crede neîncetat—aşa de mare este puterea prejudecăţii—mai meşter decît cei mai meşteri dentişti din Marele Oraş.—Cît despre mine, am de două zile dureri de cap şi torticolis (înţepeneală de gît); sînt boli de student şi m'am deprins cu ele. Domnii profesori de la Sorbonna sînt cu mine foarte drăgălaşi: pot s'o spun fără laudă, că numele meu e de cinste între ei; chiar azi am fost proclamată cea dintîi la dizertaţia latină şi d. Jules Martha mi-a făcut foarte măgulitoare complimente, după cum dăunăzi şi d. Larroumet. În aceste momente mă lupt zdravăn cu *Logica*, fiindcă în curînd trebue să fac, pentru d. Séailles, o lecţie orală de cel puţin trei sferturi de oră asupra ipotezei; apoi, m'am înscris ca să tălmăcesc din Herodot, pentru d. Paul Girard, şi să fac, timp de un ceas, lecţia, în locul său: aşa e că am curaj? D. Ludovic Carrau mă primeşte la cursul său de agregaţie care e foarte interesant şi îmi va fi de folos, căci, după licenţă, socotesc să-mi iau agregaţia, pregătindu-mă, în acelaşi timp, şi pentru doctorat. În sfîrşit la Facultate sînt fericită; am luat, cum zic camarazii mei, *l'air de la maison*; dar, Sfinte Dumnezeule, trebue să munceşti în lege, ca să-l iei!

Cu canto o duc bine; d. Lauwers e foarte mulţămit de mine şi zice că pun inimă în ce cînt. Olandeza care mi-a dat lecţii anul trecut, d-na Storm,—şi care, ce e drept, avea o frumoasă voce de contralto, dar nu şi destulă metodă—mă învinuia, dim-

potrivă, de răceală. Mă făcea să mor de rîs, cînd cînta, cu accentul nemţesc, *le Papillon et la fleur*, de Hugo:

La pofre fleur tissait au babillon céleste
Ne ffuis ppas!

Apasă cu putere pe *ppas*, ceia ce producea un sunet asemănător zgomotului pe care îl face, sărind, dopul unei sticle de şampanie. Şi se găsea încîntătoare. O, fineţă olandeză!

Am citit dările de seamă ale şedinţelor Academiei din Bucureşti şi cuvîntarea ta, sau mai de grabă prefaţa ta, pe care o găsesc foarte interesantă şi foarte justă. Cu acest prilej, dă-mi voe să-ţi pun o întrebare. Orice limbă a avut epoca ei de confuziune, de copilărie, de lungă şi trudnică formaţie. De asemeni, la un moment, toate marile limbi occidentale s'au—nu cutez să zic: fixat, căci poţi să spui de o limbă că e vreodată fixată?—dar s'au curăţit şi luminat; ele au dobîndit o formă corectă şi definitivă. Limba italiană a început cu Dante şi cu Boccacio, cea franceză cu Malherbe şi cu Descartes. Ei bine, te întreb—eu care sînt atît de ignorantă, vai! roşesc s'o spun, atît de ignorantă în limba mea maternă—crezi tu că limba romînească a ajuns să fie, la epoca în care ne găsim, o limbă în înţelesul desăvîrşit al cuvîntului, o limbă isprăvită, ajunsă la desăvîrşita-i desghiocare şi la forma ei definitivă? Avem noi, în limba romînească, vreun scriitor, prozator sau poet, care să ne înfăţişeze modelul ei definitiv? Mărturisesc cu umilinţă că limba lui Alexandri însuşi, pe care totuşi o socotesc drept cea mai puţin incorectă, în comparaţie cu ceilalţi poeţi, drept cea mai bogată şi mai drăgălaşă, cu gustul ei atît de tînăr şi de îmbătător, limba lui Alexandri îmi pare încă foarte stînjinită şi foarte nesigură. Orice aş face, cînd citesc ceva în romîneşte, fie cît de bună romînească, am sensaţia că citesc din Villon sau din Froissart; niciodată n'am părerea că citesc ceva de Goethe sau de Voltaire. Să fii bun să-mi explici de ce aşa."

Scrisoarea aceasta fu scrisă la Paris, Joi 28 Aprilie 1887. Prin urmare (o observaţie invincibilă) Eminescu stătea întreg, piramidă cu vîrful detunat, în fumăria şi în miopia contimporană. Avem azi 13/26 Aprilie 1913... Trebue să credem că, dacă Julia Hasdeu trăia şi azi, ar fi ajuns să aibă alte păreri despre limba şi literatura romînească.

G. Galaction

Modelele franceze ale teatrului lui Alecsandri

II. Boeri şi Ciocoi

„Până acum, îi scrie Alecsandri lui Alecu Hurmuzaki în Martie 1865, am compus bucăţi mai mult sau mai puţin uşoare, în potrivire cu puterile actorilor şi cu neîndemînarea limbii; au venit însă timpul ca se cerc şi ceva mai serios, mai literar, fără a mă preocupa de gradul de înaintire a actorilor în arta dramatică" [1]. Această declaraţie care ne arată şi preţul pe care Alecsandri îl punea pe prima fază a carierei sale dramatice şi dorinţa lui de a crea o comedie de-o treaptă superioară celei de până atunci, nu e izbucnirea unei stări sufleteşti trecătoare. Cu două luni înainte manifestase prietenului său bucovinean hotărîrea de a părăsi „soiul pieselor ca *Kiriţa*, *Doi morţi vii*, *Peatra din casă*", de care fusese nevoit să se ţină din pricina „neculturei limbei", a „gustului neformat al publicului" şi mai ales a „lipsei" sau a „neexperienţei" artiştilor dramatici; totodată îi împărtăşea ispita ce-l mîna să pătrundă în „regioanele comediei de salon", să creeze caractere aparţinînd domeniului „comediei înnalte" [2]. E tocmai timpul [3]) cînd Alecsandri lucrează fără să se zorească la o „mare comedie în cinci acturi", proectată din Ianuarie 1862, în timpul şederii sale la Paris.

Piesa aceasta, *Ciocoii Regulamentului*, nu era să fie urmată niciodată de partea a doua a ei, *Ciocoii Convenţiei* sau *Ciocoii din zilele noastre*, pe care tot atunci o plănuia Alecsandri: ba chiar ea însăşi era ameninţată să rămîe de-abia schiţată, să se mărginească la înşirarea „păpuşelor" [4], cum zice autorul, ale

1) Ms. 3349 al Academiei Romine. Scrisoarea e datată din Iaşi.
2) Acelaş ms.. Scrisoare din 30 Ianuarie 1865.
3) *Ibidem*. Către Al. Hurmuzaki, Mirceşti, 9 Ianuarie 1866 „...Am început o mare comedie în 5 acturi intitulată *Ciocoii Regulamentului*, care a se fie urmată de *Ciocoii Convenţiei*". Acelaş lucru îl spune aceluiaş corespondent la 20 Martie 1866. După o scrisoare din 2 Septembrie 1867 către I. Negruzzi, actul I din *Comedia Ciocoilor* era gata la această dată, celelalte însă nu (*Scrisori*, ed. Chendi şi Carcalechi, Bucureşti, Socec, 1904).
4) Ms. 803 al Academiei Romine, scrisoare din Paris, Ianuarie (fără indicarea zilei) 1862: „En ce moment, je fais mouvoir les marionettes (*sic*)

căror sfori vroia să le tragă în cursul reprezentațiilor și la dezvoltarea a două sau trei scene [1]), căci alcătuirea ei definitivă tărăgăni până în 1871 [2]). Pe scena Teatrului Național din București comedia lui Alecsandri fu adusă numai în Februarie 1874, subt titlul modificat *Boeri și Ciocoi*, doisprezece ani după încolțirea ideii de a o scrie în spiritul autorului nostru.

Această îndelungată pregătire a comediei înnalte rămase fără folos pentru Alecsandri care, fără să-și fi dat toată măsura talentului său în genul pe care l-a creat la noi, îl părăsi în curînd pentru drama în versuri.

Boeri și Ciocoi sînt singurul specimen de comedie innaltă a lui Alecsandri. Căci nu putem socoti ca atare comedia de salon *Concina*. Cum să-i acordăm acestei „comedioare" o mai mare valoare decît aceia ce i-o atribuia Alecsandri, cînd, trimițînd-o în 1865 lui Alecu Hurmuzaki [3]) și atrăgîndu-i atenția că e scrisă „pe forma proverburilor lui Alfred de Musset", i-o prezinta ca un act de „simplă convorbire, fără intrigă complicată", cu ajutorul căruia vroia să facă o cercare despre mlădierea limbii într'o conversație de persoane distinse? [4]) Cercări de felul acesta le reînnoește Alecsandri în mai multe pasagii din comedia sa cea „mare". Scene întregi din *Boeri și Ciocoi* se petrec, spre a ne servi de vorbele lui Alecsandri, în „regioanele comediei de salon", cuprind roluri de „amoreze delicate", de „dame de salon" [5]) care, frecventînd în străinătate nobleța cea mai autentică, caută să poleească și societatea noastră și să facă să domnească un ton elegant în adunări [6]). Prințesa din *Concina* reapare în Prințesa din *Boeri și Ciocoi*, pentru a rosti împreună cu Elena, eroina piesei, „simțiri de un grad mai înnalt, de o nuanță mai delicată" [1]) decît ale personagiilor femenine din repertoriul de până acum al lui Alecsandri și a mlădia limba pentru „scenele de înnaltă comedie", la a cărei înfăptuire se crede chemat autorul.

De oarece în desfășurarea primei părți a activității dramatice a lui Alecsandri, *Boeri și Ciocoi* înfățișează punctul culminant al ei, se cuvine într'o cercetare asupra modelelor franceze ale teatrului acestui autor [2]) să i se consacre o cercetare aparte.

I

Concepția din „Boeri și Ciocoi" și cea din „les Effrontés". Comedia socială.

Comedia lui Alecsandri nu datorește nimic romanului lui N. Filimon *Ciocoii vechi și noi*, apărut în 1863, după ce autorul nostru plănuise lucrarea sa dramatică, ale cărei situații, intrigă și caractere nu seamănă de loc cu ale romanului.

Ideia de a scrie comedia sa răsare la Alecsandri în Ianuarie 1862, în timpul șederii sale la Paris, unde-l reține girarea afacerilor legațiunii noastre, în lipsa fratelui său Alecu [3]). E momentul cînd publicul spectacolelor aplaudă piesa *Les Effrontés* a lui Emile Augier, cînd presa împărțită în două tabere o hulește sau o laudă cu entuziasm, cînd critica discută genul nou al comediei sociale, creat în Franța de Augier. Genul fu complectat în Decembrie al aceluiaș an cu *Le fils de Giboyer*, a cărui reprezentare avu un succes ce-i amintea criticului Sarcey succesul dobîndit în preajma Marei Revoluții de *Le Mariage de Figaro* [4]).

Privirile lui Alecsandri se îndreptară către aceste comedii nu numai din cauza vîlvei ce deșteptaseră, a aprobărilor zgomo-

---

d'une grande comédie en quatre actes intitulée *les Ciocoi d'avant 1848*, ce qui veut dire que je la ferai suivre d'une seconde pièce: *les Ciocoi de nos jours...*" Să se observe că în prima ei concepție piesa care a devenit *Boeri și Ciocoi* trebuia să aibă patru acte și că numai în 1866 e vorba de cinci acte.

1) Aceasta a fost soarta comediei plină de aluzii personale *Invidioșii* și a dramelor politice *Desrobirea Țiganilor* și *Năvălirea Jidanilor*. Cf. pentru *Invidioșii* scrisorile din 5 Noembrie (Ms. 803 al Acad. Rom.) și 1 Decembrie 1879 (în fruntea ediției lui *Despot-Vodă*) către I. Ghica; pentru *Desrobirea Țiganilor* scrisorile din 26 Iunie și 9 August 1880, din 25 Mai 1881 către acelaș (ms. 803 al Acad. Rom.). Prefața la *Teatrul* lui Alecsandri din ediția Carcalechi și Chendi (București, Minerva, 1905) conține fragmentele rămase din aceste piese, cum și din *Năvălirea Jidanilor*.

2) In ms. 2231 al Academiei, care conține *Ciocoii*, se află mai jos de titlul comediei indicațiunea datei: 1871. Manuscrisul acesta a fost dăruit la 1 Martie 1874 de Alecsandri „amicului său G. Steriadi". In manuscrisul 2939 al Academiei titlul primitiv al comediei *Boerii și Ciocoii Regulamentului* a fost șters și înlocuit—probabil în 1874, cînd această copie a fost dată ca omagiu lui Kogălnicean —cu titlul *Boeri și Ciocoi*.

3) In scrisoarea citată din ms. 3349 al Acad. Romîne, acest mic proverb e intitulat, după aria pe care o cîntă personagiile, *Barcarola*.

4) Comediile proverbe într'un act ale lui Musset, pe care Alecsandri le-a avut în vedere, *Le Caprice* și *Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée*, sînt simple convorbiri într'un act, între două sau trei personagii care aparțin lumii elegante. Proverbul într'un act *On ne saurait penser à tout* are prea multe personagii pentruca Alecsandri să fi modelat *Concina* sa după dînsul.

5) Citații din scrisoarea din 30 Ianuarie 1865, în care Alecsandri caracterizează comedia pe care vrea s'o creeze.

6) Sînt laudele pe care interlocutorii le aduc Prințesei în *Boeri și Ciocoi*, act. IV, sc. 1.

1) Citate scoase din scrisoarea dela 30 Ianuarie 1865. Calificările acestea convin oare la pasagii ca următorul: *Princesa* (către Elena, care nu vrea să-i destăinuiască dragostea ei pentru Radu)—Minți!... ochi-ți strălucesc... Nu te tulbura, drăgulița me... (act. V, sc. 7)?

2) V. partea întâia a acestui studiu: *Modelele franceze ale teatrului lui Alecsandri.—I „Cucoana Chirița"* în *Viața Romînească*, Nr. 11 și 12 din 1911.

3) *Ciocoii vechi* ai lui Filimon zugrăvesc societatea fanariotă din timpul lui Caragea. Dacă Filimon ar fi scris partea doua a romanului său, *Ciocoii noi* pe care ni i-ar fi înfățișat ar fi fost cei ai domniilor regulamentare, adică ar fi fost *Ciocoii Regulamentului*, aduși pe scenă de Alecsandri în piesa cu titlul modificat *Boeri și Ciocoi*. Reamintim că această piesă constitue prima parte a dipticului dramatic, a cărui parte a doua, *Ciocoii Conveniei* sau *Ciocoii din zilele noastre*, n'a mai fost compusă, spre a trage constatarea că *Ciocoii noi* ai lui Filimon ar fi fost tocmai *Ciocoii vechi* ai lui Alecsandri.

4) Cf. H. Gaillard de Champris, *Emile Augier et la comédie sociale*, Paris, Grasset, 1910, p. 429.

toase ale unora, a invectivelor batjocoritoare ale altora, a desbaterilor furtunoase ale presei, dar și din cauza favoarei de care autorul lor se bucura la curtea Franței, ceia ce constituia un merit capital în ochii lui Alecsandri, poet căruia i-au plăcut întotdeauna consacrările oficiale ale talentului. Consilierul împăratului, nuvelistul Mériméé, pe care scriitorul nostru îl cunoștea de aproape, primise dedicația comediei *les Effrontés* și-l înduplecase pe Napoleon al III-lea să silească cenzura să revie asupra interzicerii reprezentării piesei *Le fils de Giboyer*, iar Augier, cu tot republicanismul său, era bine văzut la curte și admis în cercul prințesei Matilda, protectoarea oficială a literaturii și artei timpului [1]).

Un alt motiv care aținti atenția lui Alecsandri asupra pieselor lui Augier fu interpretarea lor scenică desăvîrșită la Comedia Franceză—teatrul preferat al autorului nostru. Printre artiștii a căror reputație se stabili sau spori cu acest prilej, fu Got, creatorul rolului lui Giboyer [2]). Se poate ca amintirea jocului său superior în ambele comedii, cărora autorul nostru le datorește mult, să-l fi îndemnat pe Alecsandri, mai tîrziu, în 1874, în anul tocmai cînd se reprezinta *Boeri și Ciocoi*, să se gîndească la acest artist—în strînse legături și cu Alecu Alecsandri —pentru a călăuzi educația tinerilor romîni trimiși să învețe arta dramatică la Paris [3]).

Le Fils de Giboyer și *Les Effrontés* a căror reprezintare în 1861—1862 determină tipul comediei pe care Alecsandri o ia acum de model, inaugurează în Franța comedia socială.

Comedia socială trebue privită ca o specie a comediei de moravuri, gen de multă vreme ilustrat în literatura franceză prin numeroase capodopere și în care Augier își exercitase și dînsul în chip strălucit talentul în anii precedenți. Comedia de moravuri *Le gendre de M. Poirier* (1854), pe care unii critici [4]) o consideră drept piesa cea mai bună a lui Augier, a servit lui Alecsandri pentru reușita sa localizare: *Ginerile lui Hagi Petcu*. Conflictul dintre aristocrația franceză ruinată, care cată să-și aurească din nou blazonul despoleit, cum face Gaston de Presles prin căsătoria cu sacul cu milioane al unei fete de negustor, și burghezia care, reprezintată prin toptangiul îmbogățit Poirier, socotește că va ajunge la demnități și la onoruri prin prestigiul ce-i va conferi un ginere din nobleță, a fost transpus pe scena noastră: protagoniștii francezi sînt înlocuiți cu prințul Radu Movilă și cu bogasierul Hagi Petcu; mai modest decît personagiul original, candidat la „pairie",

1) P. Morillot, *Em. Augier*, Grenoble, Gratier, 1901, p. 21-23-95.—H. Gaillard de Champris, *op. cit.*, p. 442—448.

2) Sculptorul Barrias îi reproduse trăsăturile în chipul ce se ascunde subt masca Comediei, care împodobește monumentul ridicat dramaturgului în fața Teatrului Odeon (Cf. Morillot, *op. cit.*, p. 22).

3) Cf. *Scrisori*, ed. cit., din 27 Iunie 1874 către T. Maiorescu, și din 28 Martie 1875 către I. Negruzzi.

4) Așa R. Doumic, *Portraits d'écrivains*, Paris, Perrin, 1902 p. 71.

negustorul moldovean s'ar mulțumi să se arunce în „senatoriie" [1]).

Înfățișarea scenică a unor ridicole ca vanitatea neroadă a burghezului cu stare și mîndria obraznică, ușurința și ironia sterilă a aristocrației din timpul său, nu mulțumi pe Augier. În curînd își propuse un scop mai ambițios: se sili să studieze „rănile tăinuite" ale societății, să arăte „ulcerele" [2]) de care suferе, relele care vițiind atmosfera morală a timpului aduceau ruina edificiului social și distrugerea căminului. *Les Effrontés* (1861), *Le Fils de Giboyer* (1862), *La Contagion* (1866), *Lions et Renards* (1869) aparțin genului comediei sociale, sau social-politice, gen pe care Augier îl cultivă la sfîrșitul carierii sale, deși uneori se întoarce la comedia de moravuri ca în *Les Fourchambault* (1878), iar alteori se încearcă în comedia de caracter ca în *Maître Guérin* (1864), sau se lasă ispitit de comedia cu teză și scrie piese ca *Madame Caverlet*, după formula teatrală a lui Al. Dumas fiul. E greu, negreșit, a stabili deosebiri precise între comedia de moravuri și comedia socială, cea din urmă fiind o varietate a celei dintăi. Se poate zice însă că ne aflăm în fața unei comedii sociale de cîteori autorul privește cusururile sau vițiile unui om sau ale unui grup de oameni nu ca pe ale unor indivizi izolați—ca în comedia de caracter—nu ca niște greșeli a căror repercutare se întîmplă sau e cercetată numai în lăuntrul cercului restrîns al familiei—ca în comedia de moravuri—dar ca niște păcate grave, amenințînd nu numai fericirea dar și existența societății. Omul e studiat nu în sine și în natura sa intimă, nu în raporturile sale familiare, dar ca reprezentant al unei colectivități organizate, în îndeplinirea îndatoririlor sale de membru al corpului social, întrucît e atins de vre-una sau se împotrivește uneia din boalele de care suferе societatea din epoca sa, întrucît lucrează la întărirea sau la slăbirea ei. De aici obligația pentru autorul unei astfel de comedii de a nu denunța, cum se întîmplă în comedia de moravuri, defecte trecătoare, dar de a ataca vițiі înrădăcinate printre contimporanii săi, rele a căror stîrpire se impune dacă societatea nu vrea să se prăbușească, acoperind subt sfărmăturile ei și familia și individul [3]).

Comedia *Les Effrontés*, care deschide seria comediilor sociale ale lui Augier și după reprezentarea căreia Alecsandri concepe *Ciocoii* săi, zugrăvește nerușinarea financiarilor îmbogățiți prin speculații necinstite: personagiile aceste cinice reușesc să fie primite de lumea cum se-cade, să fie temute de unii, admi-

1) Comedia franceză a fost redusă dela patru acte la două în „prelucrarea" romînească în care acțiunea în loc să se petreacă la Paris, în 1846, se întîmplă la Iași în 1868.

2) Sînt expresiile lui Augier în Prefața dela *Les Lionnes pauvres* (1858), piesă cu care se îndrumează spre genul nou al comediei sociale.

3) Cf. H. Gaillard de Champris *op. cit.*, p. XIII—XV.—Morillot, *op. cit.*, p. 93—95.

rate de alţii, stimate chiar de cîţiva, să turbure în folosul lor fericirea casnică a altora şi să impună tuturora pilda scandaloasă a biruinţii înşelătoriei îndrăzneţe şi iscusite. Protagonistul, bancherul Vernouillet, scăpat de o condamnare meritată, dar înfierat de considerentele judecăţii, neputincioasă să pedepsească nişte excrocherii a căror săvârşire dibace se strecoară printre prevederile legii, ajunge cu banii ce i-a sustras acţionarilor săi proprietarul unui jurnal, *La Conscience publique*. Folosindu-se de organul său pentru a face presiuni asupra guvernului şi pentru a înşela pe cititori prin informaţii făurite în vederea manoperelor de bursă, atrăgînd pe tineri prin servicii personale sau prin măguliri, căutînd prin cronici scandaloase inserate în gazeta sa să hotărască doamnele din lumea mare să îndeplinească dorinţele lui, ameninţînd pe Charrier cu divulgarea unor fapte incorecte dintr'un trecut uitat de mult, dacă nu-i va da mîna fetei sale, Vernouillet e gata să vadă întreaga societate îngenunchiată înaintea lui, cînd desnodămîntul piesei, mai moral decît întîmplările vieţii, mîntue măcar pe Clémence Charrier de ruşinea de a purta numele personagiului fără scrupule, care se credea stăpînul situaţiei, şi scapă măcar o parte a societăţii de prezenţa sa neruşinată.

Scopul pe care şi l-a propus Alecsandri în comedia primitiv intitulată *Ciocoii Regulamentului*, e de aceiaş natură ca al lui Augier şi comedia sa, în felul celei a autorului francez, e o comedie socială. Precum Augier arătase descompunerea societăţii franceze subt acţiunea fermentelor vătămătoare aruncate de categoria socială a „Neruşinaţilor", tot aşa Alecsandri ne înfăţişează priveliştea turburărilor grave pricinuite în întocmirea socială a Moldovei, din ultimii ani ai Regulamentului organic, de clasa „Ciocoilor"—adică a „canaliilor mizerabile", cum tălmăceşte tot Alecsandri acest cuvînt într'o scrisoare, în care explică intenţiile sale. [1]

Să notăm că, după cum autorul francez transportă în 1845, subt domnia lui Ludovic-Filip, acţiunea piesei sale jucate în 1861, tot astfel Alecsandri pune acţiunea comediei sale, concepută în acel an şi reprezentată în 1874, să se petreacă între 1840 şi 1846 [2] şi să mai observăm că după cum viţiul social biciuit de Augier nu dispăruse cinsprezece ani după data la care erau arătate urmările sale uricioase, ba chiar actualitatea lui perzista în 1883, în momentul cînd se da din nou la teatru „*Les Effrontés*", [3] tot aşa douăzeci şi chiar treizeci de ani după epoca indicată de autorul nostru ca dată a acţiunii sale, formele de manifestare ale ciocoismului „Regulamentului organic" erau poate înlocuite de alte chipuri de înfăţişare, dar boala socială de care suferea era aceiaşi.

1) *Scrisori*, ed. cit., către I. Negruzzi din 25 Febr. 1874.

2) Aceştia sînt anii indicaţi de autor în fruntea piesei sale; de fapt, cum se va vedea mai departe, acţiunea se petrece între 1846—1850.

3) Cf. J. J. Weiss, *Autour de la comédie française*, Paris, C. Lévy, 1892 (*Reprise des „Effrontés"*, 12 mars 1883).

De lucrul acesta îşi da seamă Alecsandri cînd vroia să scrie ca urmare a piesei sale pe *Ciocoii Convenţiei* sau *Ciocoii din zilele noastre*. Foastele slugi ajunse proprietarii moşiilor stăpînilor lor de odinioară, prin înşelătoriile lor, prin abaterea în folosul lor a risipei boereşti, linguşitori pe lîngă cei mari cîtă vreme au nevoe de a străbate şi obraznici îndată ce au ajuns să se îmbogăţească sau au încăput într'un post sau rang, transformînd slujbele administrative şi judecătoreşti ce le-au căpătat în izvoare mănoase de venituri, creaturile acestea ridicate din gunoi, cum va zice Hîrzobeanu de Lipicescu, şi posedînd avere, situaţii şi onoruri mulţumită nu numai iscusinţii lor perverse şi îndrăznelei lor cinice, dar şi indulgenţii vinovate a societăţii cinstite, dispusă să primească în rîndurile ei, fără de control, pe toţi cei care prezintă aparenţele onorabilităţii—iar demnităţile publice şi bogăţia le au din belşug—ciocoii, al căror triumf şi a căror promiscuitate cu lumea cum-se-cade era o primejdie serioasă de ruină a instituţiilor sociale şi a legăturilor familiare, ne întîmpină nu numai subt domnia lui Mihai Sturdza, dar şi subt aceia a lui Cuza-Vodă—şi poate, cu alte măşti, cu alte haine, cu alt graiu, şi astăzi.

Şi aici stă meritul cel mare al unor comedii ca *Les Effrontés* sau *Boeri şi Ciocoi*: pătrunderea ageră a autorilor lor a descoperit pricina adevărată a desagregării societăţii şi dibăcia minţei lor a fixat caracterele unui rău nu trecător dar cronic, atingînd nu o singură dar mai multe generaţii, a redat trăsăturile fundamentale ale unui viţiu social care, subt iviri schimbăcioase, se împacă cu stările felurite de lucruri ale unei epoci îndelungate.

Intre reprezentantul „Neruşinaţilor" din comedia lui Augier şi tipul ciocoilor din piesa lui Alecsandri există, cu toate deosebirile aduse de îndeletnicirile lor şi de mediul în care se mişcă, numeroase puncte comune, atît în ce priveşte caracterul lor moral cît şi a raporturilor în care se află cu celelalte personagii ale acţiunii. Lipicescu şi Vernouillet, bizuindu-se pe atotputernicia situaţiei lor legale şi pe starea lor materială, adunată prin fraudă, înfruntă cu cinism lumea care le ştie păcatele. Şi unul şi altul mai ţin socoteală de toleranţa prea largă a societăţii, gata să ierte greşelile cele mai de neiertat cînd timpul şi mai ales succesul şi-a întins manta bogată în cute asupra lor. Şi unul şi altul sînt meşteri să pue în serviciul intereselor lor interesele, slăbiciunile şi patimele altora; şi unul şi altul cunosc arta de a se insinua pe lîngă femei ca să-şi îndeplinească gîndurile lor ascunse: Vernouillet se foloseşte de trecerea pe care marchiza d'Auberive o are la bancherul Charrier, pentru a o îndemna în schimbul unui preţios serviciu să intervină în favoarea căsătoriei sale cu Clémence, fiica lui Charrier; Lipicescu îşi face din Tarsiţa, amanta ministrului Hîrzobeanu, o tovarăşă pentru a-şi ajunge scopul de mult urmărit, să se căsătorească cu Elena, o fată de boer. Căci şi unul şi altul nu se mulţumesc

numai cu îngăduirea societății, mai pretind și la considerația ei. Prestigiul averii și al succesului nu li-e de ajuns; mai țin, nu atît din deșertăciune cît de nevoia de consolidare a poziției lor, la respectabilitatea pe care le-ar procura-o amîndurora o căsătorie, și anume omului de afaceri necurate, Vernouillet, intrarea în familia onorată a lui Charrier, ciocoiului Lipicescu încuscrirea cu neamul boeresc al lui Hirzobeanu. Și amîndurora le stă în cale, dejucîndu-le planurile, acelaș tip de om drept, sincer, însuflețit în lupta pentru bine de acelaș curaj care mînă pe potrivnicii săi în lupta pentru rău, neclintit în convingerile sale cinstite, sărac, și fără altă poziție decît aceia creată de talentul său, jurnalistul Sergine în *les Effrontés*, jurnalistul Radu in *Boeri și Ciocoi*. Și precum Vernouillet e la urma urmei izgonit de Charrier, care acordă mîna Clemencei lui Sergine, tot astfel, în locul lui Lipicescu, personagiul odios al piesei, personagiul simpatic, Radu, băiatul sărac dar plin de merite, va lua pe Elena.

II

Intriga: Schema dramatică din „Le fils de Giboyer" și cea din „Boeri și Ciocoi".—Cîteva situații din dramele romantice: „Ruy-Blas", „Marie Tudor" și „Cromwell", utilizate de Alecsandri. — Din „Les Effrontés" așa dar a scos Alecsandri elementele generatoare ale noului său tip de comedie; acestei piese îi datorește ideia satirizării pe scenă a unui rău social care in multe privinți oferia asămănare cu cel combătut de Augier; fizionomia morală a reprezentantului tipic al ciocoilor și situația lui față de celelalte personagii ale piesei se potrivește în multe puncte cu caracteristica sufletească și cu situația în care se află în mediul său personagiul principal din comedia franceză. Piesa următoare a lui Augier în genul cel nou al comediei sociale, îi servi lui Alecsandri pentru înjghebarea „scenariului", a schelei dramatice pe care se razimă satira sa socială.

Le fils de Giboyer (1862), al cărui adevărat nume, după spusa autorului 1), ar fi trebuit să fie *Les Cléricaux*, titlu însă neîngăduit atunci de cenzura teatrală, e un atac violent în contra partidului clerical, format—ne-o spune Augier—din elemente unite numai prin ura democrației și prin teama de dînsa, de oameni care în fond doresc toți întoarcerea la principiile distruse de revoluția cea mare. Criticul Sarcey, semnalînd într'un foileton teatral îndrăzneala încercării de a arunca într'o dramă credințele, ideile și pasiunile politice ale timpului, saluta data primei reprezentații a *Fiului lui Giboyer* ca data unui eveniment capital în istoria teatrului francez; piesa aceasta, după dînsul, însemna o 'pășire înainte hotărîtoare în genul comediei sociale, crearea chiar a acestei comedii, căci în *Les Effrontés* silințele

1) In *prefața* acestei comedii.

autorului nu izbutiseră pe deplin, teza socială mergea alăturea de dramă, nu o pătrundea, nu hotăra desfășurarea incidentelor. Astăzi, cînd genul comediei sociale sau social-politice numără în Franța piese ca *La vie publique* a lui Emile Fabre sau *L'Engrenage* a lui Brieux, în care numai faptele ce se leagă strîns de chestia socială sau politică desbătută sînt înfățișate 1), ne dăm seamă că cele două producții ale lui Augier nu constitue tipul comediei de acest fel.

Les Effrontés cași *Le fils de Giboyer* conțin o intrigă sentimentală, cu prilejul desvoltării căreia se discută și o problemă socială. In a doua din aceste comedii antagonismul dintre partidul clerical și partidul liberal excită mai puțin interesul decît rezolvarea problemii: cine va lua în căsătorie pe Fernande, fiica bogatului deputat Maréchal: Maximilien, secretarul acestuia, băiatul unui boem, un declasat, fără altă avere decît talentul său, sau secul conte d'Outreville? In jurul unei drame sentimentale la fel sînt așezate în piesa lui Alecsandri scenele care ne prezintă conrupția administrației, venalitatea judecătorilor, presiunile în alegeri, alături de ea se încing discuțiile politice asupra acordării de drepturi Evreilor, asupra libertății presei, asupra necesității reformelor în Moldova, la sfîrșitul domniei lui Mihai Sturdza. Cași autorul francez, Alecsandri pune accentul pe intriga amoroasă, ne face să fim curioși să știm dacă Radu, copilul găsit, crescut de boerul Stîlpeanu, va lua pe Elena, fata ministrului Hirzobeanu, de care-l desparte și nașterea și situația sa materială și socială, sau dacă Elena va cădea victima uneltirilor lui Lipicescu și va deveni soția josnicului ciocoi.

Intriga sentimentală, redusă la liniile sale esențiale, seamănă, după cum se vede, cu intriga de aceiaș natură din *Le fils de Giboyer*, combinată cu unele elemente din *Les Effrontés*. Radu, în loc să aibă de rival un nobil, sterp la minte și la inimă, cum e d'Outreville, are de rival un intrigant neruşinat cum e Lipicescu, care reproduce în atîtea privinți pe Vernouillet din *Les Effrontés*, cinicul îndrăzneț, competitor împreună cu onestul Sergine la mîna Clemencei Charrier. Radu însă n'a reținut dela Sergine decît atitudinea hotărîtă și curajoasă în fața biruitorului fără scrupule; notele ce intră în alcătuirea sa sufletească vin fie dela „amorezul" Maximilien Gérard din *Le fils de Giboyer*, fie dela un cunoscut erou al unei drame romantice de care va fi vorba mai jos.

S'ar putea obiecta că „scenariul" din *Boeri și Ciocoi*, desbărat de accesoriile sale, simplificat în mod schematic, nu reproduce numaidecît pe acel din *Le fils de Giboyer*, fiindcă intră într'unul din cele treizeci sau patruzeci de calapoade 2) în

1) Alph. Séché și Jules Bertaut, *L'évolution du théâtre contemporain*, Paris, Mercure de France, 1908, p. 68—70.

2) O catalogare a lor a încercat-o G. Polti, *Les trente-six situations dramatiques*, Paris, Mercure de France.

care încape tot repertoriul dramatic. Ceia ce invederează derivarea acestei combinațiuni dramatice din intriga *Fiului lui Giboyer* e paritatea în ambele piese a cîtorva situații particulare, e reproducerea de către Alecsandri a cîtorva amănunte caracteristice ale acțiunii închipuite de Augier.

Radu se află față de Elena, fiica ministrului Hîrzobeanu, în acelaș raport ca Maximilien Gérard față de Fernande Maréchal —situația protagonistului romîn e agravată prin faptul că Elena e nu numai cu avere dar și de neam mare. Plebeeni, cu o naștere nelegitimă—Radu e un copil găsit, Maximilien e fiul natural al lui Giboyer—cu o situație materială precară, deși își zic și unul și altul că iubirea lor nu poate să izbîndească, totuși nu pot să pue stavilă sentimentului ce deodată le-a copleșit inima. Felul cum își exprimă pasiunea, de care cîtăva vreme nu și-au dat seama și care izbucnește cu atîta putere încît fără voe se lasă tîrîți de dînsa, e acelaș:

Maximilien (Seul).— Oh! qu'elle est belle! Quelle âme adorable! Je me sens envahi par un amour insensé et je ne m'appartiens déjà plus assez pour me défendre! Eh bien! pourquoi lutter contre moi-même? pourquoi me cramponer à ma raison qui m'échappe! Livrons nous plutôt aux enivrements de l'abîme! Le sort en est jeté! Je l'aime! je l'aime! je l'aime! [1])

Monologul acesta exaltat îl ține și Radu care, „privind lung pe ușa pe unde a eșit Elena", exclamă: [2])

Ce înger! Ce suflet dumnezeesc!.. Cum să n'o iubesc?.. Cum să rezist pornirii inimii mele?... O! Dumnezeule!... Nu cereți dela mine ceia ce nu-mi este cu putință.. O iubesc, o iubesc, o iubesc!...

Și deopotrivă în calea iubirii lor stau intrigile unor femei a căror ură a fost aprinsă de aceiași pricină. Soția din a doua căsătorie a deputatului Maréchal dușmănește pe tînărul secretar al bărbatului ei, pe Maximilien; inima ei bătea pentru dînsul, cînd află că e îndrăgostit de Fernande care răspunde favorabil sentimentelor ce i se arată. O intrigantă, barona de Pfeffers, i-a desvelit acest secret, stors cu o iscusită răutate dela Fernande. Jignită de insinuațiile meșteșugite ale baroanei că Maximilien e „un homme de rien", „un homme sans naissance", că face parte din clasa „des petits messieurs sans conséquence", dragostea Fernandei se dă la iveală. La reflecția baroanei:

— Une femme d'un certain monde ne peut pas faire attention à un homme de rien, n'est-il pas vrai?

Fernande răspunde cu un ton hotărît, dar plecînd ochii spre a-și ascunde tulburarea:

— Vous allez me trouver bien plébéenne, madame, de croire qu'un homme d'honneur n'est pas un homme de rien [3]).

În acelaș chip Tarsița caută să descoase pe Elena, în care se teme să găsească o rivală la dragostea lui Radu. Prefăcîndu-se că vrea să-i dea sfaturile unei surori mai mari, ea umblă să o iscodească: „Radu-i un om de nimică, fără familie, fără stare, un *bonjurist* ce are ambiție a eși la neamuri și cearcă a-ți fura mințile pentruca să uiți cine ești..." Convorbirile prea dese cu Radu compromit pe Elena „în ochii persoanelor care știu respecta rangul și poziția lor". Cașî baroana de Pfeffers, cucoana Tarsița e încurînd luminată atît prin răspunsul tăios al rivalei sale fericite cît și prin turburarea lăuntrică a acesteia, trădată de roșeața ce i-a coperit obrazul [1]).

Sfatul pe care-l dă barona de Pfeffers d-nei Maréchal de a curma iubirea celor doi tineri, umilind în public și în fața Fernandei pe Maximilien, căci „un amour humilié ne dure pas longtemps", [2]) pornește dintr'un calcul pe care și-l face și Tarsița cînd îi afirmă lui Lipicescu că amorul Elenei „ar scădea mult, s'ar stinge chiar, cînd Radu ar fi insultarisit, umilit în ochii ei..." [3]).

Doamna Maréchal nu întîrzie să aplice povața ce i s'a dat; chiar în seara cînd baroana de Pfeffers o învață cum să procedă ca să se răzbune, ea chiamă din cellalt colț al unui salon de bal pe secretarul bărbatului ei și-i poruncește ca unei slugi:

— Monsieur Gérard!... débarrassez-moi de cette tasse.

Contele d'Outreville de alături, s'a precipitat; Doamna Maréchal refuză însă serviciile lui și stărue să interpeleze cu un ton disprețuitor pe Maximilien:

— Laissez, monsieur le comte... ce jeune homme est là.

Dar tînărul nu vrea să audă nici a treia somație a soției patronului său și atunci Fernande, pentru a-i ușura situația, va pune pe Maximilien în imposibilitate de a se supune poruncei d-nei Maréchal:

Madame Maréchal, tendant toujours la tasse. —Monsieur Gérard?

Fernande, de la table. Monsieur Gérard! voulez-vous me permettre de vous servir?

Maximilien. Mademoiselle, j'ai déjà refusé.

Fernande, allant à lui avec une tasse de thé. —Vous ne refuserez pas de ma main. (Maximilien s'incline et prend la tasse. Etonnement général. Grand silence). [4])

Scenei acesteia a „ceștei de ceai", care prin urmările ei capătă aceiaș importanță capitală ca scena „paharului de apă" din celebra comedie cu acest nume de Scribe, îi corespunde în *Boeri și Ciocoi* acea a „luării la brațe". Fapta Elenei se deosebește de a Fernandei dar e îndeplinită în aceleași împrejurări și e săvîrșită cu aceiaș intenție de a scăpa o persoană iubită de o umilire.

---

1) Actul IV, sc. 4.
2) Actul II, sc. 9.
3) *Le fils de Giboyer*, IV, 1.

1) *Boeri și Ciocoi*, II, 17.
2) *Le fils de Giboyer*, III, 8.
3) *Boeri și Ciocoi*, III, 8.
4) *Le fils de Giboyer*, IV, 6.

Radu, fugărit de poliţie a intrat în sala de bal a lui Hîrzobeanu. Aga Slugărică, îndemnat de Lipicescu, îl urmăreşte şi aici, şi în faţa invitaţilor şi a Elenei vrea să pue mîna pe Radu. Lipicescu, obraznic, îi vine în ajutor:

— Domnul Radu-i un răzvrătitoriu... locul lui îi la temniţă, nu prin casele boerilor, şi încă mai puţin aici. (Inaintînd spre Radu). Domnule, nu eşti poftit la masă, nu poţi rămînea în salon... Afară...

Radu (Indignat). Ticălosule!

Tarsiţa (Cu intenţie). Adevărat îi că nu e invitat?

Elena (Inaintînd spre Radu). Domnule Radu, vă rog să-mi daţi braţul ca să mă duceţi la masă... Veţi fi cavalerul meu.

Radu (Cu recunoştinţă). Domnişoară... (Se apropie de Elena) [1].

Lipicescu pentru obrăznicia lui e dat afară de hatmanul Stîlpeanu din casa vărului său, ministrul. Aplecările sale rele es la iveală acum; ciocoiul işi dă toate silinţile să sărăcească pe fostul său stăpîn de pe urma căruia şi-a strîns averea şi cu ajutorul căruia s'a ridicat; dar prin o lovitură de teatru perfidia lui e demascată şi Radu, care a venit în ajutorul lui Hîrzobeanu în momentele nenorocite prin care a trecut, îşi capătă răsplata. Desnodămîntul din *Boeri şi Ciocoi* ar fi fost pe placul lui Giboyer din ambele comedii ale lui Augier: boemul, adept al principiilor Marei Revoluţii, vroia ca în locul aristocraţiei de neam şi în locul celei întemeiate pe bani să se înfiinţeze o alta, acea a meritului personal [2]. Aceasta e şi dorinţa prinţesei din comedia lui Alecsandri care, împingînd pe Radu în braţele Elenei, declară că „adevărata nobleţă îi scrisă în inimă nu pe pergamente“ [3]. Maxima prinţesei e inspirată de reflecţia pe care precursorul mişcării Revoluţiei, J. J. Rousseau, părintele intelectual al lui Giboyer, o face asupra eroului din *La Nouvelle Héloïse*, Saint-Preux, preceptorul plebeean, îndrăgostit de nobila Julie d'Etange: «La noblesse... il l'a, non point écrite d'encre en de vieux parchemins, mais gravée au fond de son coeur en caractères ineffaçables» [4].

*

In ce priveşte concepţia şi dezvoltarea intrigei sentimen-

---

1) *Boeri şi Ciocoi*, III, 15.

2) *Giboyer*— ...On a fait table rase des abus; il reste a reconstruire une société, c'est à dire à organiser la résistance contre la force des choses, en créant une aristocratie en dehors de l'argent.

Le Marquis—Mais sur quoi la fondez-vous dans ce pays démocratique?

Giboyer—Sur le principe même de la démocratie; sur le mérite personnel.

(*Les Effrontés*, III. 4).

3) Actul V, sc. finală.

4) Partea I-a a romanului, scrisoarea 62.

tale, *Boeri şi Ciocoi* datoresc mult pieselor *Les Effrontés* şi *Le fils de Giboyer*.

Structura comediei lui Alecsandri se deosebeşte însă de a acestor producţii dramatice ale lui Augier. Piesele în chestiune au o compoziţie aproape clasică; acţiunea e strînsă într'un interval de timp scurt, expunerea porneşte dela un moment învecinat de al crizei, înfăţişată în desnodămînt [1]. Din contra, în *Boeri şi Ciocoi*, autorul ne prezintă o împletire de fapte dintr'un şir de ani: 1846—1850 [2]; în locul acţiunii simple pe care am întîlnit-o la Augier, ne întîmpină aici o acţiune împodobită cu epizoduri menite să zugrăvească întîmplări sau moravuri din epoca la care se raportă Alecsandri. Uitînd intenţia primordială a lucrării sale dramatice, alcătuirea unei comedii sociale, autorul pe alocurea întocmeşte o dramă istorică.

In loc însă să reproducă credincios realitatea istorică din timpul lui Mihai Sturdza, Alecsandri alterează faptele cu ajutorul suvenirilor ce i-au lăsat lecturile sale romantice. Alecsandri aplică şi aici metoda cu care a redat trecutul nostru în *Legende*; în înfăţişarea situaţiilor, în nararea întîmplărilor, în construcţia sufletească a eroilor, strecoară, printre elementele pe care istoria, cronica sau tradiţia naţională i le pun la îndămînă, tră-

---

1) H. Parigot, *Em. Augier*, p. 81, Paris, Lecène et Oudin.

2) In ms. 2231 al Acad., Rom. care conţine o copie a acestei comedii, dedicată lui G. Steriadi, acţiunea e dată ca petrecîndu-se în Iaşi, între 1844—1848. In ms. 2939, tot al Acad. Rom., care conţine o altă copie a piesei, dedicată lui Kogălniceanu, indicaţia timpului acţiunii e aceiaşi ca în comedia tipărită: 1840—1846. Alecsandri nu şi-a dat seamă că epoca specificată de titlu e contrazisă de aluziunile din cuprinsul piesei. In scena 18 din actul V, Arbore uitîndu-se în zare la hîrtia pe care a întrebuinţat-o Lipicescu pentru a plăzmui o poliţă ce poartă numele lui Hîrzobeanu, descopere că data de fabricare a hîrtiei e 1848, în timp ce data pusă de plastograf pe sinet e 1846. Hîrtia aceasta o dase Hîrzobeanu, cînd era ministru, Tarsiţei; el o iscălise numai şi locul lăsat în alb trebuia să fie umplut cu un ordin de arestare a lui Radu (sc. 5, a. III). Tarsiţa, protectoarea lui Lipicescu, o încredinţase ciocoiului care, neavînd prilej să se răzbune contra lui Radu, se răzbună contra lui Hîrzobeanu, din casa căruia fusese gonit. Actul III, cuprinzînd aceste scene ce se referă la momentul cînd Hîrzobeanu era ministru, se petrece aşa dar în 1848. Ultimul act care ne prezintă sfîrşitul procesului intentat de Lipicescu lui Hîrzobeanu pentru plata a 30.000 galbeni inscrişi în spaţiul rămas gol al hîrtiei în chestie, cum şi sfîrşitul procesului de divorţ al lui Neamuş care a surprins pe nevastă-sa, Tarsiţa, în braţele lui Hîrzobeanu, trebue, fireşte, să se petreacă cîteva luni după al treilea act, în 1849—1850, pentru a permite îndeplinirea faptelor indicate (cf. şi sc. 1 din act. V). La o epocă foarte apropiată de a actului III se petrece acţiunea din actul al doilea, la începutul căruia Lipicescu ne spune că a trecut „un an şi mai bine“ decînd stăpînul său e ministru—demnitate la care-l vedem înnălţat pe Hîrzobeanu în actul precedent, la un 1 Ianuarie. Concluzia care se impune e că acţiunea din *Boeri şi Ciocoi* se petrece între 1846—1849 | 1850 şi nu între 1840—1846, cum indică Alecsandri. Probabil că autorul şi-a dat seamă că mişcarea revoluţionară din al III-lea act (a cărui dată, o reamintim, e 1848), deşi provoacă o cădere de guvern, nu reproduce nici pe departe pe cea din 1848 din Iaşi—de aici schimbarea indicaţiei de pe titlul comediei sale, care contrazice data ce reese din cuprinsul piesei.

sături culese din poemele lui Victor Hugo [1]). Marele romantic francez îi servește și aici de izvor de inspirație și de călăuză poetică—de astă dată însă dramele sale istorice: *Ruy Blas*, *Marie Tudor*, *Cromwell* folosesc autorului nostru.

Prima scenă a actului al III-lea, consiliul de miniștri prezidat de Hîrzobeanu, ne amintește îndată „le conseil privé du roi", avînd în frunte pe Don Manuel Arias „président de Castille", care deschide actul al treilea din *Ruy Blas*.— „Messieurs, occupons-nous des affaires publiques" exclamă unul din sfetnicii tronului, marchizul de Priego; și trebile publice sînt interesele sfetnicilor, împărțirea posturilor și a bunurilor statului; un nobil a pus mîna pe monopolul tutunurilor; un altul ia venitul ocnelor de sare; un al treilea își însușește dările pe comerțul cu negrii, în timp ce altul hrăpește dijma porturilor.—„Acum, boeri dumneavoastră, să'ncepem lucrările" le spune Hîrzobeanu divaniștilor moldoveni, și „trebile ocîrmuirii" pe care le „regularisesc" sînt de fapt punerea la cale a propriilor lor interese: arendarea „otcupului ocnelor" grecului Zaharaki și evreului Leiba Kana în condițiuni dezavantajoase pentru țară dar excelente pentru miniștri, cumpărați de arendașii tovarăși; învoirea dată evreilor venetici să se stabilească în țară—hatîr plătit cu cîțiva fișici de galbeni fiecăruia din bărbații îndatorați prin situația lor să apere interesele statului.

Scenele XII și XIII din actul al patrulea cuprind năvala în casa ministrului Hîrzobeanu a mulțimii răsculate din cauza împilărilor și nedreptăților și cerînd, furioasă, căderea guvernului. Împotrivindu-se exceselor la care e gata, Radu vorbește poporului, îl liniștește, se face ecoul revendicărilor lui, a căror împlinire o făgăduește hatmanul Stîlpeanu, înlocuitorul lui Hîrzobeanu la minister. În această apariție a mulțimii pe scenă nu ca o adunare de figuranți, dar ca un personaj colectiv care își exprimă gîndirile, voința, pasiunile, vociferează, se mișcă, amenință sau se potolește, se entuziasmează sau e pe cale să sfarme tot, să jăcuiască și să ucidă, trebue să vedem, la data cînd Alecsandri a întocmit *Boeri și Ciocoi*, o influență directă a dramei romantice [2]).

Dacă apropiem aceste scene de cele din *Marie Tudor* a lui Victor Hugo, unde ni se înfățișează asediarea Turnului din Londra de poporul răzvrătit, [3]) imitația reese ca flagrantă.

---

1) V. studiul nostru *Victor Hugo și Vasile Alecsandri, poet epic*, în *Viața Romînească* Nr. 5, 6, 7 și 8 din 1912.

2) Producția teatrală romantică încetînd pe la 1850 și repertoriul lui Augier și al lui Dumas lăsînd la o parte reprezentarea scenică a mulțimii, nu vom mai găsi colectivități ca personagii în dramă până la teatrul lui Sardou, care se servește de ele mai mult ca fond de decor sau ca accesorii dramatice. Drama sau comedia serioasă de azi a readus mulțimea pe scenă, făcînd dintr'însa un adevărat personagiu al piesei; așa Emile Fabre în *Les ventres dorés* și *La vie publique*, Paul Hervieu în *Théroigne de Méricourt* etc. (Cf. Alph. Séché et J. Bertaut, *op. cit.*, *La foule au théâtre*).

3) Journée III, 1-ère partie, sc. 9.

Mulțimea cere cu strigăte amenințătoare moartea aventurierului Fabiano Fabiani, amantul reginei; Maria Tudor se îndreaptă în zădar către gentilomii ce au însoțit-o în închisoare, unde e ținut italianul urgisit de popor, în zădar îi îndeamnă să respingă „canalia".—„Pardieu, milords, vous tremblez tous autour de moi, il me semble... Est-ce que la canaille vous intimide? Est-ce que les épées ont peur des bâtons?" Prudența îi răspunde însă prin glasul lui Simon Renard: „Ne laissez pas les choses aller plus loin. Cédez, madame, pendant qu'il est temps encore. Vous pouvez encore dire la canaille, dans une heure vous seriez obligée de dire le peuple". Reflecție pe care Negruzzi are s'o redee prin „Proști dar mulți" în situația în atîtea privinți analoagă din admirabilul său *Alecsandru Lăpușneanu* [1]) și pe care are s'o reiee Alecsandri, utilizînd și expresia pregnantă a novelistului romîn. Grupul de miniștri din jurul lui Hîrzobeanu vor să reziste mojiciilor răzvrătiți. Cel mai înverșunat e Viteazovici, generalul miliției: „să vie soldații, să dea cu tunurile în norod... Mojicii!... trebue împușcați!" — „Mojici, mojici, dar mulți... Nu cerca marea cu degetul" îi răspunde cumintele răzeș Arbore, în timp ce afară strigătele de „Jos miniștrii, jos ciocoii, jos Aga", continuă cu înverșunare, iar pietrele sparg geamurile. În scena corespunzătoare din *Marie Tudor*, replica înțeleaptă a lui Simon Renard e întărită de strigătele „Fabiani à mort, vive Elisabeth" (regina izgonită de Marie Tudor și ținută subt pază). Marie Tudor e nevoită să se supună; Simon Renard ese în balcon și în cuvîntarea pe care o ține mulțimii o asigură că Fabiani își va ispăși prin moarte crimele, iar gloata se împrăștie aclamînd pe regină, după cum în piesa lui Alecsandri, în urma cuvîntării lui Radu, norodul se îndepărtează în zgomotul uralelor pentru noul său ministru, Stîlpeanu.

În *Marie Tudor* mulțimea rămîne în culise. Alecsandri, după ce ne-a făcut să urmărim cași Victor Hugo întărtarea crescîndă a ei, prin strigătele din ce în ce mai înverșunate ce le proferă, și progresele ei în asediarea locuinții ministrului Hîrzobeanu prin larma ce se aude din ce în ce mai apropiată și mai puternică, pune mulțimea biruitoare să năvălească pe scenă și aici ca un protagonist multiplu să ia parte la acțiune și la dialog. Dramele romantice oferă numeroase epizoduri, în care mulțimea pășește în chipul acesta ca un actor pe planul întâiu al

---

1) E cunoscută scena „burzuluirii" norodului care năvălește la curte, cerînd domnului „capul lui Moțoc". Lăpușneanu își sacrifică favoritul, iar mulțimea, cu un ceas mai înainte dușmănoasă, pleacă aclamînd pe Vodă, precum în *Marie Tudor* se împrăștie, aclamînd pe regina huiduită cu puțin înainte, cînd i se făgăduește capul favoritului Fabiani. Scena aceasta din *Alecsandru Lăpușneanu* n'are nici un substrat istoric; ea a fost plăsmuită în întregime de Negruzzi, căruia i-a venit în ajutor în unele puncte drama franceză a lui Hugo, tradusă de dînsul în 1837, cu trei ani înainte de publicarea novelei sale. În *C. Negruzzi, viața și operele lui*, București, Minerva, 1913, p. 290, d. Lovinescu semnalează că în *Alecsandru Lăpușneanu*, ospățul dela curte amintește pe cel din drama *Lucrèce Borgia* a lui Hugo.

scenei. Actul al treilea din *Iuliu Cesar* al lui Shakespeare cu Forul roman unde se grămădesc cetățenii aclamînd pe Antoniu care le vorbește în fața cadavrului dictatorului asasinat, a frămîntat închipuirea romanticilor francezi[1]). Așa Dumas tatăl în *Richard Darlington* aduce înaintea noastră tabloul unei adunări populare în vederea unei alegeri de deputat în Camera Comunelor: candidații, insultînd din belșug pe adversar, expun programul lor mulțimii înghesuite într'o piață publică; din rîndurile tumultoase ale acesteia izbucnesc aplauze și fluerături, întrerile tumultoase ale acesteia izbucnesc aplauze și fluerături, întreruperi sarcastice și aprobări violente, huidueli și cuvinte de laudă[2]). Tot astfel în *Cromwell*, Victor Hugo ne înfățișează sala cea mare dela Westminster, înțesată de popor care așteaptă să vadă dacă dictatorul va primi sau nu să fie rege; apariția lui Cromwell e salutată de uralele guarzilor și de reflecțiile pline de dispreț, de exclamațiile doveditoare de ură ale unei aglomerațiuni ostile; printr'o schimbare neașteptată, Cromwell, simțind dușmănia poporului, refuză coroana într'un discurs aclamat frenetic.

Negreșit, aceste epizoduri menite în *Boeri și Ciocoi* să evoce — cît de neexact nu mai e nevoe să arătăm — trecutul istoric, întîrzicază mersul acțiunii și fac să se abată comedia ce le adăpostește dela înțelesul care se deslușește din principalele părți constitutive. Acelaș efect îl produce introducerea în această comedie serioasă a unei scene din *Cromwell*, o scenă de farsă sau de vodevil[3]) după cum au numit-o criticii francezi. Sînt cunoscute teoriile lui Victor Hugo asupra necesității împărecherii în dramă a scenelor zguduitoare cu cele familiare sau triviale, a îmbinării grotescului cu sublimul, a tragicului cu comicul pentru exprimarea complectă a vieții reale în care pateticul e asociat cu bufonul, și rîsul tăiat de lacrime. Un șir de scene parazitare[4]) ale actului al III-lea din *Cromwell* sînt făcute pentru demonstrarea acestei teze.

Tînărul lord Rochester s'a travestit în puritan spre a pătrunde în casa dictatorului Cromwell care-l numește capelanul lui. Rochester vrea pe deoparte să servească uneltirile regaliștilor, pe de alta să mulțumească dorințele inimii sale, plină de dragoste pentru Francis, fata cea mai mică a „lordului protector". Îndată ce prilejul se ivește[5]), falsul capelan se aruncă la picioarele lui Francis, care se miră la început de declarațiile sale înfocate, dar se mînie cînd pricepe înțelesul lor. Tocmai atunci

1) Cf. H. Parigot, *Le drame d'Alex. Dumas*, Paris, C. Lévy, 1899, pag. 58.

2) Actul I, tabloul al 2-lea. Scenele se petrec în 1813. Piesa reprezentată în 1831, e inserată în *Théâtre complet d'Al. Dumas, 2-e série*, Paris, M. Lévy, 1863.

3) Actul V, sc. 9—12.

4) Calificările aparțin cea dintâi lui E. Dupuy, *V. Hugo*, Paris, Lecène et Oudin, 1888, p. 140; cea de-a doua lui Ch. Dejob, conferință despre *Ruy-Blas* în *Revue des Cours et Conférences*, 26 Martie 1896.

5) Scenele 6—12.

Cromwell apare la ușă și Rochester tremură la întrebarea răstită pe care dictatorul i-o pune prinzîndu-l în genunchi la picioarele fiicei sale:

Cromwell, apercevant Rochester aux genoux de Francis.

Par quel hasard, maître, aux genoux de ma fille?

Lord Rochester, atterré et sans changer de posture. A part.

Dieu! Cromwell! Je suis mort! Pour une peccadille
C'est dur d'être pendu! Pris en délit flagrant!
Il n'aura pas pour moi de châtiment trop grand!

. . . .

Lady Francis, à part.

Mon père le tuerait, le pauvre malheureux!

Cromwell

Ce drôle! de ma fille il ose être amoureux!
Et mon Eve écoutait sa langue de vipère!
Quoi! Francis! vous souffrez?...

Lady Francis, avec embarras.

Pardonnez-moi, mon père
Milord; ce n'est pas moi dont monsieur me parlait.

Cromwell

De qui vous parlait-il à genoux, s'il vous plait?

Lady Francis

Monsieur, qui m'implorait de couronner ses flammes,
Me demandait la main de l'une de mes femmes.

Lord Rochester, à part, se relevant étonné.

Que dit elle?

Cromwell

Et de qui?

Lady Francis, souriant

De dame Guggligoy

Guggligoy e bătrîna și urîta guvernantă a lui Francis.

Cromwell, à Rochester.

Pourquoi ne point parler tout de suite, mon cher?
Puisqu'il vous reste encor des penchants pour la chair...

Lord Rochester, à part.

Chair! une peau collée à des os faits en duègne!

Cromwell

On vous satisfera. Je hais que l'on me craigne,
Je suis content de vous; je pourrai vous donner
Votre belle.

Și, pe dată, Cromwell anunță uscatei și zbircitei Guggligoy vestea îmbucurătoare a măritișului ei apropiat cu tinărul puritan. Hugo prelungește gluma: alarmarea prefăcută a pudicei bătrine, apoi cochetăria ei ridicolă, pe urmă căsătoria silită a lui Rochester, care n'ar scăpa de babă decit pentru a da de spînzurătoare, în sfirșit, după formalitățile expeditive ale unei căsătorii celebrate după ritul anabaptist, înfocatele demonstrații amoroase ale consoartei lui Rochester. Alecsandri s'a mulțumit să adapteze în *Boeri și Ciocoi* numai scena surprinderii și să rezume într'un scurt dialog scena declarației.

Indemnat de Tarsița, Lipicescu s'a hotărît să se arunce la picioarele Elenei și să-i spue c'o iubește. Aducîndu-și aminte cum izbutise altă dată Neamuș să-i ciștige inima, povățuitoarea ciocoiului îl îndemnase să-i rostească fraze din Erotocrit. Lipicescu n'a citit însă vestitul roman grecesc, pecind Rochester știe pe din afară pe *Ibrahim ou l'Illustre Bassa* al d-rei de Scudéry și declamă cu foc lui Francis declarația de dragoste a turcului Lysandre către Zulmis, fără să uite amenințarea că se va arunca în Eufrate dacă iubirea-i va fi nesocotită. Din cauza ignoranței lui Lipicescu, după cîteva cuvinte asupra patimei care-l muncește, ajungem la „scena surprinderii". Hatmanul Stilpeanu, unchiul Elenei, intră însoțit de Arbore în odaia unde găsește pe ciocoi în genunchi înaintea fetei care cu greu își dă seamă de intențiile sale.

Arbore (Intrind prin fund). Ce-mi văzură ochii!.... Lipicescu bate mătănii!

Lipicescu (In parte, spăriet). Na! c'am sfeciit-o.... De acu's mort!

Stilpeanu (Inaintind). Lențo, ce cată ciocoiul ista la picioarele tale?

Lipicescu (In genunchi, întinzind mînile). Duducă, fă-ți milă și pomană....

Elena. Moș Ștefan... s'a înamorat, sărmanul, de cameriera me, și mi-o cere de nevastă.

Stilpeanu. Așa?... Apoi dă-i-o, sărmanul, că-s potriviți împreună.

Arbore (In parte, cu prepus). Bizzz!

Stilpeanu. Lipicescule, mergi de-ți scoate peciul.. Te-oiu cununa chiar eu, băete!

Lipicescu (Sculîndu-se). Sărut mînile, milostive... (Eșind, în parte). Din mare primejdie m'au scăpat duducа... Am asudat...

Aceiaș reflecție o face, în sine, și lord Rochester, cu toată festa pe care i-a jucat-o Francis:

...Quel tour m'a joué là
Cette Francis!...
M'arracher à son père! à sa duègne m'unir!
Trouver, en me suvaant, moyen de me punir!

IV

Caracterele. Arbore „demonstratorul" personagiilor din piesă. Opoziția între grupele de personagii. Radu. — Elena și eroinele lui Augier. In salonul vornicului Hîrzobeanu, în care se petrece acțiunea din *Boeri și Ciocoi* facem cunoștință cu exemplarele felurite ale unui „furnicar ciocoesc", ocrotit prea multă vreme de stăpînul casei, el însuși „ciocoi de starea întăi, care se crede coborît cu hîrzobul din cer și care se'nchină azi la sfintul Neculai și mîni la Mohamed". Omul care închipue astfel portretul „cuconului" Iorgu Hîrzobeanu e răzeșul Arbore, bun cunoscător al lumii ce ni e înfățișată. In expunerea situației cuprinse în actul întăi al comediei, el cată să ne-o facă cunoscută și nouă, spectatori sau cititori, împărtășindu-ne și ura și disprețul său față de „jigăniile pocite" din care e întocmit roiul ciocoilor.

In scenele din primul act, în care diferitele specimene de ciocoi — Lipicescu, Trufandache, Slugărică, Neamuș, Vulpe, Hîrzobeanu — se perindă înaintea noastră și-și desvelesc trăsăturile lor sufletești, Arbore, prin reflecțiile sale aparte, tălmăcește impresia pe care interlocutorii au produs-o asupra lui sau întipărește în mintea noastră imaginea lor morală, nelămurită în destul prin dialog. Rolul acesta de „demonstrator" al societății în mijlocul căreia se desfășură comedia, îl îndeplinește Arbore mai ales în scena unde își ia sarcina să descrie lui Radu, sosit de curînd din străinătate, fețele ciocoești variate care au defilat înaintea ochilor săi uimiți:

— Mă simt încremenit, moșule... Unde mă aflu?... In ce lume trăesc? [1])

Intrebarea aceasta o pune în termeni identici naivul provincial Raymond de Nanjac, introdus de curînd în societatea de cavaleri de industrie și de femei cu reputația compromisă, *le demi-monde*, în care ne introduce o comedie celebră cu acest titlu a lui Al. Dumas fiul:

1) Act. I, sc. 9.

— Mais dans quel monde sommes-nous donc? Car, en vérité, je n'y comprends rien! [1]).

Olivier de Jalin, un parizian cu experiență, are sarcina să explice noului venit, și prin aceasta publicului, caracterele particulare ale figurilor lumii acesteia curioase; după indicarea trăsăturilor generale ale acestei societăți, execută cu o ironie elegantă o serie de portrete, aplicabile fiecărei varietăți din tipurile femeești ce alcătuesc clasa denumită „le demi monde" [2]). Scena și rolul acesta, considerate drept capodopere în genul lor,[3]) au fost adesea transplantate de autorii din a doua jumătate a secolului în comediile lor.

Cași Olivier de Jalin—dar cu un alt ton, cu o vehemență batjocoritoare ce nu știe de conveniențe și de politețe—răzeșul Arbore îi dă lămuriri lui Radu și îi prezintă speciile bogatei colecțiuni de ciocoi care umple salonul lui Hîrzobeanu. Mai întăi, stăpînul casei, zugrăvit, s'a văzut mai sus în ce chip. Pe urmă aga Neamuș, „ciocoi în doi peri, giumătate acățat de *protipendada* prin măritișul unei mătuși a lui c'un boier mare, și giumătate atîrnat în gios de rudele lui de starea a doua; fudul sau umilit după oamenii cu care se găsește; dar totdeauna gata a da cinstea pe rușine... Vulpe? Ciocoi c'o treaptă sau giumătate mai gios decît Neamuș, aprig, hrăpitor, spaima răzeșilor, molie de dulapuri cu dele afumate, faur de circiocuri, și cu toate aestea creștin cu frica lui Dumnezeu, dus la biserică, spovăduit, împărtășit și grijit... Slugărică? ciocoieș, ciocofleandură, ciocorofleac, care se tîrie pe urmele tălpilor boerești, ca să le sărute și chiar să le lingă la nevoe... Trufandaki? Ciocoi grecesc, intrigant care se furișează p'intre Romîni, zîmbind, gudurîndu-se, lingușind, făcînd *pehlivănii*, pentruca să ridă boerii, și care țintește a prinde rădăcină în pămîntul țării, a se însura cu zestrea unei cuconițe ertată de Dumnezeu și de oameni, ș'a agiunge într'o zi *megas* postelnicos... Lipicescu? Ciocoi din gunoi ce resare pe nesimțite ca o ciupercă veninoasă, năpîrcă încălzită la sîn, care vra să muște mai întăi chiar pe stăpînul, pe făcătoriul său de bine!..."

Procedeul de expunere e acelaș cași în *Le Demi-Monde*, iar rolul demonstratorului galeriei de portrete din piesă îl îndeplinește—cu toate deosebirile de caracter și de condiție socială— Arbore al lui Alecsandri în felul lui Olivier de Jalin al lui Dumas.

„In piesa mea sînt două categorii de caractere: *Ciocoii* adică *canaliile mizerabile* și *boerii cum-se-cade*" explică Alecsandri unui prieten, vrînd să îndepărteze învinuirea ce i s'a adus de a fi zugrăvit în rău clasa boerească. [1]) Nemulțumirea unor spectatori [2]) își avea rostul ei: categoria „boerilor cum-se-cade" cuprinde numai pe Hatmanul Stîlpeanu, caracter construit mai mult după trebuințele piesei decît cu date culese din realitate. Nevoia de a zugrăvi un caracter de boer în fața cetei abjecte care uzurpă acest nume sau își ocrotește nemernicia pe lîngă boeri nevrednici, a împins pe Alecsandri să creeze pe Stîlpeanu—de-o uniformitate de merite care contrastează cu slăbiciunile și greșelile vărului său Hîrzobeanu, ciocoi de starea întăia, cum îl caracterizează autorul prin gura lui Arbore, dar mai curînd boer căzut prin păcatele sale în rîndurile ciocoilor, nemaipăstrând decît cîteva însușiri care învederează nobleța acum alterată a inimii sale: mândria în răstriște, demnitatea care-l împiedică să se umilească înaintea unui Lipicescu.

Grupului ciocoilor i se opune în realitate nu grupul boerilor, dar cel al oamenilor onești, în care intră pe lîngă Stîlpeanu, reprezentantul boerimii, Arbore, [3]) răzeșul „cu inimă lipită de pămîntul Moldovei", și Radu, care rezumă toate calitățile tinerimii intelectuale a timpului. Opoziția între cele două grupe culminează între cele două personagii caracteristice ale fiecăruia, între Radu și Lipicescu. Contrastul acesta între niște protagoniști care simbolizează însușirile celor două tabere adverse, care încarnează unul vițiile, cellalt virtuțile fiecăreia din ele, l-a găsit Alecsandri în comediile sociale ale lui Augier, care i-au servit de model pentru piesa sa. Cinismul lui Vernouillet e mereu pus în relief de nobleța sufletească a lui Sergine în *Les Effrontés*; josnicia lui d'Outreville face să reiasă și mai bine generozitatea lui Maximilien în *Le fils de Giboyer*. Contrast artificial după unii critici; [4]) după alții formulă dramatică excelentă pentru priceperea limpede a personagiilor tipice, cu condiție ca să li se dea o individualizare suficientă pentruca să nu fie niște entități în bine sau în rău, cum proced uneori și Augier [5]) și Alecsandri. [6])

---

1) *Le Demi-Monde*, II, 9.

2) „Parmi ces femmes les unes s'attachent à un homme qui a eu la sottise de les prendre au sérieux et elles brisent sa vie comme elles ont brisé la leur (așa ar fi Suzanne d'Ange); d'autres disparaissent sans qu'on veuille savoir ce qu'elles sont devenues. Celles-ci se cramponnent à ce monde comme la vicomtesse de Vernières, et y meurent entre le désir de remonter et la crainte de descendre; celles-là (cum e Valentine de Santis) soit qu'elles se repentent sincèrement, soit qu'elles aient peur du désert qui se fait autour d'elles, implorent, au nom des intérêts de famille, au nom de leurs enfants, le pardon de leur mari..."

3) L. Lacour, *Trois théâtres, Le théâtre de M. Alex. Dumas fils*, Paris, C. Lévy, 1880, p. 152.

1) Scrisoarea LIII (ed. Chendi și Carcalechi) către I. Negruzzi, din 25 Februarie 1874.

2) In contra acestora, avea, la data scrisorii citate, intenția să compună o piesă: *Critica piesei Boerii și Ciocoii*. Alecsandri își amintea că Molière răspunsese detractorilor comediei *L'Ecole des Femmes* printr'o comedie care-i satiriza: *La Critique de l'Ecole des Femmes*.

3) Numai el și Stîlpeanu, zice Arbore lui Radu, pe care la începutul piesei n'a putut încă să-l prețuească, sînt „adevărați oameni" (sc. 8, act. I).

4) M. Spronck, *Em. Augier* în *Revue des Deux Mondes*, 15 Nov. 1895.

5) A. Benoist, *Essais de critique dramatique*, 249—250, Paris, Hachete, 1898.—V. și Spronck, art. citat.

6) Singur Hîrzobeanu prezintă o oarecare varietate de însușiri: orgoliu de castă, sentiment al demnității sale, iubire plină de duioșie pentru fata

Maximilien, „amorezul" din piesa lui Augier, democratul
intelectual, întrunind toate distincţiile, toate superiorităţile, cons-
titue un personagiu pe care criticii lui Augier l-au găsit conven-
ţional[1]). Radu îndeplineşte acest rol în comedia lui Alecsandri ;
intelectualului revoluţionar, jurnalistului, publicistului care vrea
să fie de folos ţării sale, cum e Maximilien Gérard, Alecsandri
i-a atribuit însă şi unele din însuşirile lui Ruy-Blas, eroul care,
într'o cunoscută dramă a lui Hugo, personifică poporul [2]). Căl-
dura indignării sale [3]), avîntul entuziasmului său care nu se teme
de ostentaţie în fapte şi de emfază în vorbire [4]), înduioşarea lui
pentru desmoşteniţii din rîndul cărora a ieşit, sînt note sufleteşti
care aparţin şi lui Ruy-Blas, a cărui atitudine în anumite situa-
ţii, cum e de exemplu în biciuirea miniştrilor venali şi nevred-
nici, o copiează Radu [5]).

E drept că Alecsandri a privit şi realitatea şi dela obser-
varea ei a pornit cînd a căutat să fixeze în eroul său unele din
aspectele *bonjuristului* dela 1848—tip aşa de greu de redat din
cauza scurtului timp cît a existat. Radu e un „duelgiu" ; pen-
tru o vorbă jignitoare cere imediat satisfacţie prin arme lui Vi-
teazovici care tot aşa de degrabă refuză reparaţia cerută ; are o
dîrzie caracteristică în felul cum îşi apără demnitatea îndată ce

lui, dar şi ambiţie fără scrupule, vanitate ce reese din cheltuelile sale nebu-
neşti, îngîmfare foarte primitoare de tămăeli, dispreţ pentru popor, lipsă
de moralitate dovedită prin felul cum ia de amantă pe nevasta subalternu-
lui său Neamuş. Caracterul acesta se arată, în cursul piesei, înzestrat şi
cu oarecare mlădiere. Deviaţiile morale pe care puterea le produce, încli-
narea de a abuza de dînsa, morga, încrederea în sine, sînt semnalate la
Hirzobeanu după ce devine ministru. Stîlpeanu, Radu şi Lipicescu au sau
numai merite sau numai metehne.

1) De ex. H. Gaillard de Champris, *op. cit.*, p. 394.

2) Cf. prefaţa dela *Ruy-Blas*.

3) *Radu* (către ispravnicul Trufandachi şi marele
agă Neamuş) A! miserabili!... miserabili... Voi sînteţi răzvrătitorii,
voi vînzătorii sfintei dreptăţi!... Peste voi s'ar cuveni să treacă fierul plu-
gului (IV, 11). Cf. *Ruy-Blas* (III, 2) :

...O ministres intègres,
Conseillers vertueux! Voilà votre façon
De servir, serviteurs qui pillez la maison!
. . . .
Donc vous n'avez ici pas d'autres intérêts
Que remplir votre poche et vous enfuir après!
Soyez flétris....

4) Cf. lunga invinuire ce o adresează miniştrilor, III, 3.

5) *Radu* (IV, 11)—Lăsaţi-mă!... indignarea şi lacrimile mă înnăduş
cînd aud asemenea infamii în biata Moldova (hrăpirea pămîntului ţăranilor
de Vulpe, cu complicitatea unor judecători cumpăraţi).—Cf. în *Ruy-Blas*
(III, 2)

. . . .
Portant sa charge énorme et sous laquelle il ploie
Pour vous, pour vos plaisirs, pour vos filles de joie
Le peuple misérable, et qu'on pressure encor,
A sué quatre cent trente millions d'or!
. . . .
L'alguazil, dur au pauvre, au riche s'attendrit.

e atinsă ; doreşte nu numai încetarea arbitrariului administrativ [1])
şi a împilării celor slabi [2]) ; visează nu numai „o soartă mai o-
menească pentru oameni", ca Maximilien şi Sergine, umanitarii
cu teorii inconzistente ai lui Augier, dar vrea pentru „Patria sa
o soartă mai fericită, mai demnă, mai independentă", [3]) reclamă
un guvern care se înlăture controlul consulilor străini şi mai ales
să nu solicite intervenţia lor [4]) ; printre punctele programului
bonjurist pe care le dezvoltă în gazeta sa, figurează şi o idee
scumpă lui Alecsandri [5]) : interzicerea pronunţată contra Evrei-
lor străini de a se aşeza în ţară, unde înmulţirea lor, subt dom-
nia lui Mihai Sturdza [6]), ajunsese o primejdie pentru viaţa na-
ţională.

O opoziţie la fel cu aceia dintre personagiile de băr-
baţi ale piesei, se întîlneşte şi între cele de femei. Deoparte
Tarsiţa, şireată, răzbunătoare, cu dorinţa de a parveni în rîndurile
boerimii adevărate, înşelîndu şi bărbatul pentru profitul pe care
adulterul acesta îl aduce situaţiei sale, vrednică soţie de ciocoi ;
de alta, Elena, la care însuşirile proprii clasei sale nu au fost
atinse ca la tatăl ei, ministrul Hîrzobeanu, de virusul ciocoesc.
Tarsiţa e un rol ; înseamnă elementul feminin din categoria „ca-
naliilor mizerabile" ale piesei. Elena e un caracter.

Elena e chiar întâiul caracter de fată pe care Alecsandri îl
înfăţişează spectatorilor. În primele sale comedii [7]), în *Chiriţa în
Iaşi* şi în *Chiriţa în provincie*, Aristiţa şi Calipsiţa reproduceau
gesturile mecanice ale păpuşelor din repertoriul lui Scribe sau
al lui Picard ruşinoase, copilăroase şi răspunzînd, printr'un sfios
ui maman, întrebărilor mamei lor, care nu-şi lua ochiul de pe
ele. În *Piatra din casă* Marghioliţa avea în şiretenia ei, pusă în
serviciul dorinţei sale de a se mărita, ceva din înfăţişarea con-

1) Intr'o scrisoare inedită din 9 Decembrie 1844 (ms. 803 al Acad.
Rom.) *bonjuristul* Alecsandri i se plînge lui I. Ghica de exilul la care Ko-
gălniceanu şi C. Negruzzi au fost condamnaţi, de suprimarea revistei *Pro-
păşirea* de către marele Divan şi de alte abuzuri ale guvernului timpului.

2) Tot bonjuristul Alecsandri, intr'o scrisoare inedită din Iulie 1842
(Ms. 803 al Acad. Rom.), aprobă pe ţăranii care în ţinuturile de sus ale Mol-
dovei recurseseră la pari pentru a-şi face dreptate. De altfel episodul răs-
coalei ţăranilor din Arbureni, povestit în sc. 11 din actul IV de răzeşul Ar-
bore, reproduce o întîmplare autentică de atunci, pe care Alecsandri a pus-o
şi în versuri (*Plugul blăstămat*), explicînd într'o notă că proprietarul hră-
păreţ era însuşi vodă Mihai Sturdza.

3) II, 8.

4) Cf. în actul I, sc 7, felul cum aprobă ideile lui Stîlpeanu în a-
ceastă privinţă.—In cărticica sa *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*,
„bonjuristul" Kogălniceanu susţine aceleaşi păreri (Cf. analiza acestei bro-
şuri in N. Iorga, *Istoria literaturii romîneşti în veacul al XIX-lea*, III, 95,
Vălenii de Munte, ed. „Neamului Romînesc" 1909.)

5) A îmbrăcat-o în formă dramatică în fragmentul *Năvălirea Jida-
nilor*, reprodus de Chendi în *prefaţa* la vol. IV al *Operelor complecte* ale
lui Alecsandri, editate de institutul „Minerva".

6) Cf. A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, VI, 204, Iaşi, Goldner, 1893.

7) Cf. Studiul nostru *Modelele franceze ale teatrului lui Alecsandri.
Cucoana Chiriţa* (Caracterele) în *Viaţa Romînească*, 1912, No. 12.

venţională a fetelor ingenue ale lui Regnard. Din contra, Elena e o ființă conștientă, cu o voință proprie, un personagiu ale cărui contururi morale sint neted trase și care, deși nu e copiat de-a dreptul după natură, realizează totuși în chip fericit unul din tipurile de fete dela jumătatea secolului trecut.

Atenția lui Alecsandri asupra acestui personagiu a fost atrasă de creațiunile similare ale lui Augier. Luîndu-se după romancieri, care cei dintăi substituiseră manechinului articulat din vodeviluri și figurii false din literatura romantică personagiul studiat după realitate al fetei din burghezie ca Balzac (*Eugénie Grandet*), sau din aristocrația ruinată care se încuscrește cu parveniții bogați ca Jules Sandeau (*Mademoiselle de la Seiglière*),[1] Augier a înfățișat pe scenă fete modelate de ideile nouă și influențate în constituirea lor sufletească de întimplările timpului. Clémence Charrier din *Les Effrontés*, Fernande din *Le fils de Giboyer* au ca note distinctive însușirile ce ne farmecă și în caracterul Elenei lui Alecsandri: seriozitatea, tăria de voință care se ascunde subt o aparență de blîndeță, limpezimea cu care-și dau seamă de tînărul care răspunde idealului lor secret, resemnarea față de loviturile soartei din care cea mai grea e nevoea jertfirii iubirii lor pentru o căsătorie cu un om ce-l disprețuesc,[3] o senzibilitate ușor mișcată, o îngrijire plină de duioșie pentru tatăl lor, ale cărui păcate nici nu sint bănuite de dragostea lor fiească.

V

Incheere. In lungul interval de timp (1861—1871) care a trecut dela conceperea până la executarea definitivă a comediei *Boeri și Ciocoi*, Alecsandri s'a supus la influențe contradictorii și a încercat preocupări discordante ce s'au răsfrint în piesa sa. Pornind dela ideia comediei sociale pe care Augier o inaugurează în Franța, autorul nostru dă lucrării sale dramatice intențiile de satiră socială din *Les Effrontés*, transpune particularitățile intrigei din *Le fils de Giboyer* și adaptează cerințelor piesei sale principalele caractere din ambele modele ce le are în vedere. Dar Alecsandri mai e și un admirator pasionat al romantismului, în special un discipol frecvent al lui Victor Hugo, a cărui *Légende des siècles* îi servește în acest timp și

1) J. Sandeau a fost colaboratorul lui Augier la mai multe piese de teatru, dintre care *Le gendre de M. Poirier*.—*M-elle de la Seiglière* a fost prelucrată pentru teatru în 1851.

2) J. Bertaut, *La jeune fille dans la littérature française*, p. 134—154, Paris, Michaud, fără dată.—Cf. și Parigot, *op. cit.*, 199—200.

3) Elena, deși iubește pe Radu, e gata să ia pe Lipicescu, ca să-l scape pe Hirzobeanu de urmările dezastroase ale procesului intentat de fostul său servitor. Clémence își calcă inima primind să se căsătorească cu Vernouillet, spre a scoate pe tatăl ei din încurcătura în care l-a înfundat financiarul nerușinat.

fel izvor de inspirație și de îndreptar al *Legendelor*. De aceia în situațiile piesei sale se găsesc amintirile citirii entuziaste a lui *Ruy Blas*, a lui *Marie Tudor*, a lui *Cromwell*; în tonul adesea declamator al lui Radu distingem emfaza tiradelor lui Ruy-Blas, cu care se aseamănă în rolul de apărător al drepturilor poporului contra guvernanților avizi și fără durere de țară. La data cînd aruncă o privire în urmă asupra repertoriului său comic și, nemulțumit de ușurătatea lui, se arată dornic să lucreze la înfăptuirea unei „comedii înnalte", comedia lui Augier și drama lui Hugo se înfățișeasă de-opotrivă spiritului lui Alecsandri și se impun atenției sale. Alecsandri însă nu-și dă seamă de antinomiile adînci dintre aceste producții; uită că Augier luptase printre părtașii școalei „bunului simț" în contra romantismului, că avusese ambiția să îmbie generația sa la adoptarea idealului, lipsit de exagerările lirismului romantic, al unei vieți cinstite, a cărui poezie vine din mulțumirea săvîrșirii datoriei și din plăcerile curate ale căminului. Negreșit, e greu ca un autor să rupă toate firele ce-l leagă de scrierile care i-au format educația literară; bine înțeles, romantismul a lăsat urme vădite la Augier. Dar, spre deosebire de ce se întimplă la Alecsandri, aceste elemente sint polarizate cași cele esențiale din *Les Effrontés*, din *Le fils de Giboyer*, din *La Contagion*, din *Lions et Renards* în direcția comediei sociale. Legile și tonalitatea genului ce autorul și l-a ales sînt respectate. Nu cădem niciodată în melodramă: nu alunecăm niciodată pe povîrnișul vodevilului.

Căci, printre alte situații din *Boeri și Ciocoi*, schimbarea hotărîrii lui Hîrzobeanu de a da pe fica sa ciocoiului Lipicescu în urma lacrimilor ce i se pare că le vede în ochii portretului soției sale moarte, exclamarea lui cu vocea tăiată de emoție: „O! Dumnezeule! ce am văzut! ...O! Dumnezeule!... Umbra soției mele plînge!"...[1]) ni-l arată pe Alecsandri aplecînd piesa sa spre melodramă, spre care afinități provenite din însăși natura dramei romantice duceau această efemeră creație literară.[2])

Pe de altă parte, în „înnalta comedie" a lui Alecsandri, în „comedia sa cea mare", pătrund elemente de vodevil, în ambianța cărora repertoriul său dramatic trăise așa de multă vreme încît nu se mai putea lipsi de ele. Lăsăm scena de farsă din *Cromwell* transportată în *Boeri și Ciocoi*, dar despuiată de lirismul bufon care în textul original ascunde vulgaritatea situației; dar chiar procedeele comicului—denumirea personagiilor

1) Actul V, sc. 12.

2) Asupra dramei romantice eșită din fuziunea melodramei populare și a dramei istorice, cf. A. Pitou, *Les origines du mélodrame au XVIII-e*, și J. Marsan, *Le théâtre historique et le romantisme* în *Revue d'histoire littéraire de la France*, No. 3 din 1911 și No. 2 din 1910; v. și Faguet, *Propos de théâtre* III (articol asupra scrierii *Les théâtres des Boulevards* de M. Albert).—Asupra melodramei în dramele lui Victor Hugo, cf. E. Dupuy, *V. Hugo*, p. 151—155; Doumic în *Hist. de la litt. franç.*, publicată de Petit de Julleville, VII, 372—384, etc..

vențională a fetelor ingenue ale lui Regnard. Din contra, Elena e o ființă conștientă, cu o voință proprie, un personagiu al cărui contururi morale sint neted trase și care, deși nu e copiat de a dreptul după natură, realizează totuși în chip fericit unul din tipurile de fete dela jumătatea secolului trecut.

Atenția lui Alecsandri asupra acestui personagiu a fost atrasă de creațiunile similare ale lui Augier. Luîndu-se după romancieri, care cei dintăi substituiseră manechinului articulat din vodeviluri și figurii false din literatura romantică personagiul studiat după realitate al fetei din burghezie ca Balzac (*Eugénie Grandet*), sau din aristocrația ruinată care se încuscrește cu parveniții bogați ca Jules Sandeau (*Mademoiselle de la Seiglière*),[1] Augier a înfățișat pe scenă fete modelate de ideile nouă și influențate în constituirea lor sufletească de întîmplările timpului. Clémence Charrier din *Les Effrontés*, Fernande din *Le fils de Giboyer* au ca note distinctive însușirile ce ne farmecă și în caracterul Elenei lui Alecsandri: seriozitatea, tăria de voință care se ascunde subt o aparență de blîndeță, limpezimea cu care-și dau seamă de tînărul care răspunde idealului lor secret, resemnarea față de loviturile soartei din care cea mai grea e nevoea jertfirii iubirii lor pentru o căsătorie cu un om ce-l disprețuesc,[2] o senzibilitate ușor mișcată, o îngrijire plină de duioșie pentru tatăl lor, alç cărui păcate nici nu sînt bănuite de dragostea lor fiească.

V

Incheere. In lungul interval de timp (1861—1871) care a trecut dela conceperea până la executarea definitivă a comediei *Boeri și Ciocoi*, Alecsandri s'a supus la influențe contradictorii și a încercat preocupări discordante ce s'au răsfrînt în piesa sa. Pornind dela ideia comediei sociale pe care Augier o inaugurează în Franța, autorul nostru dă lucrării sale dramatice intențiile de satiră socială din *Les Effrontés*, transpune particularitățile intrigei din *Le fils de Giboyer* și adaptează cerințelor piesei sale principalele caractere din ambele modele ce le are în vedere. Dar Alecsandri mai e și un admirator pasionat al romantismului, în special un discipol frecvent al lui Victor Hugo, a cărui *Légende des siècles* îi servește în acest timp și

1) J. Sandeau a fost colaboratorul lui Augier la mai multe piese de teatru, dintre care *Le gendre de M. Poirier*.—*M-elle de la Seiglière* a fost prelucrată pentru teatru in 1851.

2) J. Bertaut, *La jeune fille dans la littérature française*, p. 134—154, Paris, Michaud, fără dată.—Cf. și Parigot, *op. cit.*, 199—200

3) Elena, deși iubește pe Radu, e gata să ia pe Lipicescu, ca să-l scape pe Hirzobeanu de urmările dezastroase ale procesului intentat de fostul său servitor. Clémence își calcă inima primind să se căsătorească cu Vernouillet, spre a scoate pe tatăl ei din încurcătura în care l-a înfundat financiarul nerușinat.

fel izvor de inspirație și de îndreptar al *Legendelor*. De aceia în situațiile piesei sale se găsesc amintirile citirii entuziaste a lui *Ruy Blas*, a lui *Marie Tudor*, a lui *Cromwell*; în tonul adesea declamator al lui Radu distingem emfaza tiradelor lui Ruy-Blas, cu care se aseamănă în rolul de apărător al drepturilor poporului contra guvernanților avizi și fără durere de țară. La data cînd aruncă o privire în urmă asupra repertoriului său comic și, nemulțumit de ușurătatea lui, se arată dornic să lucreze la înfăptuirea unei „comedii înnalte", comedia lui Augier și drama lui Hugo se înfățișeaşă de-opotrivă spiritului lui Alecsandri și se impun atenției sale. Alecsandri însă nu-și dă seamă de antinomiile adînci dintre aceste producții; uită că Augier luptase printre părtașii școalei „bunului simț" în contra romantismului, că avusese ambiția să îmbie generația sa la adoptarea idealului, lipsit de exagerările lirismului romantic, al unei vieți cinstite, a cărui poezie vine din mulțumirea săvîrșirii datoriei și din plăcerile curate ale căminului. Negreșit, e greu ca un autor să rupă toate firele ce-l leagă de scrierile care i-au format educația literară; bine înțeles, romantismul a lăsat urme vădite la Augier. Dar, spre deosebire de ce se întîmplă la Alecsandri, aceste elemente sînt polarizate cași cele esențiale din *Les Effrontés*, din *Le fils de Giboyer*, din *La Contagion*, din *Lions et Renards* în direcția comediei sociale. Legile și tonalitatea genului ce autorul și l-a ales sînt respectate. Nu cădem niciodată în melodramă: nu alunecăm niciodată pe povîrnișul vodevilului.

Căci, printre alte situații din *Boeri și Ciocoi*, schimbarea hotărîrii lui Hirzobeanu de a da pe fiica sa ciocoiului Lipicescu în urma lacrimilor ce i se pare că le vede în ochii portretului soției sale moarte, exclamarea lui cu vocea tăiată de emoție: „O! Dumnezeule! ce am văzut! ...O! Dumnezeule!... Umbra soției mele plînge!"...[1]) ni-l arată pe Alecsandri aplecînd piesa sa spre melodramă, spre care afinități provenite din însăși natura dramei romantice duceau această efemeră creație literară.[2])

Pe de altă parte, în „înnalta comedie" a lui Alecsandri, în „comedia sa cea mare", pătrund elemente de vodevil, în ambianța cărora repertoriul său dramatic trăise așa de multă vreme încît nu se mai putea lipsi de ele. Lăsăm scena de farsă din *Cromwell* transportată în *Boeri și Ciocoi*, dar despuiată de lirismul bufon care în textul original ascunde vulgaritatea situației; dar chiar procedeele comicului—denumirea personagiilor

1) Actul V, sc. 12.

2) Asupra dramei romantice eșită din fuziunea melodramei populare și a dramei istorice, cf. A. Pitou, *Les origines du mélodrame au XVIII-e*, și J. Marsan, *Le théâtre historique et le romantisme* in *Revue d'histoire littéraire de la France*, No. 3 din 1911 și No. 2 din 1910; v. și Faguet, *Propos de théâtre* III (articol asupra scrierii *Les théâtres des Boulevards* de M. Albert).—Asupra melodramei in dramele lui Victor Hugo, cf. E. Dupuy, *V. Hugo*, p. 151—155; Doumic in *Hist. de la litt. franç.*, publicată de Petit de Julleville, VII, 372—384, etc..

cu nume care le concretizează defectul: Vulpe, Lipicescu, Slu-
gărică sau Viteazovici, botezat astfel prin antifrază; vorbirea stri-
caiă a limbii de grecii Trufandachi și Evghenides; ridicolul miș-
cărilor sau al gesturilor, ca scăparea „oboroacei de ișlic" a lui
Vulpe pe lungul ciubuc „cu talim turc" al lui Hirzobeanu,—sînt
de aceiași natură ca mijloacele prin care provocaseră altă dată
hazul spectatorilor kir Gaetanis sau paracliserul Colivescu din
vodevilurile sau operetele sale fără pretenție.

Boeri și Ciocoi din cauza luării ca model a unor produc-
ții teatrale cu caractere potrivnice, din cauza amalgamării unor
elemente prea disparate, nu reprezintă o formulă dramatică
limpede.

Autorul a vroit să întocmească o comedie socială, dar lec-
turile sale romantice și vechile lui deprinderi de vodevilist l-au
împiedecat să realizeze pe deplin virtualitățile subiectului său.
Cele cîteva însușiri de observare a societății contimporane, pe
care le-ar fi putut dezvolta de aci înainte în genul comediei so-
ciale, au rămas sterile prin aplecarea autorului nostru către drama
romantică, a cărei influență, aparentă și aci, se învederează în-
curînd cu putere și operează singură în seria de drame în ver-
suri care închee cariera literară a lui Alecsandri.

Ch. Drouhet

Viziune

Ce liniște-i afară!...
Stau singură 'n cerdac.
Plutește 'n noaptea clară
Parfum de liliac.

Iar luna prin boschete,
Cu razele-i subțiri,
A răsfirat buchete
De galbeni trandafiri.

Tăcere și lumină...
Pierdută, făr'un gînd,
Privesc în luna plină...
Și iată-l!... Surîzînd,

Incepe să coboare—
Cu ochii plini de vis,
Cu fruntea gînditoare,
Sărmanul Dionis...

Dilemă

Vine prințul Kalidassa
La Sudracu din Kaldele.
—„Ce preferi: să-ți ardă casa,
Ori iubita să te 'nșele?..."

Mult s'a disputat cu sine,
Până ce-a răspuns Sudracu:
—„Eu aș prefera mai bine
Să te ia pe tine dracu!"

Cîntec

Multe trebi am eu! Dar iute
Le dau zor, le isprăvesc,—
Cît mi-i ziua, pe 'ntrecute,
Un minut nu prăpădesc.

Numai sara, la culcare,
Cînd îmi vii în minte iar,
Toată vremea asta-mi pare
Prăpădită în zadar..

Otilia Cazimir

Neamul Șoimăreștilor

XIV.

In sufletul lui Tudor Șoimaru bântuia într'adevăr o furtună grozavă. Plecînd dela mormîntul părintesc, înconjurat de prietini și de toate rudeniile, în nourii cari i se frămîntau în minte întrezărise o lucire: se gîndise să se răpeadă la Murgeni: dragostea lui cu fata Orheianului poate era împăciuirea și liniștea. El era neam bun și oștean tare; fata era a lui; poate ura din ochii bătrînului Mihu se va alina; poate umbra mortului din țintirimul bătrînesc se va împăca. Pădurile și imașurile, și fînațurile, cu virtute cîștigate în războae vechi, se vor întoarce după dreptate neamurilor; iar pentru sînge vărsat va veni zălog o copilă: și amestecul va potoli dihoniile și zavistiile, statornicind pace pentru un veac viitor.—Dar la Murgeni, unde se repezise într'un suflet, neliniștit și bolnav,—toată nădejdea i se risipi ca nisipul în vînt. Boerul împlinise cîteva datorii de pe mori și hanuri, încărcase cîteva căruțe la cai odihniți,—și repede venise, repede plecase pe-un drum necunoscut.

«Ce fac eu?» întrebă el înspăimîntat pe Bîrnovă.

Boerul și Tătarul îl priveau serioși, cugetînd și ei la năprasnicele întorsături ale vieții. Stăteau numai ei trei într'o chilie din casa curată a bătrînului Mihu. Ospătaseră puțintel,—ș'acuma trupurile trudite ar fi cerut hodină; dar suferința care lucea ca o nebunie în ochii lui Tudor îi ținea pe tustrei treji.

«Ce fac eu?»

— Mai întâiu de toate, răspunse Simeon Bîrnovă, nu înțeleg ce-ai căutat la Murgeni.

— Eram încredințat că am să găsesc pe fată... zise încet Șoimaru.

— Ei și? ce era dac'o găseai?

— I-i dragă fata... cuvîntă de la locul său Cantemir-bei. E lucru lesne de înțeles!

— Poate tu, beiule, cugeți că ceia ce s'a întîmplat azi la țintirim e lucru fără rost? N'ai înțeles tu că neamul lui Tudor țipă împotriva Orheianului? n'ai auzit pe Mihu strigînd că Ionașcu, tatăl prietinului nostru, a pierit ucis de buzdugan, de mîna lui Stroe?

— Ba da. Dar eu socot că el se trăgea spre dragostea lui,—și-și părăsea neamurile!» rosti limpede Tătarul.

Tudor Șoimaru ridică ochii rătăciți și-i îndreptă pe rînd asupra prietinilor lui. Dădu încet din cap, în semn de împotrivire:

«Asta nu se poate!» murmură el.

Cantemir îl privi zîmbind:

«Nu se poate? Mormîntul lui Ionașcu l-ai văzut întăia oară; glasul lui Mihu până azi nu l-ai auzit; până azi toate neamurile tale ți-au fost străine. Dar dragostea a intrat în tine ca un cuiu de foc!

— Asta nu se poate! asta nu se poate! murmura îndărătnic Tudor Șoimaru. Eu m'am tras spre Răut și spre neamurile mele pentrucă mă chemau amintiri și un dor năprasnic. Sînt frații mei cu toții. Și'n pămîntul nostru dorm strămoșii mei cu toții. I-am văzut azi întăiu, dar eu de ei sînt legat din veci, cu sînge și durere! Și cînd mi-a spus uncheșul Mihu că tata zace mort la picioarele mele, m'au zguduit fiori de moarte și mi-au venit lacrimi! Nu se poate!

— Atuncea ce-ai căutat la Murgeni? întrebă iar Simeon Bîrnovă.

— Nu știu. Mi-i dragă fata. Am avut o nădejde de însoțire—care să împace vrăjbile...

— Apoi, frate, între tine și neamul lui Stroe este sînge! grăi răspicat Simeon. Cînd ar afla Mihu și neamurile voastre numai de gîndul tău, te-ar prigoni cu blăstăm...»

Tudor Șoimaru privi țintă la prietinul lui; se făcu galben și strigă răgușit și brusc:

«Atuncea ce fac eu?»

Bîrnovă dădu din umeri. Cantemir tătarul zîmbi arătîndu-și dinții.

«După cît înțeleg, grăi el,—Tudor pleacă după fată. În el fierbe dragostea.

— Se poate, răspunse Bîrnovă, dar asta trece.

— Nu trece! nu trece! gemu c'un fel de turbare Tudor. A căzut ca un trăsnet în sufletul meu. Nu știu ce voiu face! nu înțeleg ce se petrece cu mine! mi se pare c'am să nebunesc! Am venit la mormîntul părinților mei,—ș'acuma o vijelie mă mînă în altă parte, cine știe unde! Văd că trebue să părăsesc toate, au să mă urmărească toți cu ură și blăstăm că-i las, că nu mă ridic pentru dreptatea lor și nu plătesc sîngele celor morți! Dar ce pot să fac, prietinilor mei dragi, dacă Magda

Orheianului mi-i dragă și nu-mi mai pot afla loc și stare din pricina asta?

— Atunci să mergem s'o căutăm! zise Tătarul cu același zîmbet ascuțit.

— Dar unde?

— Alah are să ne îndrepte... Ș'ai să ne îndrepți și tu,—căci vei fi ca copoiul pe urmele căprioarei: vei adulmeca urma dragostei tale...

— Atuncea merg și eu cu voi!... rosti Simeon Bîrnovă. Așa-i voința Celui de-Sus, precît văd. Cînd vor trece toate și se vor limpezi toate ale sufletului tău, atuncea te vei trezi și vei urma calea dela care nimica nu te poate întoarce. Tu ai, Tudore, suflet prea pătimaș: și ast'dimineață, la crucea lui Ionașcu, m'am îngrozit cînd am văzut ochiul tău sălbatic și obrazul ca de mort. Au să te cheme înapoi amintirile și morții!..

— Deocamdată să-l lăsăm să meargă după vînt! grăi rizînd Cantemir. Acesta e lucru prea înțelept».

Tudor Șoimaru sta cu fruntea răzimată în palme și cu coatele pe genunchi. Ridică iar capul. Parcă nici nu înțelegea bine vorbele care se rosteau lîngă el. Dintr'odată se zvîrli dela locul lui în picioare.

«Trebue să mergem! trebue s'o caut! strigă el. Văd că ce cugetam eu, nu se poate! văd că pentru mine zile de liniște nu pot fi! Din lume am venit, în lume mă duc: trebue s'o găsesc!...»

Văzu că prietinii lui nu spun nimica, că-i zîmbesc și-l înțeleg;—se lăsă la locul lui pe lavița de plop așternută cu scorțuri.

«Vra să zică plecăm? întrebă el cu trudnic glas.

— Da, răspunse Cantemir. Ne odihnim și plecăm...»

Șoimaru avu o clipă de destindere din încordarea și durerea lui.—Se liniști, se lăsă pe-o coastă, și'n scurtă vreme un somn de plumb îi amorți mădulările zdrobite. Adormiră pe lăiți și Bîrnovă și Cantemir. Și tîrziu, cînd da soarele în asfințit, se deșteptară cu capetele grele.

Din mijlocul chiliei îi privea zîmbind bătrînul Mihu. Pe-o măsuță cu trei picioare aburea mîncarea.

«Vra să zică v'a deșteptat mirozna bucatelor... zise răzeșul. Poftiți și ospătați din ce s'a milostivit să ne dăruiască Domnul!.. Dacă ar fi fost dreptăți în lume și n'ar fi fost asupra noastră hrăpiri și moarte,—ospățul ar fi fost mai ales!»

Tudor privi tulbure la bătrîn. Se trase într'un colț, dădu cu apă rece pe ochi, apoi se așeză pe un scăunaș cu trei picioare. Bîrnovă se răcorea și el. Cantemir, cu fața spre Meca, își făcu spălatul legiuit și rugăciunea șoptită.

Cînd începură a gusta din mîncarea de oaie,—Mihu întrebă pe Tudor, cu glasu-i aspru și îndesat:

«Vra să zică, nepoate, acu ai să te 'ntorci la Iași?

— Fără îndoială, răspunse oșteanul.

— Da' la domnia nouă este vre-o nădejde de dreptate ?

— Este. Vodă Ştefan ţine cu norodul.

— Ei, şi pe urmă, adăogi răzeşul, după cît ştiu, Orheianu e boer de-a Movileştilor.

— Da.

— Il cunoşti ?

— Il cunosc...»

Moşneagul cel mititel părea mirat de răspunsurile scurte şi îngheţate ale lui Şoimaru. Privirile i se întunecară, obrazul i se încreţi deoparte şi de alta a mustăţii tuşinate.

«Băete, rosti el cu glas greu, ţi l-a scos Dumnezeu în cale, dar nu ştiai că el e prigonitorul nostru şi ucigaşul mişelnic al tatălui tău. Acuma să-l cauţi—şi să faci dreptate !...»

Ochii căprii ai lui Tudor se înegurară.— Bătrînul clătină din cap şi-l privi c'un fel de îndîrjire. Oşteanul nu îndrăzni să pue cuvînt de împotrivire.

«Dintre copiii mortului, grăi Mihu, tu singur ai rămas. Casa pustie şi mormîntul sînt diata lui şi moştenirea ta. Cată şi priveghiază, căci altfel, pe ceia lume, sufletul lui se zbuciumă. Şi dintre toate neamurile, tu te-ai ridicat căpitan de oşti, caşi Ionaşcu : tu trebue, caşi el, să ridici pe Orheeni, să ceri dreptate, ori cu pace ori cu arma. A venit vremea ; Dumnezeu te-a trimis între noi, şi ai de împlinit o datorie !»

Cantemir şi Birnovă priveau la fratele lor de războiu. Se îngălbenise ca la marginea mormîntului, în ţintirim. Vorbele tari ale răzeşului îl străpungeau şi-l usturau.

«Moşule Mihu, zise deodată oşteanul, am să cer dreptate lui Vodă Ştefan, — şi neamurile noastre au să intre în stăpînirea pămînturilor vechi !

— Aşa este : să-ţi ajute Cel-de-Sus ! Şi pe urmă caută pe cel care a pus în mormînt pe părintele tău.

— Dumnezeu are să-mi hotărască drumul !» răspunse Tudor cu ochi înfriguraţi.

Inţeleptul Simeon îl privi ţintă şi-şi făcu socoteală în gînd : «Căile prietinului meu sînt încurcate. Tomşa va face dreptate Şoimăreştilor. Pe Magda, el se gîndeşte s'o răpească pentru dragostea lui. Iar pe Orheian, dacă-i va sta în cale, îl va călca în picioare...»

Şi într'adevăr acesta era gîndul lui Tudor Şoimaru: îi venise la glasul aspru al lui Mihu, — şi i-l îndreptăţea pornirea lui de oştean pribeag, viforos şi crîncen. Sufletul lui altfel nu putea găsi linişte: era ca o fiară flămîndă care se domoleşte numai lîngă pradă.

«Vra să zică mergem să căutăm întâiu pe Orheian la Iaşi ? întrebă Cantemir şi-şi arătă dinţii albi.

— Mergem întâiu la Iaşi...» răspunse Şoimaru, şi oftă adînc.

XV.

Cei trei prietini şi slujitorii lor ajunseră alaiul lui Tomşa

aproape de Vama Iaşilor. Boerii de toată mîna ieşiseră întru întîmpinarea lui Vodă cel nou, îi sărutaseră mîna şi i se plecaseră cu umilinţă. Iar când ajunseră la Vamă, Domnul dădu poruncă de popas, cum era obiceiul vechiu, ca să se împlinească toată gătirea de intrare în scaun.

Acolo se aşeză oastea. Darabanii îşi lustruiră curelele şi alămurile, călăreţii îşi închingară caii. Domnul pofti la o cafea şi la sfat pe boerii cei mari. Un diac scrise toată rînduiala şi Nicoriţă Armaşul primi poruncă s'o facă cunoscută tuturora, feţelor alese, breslelor şi orăşenilor de toată mîna. — Tomşa lămuri şi lui Husein Aga toată *ţeremonia* care se face la domniile nouă ale Moldovei, — iar Turcul, grav, clipi numai din ochi şi arătă printr'un semn, punînd mîna la piept, că are asupra lui lucrul cel mai de căpitenie : hatişeriful măritului sultan. — După ce toate fură puse la cale, Vodă eşi ca să vadă tabăra. Era mulţămit şi zîmbea. Insfîrşit, ajungea la Iaşi în scaun ; zdrobise pe Movileşti şi, prin dreaptă orînduire a lui Dumnezeu, se aşeza în locul care i se cuvenea, de unde poruncise ţării şi părintele său Aron Vodă ! Işi mîngîia barba rotunjită din proaspăt, frumos, de bărbierul lui grec, Nicola, — şi, privind la cerul albastru, se bucură în sine-şi de vremea frumoasă care avea să scoată a-doua-zi, Duminică, tot norodul Iaşului întru întîmpinarea lui. Aşa, vesel şi mulţămit era cînd dădu cu ochii de Şoimaru şi de Birnovă, care-i pîndeau trecerea.

«Aha ! zise el oprindu-se şi punîndu-şi mînile la spate. Te-ai întors, boer Simeoane ?— ţi-ai văzut ocina părintească, căpitane Şoimarule ?

— M'am întors, răspunse Birnovă, ca să fiu faţă la aşezarea în scaun a măriei-tale !

— Aha ! prea bine. Dar Şoimaru ce-a făcut ?

— Doamne ! grăi Şoimaru înălţînd capul. Mi am găsit neamurile sărăcite şi casa părinţilor mei pustie. Am să vin cu toţi ai mei ca să îngenunchiem la dreptatea măriei-tale.

— Vom face dreptate, căpitane, căci pentru asta am venit în Moldova...» răspunse cu bunătate Tomşa. Apoi, apropiindu-se, bătu pe oştean pe umăr.

«Doamne, îndrăzni Şoimaru, nădăjduesc întru dreptate, chiar cînd va fi s'o dai împotriva unui sfetnic al măriei-tale !

— Cum ? cum ? zise scurt Tomşa, ridicînd în sus barba. Cine v'a călcat hotarul ?

— Măria ta, pricina noastră o avem cu boerul cel mare de la Murgeni, cu Stroe Orheianu !

— Ei ? cum sfetnic al meu ? Orheianu e al muerii lui Irimia, nu e al meu ! Unde-i, — ca să-l spînzur în cîrlige !

— Măria-ta, răspunse Tudor, am oblicit cum că jupîn Stroe a venit să cadă în genunchi la măria-ta şi să se roage de ertare.

— Aşa ? unde-i ? nu-l văd ; n'a venit.

— Atunci ne-am înşelat noi. Am auzit numai zvon.

— Vra să se plece la mila mea ? să vie, să vedem. Unde-i

Nicoriță? Să vie el, poate are Nicoriță știre că jupîn Stroe Orheianu vra să se plece. Nicoriță!»

Un slujitor domnesc de-aproape se răpezi, și'n scurtă vreme aduse pe Nicoriță. Boerul ațintì pe Vodă și cu ochii vicleni și cu vîrful lustruit al nasului lui ascuțit: voià, ca de obiceiu, să-i prindă gîndul. Cînd îl văzu vesel pe Tomșa, zîmbi și el, ajuns parcă de o veste bună.

«Ce știi, armașe, despre jupîn Stroe Orheianu? întrebă domnitorul.

— Măria-ta, ce să știu?

— A trimis veste că se pleacă la îndurarea domniei mele?

— Nu, măria-ta: Orheianu e de partea Movileștilor ș'a Leșilor, și e fugar cu toți ceilalți.

— Așa? Știi bine? Atunci nu-i adevărat, căpitan Șoimarule, și cînd va fi să-l vedem în scaunul domniei mele, avem să-l vedem amîndoi înălțat foarte sus, unde i se cuvine. Iar pentru toate durerile răzeșilor, să ridicați jalobă, ca să se facă dreptate!...»

Nicoriță își purta ochii de guzgan cînd la Vodă, cînd la Șoimaru, necontenit, — și cînd auzi că e vorba de jalobă și de dreptate, crezu de cuviință să zîmbească iarăși, pătruns de o mare fericire.

«Vezi? grăi Bîrnovă, după ce plecă Vodă Tomșa; vezi că Orheianu și fata nu-s la Iași?

- - Văd, răspunse întunecos Șoimaru. Avea dreptate Cantemir. Va trebui s'o căutăm în hotarul leșesc...»

Amîndoi trecură prin zvonul taberei, — și găsiră curînd pe bei, între Nohaii lui. Tătarii hodineau cu capetele pe șele, iar caii, în șiraguri lungi, ronțăiau ovăs din trăisti aninate cu baerele pe după urechi. Gherei mîrzacul asculta, cu brațele încrucișate pe piept și cu capul înclinat, poruncile domnului său.

«Ce-ați făcut?» întrebă vesel Cantemir, întorcîndu-se în loc.

Bîrnovă zîmbi:

«Văd că înțelegi, beiule, fără să-ți mai spunem. Șiretenia lui Tudor a fost de prisos, căci Orheianu a trecut hotarul în Lehia.

— Fără îndoială. Chiar cînd s'a întîlnit cu noi, întorcea spatele domniei nouă.

— Așa este, zise și Șoimaru; numai eu nădăjduiam că Magda îl va face să rămie în țară.»

Tătarul zîmbi: «De ce?» Tudor nu răspunse. Beiul îl privi lung. «Să ședem», zise el scurt.

Bătu în palme și unul din servii rași pe cap întinse un covor pe iarbă. Se așezară la sfat; și Cantemir, zîmbind, întrebă iar pe răzeș repede:

«De ce?

— A fost o socotință a mea... răspunse Șoimaru privind într'o parte, în pămînt.

— Pentrucă socotea că i-i drag fetei,.. zise din locul lui Simeon Bîrnovă.

— Într'adevăr, credeam, — rosti cu îndoială Șoimaru. — Credeam! urmă el cu înviorare, căci am avut amîndoi un ceas de dragoste!

— Așa? îngînă cu dulceață Tătarul. De-aceia îți fierbe în clocot sîngele. Bine. Atunci mergem!

— Unde?

— Cum unde? doar am mai vorbit. Ascultă, frate! Tu să mă crezi c'o fac și din dragostea pentru tine, dar o fac și pentru mine și pentru Nohaii mei. De vreme ce-am răzbit pe Leși la Prut și în calea noastră nu mai avem pe nimeni, se cade, cum e obiceiul nostru, să prădăm olatul lui Craiu cît om putea și până unde ne-a purta norocul! Pe oamenii mei cată să-i duc la dobîndă, iar pe tine către dragostea ta. Poate s'avem a doua oară norocul s'o furăm altora, cum am răpit-o Cazacului!»

Tudor Șoimaru sări în picioare, apoi se lăsă asupra beiului, îmbrățișîndu-l și sărutîndu-l de două ori pe amîndoi obrajii.

«Bine, zise Cantemir, știam c'ai să te bucuri. Mă bucur și eu că merg în Lehia c'o sabie ca a ta...

— Și ca a mea! glăsui cu mîndrie Simeon, ridicînd în sus un deget.

— Atunci rămînem legați pe viață! strigă vesel Tătarul. Putem pleca îndată ce s'așează Tomșa în scaun. Gherei al meu îmi spune că a trimis olac în privirea lui Constantin Vodă, feciorul Irimiei,—că pleanul și robii trec în liniște spre Bugeac. Îmi mai rămîn destui oșteni ca să facem oleacă de harț peste Nistru, în Podolia...»

Șoimaru avea o privire înfrigurată. Dragostea fetei Orheianului ardea în el ca o otravă dulce. Icoana Magdei, a singuraticei lor tovărășii, călare, pe supt mesteceni, cînd se apropiau de apa Răutului; a arzătoarei lor îmbrățișeri, în farmecul pădurii ș'al singurătății, îi stăteau în luminile ochilor. Lumea, tovarășii, toate cîte erau în juru i, le privea prin aburul acestor umbre.

«Of, Doamne, gemu el încet, cu înfiorare; eu cred c'avem s'o găsim!..»

Simeon Bîrnovă dădu din cap și zise cu filosofie către bei:

«Eu sînt cel mai în cîștig: n'am grija oștenilor, n'am durerea dragostei. Umblu prin lume cu doi prietini. Dar, vezi dumneata, beiule, cum naște furtuni și dureri un căpușor de fată care a și uitat poate pe acel care a scăpat-o din ghiarele lui Vasca!

— Cine știe! zise și Tătarul; fata Orheianului are ochii neliniștitori; pare schimbătoare ca zilele de April.

— Hm! azi poate-i pare rău după Vasca! mormăi Bîrnovă. Asta poate să fi ascultat și ea șoapta șerpelui, despre care se vorbește în cartea cea sfîntă!»

Cufundat în visul dragostei lui, în picioare și privind în zarea răsăritului, Tudor Șoimaru nici n'auzea aceste cuvinte.

A-doua-zi, în sfînta Duminică, alaiul domnesc se întocmi, cu boerii mari și mici înainte, călări pe cai aleși, și cu darabanii și călărimea în leafă pe urmă. La mijloc venea Vodă, pe calul

lui alb, cu Husein Aga in stinga și Cantemir-bei in dreapta, înconjurat de paici și slujitori domnești. Hoarda și ienicerii rămăseseră tăbăriți în afara tirgului, cu straşnice porunci de liniște. —Prostime multă din toate satele apropiate și toți mahalagiii Galatei și Tătărașilor umflau peste seamă, pe o lungime nemăsurată, convoiul domnesc: toți holbau ochii la oștenii cu strae colorate roș și albastru, la hainele strălucite ale fețelor alese, și ascultau cu gura căscată meterhaneaua cu multe fluere, surle și timpeni. Era o pulbere până la nouri, răscolită de atitea mii de oameni, ș'un marmur greu, prin care abia răzbătea cintarea muzicei.—Și cum intrară în tirg răsăriră la toate zăplazurile și pe toate casele alte figuri uimite, bucuroase totdeauna de priveliștile și petrecerile domnești. In mijlocul tuturora, Ștefan Vodă Tomșa stătea măreț pe calul lui arăbesc și nu vedea pe nimeni, orbit și inferbintat. Prostimea și oamenii spinzurați pe acoperișuri țipau din vreme in vreme: «Trăiască măria-sa!»; el dădea din cap, și zimbea privind un punct dinaintea lui. In mina dreaptă purta schiptrul voevozilor, în cap cucă și peste hainele scumpe cabanița împărătească, mărginită cu samur alb. Cu pieptul scos, drept în șea, cu privirea încruntată și mindră, feciorul din flori al lui Aron-Vodă avea ceva din măreția zilelor de odinioară: dar în stinga lui, Husein-Aga, simplu îmbrăcat și cu privirea dreaptă și aspră, arăta adevărul înșelătoarei măriri și rana veacului.

Printre case mărunte și pe ulițî întortochiate alaiul mergea foarte încet. Acuma la fiecare răspintie se adăogeau alți privitori, și eșeau la iveală mai ales multe mueri, îmbrăcate frumos și împodobite la cap,—vorbărețe ca niște țărci și înveselite peste măsură de privirile piezișe și de zimbetele pe supt mustață ale oștenilor tineri. In toate nenumăratele clopotnițí ale Iașului vuiau chimvalele: cele mici bătînd repede și mărunt, cele mari c'un vuet tremurător, gros și adînc.—Iar la sfintul Neculai «cel bogat», cum vesti un slujitor apropierea Domnului, eși în pridvor Mitropolitul, cu toți vlădicii și egumenii mănăstirilor eșene, toți în veșmintele cele mari și 'n odăjdii. Un crainic domnesc, alergînd înainte cu toiagul înălțat, ceru loc; boerii împinseră cu caii mulțimea în lături, și Vodă înaintă falnic spre scara bisericii, singur,—căci căpiteniile împărăției se trăseseră spre curtea domnească. Cum descălecă Domnul și făcu un pas pe scara de piatră, Mitropolitul cobori o treaptă și-i înfățișă sfinta evanghelie cu scoarțele înflorite cu argint și cu iconițe de smalț albastru. Cu evlavie și rar, Tomșa făcu trei cruci și sărută cartea sfintă cu ochii închiși. Indată trei psalți începură a cinta pe nas, cu glasuri înalte, axionul... Intrînd în biserică, împresurat de boeri și cler, Vodă înălță brațele ca să-și scoată din cap cuca; meterhaneaua bubui și țipară fluerele; iar Birnovă și Șoimaru, cari se opriseră afară, începură a privi la mulțimea care se înghesuia, cu strigăte și sudălmi felurite, în uliță și 'n jurul bisericii.

Pentru Tudor Șoimaru toate alaiurile și toată sărbătoarea nu însemnau nimic. Deși toate pentru el erau o priveliște nouă, ca pentru un străin,—il stăpînea numai dorința aprigă a plecării, pe fior de furtună, spre dragostea de peste hotar. Simeon Birnovă îi lămurea ce se petrece în biserică, cum se închină Vodă, cum e purtat prin altar și i se pune pe cap nebedernița, cum e binecuvîntat și uns, și sărutat pe frunte de Mitropolit, cum se așează în strana domnească,—cum înalt-preasfinția-sa il blagoslovește de domnie și diaconul cu braț înălțat începe rugăciunea «Și încă ne rugăm»,—și pomenește, la rind, numele noului voevod... Tudor nu-l auzea; el se gindea că a-doua-zi, în zori, își va lua zborul, cu Cantemir și cu hoarda, spre Hotin.

Se gindea încă și visa treaz pe cal, între ceilalți oșteni și căpitani,—cind clopotele turnurilor începură a bate de iznoavă și de sirg, și trăsniră puștile în apropiere, la curtea domnească. Poporul începu a răcni: «Trăiască măria-sa Vodă Ștefan!»; călăreți făcură iar loc la scara bisericii și Tomșa, eșind în pridvor, își așeză iar în cap cuca.—De-aici alaiul se îndreptă spre Curte,—și Tudor il urmă în neștire. Acolo, la scara cea mare, descălecă și el, și văzu cum vătavul de aprozi așează scaun pentru vodă și pentru fețele împărăției; simți o clipă privirea Tomșei ațintită cu zimbet asupra lui; îi surise apoi, c'un semn ușor de înțelegere, și beiul Nohailor,—și vremea trecu iar peste el ca peste o piatră, până ce înaltul hatișerif fu citit și tălmăcit și se închee toată rînduiala după izvod și după datină.

Era încă devreme; mai erau două ceasuri până la amiază, cind căpiteniile și boerii mari urmau să întovărășească pe domn la cea dintâi gustare în palatul lui. Mulțimea împresura zidurile curții, oștenii erau tăbăriți și descălecați înlăuntru, iar Domnul intrase cu Husein în spătărie și rînduia cele întâi afaceri ale stăpînirii. Era încă huet și meterhaneaua nu mai contenea.

Tudor simți o mînă pe umăr. Se întoarse în colțul de gang în care se afla și cunoscu pe Cantemir. Ii zimbi cu bucurie.

«Ce faci, prietine? il întrebă beiul. Te uiți cum se așează Tomșa?

— Ba aștept să plecăm mai curînd! răspunse Tudor.

— Bine, vom pleca mini în zori; ori chiar la noapte, dacă vrai.

— Până atunci, grăi deodată Birnovă în dosul lor, face să privim cum se țese o mărire, care mîni se va destrăma și va putrezi ca o pinză netrebnică...

— Hm! de ce vorbești așa? zise Tătarul; și eu sînt neam de domn: îmi amintești că sînt pulbere și ticăloșie?»

Birnovă prinse a rîde:

«Văd că cunoști și tu adînc din cărți, beiule,—dar tu te-ai ridicat și te ții sus, cu brațul tău; și vitejii au în lumea asta altă soartă..

— Nu; căci singur ai spus, și o știu și eu, in lumea noastră totul e deșertăciune. Numai Tudor Șoimaru are dreptate, căci el urmărește o clipă de dragoste care face mai mult decît o viață de mărire.

— Of, Doamne... murmură Șoimaru, stringind brațul beiului; amar și aspru e acest dar dumnezeesc!...»

Pe dinaintea lor trecu Nicoriță Armașul și le zimbi prietinos. Iși făcură loc apoi șase oșteni care aduceau intre spăngi doi boeri.

«Acestea sint rămășiți de-ale Movileștilor...» murmură Simeon Birnovă.

Tudor, cu gindul la altele, tot putu băga de seamă cum ese Vodă Tomșa in ușa spătăriei și cum ride cu răutate către cei prinși:

«A! voi sinteți Iancu Flor și Gheorghieș Ciudin! zise el ascuțit. Prea bine. Voi v'ați inchinat Movileștilor, pentru ei veți muri. Dumnezeu să vă bată, ș'acest buzdugan!» Trăgind pe subt mantie, de la spate, din chimir, buzduganul de argint, făcu trei pași și bătu pe nemernicii boeri in frunte și 'n piept.

«Să vie Iancu Țiganul să injunghie berbecii!...» se răsti el apoi repede, și privi cu ură și cu cruzime pe prinșii singerați.— După asta se indreptă spre Nicoriță și-l ințepă cu ochiul cel fugar:

«Ai pus la popreală pe cei cari ți i-am dat cu pe izvod?

— Măria-ta, toți sint aproape și ți-i aduc cind poruncești! răspunse grăbit Nicoriță.

— Ai, berbecilor, berbecilor! strigă Tomșa intorcind capul și aruncind o căutătură repede și grozavă in juru-i. Multe necredințe și ticăloșii ați săvirșit: acuma, la domnia Tomșei, v'a sosit și vouă veleatul!...»

Mitropolitul și vlădicii, și boerii cei mari, cari eșiseră și impresuraseră pe Vodă, rămaseră neclintiți, fără să mai privească unul la altul. Glasul ascuțit și rău al lui Tomșa ii bătuse parcă peste obraze și le alungase singele la inimă.—Iancu, Țiganul cel mare, negru și buzat, iși făcea loc in cămașa lui roșie printre oșteni.—Vodă ridea incet in barbă și strecura in juru-i privirea-i ascuțită ca un virf de jungher.

«Iși incepe Tomșa domnia, ș'are să curgă singe boeresc; asta nu-i bine!... grăi moale Simeon.

— Cum? tresări Tudor. A, da!»—și privi spre Cantemir zimbind, cașicum acesta i-ar fi șoptit ceva despre plecarea pe drumul Lehiei.

XVI.

La inceputul lunei lui August, domnul Stanislau Lancoronski, voevodul nou al Podoliei și căpitan al Cameniței, mare magnat al Lehiei și credincios al lui Craiu, repezi o ștafetă căzăcească, cu scrisoare, către Sbignev Osolinski, voevodul Sandomirului.

«Prea luminate și prea milostive pan voevoade! scria el; cea mai proaspătă știre din partea moldovenească este năvălirea Tătarilor lui Cantemir in hotarul republicei noastre. Iată cel dintăiu rezultat al politicei femeilor și al necugetării unora din șleahticii noștri. Fără invoirea Craiului și fără un scop hotărit, trec și se războesc intr'o țară străină, intărită pe necredincioși, și la urmă trebue să suferim pagube nesfirșite noi nobilii dela hotar. Străjile noastre dela Nistru ne-au pus in cunoștință acum o săptămină că Tătarii se pregătesc să treacă apa. Intr'adevăr, in curind, răzbind prin trei locuri, au impuns ș'au alungat puținii noștri oșteni, ș'au pornit pe același drum pe care, numai cu o săptămină inainte, se retrăseseră in grabă spre Leopol doamna Elisabeta lui Movilă cu curtea ei și cu fugarii. Ce putem face noi,—căci pan Potocki, care a cirmuit inaintea noastră acest olat, a risipit toți oștenii in războaele Moldovei, până ce-a ajuns să cadă chiar el singur in minile necredincioșilor! Rogu-te, prea luminate, trimite-mi in grabă ajutorul ce vei crede de cuviință și pregătește-te și măria-ta singur a face față sălbaticilor Nohai, —căci, după obiceiul lor, pe unde trec, pradă și ard, și norodul ingrozit intoarce spatele și fuge lăsind ținuturile pustii. Ci dacă luminăția-ta și măria-sa pan Zolkiewski, hatmanul coroanei și voevodul Chievului, pe care deasemenea l-am inștiințat,—veți repezi oșteni buni intr'ajutorul meu, vom putea cit de degrabă curăți țara de această ciumă a pustiului. Și iarăși m'aș ruga, prea luminate voevoade, să stăruești printre magnați, ca toți să se ridice și să ceară, ca noi nobilii cei vechi să nu fim neliniștiți și sărăciți din pricina muerilor ș'a cumnaților! Incă odată nădăjduind la un ajutor al indurării tale, te rog a primi salutarea mea frățească!»

Scrisoarea aceasta a fost numai un inceput și a fost urmată de altele. Cum era și firesc, voevozii dela hotar iși păstrară puterile pentru apărarea lor și Podolia fu lăsată in seama lui Dumnezeu și a Tătarilor. Aprigii călăreți ai Bugeacului, purtați de Cantemir și Gherei, risipiră puțina impotrivire a Leșilor, găsiră și răscoliră și cele din urmă rămășiți din oastea lui Potocki; apoi, cu sulița intr'o mină și cu șumuiacul uns cu păcură in alta, se imprăștiară asupra satelor, a tirgușoarelor ș'a curților. Era tocmai in vremea cind țăranii ruteni treerau cu caii orzul și hrișca. Vestea năvălirii tătărești izbucni și se risipi ca tunetul. Ingroziți, gospodarii inhămau la căruțe, trinteau claie peste grămadă boclucurile și copiii ș'o apucau in goană spre miază-noapte, către ținuturi mai liniștite. Unii umpleau codrii și păpurișurile bălților. Puțini aveau vreme să ingroape pinea treerată. Lăsau casă și holdă la voia intimplării, a facleior necredincioșilor ș'a vintului.

Așa, in fuga cailor, crunți și zbirliți, Tătarii lui Cantemir iși implineau menirea pe acest pămint. Iar Simeon Birnovă și

Tudor Șoimaru căutau, in țară străină, urma fetei Orheianului.

La două popasuri dela Nistru, intre Hotin și Camenița, cei trei prietini, descălecați la o margine de sat, se sfătuiseră asupra drumului de urmat.

«Eu, zisese Cantemir, nu-mi pot lăsa așa, in voia intimplării, oștenii mei. Cată să-i țin strins, căci dacă se resfiră e primejdie. Nu vă pot intovărăși până la Leopol. Dar vestea intrării mele are să sloboadă toate drumurile, are să deschidă toate tirgurile. Aveți să puteți trece unde voiți și până unde veți găsi de cuviință, fără nici-o supărare...

— Drept cuvint, răspunse Simeon Birnovă; sulița și focul de data asta sint chei bune.

— Fără indoială, grăi rizind și Șoimaru. Atuncea eu și cu Simeon mergem la Liov. Limbile leșești pe care le-am prins la Nistru spuneau așa, că sint rămășiță din oastea lui Potocki; că Moviloaia a pornit drept spre Liov, hotărită să ceară ajutoare nouă rudelor și magnaților...

— Asta spuneam, zise Cantemir-bei; vi-i deschis drumul la Liov.

— Lucru prea lesne, răspunse Tudor, cu infrigurarea care nu-l mai părăsea. Eu am trăit și m'am ridicat in Lehia, fratele Simeon și el multă vreme printre Leși a sălășluit; amindoi umblăm ca'n țara noastră. Bani avem, ceartă nu căutăm nimărui; trebue s'ajung teafăr in cetatea aceia, s'o văd pe Magda, să-i vorbesc, și să se aleagă intr'un fel de vieața mea...

— Ce? nu cumva crezi că de dragoste piere omul?» ii strigă rizind ințeleptul Simeon.

Șoimaru il privi fără să clipească și fără să zimbească. Avea ochi pătimași și plini de foc.

«Hei, ii zise domol Birnovă; dacă ai fi tu cărturar ca mine, ai fi pătruns de adevărul eclesiastului care zice că și aceasta este o deșertăciune, că și dragostea piere și se scutură cași florile primăverii...»

După ce mincară și se inviorară cu cite-o cupă de vin, își făcură planul de drum. Lie și Ispas ascuțiră săbiile și jungherele, stăpinii cercetară cu amănunțime caii,— apoi se culcară și hodiniră până ce lumina zorilor bătu in pleoapele lor inchise.

Atunci se sculară, se imbrăcară cu strae leșești anume pregătite, și se spălară la fintina cu cumpănă din bătătură. Pe vale, spre iazul acoperit de aburi lăptoși, oștenii Bugiacului se pregăteau și ei de plecare. Cantemir ii imbrățișă și-i sărută frățește și le zise la despărțire:

«La vreme de primejdie aveți incredere in jungherele cele de mine dăruite, mai mult decit in săbii. Sint bătute dintr'un fier minunat; sfarămă incuetori și tae ca bricele!»

Tudor și Simeon incălecară.

«Pe lingă junghere, vă dau și pe Ilun, zise iar beiul. E credincios ca un cine, viclean ca un șarpe și viteaz ca leul! Il cunoașteți: să vă incredeți in el!»

Ilun tătarul primise poruncă și, imbrăcat in strae leșești și el, venea pe calul lui mărunt. Nu zicea nimic. Privea țintă numai cu ochii lui vii și zimbea cu zimbetul lui misterios.

Porniră la asfințit, urmind linia Nistrului. Se deschidea din urma lor o zi mohorită și leșietică. Soarele se arătase o clipă in zarea răsăritului, numai ca o linie de singe, pe urmă nouri posomoriți astupaseră totul. La două ceasuri după ce se luminase deplin, incepu să ploaie mărunt.

«Văd că sintem buni la Dumnezeu... grăi Șoimaru. Ploaia mărește pustietatea..»

Intr'adevăr, in drumul lor, până la amiază nu intilniră țipenie de om. Se vestise la mare depărtare că Nohaii au trecut Nistrul, după războiul Tomșei, și hotarul se bejenise. Satele zăceau in văgăuni și supt poale de pădure ca 'ntr'un văl fumuriu de moarte. Ici colo, la o răspintie, ii privea dela o fintină, intr'o margine de cring, vre-un moșneag nevolnic, cu părul zbirlit și cu ochii rotunzi. Ar fi vrut să-i intrebe vești și nu indrăznea; se strecura iar prin ploaie spre cătunul lui, unde rămăseseră numai mițele flăminde, paserile imprăștiate și prisăcile lăsate la voia intimplării.

Pe ploaie ajunseră tirziu, după amiază, la cel dintăiu tirg plin de oameni, la Vielușca. Traseră la un han urit, alcătuit dintr'o casă leproasă și dintr'o șandrama lăsată pe o coastă. Hangiul era Ovreiu, după obiceiu, și se infățișă inaintea domnilor cari-i făceau cinstea să-i aducă bun ciștig. Cai frumoși, haine scumpe și slujitori: semn bun, dobindă grasă!

«Poftiți, măria voastră! zise hangiul ploconindu-se cu minile la piept. Aici avem și ospătărie: cea mai bună ospătărie din ținut, și niște odăi de hodină, cu chilote de puf, ca 'n palatul voevodului nostru!

— Bine, bine!» răspunse Tudor, fără să-l privească.

Tirgușorul intindea in toate părțile, ca o cracatiță, ulicioare intortochiate și pline de glod, căsuțe tupilate și șandramale in risipire. Numai biserica ortodoxă, cu turn bulbucat, era clădire de piatră și se ridica deasupra, spre cer. Dezbrăcați de mantii, tovarășii intrară in casa scundă a negustorului.

«Poftiți o mincare bună? intrebă Ovreiul ploconindu-se. Eu sint vestitul Avramicu, poate ați auzit de mine; toți domnii ținutului mă cunosc, la mine se face mincare gustoasă și se găsește vin bun dela Moldova...

— Așa? il intrebă Tudor zimbind. Dumneata ești vestitul Avramicu?

— Da, eu sint, sărut mina, măria-ta. Să fac o friptură? cit vin să scot?...

— Adă ce vrei, zise oșteanul, căci ni-i foame și ni-i sete...»

Vinul intr'adevăr era bun, și friptura ca pentru oameni flăminzi. Iar negustorul deveni deodată un om cum-se-cade și făcu pe cei doi prietini să-și ridice capetele, cind, plesnindu-și

palmele una de alta şi văitîndu-se, începu a vorbi despre lucrul cel mai de samă din lume.

«Vai de viaţa mea! gemea bietul hangiu. Nu de multe zile au trecut pe la noi spre Liov boeri mari şi oşteni aleşi, cu Doamna dela Moldova... Cîte parale au lepădat la mine, şi la alţi negustori...—numai Dumnezeu din cer să le dee sănătate şi bine... Atunci m'am gîndit că se întorc vremuri bune pentru negustoria noastră... Dar a venit o veste că au să pustiască ţara Tătarii cei nelegiuiţi. Dumnezeu să ne păzească! Dacă vin şi la noi, rămînem calici lipiţi pămîntului! Ce ne facem? Vai de noi! Dumneavoastră n'aţi auzit nimic? Mi se pare că veniţi dinspre partea Cameniţei...

— Cum? întrebă Tudor ridicîndu-se în picioare. Doamna dela Moldova a trecut pe-aici?

— Da, măria-ta, a trecut prin Vieluşca.

— Se ducea la Liov?

— Nu ştiu, măria-ta, eu ştiu că s'au pornit toţi, cu magnaţii noştri, la tîrgul cel mare, la Ianev.

— La Ianev?

— Da, au apucat tot drumul mare. Hei, cîţi bani au lăsat şi'n sărăcia noastră!...

— Bine, zise Şoimaru, mai adă-ne o cană de vin...

— Da, mărite stăpîne; dar ce ne facem noi? Dumneavoastră ce-aţi auzit dinspre partea Tătarilor?

— Dă, Avramicule,—din ce s'aude am aflat şi noi veşti rele!

— Au intrat Nohaii şi pradă?

— Au intrat şi pradă!

— Ai, Doamne, Doamne! cum îi mai rabdă Dumnezeu şi nu dă peste ei o ploaie de pucioasă şi foc! cum nu se deschide pămîntul să-i înghită! Cum nu se ridică un Macaveu să le sfarme măselele şi să le dee măruntaele la cîni şi la corbi! Vai de noi! Au să ne ardă ş'au să ne sărăcească!...»

Negustorul aduse într'adevăr alt ulcior de vin, dar o clipă se opri la gura pivniţei ca să vorbească două vorbe dureroase cu vecinul,—şi 'n curînd, prin ploaia măruntă şi cenuşie, tîrguşorul începu a furnica. Vestea alergase ca focul din prag în prag. Cînd Simeon şi Tudor isprăviră vinul, uliţa era plină de Ovrei uzi de ploaie şi spărieţi. Avramicu se văita, cu mînile la tîmple; apoi, cu degetele răşchirate, arăta spre muşterii lui din odaie; şi lămurea şi tălmăcea vestea cea proaspătă c'un glas repede şi răguşit.

XVII.

După ce plecară înainte, fiind pe drum, în cîmpie goală, Simeon Bîrnovă zise:

«Dar ştii, frate Tudore, că dragostea ta începe să te îndrepte la ţel?

— Ah! răspunse oşteanul, că n'am aripi, s'ajung mai repede unde s'au cuibărit Movileştii!

— Mai va, cuvîntă Simeon, căci eu cred că tot la Liov avem să dăm de ei; şi până la Liov mai avem cale lungă!— Dar cum plouă, cum plouă fără oprire!» adăogi boerul scuturîndu-şi contăşul larg.

Caii mergeau acuma mai greu pe drumul desfundat; zările erau închise de pretutindeni în zăbranic. Cu toate acestea Tudor era împăcat, căci putea intra înlăuntrul Lehiei neobservat. Dacă trecea încolo, către Galiţia, se chema că nu mai era om de margine, şi nici un ochiu nu l-ar mai fi cercetat şi priveghiat. Dar drumul era anevoios şi prin sate găseau răscoală,—parcă vîntul adusese veste despre ordia lui Cantemir-bei.

Noaptea o petrecură la un gospodar rutean, la o margine de sat. Tot ploua,—şi la cina întinsă pe măsuţa scundă cu trei picioare, omul, mirosind a ploaie ş'a pae umede, le mărturisi îngrijorările lui.

«Toată ziua am muncit azi, boeri dumneavoastră; am pus la loc adăpostit pînea pe care am izbutit s'o string în vara asta. La noi, poate nu ştiu luminăţiile voastre, e tare greu. Stăpînul nostru de-aici e bun şi ne împăcăm cu el, dar ne strică prea mult zilele cu vînătoarea, cu clăcile şi cu podvezile... Ce să faci? nu vă supăraţi, căci văd că şi dumneavoastră veţi fi fiind boeri... E adevărat că şi magnaţii trebue să trăiască şi să petreacă pe lumea asta, dar se cade să poată răsufla şi nişte bieţi oameni mişei şi proşti cum sîntem noi!— Acuma, dacă dau peste noi necredincioşii, cum au mai călcat pe părinţii noştri în zilele cele vechi,—ce facem? E adevărat, că stăpînii trebue să se îngrijească, să stringă oşti şi să ne dee arme... Dar eu ştiu? nu vă supăraţi, dar domnii noştri anul acesta numa'n bencheturi şi'n petreceri o duc...»

Aducîndu-le căniţi cu mied şi ospătîndu-i din sărăcia lui, omul spunea că-l chiamă Maftei, că are muere şi şase copii numai ca ulcelele. Se scărpina la ceafă, vorbind de năcazuri, şi se îngrijea de ziua de mîine,—care totdeauna vine c'o picătură de amărăciune pentru omul cel umilit!

Tudor îl asculta cu luare-aminte şi-i aţîţa sporul la vorbă. Apoi îl cercă cu cîteva întrebări şi putu să afle ceva nedeslușit şi fugar despre trecerea unor boeri străluciţi pe drumul cel mare dela marginea satului.

«Am auzit că voevodul nostru, pan Potocki, lămurea ţăranul, a fost înfrînt de Turci în pămîntul Moldovenilor şi chiar l-au prins... Iar şleahticii cari au trecut erau dintre tovarăşii lui... Dar nu erau supăraţi... urmă cu oarecare uimire Maftei; nu! şăguiau şi se veseleau, cum i-i dat boerului cînd umblă la drum cu mueri şi copile...

— Va să zică erau cu ei şi femei?...

— Erau, da,—şi'ncă mîndre groaznic! şi'mbrăcate numa' cu mătasă şi cu aur...»

Tudor tăcu. Deci era pe drumul cel bun! Omul iar își începu tînguirile lui, scărpinîndu-se în cap, ca cel ce era așa de năcăjit, dar acuma-l asculta numai Bîrnovă, căci osteanul își răpezea gîndul cu dorul înainte, departe.

A-doua-zi soarele le luci în dreapta printre nouri încrețiți, —și parcă umblau printr'o țară nouă supt lucirile lui. Urmau un drum mai larg, pe malul unei ape care se chema Podoreza. Grăbeau către Ianev, tîrg intemeiat, cu iarmaroace multe la sărbătorile împărătești într'o parte a Lehiei, pe care Șoimaru începea s'o cunoască. Un vînt subțire zbicea pămîntul,—și popasul de amiază i se păru lung răzeșului.

«Trebue să plecăm, grăi el; azi numai decît vreau să ajungem la tîrg!...»

În soarele după-amiezii, cei doi tovarăși se încrucișau cu oamenii cari umblau la treburile și nevoile lor.

«Aici e ținutul mai așezat...» băgă de seamă Simeon Bîrnovă.

Iar întîmplarea, care e cel mai bun prietin și învățător cîte-odată,—le scoase în cale știrea care urmă să frămînte până în măruntae pe Tudor Șoimaru.

Coteau pe lîngă o costișă trăgănată. În fund, în văi, lucea un iaz. Dincolo, se ridica la deal o pădure. La poalele pădurii și la marginea iazului, departe încă, se înălța o curte boierească albă, împresurată de plopi subțiri. Era o curte de boernaș sărac, ori holteiu; căci era clădită numai c'un singur rînd și părea a fi din bîrne și lipitură de lut. Satul de colibe zbîrlite era grămădit dincolo, într'o rîpă. Pe întinderi munceau oameni: treerau cu cai și tăvălugi de piatră clăi mari de orz.

În stînga, cum mergeau ei în trap întins,—deodată zăriră un vînător. Era călare pe un roib mărunt și venea către drum urmat de servul său, tot călare pe-o mîrțoagă slabă.

«Acesta trebue să fie stăpînul curții ș'al moșiei... zise Simeon Bîrnovă. Are să ne oprească în loc...

— N'avem vreme, n'avem vreme! răspunse neprietinos răzeșul.

— Cu toate acestea îți spun c'are să ne oprească și nu ne putem împotrivi. Poate găsim în el chiar un prietin!»

Tudor Șoimaru mormăia nemulțămit, — cînd boerul care suia costișa spre ei îi chiui cu voe bună:

«Ehei! prietinilor dragi, așteptați-mă puținel!...

— Na! asta-i beleaua!» gemu răzeșul scuipînd cu ciudă într'o parte.

Dar n'avea ce se face. Opri Bîrnovă, opri și el,—și se întoarseră spre cel ce venea. Era un om uscat, cu ochii arzători, îmbrăcat simplu, cu strae mohorîte. În cap purta o pălărie mare de pae, largă și pleoștită ca un clopot, cum poartă și azi în vremea verii țăranii Mazoviei. Cu dreapta strîngea dîrlogii călușului, iar stînga o ținea ridicată la înălțimea pieptului și țeapănă: pe pumn sta neclintit și drept eretele, cu care boerul eșise la vî-

nătoare. Înaintea calului umblau cu boturile în pămînt doi prepelicari cu pete albe și cărămizii.

Străinul era ca la trei sute de pași depărtare, pe miriște, și dintr'odată struni frîul și privi cu fală și mîndrie spre cei doi drumeți opriți cu slujitorii lor în șosea. Întoarse capul și spuse un cuvînt servului care sta umilit și trențeros pe gloaba lui, împodobit cu straele cele mai vechi și cu șapca cea mai soioasă a stăpînului său. Cînd întoarse iar capul spre ei, cei doi tovarăși înțeleseră lămurit că Leahul dorește să le arăte vrednicia eretelui. Într'adevăr, servul sări de pe cal și despărți cu grabă cînii împărechiați la același lanțug. Îi ațîță cu vorba stăpînul,—și amîndoi porniră prin miriște adulmecînd și mișcîndu-și cozile drepte. Curînd unul căzu în oprire, neclintit și c'un picior întors în lături. Stăpînul locului făcu două copce cu calul, se opri scurt și țipă ascuțit un cuvînt de poruncă. Cînele zvîcni înainte și prepelița sări în aer și porni sfîrîind în zbor, la înălțimea omului. Vînătorul, cu vioiciune înălță brațul,—și paserea de pradă, fîlfîind repede și mărunt din aripi, pluti o clipă, apoi porni ca o săgeată într'un zbor drept și șuerător. Ajunse prepelița, o rupse din zbor cu cângile și se întoarse lin la vînător. Leahul își înălță pălăria de pae în semn de salutare; cei doi tovarăși crezură de cuviință să se închine și ei în același fel; și, cînd vînătorul ajunse la drum, se găsiră buni prietini.

«Eu sînt Nicolai Zubovski... le zise ușor și în chip firesc vînătorul. Trebue să fi auzit dumneavoastră de mine, căci nimeni n'are cîni ca mine și erete ca al meu... Mă costă o avere!» adăogi el cu fală, înălțînd spre ei brațul cu eretele.

Tudor și Bîrnovă se închinară, cu ochii plini de admirație neprefăcută.

«Dumnevoastră cine sînteți? grăi iar Nicolai Zubovski. Trebue să fiți din părțile Chievului, căci nu vă cunosc... Altfel eu sînt prietin și rudă cu toată Podolia, Sandomirul și Pocuția... Noi sîntem casă veche!...»

De ce trebuiau să fie numaidecît din părțile Chievului, Șoimaru nu-și dădu socoteală; însă nu găsi nici o pricină de împotrivire.

«Așa este, pan Zubovski, răspunse el; de unde ai ghicit? Sîntem într'adevăr din părțile Chievului.

— Și pot avea cinstea să știu numele domniilor voastre? întrebă boerul.

— Da! se grăbi să se amestece Simeon. Sîntem doi frați din neamul Barnovschi. Eu sînt Simeon și pe fratele meu îl chiamă Tudor...

— Sînt nesfîrșit de fericit!» grăi cu o politeță aleasă Leahul.

Tudor îl privea nerăbdător, cu toate acestea nu putea să plece mai departe fără schimb de vorbe, ceremonii și vederi politice, și fără a cinsti un pahar de vin: asta o înțelegea din privirea veselă și fața deschisă a lui pan Nicolai Zubovski și din

grozava lui mincărime de limbă. Crezu că-i mai nemerit să se plece fatalității, — și se gîndi să facă o plăcere acestui prietin cu sila, admirîndu-i cu foc eretele.

Intr'adevăr pan Zubovski, lovit în cea mai delicată slăbiciune, îl privi c'o nețărmurită recunoștință.

«Eretele meu? zise el. Văd eu că dumneata, pan Tudor, ești cunoscător... Acest erete, pe care-l chiamă Ali, e o pasere măiastră. Știți cîți ani l-am învățat? Doi ani, domnilor, în fiecare zi! — Și știți de unde mi-a fost adus? — Domnilor, acest erete a fost furat, ca să zic așa, pe cînd se învăța la zbor, dela Hanul Crîmului! Și știți cît mă costă?...»

Se opri la această întrebare și așteptă rece și nepăsător. Tudor și Simeon nu știau cît costă: mărturisiră asta cu sinceritate.

«Domnilor mei, mă costă o avere! declară cu pătrundere pan Zubovski. Dumneavoastră, dacă sînteți în adevăr cunoscători, trebue să băgați de seamă, și chiar vă rog să băgați de seamă că Ali are cap lat, ciocul bine întors și ghiare negre!

— Așa este! grăi cu mirare Tudor.

— Acuma veți înțelege ce fel de om sînt eu! sfîrși Leahul. Eu sînt un om care petrec vara pe pămînturile mele și am o singură patimă: vînătoarea. Iar iarna petrec la Liov ori la Varșovia, — unde pot să spun că mi-am ruinat tinerețele! Eu, domnilor, nici nu m'am însurat și nici n'am să mă'nsor, căci din pricina vînătorilor, a chefurilor și a mazurcei, mi-a rămas fruntea cam pleșuvă!...»

Rizînd, domnul Zubovski își dădu pe ceafă pălăria și arătă o frunte naltă, care se prelungea într'un început de chelie.

Simeon prinse a rîde cu voe-bună.

«Oi, pan Zubovschi, strigă el, fii vesel și petrece, — căci învățătura cea din veacuri spune că pulbere sîntem și'n pulbere ne vom întoarce!

— Așa? strigă șleahticul stringîndu-i mîna. Tot astfel mi-am zis și eu, — și rosti fraza cu măreție în latinește: *Pulvis es!...* Ce mult mă bucur, domnilor mei, adăogi el, că am să vă ospătez și am să vă cinstesc cu vinul meu. Căci trebue să știți că în pivnița mea se găsește cel mai bun vin al Lehiei: Tocai din vremea craiului Sigismund!»

După acest modest cuvînt, se grăbi să poftească pe drumeți în castelul său. «Am să vă fac cinstea, grăi el, să vă dau la masă și prepeliți, pe care azi cu eretele meu le-am vînat pentru înălțimea sa Vladimir Coribut, marele sfetnic al regelui nostru...

— Așa? întrebă pătruns de uimire Bîrnovă.

— Da, precum vă spun. Mîni le primește prin servul acesta al meu. Iar mîne-seară, dacă Iisus și Maica-Precistă ne va ajuta, mă voiu înfățișa și eu în straiu de gală la masa cea aleasă și la petrecerea care se dă în palatul lui dela Ianev, unde a venit să petreacă puțină vreme și să așeze pacea între magnați...

— Cum se poate?

— Da, și mi-a făcut cinstea să mă poftească și pe mine.

Are pentru mine o deosebită prietinie pan Vladimir Coribut. E vorba să se pue la cale o unire a lui Samoil Corecki cu domnița Ecaterina a răposatului Irimia prințul moldovenesc!..»

Tudor Șoimaru tresări ca izbit în piept pe calul lui și obrazul deodată i se lumină. Bîrnovă îi aruncă o privire plină de înțelesuri.

«Cum se poate, nobile domn? întrebă el cu prefăcută mirare. După științele mele, curtea doamnei Elisabeta Movilovna, care a fugit din Moldova după războiul cu necredincioșii și cu Tomșa, a trecut spre Liov.

— Da, așa este, precum spui, încuviință cu obișnuita-i siguranță pan Zubovschi; însă trebue să vă spun că pe drum s'a întîlnit doamna lui Movilă cu pan Vladimir. Ei sînt rudenii destul de apropiate, cum veți fi știind; și'ndată au pus la cale ceva în privința domniței și a lui pan Samoil, care venea cu armele și oamenii lui în tovărășia nobilului nostru prietin Coribut! Deci au venit cu toții la Ianev, — și acolo va trebui să mă înfățișez și eu mîni..»

In fața acestei descoperiri neașteptate, rămășița de îndîrjire a lui Tudor Șoimaru pieri ca printr'un farmec. Deodată limba lui se înmulți și găsi complimente pentru toate cîte împresurau și priveau pe domnia sa domnul Nicolai Zubovski. Bîrnovă spori și el această tămîie de cuvinte. Și șleahticul, fericit de noua prietinie care-i aducea atîtea drepte și cuvenite laude, — își înălță pieptul în șea și se jură pe toți cuvioșii sfinți ai calendarului, că el înțelege să găzduiască și să ospăteze asemenea prietini într'un chip regesc și vrednic de strămoșii lui!

Deci porniră cu toții însuflețiți și veseli, spre curtea împresurată de plopi subțiri, — unde ajungînd, Zubovscki întinse brațul drept și-i pofti ceremonios și cu dragoste:

«Poftiți, nobilii mei prietini, în această colibă a liniștii mele!»

(Urmează)

Mihail Sadoveanu.

Cronica economică

Statul şi funcţionarii comerciali în Germania

I) *Starea economică a funcţionarilor comerciali.* — Odată cu dezvoltarea sistemului capitalist în Germania, se schimbă complectamente organizaţia economică a fiecărei întreprinderi şi, deci, şi a întreprinderilor comerciale. In ceia ce priveşte legătura dintre patron şi funcţionar (funcţionari de biurouri, vînzători, voiajori, etc.), se observă o dizolvare rapidă a vechilor raporturi patriarhale. După statistica Societăţii naţionale a funcţionarilor comerciali din 1910, numai 10.72°/₀ locuesc cu întreaga întreţinere la patron, dar şi aceştia numai de nevoe, —de oarece ei nu sînt consideraţi ca înainte ca membri ai familiei, ci, conform spiritului capitalist, ca simple obiecte de speculă. Funcţionarul comercial nu mai e considerat ca un viitor negustor, ci ca un simplu salariat condamnat să rămîe toată viaţa în această situaţie.

Această transformare se observă în toate ţările, unde capitalismul a pătruns, dar în nici o ţară nu a adus capitalismul schimbări aşa de radicale în situaţia funcţionarilor comerciali. Lucrul e explicabil de oarece în nici o ţară din Europa capitalismul nu s'a dezvoltat cu mai multă repeziciune ca în Germania, apoi în nici o ţară nu s'a mărit proletariatul în aşa msură ca în Germania (în 100 ani s'a îndoit populaţia) în ultimul timp. La acestea se mai adaugă democratizarea culturii, specializarea, mecanizarea şi introducerea maşinilor în biurouri. Toate aceste împrejurări contribue la mărirea continuă a ofertei, dînd posibilitate femeilor, copiilor şi oricărui zgîrie-hîrtie să găsească o ocupaţie potrivită, aşa că armata de rezervă a lui Marx se măreşte pe fiecare zi.

Cu un cuvînt, astăzi funcţionarii comerciali în Germania sînt adevăraţi proletari, a căror situaţie nu se deosebeşte mult de a proletarilor industriali. Şi ei, caşi lucrătorii, sînt în majoritatea cazurilor condamnaţi să rămie viaţa întreagă funcţionari. In 1881 prof. Bücher din Leipzig scria că toţi funcţionarii comerciali între 30 şi 32 ani ar putea să fie independenţi, aşa că cu timpul va fi o lipsă de funcţionari; şi intr'ade-

văr 7—8°/₀ anual devin negustori. După statistica lui „Deutschnationaler Handlungsgehilfen Verband", au devenit independenţi 0,9°/₀ în 1903, 1,1°/₀ în 1904, 1,6°/₀ în 1905 şi 1,1°/₀ în 1908. După cum vedem, proporţia s'a redus mult. Dar şi aceştia, care devin independenţi, nu sînt de loc independenţi. Ei formează, după cum îi numeşte prof. Sombart-Berlin, existenţe proletaroide; adică nu sînt proletari în adevăratul înţeles al cuvîntului, dar nici independenţi: aşa d. ex. mulţi brutari nu sînt decît păpuşile fabricanţilor de făină, asemenea mulţi tutungii, cofetari şi—în general—cea mai mare parte din detailişti în oraşele mari sînt simpli vînzători ai negustorilor mari.

Alte asemănări cu lucrătorii sînt că şi funcţionarii depind de patron (un funcţionar bănuit că e socialist greu găseşte loc) şi existenţa lor, caşi a lucrătorilor, e nesigură,—de oarece numai munca le e singurul mijloc de existenţă; în fine, concurenţa armatei de rezervă contribue la micşorarea salariilor şi la îngreuiarea condiţiilor de lucru.

In ceia ce priveşte salariul, găsim în sus zisa statistică că funcţionarii comerciali subt 18 ani cîştigă 906.43 MK anual;

18/25 ani	1101.56	„ „
25/30 „	2019 —	„ „
peste 30 „	2512.66	„ „

Cîştigul mijlociu se ridică la 1711.07, în care intră şi eventualele locuinţe, gratificaţii, etc.; salarul pur se ridică la 1563.45 MK anual.

Dintre funcţionarii care au răspuns la ancheta făcută aveau 20.94°/₀ salar anual de 1102 MK, 18.91°/₀ de 1687.95. 13°/₀ de 1443.30 şi numai 8.15°/₀ un salar de 1930.40 şi 3°/₀ între 2000—3000 MK anual.

După statistica oficială salarul mijlociu a fost în 1903 de 1947.70 MK. Cîţiva (3.59°/₀) au şi alte ocupaţii din care cîştigă în mijlociu 355.50 MK anual.

După cum vedem, nici situaţia funcţionarilor cu salar nu e tocmai splendidă; asemenea şi condiţiunile de lucru lasă mult de dorit şi mai ales lăsau mult de dorit. După rapoartele Camerilor de Comerţ de acum cîţiva ani vînzătorii lucrau în prăvăliile de coloniale dela 6 dim. până la 10½ seara, fără pauză pentru prînz.

Dacă situaţia generală a funcţionarilor comerciali nu le surîde, în orice caz se observă o uşoară îmbunătăţire în ultimele decenii, cu toate că acele cauze enumărate mai sus, care contribue la înrăutăţirea stării funcţionarilor, devin tot mai puternice. In ultimul timp se observă că nu numai se paralizează, prin mijloacele pe care le voiu arăta, influenţa sus-ziselor cauze; dar se şi obţine pe fiecare zi îmbunătăţiri în soarta acestor preţioşi auxiliari ai comerţului.

II) *Mijloacele pentru îmbunătăţirea soartei funcţionarilor comerciali.*—După ce am expus starea nu tocmai favorabilă a funcţionarilor comerciali, mă voiu ocupa în acest capitol de mijloacele care în ultimul timp au adus o uşoară îmbunătăţire în situaţia funcţionarilor comerciali şi dela care pe viitor se speră şi mai mult.

Aceste mijloace se pot grupa în 2 mari categorii:

A) Solidaritatea funcţionarilor comerciali şi B) Intervenţia Statului.

Innainte de a arăta ce a făcut şi face Statul pentru funcţionarii comerciali, voiu schiţa mijloacele intrebuinţate de înşişi funcţionarii,—căci o intervenţie a Statului presupune o bună organizaţie a celor interesaţi.

A) *Organizaţia funcţionarilor comerciali.*—Organizaţia funcţionarilor comerciali în Germania a făcut şi face mari progrese. De unde în 1890 erau numai 100,000 organizaţi în societăţi, azi numărul lor trece de 350,000 (in 1908 erau 341,819) şi numărul creşte mereu. Caracteristica societăţilor germane de funcţionari e numărul cel mare ce cuprinde o singură asociaţie, aşa:

„Deutschnationaler Handlungsgehilfen Verband" avea în 1908 memb. 120.133
„Verein für Handlungscomunis", Hamburg
avea 30.067 în 1890 şi în 1908 „ 86.641
„Verband deutscher Handlungsgehilfen",
Leipzig avea 21.000 în 1881 şi în 1908 „ 81.705

Aceasta dă funcţionarilor comerciali posibilitatea să-şi realizeze scopurile şi să influenţeze asupra legii ofertei şi cererii, după cum vom vedea.

O altă caracteristică e că în ultimul timp mulţi patroni au devenit membri ai acestor asociaţii (în 1908 în total 11,000), aşa că se realizează unul din cele mai innalte ideale: infrăţirea muncii cu capitalul.

Scopul organizaţiei.—Toate aceste societăţi urmăresc ridicarea economică, socială şi culturală a membrilor prin următoarele mijloace:

a) Organizarea de congrese, b) Influenţarea legiuirilor referitoare la funcţionari, c) Organizarea de anchete asupra stării funcţionarilor comerciali, d) Editarea de ziare şi reviste şi ţinerea de conferinţe, e) Organizarea de cursuri şi excursii, f) Biurou de plasare, informaţii şi asistenţă juridică, g) Casă de economii, ajutor şi asigurare.

Şi toate aceste inlesniri le are un membru contra modicei sume de 1—2 MK., lunar; aşa că ceia ce primeşte membrul întrece cu mult ceia ce dă el şi aceasta numai graţie solidarităţii.

Nu voiu intra în detaliile de organizaţie, ci voiu schiţa aici activitatea celei mai mari societăţi ş. a. „Deutschnationaler Handlungsgehilfen Verband", Hamburg.

Până în 1913 s'au ocupat prin biuroul societăţii 25,722 locuri; orice cereri de funcţionari cu salarii derizorii şi condiţii de lucru prea grele sint refuzate. S'au dat 110,223 informaţii juridice. In caz de neînţelegeri între funcţionari şi patroni mijloceşte societatea absolut gratuit împăcarea; pentru membrii mai vechi de 2 ani, ia societatea asupra sa chiar şi conducerea proceselor până la ultima instanţă. In 9600 cazuri s'a cerut mijlocirea societăţii şi 1356 procese a susţinut pe socoteala sa pentru membri. Graţie acestei intervenţii s'a putut obţine pentru membri 1825 certificate de serviciu, pe care patronii refuzau să le eli-

bereze, şi frumoasa sumă de 558.830,91 MK., pe care patronii o opriseră din salariile funcţionarilor. Aceste cifre vorbesc dela sine. Până acum s'au dat 63,000 informaţii asupra salariilor, condiţiilor de muncă la diferite firme, etc.

Un rol foarte important joacă Casa de ajutor, asigurare şi economie.

Până acum s'au acordat împrumuturi şi ajutoare în valoare de 138,400 MK.; iar pensii la cei fără post, în valoare de 700,000 MK.

De oarece nici Germania nu posedă o lege de asigurare contra lipsei de lucru, casele particulare de pe lingă societăţile de funcţionari umplu un gol foarte mult simţit. Mai toate societăţile mari au asemenea case; ceia ce caracterizează casa lui Deutschnationaler H. G. V. e că fiecare membru are un drept de pensie ce şi-l poate reclama prin justiţie.

Orice membru, fără a plăti vreo nouă cotizaţie sau primă, primeşte în caz de lipsă de lucru următoarele rente:

După 2 ani	126 MK anual		timp de 3 luni.
„ 3 „	129 „ „		
„ 5 „	180 „ „		
„ 7 „	188 „ „		durata rentei se prelungeşte până la un an, după vechimea membrului.
„ 11 „	265 „ „		
„ 19 „	414 „ „		
„ 20—34 „	497—891 „ „		
„ 35—39 „	1000 „ „		
„ 45 „	1200 „ „		

Casa aceasta are acum o avere de 1.000.000 MK.

La case de economii s'au depus dela 1908—1913 peste 5.000.000 MK., care, cu toată eftinătatea dobînzii în Germania, se fructifică cu 4%.

Casa de ajutor pentru boală şi înmormîntări a plătit până acum 3½ milioane MK., deşi există de scurt timp.

Apoi societatea are 2 reviste, cursuri comerciale cu peste 12.000 auditori, organizează în fiecare an excursii, etc. etc.

Şi toate acestea le are funcţionarul comercial contra unei cotizaţii de *1,50* MK. lunar. Acum ne explicăm de ce aceste societăţi au atiţia membri.

Celelalte asociaţii nu se lasă mai pre jos, căci şi între ele e o febrilă concurenţă, de altfel binefăcătoare. Prin această concurenţă se întăreşte societatea şi cîştigă şi membrii direct şi indirect.

Una dintre ele, „Verein für Handlungscomunis", a construit în 1911 o vilă de repaus pentru membrii săi la Walsrode.

Membrii tuturor societăţilor se bucură de reduceri la teatru, băi, abonamente, cursuri, hoteluri în ţară şi străinătate, etc. etc.

B) *Intervenţia statului.*— Cu toată importanţa mare pe care o au societăţile funcţionarilor comerciali, totuşi ele nu pot aduce o îmbunătăţire generală, fie pentrucă nu toţi funcţionarii comerciali sint asociaţi, fie că multe scopuri nu se pot realiza decit prin legiferare,—de aceia

intervenţia statului se impune. Şi pe acest tărîm însă asociaţiile joacă un rol de căpitenie, căci de multe ori numai graţie lor statul se vede nevoit să intervină. Legea de anul acesta relativ la asigurarea funcţionarilor particulari desigur că nu s'ar fi înfăptuit, dacă societăţile funcţionarilor comerciali nu luptau atît de mult.

Intervenţia statului se referă la:

1) Legiferarea raporturilor dintre patron şi funcţionar, pentru a limita puterile patronului la încheerea contractului de serviciu;

2) Ridicarea stării culturale a funcţionarilor comerciali, contribuind astfel la ridicarea economică;

3) Asigurarea funcţionarilor comerciali în cazul cînd din cauze naturale nu pot munci;

4) Crearea de instituţii pentru a judeca diferendele dintre patroni şi funcţionari;

5) Recunoaşterea asociaţiilor ca persoană morală;

6) Crearea de biurouri de plasare şi informaţii.

1) *Legiferarea raporturilor dintre patron şi funcţionar.*—Pentru a evita exploatarea neomenoasă a funcţionarilor comerciali de patron, legiuitorul a introdus în codul de comerţ, cu ocazia modificării din 1897, un capitol special pentru ei. (Cap. 6 § 59—76).

Legiuitorul obligă pe patron ca condiţiunile şi timpul de lucru să fie aşa aranjate ca să nu sufere sănătatea, cuviinţa şi bunele moravuri. Dacă funcţionarul are locuinţă la patron, acesta e obligat a lua toate măsurile necesare ca sănătatea şi bunele moravuri să nu sufere. Neîndeplinirea acestor condiţii atrage după sine daune-interese şi funcţionarul comercial poate să rezilieze contractul de serviciu.

Renunţarea la aceste drepturi din partea funcţionarului e nulă.

Funcţionarul are dreptul la salar, chiar cînd e bolnav, pentru 6 săptămîni. Prin contract nu se poate renunţa la acest drept. Salarul trebue să se plătească la sfirşitul lunii; prin contract se poate stipula mai de vreme, nu însă mai tirziu.

O mare importanţă are pentru funcţionarul comercial termenul de anunţare pentru desfiinţarea contractului. Avînd in vedere că funcţionarul nu poate să-şi găsească aşa uşor alt loc şi că el nu are alt venit decît salarul, legiuitorul a prevăzut că un contract de serviciu nu se poate desfiinţa decît cu un aviz prealabil de 6 săptămîni (prin contract se poate reduce la o lună) pentru sfirşitul unui trimestru. Numai cînd una din părţi are un motiv important, se poate rezilia contractul, fără aviz prealabil. Astfel de motive sînt:

a) Cînd funcţionarul e incapabil să continue serviciul;

b) „ „ e insultat grav;

c) „ „ nu vine regulat la serviciu;

d) „ „ insultă grav pe patron, etc.

La părăsirea serviciului funcţionarul are dreptul la un certificat în

care, numai după cererea sa, se poate spune ceva asupra activităţii lui.

O deosebită importanţă are clauza concurenţii. In timpul serviciului e interzis funcţionarului a exercita un comerţ sau a face afaceri în ramura patronului. După părăsirea serviciului e obligat la aceasta numai dacă s'a făcut contract. Prin contract se poate obliga a nu face concurenţă patronului, dar această clauză e valabilă numai cînd funcţionarul la încheere era major, cînd nu e pentru mai mult de 3 ani, cînd patronul nu a dat afară fără motiv pe funcţionar şi cînd funcţionarul, din cauza patronului, nu a fost silit să părăsească serviciul. Dacă s'a stabilit vre-o amendă în bani, funcţionarul se poate elibera de clauza concurenţii plătind acea amendă.

Orice convenţii contrarii acestor dispoziţii sînt nule.

După cum vedem mai toate dispoziţiile relative la contractul de serviciu sînt obligatorii, adică nu se pot înlocui prin dispoziţii contractuale. Acesta este marele merit al legii, căci altfel patronul ar fi putut oricînd prin contract să deroage dela dispoziţiile legale; iar funcţionarul trebuia să iscălească, dacă voia să nu moară de foame.

Afară de dispoziţiile din cod. com. se mai aplică la contractul de servicii dispoziţiile din cod. civil, apoi dispoziţiile din legea industrială, după care patronul e obligat să acorde funcţionarului timp de odihnă şi pauză la prînz, apoi repaus complect de Paşti, Crăciun şi Rusalii,—repaus parţial Duminica.

Fiecare funcţionar până la 18 ani are dreptul să ceară timp liber pentru a se duce la şcoala de adulţi.

2). *Pregătirea funcţionarilor comerciali.*—Statul dă o deosebită importanţă pregătirii funncţionarilor comerciali, nu numai în interesul propriu al funcţionarilor, dar şi în interesul economiei naţionale, căci dezvoltarea comercială şi industrială depinde în mare parte şi de colaborarea inteligentă a funcţionarilor.

Printr'o pregătire serioasă cîştigă şi funcţionarii, căci pot produce mai mult,—devin indispensabili patronului.

Statul îngrijeşte de pregătirea viitorilor funcţionari prin diferite mijloace, aşa prin legiferarea contractului de practică comercială. In Germania joacă şi acum practica rolul principal; aşa după statistica lui „Deutschnationaler H. G. V". 64.10%, aveau o practică de 2—3 ani, 24 96%, peste 3 ani şi numai 11.01% n'aveau sau aveau o practică mai puţin de 2 ani.

Era natural deci ca legea să reglementeze acest învăţămînt practic, ceia ce a făcut-o tot prin codul com.. Dispoziţiile asupra funcţionarilor comerciali sînt aplicabile şi practicanţilor.

Patronul e obligat prin legi să dea practicantului o cultură comercială suficientă, să-l înveţe cu economia şi cinstea; acel ce nu îndeplineşte această obligaţie e pedepsit. De aici se vede importanţă mare dă statul învăţămîntului comercial practic.

Patronul mai e obligat să trimeată pe practicant la o şcoală de adulţi, recunoscută de stat sau comună, aşa că mînă în mînă cu cultura practică merge şi cultura teoretică.

Rolul statului în învăţămîntul teoretic constă în încurajarea iniţiativei private şi în obligaţia impusă comunelor de a întreţine şcoale comerciale de adulţi.

Aceste şcoale se împart în 2 categorii:

a) Scoale inferioare pentru practicanţi cu cultură de şcoală primară;

b) " superioare " " " " superioară.

Aceste şcoale s'au înmulţit foarte mult. In 1872 era numai 77, iar în 1902 erau 244 şi în 1909 erau 390 în Prusia. In Germania erau 367 în 1898 şi 650 în 1808, adică au crescut cu 77.11 %.

Intervenţia statului în învăţămîntul teoretic constă şi în obligaţia impusă tuturor practicanţilor şi funcţionarilor subt 18 ani de a urma o şcoală de adulţi sau o şcoală specială. In unele state se hotărăşte chiar prin legi ce anume cursuri şi în ce măsură să se predea.

Afară de aceste şcoale ce sînt în legătură cu practica, sînt şi şcoale comerciale, ce dau elevilor o cultură generală comercială înnainte de a intra în practică. Acestea sînt mai puţine însă. Germania suferă chiar de lipsa şcoalelor superioare de comerţ.

Intre şcoalele care pregătesc pe elevi pentru practica comercială sînt:

a) Şcoale reale cu secţie comercială şi şcoale reale superioare;

b) Şcoale comerciale superioare, care presupun o cultură elementară şi au în general 3 ani. E curios că în centrele mari (Berlin, Hamburg) statul nu are nici o şcoală superioară comercială;

c) Şcoale reale comerciale, care unesc cultura humanistă cu cea comercială; cea dintâi însă prevalează. Acestea sînt ale statului, dar numărul lor este foarte restrîns.

In general, putem zice că cultura comercială medie e neglijată în Germania; în schimb se dă o deosebită atenţie formării elementelor conducătoare pentru comerţ şi industrie, în special pentru comerţul de bancă şi de export. Pentru acest scop există în Germania vre-o 6 Handelshochschulen (şcoli înnalte de comerţ) cu caracter universitar.

Şi în această direcţie nu putem vorbi de o intervenţie directă a statului, căci statul nu are nici o universitate comercială,—au însă oraşele. Rolul statului şi aici e să încurajeze iniţiativa privată şi să controleze instituţiile înfiinţate, căci toate sînt puse subt controlul ministrului de culte şi de comerţ, care trimete la fiecare examen cîte un reprezentant şi cărora se supune spre aprobare orice modificări de regulament.

Intervenţia statului în învăţămîntul comercial se manifestă şi prin sumele ce le cheltueşte în acest scop; aşa în 1909 s'a cheltuit 238.902 MK. pentru şcoalele de adulţi, deşi, după cum am spus, aceste şcoli se datoresc mai mult comunelor şi iniţiativei private; în 1910 s'a cheltuit pentru şcoalele comerciale 140.000 MK.

Tribunalele comerciale.—Mult timp s'au plîns funcţionarii comerciali că tribunalele ordinare nu sînt potrivite pentru ei, pentrucă erau costisitoare şi pentrucă,—cu sau fără drept,—nu avea destulă încredere în ele.

Mişcarea pentru crearea de instanţe judecătoreşti speciale pentru funcţionari datează încă din 1890. Graţie acestei mişcări, s'a votat în 1904 legea pentru crearea de judecătorii comerciale. Prin aceasta statul a dat o nouă dovadă de solicitudine pentru funcţionarii comerciali.

Prin lege se obligă comunele cu mai mult de 20.000 locuitori să înfiinţeze asemenea judecătorii. O judecătorie are un preşedinte, ce nu poate fi nici patron, nici funcţionar, şi cel puţin 4 membri (2 funcţionari şi 2 patroni).

Orice diferend dintre patroni şi funcţionari se judecă de aceşti judecători în ultima instanţă numai până la 300 MK.

Peste 300 MK. e drept de apel la curtea de apel.

Funcţionarii cu mai mult de 5000 MK. anual nu cad subt prevederile acestei legi.

In unele împrejurări aceste judecătorii pot funcţiona şi ca oficii de împăcare. In orice diferend, înnainte de proces, e obligat preşedintele să mijlocească împăcarea.

Pentru a evita cheltueli, avocaţii sînt excluşi.

Plasarea funcţionarilor. — Pe tărîmul plasării joacă rolul important organizaţiile funcţionarilor comerciali. S'a agitat şi se agită încă înfiinţarea de biurouri de plasare de stat, de oarece acestea ar fi mai puţin costisitoare şi ar oferi garanţii de imparţialitate.

Până acum însă există biurouri de plasare cu caracter oficial numai pe lingă comune şi camere de comerţ.

In curînd însă statul va centraliza aceste biurouri.

Intervenţia statului în ceia ce priveşte plasarea, dacă nu e directă, e indirectă. Ea consistă în legea pentru mijlocirea de posturi din 2 Iunie 1910.

De oarece biurourile de plasare particulare (nu ale soc. de funcţionari) exploatau în diferite moduri pe cei fără post, fie că le lua onorarii înnainte, fie că combina biurou de plasare cu ospătărie, hotel etc., legiuitorul a intervenit, introducînd sistemul concesiunilor. Concesiunea se poate retrage oricînd, dacă biuroul nu observă dispoziţiile legii, care interzice a se lua onorarii înnainte, interzice a face şi alte afaceri şi fixează taxele. Pedepse destul de mari sînt prevăzute pentru cei ce deroagă dela lege.

Recunoaşterea calităţii de persoană morală societăţilor. — Am văzut că o bună parte din îmbunătăţirile aduse situaţiei funcţionarilor comerciali şi de multe ori intervenţia statului se datoreşte societăţilor de funcţionari. Pentruca acestea să poată lucra mai bine, era nevoe ca să aibă calitatea de persoană juridică, şi în privinţa aceasta statul s'a grăbit să dea concursul său dînd posibilitate societăţilor ca, prin simplă în-

registrare într'un registru de societăți, să dobîndească calitatea de persoană morală.

Organe pentru statistică.—Nimic nu îndeamnă mai mult pe stat ca să intervină, ca atunci cînd cifrele reclamă aceasta. Atunci cînd însuși statul prin anchete și statistice se convinge că o stare de lucruri nu mai poate dăinui,—atunci, zic, intervenția statului e sigură.

De aceia funcționarii comerciali au salutat cu bucurie înființarea unei secțiuni speciale de statistică pentru muncă la Institutul imperial de statistică.

Această secțiune, care e condusă de o comisie specială, organizează anchete, statistici, face monografii, trimete memorii asupra situației lucrătorilor și funcționarilor, etc.; apoi publică, pe fiecare lună, o revistă foarte importantă (Reichsarbeitsblatt) cu o mulțime de date interesante relativ la ofertă și cerere, la condițiunile de salar și muncă, etc. etc..

Asigurarea funcționarilor.—Am văzut că una din principalele preocupări ale societăților comerciale a fost asigurarea funcționarilor pentru cazuri cînd, fie din cauze naturale (boală, accidente) fie die cauze sociale (lipsă de lucru), nu pot lucra pentru a-și cîștiga existența.

Am văzut însă că nu toți funcționarii sînt organizați, deci rămîne o bună parte neasigurați. De aceia societățile de funcționari au luptat pentru o asigurare de stat,—ceia ce au reușit să obție la început numai pentru boală, apoi pentru invaliditate și bătrînețe.

Principiile asigurării actuale sînt următoarele:

1) Asigurarea obligatorie, căci altfel o bună parte, fie din neprevedere, fie din sărăcie, n'ar profita de binefacerile asigurării.

2) Asigurarea se întinde asupra tuturor cazurilor, în care funcționarii, trecător sau permanent, nu pot lucra. In această privință se mai studiază și asigurarea funcționarilor fără post, adică a acelora ce pot și vor să muncească, dar nu găsesc ocupație. S'au făcut mai multe propuneri și e probabil că în scurt timp Germania va avea o asemenea lege.

3) Chiar cînd din vina funcționarului s'a produs împrejurarea ce dă dreptul la rentă, funcționarul își păstrează toate drepturile.

4) Asigurarea e nu numai obligatorie, dar statul creează și instituțiile necesare, obligînd pe funcționari a se asigura la acestea.

5) Asigurarea cuprinde nu numai pe funcționari, dar și alte categorii, al căror venit se apropie de al funcționarilor.

6) Asiguratul primește sau lucrări în natură sau bani, în general o rentă.

7) Nu numai funcționarii, dar și patronii, uneori și statul, contribue pentru strîngerea fondurilor.

8) Contribuțiile patronului sînt de așa natură ca să nu scumpească obiectele, pentru a nu îngreuia concurența față de străinătate.

Asigurarea contra boalei. — După legea de asigurare din 1883, modificată ultima oară în 1910, funcționarii al căror venit nu trece de 2500 MK anual sînt obligați să se asigure fie la casele statului, fie la ale fabricilor, fie la ale societăților de asigurare.

Colizația este în raport cu salarul: funcționarul plătește 2/3, iar patronul 1/3. Asiguratul primește în caz de boală medicamente, o rentă pe timpul boalei și are și doctori la dispoziție.

Asigurarea contra invalidității și morții.— Pentru aceste cazuri sînt 2 legi:

1) Legea din 1889, subt care cad toți funcționarii al căror venit nu trece de 2000 MK. Această lege nu e specială pentru funcționari, ci ea cuprinde și pe lucrători, artiști și în fine pe orice salariat cu venit maxim de 2000 MK anual.

Pentru această asigurare funcționarii comerciali contribue cu 1/2, patronul cu ½ și statul dă 50 lei de asigurat.

2) Legea din 1911, intrată în vigoare anul acesta, subt care intră toți funcționarii cu un venit maxim de 5000 MK [1]).

V. M. Ioachim

---

1) Vezi No. 7 și 8.

Cronica științifică

Vrista pămintului. — Descoperirile moderne în domeniul fizicei nu puteau rămine neaplicate şi la o chestiune de mare interes pentru om, anume la încercarea de a determina vrista pămîntului.

Pecind în teoria atomică descoperirile radioactivităţii, stabilirea legilor mişcării browniene şi stării coloidale, etc., au contribuit la întărirea acestei fecunde ipoteze, în problema determinării vrîstei globului terestru noile descoperiri nu ne dau decît indicaţiuni asupra lipsei de valoare a metoadelor întrebuinţate mai înainte spre a deslega această problemă importantă.

Una din metode a fost să se calculeze timpul în care s-au depus anume straturi geologice, formate prin sedimentare în mări, cum se formează şi azi depozite analoage. Cunoscînd, de pildă, ce grosime de sediment se aşează într'un an în mările actuale, s-ar putea calcula cîţi ani a trebuit cutărui depozit, de sute şi mii de metri grosime, să se formeze în *aceleaşi condiţiuni.* Dar, admiţînd „aceleaşi condiţiuni" azi, caşi în era arhaică sau primară, facem o ipoteză gratuită, întrucît nu ştim nici tăria vînturilor care mişcau valurile mărilor, nici iuţeala cursurilor de ape terestre, nici înnălţimea dealurilor şi munţilor din care şiroaele rupeau materialul sedimentat; deci, nu putem afirma că ceia ce depune anual o mare sau un fluviu azi depunea şi în trecutul geologic al pămîntului.

Inlăturind, pe cît posibil, în calcul, unele cauze cunoscute de erori, s-a ajuns, prin asemenea metode, a se stabili că vrista pămîntului ar fi de vreo sută de milioane de ani.

Altă metodă fu aceia de a calcula timpul necesar răcirii pămîntului spre a ajunge în starea de azi, admiţînd că temperatura iniţială ar fi fost de 3871° C. (7000° Farenheit), temperatură uniformă dela centru până la suprafaţă.

Această metodă a dat ca rezultat tot 100 milioane de ani, coincidenţă cu totul întîmplătoare şi nesprijinită decît pe ipoteze arbitrare.

O metodă interesantă, dar cu baze tot aşa de şubrede, este aceia de a calcula în cîţi ani apa oceanelor ar fi ajuns sărată cum e azi, dacă ea n'ar fi avut un miligram de sare în momentul condensării vaporilor de apă ce au format primul ocean general.

După această ipoteză, toată sarea adunată în oceane ar fi adusă de apele curgătoare, care au dizolvit-o din roci. O parte de sare provine, desigur, din depozite de sare,—ceia ce alterează mersul normal al lucrurilor şi poate influenţa calculul; acest plus se compensează însă prin pierderile ce suferă marea în lagunele unde se sediminteazā ori s-a sedimentat sarea, încît putem face abstracţie de aceste împrejurări şi să admitem că mările actuale, în conţinutul lor de 3—5 grame de sare la litru, cuprind toată clorura de sodiu pe care apele au dizolvit-o în cursul vremurilor din coaja globului.

Calculul ce poate da vrîsta pămîntului prin această metodă se înţege că are ca baze: volumul total al mărilor actuale, cantitatea anuală de sare pe care apele curgătoare o aduc mărilor şi ceia ce apa mării însăşi poate dizolvi din coaste.

Rezultatul calculelor, făcute pe aceste baze, dă cifre între 95 şi 160 milioane de ani.

Cum se vede din indicaţiunile de mai sus, am putea să ne mulţumim cu rezultatul rotund de 100 milioane de ani, dacă am putea acorda mai mult credit bazelor pe care se sprijină asemeni socoteli.

Pe lîngă îndoiala ce se naşte chiar din critica metodelor întrebuinţate, fizica modernă ne dă şi oarecare mijloace spre a ne încredinţa că nu ne putem pronunţa, măcar aproximativ, de cîte zeci sau sute de milioane de ani este bătrînul nostru glob terestru.

Cea mai nouă metodă de calcul a vrîstei pămîntului ne-o dă fizica, sprijinită pe radioactivitate şi transmutarea elementelor; şi anume calculul timpului necesar pentruca o cantitate cunoscută de heliu să se fi născut din o cantitate determinată de uraniu.

Cum s-a dovedit, în cei cîţiva ani din urmă, substanţele radioactive, cum sînt: radiul, uraniul, toriul ş. a., sufăr distrugeri atomice, din care rezultă alţi corpi simpli, de greutate atomică mai mică, şi între aceştia cel mai frecvent este heliul.

Dacă închidem într'o eprubetă o cantitate cunoscută de radiu de ex., se naşte, într'un timp determinat, o cantitate măsurabilă de heliu. Avînd cunoscute aceste elemente, se poate calcula cîţi ani trebue unui gram de radiu pentru a se transforma complect în heliu şi alte produse. S-a calculat în acest chip că pentru un gram de radiu e nevoe să se scurgă un timp de 2000 ani. Pentruca un atom de uraniu să sufere o transmutare complectă e nevoe însă de 6 miliarde de ani!

Să ne închipuim—după aceste informaţiuni—că un gram de uraniu ar fi fost fixat într'o rocă în momentul consolidării cojei terestru; să ne închipuim apoi că heliul, ce a început atunci a se forma prin dezintegrarea atomilor de uraniu, nu s-ar fi degajat, ci ar fi rămas prins în

volumul ocupat de uraniu în rocă. Ar urma, dacă aceste două condiții ar fi împlinite, să cunoaştem timpul scurs dela dezintegrarea primului atom de uraniu până ce a dat cantitatea de heliu pe care chimistul o poate determina cu preciziune. Dacă e atita heliu cît ar rezulta din dezintegrarea complectă a unui gram de radiu—prins inițial în rocă—atunci vrista rocei ar fi de 6 miliarde de ani...

Cetitorul să nu se sperie: pămîntul nostru nu e aşa de bătrîn şi mai are încă mult, o! foarte mult de trăit.

Oricine se va întreba însă: dar uraniul şi mai ales heliul sînt substanțe foarte răspîndite în toate rocele; cum se poate afirma sigur că cutare cantitate de uraniu a dat cutare cantitate de heliu? E vre-un caz în care să fi rămas izolat uraniul, odată prins, şi heliul ce s'a produs prin dezintegrarea lui, adică a vre-unui caz în care în natură lucrurile să se fi petrecut ca în prubetele chimiştilor?

Diverşi fizicieni au ajuns la concluzia—după variate şi numeroase cercetări—că sînt unii cristali, cum sînt cei de zircon [1]), între alții, care conțin o însemnată cantitate de uraniu. În ei pare a se fi concentrat uraniul chiar în momentul cristalizării. Cum cristalul e un individ izolat, el nu împrumută din afară nici nu pierde uraniul cîtă vreme individul-cristal nu e topit sau dizolvit. În aceşti cristali însă uraniul n'a rămas ferit de dezintegrarea atomică şi a dat neîncetat heliu. Acest heliu nu s-a degajat, căci se pare bine dovedit că ei—cristalii de zircon — nu lasă nici să între nici să iasă din cuprinsul lor heliu; adică prin cristalii de zircon nu difuzează subtilul gaz descoperit mai întâiu în soare.

Aşa dar, caşi în prubeta chimistului, în cristalul de zircon—caşi alte substanțe de altfel—găsim produsul unui fenomen de transmutare a elementelor continuat din momentul cristalizării până în zilele noastre şi acest prețios conținut ne dă putința să calculăm vremea în care dezintegrarea a avut loc.

În calcul intră cantitatea de uraniu ce poate concentra un cristal, cantitatea de heliu ce se găseşte ca produs al dezintegrării şi cantitatea de uraniu ce-a mai rămas nedezintegrat.

Plecînd dela asemeni considerente, abia atinse în argumentația de mai sus, Strutt a putut calcula vrista probabilă a globului terestru şi a diferitelor epoci geologice.

Iată, după acest fizician, cîteva cifre:

Au trecut 710.000.000 ani dela formarea depozitelor arhaice;
150.000.000 ani dela depunerea calcarurilor din carbonifer;
31.000.000 ani dela aşezarea nămolurilor eocenice;
8.000.000 ani dela depunerea păturilor oligocenice, cînd existau superiori strămoşi simieni ai omului.

Un alt fizician, Holmes, dă cifre şi mai mari. El pleacă tot dela

1) Zirconul e silicatul de zirconiu şi are multe varietăți, din care cel roş, numit hiacint, e întrebuințat ca piatră prețioasă.

considerentele lui Strutt, dar nu calculează heliul produs de uraniu, ci plumbul născut din dezintegrarea aceluiaşi corp radioactiv. E cunoscut, din cercetările făcute până acum, că un atom de uraniu dă 8 atomi de heliu şi 1 atom de plumb, a cărui defuziune e mai grea, deci se poate găsi în cantitatea originară.

După calculele acestui fizician s-ar fi scurs din Archean şi până azi între 1 miliard şi 1 miliard şi jumătate de ani!...

Cum se vede, nici această nouă metodă nu ne poate da cifre apropiate şi nu ne îngădue să ne facem o idee mai precisă de vrista pămîntului.

Până cînd alte metode, mai sigure, ne vor da putința să ştim ceva mai precis, trebue să ne mulțumim cu afirmarea că, dela formarea scoarței de prima consolidare şi până azi, au trecut mai multe sute de milioane de ani...

T. A. Bădărău

Cronica externă

Criza balcanică

S'a mai jucat un act din criza balcanică. Primul act a fost acela al ostilităţilor propriu-zise. El s'a încheiat de fapt după intrarea Grecilor în Salonic şi după oprirea Bulgarilor la Ceatalgea. Al doilea act care s'a terminat zilele trecute ar putea fi numit acela al rezolvării chestiunii Orientului din punct de vedere european. Acum mai rămîne un al treilea act, acela care va cuprinde rezolvarea chestiunii Orientului din punctul de vedere al intereselor statelor balcanice. Sau, cu alte cuvinte, după lichidarea dintre beligeranţi, intrăm în faza lichidărilor dintre aliaţi. Aşa fiind, să ne fie îngăduit, cu toate că firul evenimentelor continuă să se desfăşoare pe dinaintea noastră, ca să ne oprim un moment şi să recapitulăm rezultatele dobîndite în acest al doilea act al crizei balcanice.

Două sînt rezultatele la care neîndoelnic s'a ajuns. În primul rînd, s'a pus capăt dominaţiunii otomane în Europa, şi, în al doilea, cînd s'a înlăturat un conflict internaţional, împedecîndu-se ca repercuţiunea prefacerilor din Balcani să se resimtă şi în politica europeană şi să-i pericliteze pacea.

Încetarea dominaţiunii otomane în Europa este un fapt îndeplinit. Armatele statelor balcanice au realizat-o prin izbînzile lor, iar Turcia şi Europa au consfinţit-o. Turcia a consfinţit-o prin recunoaşterea că nu mai poate avea nici o pretenţie asupra vre-uneia din provinciile ei europene şi prin încuviinţarea pe care a dat-o ca linia Enos—Midia să fie pe viitor graniţa dintre Imperiul Otoman şi statele balcanice. Europa a consfinţit-o prin declaraţiunile formale făcute în toate parlamentele şi în conferinţa ambasadorilor dela Londra, că nu stărue în hotărîrea ei de a menţine cu ori-ce preţ *statul quo*, dimpotrivă că doreşte să respecte schimbările teritoriale operate prin spadă.

E adevărat ca propoziţia „încetarea dominaţiunii otomane în Europa" poate fi contestată dacă o întrebuinţăm în înţelesul ei ad litteram. Dar prin faptul că Turcia rămîne stăpînă pe porţiunea din peninsula balcanică aşezată între Bosfor şi linia Enos—Midia, nu se poate spune că ea continuă să mai fie o putere europeană. Tot ce se poate susţine e că

rămîne încă stăpînă pe strîmtori. Căci trebue să ştim că linia Enos—Midia nu are alt scop decît acela de a asigura Turcilor suveranitatea acestor strîmtori. Iar dacă Europa a stăruit ca strîmtorile să rămînă tot în mînile Turcilor, nu e fiindcă voia să-i mai păstreze situaţia de stat european, dar pur şi simplu fiindcă îi convine mai bine să vadă instalată acolo pe Turcia decît pe Bulgaria, şi fiindcă pe de altă parte nici chestiunea nu era destul de coaptă pentruca să i se poată da în momentul de faţă singura soluţie ce i se cuvine,—şi anume internaţionalizarea strîmtorilor subt o comisiune europeană, asemuitoare aceleia dela gurile Dunărei. Puterile au înţeles că rezolvarea definitivă a acestei mari şi delicate chestiuni ar putea turbura atmosfera concertului internaţional şi, fiindcă dorinţa lor era ca să înlăture toate pricinile de neînţelegeri, au preferit să se amîne şi chestia strîmtorilor, menţinîndu-le deocamdată subt dominaţiunea Turcilor. Centrul de gravitate al forţei turceşti va fi însă de azi înainte în Asia. Cu sau fără linia Enos—Midia, Turcia încetează de a mai fi un factor care să poată exercita vre-o influenţă asupra echilibrului european.

Cînd îţi reaminteşti ce însemna odinioară această influenţă, cum veacuri întregi toate împărăţiile au tremurat înaintea puterii otomane şi cît timp a trebuit pe urmă ca această putere să fie sfărămată; cînd îţi reaminteşti diferitele faze ale agoniei „Omului bolnav",—nu poţi să nu consideri încetarea dominaţiunii turceşti în Europa ca un act istoric de o covîrşitoare însemnătate. Acest act se datoreşte, în primul rînd, atotputerniciei principiului naţionalităţilor. De mai bine de un veac se tot prezicea distrugerea Imperiului Otoman, izgonirea Turcilor din Europa. La atingerea acestui scop au luptat rînd pe rînd toate puterile. Dar ceia ce n'a fost în stare să săvîrşească nici Austria prin duplicitatea şi sforţările unei politici stăruitoare, nici Rusia prin toate uneltirile diabolice ale diplomaţiei şi prin toate atacurile armatei sale, nici Germania cu tot mercantilismul ei acaparator, nici Franţa odinioară cu ambiţiile ei cuceritoare încă, nici Italia mai dăunăzi cu tot imperialismul ei brutal,—micile state balcanice l-au putut înfăptui prin magia numai a principiului naţionalităţilor. Aceasta constitue, fără îndoială, cea mai strălucită izbîndă a acestui principiu şi ne dă voe să nădăjduim că într'un viitor apropiat se vor săvîrşi şi alte întregiri etnice, aşa încît harta Europei să nu mai fie în vremurile noastre de intensă conştiinţă naţională brazdată de hotare convenţionale, ci de hotarele înseşi ale diferitelor naţionalităţi.

În ce priveşte evitarea războiului european, nimeni nu o mai poate tăgădui astăzi. Evenimentele care s'au desfăşurat cu prilejul incidentului dela Scutari au confirmat-o în mod strălucit. Europa a vrut cu orice preţ să înlăture o conflagraţiune generală şi a reuşit. Recunoaştem că acest rezultat nu s'a obţinut fără oarecare greutăţi. Dar cum putea oare să fie altfel? Problemul era aşa de grav şi aşa de complicat? Austria nu voia să renunţe la ambiţiunile ei asupra peninsulei balcanice şi se opunea deci din răsputeri la împărţirea între statele balcanice a Imperiului Otoman. Pe de altă parte, Rusia nu putea să admită ca Austria

să-şi întindă dominaţiunea în Balcani, fără ca prin aceasta să renunţe la tradiţiunile ei cele mai scumpe şi la interesele ei cele mai vitale. Aceste două interese diverginte urmau neaparat să fie conciliate, altminteri războiul austro-rus devenea inevitabil şi, ca o consecinţă logică, se ajungea la o conflagraţiune generală. Trebuia deci întâiu convinsă Austria că nu e cu putinţă să mai stărue în planurile ei de a cuceri vre-o porţiune din peninsula balcanică. Lucrul nu era uşor. De ani de zile s'a agitat în monarhia Austro-Ungară ideia întinderii dominaţiunii austriace până la Salonic. Contele de Aerenthal în deosebi se făcuse apostolul acestei politici şi dăduse anexării Bosniei şi Herţegovinei caracterul unui fel de preludiu al îndeplinirii ambiţiunilor mai mari pe care ţara lui le avea în Balcani. Se crease astfel un puternic curent în favoarea unei politici de expansiune, la care a venit în urmă să se adauge şi neastîmpărul războinic al cercurilor militare. Aşa încît toate laolaltă au dat politicei austriace o notă agresivă cu adevărat periculoasă. Poate că dacă în ultimii ani nu s'ar fi deschis Austriacilor atîtea speranţe, n'ar fi fost aşa de greu să-i convingi că n'au ce căuta în Balcani. Fiindcă li s'au dat însă speranţe cu desăvîrşire exagerate şi fiindcă s'a creat astfel în această chestiune o atmosferă surexcitată, a trebuit multă stăruinţă şi mult tact ca Austria să consimtă a renunţa la pretenţiile ei balcanice. Ceia ce încuraja pe Austriaci în atitudinea lor războinică e că Rusia se afla într'o aşa situaţie militară şi internă, încît niciodată nu ar fi fost momentul mai prielnic pentru a o ataca. Totdeodată, în timpul acestei lungi şi anevoioase conversiuni a Austriei, trebuia domolită Rusia, care, oricît de îngrijită ar fi fost de situaţia ei militară şi internă, putea să piardă răbdarea, cu atît mai mult cu cît cercurile panslaviste împingeau mereu la războiu şi creau guvernului din Petersburg dificultăţi pe care nici nu le-ar fi putut învinge fără admirabilul sînge rece al d-lui Sasanov, căruia i se datoreşte în mare parte menţinerea păcii internaţionale.

Ce e drept, pentru a se ajunge la înlăturarea războiului austro-rus, a trebuit să se facă intransigenţei austriace unele concesiuni. Cînd guvernul austriac a văzut că nu mai are nici o speranţă să-şi îndeplinească ambiţiunile cuceritoare din Orient, atunci el a cerut ca cel puţin să se creeze o Albanie autonomă şi ca delimitarea acestei Albanii să se facă potrivit dorinţelor ei, nădăjduind că, din pricina dificultăţilor interne din această ţară, el va putea să aibă asupra ei o înrîurire hotărîtoare şi să dicteze astfel în toată peninsula. După oarecari rezistenţe, Rusia a primit propunerea austriacă. Şi aici principiul naţionalităţilor a înregistrat un nou succes. Ceia ce a determinat pe Ruşi să cedeze e că Austriacii invocau în favoarea tezei lor, şi cu drept cuvînt, principiul naţionalităţilor. Ei spuneau: „Albanezii sint un popor distinct, cu individualitatea lui etnică „bine definită, şi atunci cu ce drept admiteţi ca ţara lor să fie împărţită „între Serbi, Greci şi Bulgari? Noi recunoaştem Serbilor, Grecilor şi „Bulgarilor dreptul de a înfăptui în dauna Turciei unitatea lor naţională, „dar nu le putem îngădui să transforme ceia ce numesc un războiu de „eliberare a fraţilor lor, într'un războiu de asuprire a vreunei alte naţiuni „aliate". In faţa atotputerniciei acestui principiu Rusia a fost nevoită să se închine. S'a mulţumit să pretindă pentru Serbi un port la Marea Adriatică şi pentru Albania o întindere mai restrînsă, dar acestea erau chestiuni de amănunt, cărora nu i-a fost greu conferinţei ambasadorilor dela Londra să le dea o satisfăcătoare deslegare.

Dealtminteri, dacă Europa a consimţit la această concesie, e în mare parte şi fiindcă şi-a dat seamă că Austria îşi face iluzii dacă îşi închipueşte că va putea să dicteze în Albania sau să îndeplinească prin ea ambiţiunile ei balcanice. Monarhia Habsburgilor va păţi cu Albania ceia ce Rusia a păţit cu Bulgaria. Şi Ruşii după congresul din Berlin şi-au închipuit că vor fi stăpînii Bulgariei, care va deveni un fel de provincie rusească şi un avant-post în Orient al ambiţiunilor diplomaţiei moscovite. Experienţa le-a dovedit în curînd cît de amarnic se înşelaseră. Bulgarii primiseră să beneficieze de protecţia Rusiei pentru a îndeplini idealul lor naţional, dar nu înţelegeau subt nici un cuvînt să iasă de subt dominaţiunea Turcilor pentru a cădea subt acea poate mai apăsătoare a Ruşilor. Desigur că acelaşi lucru se va întîmpla şi Austriacilor cu Albania. Populaţiunile viguroase din munţii Albaniei la care simţul neatîrnării era chiar subt Turci atît de viu, încît le asigurase de fapt, dacă nu de drept, o situaţie privilegiată, nu vor tolera nici un fel de amestec austriac şi vor scutura jugul străin cu o energie cu atît mai mare cu cît Europa le-a şi hărăzit o neatîrnare politică. Adevărul este deci că evenimentele din ultimele luni pun definitiv capăt politicei de expansiune a Austriei în Orient. Probabil că diplomaţii dela Baltplatz sînt pe deplin convinşi de acest adevăr şi că au stăruit atît de mult să obţie dela puteri autonomia Albaniei numai ca să mascheze înfrîngerea pe care a încercat-o politica lor externă şi ca să pregătească încetul cu încetul opinia publică cu ideia că trebue renunţat la orice pretenţii în Balcani.

Intrucît ne priveşte, socotim că politica balcanică a monarhiei Austro-Ungare nici nu putea să aibă o altă soartă. Este un adevărat non-sens ca în vremurile noastre, în care statele compuse din mai multe naţionalităţi tind să se desfacă în atîtea unităţi etnice cîte naţionalităţi cuprind, ca în aceste momente un stat european să mai urmărească cucerirea vre-unei naţionalităţi. Aceasta va rămîne marea greşală a politicei contelui Aerenthal, greşală cu atît mai mare cu cît cînd vrei să faci politică de expansiune, politică mare de imperialism şi de cuceriri, trebue să ai înăuntru dacă nu o unitate etnică indiscutată, cel puţin o situaţie politică puternic consolidată. Cînd nu dispui însă nici de atîta tărie încît să domini diferitele naţionalităţi din care se compune statul tău, cînd trăeşti ca Austria într'o veşnică frămîntare şi subt ameninţarea permanentă a unui proces de descompunere, să te mai gîndeşti să supui şi alte naţionalităţi este o adevărată naivitate, pe care Austro-Ungaria n'o putea plăti decît printr'o înfrîngere complectă şi dureroasă ca aceia la care asistăm astăzi.

Bine înţeles că înlăturarea războiului austro-rus nu s'ar fi putut

obține dacă la toate considerațiunile mai sus expuse n'ar fi venit să se adaoge și interesele marilor puteri, care toate cereau menținerea păcii. Cea mai interesată ca războiul să nu izbucnească era Germania. Necesitățile dezvoltării ei economice, precum și primejdia care ar fi putut rezulta pentru ea, fie dintr'o lichidare a Rusiei dacă Austria ar fi eșit învingătoare, fie dintr'o lichidare a Austriei dacă victoria ar fi fost de partea Rusiei,—au îndemnat-o să stărue cu toată energia pentru găsirea unei formule de conciliațiune.

Oricum ar fi și oricare ar fi motivele care au determinat-o, ceia ce e neîndoelnic e că pacea generală e asigurată. Și fiindcă acest rezultat e dobîndit, diplomații și-ar putea plăti luxul să surîdă la rîndul lor de toate ironiile cu care lumea s'a crezut îndrituită să-i gratifice. Cine nu și-a arogat dreptul în ultimele luni să acopere de sarcasm acțiunea internațională? Cine n'a vorbit de caraghioasa ei neputință și cine nu i-a proclamat falimentul? Nu negăm că diplomația europeană a avut în manifestările ei momente de nehotărîre și de slăbiciune, și ea adeseaori n'a dat spectacolul nici al unității ideale, nici al energiei dorite. Mai mult, nu putem tăgădui că va rămîne o pată pentru Europa, că deși voia cu orice preț să evite războiul balcanic și să mențîe *statul quo*, n'a fost în stare să împedece izbucnirea acestui războiu și a trebuit pe urmă să dea binecuvîntarea ei schimbării *statului quo*. Dar, cu toate acestea, diplomația nu merită asprele învinuiri ce i s'au adus. Dacă e adevărat că n'am făcut încă progresele îndestulătoare pentru a putea obține o acțiune internațională omogenă, am ajuns fără îndoială în stadiul în care negociațiunile internaționale au atins o perfecție aproape desăvîrșită. Prin urmare, dacă cereai diplomației acțiune, cum i se cerea pentru evitarea războiului, nu e de mirare că n'ai putut s'o obții; dar dacă te mulțumeai să-i ceri negociațiuni, cum se cerea pentru circumscrierea conflictului și înlăturarea unei conflagrațiuni generale, atunci nu numai că puteai s'o obții, dar am și obținut-o în condițiuni mai presus de cele mai optimiste așteptări. Căci cine ar îndrăzni să nege că rezultatele dobîndite pe această cale nu sînt strălucite? Europa, cu toate aparențele trecătoare de nedumerire, a făcut ce a vrut: a tras între Turcia și statele balcanice hotarele ce i-au convenit, a rezolvat chestia Albaniei, a insulelor mării Egee și a îndemnizației de războiu, potrivit dorințelor ei a realizat într'un cuvînt cele două scopuri pe care și le propusese, ca Europa să scape de groaznica nenorocire a unei conflagrațiuni generale și ca peninsula balcanică să fie a popoarelor balcanice.

Precum spuneam însă la început, cu aceste rezultate criza balcanică nu se încheе. Ea intră numai într'o nouă fază, aceia a lichidării dintre diferitele state balcanice. Ce va eși din această fază? Aceasta este întrebarea pe care toți și-o pun astăzi cu o legitimă nerăbdare și cu o și mai legitimă îngrijire. Nu vrem să ne avîntăm pe povîrnișul proorocirilor. Ne vom mulțumi deocamdată să constatăm că atmosfera este așa de încărcată, încît cel puțin alianța balcanică nu va putea supra-

viețui războiului. Pentru naționalitățile balcanice dizolvarea acestei alianțe va constitui desigur o mare pierdere. Ele datoresc victoriile lor și îndeplinirea întregului lor ideal național numai încheerii acestei alianțe. Și situația lor viitoare, influența de care se vor bucura în concertul european, va depinde tot de faptul că vor fi uniți sau nu. Ceia ce se întîmplă dovedește însă încă odată că din nenorocire nu rațiunea conduce popoarele. Popoarele au slăbiciunile și păcatele lor, cași oamenii sînt un amestec complex de fel de fel de porniri și de patimi, pe care arareori numai rațiunea reușește a le domina. Dacă n'ar fi astfel, ce simplă s'ar înfățișa viața, ce lesne s'ar dezlega problemele care o frămîntă. De astă dată cauza inițială a tuturor neînțelegerilor dintre aliați este intransigența și megalomania Bulgarilor. Ei se dovedesc a fi niște oameni cu care nu e posibil să te înțelegi. Cer totul și voesc totul. Cer cu lăcomie și voesc cu brutalitate. Au și Grecii cusururile lor, și cine ar cuteza să afirme că sînt neînsemnate? Dar la nevoe te poți înțelege cu ei, fiindcă oricum se simte la ei influența veacurilor de înaltă civilizație pe care le-au trăit în trecut. Serbii deasemeni au păcatele lor, dar sînt așa de obișnuiți, sărmanii, să cedeze, încît nu e cu putință să nu ajungi cu ei la vre-o învoială. Cu Bulgarii nu e chip. Intransigența și trufia lor te duce la exasperare. Și acesta este și stadiul la care au ajuns raporturile dintre statele balcanice. Mulți afirmă că războiul singur va putea pune capăt acestei încîlcite situații.

Ceia ce e sigur e că toți acei care au în Balcani interese de aparat sau de valorificat trebue să se pue în această ipoteză și să se pregătească în vederea unei asemenea eventualități. Insistăm asupra acestui punct cu atît mai mult cu cît o experiență recentă a învederat încă odată că în aceste materii soluțiunile care se iau fără cineva se iau împotriva lui. N'am vrea să fim siliți a face încă odată și în dauna noastră această tristă constatare. De aceia și încheiem rîndurile de față cu speranța că acei ce poartă respunderea destinelor Romîniei și care au lăsat ca actul întâiu și al doilea al crizei balcanice să se desfășoare fără noi și deci în contra noastră, vor ști cel puțin să profite de oportunitățile pe care ni le oferă actul al treilea, pentru a repara greșelile săvîrșite și a ne reda locul și influența ce ni se cuveneau și de care până astăzi ne-am bucurat în această parte a continentului european.

I. G. Duca

MISCELLANEA

Libertatea şi răspunderea «presei engleze»

Nu de mult ziarul francez *„Le Matin"* a fost desigur surprins cind doi miniştri din Cabinetul englez, trecind peste *l'entente cordiale*, i-a dat o aspră şi costisitoare lecţie de corectitudine ziaristică.

Faptul e cunoscut de toată lumea: ziarul *„Le Matin"*, care are un biurou şi'n Londra, a afirmat că cei doi miniştri ar fi interesaţi în compania, sau mai bine zis în chestia Marconi. Justiţia a fost chemată de miniştrii vizaţi să se pronunţe; iar *„Le Matin"* şi-a cerut scuze, şi a plătit cheltuelile de începere a judecăţii pentru închiderea acţiunii.

„Le Matin" e întâiul ziar francez care a fost invitat să facă cunoştinţă cu legea presei din Anglia, şi a preferat să-şi dea singur verdictul. Poate şi unele cazuri întîmplate ziarelor engleze i-au dat această inspiraţie. Iată unul: acum doi ani ziarul *„The Daily Mail"* a afirmat că marea firmă de săpun „Lever Brothers" vrea să facă trustul săpunului ca să-i ridice preţul. Dat în judecată de această firmă, a fost condamnat definitiv la suma de 50.000 livre, adică 1.250.000 lei.

Anul trecut, trei ziare conservatoare au insinuat informaţii calomnioase asupra persoanelor celor doi miniştri mai atacaţi din actualul Cabinet englez: Lloyd George şi W. Churchil. Cei vizaţi nu s'au adresat justiţiei, dar au propus ziarelor vinovate alternativa de a fi date în judecată sau de a da, nu-mi aduc aminte cîte mii de livre, spitalelor. Ziarele au preferat să se amendeze singure, iar miniştrii calomniaţi au primit mulţumiri publice dela spitale.

Cheia de boltă a societăţii engleze e justiţia, şi menirea ei supremă e să asigure libertatea personală a cetăţeanului,—acea *personal freedom*, pe care Englezul o pune mai presus de existenţa statului însuşi. Dar într'o ţară individualistă ca Anglia, libertatea personală a cuiva implică respectarea libertăţii personale a altuia, şi deci răspundere. Instituţiile, fie de stat, fie particulare sînt pasibile, ca orice particular,

de a fi date în judecată de oricine a fost atins de ele în libertatea lui individuală. Şi o afirmare calomnioasă este un atentat la libertatea personală. Fie acea afirmare făcută de o instituţie de stat, fie de o persoană oarecare, fie de un ziar, justiţia e aşa organizată încît ea dă posibilitatea chemării la răspundere. S'a mai spus în această revistă, cu alt prilej, cum un elev dintr-o şcoală superioară din Anglia, fiind dat afară din şcoală sub o acuzare infamantă, a dat în judecată pe Director, şi justiţia a dat dreptate elevului.

Dar din această garanţie vigilentă de apărare a libertăţii individuale, în esenţa ei morală, rezultă o deosebită demnitate a presei în Anglia, şi un prestigiu pe care nu-l are presa nicăiri în lume. Presa are, în Anglia, o putere mai mare decît o au instituţiile de stat. Ceia ce se afirmă despre oameni în ziare e luat în serios, şi e luat în serios pentrucă se ştie că e scris sub garanţia răspunderii.

Astfel, pe deoparte, cel vizat personal intr-un ziar nu poate trece cu vederea afirmarea calomnioasă despre el, căci atunci se expune ca lumea să-l creadă discalificat; iar pe de alta, ziarele trebue să fie foarte prudente cînd e vorba de persoana cuiva căci ştiu la ce se expun. Astfel controlul opiniunii publice şi justiţia au tăiat răul tiraniei presei libere fără răspundere, de care, în unele ţări, lumea are atita de suferit; şi a ridicat presa la cea mai mare putere şi la cel mai înalt prestigiu.

Opinia publică e marea putere în Anglia şi ea îşi găseşte expresia în presă, *ea* nu tolerează să fie tîrîtă şi tiranizată de o *grupare* de presă, după cum tot *ea* sileşte organizarea de stat să primească indicaţiile dela dînsa.

Un panegiric al d-lui Iorga, prefaţiat de d-sa.

Cităm dintr-o broşură:

„ Acesta era crezul literar a d-lui Iorga în 1905 —formulat— după „ cum poate vedea oricine — cu acea competenţă unică pe care numai cul„ tura universală şi *geniul creator* ale unui om ca D-sa le poate avea. Şi, „ în 1905, cînd d. Iorga încheagă în pagini de o *frumuseţă rară* şi de o „ *structură de granit* vederile sale"... etc.

Acestea ar fi fost de ajuns ca să oprească pe d. Iorga de a scrie o prefaţă la broşura cu pricina. Dar broşura întreagă s'ar putea intitula: „Panegiricul d-lui Iorga"... şi totuşi d. Iorga i-a scris nu una, ci două prefeţe! A recomanda publicului o publicaţie care te ridică în slăvi, nouă ni se pare cel puţin o nedelicateţă faţă de tine însu-ţi.

Trecînd însă peste acestea, ne vine să credem că d. Iorga nici n'a cetit mai departe opul pe care'l bi-prefaţiază.

Lasă că n'ar fi avut răbdare (ca şi noi de altminteri, pe care numai acel ton agresiv comic ne-a ispitit să cetim până la jumătate),—

dar i-ar fi fost şi imposibil apoi să nu simtă repulsiunea pe care orice om inteligent şi subţiat o simte, faţă de ceiace e vulgar— în toate privinţele.

Autorul broşurii? Nu importă. E, ni se spune, un „băiat din centru" ca oricare altul, cu care nu putem sta de vorbă.

Dacă d. Iorga însă îşi ia însărcinarea să cetească cu atenţie broşura măcar până la jumătate, şi dacă declară că'şi însuşeşte argumentaţia opusculului, noi sîntem gata să intrăm în discuţie cu **d-sa.**

„Mioriţa" în franţuzeşte

In revista pariziană „La vie" un domn Mateiu Rusu şi-a luat însărcinarea de a pune publicul francez in contact cu literatura romînă prin traduceri din ce are aceasta mai distins.

In ultimul No. (17), între alte traduceri, d. Rusu ne dă şi „Mioriţa". Iată începutul:

Pe-un picior de plaiu	Au pied d'une colline
Pe-o gură de raiu,	A l'entrée d'un paradis (!!),
Iată vin in cale,	Voilà qu'arrivent
Se cobor la vale	Et descendent
Trei turme de miei	Trois troupeaux de moutons
Cu trei ciobănei.	Et trois petits bergers.
Unu-i Moldovan,	L'un est Moldave
Unu-i *Ungurean,*	L'autre *Hongrois*
Şi unu-i Vrincean.	Et le troisième Vrantchéen
Iar cel *Ungurean*	Et celui qui est *Hongrois*
Şi cu cel Vrincean,	Et celui qui est Vrantchéen
Mări, se vorbiră,	Se mirent à causer,
Ei se sfătuiră,	A se consulter
Pe l-apus de soare	Vers le coucher du soleil,
Ca să mi-l omoare	Pour tuer
Pe cel Moldovan,	Celui qui est Moldave,
Că-i mai *ortoman...*	Parce que plus *ottoman...*

Lăsăm la o parte maltratarea rimei, ritmului şi a superbelor imagini din original. Observăm numai că autorul n'a înţeles în primul rînd unele cuvinte: *Ungurean* nu însamnă *Ungur, Hongrois*; iar *ortoman* nu însamnă *ottoman*, adică *Turc*.

D. Rusu n'a înţeles că *tustrei* ciobanii sînt *Romîni*!

D. Mateiu Rusu traduce de mult din literatura noastră. Dar dacă nici celelalte traduceri ale d-sale de până acum (din Eminescu, Coşbuc, Alecsandri, etc.) nu excelează prin redare exactă şi artistică a originalului,—apoi, cu traducerea „Mioriţei" a întrecut măsura, şi de aceia ne-am crezut datori să-i atragem atenţia că astfel de traduceri sînt departe de a aduce servicii literaturii noastre.

V. R.

APEL

Către cetitorii şi prietenii „Vieţii Romîneşti"

Dispariţia marelui cetăţean Spiru Haret impune Iaşului, al cărui fiu a fost, datoria pioasă de a ridica in acest oraş un monument demn de memoria lui.

Facem apel la toţi cetitorii şi prietenii noştri, care în cea mai mare parte au dus lupta pentru deşteptarea satelor noastre, sub conducerea marelui dispărut, să sprijinească iniţiativa luată de „Viaţa Romînească", cu prinosul lor oricît de modest.

Sumele destinate acestui scop, rugăm să fie adresate—cu indicaţia specială: **„pentru monumentul lui Haret"**—administraţiei revistei noastre. In fiecare număr vom publica numele subscriitorilor.

„Viaţa Romînească"

	LEI	B.
Suma din urmă	**3555**	**35**
Lista D-rei Eleonora Vasilescu, învăţătoare, Pogoanele (Buzeu): Eleonora Vasilescu 2, C. D. Popescu, proprietar (Malu) 10, N. Ioan, administratorul plăşei Cimpul 5, Bodun dirigintele oficiului Pogoanele 2, I. Stănescu, avocat Buzeu 2, Al. Cătănescu, magistrat stagiar, Cîmpul 2, I. Marinescu proprietar, Pogoanele 2, C. A. Ghica, proprietar, Balaciu 10, Nicu Rădulescu, avocat, Pogoanele 2, Eleonora Popescu 1, în total	38	—
Lista d-lui N. Dumitrescu, magistrat, Viziru (Brăila): D. S. Vasilescu 0.50, Gh. Moldoveanu 1, I. Negulescu 0.50 din com. Pîrlita; B. C. Radian 1, Dinu Iorga 0.20, V. Iorgulescu 1, Stanciu Bălan 0.50, Negoe Butu 1, N. Constantinescu 1, din com. Stăncuţa; Marin Băcanu 0.50, Preot Stănculeanu 1, Stoian Radu 2 din com. Ciacîru; Preot M. Georgescu 0.50, Alex. Polichroniade 5, N. Dimitrescu 1. 30 din Viziru, în total	17	—
De Reportat	3610	35

	LEI	B.
Report . .	3610	35
Lista d-lui I. Purcăreanu, avocat, Pitești: Preot I. Creangă, Stolnici, 1, Ilie R. Necula 0.50, Alex. N. Barbu 1, G. Constantinescu 0.50, Ioan Al. Pavelescu 1, E. Buzescu, Moșoaia 1, Stan C. Boboc 1, C. Marin, Albota 1, C. Mănescu (Prundu) 1, P. I. Marinescu (Zernești) 1, Ion Dunut (Albota) 1, Fl. Rizescu 1, G. Rizescu (Siseni) 1, G. I. Popescu (Uda de sus) 1, I. Protopopescu 1, Ilie N. Bulf 1, Fl. N. Bulf 1, Badea I. Peaenitescu (Broșteni) 1, Gh. Anghel Ghiță 1, Anghel Marin (Gruiu) 1, Gh. Tudor 1, C. N. Dobin (Albota) 1, D. M. Imu 1, Gh. D. Buzescu 1, Radu M. Dumitrean 1, I. Ionicescu (Drăganu) 1, Tanase Zamfir 1, D. Cristescu 1, Anghel G. Vladu 1, Gheorghe Constin 1, I. M. Turuibucă 1, V. St. Dicu 1, Th. I. Constantinescu (Pitești) 1, Ilie Ionescu (Oarja) 1, Anghel Raina 1, R. Constantinescu 1, Gh. M. Tomescu (Țuțulești) 1, Ilie Ionescu 3, G. Marino (Hințești) 2, G. G. Stanna (Suseni) 1, Preot G. Vișinescu 2, Radu Imoti (Cornățel) 1, Th. Cristescu 1, P. S. Puducu (Cocu) 1, Fl. Teodorescu 1, Ilie Alexandrescu 1, N. Ghițulescu 1, Gh. I. Panait 1, I. T. Guță 1, Eftimie M. Postelnic 1, I. A. Rădulescu (Pitești) 5, C. I. Dimitrescu (Găvana) 1, Marin E. Costache 1, I. I. Purcăreanu (Pitești) 20, Marin Soare Stan 1, Ioan C. Dragomir 1, I. Bărbulescu 1, Dumitru S. Florescu 1, Marin C. Ghițulescu 1, R. Georgescu (Bradurile) 1, Badea Cîrstea 1, Trandafir Mihailescu 1, Pr. Ștefan Deleanu 1, I. C. Stancu 1, C. Spirescu (Pitești) 1, M. Mihaescu-Syrius 5, I. Predescu 1, S. Popescu (Stolnici) 1, Neculai Gheorghiu (Pitești) 2, B. Frimu (Cornățel) 5, Gheorghe Lisandru Ruc (Oarja) 1, Iorgu Dobrescu 1, Radu M. Voica 1, I. Ionescu (Oarja) 1, Iconom D. Ghimuș (Ungheni) 1, Pr. Th. Nicolau (Săpata de sus) 1, Marin Radu Dinoci (Gruiu) 2, Pr. D. Dieacon 1, Ilie C. Marin 1, Stancu Popescu (Mosoaia) 1, Neagoe Alexa 1, Gh. I. Marinescu (Bradurile) 2, P. Stănescu 1, Corodeanu & Bersan (Pitești) 2, I. P. Rădulescu (Samara) 3, F. Stănescu 1, Al. Chiru (Pitești) 1, D. R. Caldararu 1, Marin A. Spălățelu 1, Gheorghe Ileana (Oarja) 1, D. Florescu (Cocu) 1, D. Stoica (Silișteni) 3, V. Parnuz (Cornățele) 1, N. Popescu (Humele) 2, Nic. Șerbănescu (Rociu) 1, I. Oancea (Pitești) 1, N. Constantin (Pitești) 2, David Feruștin (Pitești) 10, Pr. Ioan D. Anghelescu (Gruiu) 1, Pr. N. I. Popescu (Silișteni) 1, I. D. Pietos (Silișteni) 1, Prot V. Popescu-Teiu 1, N. Drăghici 1, Neculau (Pitești) 3, L. Ionescu (Oarza) 4, Const. T. Mihail (Oarja) 2, Tanase Cîrstea 1, Marin Ene 2, Const. I. Popan 2, I. Petrescu 2, D. Vișinescu (Costești) 1, Dobre Marinescu 1, I. T. Dobrescu (C. de Argeș) 1, N. Jicniceru (Pitești) 1, în total	176	—
Lista d-lui Căpitan T. Voinescu, Bacău: Căpitan Moncha 1, Căpitan Poppa 1, Locot. Petrescu 1, Locot. Iliescu 1, Locot. Constandachi 1, Locot. Alexandrescu 1, Locot. Panaitescu 0.50, Locot. Hrizu 0.50, Căpitan Vlădescu 1, Căpit. Crasu Gr. 1, Căpit. Crujescu 1, Un căpitan din 12 artilerie 10, în total	20	—
De reportat	3806	35

	LEI	B.
Report . . .	3806	35
Lista d-lui I. Iordan, profesor, Galați: Gh. N. Mihailescu, profesor 5, N. Iordan, inv., Strâvani de sus (Putna) 5, V. Surdu, secretar liceul Galați 1, Virgil Herda, pedagog seminar Galați 2, I. Tohăneanu, prof. Galați 2, I. Rișcanu, prof. Galați 1, Em. Constantinescu, prof. Galați 2, G. Petrovici, prof. Galați 4, Diacon Gr. Popescu, Galați 1, Eft. Metaxa, prof. Galați 1, N. G. Popa, avocat Galați 5, Al. Ispas, chimist Galați 1, M. Nestor, Galați 1, P. Mihăescu adm. financ. Galați 2, D. Mircan, Galați 1, St. Ghiorghiu, student Tecuci 0.50, I. Alexiu, stud. Tecuci 1, I. Hozoc, avocat Tecuci 3, N. Hozoc 2, C. M. Ghiorghiu, institutor Tecuciu 2, Gr. M. Diaconu, Tecuci 1, I. Bogdan, Tecuci 1, N. Ioan, stud. Hîrja-Bacău 2, în total	46	50
Lista d-lui Al. Chirița, învățător, Siminicea (Botoșani): Ioan C. Radeș, cîntăreț bisericesc 0.20, D. Andricioaia, idem 0.30, V. Andricioaia, agricultor din Siminicea 0.20, Petrea Pinciuc 0.10, D. Daniliuc 0.10, Gh. Radeș 0.05, V. Andrici 0.05, D. Havriliuc 0.10, Iordan Andrici 0.10, V. Ghervas 0.10, I. Luchian 0.10, Al. Rusu 0.10, Ialtan 0.10, C. Balan 0.10, D. Verniciuc 0,10, I. V. Clim 0.20, M. B. Hîrleț 0.20, D. Simioniuc 0.10, Gh. Andricioae 0.10, V. Fedoaie 0.10, M. Mariniuc 0.10, D. Mariniuc 0.10, V. S. Antoniac 0.10, N. Antoniac 0.05, I. Tucaliuc 0.10, N. I. Căpușniac 0.20, Gh. Gh. Mariniuc 0.20, D. M. Tucaliuc 0.20, I. Nechifor 0.10, Gh. D. Tucaliuc 0.20, M. Th. Tucaliuc 0,05, D. Ignat 0.10, I. N. Hănceanu 0.05, Gh. Clim 0.20, Gh. D. Iriciuc 0.10, D. Iriciuc 0.05, F. Daniliuc 0.10, Gh. H. Clim 0.10, A. L. Hoziță 0.20, toți agricultori din Siminicea; în total	4	80
Lista d-lui Stoica Bosneanu, magistrat, Pătîrlagele, Buzeu: Vasile C. Vasile 1, Stan Ionel 0.50, I. D. Panait 1, Radu N. Mihalcea 0.50, C. C. Stănică 1, I. N. Zota 1, I. Dimitrescu-Samson 1, Pr. V. Ionescu 1, Stoica Gh. Cîrstea 0.50, C. Lazăr 1, D. I. R. Barzoni 1, C. I. Climescu 0.50, C. Eftimiu, Viperești, 0.50, St. Dabija 0.50, Gh. Chiojdoiu 0.50, I. Gh. Mazilu 0.50, Victor C. Mazilu 0.50, Gh. Stroescu 0.50, I. C. Mazilu 0.50, M. D. Stoica 0.50, Preotul D. Popescu, Cislău 1, Simion St. I. Toma 1, D. Gh. Hodor 0.50, Niță D. Ardeleanu 0.50, Maria I. Dimian 0.50, I. I. Popescu 1, Sterie P. Iuga 0.50, C. Popescu, Paltineni 1, Lupu St. T., 1, Gh. Stănciulescu, Gura Teghirii 0.50, C. Tatulescu 0.50, C. I. Posescu, Nehoiaș, 0.50, Pr. Traian Popescu 0.50, Șt. Ștefănescu, Mărunțiș 1.50, Isar Posea, Nehoiaș 1, Ioan N. Despescu 1, Gh. Baba Stoica 1, B. Dimitriu 1, Ilie Rădulescu 1, în total	29	50
Lista d-lui Dr. V. Buzoianu, Bujor (Covurlui): Dr. Vasile Buzoianu 10, N. I. Cuciuc 1, I. Vassiliu 1, D. Caba, farmacist 5, Vasile N. Grigore 2, Dr. Th. Ciuhurel 2, Lazăr Haimovici 2, în total	23	—
Lista d-lui Lt. O. Isbășescu, Botoșani: Coca 1, Rizescu 1, Căp. Anastasiu 2, Dr. Apostoleanu 1, Niculescu 0.50, St. Caracaș 1, St. O. Isbășescu 5, în total	11	50
St. Popescu, Răducești, R. Sarat	100	—
Banca Meseriașilor „Providența", Iași	25	—
Total	4046	65

RECENZII

I. M. Rașcu. *Sub cupole de vis*, poeme. Iași, 1913, prețul 2 lei.

Poeziile d-lui Rașcu exprimă mai ales acele stări de deprimare sufletească, pe care ni le-ar provoca, zice-se, ochelarii albaștri-închiși sau violeți, prin care am privi lumea înconjurătoare. Nici un sentiment violent, strigător. Melancolie, tristeță meditativă, depresiune morală în genere, și aproape totdeauna un fel de uimire îngrozită în fața aspectelor misterioase ale realității, acestea alcătuesc materialul psichic din care d. Rașcu își desprinde cîntarea.

D-sa izbutește în evocarea tablourilor nocturne sumbre, a toamnei, a peisajelor triste, lipsite de viață și văzute parcă „printr-un binoclu întors", — și mai ales în evocarea melancolică a trecutului individual. Așa sînt bucățile intitulate: „Oraș", „Albumuri", „Pension", „Balada străbunilor" și „Fiorii serilor de toamnă".

D. Rașcu e mai puțin simbolist decît pare. Numai prolixitatea și vocabularul—cele două cusururi ale volumului, —le are comune cu „simboliștii" romîni.

Dar în privința limbii și a vocabularului, îmi permit cîteva considerații cam indiscrete, care pot avea însă o aplicare mai largă.

Dacă d. Rașcu e sincer,—și se simte bine aceasta,—preferința sa pentru neologisme e, până la oarecare punct, explicabilă. După cum reese din volum, d-sa și-a petrecut copilăria numai la oraș. Niciodată n'a trăit la țară. Ba încă, o parte a copilăriei și-a trecut-o în „școli froebeliene", precum ne mărturisește în bucata „Pension", din care cităm o strofă foarte caracteristică:

„Intram în clasele stinghere..." și *guvernante* 'mbătrînite
„Ne conduceau în bănci și cartea de basme ne-o puneau 'nainte...
„O, *cărți de basme* luminoase atît de *straniu zugrăvite*
„Mireazma voastră nențeleasă și astăzi îmi plutește 'n minte".

Vă închipuiți ce limbă romînească a putut învăța d. Rașcu dela acele guvernante bătrîne (mă prind că erau nemțoaice!) și din basmele, desigur străine, pe care le citea în cărți cu litere mari și cu poze colorate!

Nouă, care am trăit multă vreme la țară, și, în copilărie, am învățat limba romînească și am sorbit basmele chiar dela isvorul lor curat, din gura bătrînilor și a mamelor noastre, nouă orășănismele și neologismele ni se par seci și prozaice, nu ne spun nimic, nu ne evoacă nimic. E firesc însă ca d-lui Rașcu, neologismele să-i spună și să-i evoace mai multe decît nouă, căci pentru d-sa *ele* alcătuesc adevărata limbă vie și frumoasă pe care a învățat-o în copilărie...

Toate acestea mi-au fost suggerate și se reduc la o observație făcută într'o zi de cineva (observația care nu are nimic a face cu teoria „rasei în artă"): că simboliștii noștri, aproape toți, trebue să fi avut mame care nu știau bine romînește... Cer ertare tuturor pentru această indiscreție, dar dacă presupunerea aceasta e adevărată, atunci se explică nu numai limba întrebuințată de simboliști dar și aversiunea lor pentru adevărata viață romînească, pe care o găsim într'o formă cu atît mai specifică, cu cît ne coborîm mai mult, spre păturile de jos ale neamului. E cunoscută oroarea lor și de limba și de viața țărănească...

Dar să revenim la d. Rașcu.

D-sa a avut nenorocul să întrebuințeze un vocabular (poate singurul de care se putea servi) cu desăvîrșire compromis de sacerdoții mărunți ai „școalei nouă".

Nu-i așa că, după ce Eminescu a întrebuințat expresiuni ca: vrajă, dureros de dulce, etc., pe care droaia de imitatori fără talent le-a compromis până la ridicol, astăzi nu le mai poți întrebuința în poezie, fără prejudițiu?

Tot așa s'a petrecut și cu vocabularul special al simboliștilor. Adică nu chiar așa: Ei și-au compromis vocabularul, înainte de venirea aceluia (nici nu putea să vină...) care să-l fixeze în forme artistice magistrale.

Cu tot cusurul acesta însă și cu verbiajul său prea gol de pe alocurea, volumul d-lui Rașcu rămîne interesant mai ales prin cîteva bucăți care dovedesc că autorul lor, afară de d. Minulescu, e singurul poet sincer și mai de talent, dintre „simboliștii" noștri.

*

N. Budurescu. *Poema navelor plecate*. MCMII, București.

Citești volumul dela un capăt la altul, sperînd după fiecare filă că vei găsi ceva care să-ți răsplătească osteneala. Nu găsești nimic. Versuri corecte, dar nici o imagină nouă, nici o idee originală, nici o simțire sinceră, exprimată just și suggestiv. E o totală lipsă de putere, o anemie care te adoarme.

Dar *pretenția* se ridică, aproape ofensătoare, din fiecare vers, din fiecare atitudine voită, din desenurile ciudate, din titlurile pompoase, din formatul volumului ca și din vocabularul pedant, care acum nu mai poate să epateze pe nimeni. *Orizontul sidefat, efigia speranței, învăluraț, carene, prag de agată, purpur fenician, laur corintian, balcon de glycine, valuri*, etc. etc., știm noi acum ce sînt toate acestea. Au devenit banale, atît de banale încît și-au pierdut până și freschețea comicului pe care-l aveau la început.

In prima bucată, autorul își asamănă „ilusiile" cu... triremele cartagineze care „s'au avîntat" odinioară spre „orizontul sidefat."

De ce tocmai cu ele? Și dece nu cu ichtyosaurii din era secundară?... Capriciul acestei comparații retrospective, ca și etalarea atîtor nume speciale din domeniul istoriei, al geografiei, al archeologiei, al mitologiei, etc., și din cele trei regnuri,—reminiscențe ale cunoștințelor generale apropriate pe baza vastului program al învățămîntului secundar,—toate au aceiași explicație: dorința autorului de a-ți repeta la fiecare pagină: „Cu mine nu te joci! Eu sînt poet cult!"

Poeziile d-lui Budurescu îmi fac totuși impresia unor imitații neisbutite. După cine? Nu știu. D. Budurescu e pretențios ca Ervin și banal ca agramatul Adrian Maniu.

Un singur merit are d. Budurescu: acela de a fi apărut deadreptul în volum, fără să'și fi publicat producțiile în vre-o revistă... Această stăpînire de sine presupune totuși o putere de autocritică, dela care ne-am fi așteptat la mai mult.

G. T.

* * *

Em. Grigorovitza. *Amintiri. Schițe*. București, 1912. Editura proprie. Prețul 2 lei.

Editura proprie! In vremile acestea de reclamă exasperată, cînd apariția celui mai neînsemnat volumaș e precedată de reproducerea portretului autorului în tot felul de poze, cînd sub formă de informații casele de editură aruncă zilnic în gazete laudele cele mai umflate despre volumele editate de ele, iar prin berării și restaurante nu te poți răsufla de insistențele colportori-

lor lor,—editura proprie e desigur cel mai nimerit mijloc pe care un scriitor il poate găsi pentru a face ca volumul său să scape cit se poate mai neobservat.

Cum voiți să cumpere o carte pe care intimplător ar zări-o undeva, cetitorul romin căruia i se formează deprinderea de a cumpăra cărțile—așa cum cumpără unii provinciali ciorapi „de ocazie" ori soponuri „de contrabandă" la birturile de adoua mină ?

Am auzit că agenți de-ai unei case de editură se coboară anume prin gări pentru a cere vinzătorilor de ziare volumele casei, supraveghează vitrinile librăriilor, cercetează chioșcurile depozitarilor de ziare ca să vadă dacă sint bine expuse cărțile editate și ca să impue o cit mai desăvirșită etalare a lor. Și d. Grigorovitza face editură proprie, adică tipărește volumele și le trimite in voia soartei pe la unii librari. Cine știe dar că d. Grigorovitza publică cu aceste „Amintiri" al zecelea volum al său, și cine a văzut nu pe toate, dar jumătate măcar din volumele sale (afară de cele fără.. editura proprie) puse la indămina publicului, prin librării cel puțin?

Iată pentruce activitatea literară a d-lui Grigorovitza are intrucitva un caracter clandestin. Autorul pare că nu are nici un interes să se ingrijască de soarta operelor sale, victimele unei generale și fatale conspirații a tăcerii.

Dar nu voim nici să facem aice o protestare impotriva activității acelor case de editură de-ale cărora procedeuri am vorbit și nici să-l indemnăm pe d. Grigorovitza să intre in concertul reclamei obicinuite.

Dacă insistăm asupra acestei nepăsări a d-lui Grigorovitza, o facem pentrucă in această atitudine a sa vedem o ignorare a realității practice, o dezinteresare, o lipsă de ingrijire care se vădește in grad așa de inalt in opera sa, incit aproape o caracterizază.

D. Grigorovitza are un foarte bogat material de intimplări și observații din viață. Dar, dacă-i place să le aștearnă pe hirtie pentru alții, apoi forma in care le redă, compoziția bucăților, tehnica literară, stilul, limba il preocupă prea puțin. Chiar alegerea materialului pare a nu fi pentru d. Grigorovitza o problemă care merită mai mult decit atenția primei fulgerări de gindire. Iată, de pildă, cea dintăi bucată din acest volum „Duduia Pulcheria". Autorul își aduce aminte că, pecind era copil, a stat la familia sa o fată bătrină din neam bun, care știa să facă tot felul de dulcețuri, murături și alte preparate de gospodărie. A stat citva timp la ei, apoi a plecat la niște rude. Atit. Ce semnificație are bucata aceasta? Ce poate să intereseze pe cetitor enumerația tuturor felurilor de dulcețuri pe care le făcea Duduia Pulcheria ori descrierea aceia atit de amănunțită a fabricării lor? D. Grigorovitza scrie bucata „Duduia Pulcheria" fiindcă și-a adus aminte de acea ființă, după cum scrie adesea bucăți interesante pentrucă a luat parte ori a cunoscut in viața sa intimplări mișcătoare. Totul pare a fi la intimplare. Dacă au să intereseze pe cetitor, dacă merită să fie scrise, dacă sint literatură, — iată ce pare a nu-l preocupa prea mult pe autor.

Și atunci avem in d. Grigorovitza un caz foarte curios. Dacă reușești să invingi displăcerile unei lipse prea accentuate de formă literară, cele mai multe din povestirile sale te interesează și adesea ești pe deplin recompensat pentru ingăduiala pe care i-ai acordat-o. Dacă insă cauți in el artistul,—găsești lucruri care ar trebui să te facă să arunci volumul din mină dela cele dintăi rinduri: trivialitate in expresie, stil gazetăresc, limbă neingrijită, lămuriri de natură personală, lipsă de selecție a amănuntelor, totul in stil mare. Și cu toate aceste, volumul d-lui Grigorovitza nu-l leși neisprăvit. Adesea

ai necaz de d. Grigorovitza, dar il cetești. Și ai tot dreptul să ai necaz: subiectul e mișcător și interesant, iar povestirea se ridică pe alocuri la inălțimile creațiunii artistice; puțină tehnică in expunere și redare, ceva ingrijire in stil și limbă,— și bucata ar fi mai mult decit o lucrare de merit. Și iată, ii lipsește acel ceva care e mai mult chestiune de meșteșug, acel mod de a reda potrivit unor norme generale pe care și le-a insușit chiar și cei mai nechemați, și această lipsă face ca bucata să-și piardă in cea mai mare parte valoarea sa. Parcă ai vrea s'o dai pe mina cuiva s'o indrepte: ar fi destul să se fețuiască și să se lustruiască diamantul pe care autorul ni-l dă brut, pentruca el să ne apară in toată frumuseța reflexelor sale variate și strălucite,—dar, din nefericire, nu poți să rămii decit cu regretul că aceasta nu s'a făcut.

Desigur că *forma* aceasta a lucrărilor d-lui Grigorovitza explică și ea in mare parte, mai mult chiar decit lipsa de lansare zgomotoasă, puțina răspindire in public a operelor sale. Chiar d-lui Agirbiceanu, un talent de mina intăia, și incă ii strică foarte mult forma și limba care-l fac să fie in genere gustat și prețuit cu mult mai puțin decit merită,—dar incă d-lui Grigorovitza.

Și e păcat. Din opera d-lui Grigorovitza se degajază un suflu de sănătate sufletească, un interes pururea treaz pentru oameni și lucruri, o concepție serioasă a vieții. De aceia ea merită să fie cetită.

Dar volumul de față ne pare mai slab decit unele din cele dinainte, pentrucă intimplările de aice sint mai neinsemnate, mai puțin dramatice, mai reduse și mai puțin interesante. Și d. Grigorovitza nu poate valorifica prin creațiune proprie și prin inălțare artistică aspectele mărunte și simple ale vieții; d-sale ii trebuesc acțiuni puternice pentru a fi interesant.

Ne folosim dar de prilejul acesta pentru a recomanda cetitorilor, care nu le-au cunoscut la vremea lor, unele din lucrările anterioare ale d-lui Grigorovitza, in special volumele „Chipuri și graiuri din Bucovina" și „Dela hotare", in care calitățile de fond ale autorului apar mai puternic și intunecă ori cel puțin ne fac să suportăm mai cu ușurință lipsurile de formă.

Căci ni se pare că, luat in total, d. Grigorovitza e un scriitor cam nedreptățit de publicul nostru cetitor.

* * *

N. Bănescu și V. Mihailescu. *Ioan Maiorescu.* Scriere comemorativă cu prilejul centenarului nașterii lui, 1811—1911. București, Tipografia romînească. Prețul 5 lei.

Ioan Maiorescu a jucat, in viața culturală și politică a poporului romin, un rol destul de insemnat pentruca să i se cuvină statua ce i s'a ridicat la Craiova și pentruca centenarul nașterii sale să fie cinstit printr'un volum comemorativ, in care să se arăte neamului viața și activitatea lui.

Iar d-nii Bănescu și Mihailescu, care și-au luat sarcina de a le scoate la lumină, au depus spre acest sfirșit o muncă ce merită toată lauda.

Numai cit ni se pare că biografii lui Ioan Maiorescu au căzut prea mult intr'o greșală ce pindește de obiceiu pe autorii acestui gen de scrieri. Cind cineva face biografia unui om, e fatal ca personalitatea de care se ocupă să ia innaintea ochilor săi proporții mărite: chiar dacă nu ar fi simpatia, comunitatea de idei, admirația care i a solicitat atenția și interesul pentru acel personagiu,— singură tendința de a da o cit mai mare insemnătate obiectului preocupărilor sale il face pe biograf să nu vadă lucrurile cu o desăvirșită libertate de spirit.

In această ordine de idei d. Iorga explică foarte frumos undeva cum, in-

tr'o lucrare din tinerețe, atribuise lui Bălcescu „Cîntarea Romîniei" a lui Alecu Russo, lăsînd să-i scape oarecare considerente care ar fi trebuit să-i deștepte cel puțin bănueli.

Numai printr'un astfel de proces sufletesc ne putem explica pentru ce d-nii Bănescu și Mihailescu au făcut așa de puțin accesibilă marelui public biografia lui Ioan Maiorescu.

E drept că de obiceiu se dă o intindere mare volumelor de omagiu; dar cel puțin în ele ai o mare varietate de articole și studii scrise de diferite personagii și tratînd chestiuni foarte deosebite: în felul acesta oricine poate găsi intr'un astfel de volum ceva care să-l intereseze în mod deosebit.

Dar cine din marele public va urmări viața lui Ioan Maiorescu, desfășurată adesea până în cele mai neinsemnate amănunțimi în cele peste 350 de pagini, format mare, pe care d-nii Bănescu și Mihailescu i le consacră în acest volum comemorativ?

Dacă trebue să credem că nu au avut intenția numai să împlinească cu orice preț un anumit număr de coli de tipar, și dacă trebue să credem că nu au scris pentru rafturile bibliotecilor și pentru cîțiva curioși, ci au voit să facă cunoscute marelui public viața și activitatea lui Ioan Maiorescu,—nu avem dreptul să spunem că simțul proporțiilor le-a lipsit autorilor?

Ne pare rău dar că, în urma cercetărilor studioase și obositoare ale d-lor Bănescu și Mihailescu, personalitatea insemnatului romîn Ioan Maiorescu nu va fi mai bine cunoscută publicului decît innainte, și că autorii vor fi realizat astfel prea puțin față de munca pe care au depus-o, — pecînd restrînsă la un cadru mai potrivit, biografia lui Ioan Maiorescu ar fi putut fi o adevărată operă de educație națională.

M. C.

* * *

General Gr. Crăiniciann. *Organizarea rezervelor armatei.* Editura Academiei Romîne, București, 1912. Prețul 20 bani.

După ce face pe scurt istoricul celor 40 de batalioane de infanterie de rezervă pe care le avem, autorul se ocupă cu organizarea lor. Sînt două sisteme de a organiza rezervele: în unități de *armată*, adecă în divizii, care cuprind cele trei arme: infanterie, cavalerie și artilerie la un loc, sau în unități de *armă*, procedeu care are inconvenientul că poate îngreuia unitățile active, pe lîngă care ele sînt alipite. Rezervele la noi sînt organizate „după procedeul unităților de armă, iar nu după acel al unităților de armată, care e superior". Dar în schimb, „aceste 40 de batalioane sînt prevăzute în budget, adică sînt organizate din timp de pace, deci după sistemul unităților *semi-active*, care este cel mai bun". Adaug că aceste rezerve organizate deja din timp de pace ca unități de armă, vor fi organizate la *mobilizare* cel puțin în parte (9—10 divizii, pe lîngă cele 10 active) ca unități de armată. „Nu ne trebue decît timpul trebuincios pentru organizarea lor, precum și material și bani".

Autorul arată apoi că posedăm și armamentul necesar pentru a avea în caz de războiu armate bine organizate: activă, de rezervă și de miliții.

„Ca moral, am credința că însuflețirea, disciplina, patriotismul și devotamentul armatei către Țară și Tron vor fi neintrecute, iar victoria sigură".

Intreaga comunicare respiră un suflet tare și drept și a fost făcută într'un moment, cînd aveam nevoe decît mai multă încredere în noi.

E. C.

* * *

Per. Papahagi. *Din Trecutul Cultural al Aromînilor.* Cu prilejul unui document de limbă. București, Academia Romînă, 1912, 1 broș. in 4° de 36 pag. + 3 stampe, prețul 20 bani.

Intr-o lucrare a sa precedentă (Scriitorî Aromînî în sec. XVIII) D-n P. arătase că în sec. XVIII se dezvoltase o puternică mișcare culturală la Macedo-romînî, mișcare care avea ca centre Moscopole și Amicîu (Mețovo).

In lucrarea de față autorul intărește cele spuse în lucrarea sa precedentă studiind o inscripție mr. depe un vas, care a aparținut familiei mr. Simota, și, după toate probabilitățile, datează din sec. XVIII.

Autorul începe prin a da maî întâiŭ cîteva date importante asupra familieî Simota în legătură cu activitatea comercială a neamuluî nostru din sudul Dunării.

Incă depela jumătatea sec. XVIII Anastase Simota intemeiase la Viena o mare casă de manufactură, cu sucursale în Turcia, și anume la Adrianopol, Rodosto, Seres și Volos. Aceste sucursale eraŭ conduse de înșiși fiiî luî Anastase: Marcu, Ștefan, Ianache și Constantin.

După moartea luî Anastase atît centrala cît și sucursalele, nemaî fiind conduse cu zel, dispar.

In sec. XVIII se afla dealtfel la Viena o întreagă colonie mr. In afară de familiea Simota se maî aflau încă familiile baron Sina, baron Dumba (originarî din Moscopole), Cîrja, Darvari (din Vlaho-Clisura) și altele. Coloniea era constituită într-o societate culturală și de binefacere, cu fondurî proprii, pe carî le trimeteaŭ potrivit scopuluî compatrioților din Pind și Albania.

In curînd uniî din membriî acesteî colonii incep, alăturî cu Greciî, a lupta pentru înființarea unuî stat creștinesc, cum ziceaŭ eî, din cauza nedreptăților pe care le sufereaŭ dela Turcî.

In adevăr, încă de prin sec. XV, Macedo-romîniî se bucuraŭ de anumite drepturî și libertățî, mereŭ înoite apoî de către sultaniî turcî. Aceste drepturî și libertățî incep a fi călcate însă de Turcî depela 1769, cînd cu revolta Maniaților în Peloponez, și maî ales pe vremea satrapuluî Ali-Pașa din Ianina, care a distrus o sumă de orașe mr.

Maî departe autorul adauge citațiunî făcute din cartea părinteluî Faveyrial, Les Valaques du Pinde, cu privire la unele cărțî mr. semnalate de Faveyrial ca apărute la Moscopole, și o lungă citațiune din cartea călătoruluî francez Pouqueville, Voyages dans la Grèce, cu privire la starea înfloritoare a orașuluî *Călarî'i*.

Se studiază apoî inscripțiea depe vasul Simota. Această inscripție sună astfel în traducere:

„Călăritul mieŭ, bea vin ca pe al tăŭ; mult să nu beî ca să nu verșî, ca să nu-ți facă răŭ, ca să nu te îmbăt eŭ; odată să beî și acasă să te ducî".

Inscripția e scrisă cu caractere grecești.

Insfîrșit autorul înșiră diversele numirî sub care e cunoscut orașul *Călarî*, *Călarî'i* și arată că singurul bun e, natural, cel neaoș romînesc.

Cîteva observațiî.

Lungile și desele citațiî din franțuzește sînt toate traduse în romînește. In lucrarea sa „Scriitoriî Aromînî" D-n P. are lungî citațiî din neogreaca care nu sînt totdeauna traduse în romînește. Am dori să știm după ce criteriî se conduce autorul atuncî cînd traduce din franțuzește și nu traduce din neogreaca.

Lavdă și *fugă* nu sînt derivate imediate dela *lavdu* și *fugu* (p. 8), ci lat. *lauda* și *fuga*.

P. 27 autorul a scăpat din vedere a trece pe ἀχάσε = *acasă* ca exemplu de ε = *d*.

Călărețî 'locuitori aî orașuluî *Călarî*' este considerat (p. 31) ca un derivat prin *-eț* <-*icius*. Ar fi fost bine ca autorul să fi adus și alte exemple

de acest fel din toponimica mr., pentruca să putem ști bine că cuvîntul n- ar putea fi cumva pentru *Călăriați = pl. dela* *Călariat* < *Călarĭ* + *-iat* = ngr. -ιάτης.

Am dori însfîrșit ca stilul să fie ceva mai îngrijit.

G. P.

* * *

Grădinescu A. Dr. *Rolul capsulelor suprarenale* (Teză de doctorat. București). Aceste mici organe, așezate pe partea superioară a rinichilor, au fost obiectul cercetărilor multor fiziologi, mai ales după ce s'a stabilit că între alterarea lor (prin bacilul tuberculozei de pildă) și *maladia bronzată a lui Addison* este o strînsă legătură.

Capsulele suprarenale fac parte din grupul așa numitelor „glande cu secrețiune internă", glande ale căror secrețiuni sînt varsate direct în sînge și joacă un rol considerabil în funcționarea regulată a corpului. In această revistă a descris Dr. Parhon în 1908 rolul hormonelor în organism, iar secrețiunea capsulelor suprarenale intră în grupul acestor hormone.

G. a fost ademenit să ia în cercetare rolul acestor glande, observînd, in experiențele de circulație artificială ce făcea cu d. profesor I. Athanasiu, că extractul de capsule suprarenale, injectat în vasele sanguine, impedica filtrarea licidului circulator în țăsutul conjonctiv și mai ales în cel al mușchilor.

Experiențele făcute pe diverse animale și examinarea rezultatelor extirpațiunii glandelor asupra diverselor funcțiuni ale corpului se pot rezuma în următoarele puncte:

1) Extirpațiunea complectă a ambelor capsule produce, inevitabil, moartea animalului în cîteva ore (maximum observat la cine e 42 ore).

2) După extirpare se produce o filtrare de plasmă sanguină în țăsuturi, o scădere în schimburile respiratorii, scădere în consumația materiilor azotate, o scădere a temperaturii prin pierderile de căldură datorite lărgirii vaselor capilare.

3) Adrenalina (secrețiunea acestor glande) sau extractul de capsule suprarenale lucrează asupra endoteliului vascular, provocînd contracțiunea celulelor, deci îngustarea luminii capilarelor.

„Se poate deduce, în urma acestor constatări, rolul important al capsulelor suprarenale ca regulator al nutrițiunii profunde a țăsuturilor, întrucît aceste glande contribue, prin secrețiunea lor continuă, ca să modifice, după împrejurări, diametrul capilarelor și să pună celulele lor endoteliale în măsură de a executa schimburile care trebue să se facă în mod continuu între sînge și țăsuturi".

4) Injecțiunile de adrenalină provoacă o contracțiune a vaselor și ridicarea temperaturii; injectată la cinii lipsiți de capsule suprarenale, provoacă o supravețuire mai mare.

Iată deci, confirmată, și prin o nouă lucrare făcută în laboratorii romînești, o concepție modernă asupra unității organismelor complexe. In organismul animal există o corelație nervoasă între diversele funcțiuni și o corelație circulatorie de ordin chimic, prin care toate celulele din organism sînt dependente una de alta.

T. A. B.

REVISTA REVISTELOR

Convorbiri Literare. Dintr-un articol despre Cerna semnat I. A. B., cităm următoarele:

„...unul din *cele mai* mari suflete din cîte vețuiau printre noi..." „...o pierderea *cea mai* dureroasă a neamului nostru dela Eminescu încoace"... „unul din *cele mai* bogate *și mai* avîntate spirite creatoare..." „unul din sufletele *cele mai* nobile"... „acest sentiment ce sgudue ființa noastră până în adîncurile ei atinge acum *cea mai* cumplită desnădejde"... „una dintre *cele mai* mari valori umane"... „plutea la *cele mai* mari înălțimi ale omenirii"... „a *celor mai* alese însușiri"... „una din *cele mai* înălțătoare *și mai* calde expresii... „*cea mai* înaltă cultură literară și filosofică a omenirii"... „în rîvna lui spre *cea mai* înaltă cultură"... „pierde pe *cei mai* aleși dintre fiii săi"... „conducătorii *cei mai* scumpi ai tuturor generațiilor"... „unul din *cei mai* mari ai neamului"... „în lumea *celei mai* nobile umanități"...

Și toate acestea le-am găsit numai pe trei pagini!

E evident că d. I. A. B. nu s'a controlat în de ajuns. Luăm, de pildă, afirmația: „moartea lui (Cerna) e o mare nenorocire publică, e *pierderea cea mai dureroasă a neamului nostru dela Eminescu încoace*"... Dela Eminescu încoace au murit: Kogălniceanu, Brătianu, Haret, Caragiale, Grigorescu, Hasdeu, Gh. Panu... Și dacă aceste nume nu-i spun nimic d-lui I. A. B., îi putem cita și altele, poate mai elocvente: Lascar Katargiu, Alex. Lahovari, General Manu, Gh. Gr. Cantacuzino...

...Nu voim să micșorăm, tocmai acum, pe Cerna. Am vrut numai să arătăm că d. I. A. B. prea și-a dat drumul! Și că niciodată nu e bine să-ți dai drumul așa, fără control.

Tot cu prilejul ăsta ne-am mai amintit ceva: d. S. Mehedinți spunea odată că un străin nu va putea să scrie nici un rînd care să trăiască... Cît va fi suferit bietul Cerna de teoriile acestea, emise de directorul său!.. El, cel mai „străin" dintre toți acei cari scriu în limba romînească, el, care a 'nceput să învețe romînește la vîrsta de 7 ani!

La „recenzii", d. Gîrleanu recenzează pe d. Lovinescu.

„Am cetit, zice d. Gîrleanu, romanul *Aripa morții* al d-lui Lovinescu, „dela un capăt în altul, cum ai bea „un pahar cu apă, cînd ți-i sete, pe

„nerăsuflate. Asta inseamnă, după ju-„decata mea burgheză, —fără eche-„ruri și compasuri,— că romanul e „bun".

— Asta nu prea inseamnă.. asta! ar zice unul mai puțin burghez. Căci un „burghez" poate ceti pe nerăsuflate și Crimele Parisului sau Rocambole... Iar dacă judecata d-sale burgheză n'are „echeruri și compasuri", cine il pune să facă critică?

D. Girleanu e tare in critică, ca d. Lovinescu in literatură.

Sau viceversa.

Noua Revistă Romină. Intr-un Nr. trecut, recenzindu-se *Junimea Literară*, mi se pare, i se cita a batjocură un vers:

„Copiliță scurtă, groasă"...

Mai intâiu, cind recenzezi o revistă, nu e corect să-i citezi un vers dintr-o culegere de poezii populare. Al doilea, poezia din care se citează acest vers, nu e urită:

Copiliță scurtă, groasă,
Nu ști' țese, nu ști' coasă,—
Dară 'mi place că-i frumoasă!

Versurile acestea *populare*, dela care nu poți cere mai mult, au cel puțin frescheță și un ton de sinceritate naivă, pe cind cele „culte" din Noua Rev. Rom., n'au nimic decit acreală și pretenție.

E evident că cei dela Noua Rev. Rom. nu dau astfel dovadă nici de gust literar, nici de pricepere și corectitudine prea multă.

Dar nu la constatarea asta, banală, am vrut să ajungem. Ea ne dă numai prilejul citorva reflecții de un ordin mai general, in privința acelora cari fac publicistică in țara noastră.

Ni s'a intimplat adeseori să stăm de vorbă cu oameni, a căror specialitate nu era literatura (ingineri, judecători, medici, ofițeri) dar care se pricepeau de minune la literatură. Nu odată am rămas uimit de bunul simț, judecata limpede și gustul de care dădeau dovadă, fără ca in viața lor să fi publicat un singur rind.

Pe de altă parte, și mai adeseori, am văzut gazetari, publiciști, critici și criticei, cu desăvirșire proști și fără un dram de gust literar. S'ar părea că aceștia se recrutează, in marea lor majoritate, dintre elementele cele mai incapabile ale neamului nostru. Și e o ironică anomalie că tocmai aceștia și-au luat sarcina de a lumina pe *ceialalți!*

Această anomalie s'ar explica poate prin faptul că, până in timpul din urmă, publicistica in genere nu putea trece, in țara noastră, drept o carieră. Chiar literații de talent erau priviți cu un fel de ironie,—dar mite ceilalți?... De aceia poate, aproape toți oamenii inteligenți și de bun simț, chiar dacă aveau oarecare aptitudini și pricepere la cele literaricești, și-au indreptat activitatea spre alte ramuri mai pozitive. Iar in publicistică au intrat, pe lingă cei puțini cari simțeau in ei porunca irezistibilă a talentului, toți naufragiații, băeții fugiți din liceu, etc..

Imi vine in minte un caz tipic.

In clasa a cincea de liceu am avut un coleg greu de cap, un *cdec* al clasei, pe care-l găsisem acolo și eu și seria din naintea mea.

Intr-un rind am venit mai de vreme la școală. L-am găsit invățind,— nu mai știu la ce materie. Se plimba de colo până colo, prin curte, avind in mină o carte pe care o ținea inchisă la spate, cu un deget intre file.

— Ce faci? l-am intrebat.

— Prepar! mi-a răspuns el grav. Și deschizind cartea, ceti o frază neisprăvită: „Pe coastele Suediei sint terase". Apoi inchise cartea și pe cind se depărta il auzii mormăind:

„Pe coastele Suediei sint terase... pe coastele Suediei sint terase... pe coastele Suediei sint terase"... M'am intilnit cu amici, am făcut o *capră*... Peste vr'un sfert de ceas m'am apropiat iarăși de el să-l invit la joc. „Pe coastele Suediei sint terase... pe coastele Suediei sint terase... pe coastele Suediei sint terase..." mormăi el fără să mă bage 'n samă. Nu știu cit a mai trecut. Pe poartă intra profesorul de latină.—„Pázea, că vine!" zic. „Pe coastele Suediei sint terase"... imi răspunse el incet, bălăbănind din cap.

...Și astăzi, fostul meu coleg e critic simbolist.

P. S. Scrisesem rindurile de mai sus cind am primit ultimul Nr. (4) al Nouăi Reviste Romine. La o rubrică din coadă, unde se face „critică", sint citate niște versuri de d. Goga, cu mențiunea că: „Ele reprezintă „ceva din *geniul* definitiv al *mediocri-„tăței* și merită să rămină prin intuiția cu care *fug de orice interes*".

Formula e ciupită pe de-a'ntregul din *Flacăra*.

Intr'adevăr, iată ce găsim in *Flacăra* (Nr. 30) la „Ecouri":

„Jean Aicard... a publicat de curind „un nou volum de poezii... care pot „fi sorotite, precum spune un critic „in deobște sever, ca o operă a *„geniului mediocrității*", pentru „remar-„cabila statornicie cu care autorul *se „dispensează de a fi interesant*""!

Așadar *Noua Revistă Romînă*,—s'o potrivi nu s'o potrivi, aplică d-lui Goga o formulă, furată aproape cuvint cu cuvint din *Flacăra* ...Și d-l Lovinescu doarme!

Ecoul. *Organ pentru apărarea intereselor funcționarilor comerciali. Anul al IV, No. 4.* Apare lunar. Are articole, curat scrise, potrivite cu titlul revistei, polemici pe chestii de specialitate și duce campanie pentru respectarea repausului duminical.

Relevăm „Scrisoarea unui băiat de cîrciumă", care spune lucruri dureroase.

Revista Porturilor și Navigațiunii Comerciale (April, 1913).

Revista Marină (April, 1913).

Nu avem intențiunea să rezumăm articolele și studiile din aceste două reviste: sint lucrări de specialitate, care se adresează unui public anumit și pe care cei interesați le vor căuta desigur la origine.

Voim numai să semnalăm apariția lor ca un semn imbucurător de progresele ce sub ochii noștri țara le realizează treptat in diferite ramuri de activitate. Căci e evident că, pentru-ca cineva să scoată o revistă specială, trebue să știe că nevoia ei este simțită. Și apariția in anul acesta a două reviste de marină, tocmai in momentele cind problema marinei militare și comerciale, cum și problema raporturilor noastre economice cu țările cu care nu sintem in legătură decit pe apă, se pune cu o nouă vigoare, e cu totul caracteristică.

Vom mai nota numai, ca lămurire pentru cei ce ar dori să și le procure, că cea dintâi revistă apare la Brăila și se ocupă mai mult cu cercetări de domeniul practic, pecind cealaltă se tipărește la Galați și e o revistă de cultură generală pentru marinari, consacrind și literaturii citeva pagini. Ambele reviste sint, insfirșit, ilustrate, oferind cetitorilor vederi din porturile Romîniei și ale altor țări, lucrări din șantiere, etc.

Les Documents du Progrès (April, 1913).

Intr'un articol relativ la **problema inarmărilor**, dr. *R. Broda* face o propunere practică pentru a se pune stavilă creșterii din ce in ce mai costisitoare a inarmărilor și pentru a se stabili intre Franța și Germania relațiuni bazate pe alte norme decit cele actuale. Autorul constată că, deși in Ger-

mania nimeni nu dorește un războiu cu Franța (cel mult dacă există cițiva partizani ai unui războiu naval, cu Anglia), totuși politica de înarmări e acea care domină și se afirmă tot mai mult. In fața acestei stări de lucruri Franța ar avea de făcut aceste două lucruri: mai întăi să închee, cu toate țările care vor voi aceasta, tratate de arbitraj obligator, și cind aceste țări vor fi majoritatea, Germania va primi și ea această bază pentru relațiile internaționale; iar în al doilea loc, să facă cu Germania ceia ce a făcut Anglia în chestia marinei de războiu: să declare hotărit că orice va face Germania, Franța va păstra o anumită proporție a înarmărilor; atunci Germania înțelegind că raporturile de forță dintre cele două țări nu se vor putea schimba, va renunța la cheltuelile zădarnice reclamate de sporirea forțelor sale militare.

Pentru asta însă se cere ca spiritul public din Franța să respingă tendințele războinice ale imperialiștilor și naționaliștilor și să nu urmărească decit echilibrul forțelor, care singur poate garanta pacea și dezvoltarea normală a vieții internaționale.

Pangermanismul și panslavismul este titlul unui mic articol, a cărui concluzie e că superioritatea culturală și economică a Germanilor asupra Sl vilor fiind evidentă, Germanii „pot domina pe Slavi fără să-i cucerească" și că „scăparea Germanilor consistă în utilizarea iscusită a enormelor forțe slave", întrucit ar fi o nebunie să se ațițe șaptezeci de milioane de Germani contra a mai bine de o sută milioane de Slavi. Pericolul „panslavismului" nu trebue să creeze „pangermanismul". Cit despre Slavii din țările germane, ei nu au pentru ce să-și îndrepte privirea spre Rusia cea săracă și înapoiată; lor li-i suficientă *autonomia* în țările în care locuesc. „Un nou stat federal, în care toate națiunile s'ar bucura de aceleași drepturi de autonomie", iată ce ar fi pentru Germania o soluție pentru regularea bunelor raporturi din lăuntru și din afară.

La Nouvelle Revue (April 1913).

Problema Salonicului este titlul unui articol în care *Albert Sausède* examinează chestiunea însemnatului port din Marea Egee, arătind pretențiunile ce se ridică asupra lui de către aliații balcanici, interesele ce se învirtesc în jurul lui și perspectivele situației sale viitoare, după regularea definitivă a conflictului balcanic. Inainte de izbucnirea acestui conflict, problema Salonicului avea un singur aspect: acel al intereselor austriace. Monarhia Habsburgilor trebuia să-și asigure drumul către Marea Egee și spre Asia. Mai mult, ea nu se putea mulțumi cu orașul și portul Salonic, ci avea nevoe și de hinterlandul acestuia. Era dar vorba de o pătrundere economică în Peninsula Balcanică, după care avea să urmeze și una politică. Azi, după schimbările aduse de războiul din Balcani, Austria trebue să renunțe la Macedonia și să se mulțumească cu influența pe care își va ciștiga-o în Albania. Asupra Salonicului se ridică dar pretențiile aliaților balcanici, Grecii și Bulgarii în primul loc, Serbii mai apoi și mai indirect. La drept vorbind, Serbii nu pot nici nu pretind Salonicul, dar doresc să se poată folosi de acest port pentru nevoile lor economice, mai ales că nu au nici un port până azi; dar chiar de vor obține un port la Adriatica, tot au nevoe de accesul la Marea Egee. Serbia ar fi deci foarte mulțumită ca Salonicul să devie un *condominium* al aliaților balcanici. Mai direct interesați pentru Salonic sint Grecii și Bulgarii. Din punct de vedere etnografic Grecii au superioritatea: ei sint vre-o 15—20 mii în Salonic (la o populație de 120 mii de oameni, din care jumătate sint Evrei), pe cind Bulgarii aproape nu sint în Salonic. De aceia Grecii sperau că, luînd Bulgarii Adrianopolul, nu vor mai avea pretenție asupra Salonicului. Aceasta însă nu s'a întimplat, căci în opinia publică bulgară este un puternic curent pentru a se reclama Salonicul, aducindu-se ca argument sacrificiile mari făcute de poporul bulgar în războiul cu Turcii. Cum se va regula chestia Salonicului nu se poate prevedea, soluțiile fiind de pe acum mai multe. E sigur însă că propășirea acestui port atîrnă mult de solidaritatea aliaților balcanici,—dar tocmai această solidaritate slăbește acum cind pericolul comun a dispărut, și complică astfel problema Salonicului.

Revue Politique et Parlementaire. *W. Martin* într'un studiu asupra **noii legi militare a Germaniei,** dă detalii interesante asupra acestei legi și a împrejurărilor care au provocat-o. Noua lege însamnă pentru Germania o creștere armată de 117 mii oameni, creștere superioară aceleia pe care a realizat-o în 38 de ani, între 1873 și 1911,—interval în care efectivul armatei în timp de pace s'a ridicat dela 401 mii la 544 mii oameni. Socotind sporul de 40 mii oameni votat în 1911, creșterea armatei germane între 1911 și 1913 e de 157 mii oameni, forța ei numerică în timp de pace va fi dar la sfirșitul anului acestuia de 700 mii oameni. Motivele care pot explica noua lege și din care unele au fost, în discursul său din Reichstag, desvoltate de cancelar sint următoarele: eșecul proectelor marocane ale Germaniei, desvoltarea patriotismului în țările vecine, întărirea alianței franco-ruse, în primul rînd recentele schimbări din Balcani. Deși autorul recunoaște valoarea relativă a acestor motive, ele nu i se par suficiente pentru a justifica nici creșterea armatei atît de enormă, nici aplicarea de o răpegiune excepțională a legii. In ce privește Statele Balcanice, primejdia e după el numai aparentă; în urma războiului ele vor rămînea mult timp epuizate și nimeni nu poate garanta că Bulgaria va gravita totdeauna spre Rusia. Alte motive ascunse, crede autorul, au îndemnat guvernul german la acest pas. Cu prilejul amintirii războiului de eliberare din 1813, exploatînd sentimentele patriotice ale nației, el a putut executa planuri de o origină mai veche. Cauza lor nemărturisită e dorința Germaniei de a fi tare și de a păstra hegemonia militară pe continent; mai mult însă, e teama împăratului și a nobilimii prusiene de forța mereu crescindă a socialismului. In fața dușmanului intern, nefiind sigur pe rezerviști, mai toți incorporați în sindicatele socialiste, guvernul vrea să aibă totdeauna la dispoziție o mare armată activă care să cuprindă toată tinerimea imperiului. Cheltuelile necesitate de noua lege întrec un miliard. Pentru a le acoperi, cancelarul nu a putut merge la noi impozite indirecte, din cauza statelor federale care s'ar fi opus la această măsură, nici nu a putut introduce impozitul pe succesiuni, pe care l-ar fi respins conservatorii și centrul. Influențat de renumitul economist Adolf Wagner, cancelarul s'a hotărît să recurgă la un impozit extraordinar pe proprietate, impozit consistînd într'un procent uniform de 0,5% la orice avere mai mare de 10,000 mărci. Dar averile sint foarte greu de evaluat, fraudele în privința valorilor mobiliare nu pot fi evitate. După părerea cunoscutului economist din München, Lujo Brentano, din punct de vedere economic, această reformă însamnă un salt în necunoscut și legislația financiară pe care o inaugurează are un caracter de expedient de o extremă imprudență. Cum s'a văzut și la discuțiile din Reichstag, acțiunea guvernului ger-

man in această privinţă pare a fi lipsită şi de claritate şi de necesitate.

El e condus in realitate, caşi cercurile curţii, de liga pangermanistă a războiului, care are in fruntea ei pe generalii Keim şi Liebert, factor ocult şi puternic care indreaptă politica germană in această direcţie atit de primejdioasă pentru pacea europeană.

Revue Hebdomadaire. Intr'o cronică intitulată: **chestia celor zece romane,** *André Chaumieux* răspunde la intrebarea pusă de un jurnal parizian, care sint cele zece romane care merită primul loc in literatura franceză?

Căutind să rămină numai pe terenul estetic şi ţinind seamă de condiţiile genului, Chaumieux alege din romanele secolului al XVII-lea numai La princesse de Clèves al d-nei Lafayette. Pantagruel a lui Rabelais din secolul XVI-lea şi Astrée a lui D'Urfé dela inceputul secolului al XVII-lea nu i se par adevărate romane.

Din romanele secolului al XVIII-lea merită după el primul loc: Gil Blas al lui Lesage, Candide al lui Voltaire, Les liaisons dangereuses al lui Laclos.

Din romanele secolului al XIX-lea alege din operele lui Balzac pe Cousine Bette, dintre ale lui Stendhal, Chartreuse de Parme. Urmează apoi: Adolphe al lui Benjamin Constant, Dominique al lui Fromentin, Carmen a lui Mérimée. Dintre romanele lui Flaubert, Madame Bovary. Romane de primul rang ca: Manon Lescaut, La nouvelle Heloïse, Graziella, René, Les Misérables lipsesc din această listă, fiindcă au, după Chaumieux, un caracter mai mult liric sau doctrinal şi nu sint adevărate romane psihologice sau romane de observaţie.

Rivista d'Italia (Martie 1913). *R. Ribolla.* **O boală a ţărilor tropicale.** Boala aceasta se numeşte *Bilharziasi* şi e dintre cele mai răspindite in ţinuturile intertropicale. Ea atinge mai cu samă populaţia agricolă şi formează un adevărat flagel social. Boala e endemică, cu mers cronic, şi prezintă ca simptom caracteristic emisiune de singe prin urină şi fenomene disenterice. In 1851, doctorul Bilharz a descoperit la Cairo că pricina acestei boli era un parasit din ordinul trematozilor: *Schistosomum hoematobium;* in cinstea descoperitorului boala fu numită *Bilharziasi.* Ea e răspindită pe coastele orientale ale continentului african (Sudan, Uganda), in Arabia, Siria, Persia, Armenia, China şi Japonia. Fergusson a constatat acum in urmă că jumătate din populaţia agricolă a Egiptului e atinsă de această boală. Vermele, care provoacă această boală, trăeşte in sistemul venos al omului.

Cum pătrunde el in organismul omenesc? Ouăle acestui parazit, ajungind in contact cu apa, se umflă; invălişul lor se rupe şi ese un embrion foarte mobil care, pătrunzind in organismul omenesc, se localizază in ficat şi se transformă in verme perfect. De mult se emisese ipoteza că acest parazit, mai degrabă decit prin calea bucală, ar pătrunde prin porii peiii şi că de-aceia boala loveşte mai mult populaţia agricolă, pentrucă aceasta umblă cu picioarele goale prin locuri umede. Acum de curind doi savanţi japonezi, *Katsurada* şi *Hashegawa,* au demonstrat că, ţinind timp de o oră şi jumătate o pisică cu picioarele in apă infectată de acest parazit, se obţine la acest animal o infectare intensă; autopsia, după o lună, arată prezenţa a mii de vermi adulţi. Confirmarea absolută a penetraţiei prin piele a dat-o de curind *Bandi,* care a studiat in Tunisia această boală. El a observat că la Gafsa există o baltă de ape termale cloro-sodio-magnesice, in care adolescenţii indigeni obişnuesc să se scalde; la toţi cei ce se imbăează in acea apă, el a constatat existenţa Bilharziasei. Boala, care la inceput e uşoară, ajunge cu timpul, prin inmulţirea paraziţilor, foarte gravă şi provoacă in cele din urmă moartea, mai ales prin complicaţiuni care ating rinichii şi provoacă uremie. Parasitul nu se poate inmulţi in organismul omenesc, insă sint foarte dese cazurile de reinfecţiune, care constitue pericolul cel mai mare de agravare a boalei. Embrionul, care pătrunde in organismul omenesc, nu se poate dezvolta din ou, decit in apă; dar, odată eşit din ou, nu poate trăi in apă mai mult de două zile; astfel apa, fiind ţinută timp de două zile, va putea fi întrebuinţată fără primejdie. Singurul mijloc sigur de profilaxie, este evitarea de a merge cu picioarele goale prin locuri mlăştinoase.

Deutsche Revue (April 1913). *Sir Charles Bruce:* **O punte intre tripla inţelegere şi tripla alianţă.** Redacţia acestei reviste a pus de mult in discuţie această temă, publicind numeroase articole a diferiţi oameni politici germani şi străini. Sir Charles Bruce e partizanul ideii că intre cele două mari grupe de puteri, care ar avea ca urmare inlăturarea neliniştii ce de ani domneşte in politica europeană şi micşurarea pregătirilor militare ce apasă atit de greu popoarele, ar fi posibilă numai prin apropierea celor două mai puternice reprezentante ale celor două grupe: Germania şi Anglia. El urmăreşte in acest articol progresele pe care incercările de apropiere intre aceste două popoare le-au făcut in ultimele timpuri. La 30 Oct., anul trecut, a avut loc conferinţa germano-engleză la Londra, in care s'a discutat toate interesele economice commune ambelor ţări. In această conferinţă, dr. Carl Rathgen, spre a dovedi importanţa raporturilor comerciale dintre Anglia şi Germania, a arătat că in anul 1911 Germania a importat pentru 39 milioane pfunzi mărfuri engleze. Nici o ţară independentă nu există, in care Anglia să exporteze atita, şi dintre colonii numai India stă mai sus. Germania singură importă mai multe mărfuri engleze decit Rusia şi Franţa împreună.

Criza politică din Balcani a dovedit că o rivalitate anglo-germană nu mai stă in centrul raporturilor dintre tripla inţelegere şi tripla alianţă.

Cuvintarea admiralului V. Tirpitz, ministrul de marină german, a dovedit că rivalitatea in privinţa flotei, nu mai e ca altă dată şi că raportul de 1, 6: 1, aşa cum l-a arătat ministrul englez Churchill, e primit de Germania.

Cuvintarea ministrului de externe german v. Jagow a constatat că, in chestiunile provocate de criza balcanică, intre Germania şi Anglia a domnit o inţelegere deplină, iar discursul ambasadorului german din Londra, Prinţul Lichnowsky, cu ocazia zilei de naştere a impăratului Wilhelm, a constatat cit de necesară e armonia intre poporul britanic şi cel german pentru menţinerea păcii europene. Politica care ar trebui urmată, zice autorul, trebue să ţină seamă că o apropiere intre Germania şi Anglia poate fi durabilă şi folositoare numai intr'atita cit Anglia va putea atrage in această direcţie şi pe Franţa, — o sfărmare a inţelegerii Anglo-Franceze ar fi fatală. Anglia trebue să convingă pe Francezi că, in apropierea sa de Germania, ea nu urmăreşte decit interesul păcii europene, şi că o asemenea inţelegere nu are nimic duşmănos către Franţa, după cum nici inţelegerea cu Franţa nu trebue să insemne o duşmănie impotriva Germaniei.

Srpski Knjizevni Glasnik (Belgrad, Martie, 1912).

Vorbeşte nu cu simpatie de mişcarea Romînilor Macedoneni care cer autonomia Macedoniei sau înglobarea lor în viitorul stat al Albaniei, însă şi aci ca un corp naţional romînesc autonom. Nu vorbesc cu simpatie de asta, fireşte pentrucă Sîrbiei nu-i poate conveni autonomia Macedoniei; căci atunci, oraşele şi ţinuturile cucerite în războiul balcanic şi ocupate de ea, ar urma să nu rămînă, cum speră şi vrea, parte integrantă din regatul Sîrbiei. Apoi, evident, tot de aceasta nu-i convine acesteia nici crearea unei Albanii, căreia i s-ar da şi Novibazar şi alte părţi din vechia Sîrbie şi Macedonia propriu-zisă, pe care acum le-a ocupat şi le administrează Sîrbia.

De altfel, acesta fiind ca motivul sufletesc, poate, revista nu priveşte cu simpatie nici cererile Romîniei de a i se da rectificare de hotar cu Silistra dela Bulgari. Zice că nu avem dreptate în această privinţă. Dar, observă totuşi că „singurul punct în care Romînia poate avea dreptate este cînd cere ca Aromînii, care vor face parte din diferitele state balcanice aliate care i-au luat prin cucerire în acest război, să-şi păstreze numele şi limba lor", dar şi aceasta, adaogă îndată revista, „dacă ei înşişi cer". Se vede că revista e informată că Arminii înşişi (sau unii din ei ?) n-ar pretinde nici păstrarea numelui şi a limbii lor romîneşti...

1913. ANUL VIII MAIU. No. 5.

Viaţa Romînească

Directori: C. STERE şi DR. I. CANTACUZINO

SUMAR:

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Cuza-Vodă 52

1913

Viaţa Romînească apare lunar cu cel puţin ..0 de pagini. — Abonamentul în ţară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei. — Pentru învăţători, preoţi de sat şi studenţi: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 15 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h. Numărul 2 coroane.—Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă.—Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei; Numărul 2 lei 50 b.—Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Condițiile de abonare

IN ȚARA:

Pe an	18 lei
Pe jumătate de an	9 „
Un număr	2 „

Abonații care nu-și vor achita abonamentul în mod direct vor trebui să plătească în plus 4 lei pe an și 2 lei pe ½ an, ca indemnizare pentru incasatori.

Pentru invățători, preoți de sat, primari și funcționari sătești, studenți și elevi, pe an 15 lei, pe jumătate de an 7.50.—(Aceștia pot plăti in trei rate a cite 5 lei trimise cu anticipare).

IN AUSTRO-UNGARIA:

Pe an	15 coroane
Pe jumătate de an	7 cor. 50 h.
Un număr	2 coroane

Abonamentul anual se poate achita in trei rate de cite cinci coroane, din patru in patru luni.

IN BASARABIA:

Pe an	8 ruble
Pe jumătate de an	4 ruble
Un număr	1 rublă

Abonamentul anual se poate plăti la fiecare două luni cite 2 ruble, până la achitare.

IN STRĂINĂTATE:

Pe an	22 lei
Pe jumătate de an	11 lei
Un număr	2 lei 50 h.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înnapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sint rugați să ne comunice și onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Neamul Șoimăreștilor

XVIII.

A avut loc un chef la toartă, cum zic Moldovenii, in castelul lui pan Zubovski. Vinul din pivnicioara lui, de șase coți de lungă și patru de largă, deși nu va fi fost chiar de pe vremea gloriosului rege Sigismund, se dădea cu inlesnire la băut in niște pocaluri mari, albastre. Către miezul nopții șleahticul își săruta oaspeții și incepu a le vorbi cu durere despre micimea timpurilor in care era sortit să trăiască. Nimenea, zicea el, in acele vremi de decadență, nu mai pricepea gustul pentru adevăratele și marile vinători care au desfătat pe strămoși; nimenea nu mai era in stare să invețe un șoim, ori un erete, și trebuia să se găsească el, un boer destul de sărac dintr'un fund al Poloniei, care să amintească pigmeilor de gusturile curate și de petrecerile epocilor de slavă! Dar pentru asta și-a cheltuit averea și și-a indatorat patrimoniul! Pan Nicolai era melancolic și entuziasmat. Era entuziasmat de generozitatea sa și se intrista peste seamă de relele care băntuiau Republica. Nimenea nu mai înțelegea datoriile care leagă pe un cetățean de mărirea patriei. Au uitat să creadă, au uitat să lupte. In nefericita Polonie cei din urmă eroi supt ochii lui se stingeau și domnia-sa îi putea număra cu ușurință pe cele zece degete ale minilor!

«Vai nouă! striga cu lacrimi nobilul. Am ajuns in veacul din urmă. Turcul ne umilește, Tătarul ne calcă hotarul, ticălosul Cazac ridică cerbicea! Ce vom deveni? Până cind ne va roade politica? până cind neințelegerile se vor răzima pe trufia personală? Vom pieri, domnilor mei! vom pieri!» gemea cu durere pan Zubovski și umplea repede cupele cu vin chilimbariu.

Dar la această petrecere aleasă, Leahul, vorbind necontenit, rupse și vălul care ținea incă in neliniște și nehotărire inima răzeșului de pe Răut. Cu multă fereală și foarte pe departe Birnovă intrebindu-l despre alesele obraze care intovărășeau pe Elisabeta Movilovna,—pan Nicolai așeză deodată intre cuvinte necunoscute și răsunătorul nume al boerului Stroe Orheianu!

«Cum? dumneata cunoşti pe pan Orheianu? izbucni, dela locul lui, Şoimaru.

— O, da! răspunse moale şleahticul; noi ne-am împrietenit acu două ierni la Varşovia şi ne-am înțeles de minune. De multe ori am petrecut împreună. E un om gras, are o barbă mare şi ştie să guste numai din vîrful buzelor vinul, domnii mei! Ş'afară de asta cine să nu-l cunoască? V'aşi întreba dacă se poate să nu fie cunoscut tatăl celei mai frumoase fete din Lehia! Fata Moldoveanului, pe cinstea mea, a spăriat pe toţi nobilii Republicei! Nu ştiţi asta? Grozav lucru! Şi eu m'aşi fi amorezat de ea, dac'aşi fi avut numai cu zece ani mai puţin decît am!...»

Straşnic ar fi vrut Tudor Şoimaru să mai întrebe odată pe pan Zubovski dacă într'adevăr fata Orheianului, Magda lui, se va înfăţişa la petrecerea din Ianev! Parcă nu-i venea să creadă; i se umeziră ochii; se învîrtea odaia cu el. Ce însamnă asta? Prin ce încîlcitură a împrejurărilor ş'a întîmplărilor, pornind dela Iaşi pe urmele dragostei, a ajuns aşa de răpede la pragul fericirii lui? Cum de s'au orînduit un hangiu ovreiu, un ţăran prost ş'un şleahtic, în cărarea vieţii lui, ca să-l lumineze, să-i arăte calea, să-l ducă aşa de aproape de Magda Orheianului! Aici s'a aşezat numaidecît degetul nepătrunsului orînduitor ceresc! Zîmbea, aşa de fericit de vestea cea bună, aşa de cufundat în lumea lui, încît pan Zubovski trebui să-l tragă de două ori de mînică şi să-i pue cupa'n mînă.

«Vra să zică mergi? îi strigă el.

— Unde? tresări Şoimaru.

— Cum unde? Te întreb a doua oară, frate dragă! Te întreb dacă mergi şi dumneata la Ianev! Fratele dumitale stă la îndoială! Eu tare vă rog să mergeţi. Aşa de tare vă iubesc şi vă socotesc aşa de buni prietini ai mei, încît fără dumneavoastră nici nu vreau să mă înfăţişez la petrecerea lui Coribut! Haideţi, dragilor mei, cu mine. Vă duc eu. Imi faceţi o mare plăcere!»

Şoimaru îl privea cu gura căscată.

«Mergeţi! strigă Zubovschi. Aşa-i că mergeţi?

— Mergem...» izbuti să îngine răzeşul.

Şleahticul fu foarte fericit de bunătatea pe care o arătau noii lui prietini: îi făceau lui un gust ş'o plăcere; se cuvenea să mai ridice în cinstea lor o cupă de vin, şi să le mai încredinţeze şi alte nobile dureri ale sufletului lui! Dar Şoimaru părea spăriat şi se uita înainte-i cu ochii ţintă. Nu mai rosti până tîrziu nici-o vorbă, şi pan Zubovski rîdea tainic şi făcea din ochi către Bîrnovă,—arătînd prin aceasta că cel mai slab dintre ei intr'ale vinurilor a trecut în lumea celor cu ochi painjeniţi şi limba amorţită...

Tîrziu, rămînînd singuri în odăiţa lor, la lumina unei făclii de seu,—Şoimaru rosti cu glas tînguitor către Simeon:

«Spune-mi, frate iubite, dacă sînt treaz...

— Asta nu pot s'o ştiu... răspunse rîzînd boerul.

— Spune-mi dacă nu visez, şi dacă am auzit bine! Ce se'ntîmplă?

— Ce să se întîmple? taci şi aşteaptă să se desăvîrşească rînduiala care ne poartă pe acest drum... Până acuma tu eşti ca unul care a găsit o comoară... Se uimeşte, nu-i vine a crede, se gîndeşte că aşa lucru e cel mai rar în lume şi'n viaţă, cu toate acestea e adevărat!...

— E adevărat, e adevărat... îngînă Tudor Şoimaru. Parcă mă tem de-o nenorocire!

— Se poate să vie şi asta, grăi Bîrnovă. Scrie la carte că era la Elini un rege care s'a înfricoşat aşa din pricina necontenitelor lui noroace. Fii cu inimă tare, aşteaptă şi culcă-te, ca să fii hotărît mîni... Cine ştie! poate trebue să rîpim pe fată!...»

Şoimaru tresări. Murmură: «Da, acesta a fost gîndul meu...»

Bîrnovă rîdea: «Vezi?—Dar tu te-ai mai gîndit c'avem să dăm cu ochii de boerul Stroe? Ce-are să zică el? El ne cunoaşte!

— La asta nu vreau să mă gîndesc! strigă Şoimaru. Ce-are să facă? Are să ne dee pe mîna gîdelui? Doar i-am scăpat copila dela primejdie. Aşi putea spune că i-am scăpat viaţa... Pe urmă, eu numai două vorbe vreau să schimb cu Magda...

— Bine, bine, fă-ţi tu toate prepusurile şi toate planurile... mormăi Bîrnovă, învălindu-se cu pătura de lînă. De ce ni-i scris, n'avem să scăpăm...

— Cum va da Dumnezeu!...» zise senin Şoimaru, făcîndu-şi cruce. Şi suflînd în luminare, se întinse în aşternut şi închise ochii fericit.—Nu se trezi decît după şase ceasuri, în ziua albă, cu sufletul odihnit şi tare, căci visase toată dulceaţa şi fericirea lumii.

XIX.

In palatul dela Ianev al marelui şleahtic Vladimir Coribut ardeau mii de lumini de ceară parfumată, cînd, după revărsarea serii, pan Zubovski cu prietinii lui îşi făcură loc printre domni şi servi. Lie şi Ilun Tătarul rămaseră la scări, iar Ispas, după porunca lui Bîrnovă, scoase caii din curte, şi-i dosi aproape, în dosul zidului, în ulicioara strîmtă care dădea deodată în mahalaua ovreiască. Lumini şi felinare nu erau acolo, oamenii nu umblau, străjerii toţi slujeau la palat,—aşa încît caii şi cotlonul erau la îndămînă pentru orice împrejurare.

Tudor şi Simeon se gătiseră cum putuseră pentru petrecerea domnească în care intrau. Işi scuturaseră de pulbere catifelele şi dăduseră lustru nou săbiilor şi junghierelor celor dăruite de Cantemir-bei. Bietul pan Nicolai nu ştia cu ce vine în urma lui; nici nu bănuia ce furtună împinge zîmbind în sălile petrecerii; vorbea vesel şi înfăţişa cîtorva prietini vechi, boernaşi

de prin colțuri, pe cei doi nobili străini din părțile Chievului. Bîrnovă saluta adînc; Șoimaru, cu bătae de inimă, cerceta cu ochii în juru-i și aștepta.

Slugi începură a umbla cu băuturi răcoritoare. Nobilul domn și stăpîn al locului, un om cărunt cu înfățișare măreață, își făcu intrarea, iar Zubovski, ca toți ceilalți rînduiți pe lîngă păreți, își plecă adînc spre dușamele fruntea pleșuvă. Se aplecară și cei doi prietini, apoi căutară umbra unui colț. Dar Coribut era prea falnic și prea din apropierea regelui, iar boernașii de țară erau prea mulți: le făcu numai semn de dragoste cu degetele înmănușate, le zîmbi, și se opri între patru ori cinci șleahtici de seama lui. Deși om în vîrstă, credinciosul regelui își purta sprinten anii, și ca unul ce toată viața se învîrtise la curte știa să fie galant și curtenitor cu toate femeile în mătăsuri; de aceia, cum strigă un slujitor în livrea roșie numele văduvei lui Irimia,—el își și îndreaptă pieptul, puse mîna stîngă pe spadă, și cu dreapta își pipăi și-și îndreptă grabnic gulerul drotat de horbotă. Unii din nobili, după pilda regelui, urmau, în acel timp, moda franțuzească.

Doamna Elisabeta intră cu pași rari și cu bărbia înălțată. Deși călca spre treizeci și opt de ani, văduva Irimiei era încă frumoasă și părea tînără. Mijlocu-i era strîns în corset de coarde de fier, și haina de catifea neagră îi stringea sînii, fugea ca un val larg în josul mijlocului, și se prelungea într'o coadă grea, purtată de un copil de casă. Îi luceau zalele unui lanț greu de aur la gît: atîta podoabă avea,—și cercei mari de ametistă în urechi. Pieptănătura îi era îngrijită, în văIurele nesfîrșite, sprîncenele arcuite negru, buzele ușor rumenite, obrazul de-o albeață fără lucire. Deasupra catifelei negre, obrazul acesta frumos și energic avea pecetea stăpînitorilor. Ochii negri numai, îi erau ascuțiți și neprietinoși. — La dreapta ei intră Alexăndrel, al doilea fecior al Irimiei. Pe acea vreme coconul avea numai paisprezece ani. Era subțirel și bălan, blînd la înfățișare ca răposatul voevod, și purta cu gingășie strălucitul straiu leșesc. Îndată după ei, înaintară două din cele patru fete ale Elisabetei, cele mai tinere: Caterina și Ana. Cea dintâi mai ales, deși purta straiul mohorît al pribegiei, era de o frumusețe nespusă: era maica ei, mlădie, fină, plină de focul tinereții. Pentru ea se făcuse această primire regească, — și'n preajma ei căta să se așeze nobilul și viteazul Samoil Corecki. — Coribut, cu pași repezi, eși înaintea Doamnei, se închină după toate regulile etichetei, se socoti fericit de cinstea ce i se făcea, — și dîndu-i mîna o duse ș'o așeză într'un jilț aurit.

Tudor și Bîrnovă, fără să și dea seama pentru ce, erau mișcați. Femeia aceia mîndră era soața domnului moldovenesc; și copiii aceia erau odraslele lui. Umblau în țară străină pribegi și despărechiați. Unul lipsea și pierea la Nistru în valuri; fetele celelalte, măritate după papistași, grăiau limbi străine în țări îndepărtate. Erau goniți de țara lor, — deși către ea îi în-

drepta cu îndîrjire Doamna. Pentru aprigul ei dor de domnie se risipea sînge și curgeau lacrimi. Cu toate acestea Bîrnovă, mai amestecat în luptele lăuntrice ale Moldovei, nu simțea în suflet ură. Iar Șoimaru parcă era străbătut de o mișcare de dragoste către copiii așa de gingași, așa de senini și așa de nefericiți.

Cum se așeză Doamna în scaunul ei, și cum o împresurară șleahticii cei mari, — porni în odaia de alături o muzică lină de viori și viole, întovărășite de bătăile moi de strune ale harfei. Erau muzicanți aleși dela Varșovia, cîntînd pe instrumente cu forme ciudate, o melodie dulce și subțire ca o tremurare de ape cristaline: ceva blînd, ceva gingaș și străin,—cum n'auziseră în viața lor asprii Moldoveni.

«Acesta-i Corecki...» zise deodată cineva lîngă ei.

Viteazul Leah care a cutreerat Moldova era un bărbat spătos de treizeci de ani, palid și cu ochii mari, negri. Se înclina zîmbind asupra Domniței Ecaterina, îi sărută mînuța albă, apoi își ridică ochii de foc ș'o aținti. Ea rîdea sfioasă și-și ferea ochii, răspunzînd ceva din vîrful buzelor la o întrebare îndrăzneață.

Dar deodată viorile și harfa conteniră și Șoimaru se cutremură și îngălbeni în colțul lui. Zărise lîngă doamnă și lîngă fetele Irimiei pe Magda Orheianului. Cînd venise? pe unde se strecurase? Cum de nu băgase el de seamă? Ea era. Avea zîmbetul ei copilăros și ciudat, și era cea mai frumoasă, singura lumină între toate luminile stinse.

Bîrnovă își simți brațul strîns ca'ntr'un clește de fier.

«Ce este? întrebă el în șoaptă.

— Iat-o!» îi suflă la ureche Tudor Șoimaru.

Sîngele îi năvăli în față și inima-i bufnea cu grabă în coșul pieptului.

O urmărea ș'o sorbea cu ochii. O văzu depărtîndu-se cîțiva pași de grupul Doamnei și trecînd spre o perdea grea de postav care acoperea fereastra. Căuta cu privirile pe cineva. Apoi zîmbi și-și clătină capul c'o tremurare dulce, știută prea bine de Șoimaru. Bîrnovă apucă pumnul stîng al răzeșului și-l strînse la rîndul lui cu putere, căci spre Magda înainta zîmbitor un tînăr cu părul bălai și buclat, cu ochii albaștri. Numai nasul drept și bărbia adusă înainte arătau energie pe obrazul lui frumos. Purta un dolman ușor aninat numai pe un umăr și ținut de un șnur de aur. Mănunchiul săbiei întoarse era bătut în pietre scumpe. Mîna răzimată pe sabie ținea și cușma cu pană prinsă cu bumb de rubinuri care fulgerau roșu.

Șoimaru își înăbuși un geamăt. Închise ochii. Cînd îi deschise, văzu sînge. Totuși avu putere să întrebe cu liniște pe vecinul necunoscut care sta și privea lângă el.

«*Panie!* rogu-te să nu te superi. Eu sînt străin și nu cunosc lumea de aici. Ai putea să-mi spui, luminăția-ta, cine-i tînărul din dosul Doamnei, lîngă perdea?...

— Acel care spune vorbe dulci fetei celei năltuțe?

— Da.

— Acela-i om de soiu, e un nepot al Radzivililor: îl chiamă Pavel Minski. E Litvan și are moșii de nu le mai știe marginile... Aici, vorba lui cu fata trebue să aibă un înțeles... Am auzit eu zvonindu-se ceva... Fata i-a unui boer moldovean. În adevăr, frumoasă, precum am auzit. Trebue să fie om deștept și șiret boerul acela de vreme ce vra să izbîndească a avea un așa ginere ales!...»

Vecinul se trase înapoi. Șoimaru întorsese spre el o privire cruntă. Bîrnovă simți că mîna pe care o ținea tremură, — apoi se răsuci și se smunci năprasnic din încătușare. «A venit clipa primejdiei!» cugetă ca'ntr'o fulgerare înțeleptul boer. Privi în juru-i: nu vedea nicăeri pe pan Nicolai Zubovski. Măsură depărtarea până la eșire și văzu că are de făcut zece pași. Se trase mai aproape de ușa aceia care era scăparea la primejdie, — și-și căută alene și nepăsător un loc îndăminos.

În vremea asta, cașicum nimic n'avea să se întîmple, urmărea cu ochii foarte liniștit pe tovarășul său. — Șoimaru își făcu greu loc cu coatele. Nu mai cerea ertare, nu mai asculta mormăirile și înjurăturile care-i izbucneau pe urme.

El avea un singur scop: să se apropie de Magda.

Cînd fu la doi pași de ea, viorile și violele începură iar...

Auzi glasul dulce al fetei Orheianului într'un ușor tril de rîs: «Îmi place... îmi place muzica, pan Minski!

— A, nu, zicea tînărul, mie nu-mi mai place, căci mă'mpiedecă s'aud glasul tovarășei mele!»

Încet și cu obrazul ca de piatră, Șoimaru se apropie și atinse cu umărul, ca din nebăgare de seamă, pe Litvan.

«Mă rog, ce'nsemnează asta!» întrebă șleahticul scurt, întorcînd capul.

Magda, dînd în această clipă cu ochii de răzeș, deschise gura și ar fi slobozit un țipăt, dacă uimirea nu i-ar fi fost așa de cumplită. Părea împietrită, și se făcu albă ca varul. Șoimaru se temu chiar o clipă că va cădea moartă la picioarele lui.

«O greșală, pan Minski, zise cu liniște oșteanul; am vrut să spun un singur cuvînt Domniței.

— Poftim!

— Un cuvînt tainic...»

Litvanul privi nedumerit la Șoimaru, — apoi la fată.

«Un cuvînt tainic? vorbi el cu dispreț, și-l privi din creștet în tălpi. Eu văd că Domnița nu răspunde. Nici nu te cunoaște!...»

Răzeșul se simți umilit de privirea mîndră a șleahticului, de înfățișarea lui bogată, frumoasă și sigură. Pentru întâia oară în viață se simți mai mic lîngă altul: și asta din pricină că judecător era o femee care tăcea. «De ce tace?» se gîndea Tudor cu moartea în suflet.

O clipă ochii Magdei fulgerară spre el. I-au îndreptat o rugă? o rază de dragoste? o săgeată de nepăsare?

«Domniță, zise Litvanul, cine este domnul acesta?

— Nu-l cunosc!...» răspunse cu glas dulce și gingaș fata Orheianului.

Șoimaru nu-și dădea seamă că lîngă el stătea poate un logodnic, și încă unul din cei mai frumoși și mai bogați logodnici ai Lehiei. El primi ca o lovitură de măciucă în creștet răspunsul fetei, — și tremurarea ei de pleoape i se păru clipire de fulger în furtună. În sufletul lui se răsfrîngea parcă aceiași fulgerare și începea să bîntue vijelia. Pipăi mănunchiul paloșului, apoi strînse cu stînga jungherul lui Cantemir. Nu știa ce face. Credea că stă în loc de-o veșnicie, și nu trecuse decît o clipă dela răspunsul fetei. — Cînd în fața lui s'a așezat ca un nour greu boerul Stroe? de unde a răsărit și el? — Minski întreba ceva și-l arăta zîmbind cu bărbia lui adusă înainte. Iar Orheianu, rîzînd larg și scoțîndu-și burta în afară, striga cu nedumerire:

«Cu ce împrejurare pe la noi, pan Tudore? L-ai văzut, Magdă, pe dumnealui?...

— Domnița, — se amestecă Litvanul, nu cunoaște pe acest străin.

— Nu-l cunoaște? a! da! de unde să-l cunoască! strigă Orheianu rotind între cei trei o privire vicleană. Și chiar dacă l-ar fi văzut undeva, de unde își mai poate aduce aminte? Și nici nu înțeleg la urma urmei ce caută dumnealui aici, — căci eu îl știam căpitan în simbria Tomșei!...»

După felul cum s'a ridicat dela locul ei Doamna Irimiei la acest cuvînt, — Bîrnovă înțelese că s'a prăbușit sabia primejdiei asupra răzeșului. «Atunci e un spion!» rosti cu dispreț Litvanul, și trase repede sabia. Se iscă învălmășeală, și Simeon înțeleptul se alătură de ușorul ușii privind cu luare-aminte.

Viorile tăcură. Șoimaru își lăsă brațele în jos ca la o trudă mare. După vorbele repede șoptite ale Doamnei Elisabeta, Vladimir Coribut se întoarse și strecură o poruncă fulgerătoare unuia din copiii de casă. Îndată, după o clipă, pătrunseră slujitorii îmbrăcați în roșu ai nobilului, zmunciră străinului dela șold paloșul și-l luară între piepturi. Șoimaru abia avu vreme, c'o mișcare scurtă, să tragă sub chimir, la spate, jungherul. Era o mișcare de care nu-și mai da socoteală, — căci în inimă i se abătuse disperarea morții.

XX.

În sala de petrecere se făcu o tăcere ciudată. Oaspeții se uitau unii la alții, așteptînd o lămurire, presimțind ceva grav. Pan Vladimir Coribut se întoarse de către ușă și dădu cîteva deslușiri Doamnei Elisabeta:

«Spionul va fi pus la oprire și mîni îl vom cerceta...» sfîrși el.

Atunci unul din cei mai mari boeri moldoveni din suita Doamnei, vornicul Nistor Ureche, om nalt cu ochi vii, cărunt și bărbos, — se apropie aducînd de braț pe Orheianu.

«Se pare că vom descoperi lesne cheia intîmplării, luminată doamnă, cuvîntă el, c'o voce groasă, rară și adîncă. Și se întoarse și spre Coribut, cu care era bun prietin: Pan Vladimir, ascultă și dumneata! Știți ce spune dumnealui jupîn Stroe Orheianu? Din vorba lui m'am lămurit deplin...»

Stroe își făcu loc, cu trupul lui mare, înclinîndu-și pletele lucitoare spre Doamna Irimiei.

«Iată despre ce-i vorba, măria-ta, grăi el. Intr'o împrejurare oarecare, după lupta cu vicleanul Tomșa și cu păgînii, am văzut pe acel oștean în tovărășia lui Cantemir...

— Se poate? zise Coribut înălțînd sprîncenele.

— Pre cinstea mea, măria-ta, și domnii mei! adăogi grabnic Orheianu. N'am putut atunci să le arăt mînia și disprețul meu, căci eram la o strîmtoare, dar i-am cunoscut, ș'a trebuit să-i sufăr, măria-ta și domnii mei, deși eram desgustat ș'așî fi vrut mai degrabă să-i văd înălțați în furci!...»

Nimeni n'avea vreme să întrebe de amănunțimi pe pan Orheianu. Toți ridicară capetele și-și ațintiră ochii asupra vornicului Nistor, căci glasul lui greu răspundea parcă bănuelii tuturor:

«Eu socotesc, vorbi el, că spionul a venit cu rost între noi. Cantemir, după cît știți cu toții, a trecut hotarul și pradă cu Nohaii lui. Ce caută aici un oștean din leafa lui Tomșa și legat cu beiul din Bugeac?...»

Toți tăcură. Doamna Irimiei avu o înfiorare și privi spre coconul Alexandru. Ochii ei spuneau limpede teama pentru viața lui. Cei din jur înțeleseră această privire dureroasă. Coribut zise cu tărie:

«Doamnă, îl voiu cerceta eu singur...»

Iar jupîn Stroe pufni și privi c'o mîndrie îndreptățită în jur, căci toți trebuiau să înțeleagă că dumnealui era cel care scăpase de așa grozavă primejdie adunarea. Magda se apropiase și ea și îngenunchiase lîngă văduva lui Irimia; era acuma rumenită de sîngele care-i zbucnise în față, ochii îi erau însuflețiți și se strecurau des spre frumosul și falnicul Minski: parcă el o scăpase teafără dintr'o cumpănă mare. Așa părea mai frumoasă, și tînărul Litvan simți nebunia în sînge, pentru ochii aceia ca două flori stranii. Numai domnul Zubovski nu se găsea nicăeri. O fericită rînduială a zeilor îl făcuse să se despartă de cum intrase în sală de oaspeții lui din părțile Chievului, pentru care, treaz și teafăr, nu mai avea admirația și dragostea ce i le insuflase vinul contimporan cu craiul Sigismund; aproape nimeni nu-l văzuse în tovărășia lor. Totuși era prudent să fie cît mai departe de o afacere așa de gravă și de neplăcută, care-i arăta cît de înșelătoare sînt fețele și cît de dușmane și de trădătoare inimile omenești! Prilej de jalnice tînguiri în castelul lui singuratic dintre plopi!

Cînd văzu că slujitorii cu livrele roșii au cuprins pe Tudor și i-au smult sabia, înțeleptul Simeon se năpusti pe ușă și pe scările de piatră. Doi copii de casă coborau și ei odată cu el, strigînd către cineva pe care-l chema Onesim că stăpînul poruncește oștenilor de pază să vie să ridice și să pue în lanțuri pe un spion prins în palat. «Stroe Orheianu nu m'a zărit, se gîndea boerul; pan Zubovschi sînt încredințat că nu va sufla un cuvînt; cată să mă pun la adăpost și să văd ce-i de făcut...» Prin învălmășeala care se iscase pe scara largă de piatră, cobori, și jos dădu cu ochii de Lie și de Ilun.—Servul lui Cantemir, cu ochii lui mici ca de păcură, înțelese slova care era scrisă pe obrazul lui Simeon Bîrnovă. Lie întrebă și el bănuitor:

«L-au prins? el e spionul de care a venit zvon de sus?

— Da; tăceți; stați liniștiți la o parte...»

Haiducii leșești sosiră cu pași grăbiți sunîndu-și pintenii și șpangile. Iar pe scări, strîns ținut ca o fiară primejdioasă, cobori între slujitori căpitanul Tudor. Fruntea lui goală și fierbinte fu izbită de răcoarea nopții; armele sunară în juru-i; cătușele îi prinseră brațele. Atunci, ca printr'un farmec, se dezmetici, și omul aspru care era în el, bătut de-atîtea focuri și primejdii, se deșteptă. Era prins într'o căpcană, era la o mare primejdie. Incepu să se liniștească, — trebuia să se gîndească fără preget la scăpare! — Deodată înțelese limpede ce s'a întîmplat. Și gîndul lui, izbit și amorțit, atunci, acolo, lîngă Magda, deodată se răsucea și sclipea: ah! acuma îi veneau în minte o mulțime de vorbe pe care ar fi trebuit să le rostească, vorbe ascuțite de mîndrie către nobilul Litvan, cuvinte amare către fata Orheianului, pentru dragostea lui călcată în picioare... Hm! ar fi putut să-i amintească și de Vasca vatamanul, zdrobit pentru ea,—ș'ar fi putut s'o facă să înțeleagă, rînjindu-i, că pentru dragostea ei și el are soarta Cazacului... Dar ar fi putut-o privi adînc în ochi, și'n luminile lui ea ar fi văzut deslușit icoana celei mai arzătoare clipe din viața lui de oștean, — cînd erau amîndoi, alături, pe iarba poenii, și susura ușor pădurea în juru-le! Toate le-ar fi putut face, toate-i veneau acuma limpede, ș'atuncea, în fața ei, rămăsese zdrobit și neputincios!

Privi lanțurile dela mîni, se uită la chipurile haiducilor leși, care-l luaseră între șpangi. Pe lîngă haiduci mai erau și boernași, slujitori ai lui Coribut,—și tresări, zărind la lumina unei facle cum umblă cu liniște între aceștia Ilun, tătarul lui Cantemir. Atunci își înăbuși cu desăvîrșire turbarea și gîndurile, și mintea-i rămase limpede și atentă; căci pentru un om ca el acuma viața avea un preț nemărginit: împrejurarea voiă să i-o scurteze, el deci trebuia să lupte cu îndîrjire, să iasă de-asupra!

In palat petrecerea nu se mai prelungi mult: doamna Elisabeta era neliniștită, și șleahticii auziseră un nume care începea să fie groaznic și aveau vedenia ticăloșiilor și prădăciunilor tătărăști.

«Domnilor, zicea pan Vladimir Coribut, întîmplarea din această seară, deși a fost foarte displăcută, a fost binevenită: căci

ea ne-a amintit că avem o datorie de împlinit față de patria noastră. Fierul și focul Nohailor a intrat în pămînturile dela margine. Nenorocirea se poate întinde. Vă rog să aveți în vedere, înainte de toate, interesul demnității noastre și neștirbirea vechii și glorioasei noastre Polonii... De mîni să adunăm oști și să zdrobim pe dușman !...»

Nobilii, ușor de aprins, se strînseră în juru-i cu ochi licăritori și jurară peirea Nohailor; cu mîna pe mînerele săbiilor, făgăduiră ridicarea lor ș'a căzăcimii. Iar Coribut, care a fost totdeauna legat cu Movileștii și a fost și cuscru Doamnei,—se apropie mișcat de scaunul Elisabetei ș'o mîngîie c'un cuvînt cavaleresc:

«Înaintea domniei-tale se vor pune piepturile nobililor Poloniei !...

— Mulțămesc, pan Vladimir, răspunse văduva ațintindu-l cu privirea-i ageră. Totdeauna am găsit scăpare și scut în Republică. Totdeauna în acest pămînt, care pot zice că e patria mea ș'a copiilor mei,—am găsit ajutor de brațe tari pentru dobîndirea drepturilor asupra Moldovei !»

Coribut tăcu și se înclină. Elisabeta totdeauna găsea un sprijin în numeroasa ei înrudire leșească,—însă Craiul voiă pace cu Padișahul, și nu se cădea ca un sfetnic, față de toată lumea, să facă un legămînt prea vădit. Totuși isteața văduvă a lui Movilă aceasta voiă. La închinarea mută a lui Coribut, își strînse buza de sus între dinți, zîmbi cu grație, privind în juru-i, și se ridică dela locul ei.

După ce doamna, domnițele și coconul se retraseră, adunarea se sparse, nu fără multă vorbă și făgădueli războinice. Elisabeta trimise căpitanului gardei franțuzești pe care o avea în leafă cuvînt de plecare la Liov a-doua-zi în zori. Iar Vladimir Coribut, gînditor, în odaia lui, pecînd se lăsa a lene dezbrăcat de servi, își aminti că are de îndeplinit o cercetare.

«Voiu supune la caznă pe spion mîni dimineață, murmură el. Iar mîni, ziua toată, am destulă vreme să-l spînzur !»

Era trudit și oftă greu, mulțămit că putuse să-și amintească și de asta între încurcatele lui treburi și izbutise a lua o hotărîre. Se lăsă îmbrăcat în halat, își lăsă capul pleșuv să fie învălit în scufă și se întinse c'un geamăt de mulțămire în patu-i cu polog. În lumina celor două luminări de ceară care ardeau pe măsuța de lîngă căpătăiu,—deschise, cum îi era obiceiul totdeauna înaintea somnului, una din cărțile latinești, cu scoarțe tari, care nu-l părăseau niciodată; căci nobilul era om cărturar, spirit rafinat și prietin cu învățații dela școlile cele mari din scaunul crăiei leșești.

Citea pentru a nu știu cîtea oară arzătoarele satire ale lui Decimus-Iulius Iuvenalis. Zîmbea înălțînd sprincenele, cuprins de un fel de bucurie lăuntrică, văzînd cum descopere în stihurile bătrînului poet asemănări cu începuturile de putreziciune a Republicei. Nobilime crudă și coruptă, cugeta el, iată-te descrisă de stilul lui Juvenal,—iată, te văd în senatorii lui, în acei *patres-conscripti* burtoși și bețivani, cari, în loc de interesele duceroase ale patriei, dezbat cu gravitate asupra celui mai bun și mai gustos sos al unui pește de mare !—Puțini sînt astăzi bărbații, cari se pot mîndri că-și închină viața toată binelui public... Și zîmbind, pan Vladimir Coribut uita micile lui scăderi, înălțîndu-se pe aripa fulgerătoare a poetului roman.

Era tîrziu tare după miezul nopții, și luminările de ceară verzue de Veneția se topiseră până la jumătate. Șleahticul scăpase cartea pe învelitoarea ușoară de păr de cămilă,—și intra în plăcerile celui dintăiu somn, cînd, în curtea palatului izbucni o larmă repede și sunară arme. Bătrînul lui serv mazur intră somnoros și poticnindu-se la prag. Își freca ochii repede și bîlbîia:

«Ce este ? strigă Coribut ridicîndu-se în așternut. Cum de nu pot citi în liniște ?

— Înălțime ! gemu servul cu brațele întinse. Vin Tătarii !»

Ce se 'ntîmplase ? Nobilul șleahtic sări desculț și gol din așternutul său și zvîrli într'un colț satirele lui Juvenal.

Cum au îndrăznit necredincioșii să s'avînte așa de departe ? Cum de n'a sosit nici-o știre mai din vreme ? Nu s'a văzut mai întâi lumina incendiilor în satele cazacilor ș'a prostimii ? Nobilii și oștenii din Ianev n'au sărit ca să apere pe domnul lor și onoarea Lehiei ?

«Au pus păgînii foc tîrgului ? urlă el către servul mazur.

— Nu știu, înălțime; așa am auzit strigînd jos și pe uliți, că vin Nohaii...»

Servul nu era prea înfricoșat, însă era fără straie pe el și zbîrlit.

«Cum de îndrăznești să te înfățișezi astfel înaintea mea, păcătosule ? strigă ca glas mare, deodată mîniat, nobilul. Piei dinainte-mi, spurcatule; du-te și vezi ce este ? Nu vine nimeni să-mi dee o știre adevărată ?...»

Mazurul se poticni îndărăt și dispăru în întunecime, iar șleahticul văzu că și el era într'o stare foarte apropiată de aceia a moșului Adam, căci îi căzuse scufa și i se desfăcuse halatul. Se gîndea să se îmbrace repede, căuta o armă, voiă în orice caz să fie găsit c'o înfățișare ceva mai războinică. Aștepta necontenit să intre cineva pe ușă, căci larma de jos nu mai contenea. Dar nu venea nimeni și zvonul încet-încet se potoli.

Atunci, mîniat, magnatul sună clopotul de argint, ceru straele, porunci să se scoale toată lumea și eși îmbrăcat să vadă, cu ochii lui, cărei prostii, cărei fapte necugetate se datora neliniștea nopții lui. Servii îl gătiră;—îl simțeau mînios și umblau în juru-i cu o îngrijorată repeziciune.

Dar de mînia lui și de răcnetele și de bătăile lui din picior, și de pedepsele cu biciul pe care le orîndui gardienilor și străjilor,—cei cinci fugari, cari grăbeau spre Nistru pe cai hodiniți prin lumina zorilor, nu puteau avea știre. Ei numai își închipuiau că după larmă și cercetări de ceasuri,—măria-sa își va re-

vărsa tot puhoiul mîniei; și cînd va afla care a fost adevărata noimă a zvonului despre năvălirea Nohailor, va fi prea tîrziu ca să răpeadă gonași. Dealtminteri goana unor călăreți puțini și singuratici spre ținuturile Podoliei, bîntuite de oștenii lui Cantemir, trebuia să fie cu îndoială, cu încetineală și cu oprire.

Tudor Șoimaru călărea alături de Bîrnovă, încruntat, însuflețit numai de scăparea rîvnită. Turbarea mîniei, durerea inimei rînite toate le călca deocamdată în picioare cu fugarul. Dezamăgirea în adevăr fusese crîncenă, dar viața avea preț cel puțin pentru clipa cea grozavă și viitoare cînd va ținea-o pe copila aceia cu ochi înșelători supt fulgerul privirilor lui. «In viață mai putem avea întîlniri!» cugeta răzeșul și ațintea răsăritul înflăcărat al soarelui cu priviri înverșunate...

Bîrnovă zîmbea și era fericit de întorsătura lucrurilor, după așa de grabnice peripeții. Zîmbetul lui mai ales era îndreptat spre Ilun tătarul, care umbla liniștit și fără gînduri pe harmăsarul lui de Bugiac. — Ilun intrase cu slujitorii cari duceau la închisoare pe Șoimaru; Ilun băgase de seamă gangurile și locul. Iar el, Bîrnovă, cu Lie și cu Ispas, iscaseră larma cea cumplită pe ulițile tîrgului, în puterea nopții, vestind urgia tătărască. In învălmășeala furtunoasă a oștenilor dela palat, Ilun își găsi drumul prin întunecime, ca mîța: — și cu Ilun și cu jungherul de la Cantemir, căpitanul Șoimaru ușor își putu croi o cale grăbită pînă în dosul zidurilor unde așteptau caii. Bîrnovă nici nu mai întrebă dacă fuseseră lovituri și cursese sînge. Jungherul crunt și ochii răi ai răzeșului spuneau ceva, — dar picăturile de păcură ale Tătarului erau tainice ca totdeauna.

(Urmează) **Mihail Sadoveanu.**

SONETE

De inimă-albastră

Trudite cetitor, la fericire
De poți să mai visezi ca altădată,
Ascultă iar romanța fermecată
Cîntată 'ncet de 'ntăia ta iubire.

Pătrunsă de-o suavă tresărire
Incepe inima ușor să-ți bată:
Ca o privighetoare minunată
Suspină 'n tine dulcea amintire...

Și-atunci... tristeța ta surîde par'că:
Prin lacul ei trecutul ca o barcă
Alunecă pe-a apelor oglindă...

Iar gîndul tău e freamăt de chitară
Și-atît cît poate ochiul să cuprindă
E numai cer senin de primăvară.

Păcatul

Zădarnic tragĭ la ușa ta zăvorul
Cînd singurică soțul tău te lasă,
Căci pe furiș tot iți pătrunde 'n casă
Tîlharul cel mai iscusit, Amorul.

Auzĭ foșnind încetișor covorul
Și-o mînă caldă sufletul ți-apasă;
In clipa asta de nimic nu-ți pasă
Și-asculți ce-ți spune 'n taină vrăjitorul...

Ba chiar cînd soțul tău e lîngă tine,
Prin vis amantul cîte-odată vine
De stinge din ietacul tău lumina;

Iar versul meu pe-acest terțet misteric
Cu răutate 'și lasă brusc cortina
Și ca Mefisto rîde 'n întuneric.

Mihai Codreanu

SHAKESPEARE

Visul unei nopți de vară

ACTUL AL DOILEA

Scena a douăzeci și șasea.

Titania, Bottom, Zîne. Numaidecît apoi *Oberon*, nevăzut în fund pe costișă. *Lysander, Demetrius, Helena.*

Titania.

O vin' pe-acest scump așternut de flori!
(Se așază cu Bottom pe dîmbul de flori)
Vreau să-ți desmierd obrazul tău plăcut,
Să-ți încunun drăguțul tău căpșor
Cu trandafiri mușcați, stropiți de rouă,
Și-apoi, odorul meu, vreau să-ți sărut
Urechile frumoase amîndouă!

Bottom (cu o cunună de flori pe cap). Unde e Măzăriche?

Măzăriche. — Iată-mă-s!

Bottom. — Scarpină-mă'n ceafă, te rog, Măzăriche! Unde-i Păinjeniș?

Păinjeniș. — Musiu Păinjeniș, dragă musiu, prinde armele 'n mînă, omoară-mi albina ceia cu pulpe roșii care stă pe scaete, colea; și adă-mi punga ei de miere. Dar nu te 'nfierbînta prea mult, drăguță, în această ispravă, și, Păinjeniș, ia sama să nu se spargă punga cu miere. Mi-ar părea grozav de rău să te văd năclăit de miere. Unde-i Firicel de muștar?

Fir de muștar. — Iată-mă-s!

Bottom. — Băete, lăbuța ta aici, musiu Fir de muștar! Lasă reverențele, te rog, dragă Firicel de muștar.

Fir de muștar. — Ce porunciți?

Bottom. — Nimic, drăguțule. Doar să-i ajuți Măzărichei la scărpinat. Cată să merg la bărbier, drăguță; căci mi se pare că mi-a crescut o clae de păr pe obraz, și sint de felul meu, un măgar foarte subțire; cum mă mănîncă puțin capul, trebue numaidecît să mă scarpin.

Titania. — Nu vreai puțină muzică, iubite?

Bottom. — Am o ureche destul de muzicală; zi-i să aducă cleștele și cheile.

Titania. — Iubitul meu cel dulce, nu ți-e foame?

Bottom. — Ba pe legea mea, aș mînca o mînă de ovăs uscat. Și mi-ar fi poftă și de fin proaspăt. Ah, finul bun, finul parfumat e delicios!

Titania.

Am eu o zînă care-ți poate-aduce
Din magazia veveriței nuce.

Bottom. — Mi-ar tigni mai bine un pumn, două de mazăre boabe. Dar vă rog, să nu se mai deranjeze nimenea. Simt că mă fură somnul.

Titania.

O, dormi pe cînd eu te 'mpresor cu brațul!
Plecați la rosturile voastre, zine!

(Zinele dispar).

Titania.

Tot astfel läurusca parfumată
Imbrățișază rugul de pădure,
Și edera lingușitor cuprinde
Al ulmului trunchiu noduros și aspru.
Ah, cit te-ador! Cum te 'ndumnezeesc!

(*Oberon* intră 'n scenă). *Puck* vine din dreapta).

Scena a douăzeci și șeptea.

Oberon.

Ei, Puck, bine-ai venit! Vezi ce idilă!
De nebunia ei mi-e totuși milă.
Și parcă 'ncepe-acum să-mi facă rău:
Mai adineauri chiar am intilnit-o
Cătînd p'aci miresme-adormitoare
Pe seama-acestui mirșav nătărău.
M'am mîniat atunci și am dojenit-o
Cu vorbe aspre și usturătoare,
Căci cu ghirlănzi de flori împresurase
Stupidul cap cu timplele păroase;
Și-aceiași rouă, care strălucea
Ca un șirag de perle-orientale,
Acuma 'n stropi întunecați cădea
De-alungul vestejitelor petale,
Ca niște lacrămi stoarse de rușine...
Dar după ce-am mustrat-o mult și bine,
Cînd umilită și cu vorbe bune
Mă agrăi, cătînd să mă îmbune,
Eu i-am cerut copilul; ea mi-l dete
Și porunci la una dintre fete
Să-l ducă în împărăția mea...
Acum că pajul e al meu, aș vrea
S'o mîntui de orbirea-i nebunească...
Ridică, dragă Puck, această mască
Străină de pe țidva ăstui prost,
Ca deșteptat, cași ceilalți tovarăși,
Să se re'ntoarcă la Atena iarăși,
Incredințat că vis urit a fost
Tot ce i s'a 'ntîmplat în noaptea-acesta.
Dar mai întăiu merg să'mi desleg nevasta.

(Atinge cu o buruiană ochii Titaniei).

Fă-te iarăși ce erai,
Vezi din nou precum vedeai,
Pentruca prin Oberon
A Dianei floare castă
Să învingă cea nefastă
Roșie-a lui Cupidon!
Titania, trezește-te din somn,
Crăiasa mea cea dulce!

Titania.

Oberon

Ce bazaconii am văzut în vis!
Părea că mă 'ndrăgisem de-un măgar!

Oberon.

Acolea zace-amicul tău! Privește-l!

Titania.

Cum s'a 'ntîmplat aceasta? Cum se poate?
Ce hîd îl văd acuma ochii mei!

Oberon.

Tăcere. Puck, ia capul binișor.
Titania, zi muzicei să vină
Și să înceapă-o melodie lină,
Și-un somn mai greu ca somnurile toate
Cuprindă-aceste cinci ființi culcate,
Legînd cele cinci simțuri ale lor!

Titania.

Inceapă muzica adormitoare!

Puck.

Cînd vei deschide ochii tăi de prost,
Să te crucești gîndindu-te ce-ai fost!

Oberon

Hai, ziceți, cîntăreților! Tu vină
Să ne 'mpăcăm, frumoasa mea regină.
Mîni pe la miezul nopții, tu și eu,
Vom dănțui la nunta lui Theseu
Și-i vom aduce spor și bucurie
In fericita lor căsătorie.
Tot în aceiași seară se cunună
Părechile ce dorm aci 'mpreună.

Puck.

Craiu al zînelor, ne-am dus:
Cîntă ciocîrlia sus!

Oberon.

Hai, regină, în tăcere
După umbra care piere

Să călătorim mai iute
Decît sfera lunei mute.

Titania.

Haidem și în zbor să-mi să spui
Cum se face că zăcui
Pe pămînt aci 'ntre flori
Intre simpli muritori?

(Es. Coruri de vînătoare în culise)

Theseu, Hippolyta, Egeu, suită de vînătoare.

Theseu.

Să meargă unul dintre voi să cate
Pe pădurar, căci slujba dimineții
De mîni, ce-o datoram, am împlinit-o.
Și cum s'arată ziua, Hippolito,
Vei asculta concertul haitei mele.
Purtați bătaia cînilor la vale
Spre-Apus.—Dar stați! Ce văd? Cine-s aceștia?

Egeu.

Copila mea, stăpîne, doarme-aci;
Acesta e Lysander; celălalt
Demetrius; dincoace e Helena,
Copila lui Nedar. Mă minunez
Că-i văd aci pe toți patru 'mpreună!

Theseu.

Pe semne s'au sculat de dimineață
Să celebreze Maiul și, aflînd
De planul nostru, au venit aci
Să fie față la serbarea noastră.
Dar zi, Egeu, nu-i asta ziua 'n care
Hermia trebuia să se declare?

Egeu.

Ba da, stăpîne.

Teseu.

Chiamă vînătorii,
In sunete de corn să mi-i deştepte.
(Sunete de corn în culise).

Demetrius, Lysander, Hermia şi Helena
(se deşteaptă şi sar în sus).

Theseu.

Ei, bună ziua! Sfîntul Dragobete
Trecu, şi-aceste păsărele-acum
Se 'mpărechiază-abia?

Lysander.

Ertare, Doamne!
(Cad cu toţii în genunchi).

Theseu.

Sculaţi-vă cu toţii! Vă ştiam
Rivali neîmpăcaţi. Deci cum se face
Că aţi căzut aşa frumos la pace?
Şi cum se poate două uri să doarmă
Alături făr'a face uz de armă?

Lysander.

O, Duce, mintea mea buimacă încă
De somn, pluteşte între vis şi viaţă.
Dar ca să 'ncep (căci vreau să spun cum este,
Şi-mi pare-că mi-aduc aminte-acuma),
Cu Hermia venisem. Planul nostru
Era să părăsim pe veci Atena,
Punîndu-ne la adăpost de legi.

Egeu.

Ajunge! Duce! Ştii acum de ajuns.
Surghiunul vor, surghiun asupra lui!
Voiau să fugă, o, Demetrius!

Demetrius.

Stăpîne, dela fata cea frumoasă
A lui Nedar aflai de fuga lor

Şi planul de-a s'ascunde-aci 'n pădure.
Eu, furios, i-am urmărit; Helena,
Aprinsă de iubire, m'a urmat,
Dar nu pot şti prin ce putere, Duce,
(Căci e-o putere supraomenească)
Amorul ce-l simţeam pentru Hermia
S'a risipit şi s'a topit ca spuma,
Aşa că pentru mine este-acuma
Ca amintirea unei jucării
Ce mă'ncînta, pecînd eram copil.
Acum credinţa, dorul inimii,
Tot ce m'atrage, tot ce mă desfată
E doar Helena, prea-frumoasa fată
A lui Nedar. Nainte de-a vedea
Pe Hermia, era aleasa mea:
Acum re'ntors la dînsa, voiu rămîne
Helenei credincios pe veci, stăpîne!

Teseu.

Norocul vă slujeşte de minune,
Copiii mei! Vom mai vorbi pe urmă
De minunata voastră întîmplare.
Tu păn'atunci, Egeu, te vei supune
Voinţei mele. Chiar acum, în templu,
Părechile acestea, dimpreună
Cu noi, vor fi unite pe vecie!
Şi cum e dimineaţa 'naintată
Rămîne vînătoarea pe-altădată!
Veniţi toţi la Atena. Trei părechi!
Va fi cu-atît mai mîndră sărbătoarea!
Să mergem, Hippolyto!
(Theseu, Hippolyta, Egeu, şi suita es prin stinga).

Demetrius.

Tot îmi pare
Aşa de mic, aşa nelămurit
Ca nişte munţi pierduţi departe 'n zare...

Hermia.

Eu parcă m'aş uita ponciş: văd dublu.

Helena.

Eu tot așa. Demetrius pe care
L-am regăsit, îmi pare-un juvaer
Ce-ar fi al meu și parcă nu i al meu!

Demetrius.

Eu parcă dorm și încă mai visez.
N'a fost aci acuma bunul Duce
Și nu ne-a dat poruncă să-l urmăm?

Hermia.

A fost și tatăl meu.

Helena.

Și Hippolyta.

Lysander.

Ne spuse parcă să-l urmăm la templu.

Demetrius.

Deci nu visăm: Să mergem. Și pe drum
Vom mai vorbi de visurile noastre.
(Bottom se deșteaptă).

Scena a douăzeci și noua.

Bottom. — Dacă-mi vine replica, strigați-mă și răspund... Textul meu zice: „Prea frumosul meu Pyram!—He! Ho! Petre Quince, cîrpaciu de foale! Ce Dumnezeu! Au plecat și m'au lăsat dormind. Am avut un vis nemai-pomenit! Stă mintea omului în loc și nu poate să povestească asemenea vis! Ar trebui ca omul acela să fie măgar ca să încerce așa ceva! Se făcea parcă eram... nimeni nu poate spune ce... se făcea parcă eram... și se făcea parcă aveam... dar ar trebui să fii o paiață 'n costum tărcat ca să cauți să explici ce mi se părea că eram. N'a mai fost ochiu omenesc, n'a mai văzut ureche omenească, n'a mai gustat mînă omenească, n'a mai istorisit vreodată asemenea vis. Am să-l pun pe Petre Quince să-mi scrie o baladă cu visul acesta al meu... Se va zice: *Visul lui Bottom*, și am s'o cînt la sfîrșitul piesei, în fața Ducelui; ori—poate să pară și mai plăcută—am s'o cînt în momentul cînd Thisbea își dă duhul.
(Ese prin față în dreapta).

ACTUL AL TREILEA.

Scenerie ca în actul întâiu.

După apusul soarelui. De pilastrul din colț al palatului, spre fundul scenei, spînzură 'n înălțimea frizei o candelă de uleiu care abia luminează scena.

Scena întâia.

Intră *Theseu, Flute, Snout, Starveling* și *Quince*

Quince.— Ați trimis acasă, la Bottom? Incă tot nu s'a mai întors?

Starveling.—Nu se știe nimic despre el. De bună samă e fermecat.

Flute.—Dacă nu vine, piesa e compromisă. Nu se poate juca, nu-i așa?

Quince.—Firește! Nu-i în toată Atena un al doilea care să poată juca pe Pyram.

Flute.— Nu, asta se știe, e cel mai de talent dintre toți meșteșugarii din Atena.

Quince.—Și cel mai chipeș. Amorez, ferească Dumnezeu! e un lucru de nimic!

(Intră Snug).

Snug.—Maestre, Ducele se 'ntoarce dela templu; mai vin cu el două-trei părechi de cavaleri și dame, cununați totodată. Dacă am putea să dăm reprezentația, ne-ar bate fericea!

Quince.—O, dragă Bottom! Ți-ai pierdut cele șase drahme pe zi, pe care puteai să le ai o viață 'ntreagă! Că mai puțin de șase drahme nu putea să capete, și dacă Ducele nu i-ar da șase drahme pe zi pentru Pyram, mă spînzur! Șase drahme pe zi e nimica toată!

(Intră Bottom).

Bottom.—Unde's băeții? Unde's logofeții?

Quince.—Bottom! Ce zi colosală! Ce zi cu noroc!

Bottom.—Scumpi maeștri, aș putea să vă spun cîte'n lună și'n soare. Dar mai bine nu mă 'ntrebați, căci dacă v'aș spune, n'aș mai fi Atenian de omenie. Și cu toate astea nu fac decît să vă povestesc ce-am pățit.

Quince.—S'auzim, dragă Bottom!

Bottom.—Puneți pofta'n cui! Atît vă spui că Ducele a cinat. Imbrăcați-vă! Puneți-vă băeri bune la bărbi și nojițe bune

la papuci! Ducele vine. Fiecare să-și repete rolul, căci, ca să nu mai lungim vorba, piesa noastră a fost aleasă! In orice caz, Thisbea să se primenească; și cel care face pe leul să nu-și roadă unghiile, care trebue să-i atîrne afară ca niște ghiare de leu. Și, scumpii mei confrați, nu mîncați ceapă nici usturoiu; avem de spus lucruri frumoase și nu mă îndoesc că Ducele, auzindu-le, va spune că e o comedie foarte dulce... Nici o vorbă mai mult și înainte. Vine Ducele!

(Toți es prin dreapta).

Scena a doua.

Theseu, Hippolyta, curteni și suita (Vin din dreapta și stinga pe scări în fund. In frunte purtători de torțe și muzicanți, cu flaute, clarinete și trompete. Muzicanții rămîn sus, purtătorii de torțe se împart în spațiul ce-l au de luminat).

Hippolyta.

O, soțul meu, ce spun aceștia este
Cu-adevărat ciudat.

Theseu.

Mai mult ciudat
Decît adevărat. N'am pus temeiu
Pe basmele cu zine niciodată.
Lunaticii, poeții și smintiții
Mint mai presus de orice 'nchipuire.
Cutare vede draci mai mulți ca'n iad;
Acesta e nebunul. Altul care
E 'ndrăgostit, în frenezia lui
Zărește a Helenei frumusețe
Pe fruntea unei negre Egiptene.
Poetul, cînd își rătăcește ochii
Scînteetori de pe pămînt la ceruri,
Din ceruri pe pămînt, întruchipează
Atîtea lucruri care nu viază;
Ia pana—le dă suflet și dă nume
Unor nimicuri care nu-s pe lume!
Deșarte jocuri ale fantaziei!

Hippolyta.

Dar cele ce ne-au povestit de-azi-noapte
Și ce s'a petrecut cu ei, arată
Că nu's numai închipuiri deșarte,
Oricît ni s'ar părea de minunate!

(Intră Lysander, Hermia, Demetrius, Helena).

Theseu.

Vin logodiții sprinteni și vioi!
Noroc, prieteni! Zile fericite
Cum le doriți!

Lysander.

Mai fericiți, o, Duce,
Fiți voi la drum, la prînz și'n așternut!

Theseu

Veniți! Să 'nceapă muzica și danțul!
Maestrul nostru de petreceri unde-i?
Ce desfătări ca să ne treacă vremea
S'au pregătit? Chemați pe Philostrat!

Philostrat.

Aci, mărite Duce!

Theseu.

Ce petreceri
Ai pus la cale pentru astă-seară?
Ce muzică și danțuri? Cum putem
De nu prin veselie, să 'nșelăm
Greoiul pas al vremii?...

Philostrat.

Iat'o listă.

Theseu.

Văd „Lupta cu Centaurul, cîntată
Pe harfă de un comic din Atena".
E-o povestire veche și pe care
I-am spus-o mai de mult miresei mele
Spre gloria lui Hercul, ruda mea.

(Citind)

„Revolta cetei de bacante bete
Cari sfişie pe cîntăreţul trac"
E-o piesă care s'a jucat
Cînd m'am întors biruitor din Theba.

(Citind)

„Acele nouă muze ce bocesc
Ştiinţa decedată 'n sărăcie".
Fireşte, vre-o satiră muşcătoare;
Vre-o critică; nu prea se potriveşte
Cu veselia unei nopţi de nuntă.

(Citind)

„O scenă scurtă şi plictisitoare
A lui Pyram şi-a prea-frumoasei Thisbea,
Prea tristă comedie"... Trist şi comic?
Scurt şi plictisitor? E, cum s'ar zice,
O ghiaţă caldă şi-un omăt fierbinte,—
Ciudată 'mpărechere de cuvinte!

Philostrat.

E-o piesă de vre-o zece vorbe;
Dar pentru zece vorbe chiar, prea lungă
Şi foarte plicticoasă, prin urmare.
Nici-un cuvînt nu e la locul lui,
Nici-un actor în rol... Şi-i tragică,
Stăpîne, pentrucă în piesa-aceasta
Pyram se sinucide: ceia-ce,
Mărturisesc, pecînd se repeta
Imi stoarse lacrămi, însă nu de jale:
Ci lacrimi cum n'a mai vărsat vreodată
Nici veselia cea mai zgomotoasă.

Theseu.

Şi cine sînt aceia care-o joacă?

Philostrat.

Bărbaţi cu palma aspră cari lucrează
Aci 'n Atena, cari—de cînd sînt ei,—
Nu şi-au muncit cu-astfel de lucruri mintea
Şi cari acuma cea dintăia dată
Şi-au chinuit memoria, s'o poată
Juca în faţa voastră 'n astă-seară.

Theseu.

S'o auzim.

Philostrat.

O, nobilul meu Duce!
Nu-i vrednică de noi. Am ascultat-o
Şi nu-i nimica, nu-i nimic de ea.
Doar numai poate de-aţi simţi plăcere
Văzînd ce-amarnic s'au trudit, sărmanii,
Spre-a vă sluji 'n ăst chip.

Theseu.

Vreau s'o ascult.
Nimic nu-i rău pe lume, cînd porneşte
Din zel curat şi din intenţii bune.
Chemaţi actorii. Doamnelor, poftiţi!

Hippolyta.

Nu-mi place să privesc cum neputinţa
Se zbuciumă 'n zădar, cînd sîrguinţa
Nu-i ajutată de 'nsuşiri fireşti.

Theseu.

Dar, Hippolyta mea, n'o să priveşti
Aşa ceva.

Hippolyta.

Nu spune Philostrat
Că n'au habar de ce voesc să joace?

Theseu.

Cu-atît mai mult socot că li se cade
Recunoştinţa noastră. De vor face
Greşeli oricît de mari, şi de tot felul,
Le voiu ierta cu bucurie zelul,
Făr' a căta să-l judec după roade...

Philostrat.

Măria-sa binevoeşte dar?
Prologu-i gata.

Theseu.

Spune-i să înceapă.

(Prologul intră).

Scena a patra.

Cei dinainte, Prologul.

Prologul.

De v'aducem supărare, ne veți crede,—așa sperăm ;
Că nu vrem nici cum prin jocul nostru să vă supărăm.
Ci ca să vă dăm dovadă de ce știm și ce putem
Asta e și cel din urmă și întâiul scop ce-avem.
De veneam spre-a vă displace, n'am mai fi venit de fel.
De-a vă place ni-i unicul și adevăratul țel.
Nu pentru plăcerea voastră sîntem noi aci veniți,
Spre-a vă face ca să plîngeți sînt actorii pregătiți.
Dar vedeți-i și pe urmă, după ce-i veți fi văzut
Veți putea atunci cunoaște tot ce e de cunoscut.

Theseu.— Nu prea e grămătic acest ștrengar !

Lysander.—A cam luat-o peste cîmp, ca un armăsar nărăvaș care nu știe unde să se oprească. O bună învățătură, mărite Duce, nu ajunge să vorbești; trebue să ai și măsură la vorbă.

Hippolyta.—In adevăr, a spus prologul întocmai cum ar cînta un copil din flaut. A scos sunete, dar fără cîntec.

Theseu.—Rostirea lui a fost ca un lanț încurcat, nu lipsea nici o verigă, dar toate alandala. Cine vine-acum ?

(*Pyram, Thisbea, Zidul, Luciu-de-lună* și *Leul* intră ca persoane mute din dreapta).

Scena a cincea.

Cei dinainte. Persoanele piesei.

Prologul.

Poate-această povestire să vă mire, n'am ce zice,
Spectatori, până' ce-adevărul vine totul să explice.
Omul ăsta e Pyramus, dacă vreți cumva să știți,
Thisbea e-această fată prea-frumoasă ce-o priviți.
Omul plin de tencuială și cu var mînjit pe-o parte
Este Zidul, uriciosul zid ce pe amanți desparte.

Fericiți cînd pot, sărmanii, prin a zidului spărtură
Pe furiș și 'n mare taină să-și șoptească gură 'n gură.
Omul ăsta cu fanarul, cu cățel și mărăcine
Reprezintă luciul lunii ; căci, notați aceasta bine,
Noaptea numai cînd din ceruri luna lumina de sus,
Se'ntîlneau Pyram și Thisbea la mormîntul lui Ninus.
Fiara asta cruntă cărei leu îi place să se cheme,
Intr'o noapte cînd venise dulcea Thisbe prea de vreme,
A făcut-o ca să fugă și'n acea sperietură
Ea, fugind, lăsă să-i cadă 'n drum mantaua ei pe care
Leul o mînji pe urmă cu însîngerata-i gură.
Tot atunci, Pyram, un tânăr blînd la chip, roz-alb, apare;
El găsi mantaua Thisbei credincioase sîngerată
Și pe loc înfipse vîrful blestemat al spadei sale
Drept inimă-i în care sîngele fierbea de jale.
Thisbea ce s'oprise 'n umbra unor mure, scoate 'ndată
Junghiul și muri. Și-acuma Leul, Zidul, Luciu-de-lună
Și amanții 'n mîndre stihuri ce-a urmat au să vă spună.
(*Prologul, Thisbea, Zidul* și *Luciu-de-lună* es prin dreapta).

Theseu.

Nu-mi vine-a crede că un leu vorbește.

Lysander.

De ce, o Duce, n'ar vorbi un leu,
Cînd sînt măgari atîția care vorbesc ?

Zidul

In acest poem se 'ntîmplă, că și eu numitul Snut
Reprezint un zid, dar zidul ăsta, rog să fiu crezut,
Are crăpături și găuri multe care pot lăsa
Să șoptească-ades în taină pe Pyram cu Thisbea sa.
Tencuiala, piatra, varul ce-l vedeți, vădesc curat
Că sînt zid în toată legea, că sînt zid adevărat.
Iar la dreapta și la stînga prin spărturile aceste
Işi șoptesc fricoși amanții amoroasa lor poveste.

Theseu. — Se poate cere dela var și tencuială și o perucă să se exprime mai frumos ?

Demetrius.—N'am mai ascultat niciodată, stăpîne, zid așa de duhliu !

Theseu.

Pyram s'apropie de zid. Tăcere!

Pyram.

Noapte neagră la culoare, noapte groaznică ce vii,
Noapte care totdeauna ești pe loc ce nu e zi!
Noapte! noapte! noapte tristă! noapte! noapte!
Vai! mă tem
C'a uitat să vină Thisbea la 'ntîlnirea ce-o avem;
Iar tu, zidule, o dulce zid drăguț, care te ții
Intre casele vecine și desparți pe-ai lor copii,
Zidule! O zid simpatic! Dulce zid frumos, mi-arată
O spărtură-a ta prin care ochii mei pot să străbată!
(Zidul își resfiră degetele).
Mulțumesc, o zid prieten! Jupiter te aibă 'n pază!
Dar ce văd? Nu văd pe Thisbea mea iubită! Ce 'nsemnează?
Zid afurisit, nu zăresc comoara mea,
Blestemată fie-ți piatra, dacă mă tratezi așa!

Theseu.

Imi pare că și zidul s'ar cădea
Să blesteme, căci, chipurile, simte.

Pyramus.—Nu, asta nu, mărite Doamne! „Dacă mă tratezi așa" e replica Thisbei. Ea va intra în scenă și eu voiu pîndi-o prin zid. Veți vedea că e tocmai așa cum zic. Iat-o că vine.
(Intră *Thisbea*).

Thisbe.

Zidule, ce-atît de-adesea în amara clipă cînd
Mă despart de mîndrul Pyram, tu m'auzi cum gem plin gînd,
Gura'mi de cireașă-adesea se apleacă să-ți sărute
Petrele cu tencuială și cu var și 'n veci tăcute!

Pyram.

Pare-că zăresc o voce... la spărtură mă reped
Să aud figura Thisbei...

Thisbe.

Ah, tu ești, Pyrame, cred?

Pyram.

Crede ce poftești, iubito: sînt iubitul tău fidel
Ca Lymandru către Hera, ba chiar și mai și ca el!

Thisbe.

Eu-ți voiu fi cași Helena de fidelă, până mor.

Pyram.

Ceia-ce era Saphala pentru Procrus, tu îmi ești!

Thisbe.

Eu cum adora Saphala pe-al ei Procrus, te ador!

Pyram.

Dă-mi prin acest zid o gură, Thisbeo, dacă mă iubești.

Thisbe.

Vai, sărut doar zidul numai, gura ta nu.

Pyram.

Vreai să vii
Azi la a lui Ninus groapă?

Thisbe.

Pyram, viu de-oiu fi 'ntre vii!

Zidul

Care va să zică eu, m'am achitat de rol,
Neavînd deci ce mai face, zidul lasă locul gol.
(Ese Zidul, Pyram și Thisbe).

Theseu.—Care va să zică nu mai e nici-un zid între cei doi vecini.

Demetrius.—Nici că se poate altfel, stăpîne, de vreme ce zidurile au urechi.

Hippolyta.—E cea mai desăvîrșită prostie pe care am auzit-o vreodată.

Theseu.—Ce-i mai bun în genul acesta e jocul umbrelor și tot ce-i rău nu mai este rău cînd s'amestecă fantazia.

Hippolyta.—Atunci fantazia dumitale lucrează, nu a lor.

Theseu.—Dacă nu ne facem despre noi o idee mai rea, ca ei înșiși, pot trece drept oameni de toată cinstea. Iată că vin două nobile dobitoace: o lună și un leu.
(Intră Lucin-de-lună și Leul).

Leul.

Doamnelor, a' căror inimi mici se fac mai mititele
Cînd zăresc cel mai mic şoarec care fuge pe podele,
Veţi sări în sus de spaimă, tremurînd ca varga, poate,
Cînd un răcnet straşnic leul din gîtlejul lui va scoate.
Deci aflaţi că eu sînt leul, Snug, de felul meu tîmplar,
Şi că nu-s, Doamne fereşte, leu şi nici leoaică chiar,
Căci de-aş da năvală 'n scenă ca un leu plin de turbare
V'aş înspăimînta degeaba şi-aş muri de supărare.

Theseu.—Iată o fiară de treabă şi cu bună creştere.

Demetrius.— Cea mai excelentă bestie pe care-am văzut-o vreodată, stăpîne.

Theseu.—S'auzim luna !

Luciu-de-lună.

Ăst fanar înfăţişază luna cea încornorată.

Demetrius.—Ar trebui să poarte coarnele în frunte.

Theseu.—Nu e Craiu-Nou. Coarnele nu i se văd, pentrucă e lună plină.

Luciu-de-lună.

Ăst fanar înfăţişază luna cea încornorată
Şi cu mine dimpreună omu 'n lună totodată.

Theseu.—Asta-i greşala cea mai mare din toate; omul ar trebui să fie în lună: cum ar putea fi altfel omul din lună ?

Demetrius.—Nu poate, din pricina luminării: priviţi cum fumegă opaiţul.

Hippolyta.—Sînt sătulă de luna asta, aş vrea să se schimbe ca de obiceiu.

Theseu.—Socotind după slaba lumină a minţii sale, ai crede că stă s'apună. Dar totuşi trebue să fim politicoşi, şi cu rînduială, şi s'aşteptăm până-i vine ceasul.

Lysander.—Zi mai departe, lună !

Luna.—Tot ce-am zis e că fanarul acesta e luna; eu omul din lună; crosnia aceasta de mărăcine e-a mea şi căţelul deasemenea.

Demetrius.—Toate astea ar trebui să fie în fanar, deoarece sînt în lună. Dar... tăcere ! Iată pe Thisbea !

Thysbea.—Ninus zace-aci în groapă, însă unde e Pyram ?

Leul (răcneşte). — O !

Demetrius.—Bine-ai răcnit, leule !

Theseu.—Bine-ai fugit, Tisbeo !

Hippolyta.—Bine luminezi, lună ! În adevăr, luna străluce cu multă bunăvoinţă.

(Leul sfîşie mantaua Thisbei şi pleacă).

Theseu.—Bine sfîşii, leule !

Demetrius.—Iată-l şi pe Pyram.

Lysander.—Şi leul s'a făcut nevăzut.

Pyram.

Dulce lună ! lăudate fie-ţi razele de soare !
Lăudată şi lumina vie şi strălucitoare,
Căci la al luminii tale graţios torent de aur
Pot zări pe credincioasa Thisbe, scumpul meu tezaur !
Însă, vai ! nenorocire !
Ce zăresc aci ? O, cer !
Ce zăreşte-a ta privire,
O sărmane cavaler ?
Cum se poate-aşa ceva ?
O, sărmana mea iubită,
Puico ! Buna ta manta
E de sînge, vai, mînjită !
Furii crude, apăreţi,
Smulgeţi, rupeţi şi tăeţi
Firul tristei mele vieţi !

Theseu.—Jalea asta la moartea unui prieten bun mai că te face să plîngi.

Hippolyta.—Mărturisesc că-mi pare foarte rău de bietul Pyram.

Pyram.

Pentruce, natură, oare ai adus pe lume lei ?
Pentruca un leu să-mi rupă a vieţii mele floare ?

Ea... aceasta... nu... nu fuse cea mai mîndră din femei,
Care-a strălucit vreodată pe acest pămînt, sub soare?
Porniţi potop de jale,
O, lacrime, la vale!
Tu, spada mea săracă,
Eşi repede din teacă
Şi vino să te 'mplînt
Aci în sînul stîng,
In care-i inima!
Aşa! Aşa! Aşa!
Acum un mort eu sînt
Cu trupul la pămînt,
Şi sufletul în cer!
Astîmpără-te, limbă,
Mergi, lună, şi te plimbă!
Mor! Mor! Mor! Mor şi pier!
(Luciu-de-lună dispare).

Marcia funebre

Hippolyta. Cum se face că luna s'a dus mai înainte de-a veni Thisbe să-şi găsească amantul?

Theseu. Il va găsi la lumina stelelor. Iat-o!
(Intră Thisbe)
Şi cu bocetul se 'ncheie şi piesa.

Hippolyta. Eu aş crede că n'ar trebui să bocească prea mult pe urma unui asemenea Pyram; n'ar strica s'o mai scurteze.

Demetrius. Cred că o molie n'ar atîrna mai greu la cîntar decît Pyram cu Thisbea lui cu tot?

Lysander. Mi se pare că ochii ei dulci l-au şi zărit.

Thisbe

Oare dormi tu, copilaş?
Hai deşteaptă-te! Ei aş!
Ce? Mort? Mort? Spune un cuvînt?
O, Pyrame, ce-ai făcut?
Nu răspunzi? Rămîi tăcut?
Inveli-va un mormînt
Ochii tăi dulci şi senini!
Şi sprincenele de crini,

Şi figura-ţi drăgălaşă
Nasul tău ca o cireaşă
Nu mai sînt, ah, nu mai sînt!
Biată inimă se frînge,
Frînge-te şi nu mai bate!
O, veniţi voi trei surate
Cu-ale voastre mîni fatale
Şi ca laptele de pale,
Şi muiaţi-le în sînge,
Pentrucă tăiarăţi, Parce,
Firul scump al vieţii sale.
Limbă, stai şi nu mai toarce!
Vino, spadă sîngerată
Şi a sînului zăpadă
Cu-ascuţişul tău sfîşi-o!
Astfel Thisbe fu să cadă!
Mor! Adio! Mor! Adio!

Theseu.—Luna şi leul au rămas să înmormînteze morţii.

Demetrius.—Da, şi zidul tot aşa.

Bottom.—Nu, nicidecum. Zidul care despărţea pe părinţii lor, s'a dărîmat. Dacă doriţi acum să vedeţi...

Epilogul.—Sau să auziţi un danţ bergamasc jucat de doi comedianţi din trupa noastră?

Theseu.—Nici-un epilog, vă rog; piesa dumneavoastră n'are nevoe de apologie. Nu vă scuzaţi. Actorii fiind morţi, e de prisos să mai fie fluieraţi. Dacă acela care a scris piesa ar fi jucat rolul lui Pyram şi s'ar fi spînzurat de brîul Thisbei, ar fi fost o tragedie foarte frumoasă; şi aceasta este, nu-i vorbă, destul de frumoasă şi foarte bine jucată. Incepeţi mai bine danţul bergamasc şi lăsaţi epilogul.
(Dans de clovni).

Theseu.

Cu glas de-aramă miezul nopţii sună.
E ora cînd stafiile s'adună.
Prieteni, la culcare! Căci mă tem
Că toată vremea care o veghem
In noaptea aceasta, mîni o vom dormi..
La revedere! Somn uşor, copii!

De-aci 'nainte încă cincisprezece
Voioase zile 'n șir vom tot petrece.
(Toți intră în palat. Lysander, Hermia, Demetrius și Helena es prin dreapta).

Scena a șasea.

Puck.

Rage-acuma hămesit
Leul; urlă 'n lună lupul
Și plugarul obosit
Iși dedă odihnei trupul.
Leneș pîlpăe văpaia
Pe tăciuni, cobind a moarte
Țipă 'n turnuri cucuvaia.
Ceasul tainic nu-i departe
Cînd strigoii 'n țintirim
Es din gropi întredeschise;
Iară noi, silfi ce 'nsoțim
Carul Hecatei, cu vise
Pe furiș, goniți de soare
Și ne'mprăștiem ca vise
După umbrele fugare.
Nici un șoricel nu strice
Pacea astei case sfinte.
Eu's trimis cu-o măturice
Ca să mătur dinainte
Și să fac curat aice.

(Intră Oberon, Titania, Zine).

Oberon.

Răspindiți ca o lucoare
Dulce-a unui foc ce moare,
Zine, și porniți în zbor
Și dansați apoi ușor!

Titania.

Cîte-o notă 'ngîne 'n cor
Fiecare vorbă a mea,

Pană ce n'o rămînea
Nesfințit nici-un locșor.
(Cîntece și danț).

Oberon.

Mergeți pân'la revărsatul
Zorilor prin tot palatul.
(Zinele intră 'n palat).

Oberon.

Iară noi vom cerceta
Cel mai mîndru pat de nuntă,
Ca feriți de soartă cruntă
Fericiți să viețuiască
Cei ce'n el au să se nască.
Iar perechile tustrele
Să-și rămînă 'n veci fidele
Și să aibă 'n toate spor
Și noroc cu pruncii lor.
Zinelor, până se face
Zi, cu roua de pe văi
Să sfințască-aceste odăi
Răspîndind o dulce pace,
Ca 'n aceste săli mărețe,
Gloria să strălucească
Și-o eternă tinerețe
Pe stăpîni să-i fericească!
(Zinele se 'ntorc din palat).

Oberon.

Și acum
In zbor, la drum!
Ne 'ntîlnim iar în amurg!

Puck.

Dacă umbre, ce sîntem,
V'am adus vre-o supărare,

Credeți (și atunci avem
Un cuvînt de apărare)
Că în somn v'au apărut
Toate cîte le-ați văzut.
Și atunci povestea noastră
Nu-i decît un sarbăd vis
Care nu va fi proscris
De bună-voința voastră.
Dar pe numele meu bun
Și cinstit, mă jur, eu Puck,
In curînd am să v'aduc
Ceva nou și mult mai bun.
De n'o fi așa cum spun,
Puck rămînă de minciună.
Puck e hotărît să facă
Tot ce poate să vă placă,
Și acuma, noapte bună
Tuturor, și nu plecați
Până ce n'aplaudați!

Traducere de **St. O. Iosif**

Note pe marginea cărților

PE MARGINEA UNEI BIOGRAFII

Acum, de curînd, s-a stins din viață Lordul Avebury,—cel mai iubit om de muncitorimea engleză, — tocmai cînd intrase într-al optzecilea an. Cine n-a auzit măcar, la noi, de *Sir Lubbock*, și cîți nu i-au citit cărțile lui asupra furnicilor și asupra plăcerilor vieții? Puține cărți s-au bucurat de o așa întinsă popularitate, și mai puțini scriitori încă au dobîndit un atît de întins și de înalt renume în timpul vieții lor. Numele lui Sir Lubbock e cunoscut în lumea întreagă, iar operele lui apărute în numeroase ediții au fost traduse, în mare parte, în limbile franceză, germană și italiană. Sir Lubbock ajunge în 1900 Lord Avebury, un nume indiferent pentru continent, foarte suggestiv însă pentru arheologii de oriunde. Micul sat englez *Avebury* posedă cel mai vechiu și mai mare monument druidic, din Europa întreagă. Sir Lubbock, care era un arheolog de frunte, a făcut tot posibilul să cumpere acea parte de loc pe care se află renumitul templu druidic, și cînd a fost făcut lord și-a zis și-a rămas Lord Avebury. E și aceasta una din caracteristicele acestei extraordinare personalități.

Cînd deschizi catalogul unei biblioteci publice, la paginile consacrate lui Sir Lubbock, nu poți să nu rămîi surprins de o atît de rodnică și de variată activitate intelectuală. Chiar acei 79 de ani trăiți nu alungă nedumerirea, cum unul și același om a putut să scrie peste patruzeci de cărți în domenii deosebite,— unele în cîte două volume de peste 500 pagini fiecare,—pe lîngă sute de broșuri de conferinți și discursuri. Multe din aceste opere, apărute în cîte șase și șapte ediții, sînt traduse în alte trei limbi. Iată activitatea care i-a stabilit lui Sir Lubbock o reputație fermă printre geologii, botaniștii, zoologiștii, antropologiștii, arheologii, statisticianii și financiarii de întâia mînă, din lumea întreagă.

In toate aceste ramuri ale științii Sir Lubbock a *observat fapte nouă* și a adus *explicări nouă*. A contribuit nu numai la

progresul acestor ştiinţi, dar, prin metodul lui de investigaţie şi modul lui de expunere, s-a silit să scoată ştiinţa din laborator şi s-o pue la dispoziţia marelui public. Forma în care cărţile lui sînt scrise explică în parte popularitatea lui Sir Lubbock, şi-l pune totodată în rîndul literaţilor şi stiliştilor de primul rang. E o îmbinare foarte rară: om de ştiinţă şi literat totdeodată. Sir Lubbock e un caz încă şi mai rar, aproape excepţional: e şi unul din marii oameni de acţiune. El e unul din acei luptători neobosiţi pentru ridicarea şi îmbunătăţirea stării claselor de jos, şi a ridicării prestigiului comerţului englez în concurenţa mondială. In această direcţie şi-a cheltuit el activitatea în cea mai mare parte. Treizeci de ani a fost membru permanent ales în „Camera Comunelor", înainte de a fi fost numit pair în „Camera Lorzilor". A fost ales întâia dată ca membru al partidului liberal, în 1870; iar în 1880, un comitet compus din Darwin, Huxley, Lyell, Max Müller şi Tyndall l-a propus ca reprezentant al Universităţii din Londra, care l-a trimes în „Camera Comunelor" fără întrerupere până în 1900, cînd a fost ridicat la rangul de Lord.

Un lucru curios pentru noi, dar caracteristic pentru viaţa engleză: acest reprezentant permanent timp de douăzeci de ani al Universităţii din Londra, propus de un comitet compus din tot ce-a putut produce omenirea mai înalt în domeniul intelectualităţii pure, nu numai că n-a fost niciodată profesor universitar, dar n-a fost nici student. Marele Sir Lubbock, acel căruia Darwin i-a recunoscut prin scrisoare publică ajutorul în rezolvirea unor chestii complicate din „Origina Speciilor", n-a făcut studii universitare, nici măcar secundare complecte, — e un *self-mademan*, — un bancher din City. La vrîsta de cincisprezece ani a intrat *clerk* (amploiat) în banca părintelui lui, din City, bancher şi matematecian distins în acelaşi timp. Aici tînărul Lubbock a fost pus să muncească din greu, pentru carieră şi pentru a fi în stare să conducă banca, cînd părintele lui bătrîn nu va mai fi, căci aşa cerea cinstea vechei firme de bancă. Aici Sir Lubbock şi-a făcut educaţia de *business-man*, pentru a ajunge mai tîrziu preşedintele bancherilor din City, şi preşedinte al Camerei de Comerţ a Londrei, demnitate ce a ocupat-o patru ani de zile. Ca om de *afaceri* şi de *finanţe* Sir Lubbock a venit în deaproape contact cu micii amploiaţi şi muncitori, şi a fost simţitor la greutăţile vieţii lor.

Activitatea lui parlamentară întreagă e determinată numai de simpatia ce o avea înrădăcinată în suflet pentru milioanele de muncitori anonimi dar productivi. Şi ca parlamentar Sir Lubbock a atins recordul: timp de treizeci de ani, cît a fost membru în „Camera Comunelor", a izbutit să treacă douăzeci şi nouă de legi, — toate din iniţiativa lui şi prin lupta lui. Toate aceste legi au un caracter de protecţie a claselor muncitoare, afară de două, din care una e pentru „protecţia pasărilor sălbatice", iar alta pentru „protecţia monumentelor antice". Două din aceste legi formează epocă în istoria contemporană a Angliei: 1) legea pentru „regularea şi limitarea oarelor de muncă a amploiaţilor şi muncitorilor" şi, 2) „legea pentru sporirea zilelor de repaos a muncitorilor de toate gradele, cu şase zile pe an", — aşa numitele *Bank-holidays*. Aceste şase zile, numite sărbătorile Băncii, sînt aranjate în şase luni fixe, ca să formeze şase grupuri de cîte două zile repaos absolut.

Acestor zile muncitorii în Anglia le spun zilele sfîntului Lubbock, — e singurul sfînt care are consacrate şase zile pe an.

*

Om de ştiinţă, literat, reformator social, bancher! Toate în înţeles desăvîrşit de specialist competent, nu de pretenţios snobist. Om de afaceri şi poet!

Iată o combinaţie şi mai absurdă. Şi cu toate acestea Shakespeare însuşi e reprezentantul cel mai desăvîrşit al acestui contrast izbitor. Shakespeare se considera în primul loc un „business-man" care scria piese pentru trupa lui ca să cîştige bani. A fost foarte abil în această afacere, puţin artistică prin felul ei, şi a „făcut parale" (make money), cum se spune în limbagiul întreprinderilor.

Dacă autorul lui „*Romeo and Juliet* şi *A midsummer Night's Dream*" a fost un om de afaceri, nu ne mai putem mira cum bancherul Grotus a putut fi şi unul din marii istorici, negustorul Prestwich să reprezinte atît de strălucit geologia, iar fabricantul de hîrtie John Evans să ajungă preşedintele Societăţii arheologice.

Putem privi fără mirare şi la bancherii Rogers şi Praed cum trec în istoria literaturii ca poeţi, şi la bancherul Sir Lubbock, care îşi conduce banca în City şi Camera de Comerţ a Londrei; prezidează societăţile de microscopie, antropologie, statistică, ethnologie; ia măsuri pentru extensiunea universitară; luptă în parlament pentru legi democratice; scrie volume despre „Free Trade and British Commerce", despre „Frumuseţile naturii şi minunile lumii în care trăim", despre „Istoria Banilor", despre „Simţurile, instinctele şi inteligenţa animalelor", despre „Comerţul municipal", despre „Peisajele Elveţiei şi cauzele cărora se datoresc", despre „Reprezentarea proporţională", despre „Peisajele din Anglia şi cauzele cărora se datoresc", despre „Originile civilizaţiei; starea primitivă mentală şi socială a sălbatecilor", despre „Plăcerile vieţii", — carte care a ajuns la a cincizecea ediţie în Anglia şi a trecut de patruzeci pe continent, — despre „Timpurile preistorice", despre „Muguri şi seminţe", despre „Intrebuinţarea vieţii", despre „Rasele Insulelor Britanice", despre „Originea metamorfozelor la insecte", despre „Pace şi fericire", despre „Florile sălbatice din Anglia în legătură cu insectele", despre „Furnici, Albine şi Vespi", despre „Flori, Fructe şi Frunze", despre „Inseminţări", despre „Muguri şi peţioluri"... dar trebue să mă opresc, — şi-au rămas încă, pe lîngă volume,

peste o sută de „memorii" și „comunicări" la „Societatea Regală" și nenumărate conferinți și discursuri.

La vrista de 76 de ani a scos a șasea ediție din „Originile civilizației" în care se punea în curent cu toate noile descoperiri, și la 77 de ani—citeva luni înainte de moarte — scoate un volum de antropologie: „Căsătoria, Totemismul și Religia". Observațiile asupra insectelor i-au luat muncă de zeci de ani de zile și tratatele lui biologice cuprind mii de ilustrații de secțiuni microscopice.

Am citat mult din titlurile operelor pentrucă însuși titlurile caracterizează mentalitatea autorului. Sir Lubbock nu e un colecționar de *fapte* numai: ceia ce urmărește e înțelesul lor, viața ce se ascunde îndărătul lor,... raporturile dintre insecte și plante, cauzele care modifică scoarța pămîntului... In toate urmărea idei și înțelesuri. Sir Lubbock s-a ocupat cu studiul animalelor și-al plantelor, fără să fie profesionist didactic,—profesor de științi. Și el, cași cei mai mulți din marii lui contemporani: Faraday, Owen, Lyell, Murchison, Herschell, Tyndall, Huxley, Spencer, Mill, Ramsay, Prestwich, Darwin... erau simpli cetățeni care se ocupau de plăcere cu chestii științifice; și nici o Universitere din lume n-a întrunit vreodată în sinul ei o astfel de pleiadă de oameni de știință.

Sir Lubbock iubia cu pasiune natura, de aici interesul lui de a pătrunde în viața insectelor și plantelor. Sentimentul naturii e în rasa engleză. Noi admirăm natura pentru frumusețile ei, Englezul o iubește și vra să trăiască în intimitatea ei. Iubirea de animale și de cimp la nici un popor nu e atît de mare și de simplă ca la poporul englez. E caracteristic că nici un scriitor nu întrebuințează atîtea nume de plante ca Shakespeare; și unul din omagiile pe care Englezii le aduc acum lui Shakespeare e de a planta grădini care să conție toate plantele citate de el. Una din plăcerile pe care le are Englezul e să meargă, cînd are posibilitatea, cît se poate mai multe mile pe cîmpuri și prin păduri, nu ca să admire, dar ca să simtă brazda și pădurea. Sărbătorile, orașele engleze deșartă milioane de oameni pe cîmpii; seara trenurile îi întorc încărcați de flori sălbatice de cîmp, înviorați de acel „fresh air" și cu atît mai entuziaști cu cît au călcat mai multe mile pe iarbă verde. Și știu precis,—căci, odată cu biletul de tren, fiecare capătă din stația de unde pleacă guidul tipărit al excursiei ce vrea s-o facă, în care planul și distanțele sînt date cu precizie matematică.

Sir Lubbock iubea adînc plantele și animalele ca orice Englez. Avea în special slăbiciune pentru insectele inteligente, pentrucă putea oarecum să se înțeleagă cu ele. In casa lui a avut toată viața furnici, albine și vespi dresate în libertate, pe care le cunoștea individual și care îl cunoșteau și veneau la el de le hrănea și le desmierda. O astfel de iubire într-adevăr pare curioasă, dar numai ea a dat posibilitatea lui Sir Lubbock să scrie o adevărată psihologie a insectelor. Ea nu e numai o formă a sentimentului naturii, ci și un instrument de investigație: viața nu se poate studia fără o largă simpatie, o mare iubire.

*

Nu știu cît de răspîndită e în Anglia iubirea de insecte; iubirea de cai însă și de cîni cred că nu lipsește nimănui, în mai mic grad și iubirea de pisici. Mi s-a întîmplat de nenumărate ori să văd oameni sărutînd cai și cîni în stradă; și la o expoziție de cîni din Londra am văzut cînii atît de alintați și sărutați, încît începusem să nu mai văd scara zoologică între acest nobil animal și homo sapiens. N-am avut prilej să vizitez o expoziție de pisici, dar am citit odată firma unui sanatoriu pentru „pisicile nenorocite" („home for cats in distress"). In Anglia e o profesiune de a avea pensiuni și sanatorii pentru „animale favorite" („pets"). Cînd Englezul pleacă cu familia în călătorie, cînii, pisicile sau alte animale favorite—zic sau alte animale favorite, căci știu că Byron, de exemplu, avea între ele și un lup și un urs—sînt plasate în pensiune. Un ziar englez a publicat anul trecut o corespondență foarte sentimentală, zilnică, între directoara unei asemenea pensiuni, și o *Lady* ce plecase în Elveția și-și lăsase pisica adorată în pensiune. Iubirea de cîni e atît de mare la Englezi încît mulți cîni au ajuns renumiți prin marile suferinți ce au încercat stăpînii lor celebri la dispariția lor. Astfel, cine nu știe în Anglia că Byron a trecut prin cea mai mare disperare cînd a trebuit să-și îngroape pe scumpul lui cîne Boatswain. Melancolia inscripției scrisă de Byron pe piatra lui mormîntală mai tîrziu comemorează faptul; iar pe marginea mormîntului cînelui lui W. Scott, scumpului lui Camp, toată familia marelui scriitor a vărsat șiroae de lacrimi fierbinți.

In Inverness am văzut un frumos monument,—o doamnă și un cîne în grup. N-am putut afla cine era doamna, am putut ceti însă pe inscripție cum se numea cînele, și din versurile dedicate lui, scrise de marele poet Wordsworth, am înțeles că trebue să fi fost... un mare cîne.

Wordsworth avea slăbiciune pentru un animal mai puțin nobil decît cînele, pentru magari. Unul din poemele lui are un lung și duios titlu: *„To a young Ass—its mother being tethered near it"* („Unui măgăruș—mama lui fiind priponită lîngă el"). In elanul sincer al poemului dedicat, Wordsworth esclamă „I hail thee Brother!", („Te salut frate!"). E un vers care scoate pe oricine dintr'o atitudine gravă, fie el scris chiar de Wordsworth.

Fără îndoială însă că raporturile dintre om și animale sînt, dacă se poate spune, mai personale în Anglia decît în alte părți. Și animalul trăind mai aproape de om și mai încălzit de iubirea omenească devine mai blînd, mai sociabil și mai inteligent, iar omul ajunge mai bun. De luni de zile, în fiecare dimineață trec, la aceiași oară, pe strada din fața a „Muzeului Britanic". O pisică regulat se primblă pe postamentul de granit al grilajului,

în sus și 'n jos, primind cu o indiferență afectată desmierdările trecătorilor. Vine anume pentru asta: îi place să fie alintată. Mult timp am trecut absolut indiferent pe lîngă ea; fiind însă un trecător zilnic, pisica a început să mă cunoască și să devie provocătoare. Cum, numai eu să n-o desmierd!

Cum mă vedea, alerga iute spre mine, se uita drept în ochii mei, cînd ajungeam în dreptul ei, și se oprea. Nu-i dădeam nici o atenție, până ce a început să și miaune. Era așa de fericită cînd am desmierdat-o. Dar entuziasmul ei n-a ținut mult, și-am observat, după cîteva zile, că se poartă și cu mine tot așa de indiferent cași cu trecătorii de o zi. Am încetat să-i mai dau vre-o atenție, atunci ea a început să repete scenele dela început: i-am înțeles feminismul, dar o bună parte din antipatia mea pentru pisici a fost împrăștiată.

I. Botez

THAÏS

Te văd, Thaïs, ca printr'o rară ceață,
Desăvîrșit simbol al frumuseții;—
Te văd oprind în calea lor, asceții,
Te-aud chemînd anahoreți la viață.

Te văd venind cu mlădieri încete,
Cu ochii mari, și fața zîmbitoare,
Văd gura ta ca o sfioasă floare,
Și păru'ncins de panglici violete.

Aud foșnind tunica de mătasă,
Și simt parfumuri vagi de flori străine;
Văd scînteind inele cu rubine,
Comori întregi, pe mîna ta frumoasă.

Prin negura închipuirii mele
Văd Nilu-albastru cu nuanțe fine...
Văd grota Nimfelor... te văd pe tine,
O stea căzută de pe-un cer cu stele.

Aș vrea să vii de-acòlo... de departe,
Și ochii să-mi deschizi cu mîna-ți rece;
Să văd și clipa care mă petrece,
Și vecinicia care ne desparte.

Demostene Botez

Școala nouă în Germania

Intemeetorul școlii nouă în Germania a fost d-rul Hermann Lietz, cu vestitele sale *Landerziehungs heime* dela Ilsenburg, Haubinda și Bieberstein.

Cea mai mare parte din școlile ce s'au creiat în urmă, s'au creiat de pedagogi care au colaborat un timp cu d-rul Lietz și apoi s'au separat, unii în mod mai violent, alții pe cale mai pacinică, pentru că d-rul Lietz, ca orice personalitate puternică, își avea idealul său, hotărîse până în cele mai mici amănunte calea pe care avea să urmeze pentru a l realiza și nu îngăduia colaboratorilor săi nici o parte de inițiativă în conducerea școlii.

Ori cum s'au petrecut faptele, lucrul cert este că s'au creiat școli nouă, destul de numeroase în zilele noastre, care—deși au căpătat fiecare fizionomia particulară, deși, profitînd de experiențele d-rului Lietz și de propriile reflecții ale conducătorilor lor și ideile lor originale, au desăvîrșit sistemul primelor încercări—au păstrat totuși întipărirea genialului lor întemeetor, caracterul de activitate idealistă, cu urmări îndepărtate etnice și intelectuale, ce caracterizează de la început școala nouă a d-rului Lietz.

Nu pot fi considerate aceste școli nici ca întreprinderi de afaceri, nici drept născociri trecătoare ale vre-unui pedagog utopist. Ele au izvorît din nevoile adînci ale vremurilor noastre, au fost cerute de progresele stării noastre de cultură generală și de progresele psihologiei și pedagogiei contimporane. Sînt o reacție împotriva școlii de stat care s'a ținut pretutindeni în afară de progresul cultural, mai ales în ceia ce privește metoda, rămasă mereu la forma de învățămînt *pasivă*, la predarea cunoștințelor intelectuale și morale pregătite gata, în loc să facă din copil un instrument activ ce caută să-și cîștige prin activitate proprie educațiunea, atitudine care poate nu a adus niciodată atîta rău omenirii ca în vremile aceste de activitate intensivă. Școlile acestea nouă sînt în acelaș timp și manifestarea a o mulțime de tendințe caracteristice spiritului contimporan, tendințe de care nu-și dă cineva seamă decît dacă intră puțin în mișcarea psi-

ho-pedagogică din apus și mai ales a tendinței pedagogiei moderne de a ține socoteală de *nevoile legitime ale copilului*, pe care stărue a le cunoaște din ce în ce mai bine, și de necesitatea de a prepara copilul cît se poate mai desăvîrșit pentru nevoile vieții vremurilor noastre. Pot fi privite aceste școli ca niște *laboratorii de pedagogie*, care au nobila ambițiune de a dovedi ce poate da practica celor mai nouă teorii pedagogice, vor să arăte prin fapte ce poate realiza educațiunea dată în condițiile cerute la copii normali.

Școala din Vickersdorf, cași acea din Odenwald, din Solling, din Schondorf și Bischopstein, au toate,—din această cauză,— un scop *comun*, spre care tinde fiecare sub *forma ei proprie* și prin *activitatea ei particulară*. Acest scop este *crearea unui mediu educativ*, în care copilul să se poată dezvolta adaptîndu-se lui însuși și în acelaș timp unui ideal moral; adică în condițiuni care să-i învoiască copilului a-și dezvolta cît se poate mai desăvîrșit și mai armonios dispozițiunile sale trupești, morale, intelectuale și artistice și să realizeze astfel fiecare, după personalitatea și după puterile sale, *idealul omenesc* al epocii în care trăește.

Cea întâi condițiune cerută pentru a realiza acest scop este de a depărta școala de oraș și a scoate astfel pe copii de sub înrîurirea nesănătoasă, ațîțătoare și obositoare a acestuia asupra corpului și sufletului lor.

Toate școalele nouă sînt la țară. *Wickersdorf* e așezat în inima pădurilor din Thuringia, pe povîrnișul unui deal păduros, în mijlocul altor dealuri acoperite cu păduri și privind asupra unei văi strîmte și pitorești.

Odenwald Schule e în coasta unui munte, la 400 m. deasupra nivelului mării, în mijlocul codrilor seculari, cu o vedere încîntătoare asupra unei văi splendide și asupra Rinului spre apus.

Knaben-Landerziehungsheim la Schondorf, în munții Bavariei, la marginea unei păduri, nu departe de regiunea lacurilor.

Landerziehungsheim dela Solling pe o pantă lină a munților Solling în partea de vest a masivului Hartz.

Bischopstein Schule este așezat pe un domeniu seniorial, într'un castel istoric, în mijlocul unui peisagiu bogat și variat, însuflețit de amintiri istorice.

In asemenea mediu poate realiza copilul cu adevarat acea întoarcere în sînul naturii visată de Rousseau, așa cum o cere și cum o vrea pedagogia nouă. Acolo trupul i se poate întări și oțeli împotriva tuturor schimbărilor de climă și atmosferă, puterile i se pot dezvolta fără nici o piedică, poate să și dea drumul zburdălniciei fără a fi stăpînit și supraveghiat la fiece pas ca în școlile dela oraș

Spațiul, aerul, apa și lumina fac să-i sporească energia fizică și să i se înmulțească nevoile sufletești. Acolo poate el lucra pe cîmp și în pădure pentru a se pregăti să trăiască, pen-

tru a-și exercita spiritul de inițiativă, a învăța mai ales *să creeze cu activitatea trupului și sufletului lui lucrări folositoare*, acolo va căpăta încredere în sine și va putea trăi în bucuria plină a vieții tînărului său organism.

Intoarcerea la natură, după cum se vede, e aici luată în înțelesul că se caută a se face copilului o viață mai potrivită cu nevoile sale reale și legitime, mai naturală și mai simplă, mai sănătoasă pentru trupul și sufletul lui. Să nu ne 'nchipuim însă că seamănă întru ceva clădirile școlilor cu coliba salbaticilor primitivi. Dimpotrivă, aceste clădiri sînt „case părintești" *(des foyers, heime)*, luminoase și prietenoase, prevăzute cu tot confortul modern, încălzit central, electricitate, băi, etc... Să nu ne'nchipuim iarăși că asemeni școli seamănă întru ceva cu căzărmile pe care ni le înfățișează amintirea cînd zicem vorba *internat*,—căzărmile acele reci și triste cu dormitoare vaste și sălide-mîncare comune, în care stau înțesați copii în turme.—Nu, școala nouă este locuința unei mici colonii, a unei republici în care copiii trăesc în grupe mici, în familii restrînse, întemeiate pe afecțiunea dintre copii și adulți și care țin locul familiilor adevărate, cu tendința de a deveni *expresiunea ideală a spiritului de familie*.

Copiii trăesc acolo după regulele higienii, hrăniți sănătos și îmbrăcați simplu. Nu se neglijează nimic din cele ce trebue să întărească și să perfecționeze, să înfrumusețeze corpul : gimnastica, jocurile, sporturile, excursiile ; totuși se are în vedere în fiece clipă că scopul școlii este dezvoltarea sufletească, munca spirituală, pe cînd cultura fizică, căreia totuși i se consacră fiece oră liberă, nu este decît o specialitate secundară, o preocupare pe planul al doilea. In sfîrșit aceste școli, deși așezate afară la țară, nu sînt o protestare împotriva vieții civilizate, o renunțare la cultură, nu reprezintă o tendință spre sihăstrie, o *robinsonadă*. Așezarea la țară era o condițiune cerută pentru realizarea mediului educativ necesar școlii nouă. Motive higienice și pedagogice cereau imperios depărtarea de viața de oraș a școlii nouă, dar motive tot atît de puternice impuneau școlii nouă legătura cu viața civilizată a centrelor mari de cultură. Din această cauză vedem că toți directorii școlilor nouă se preocupă acum să-și aleagă o așezare în apropierea unor asemenea centre. Cu modul acesta elevii vor putea să-și facă în mare parte educația lor acolo ; profesorii vor avea posibilitatea să se ție în curent cu mersul progresului și al științii. Elevii și dascălii se folosesc pretutindeni de zilele libere și ale vacanței să meargă în orașele mari și să petreacă cîtva timp acolo, vizitînd teatre, muzee, concerte, biblioteci, stabilimente de industrie mare, etc. Excursii mai lungi se fac în vacanțele mari, în orașe cu trecut istoric, în centre artistice cum ar fi : Florența, Veneția, etc., sub conducerea profesorului care inițiază pe tinerii lui *camarazi* în frumusețile comorilor de artă a lumii vechi, etc.. Tendința aceasta de a se apropia cît mai mult de centrul de cultură, de a întreține relații strînse cu viața de civilizație din oraș, este unul din caracterele ce disting școlile nouă, așa numitele *Freieschulgemeinde*, de primele școli ale d-rului Lietz, *Landerziehungsheim*. In adevăr, în școlile d-rului Lietz era mai ales pronunțată tendința de a se acționa împotriva școlii de stat germane ; ele erau mai mult *un refugiu*, în care pedagogii și mai ales școlarii moderni nu căutau decît a se libera din cătușele în care educația școlară strîngea personalitatea lor din toate părțile. In primul avînt în spre libertate, în tendința nelămurită, confuză, în spre o viață simplă și dătătoare de tărie trupească și sufletească, ca acea a vechilor Spartani, au fost desigur exagerări atît în ceia ce privește îndepărtarea ostentativă de oraș și de viața civilizată cît și în ceia ce privește viața din „*heime*", cît și înfățișarea exterioară a tinerilor „*liberați*". Se gîndeau prea mult în primele școli la liberarea personalității, la *dezvoltarea armonioasă a individului*, și prea puțin la faptul că individul face parte din o *colectivitate*, și e chemat a trăi în colectivitate și pentru colectivitate. Erau aceste prime școli un teren *neutru* pe care se întîlnesc mai mulți *Emile* pentru a face gimnastică sufletească și trupească în vederea de a se dezvolta cît mai desăvîrșit și mai armonios, și nu *școli* în adevăratul înțeles al cuvîntului. A trebuit luptă mare, experiență, *maturizarea concepțiunii de școală nouă*, pentruca să se convingă și să se supună sumedenia de tendințe contrarii care amenințau să nimicească această încercare, cum s'au nimicit altele atîtea înainte, — pentru a se ajunge *prin individualism la socializare* și a face pe copii, scăpați de subt ferula școlii biurocratice și împinși într'o pornire neînfrînată spre libertate, să primească, de bună voe, *datorii nouă*, cătră comunitatea ce era școala nouă. In școlile germane de tip nou s-au rezolvit în mare parte aceste probleme grație bine înțeles, dureroaselor experiențe făcute de d-rul Lietz în primele școli.

Freieschulgemeinde se numesc aceste școli care au căutat să dea o îndrumare școlii noi cătră un *ideal de cultură izvorît dintr'o concepție largă și obiectivă* și să transforme astfel vechile „*Landerziehungsheime*" în școli adevărate. In adevăr nu se poate să nu se dea copiilor o stea călăuză în mijlocul confuziunii ideilor în formație, nu se poate să nu se stabilească o tablă de valori care să măsoare sentimentele lor morale, să nu se dea un scop activității lor și un ideal vieții lor.

Doctorul Wynecken dela Wikersdorfschule nu vrea să pue școala nici în serviciul idealului creștin, nici în acel al idealului național. Școala, pentru el, este un organism autonom în serviciul adevărului obiectiv, al culturii. Scopul școlii trebue să fie dobîndirea și conservarea culturii și, dacă se poate, crearea ei. Idealul activității individuale trebue să fie aspirația de a lua parte la munca omenirii pentru realizarea culturii, pentru realizarea *spiritului obiectiv*. Emanciparea personalității, libertatea spiritului este fără îndoială una din cuceririle cele mai frumoase ale omenirii și sămnătura epocii noastre ; dar nu libertatea personalității trebue să fie *scopul ultim* al educațiunii, căci această

libertate va fi urmarea necesară a unei educații ce va avea ca scop final cultura științifică și artistică cea mai desăvîrșită și un adînc sentiment de responsabilitate, de cinste științifică și artistică. Desigur nu se poate numi aceasta o preparație la viața practică, dar, zice Wynecken, școala nouă nu privește copilăria ca o stare tranzitorie, ca o epocă de preparație pentru viața de mai tîrziu, fără însemnătate în ea însăși. La vîrsta în care se potolește pornirea svînturatică și pătimașă a animalității copilărești și adolescentul deschide ochii asupra lumii, sufletul lui e plin de dorințe nemărginite, de avînt spre tot ce e mare și frumos în viață. E singura epocă din viața lui în care este și are nevoe să fie idealist, singura epocă în care aspiră spre valorile absolute ale vieții. Să ne folosim de ea, să dăm sufletului lui hrana pe care o cere și să căutăm ca tocmai în această epocă de idealism înnalt și curat să-i dăm o tablă de valori ale vieții, care să-l poată îndruma mai tîrziu peste interesele lui practice și de carieră către marile fapte de cultură din vremea lui. Copilul e nădejdea rasei omenești și noi trebue să tindem a-l ridica mai sus de noi înși-ne, dacă vrem să pășească neamul omenesc înainte! Prin faptul însuși că am căutat să-l adaptăm mai sus, deasupra meschinei lupte de toate zilele, vom pune în el puterea și mijloacele de a-și cuceri locul ce i se cuvine în viața practică.

Desigur Wynecken e raționalist și intelectualismul său atît de înnalt poate să nu convie multora dintre vederile noastre științifice și să nu corespundă nevoilor vieții,—dar, ce orizont splendid și luminos pentru un suflet tînăr!

Mai uman, mai legat de realitate, deși tot atît de măreț și de idealist, e idealul de cultură al d-rului Paul Geheeb dela Odenwaldschule, căci el îndrumează educația mai mult spre partea socială. Problema centrală a educațiunii este pentru el *dezvoltarea sentimentului de datorie către comunitate*, interesul pentru propășirea comunității, responzabilitatea pentru regresul ei, simpatia pentru bucuriile și durerile ei, necesitatea de a face să primeze interesul social asupra celui individual și chiar necesitatea și dorința de a se sacrifica pentru ea.

Celelalte școli sînt sau școli cu ideal de cultură națională, *Deutscheshaus* cum se exprimă unul din directori, sau cu ideal de cultură creștină, evanghelică.

Dar oricare ar fi idealul unei școli noi, sînt convinsă că nu i se va putea niciodată imputa, cum se impută cu atîta vehemență școlii de stat, că ar fi o *confiscare* a generației noi de către generația veche, un mijloc de a întipări în sufletul tineretului o atitudine, pentru a face din ea instrumentul vre-unei păreri dominante. Este un principiu de care e pătrunsă școala nouă, și care va face din ea o școală a viitorului și o va feri de toate greșelile actuale și probabile ale altor instituții școlare. Acest principiu e l'*Arbeitsprinzip*, principiul *activității proprii*, formulat în vremile noastre de dr. *Georg Kerschensteiner*.

Educația morală, cași educația intelectuală, nu va mai fi impusă copilului *din afară în lăuntru*, ci va fi pus el în condiții să și-o dobîndească singur, să și-o creeze prin el însuși și în el însuși prin dezvoltarea *forțelor productive*.

Cea mai grabnică datorie a școlii noi era de a reacționa împotriva lipsurilor strigătoare, împotriva cărora se ridică atîtea voci autorizate, din toate direcțiunile gîndirii. Trebuia să se reamintească educatorilor că învățămîntul cel mai desăvîrșit nu dă decît *instrucțiune*, *viața singură dă cunoștinți*, și mai ales că *adevărata știință trebue simțită întâiu ca o plăcere*. Deci școala nouă caută în primul loc să pue copilul în fața vieții, a faptelor concrete și nu a ideilor abstracte. Memoria faptelor concrete este la maximum până la vîrsta de 12 ani și până la această vîrstă, în libertatea vieții din sînul naturii, copilul e în contact cu lumea concretă, cu lumea faptelor, pentruca abstracțiunea să se închege din aceste fapte în mod firesc și nesilit și orice *abstracțiune să se poată proecta în orice clipă pe planul realității*. Și chiar în momentul cînd îl vom vedea că izbutește să lege faptele și că e copt pentru abstracțiune, trebue ca educatorul să fie prudent și să nu-i ceară copilului să lege după firul logic decît atunci cînd va voi-o el realminte. Numai în cazul acesta va urma plăcere pentru copil, va urma interesul, care e condiția *interioară* și indispensabilă a muncii productive, va rezulta și puterea, mlădierea, vioiciunea inteligenții și atențiunii lui. Mai ales astfel se va găsi calea pentru a face pe copil să lucreze el însuși cu propria lui activitate, *selbstständig*, cu continuitate și conștient de scopul pe care-l urmărește, și se va face *învățămîntul nefolositor cu timpul*.

In școala nouă instrucțiunea e privită ca *mijloc*, nu ca scop; căci, dacă ea este un gest necesar dezvoltării virtualităților intelectuale, nu crează ea inteligența. Deci nu se va căuta să se dea în asemenea școli un balast de vorbe și abstracțiuni deșarte, memorizate fără să fie asimilate, ci se va încerca să se formeze spirite tinere în stare de a lucra singure, li se va da o îndrumare spre a căpăta o concepție de viață și de omenire, urmînd aceiași cale pe care a urmat-o dezvoltarea cunoștinții în omenire, bătînd drumul pe care l-au bătut generațiile precedente spre progres. Nu vor căuta școlile nouă, deci, să istovească puterile copilului într'o sforțare deșartă și nefolositoare spre a atinge un scop ce întrece puterile sale, dimpotrivă vor căuta să-i oțelească puterile sufletești și trupești printr'un exercițiu, în care se vor succeda ritmat sforțarea, munca și recreația, ca să capete, nu o știință iluzorie, ci pregătirea pentru dobîndirea științii reale.

O problemă importantă se pune azi pedagogiei, problema culturii generale și a specializării. E învederat că fiecare inteligență omenească își are forma ei particulară alături de forma generală și comună omenirii întregi. Remy de Gourmont zice undeva cu mare dreptate: „Cultura generală este indispensabilă cu o singură condiție, aceia de a coincida cu una sau mai multe

secțiuni de cultură intensivă". Care este partea care trebue să se dea fiecăreia din aceste culturi în școală, în ce raport trebue să stea cultura generală și cultura specială în școală? Iată cum școala nouă a rezolvat chestia. Există mai întâiu în aceste școli, pentru elevii ce au trecut de 12 ani, ramuri de învățămînt *obligatorii*, destinate a da copilului *Weltanschaung*, cultură generală, o sumă de cunoștințe care sînt neapărat trebuincioase unui om din vremurile noastre spre a fi ceia ce se chiamă un om cultivat, care să se poată interesa de chestiunile științifice și artistice ale vremii sale. Iată cam cum ar fi planul unei asemenea culturi generale. Trebue să învețe copilul în chimie și fizică însușirile forțelor naturale, în matematici și mecanică legile ce ocirmuesc natura, în geografie și geologie alcătuirea planetei prin jocul forțelor naturale, apoi studiul vieții care se dezvoltă pe planetă, istoria și legile acestei dezvoltări în biologie. Toate aceste ar constitui cultura științifică. Cultura literară ar fi constituită din studiarea științelor sufletului; natura și dezvoltarea culturilor, limba, literatura, istoria religiilor și a artelor, economia politică, etc. Acesta ar fi în linii mari programul culturii generale. Cît despre cultura specială, școala nouă ținînd socoteală de întreaga viață sufletească a copilului în multiplele manifestări ale personalității sale, îi asigură și *posibilitatea* dezvoltării *dispozițiilor sale speciale* și acordă o parte destul de largă lucrărilor preferate ale copilului. Dar nu insistă prea mult asupra specializării, căci specializarea prematură a copilului, alegerea unei vocațiuni într'o vîrstă prea fragedă, ar putea fi o primejdie, o piedică pentru dezvoltarea lui posibilă. Specializarea presupune *neapărat* existența culturii generale despre care am vorbit, căci altfel ar putea fi o *violentare nejustificată* a naturii copilului. Ceia ce e important însă în școlile nouă e faptul că se concentrează toată sforțarea în a face din copil un om *care să știe să lucreze*, atît pe cît e posibil, cu *activitatea lui proprie*, că se caută a se dezvolta în toată activitatea școlară un spirit de abnegație în felul de a lucra, de devotament pentru știință, care tinde să se transforme *în obiceiu înrădăcinat* în sufletul omului devenit matur. Asemenea obiceiu de a lucra și a privi lucrul intelectual îl va face să-și valoreze puterile în orice ramură de activitate își va alege în viață, căci chiar în specializare nu e vorba în prima linie de a dobîndi meșteșugul, dibăcia rutinară în tehnică, ci o judecată proprie, vederi limpezi și juste, simțul adevărului și forță interioară, și aceste calități le dă cultura generală luată în sensul ei adevărat.

Felul în care se face lucrul intelectual în școala nouă pentru a-și ajunge la țel, e iarăși foarte remarcabil. Învățămîntul e *colectiv sau individual*, după nevoile copilului și felul cunoștințelor ce sînt de predat. La Odenwaldschule, dr. Paul Geheeb a introdus așa zisul sistem al *„claselor mobile"*, în care copiii sînt grupați la fiecare specialitate după *gradul de cunoștințe* și capacitatea individuală ce posedă,—și nu după vîrstă nici *clasa*

în care se găsesc. Se ține socoteală că o clasă e compusă din *individualități* de copii foarte deosebite și e absurd a se impune tuturor același mers. Cei inteligenți vor juca în loc, iar cei slabi se vor istovi în sforțarea de a merge în pas cu ceilalți; în mare parte din clasă interesul se va slăbi și va rezulta plictiseală și desgust de lucru. Pecînd, dacă se vor grupa elevii după capacitate și gradul de cunoștinți, și aptitudinile speciale vor fi grupate omogen și se va putea profita de toate avantajele învățămîntului colectiv: spiritul de emulație, avîntul, imitația. În același timp se urmărește pe cît e cu putință învățămîntul individual alături cu cel colectiv. De pildă la Wickersdorf se întrebuințează pentru clasele mijlocii metoda din *Ideal School de la Preston Scarch*, la matematici. Se lasă copilul să învețe singur, după carte indicîndu-i-se numai ce are de făcut și problemele relative la materie,—greutatea e să se găsească o carte potrivită pentru acest scop. Profesorul nu dă decît lămuriri pe ici pe colo și nu un ajutor efectiv. D-rul Wynecken povestește că ajunsese o adevărată pasiune rezolvirea problemelor și că la un moment dat o întreagă „casă", căci școala e instalată în mai multe case, era în fierbere pentru o problemă mai grea. În mijlocul nopții un elev se scoală, aprinde luminarea și găsește soluția problemei. A fost o bucurie așa de mare încît toată *„familia"* școlară s'a sculat să sărbătorească fericita întîmplare... După un period anumit de vreme se fac exerciții cu toată clasa, pentru a se controla lucrarea individuală. Copiii pot astfel să-și dea seamă de greutățile pe care le întîlnește fiecare, după natura inteligenții sale și apreciază mai bine ajutorul profesorului. Sistema se poate aplica mai bine la repetiție.

La Odenwaldschule s'a aplicat metoda învățămîntului individual și colectiv în același timp la învățămîntul limbilor străine. Se face mai întâiu un curs comun de lectură franceză fonetică, apoi se dă fiecăruia de pregătit o cantitate anumită de materie pentru un timp hotărît și, după ce a lucrat fiecare separat și profesorul a luat pe fiecare și l-a exercitat separat, se face din nou o lectură comună cu voce tare. În această ședință comună se corijă greșelile generale și fiecare poate să-și dea seamă prin comparație de aceia ce-i lipsește. Copiii, avînd timp să se exerciteze, nu vor face atîtea greșeli și nu vor auzi prea multă vreme în clasă o pronunțare proastă, au vreme să-și corijeze greșelele fără a plictisi și a scoate din răbdări clasa întreagă, și elevul ia obiceiul să lucreze singur. Iar profesorul are ocazia să cunoască puterile și lipsurile fiecăruia în parte, după aceste lucrări pe care le face singur.

Trebuia acum găsită o formă de organizare școlară care să învoiască realizarea principiului de liberă dezvoltare a copilului în domeniul moral și în acel intelectual.—Trebuia un mediu în care copilul să învețe prin *propria-i experiență* cum să împace independența lui personală, *Selbsiständichkeit*, expansiunea individuală, cu respectul acestei libertăți la alții. Trebuia fă-

cut din școală un mediu în care raporturile și sentimentele sociale să poată fi învățate *direct* de către copil.—In acest scop școala nouă trebuia să devie *o adevărată comunitate de lucru și viață*.

In școlile noastre publice viața e de obiceiu împărțită în 2 *tabere*: elevi și profesori care, cind nu sint în vrăjmășie, sint indiferenți și străini cu totul unii de alții și nu-și bat cituși de puțin capul nici unii nici alții, cu ceia ce face interesul și viața unora sau a altora. Școala nouă se strădănuește să asigure o colaborare în conducerea și administrarea comunității, între dascăl și elev; această organizare are urmări educative incalculabile. Organizația școlară se razimă pe ceia ce se numește *o familie școlară*, alcătuită din 6—8 elevi și un dascăl, părintele sau *Kamaradschaftsführer*. Aceste familii școlare sint mediul în care copilul învață să trăiască în strînsă legătură cu adultul, în care se dezvoltă încrederea reciprocă și în care se capătă obiceiul de a colabora la fiecare moment împreună la scop, la realizarea aspirațiunilor organizării, a școlii. Și e în adevăr de mirat ce iute se dezvoltă în asemene împrejurări simțul de datorie către colectivitate în copii și de responsabilitate față de bunul sau răul mers al instituției.—Faptul e pus în evidență și de către dr. Geheeb care dă o atenție deosebită acestei părți din școală, cît și din fapte mai strigătoare decît orice vorbă. Un fapt ar fi chiar întemeerea școlii dela Wickersdorf, în care elevi și profesori îndură cu voe bună lipsuri și neajunsuri de tot felul într'un local nepotrivit, până să se prefacă acel vechiu și să se facă altul nou și nu au alt gînd, alt țel, altă aspirație decît să realizeze idealul educativ al directorului, oricît ar fi de grele și insuficiente condițiile în care lucrează. Nimeni nu murmură, nici nu pregetă, toți lucrează cu încredere și aceasta ni se pare un fapt de înaltă solidaritate morală.

Diriguirea școlii stă în mîna unei adunări în care i-au parte, fără deosebire de drepturi sau de grad, dascălii, dăscălițele, femeile dascălilor, persoana care dirigează menajul, toate persoanele legate de școală și care au un grad oarecare de cultură, precum și toți elevii dela cel mai mic. Vechii elevi ai școlii care se simt încă legați de școală și se interesează de tot ce o privește, unii dintre părinții și prietenii școalei, sint membri de onoare în această adunare.

Nu există director propriu-zis, există un *prim* între egali, purtătorul de cuvint și reprezentantul acestei adunări. — Acest prim nu are nici un drept mai mult decît oricare dintre elevii săi; în adunări își dă părerea și votează ca ori care dintre ceilalți membri. Dacă la școala d-rului Wynecken sau Paul Geheeb s'ar întîmpla ca adunarea să voteze împotriva unei propuneri de-ale lor, ei s'ar supune (deși nu s'a întîmplat niciodată ca adunarea să voteze vr'o hotărîre care să fie împotriva *spiritului școlii*, chiar dacă au votat împotriva directorilor în unele împrejurări și vom vedea în ce fel). Aceasta face deosebirea între

școlile dr. Lietz și școlile aceste nouă.— D-rul Lietz nu admite că s'ar putea lua în școala lui o hotărîre împotriva părerii lui, sau atunci trebue să presupunem o organizare școlară rea. Dr. Robert Drill, care a vizitat aceste școli și și-a publicat impresiile într'o broșură, relatează că, dacă ar privi cineva de departe un grup în care ar fi dr. Lietz și profesorii lui din școală, ar ști dela un kilometru care e *directorul* între ei,—ceia ce nu se observă în raporturile dintre corpul profesoral în celelalte școli.—Cu elevii, dr. Lietz e foarte cordial și prietenos, dar are ceva *părintesc* față de ei; în celelalte școli raporturile sint *frățești*. Această atitudine e semnul exterior al unei organizări diferite, al unui spirit deosebit de al d-rului Lietz. — Autoritatea *exterioară*, redusă la cel mai mic grad de importanță, presupune un grad de dezvoltare a sentimentului responsabilității la copii și de încredere reciprocă neobișnuită, căci altfel o asemene organizare ar fi un rău cu urmări ce nu se pot măsura.

In principiu nu există nici o chestiune privitoare la școală care să nu fie dezbătută și rezolvită de adunarea școlii. In practică unele probleme dificile de metodă, chestiuni delicate de educațiune etc., și în genere orice problemă care cere o pregătire specială sint de competința conferinței profesorilor. Altele se dau spre a fi studiate unor grupe de școlari mici sau mari, după gradul de pricepere ce ar cere sau interesele ce sint în joc. Toți membrii adunării au *datoria* de a asista și lua parte la discuția scopurilor sociale sau etnice ale școlii, toți sint ținuți să colaboreze la aceste scopuri, să ajute la aducerea lor la îndeplinire prin activitatea lor. Unii din membrii comunității au diferite însărcinări timporare, funcții școlare care nu le dau decît datorii și nici un drept mai mult decît au ceilalți membri ai comunității.

Toți de-asemene au dreptul de a vota, nu se face deosebire între cei *copți* sau *necopți*. — Numai cei noi de tot nu capătă drept de vot decît la cîteva săptămîni după sosire, prin o hotărîre a adunării. In discuție nu se 'ntîmplă nici un fel de stîngherealá prin faptul că sint și unii cu totul nepregătiți a se amesteca; ceilalți copii știu să-l aducă pe calea adevărului pe cel ce ar năzui să se amestece într'o chestie pe care nu o cunoaște, prin mijloace foarte pedagogice.

Această egalitate de drepturi hărăzită unor copii, care alcătuesc *majoritatea* adunării ce trebue să conducă instituția în care trebue să fie educați, nu a dat decît rezultate fericite până acum, după mărturisirea tuturor celor ce conduc școlile sau le-au vizitat. In majoritatea copiilor și mai ales în acei ce au o personalitate marcantă și deci influentă asupra celorlalți, se încorporează idealul școlii, sufletul lor se impregnează de *spiritul* școlii, astfel că, după cum mărturisește directorul școlii din Odenwald, care a prezidat sute de aceste adunări, școala nu poate decît să se feliciteze de urmările pe care le are acest fel de organizare pentru caracterul copilului. Astfel învață prin puterea faptului să se supue necesității lor, interesului colectivității; se exercită a-și ex-

pune clar şi coherent ideile, dorinţele şi aspiraţiile în faţa unui cerc mai larg; dobîndesc virtutea politică de a asculta cu răbdare părerea altuia şi a ţinea socoteală de divergințele din sînul adunării. In aceste adunări se naşte şi se formează acel spirit de corp pe care poate să se razime în urmă directorul responsabil, cu încredere, şi care-i dă curajul să lărgească cercul atribuţiunilor adunării şi să o socotească printre factorii cei mai importanţi în progresul şcolii.

In principiu toate şcolile nouă din Germania urmăresc crearea unui *mediu social coherent*, în care *să se formeze spiritul şcolii mai mult subt influenţa copiilor decît a profesorilor*. Cu toată libertatea discuţiei, niciodată nu s'a întîmplat ca să stea faţă în faţă dascălii şi elevii ca nişte tabere duşmane. Se pot isca neînţelegeri, dificultăţi între unii elevi şi profesori, dar aceste sînt chestiuni personale care nu ajung în faţa adunării decît în cazurile foarte rare, cînd profesorul, Kamaradschaftsführer, nu poate rezolva dificultatea, sau se poate întîmpla să fie deosebire de vederi între membrii adunării şi să se împartă părerile în două, şi atunci în amîndouă taberile sînt şi profesori şi elevi.

Voiu cita cîteva exemple de hotărîri luate de elevi în adunările generale, pentru a ilustra felul cum se guvernează copiii şi a arăta cum diferă părerile lor (atunci cînd diferă) de ale conducătorilor lor.

Doctorul Paul Geheeb pe cînd era la Wickersdorf a avut de două ori hotărîrea adunării împotriva părerii lui. Intâia oară propusese să fie odată pe săptămînă danţ pentru a-şi petrece copiii orele libere. Propunerea a fost respinsă pentrucă... cei mai mulţi nu puteau suferi muzica, fără valoare, a danţului!... A doua oară, àpropos de interzicerea alcoolului în şcoală, fusese de părere să se dea voe elevilor celor mai mari să bea un pahar de vin la sărbători, fiindcă beau şi adulţii. Majoritatea s'a pronunţat contra, pentrucă la Wickersdorf abstinenţa trebue să fie absolută!

Iată şi alte deciziuni, foarte interesante, pentrucă ele au pornit cu totul din iniţiativa copiilor. Astfel e deciziunea de a nu se da decît jumătate de vot celor mici şi nici un vot în deciziile privitoare la chestiile personale, pedepse, admiteri de membri în adunare, etc. La Odenwaldschule adunarea a decis, *împotriva* dispoziţiunii de a se lăsa după-amiezele libere, că unele lucrări corporale, jocurile, sporturile, lucrările artistice să se facă după-amiază, că elevii cei mai mari să consacre cel puţin o după-amiază întreagă unei specialităţi, că ar trebui să fie o serată de discuţii ştiinţifice, etc. Altele mai puţin importante, dar foarte caracteristice: să fie exclus orice dandism din ţinuta copiilor, să fie mai mulţi copii cu rîndul însărcinaţi să împodobească casa cu flori, să întreţie grădina şi aleele parcului, să nu se fluere nici în şcoală, nici în curtea şcolii, etc., etc.

Să nu ne'nchipuim însă că această auto-administraţiune ar fi un joc *„de-a parlamentul"*. Dimpotrivă, este o reală şi serioasă colaborare la organizarea „statului şcolar", care şi el, la rîn-

dul lui, este, pe cît e cu putinţă, *expresiunea vieţii sociale şcolare* în diferitele ei forme, cu diferitele ei datorii şi funcţiuni.

Ceia ce trebue să reţinem este sforţarea pe care o face şcoala de a crea în jurul copilului calda intimitate a vieţii de familie. Intr'o asemenea *Freieschulgemeinde*, în care sînt copii de toate vîrstele, în care adulţi şi copii trăesc în o aşa de strînsă intimitate, mediul familial devine un mediu în care pot să se dezvolte raporturi sociale diverse şi complicate, o viaţă interioară bogată, forme de viaţă multiple şi o mulţime de datorii. E o admirabilă preparaţie pentru viaţa de mai tîrziu şi nu se putea ca din această preparaţie să lipsească tocmai preparaţia legăturii celei mai însemnate din viaţa omului, legătura între bărbat şi femee.

Mai intâiu s'a căutat un răspuns la întrebarea: Trebue sau nu să se dea aceiaşi educaţie băeţilor şi fetelor? Voiu împrumuta argumentarea d-rului Wynecken, pentru a ajunge la o încheere. Gœthe a zis: „Băeţii trebue crescuţi în vedere de a servi, fetele de a fi mame", şi desigur că nici noi nu putem ajunge la altă încheere până în ziua de azi. In realitate însă dacă pentru băeţi este ceva, un început de preparaţie în şcoală, pentru fete nu există *absolut* nimic. Au început, e drept, unele instituţii să prepare oarecum femeia pentru rolul ei viitor, se învaţă cum se ţine o gospodărie şi cum se îngrijesc copiii până la oarecare punct. Dar Wynecken consideră acest fel de învăţămînt ca o renunţare la o reformă reală în educaţia femeii în principiu. Timpul şcolii în mare parte e un timp consacrat culturii generale, dezvoltării funcţiunilor vieţii şi trebue lăsat femeii caşi bărbatului libertatea de a-şi alege singuri locul în omenire, căci orice viaţă omenească, orice muncă de carieră nu-şi dobîndeşte valoarea decît în măsura în care cultura omenească se oglindeşte în ea. Spiritul omenesc trebue să aibă o unitate, existenţa omenească un scop şi o aspiraţiune unică şi acest scop trebue să fie realizat de sexe şi de indivizi în diversitatea felului de a fi şi de a lucra a fiecăruia.

La obiecţiunea că funcţiunile biologice ale femeii ar putea fi turburate prin dezvoltarea spiritului său, nu este decît răspunsul faptelor: Dacă spiritul femeii se trezeşte, nimeni şi în virtutea nici unei legi nu va putea înăbuşi aspiraţiile ei şi va putea împedica femeia de a lua parte la activitatea spiritului omenesc. Pe de-oparte este cu nepuţinţă să se dea femeii o *dezvoltare pur biologică*, pe de alta trebue să avem încredere în cultură, căci prin cultură femeia va şti mai bine să-şi găsească locul şi datoria pe care o are de împlinit în viaţă şi şi-l va îndeplini cu atît mai bine cu cît va fi mai în stare să şi-l împlinească în mod conştient *selbstständig*.

Dar problema relaţiilor dintre sexe este o problemă practică ce se pune nu numai între adulţi, dar şi în copilărie şi în adolescenţă, bine înţeles subt altă formă; deci ea trebue să preocupe şcoala din prima activitate, şi iată de ce problema *coedu-*

cației, care, la noi, ni se pare așa de depărtată de realitate, în școala nouă se pune printre cele dintâi. Nu e numai motivul că școala fiind imaginea familiei, trebue să se găsească în viața ei cași în viața de familie bărbați și femei, fete și băeți, care ca-și în familie trebue să lucreze împreună,—sînt și alte motive care prezintă coeducațiunea ca o necesitate psihologică.

Tinereța este timpul idealismului, timpul în care omul se pregătește nu pentru un scop utilitar și practic, ci într'un scop ideal. Faptul că cele două sexe au trăit acest timp împreună, că au lucrat împreună la opera cea mai înnaltă a omenirii, faptul că au fost *camarazi* în această frumoasă epocă a vieții, va fi o puternică reacțiune împotriva antagonismului social de mai tîrziu, în lupta dintre ambele sexe; și va conduce probabil la o soluțiune rezonabilă a feminismului. In tot cazul va rezulta din această viață comună prietenie și camaraderie, raporturi normale și sănătoase între bărbat și femee

E vorba acum a se ști dacă influența unui sex asupra celuilalt, în coeducațiune, nu contribue a afemeia pe băeți și a viriliza pe fete în apucături și în tot felul lor de a fi, cum s'a obiectat deja împotriva coeducațiunii.

După experiențele făcute pân'acum, s'ar părea că prezența unui sex contribue dimpotrivă a accentua calitățile esențiale și caracterele speciale în ceia ce au mai distinctiv ale celuilalt sex. Desigur sînt calități, care prin faptul însuși al felului de educație ce se dă în școală, vor fi comune, dar desigur că aceasta nu va strica nici unora, nici altora.

Principiul fundamental al școlii noi fiind individualizarea educațiunii, putem fi siguri că se va căuta să se întărească la băeți calitățile ce sînt esențial virile și la fete ceia ce e esențial femenin și lucrul va fi cu atît mai ușor cu cît educația se face acolo în grupuri mici. Se va proporționa deci munca în măsura în care va fi necesar să se adapteze gradului de dezvoltare corporală și spirituală a celor două sexe, a băeților și fetelor de aceiași vrîstă, și se va da o atențiune specială dispozițiunilor proprii amîndorora, pentru a le dezvolta la o epocă hotărîtă a vieții. Rezultatul moral cel mai clar al coeducațiunii în internat este faptul că băeți și fete au ajuns să se considere și altfel decît excluziv în raporturi sexuale și să se considere, *mai ales*, ca niște *camarazi*. Școlile nouă au marele merit de a fi avut curajul să întreprindă o experiență care a dovedit *posibilitatea și necesitatea coeducațiunii.*

Ne rămîne de vorbit de educația estetică ce se dă în școala nouă și vom avea și aici de relevat multe lucruri importante. Mai întâiu trebuia să știm că se dă mare importanță educațiunii estetice plecînd dela principul că nu se poate înțelege bine decît un lucru pe care-l poți face singur în oarecare măsură. De două ori pe an sînt expozițiile obiectelor de artă și lucrările copiilor: tîmplărie, fotografie, desemnuri, acuarele, preparații zoologice și chimice, etc.. Aceste

lucrări sînt executate cu mult gust, îndemînare și multă îngrijire chiar cînd nu denotă cine știe ce talent deosebit. Muzica are un loc foarte întins în viața instituției. In fiecare după-amează profesorul de muzică execută în școlile d-rului Lietz opere muzicale după gradul de înțelegere a elevilor. In celelalte școale și mai ales la Wickersdorf elevii și adulții fac muzică la serbări și serate muzicale, executînd bucățile cele mai alese pentru a da o cultură adîncă și serioasă copiilor și a-i face, dacă nu să execute, cel puțin să guste realminte operele de artă.

Lucrările de artă și lucrul de mînă, precum și muzica, trebue să se facă după-amează; copiii sînt liberi să-și aleagă ocupația după preferință. Pot chiar după voință să facă o excursie în loc să lucreze, să citească sau să scrie. In felul acesta se dă copiilor ocazia de a se deda la lucrările pentru care simt că au mai multă înclinațiune și-i deprinde a avea inițiativă și de a se hotărî și în acțiunile conforme gustului și plăcerii lor, nu numai în acele pe care au datoria să le facă ca lucrări pentru a se instrui.

Școala nouă nu caută să facă din copii esteți, rafinați, aplecați a face din viața și casa lor opere de artă și de frumuseță. Idealul urmărit este de a le da repulziune pentru lucrurile urîte și fără gust, pentru negligență și lipsa de îngrijire a corpului și a lucrurilor ce-i înconjoară Școala însăși este pe cît e cu putință un mediu de frumuseță, așezată în paisagii frumoase sau mărețe, clădirile sînt mici *vile* confortabile în stilul local, zidurile sînt împodobite cu tablouri și gravuri, casa întreagă cu flori frumos așezate; frumuseța, arta, nobleța, toate vorbesc simțurilor, inteligenței și inimii copiilor și le insuflă gustul frumosului! Jocurile, sporturile, exercițiile corporale chiar contribuesc a le da, nu numai o bună mașină omenească, dar o ținută, un fel armonios de a se mișca de om cultivat deprins a-și stăpîni mișcările corpului și a face din el un organ de expresiune a personalității, a spiritului său, a bogăției sale de cugetare și de fantazie.

Totuși trebue să ne amintim că nu există frumuseță nici în viață, nici în persoana omenească, fără *ordine*. Ordinea e condițiunea necesară vieții sufletești, căci ea singură învoește întrebuințarea părții celei mai însemnate de forțele personale pentru cultură Nu trebue să credem că nu se poate împăca ordinea cu libertatea, nici că e nevoe pentru aceasta să plictisim copilul la fiecare pas cu observații, cum fac guvernantele; trebue numai să facem astfel ca *lucrul să fie cînd nu e la locul lui*. Pentru aceasta nu trebue să tolerăm lucruri de prisos și să nu îngăduim ca un lucru să fie într'un loc unde nu se cade să fie, copilul se obișnuește cu încetul și mai ales dacă-l lăsăm din cînd în cînd să facă pe sălbaticul.

Cucerirea *libertății spiritului* nostru este, desigur, cea mai mare cucerire a vremei noastre; numai nu trebue să uităm că omenirea a făcut-o tîrziu în dezvoltarea civilizației sale.— Nu e o-

noțiune simplă și elementară această noțiune de libertate, e expresiunea unui procesus cultural foarte complicat, care presupune diferențieri infinite, integrări și adaptări la condițiuni de viață și de mediu foarte variate și astfel trebue să o înțelegem, dacă vrem să o aplicăm în educație. Caracteristica cea mai frapantă a școlii noi este: *Educațiunea în libertate pentru libertate*, și prin aceasta chiar e caracteristica vremurilor noastre! Totuși nu trebue să uităm că evoluția libertății individuale ajunge la adaptarea socială, după cum libertatea activității mintale a omenirii ajunge la integrarea acestei activități în activitatea culturală a omenirii.

Pentru a aduce la îndeplinire această evoluțiune, libertatea omenească nu poate fi considerată ca fără limite exterioare; fără îndoeală că trebue să ajungă copilul prin propria-i experiență a-și măsura urmările faptelor, cu riscul și primejdia lui, trebue să greșească, să simtă remușcare sau bucuria timpului, să-și sacrifice gusturile și plăcerile altuia, să iubească, să se devoteze, să-și plece libertatea și expansiunea individuală necesității legilor impuse de ordinea socială și drepturile altora, să fie drept, etc.. Școala nouă se strădănuește să-i procure condițiunile multiple și împrejurările variate ca să poată să facă experiențe morale prin mediul fizic, intelectual și moral pe care a știut să-l realizeze, prin organizarea sa ingenioasă, prezența dascălilor, influența femenină, prezența celor două sexe ca elemente ale școlii.— Atîtea raporturi de creat între aceste elemente așa de variate, așa de mare variațiune în adaptare, trebuind să respecte atîtea lucruri contrarii în aparență, cer un tact, o fineță pedagogică care nu se întîlnesc în toate zilele.—În adevăr, trebue să se 'mpace aici libertatea și autoritatea, supunerea și familiaritatea, afecțiunea între educator și educat.— Primele trepte ale educației morale cași ale educației fizice nu pot fi închipuite fără ajutorul adulților, experiența liberă a copilului are adeseori nevoe de direcțiune, de sprijinul moral al adulților.— Autoritatea educatorilor nu se poate șterge însă în nici un moment al educației, dar își schimbă forma după împrejurări.— Ascultarea pasivă în primele începuturi ale vieții, pentru a da copilului primele obiceiuri, cu timpul trebue să se schimbe în autoritatea convingătoare din vîrsta cînd începe a se dezvolta judecata; și mai tîrziu, în prietenie plină de încredere și de dragoste, considerația copilului pentru cel ce a devenit camaradul de fiecare minunt al vieții sale, rămînînd totuși un profesor,—raporturi subțiri și din ce în ce mai spirituale, care trebue să rămîe toată viața între elevi și profesori. Autoritatea e deci în tot minuntul prezentă în educațiune, dar ia forma care trebue să-i păstreze eficacitatea în orice împrejurare a vieții copilului, și Freieschulgemeinde au arătat cum se pot împăca în practică și tendințele diferite din natura copiilor și cum trebue să fie autoritatea pentru a fi un ajutor în educația liberă și a păstra caracterul de libertate acestei educații, a învoi *dezvoltarea morală prin activitatea proprie a copilului.*

Acest fel de autoritate formează ceia ce am numit *„spiritul școlii“*, autoritate întemeiată pe încredere reciprocă, pe comunitate de viață și de muncă, pe împărtășirea suferințelor și bucuriilor, pe interesul comun pentru atîtea lucruri, pe camaraderia sinceră între educator și copil, pe tactul, fineța simțului pedagogic al acestor apostoli, care știu mînui sancțiunile, împărți lauda și blamul, așa fel încît dragostea între elev și profesor să fie și mai vie după o pedeapsă dată.

Faptul, că există asemene instituții, că ne dau pilda cîtorva femei și bărbați adunați în liniștea și maiestatea naturii pentru a se devota creșterii unei generații viitoare după idealul de cultură modernă,—trebue să ne umple inimile de o cucernică admirație și să trezească în sufletele cele mai încercate de greutățile vieții pornirea de a se devota pentru a realiza măcar în parte acest ideal, în carieră sau în viața de familie,—trebue să electrizize indiferența și scepticismul tinerilor care intră în viață !.

Izabela Sadoveanu.

CÎNTEC

O, tu, pe care niciodată
N'au ochi 'mi triști s'o mai revază,
Te pling în cea din urmă rază
Ce moare 'n zarea 'nsîngerată...

Te pling în cea din urmă floare
Neprihănită-a primăverii,
Ce-o zi abia luci la soare
Şi cade moartă 'n faptul serii.

Te pling în nota cea din urmă
A cîntecului trist, ce piere
Pierdut în noapte, — și se curmă
Intr'un sughiţ plin de durere...

St. O. Iosif

Asistența copiilor în „Azilul Gregorian" din Iași

In orașul Iași creșterea copiilor părăsiți a fost încredințată unui institut pus sub auspiciile așezămintelor Sf-lui Spiridon. In trecutul istoric al Romînilor găsim totdeauna instituțiile filantropice puse sub administrații bisericești. Aceste așezăminte de binefacere, în marea lor majoritate, nu erau create de stat; de cele mai de multe ori ele erau înființate de către un donator, și numai în urmă statul intervenea regulamentînd unele dispozițiuni.

Instituțiile, oricare ar fi ele, nu pot dura în decursul timpurilor dacă rămîn în forma lor primitivă. Ele riscă să devie inutile cînd nu evoluează potrivit progreselor realizate în diferitele ramuri ale activității omenești.

In rîndurile ce urmează voim să arătăm, pe scurt, cum a fost înființat institutul pentru asistența copiilor găsiți, cum e condus în prezent și rezultatele obținute vreme de 60 ani decînd funcționează. Din considerațiunile asupra acestor rezultate și din comparația cu așezăminte similare străine, vom cerca să scoatem concluziuni relative la transformările și îndreptările ce ar trebui făcute acestei instituții, pentru a o putea face să corespundă vremurilor actuale de civilizație și progres.

*

In anul 1852, Voevodul Moldovei Grigore A. Ghika înființează, în capitala Iașii, un institut cuprinzînd o secție pentru moșit și o secție pentru prunci părăsiți, pe lîngă care anexează un biurou pentru mănci, o clinică ambulatorie pentru copii bolnavi și un institut pentru vaccinarea pruncilor.

In hrisovul așezămîntului, dat la 1 Ianuarie 1852 sub No. 1, pe lîngă actul ctitoricesc iscălit de Voevod, de Mitropolitul țării și de o serie de boeri demnitari, găsim și regulamentul

administrativ al institutului, întocmit de protomedicul Moldovei, Postelnicul Gheorghe Cuciureanu. In deosebitele lui dispoziţii principale, acest regulament e mult asemănător cu acel al unui institut similar din Viena, înfiinţat de împăratul Iosef al II-lea; iar în ce priveşte diferile dispoziţii mărunte pentru formalităţi, e copiat după Regulamentul Organic.

In actul ctitoricesc, Voevodul fondator enumără în primele 5 articole sacrificiile ce le face pentru acest aşezămînt.

„Art. 1. Noi hărăzim acestor instituturi spre locuinţă şi „proprietate casele Noastre părinteşti din Capitalie cu tot locul lor „şi cu toate heiurile aflătoare pe dănsul potrivit documenturilor „ce se trădau acum epitropiei.

„Art. 2. Spre a înlesni a lor neîntărzietă deschidere publi„cului, Noi am primit asupra casetei Noastre cheltuiala pentru „modificaţiile cărora se vor supune acele binale spre a răspunde „deplin scopului.

„Art. 3. Asemenea am slobozit din caseta Noastră toţi „banii trebuitori pentru înzestrarea casei, cu mobilele, uneltele, aşternuturile, pînzăriile, garderoabe şi instrumentele trebuitoare.

„Art. 4. Iar spre ţinerea institutului în bună stare Noi ăi „hărăzim un fondos de 15.000 galbeni adecă cincisprezece mii „galbeni din caseta Noastră privată, care s'au şi numărat epi„tropiei".

Prin art. 5 se încredinţează institutul epitropiei casei Sf. Spiridon ca să fie „parte întregitoare acelui Sf. lăcaş".

Prin art. 6 şi ultim se recomandă acest aşezămînt Sfîntului Spiridon, viitorilor Domni ai ţării şi „iubiţilor Noştri compatrioţi „ca să o sprijinească prin a lor filantropică interesateţă".

In aceiaşi publicaţie găsim încă mai multe „ofisuri domneşti" menţionînd donaţii dela diferiţi boeri ai ţării.

*

In cercetarea regulamentului administrativ al institutului ne vom mărgini la capitolul ce se ocupă de secţia pentru pruncii aflaţi şi din el vom rezuma numai dispoziţiile principale, adică acelea ce ne-ar lămuri scopul institutului, principiile după care trebue să fie condus şi mijloacele indicate pentru aceasta. In unul din primele paragrafe ale capitolului se spune că: „Scopul „acestei secţii, este de a primi pruncii părăsiţi de căutarea pă„rintească, de a scuti a lor fiinţă de neagiunsurile morale şi so„ţiale şi în sfîrşit, deşi casa nu este destinată pentru pruncii năs„cuţi din căsătorie legitimă, ea va hărăzi şi acestor din urmă a„dăpostire şi agiutoriu când părinţii lor ar fi opriţi de boale sau „alte piedice de a se îngriji de soarta lor, când vrista pruncilor „ar fi pre crudă şi secţia va avea locuri vacante".

Mai la vale sînt specificate 7 categorii de copii ce vor fi primiţi fără plată:

„1. Pruncii femeilor sărace care vor naşte în şcoala pen„tru moşit, sau ai femeilor care vor voi a sluji cu giumătate de „leafă patru luni de zile mance în secţia pentru pruncii părăsiţi. „2. Pruncii care se vor găsi lepădaţi pe lîngă biserici sau case „particulare din cuprinsul capitaliei. 3. Cei născuţi cu pripire din „mume necăsătorite, care vor trebui să aibă mărturia preotului „de popor că muma este de tot săracă. 4. Pruncii mumelor „necăsătorite care, deşi n'au fost născuţi în casa de moşit, dar „avînd institutul trebuinţă de mance, mumele lor se propun de „a sluji 4 luni de zile cu giumătate leafă. 5. Pruncii recomănduiţi „de tribunalul criminalicesc. 6. Alţi prunci din ţară ale căror mume „sărace sau bolnăvicioase vor da vii dovezi despre aceasta re„clamînd agiutorul institutului. 7. In sfîrşit fiind interesul păs„trării vieţii pruncilor părăsiţi, institutul voeşte a scuti de ruşine „pe mumele alunecate; apoi se vor primi şi pruncii depuşi în o„blonul umblătoriu al portarului casei".

Despre mănci găsim următoarele dispoziţiuni:

„Numărul mancelor aflătoare în secţie va fi acum deodată „de opt, din care măcar două să aibă numai căte un prunc la „sînul lor, şi să poată priimi, cerând trebuinţa, pe un al doilea; „drept aceia ele vor fi numai *bine îndestulate cu hrană*, ce vor „priimi şi de două ori pe zi căte un păhar de vin sau bere".

Salariile se stabilesc „cum se va putea învoi casa cu dînsa", dîndu-se numai jumătate de leafă celor ce-şi alăptează şi pruncul lor pe lîngă cel străin; şi leafa întreagă celor ce alăptează 2 prunci străini. „Osebit de aceste mancele vor dobîndi „premii de încurajare" care variază între 50 şi 100 lei.

In ce priveşte vrista celor primiţi găsim următoarea dispoziţie:

„Vrista primirii lor trebue să fie mai puţin de trei ani; vor „avea preferinţă însă acei de vrista cea mai crudă".

In privinţa religiei celor primiţi, statul regulamentează că orice copil va primi îndată botezul, dacă n'ar avea vreo dovadă că este botezat; iar în caz cînd copiii vor fi reclamaţi de părinţii sau bunicii adevăraţi, aceştia nu vor putea obţine pruncul decît dacă vor dovedi că sînt de religiunea ortodoxă a răsăritului şi că au mijloace de a-l creşte.

Prin dispoziţiile citate, Voevodul fondator accentuiază destul de clar caracterul creştin ortodox al instituţiei sale.

Cit despre rolul pe care trebue să-l îndeplinească institutul în opera de creştere a copiilor, el este lămurit prin următoarele dispoziţii:

„Pruncii care vor ave nevoe de căutare medicală vor ră„mîne în casă până la vindecare, pentru care sfârşit secţia va „ave o înadins infirmerie cu 3 odăi, din care una pentru boale „lipicioase acute şi una pentru cronice. Osebit de aceasta ver „mai sta în dispoziţia secţiei încă alte două odăi pentru mance „cu prunci sănătoşi, şi una pentru moaşa gospodină a secţiei,

„chibzuindu-se încăperile şi pentru copiii care din feliurite întîm-
„plări s'ar aduce casei înapoi de către hrănitorii lor.

„Fiind însă că îngrămădirea multor prunci mici la un loc „ar fi vătămătoare pentru dânşii, apoi va sluji de regulă, ca să „nu se sue numărul lor niciodată în secţie decât la opt până la „patrusprezece şi că totdeauna când va erta sănătatea şi timpul „să se încredinţeze, după o petrecere de cel mult două luni de „zile în institut, unei mance de afară spre hrănirea şi căutarea „cuvenită, care însă să fie o femee sănătoasă, de ispravă şi să „se vadă că nu este mărginită a trăi numai din leafa pentru „mâncit".

După înţercare, copilul rămîne tot în grija Institutului, până la vrîsta de 10 ani, cînd e încredinţat la diferiţi patroni pentru a învăţa o meserie.

In afară de această perspectivă orfanii mai au pe aceia de a fi adoptaţi şi pentru care scop:

„Din vreme în vreme secţia va întrebuinţa graiul foilor oficiale spre a înştiinţa pe public în favorul pruncilor părăsiţi, „poftind pe persoanele care din milostivire ar voi a se însărcina „cu creşterea unuia sau a mai multora dintr'inşii".

Singura condiţie ce se cere adoptatorilor, este să fie de religie ortodoxă răsăriteană; şi, încă, epitropia îşi rezervă dreptul: „de a privighea asupra soartei lor, şi aceasta mai cu deosebire „întru cele ce se atinge de aşezarea copiilor de parte femeiască".

*

După spicuirile de mai sus putem schiţa, cum urmează, rostul şi modul de funcţionare a Institutului pe care Voevodul Grigore A. Ghika l-a creat pentru ocrotirea micilor părăsiţi.

Copiii, din cele 7 categorii enumerate, trebuesc primiţi în institut de preferinţă sugari şi, în tot cazul, vrîsta lor trebue să fie mai mică de 3 ani; cei care nu-s creştini se botează imediat în religia ortodoxă răsăriteană. După îndeplinirea formalităţilor de primire, cei sănătoşi vor fi ţinuţi în azil numai timpul necesar plasării lor pe la crescătoare. Pentru a fi cît mai bine îngrijiţi, în această vreme de tranziţie, se prevede un număr de cel puţin 8 mănci în permanenţă. Vremea de tranziţie nu poate dura mai mult de 2 luni. Cei bolnavi trebuesc izolaţi şi trataţi până la vindecare. Institutul poartă de grijă şi plăteşte întreţinerea orfanilor *numai până ce aceştia împlinesc vrîsta de 10 ani*. De aici înainte, se mulţumeşte a-şi rezerva un drept de control asupra condiţiilor de traiu, în care sînt plasaţi cei care n'au fost adoptaţi de persoane caritabile sau reclamaţi de părinţii lor.

In rezumat, *localul institutului servă ca azil vremelnic, cît mai scurt, celor sănătoşi şi ca infirmerie pentru cei bolnavi.*

*

Aici e locul să spunem că multe din aceste dispoziţiuni chibzuite au fost modificate în cursul timpului. Schimbările nu s'au petrecut numai în amănunte, ci uneori chiar în dispoziţiunile principale, — aşa că, astăzi, caracterul Institutului diferă în bună parte de cel pe care Voevodul fondator l-a indicat prin regulamentul anexat actului ctitoricesc. Dacă modificările făcute ar fi fost excelente sau cel puţin bune, n'am putea decît să exprimăm recunoştinţă administraţiei care le-a introdus. Din cercetările statistice însă, putem constata că rezultatele sînt departe de a fi excelente sau măcar bune; şi atunci, cu drept cuvînt, se naşte întrebarea dacă n'ar fi fost mai bine ca voinţa şi dispoziţiunile chibzuite ale Voevodului Grigore Ghika să fi rămas nealterate, cel puţin în liniile generale.

Inainte de a discuta aceste modificări, vom expune în cîteva schiţe statistice situaţia celor aproape 10.500 copii ce s'au primit până în anul acesta.

Statistica generală. Tabloul ce urmează schiţează situaţia pe 60 ani, adică dela 1852 — data înfiinţării — până la 1911 inclusiv. In fiecare rînd considerat, se află în prima coloană anul şi, în coloana următoare, numărul orfanilor primiţi în acel an. Soarta seriilor de orfani e rezumată în coloanele următoare, arătînd cîţi dintre aceştia au fost reclamaţi de părinţii lor, cîţi au fost adoptaţi sau au rămas în grija institutului până la vrîsta de 10 ani, şi în fine cîţi din aceştia au murit înainte de a atinge această vrîstă. In sfîrşit, fiindcă soarta unora n'a fost consemnată în registru, aşa că nu ştim în ce categorie să-i plasăm, vom face o coloană aparte pentru dînşii.

Pe cei adoptaţi şi pe cei care au împlinit vrîsta de 10 ani îi aşezăm într'o singură coloană sub denumirea de salvaţi.

Anii	Primiţi	Reclamaţi	Salvaţi	Morţi	?
1852	32	1	10	21	—
1853	107	3	31	72	1
1854	109	9	26	74	—
1855	121	6	23	92	—
1856	128	5	34	89	—
1857	158	6	35	117	—
1858	163	3	26	134	—
1859	178	5	28	145	—
1860	212	23	33	156	—
1861	234	42	27	165	—
1862	223	50	19	154	—
1863	227	37	30	153	1
1864	208	45	26	136	1
1865	241	35	30	176	—
1866	290	32	38	219	1
1867	264	26	37	198	3
1868	268	13	34	220	1
1869	216	7	16	190	3

Anii	Primiți	Reclamați	Salvați	Morți	?
1870	220	9	20	189	2
1871	264	7	23	229	5
1872	246	16	27	202	1
1873	246	9	32	204	1
1874	241	10	15	215	1
1875	242	8	40	192	2
1876	269	12	26	231	—
1877	270	10	29	223	8
1878	312	6	41	257	8
1879	309	14	24	269	2
1880	302	12	36	249	5
1881	346	7	22	299	18
1882	344	14	37	286	7
1883	259	13	33	208	5
1884	154	8	21	123	2
1885	101	7	13	78	3
1886	116	6	20	90	—
1887	162	19	27	115	1
1888	131	9	18	108	1
1889	102	4	16	81	1
1890	106	11	20	73	2
1891	96	9	15	70	2
1892	84	8	12	63	1
1893	62	13	8	39	2
1894	66	9	13	41	3
1895	53	10	8	30	5
1896	59	5	13	40	1
1897	57	5	9	42	1
1898	69	8	11	50	—
1899	63	6	10	46	1
1900	111	6	12	91	2
1901	132	7	21	104	—
1902	150	9	24	115	2
1903	192	9	28	141	14
1904	182	13	37	115	17
1905	175	11	38	141	5
1906	152	7	40	104	1
1907	170	7	38	124	1
1908	138	4	24	110	—
1909	140	8	32	100	—
1910	111	8	26	77	—
1011	115	5	46	64	—

Total

	Primiți	Reclamați	Salvați	Morți	?
0 ani	10.498	726	1.514	8.114	144

Ca un corolar al acestui tablou, urmează statistica procentelor mortalității seriilor de copii primiți în fiecare an: 1)

Tabela mortalității

	%		%
1852	67.74	1882	88.54
1853	69.90	1883	86.30
1854	74.00	1884	85.41
1855	80.00	1885	76.92
1856	72.35	1886	81.81
1857	76.98	1887	80.98
1858	83.75	1888	85.12
1859	83.81	1889	83.50
1860	82.53	1890	77.63
1861	85.93	1891	82.35
1862	89.01	1892	84.00
1863	80.96	1893	85.10
1864	83.95	1894	75.92
1865	85.34	1895	78.95
1866	85.21	1896	75.47
1867	84.25	1897	82.35
1868	86.61	1898	81.96
1869	92.23	1899	82.14
1870	90.43	1900	88.34
1871	90.87	1901	83.20
1872	88.21	1902	82.01
1873	86.44	1903	83.07
1874	93.91	1904	75 65
1875	83.62	1905	76.10
1876	89.88	1906	72.22
1877	88.49	1907	76.54
1878	86.34	1908	82 08
1879	91.80	1909	75.75
1880	87.36	1910	74.75
1881	93.14	1911	58.18

1) Pentruca procentele să reprezinte mortalitatea numai a copiilor crescuți sub auspiciile institutului, am ținut seamă de următoarele împrejurari: Copiii adoptați sînt în genere cei mai sănătoși și îngrijirea ce li se dă în urmă de adoptatori ne permite să-i socotim salvați; și, pentru acest motiv, i-am așezat în aceiași categorie cu pruncii despre care am putut avea siguranța că au atins vrîsta de 10 ani. Am observat însă că cei reclamați nu stau în genere în institut decît 15—20 zile. Faptul se explică prin aceia că majoritatea reclamaților sînt prunci născuți în institut, pe care mamele lor îi iau îndărăt după cîteva zile dela plasare,—așa că din cele 15—20 zile sînt îngrijiți de înseși mamele lor, în vremea ce-și fac lehuzia în secția de moșit. Tot în această categorie intră puținele cazuri de prunci pe care mame bolnave îi lasă în grija institutului timpul cît dînsele stau în spitale.

Cifrele scăzute, din ultimii ani și mai ales cea din 1911, se explică în modul următor: fiecare serie anuală a fost observată timp de 10 ani; dela 1903 încoace, însă, nu s'a putut face acelaș lucru, de oarece nici unul din copii ce trăesc nu a împlinit 10 ani; din cauza aceasta toate procentele au fost scăzute cu cazurile mortale ce vor surveni până la complectarea vrîstei de 10 ani.

Avem, însă, destule motive să credem că fiecare serie, la împlinirea celor 10 ani, își va urca procentul așa ca să fie destul de apropiat de cele precedente. Dacă ținem samă de acest fapt și calculăm cifra mortalității până la 1903, adică pe o perioadă de 50 ani, găsim ca procent general al mortalității 85.55%. Prin urmare, **din 100 copii, primiți și îngrijiți de epitropie, rămîn—după o perioadă de 10 ani,—abia 14 salvați; și, dacă socotim că din salvați o mare parte sînt adoptați, atunci nu rămîn decît vre-o 5—7 orfani, din 100 crescuți sub auspiciile institutului.**

*

Privind tabloul statistic și procentul mortalității, ne putem da seamă, în mod lămurit, că asistența pruncilor primiți în azil constitue pentru dînși un dezastru. O situație așa de tristă ne impune datoria să studiem cauzele nocive, să căutăm remediile și, de vom socoti util, să stabilim responsabilitățile.

Inainte de intra în studiul neajunsurilor locale, vom arunca o scurtă privire în țările din apus, unde protecțiunea primei copilării a fost amănunțit studiată în lumina noilor cercetări asupra cauzelor mortalității infantile. Interesul crescînd al acestei chestiuni a determinat chiar, în ultimul timp, o serie de congrese, ale căror concluziuni le vom rezuma mai departe.

*

In **Franța**, natalitatea scăzută, necompensată de o mortalitate infantilă redusă, a determinat o reacțiune energică ce s'a tradus prin o adevărată cruciadă contra acestei mortalități infantile.

Asistența publică, diverse societăți de binefacere, medici, etc. au căutat a combate această mortalitate prin o serie de măsuri și organizații, precum: «crèches», «salles d'asile», «consultations de nourrissons», «loi de Roussel», «Gouttes de lait», «Secours temporaires», Institute pentru «enfants assistés», etc.

iar la vindecare îi iau îndărăt. Pentru motivele enumărate, categoria reclamaților a fost scoasă din calcularea procentului. Cîteva cazuri de copii reclamați tardiv, și care prin urmare ar trebui să micșoreze puțin procentul, sînt pe larg compensate de o serie de adoptați care au stat în institut numai cîteva zile și care totuși s'au trecut ca salvați. Cei despre care nu știm nimic au fost, pentru acest motiv, înlăturați din cifra mortalității.

Institutele pentru copiii părăsiți dădeau o mortalitate enormă, ce ajungea cîte-odată la 93%, iar actualmente întrece numai cu 4—5% mortalitatea infantilă obicinuită. [1])

E de notat faptul interesant că societatea franceză caută să micșoreze numărul copiilor părăsiți prin acordare de ajutoare mamelor aflate în mizerie. O asemenea măsură merită toată atențiunea, de oarece e mult mai folositor a preveni un rău decît a-l îndrepta.

Din **Anglia** avem la îndămînă dări de samă dela 2 mari instituții pentru copiii găsiți și orfani. Una din acestea, intitulată *Foundling Hospital*, din Londra, datează din 1739 și a primit până acum 23.244 copii. Aici nu se primesc decît copii sugari mai mici de un an. Administrația nu primește nici un copil, fără o serioasă cercetare asupra mamei, pentru a constata dacă în adevăr e nevoită a-și părăsi pruncul, și nu pot beneficia de ajutorul institutului decît fetele-mame părăsite. Se păstrează însă cu mare strictețe secretul profesional. Principiul conducător e ca să permită mamelor rătăcite și în mizerie a se întoarce pe calea dreaptă, restabilindu-și situația socială și, numai atunci, să-și poată relua copilul încredințat așezămîntului. Pentru acest motiv institutul Foundling Hospital nu dă copii în adopțiune, ci îi păstrează pentru eventuale reclamațiuni din partea părinților restabiliți. *Imediat* după primire, orfanii sînt trimiși la mănci în provincie și bolnavii se tratează într'un spital anume. La 15 ani băeții părăsesc institutul pentru a intra în muzicile militare sau la marină, alții ca băeți de prăvălie. Fetele sînt educate *pentru a fi bune servitoare* și sînt plasate la vrîsta de 16 ani.

Procentul mortalității pe ultimii 10 ani e de 1.09%.

O altă instituție e *Dr. Barnardo's Home*, cu sediul administrației principale în Londra și cu diverse așezăminte sucursale, 58 la număr, împrăștiate în diverse orașe din Englitera, iar 4 în Canada. Totalul donațiunilor primite până acum de această casă se apropie de 5 milioane lire st., iar budgetul cheltuelilor anuale trece peste 300.000 lire st. Instituția primește orice copil părăsit, de orice vrîstă, avînd deviza: „No destitute child ever refused admission" [2]); și s'au perindat până acum 75.462 orfani în timp de 46 ani decînd funcționează; se primesc anual peste 2.000 și sînt întreținuți aproape 10.000. Băeți și fete, sînt plasați prin ateliere, fabrici, ferme și o mare parte sînt trimiși spre a coloniza întinsele domenii din Canada.

Media mortalității pe ultimi 10 ani e de 0.87% [3]).

In **Germania**, pentru copiii părăsiți, s'au creat în ultimul timp o serie de institute, unele izolate, altele anexate pe lîngă

1) M. Porak. L'Obstétrique. Sep. 1907, p. 388.
2) Unui copil părăsit niciodată nu i se refuză admiterea.
3) O cifră așa de scăzută se explică prin aceia că cei primiți în azil nu sînt numai copii mici, ci de toate vrîstele.

maternităţi. Mortalitatea în aceste aziluri variază între 5% şi 7%. [1]) După socotelile biuroului statistic din Berlin, muriau înainte 87.59% copii crescuţi în azil şi 76.06% copii daţi la crescătoare. Actualmente, procentul mortalităţii socotit la „Kinderasyl", de sub direcţia d-rilor Finkelstein & Ballin, s'a urcat într'un an până la 25.50%, socotit pe serii, aşa cum l-am socotit şi noi. Iar la Moscova, în aceleaşi condiţiuni, procentul mortalităţii variază între 22—43%, după o dare de seamă din 1895.

*

Vedem, deci, că şi în străinătate azilurile şi instituţiile pentru copiii găsiţi dădeau o mortalitate enormă. Aceasta a determinat, în Ungaria, desfiinţarea azilurilor „Crucii Albe" şi chiar, în unele părţi din Germania, s'a renunţat la asemenea instituţii. Studiindu-se însă mai bine cauzele mortalităţii, s'au putut reorganiza aşezămintele pruncilor părăsiţi după principii higienice mai severe; şi, atunci, s'a văzut marea mortalitate scăzînd mereu, aşa că astăzi procentul în genere *e mai mic ca* 20% şi numai rareori întrece această proporţie.

Rezultatele splendide obţinute în ultimul timp au permis d-rilor Finkelstein & Ballin să spue în a lor dare de seamă din 1904: „Richtig geführt, ist die heutige Säuglingsanstalt nicht mehr, wie einst, eine Stätte des Sterbens, sondern der Heilung und Stärkung" [2]).

*

Cauzele mortalităţii mari infantile din aziluri au fost studiate, în mod amănunţit în timpul din urmă, de diferiţi medici. [3]) Din studiile lor, extragem concluziunile mai importante.

Mortalitatea excesivă a copiilor în aziluri se datoreşte următoarelor pricini:

1. Starea constituţională precară în care se găsesc aceşti prunci la primirea lor în azil.

2. Influenţa nocivă a şederii în depozite intermediare, care natural nu sînt prevăzute cu o instalaţie apropiată creşterii pruncilor.

3. Posibilitatea frecventă a infecţiunii prin aglomerare.

4. O scădere în vitalitate, provocată de un complex de cauze, în afară de alimentaţie,—complex de cauze, căruia autorii nemţi i-au dat numele de «Spitaleinfluss» sau «Spitalmarasmus», constituit în esenţă din o serie de influenţe nocive, între care se citează ca mai importante: aerul confinat, constanta şedere în pat, lenjurile umede schimbate rar, răceala şi acea lipsă de îngrijire binevoitoare şi afectuoasă de fiecare moment; lipsă cauzată în majoritatea cazurilor de insuficienţa personalului îngrijitor. Această lipsă de atenţie constantă şi afectuoasă crează, după ideia lui Parrot, o deprimare psihică în micul orfan şi influenţează astfel indirect, prin sistemul nervos, asupra bunei dezvoltări fizice.

5. Tulburările digestive care constitue, prin frecvenţa lor, cauza cea mai de seamă a mortalităţii infantile în genere şi în special în azilurile de copii.

6. În legătură strînsă cu tulburările digestive, stă greutatea de a procura orfanilor din aziluri suficientă hrană naturală, laptele de mamă, la care orice copil are dreptul.

Potrivit acestor concluzii s'a instituit o serie de indicaţii apropiate, din care citâm pe cele principale:

Prima grijă în oganizaţia unui institut trebue să fie înlăturarea ocaziunilor de infecţiune; şi de aceia se cere să domnească în sălile de copii o asepsie ca în chirurgie şi obstetrică [1]). Paralel cu asepsia, se cere o izolare, chiar exagerată, a individului în masă; căci, cum arată Schlossmann, „fiecare copil, chiar sănătos, în oricare loc al corpului său trebue considerat ca: infectiös und infizierbar". Principiul de izolare excesivă a fost adoptat întâiu în Franţa de către Grancher, Hutinel şi Sevestre în serviciile lor şi imitat în urmă de medicii germani.

În privinţa alimentării s'a stabilit că cele mai frumoase rezultate se obţin prin alimentaţia naturală, cu laptele mâncilor. S'a constatat, totuşi, că şi o alimentaţie artificială poate da rezultate excelente, cînd se face subt supravegherea imediată, constantă şi minuţioasă a unui *medic experient*.

Pentru a înfăptui aceste deziderate, s'au înzestrat azilurile cu boxe, băi de faianţă uşor sterilizabile, aparate pentru sterilizarea laptelui, clocitoare, balanţe, conducte de apă, canalizaţie, etuve pentru lenjuri, plus o serie de lucruri mărunte ca: biberoane, termometre, vase şi o suficientă cantitate de lenjuri; iar pentru buna ordine şi ireproşabila funcţionare, s'a dat o deosebită atenţie recrutării şi instruirii unui personal suficient de numeros, conştiincios, gata oricînd la sacrificiu şi cu multă bunăvoinţă. În majoritatea institutelor pentru orfanii sugari din străinătate, funcţionează regulat, zi şi noapte, un serviciu de supraveghere condus din surori de caritate.

Cu toate îmbunătăţirile, se urmează înainte cu principiul ca copiii să stee cît mai puţină vreme în azil şi, cînd lucrul se poate face în bune condiţiuni, să se dee la crescătoare în familii.

1) Facem însă observaţia, că toate aceste procente sînt calculate nu pe seriile de copii primiţi, ci pe numărul de copii prezenţi într'un an. Pentru a le transforma în procente pe serii, ar trebui înmulţite cu coeficienţi variind între 2—4.

2) Bine condusă, actuala instituţie pentru sugari nu mai este ca odinioară un sălaş al morţii, ci al însănătoşirii şi al întăririi.

3) Putem cita din aceştia pe: Heubner, Budin, Schlossmann, Peters, Escherich, Siegert, Neumann, Szalardi, Balestre, Gilleta, Mery, Keller, Epstein, etc.

1) Finkelstein & Ballin. Die Waisensäuglinge Berlins, 1904, pag. 33.

*

După această incursiune prin țări străine, întorcîndu-ne la Azilul Gregorian și comparînd regulamentul din hrisov, fragmentele extrase, cu concluziunile formulate după autorii citați, ne surprinde un sentiment de admirație pentru dispozițiunile chibzuite de acum 60 ani.

Totuși, Voevodul fondator n-a avut pretenția că dispozițiunile lui sînt ideale. El și-a dat seamă că instituțiile se uzează, că ajunge un moment cînd nu mai corespund vremurilor, dacă nu țin seama de evoluțiile necesare; de aceia dînsul prevede: „și cînd veniturile ar covîrși peste trebuințele curente, atuncea „să se întemeeze din prisosul lor o deosebită casă de rezervă „specială numai a lor, pentruca după timpuri și împrejurări să „se poată ele destinde treptat în perfecția și sporirea cerută de „propășirea timpului și de trebuința ce ar avea de ele pu„blicul".

Apoi socotind că sacrificiile făcute de dînsul s'ar putea la un moment dat să nu fie suficiente pentru a menține această instituție umanitară,—pe de altă parte, avînd în vedere caracterul filantropic al așezămintelor Sf. Spiridon,—el impune și epitropiei oarecare sacrificii, după cum se vede din următorul citat:

„Infiintîndu-se secția pentru pruncii părăsiți și hărăzindu-se „patronatului Sf. Spiridon, atuncea se va privi ca parte a ace„lui așesămînt carele de cîte ori nu vor ajunge veniturile ei, va „fi datoare casa Sf. Spiridon a îndeplini neagiunsul cheltuelilor „trebuitoare".

Considerăm că, dacă Epitropia a primit subt patronajul său institutul, s'a obligat a urma toate îndatoririle din hrisov, prin urmare și sacrificiul mai sus citat.

Subt asemenea auspicii, era natural de așteptat ca instituția să progreseze și să dea rezultate bune. Prin această digresiune am voit să arătăm că, dacă lucrurile nu au corespuns așteptărilor, vina nu rezidă în direcția inițială imprimată prin regulamentul din hrisov, ci pricina răului trebue căutată în alte împrejurări. Pe de altă parte, faptul că institute similare din apus dau rezultate excelente, iar cel de care ne ocupăm oferă o situație detestabilă, probează că nu principiul în sine e rău, dar că trebue să existe împrejurări defavorabile locale și proprii institutului de care ne ocupăm. De aceia, edificați întrucîtva asupra cerințelor moderne, vom proceda la o cercetare sumară a împrejurărilor defavorabile locale.

*

Din *cauza insuficienții* localului, nu se poate pune la dispoziție pentru orfani decît o cameră sau cel mult două. Departe

deci de a putea înfăptui măsurile de izolare, secția nu dispune nici măcar de cele 7 camere prevăzute în hrisov. Această împrejurare crează imposibilitatea absolută de a izola, nu numai diferite afecțiuni contagioase unele de altele, dar chiar copiii sănătoși de cei bolnavi.

In ce privește *mobilierul*, notăm că el constă numai din cîteva paturi, un număr insuficient de lenjuri, o bae de tablă pentru *toți* orfanii și 3 scaune pentru mănci. Lipsesc toate celelalte lucruri, pe care le-am văzut constituind zestrea unor asemenea institute din apus, precum: boxe, băi sterilizabile, clocitoare, etuve, aparate pentru sterilizat laptele, balanțe, biberoane, etc.

Lipsa clocitoarelor a făcut ca din 132 prematuri primiți în azil în curs de 60 ani, unul singur a fost salvat fiind adoptat; toți ceilalți au murit. Că e posibil a se salva o mare parte din aceștia, ne putem convinge considerînd rezultatele excelente obținute la institutul „La Maternité de la Charité" din Paris, unde procentul celor prematuri salvați se urcă la 83.80% [1]).

In ce privește *lipsa personalului*, ea se resimte aici mai mult ca în oricare instituție a Sf. Spiridon. Tot personalul se rezumă la o moașă supraveghetoare, care trebue să-și împartă însă activitatea și prin salele de faceri, de lehuze și gravide. Toată mica gospodărie e în seama măncilor, cînd se întîmplă să fie mănci în secție; de aceia medicul primar al institutului s'a văzut nevoit a obliga elevele din școala de moașe să facă, cîte una, serviciul de gardă în secția orfanilor. Singurul inconvenient al acestei măsuri e că elevele, fiind peste 50 la număr și schimbîndu-se cîte una în fiecare zi, trebue ca personalul medical să se ocupe toată vremea cu inițiarea lor în cerințele serviciului; și cînd, la isprăvitul celor 24 ore de gardă, a început a deprinde ceva, trebue schimbată cu alta neinițiată; apoi, în afară de aceasta, chiar după o zi de serviciu, nu poate o elevă să-și fixeze toate cunoștințele necesare unui serviciu așa de exigent. In apus asemenea servicii sînt încredințate surorilor de caritate din diferite asociații religioase. Cînd considerăm serviciile imense aduse de aceste surori de caritate, fără voe ni se îndreaptă gîndurile spre mănăstirile noastre, transformate în ateliere de țesut; și, cu regret, constatăm că maicele își întrebuințează toate sentimentele de altruism, de abnegație și de jertfă de sine, la precupețirea pînzei cu metru, — uitînd că Isus a gonit din templu, cu biciul, pe negustori.

Un personal supraveghetor suficient e cu atît mai necesar în secția orfanilor, cu cît măncile în genere arată foarte puțină bună-voință pentru acest serviciu. Leafa prea modestă—10 lei lunar—, neacordarea premiilor, hrana insuficientă și de cea mai proastă calitate, imposibilitatea de a dormi din cauza ploșnițelor și a țipetelor multor copii grămădiți la un loc, fac ca ele să considere stagiul de măncie ca o pedeapsă prea aspră de care

[1]) Ch. Maygrier. L'Obstétrique. Juillet, 1907, p. 293.

caută să se sustragă prin toate mijloacele. Cel mai simplu mijloc e de a-și înțerca sinul pe furiș; și le este cu atît mai ușor, cu cît de multe ori dela sine se întîmplă acest lucru, din cauza alimentației insuficiente. Dacă la neajunsurile constatate se adaugă inconvenientele ușilor și ferestrelor stricate, sobele care scot fum, lipsa citeodată a apei și a lemnelor, avem tabloul complect al stării precare, în care se găsește secția orfanilor din Institutul Gregorian.

Am insistat asupra acestor amănunte numai din convingerea că gospodăria lucrurilor mărunte are o importanță covirșitoare în higiena pruncilor ospitalizați.

*

Dacă cercetăm soarta pruncilor dați la crescătoare, vedem că nici ei nu-s mai fericiți.

Studiind *condițiile de plată*, constatăm în general următoarele: crescătoarele copiilor mai mici ca un an sînt plătite cu 10 lei lunar. Cînd copilul împlinește un an, se înțarcă și crescătoarea primește numai cîte 7 lei pe lună. Dacă copilul ajunge vrîsta de 7 ani și e dat la școală, crescătoarea mai primește 1 fr. peste cei 7 pentru cheltueli de librărie. Modicitatea salariilor face ca numai familiile extrem de sărace să-și ia asupra lor sarcina de a îngriji de orfani. Crescătoarele în genere sînt femei în mizerie, împovorate de greutățile unei familii numeroase, obligate de a merge la lucru și a lăsa orfanii în grija copiilor mai mărișori. Alte ori unele din ele neavînd alt venit decît leafa dela institut, sînt nevoite să primească în îngrijire mai mulți orfani de odată, pentru a putea primi un salar mai mare. Personalul institutului constată mai totdeauna asemenea lucruri; le încredințează totuși copii fiindcă nu se prezintă altele în condițiuni mai bune. E obligat la aceasta de mortalitatea excesivă a celor ce-s expuși a rămînea în institut și pentru care o atare măsură constitue o oarecare șansă de salvare. Starea orfanilor dați în asemenea condiții nu poate fi de loc fericită.

Acum cîțiva ani medicul de plasă dr. Buzenchi, vizitînd casele mai multor crescătoare din circumscripția sa, a rămas indignat de starea detestabilă în care a găsit pe orfani și a înaintat pe dată un raport detailat către epitropie, raport care n'a avut nici o urmare.

Personalul de control al crescătoarelor se rezumă la un singur revizor, care, fiind împovorat cu prea multe lucrări de biurou, n'are vreme în deajuns pentru a face desele inspecțiuni necesare la domiciliu.

Toate aceste împrejurări sînt cauza că o prea mare parte din orfani sucombă sau sînt aduși la institut bolnavi, într'o stare așa de înaintată, încît nu mai poate fi speranță de a-i salva.

Pentru veracitatea constatărilor făcute, însăși statistica stă la îndămînă pentru a le lămuri și confirma.

Dacă cercetăm diagnosticurile afecțiunilor ce au cauzat moartea găsim: Din 8.114 morți, la 772 nu s'a trecut în registru cauza morții, iar la 3.836 găsim boli ale aparatului digestiv. Calculînd procentul cazurilor din urmă, găsim 52, 24%. Dacă pe lîngă această cifră, adăugăm și multe din cazurile de spazmuri, eclampsii și convulzii,—de cele mai de multe ori simple simptome ale tulburărilor digestive grave, putem considera procentul acestor afecțiuni trecînd peste 60%. Deci, după statistică, mai mult de jumătate mor de tulburări digestive sau, cum am spune în limbajul comun, de lipsă de îngrijiri. Aici e locul să adăugăm că mulți din acei ce scapă din aceste grele încercări, datorit faptului că organismul lor a avut prea mult de luptat în copilărie cu diverse influențe nocive, rămîn cu o stare de vitalitate scăzută și plătesc mai tîrziu un tribut însemnat anemiei și tuberculozei.

*

Dacă cercetăm situația socială a orfanilor ce reușesc să treacă peste vrîsta de 10 ani, constatăm cu surprindere că soarta unora este, în unele privinți, de invidiat. Scopul fondatorului a fost: „să se dee azil și o *creștere potrivită* pruncilor părăsiți „în vrîsta cea mai crudă".

Cum a înțeles el acea creștere potrivită, a lămurit-o prin următoarele dispoziții.

„Secția pruncilor părăsiți se va îngriji de copii în toată „vremea până vor veni în vrăsta de 10 ani; atunci sau mai „înainte, cărmuirea îi va așeza la școala pentru meserii, în școala „militară, sau de va fi înființată ferma-modelă, acolo rămăind în „dispoziția epitropiei, de a-i statornici și în slujbă particulară pe „la meșteri sau dughengii, cu purtări morale și cu frica lui Dum„nezeu, unde să se poată deprinde la o meserie cinstită. Pen„tru acest sfârșit casa va închee contract cu acele persoane spre „a sigurinsi soarta copiilor.

„Copiii care după împlinirea vrîstei de zece ani, s'ar întâm„pla cu vre-un beteșug ce s'ar împlini de a-și agonisi hrana lor, „se vor ține tot pe cheltuiala casei sau se vor așeza în vre-un „azil pentru incurabili, dacă până atuncea nu se va pute înfi„ința *o inadins casă pentru orfani*".

Pentru mulți orfani, dispozițiunile regulamentului din hrisov au fost aplicate ad-litteram, pentru alții însă epitropia a făcut de multe ori sacrificii nepotrivite și neînscrise în hrisov. S'au întreținut în licee și diferite școli superioare elevi orfani, debili intelectuali, ce rămîneau repetenți chiar prin clasele superioare, iar alții nici n'au fost în stare să termine liceul. Mulți din aceștia, *majori fiind*, continuă a cere și a obține dela epitropie diferite subsidii. Față cu starea de mizerie a orfanilor sugari, asemenea întrețineri și subsidii nemeritate apar ca un

lux nejustificat, care pe lingă alte dezavantagii mai are pe acela de a răci entuziasmul unor eventuali donatori.

Mai putem adăuga că asemenea dispoziţii au aţiţat dorinţa unor părinţi de a încredinţa institutului chiar copii în vristă mai mare decit aceia prevăzută prin hrisov. In această privinţă, avem la îndămînă următoarea statistică:

Din 10.498 orfani primiţi au fost:
9.802 în vristă până la 1 an.
372 în al 2-lea an de vristă.
154 „ „ 3-lea „ „ „
170 în diferite vriste variind între 4 şi 15 ani.

In privinţa răspunderii, cercetînd hrisovul, găsim că regulamentul lasă în sarcina medicului toată grija administraţiei; chiar bugetul instituţiei e lăsat tot în seama lui, după cum putem vedea din următorul paragraf.

§ 48. «Un budget cuprinzătoriu de toate cheltuelele anului «următoriu *alcătuit de către profesorul* şcoalei de moşit, carele prin «această însuşire va fi purtătoriu de grijă speţial al acelui institut».

Cu toate dispoziţiile categorice, din hrisov, epitropia a centralizat cu totul administraţia, aşa că medicul nu-şi poate lua răspunderea nici unei măsuri administrative. Cum că situaţia orfanilor a format preocuparea continuă a şefilor de serviciu ce s'au succedat, stau dovadă teancurile de rapoarte nerezolvate, ce s'au adresat cătră epitropie în diverse timpuri de către aceşti medici. De multe ori chiar lucruri absulut necesare le sint refuzate, după cum putem vedea din următorul fapt: Lunile trecute s'a făcut un raport către epitropie, prin care s'a cerut un *autoclav*. Epitropia nu l-a furnizat cu toate că astăzi nu se mai poate concepe un serviciu de *obstetrică* fără a avea la dispoziţie instrumente, lenjuri şi obiecte de pansament *sterilizate*. Chiar dispoziţiunile ce nu comportă cheltueli se iau tot de către epitropie; uneori chiar contra avizului medicului. Ca ilustraţie dăm următorul exemplu: O moaşă vine să nască în institut şi cere epitropiei să i se primească copilul între orfani, lucru ce i se admite. Profesorul face un referat către epitropie, arătind că nu-i de părere să i se admită cererea, fiindcă femeia nu-i nici săracă, nici nu vrea să se oblige, conform hrisovului, a servi ca mancă în institut cele 4 luni; apoi e şi antisocial ca o moaşă, cu rol educator în comună, să dee exemplu de lipsă de umanitate mamelor sătence de a-şi lepăda copiii,... mai ales că dinsa— ca veche elevă a institutului— ştia că-şi trimite copilul la moarte aproape singură.—Epitropia a repetat ordinul categoric fără măcar a discuta motivele din referatul ce primise.

In ce priveşte *mica gospodărie*, ea e făcută de către intendent. Pentru a nu intra în amănunte, vom spune că, în majoritatea cazurilor, asemenea funcţionari sint aleşi de epitropie dintre membrii nevoeşi ai cluburilor politice şi trimişi în slujbă ca răsplată pentru diferite servicii electorale aduse partidelor respective. Mentalitatea multora dintr'înşii e caracterizată prin aceia

că ei consideră aceste funcţii ca fiind pentru dinşii create, *şi le administrează ca atare*. Putem cita, spre a ilustra aserţiunea, că măsura administrativă cea mai importantă pe care am observat-o în timpul internatului, a fost că intendentul s'a instalat într'un corp de case foarte confortabil, din curtea institutului, — corp de case ce fusese pe vremuri aranjat de către medicul primar dr. Negură pentru adăpostirea copiilor orfani sugari.

* * *

După ce am trecut în revistă neajunsurile principale, ne rămine să înşirăm transformările pe care le credem potrivite a fi aduse aşezămîntului, pentru a-i schimba situaţia tristă în care se află. Instituţia lui Grigore Ghika Voevod, cu toate că a fost o imitaţie după apus, n'a fost creată ca un lux, ci înfiinţarea ei a izvorît din o necesitate socială a timpului,— necesitate ce şi astăzi tot aşa de viu se resimte. Organizaţia ei iniţială a fost treptat modificată de către epitropie şi, din nefericire, modificările s'au dovedit responsabile de insuccese,—căci, dacă scopul a corespuns mereu vremurilor, rezultatele însă n'au corespuns aşteptărilor. Responzabiltăţile sint greu de stabilit.

Trebue să recunoaştem că sarcina ce şi-a luat epitropia, primind răspunderea institutului, este foarte grea din punct de vedere financiar şi foarte delicată în ceia ce comportă chestiunile administrative. Natural că nu putem avea pretenţia ca asemenea lucruri să se petreacă tot aşa de bine ca în Anglia, unde budgetul asistenţei publice se socoteşte mai mult de un miliard anual [1]; dar iarăşi, nu putem afirma că starea Institutului Gregorian, corespunde vremurilor de progres şi civilizaţie în care trăim. Creşterea copiilor părăsiţi fiind o problemă grea, epitropia are nevoe să fie ajutată în această privinţă şi de stat şi de iniţiativa privată. Statul a şi luat măsuri şi, în legea administrativă, găsim obligaţia pentru fiecare comună de a se îngriji de copiii găsiţi pe teritoriul ei. Iniţiativa particulară a făcut enorme sacrificii pentru epitropie şi, în măsură mai mică, face şi astăzi. E locul aici să adăugăm însă constatarea regretabilă că la noi *clerul* nu se ocupă, ca aiurea, cu chestiuni de caritate publică. O astfel de preocupare ar fi încă un motiv important al existenţii unei astfel de clase în stat. In Anglia „pretutindeni clerul englez stă în fruntea mişcărilor umanitare şi culturale şi dă exemplul sacrificiului de sine" [2].

In ce priveşte măsurile de îndreptare, evident că nu avem a statua dispoziţiuni regulamentare; din cercetarea însă a neajunsurilor locale şi din studiul unor asemenea chestiuni în lumina noilor cercetări, putem formula citeva deziderate.

---

1) I. Botez. Aspecte din civilizaţia engleză.
2) I. Botez. Op. cit.

Ar fi de dorit ca secția pentru copiii găsiți să aibă un local propriu, cu mai multe odăi, bine aerisite, ușor de curățit și sterilizat, avînd și confortul instalațiunilor de apă, canal și lumină electrică.

Ar fi necesar ca acest local să fie înzestrat cu băi sterilizabile, clocitori, etuve, aparate de sterilizat laptele, boxe, balanțe, lenjuri suficiente și o serie întreagă de aparate și instrumente, pentru a putea face ca localul să corespundă rolului de infirmerie și depozit provizor.

Pe lingă local și instalație, e de absolută trebuință un personal de serviciu și de supraveghere, suficient ca număr, bine retribuit, permanent și bine inițiat pentru o chemare așa de grea și importantă.

Acest serviciu trebue pus subt controlul imediat și constant al unui personal medical ad-hoc.

Leafa mâncilor și a crescătoarelor ar trebui mărită, dacă nu de 3 ori, dar cel puțin de 2 ori și jumătate,— păstrîndu-se și dispoziția din hrisov, care prevede diferite premii.

Pentru crescătoarele din afară, trebue constituit un control eficace, nu numai administrativ, dar chiar medical.

Pentru a nu împovora prea mult budgetul, s'ar putea renunța la subsidiile și sacrificiile neprevăzute de hrisov, cu care se întreține în mod luxos orfani mediocri în școli superioare. Dacă Anglia cheltuește sute de mii de lire sterline pentru a face din orfani meseriași și servitori, nu e tocmai potrivit ca Azilul Gregorian, cu un budget așa de restrîns și cu o mizerie așa mare pintre sugari, să-și permită luxul de a fabrica proletari intelectuali.

Un ultim deziderat, exsprimat și în hrisov, ar fi ca epitropia să întrebuințeze „graiul foilor oficiale" pentru a atrage atenția publicului binevoitor către această operă socială.

Dr. N. Trufinescu

Fariseu...

— Dar ce conflict ai avut cu Păunescu, nene Iorgule?

— Nici un conflict.

— Ba am auzit că ai avut cu el un conflict, în tren, alaltăeri.

— N'am avut nimic.

Eu știam ce fusese între ei, — îmi spusese Victor Marinescu;— dar vream să-mi povestească însuși nenea Iorgu, că povestește foarte frumos; de aceia stăruii din nou:

— De ce nu vrei să-mi spui? Spune-mi, te rog, și mie.

Nenea Iorgu începu astfel:

— Măi băete, ca să pricepi ce am avut cu el, trebue mai întăi să știi, că nimeni nu mă scoate pe mine din sărite ca fățarnicul, ca fariseul; și sînt romîn-neaoș, dar eu cred că nu e alt neam în care să fie mai mulți farisei ca la noi; nu e alt neam la care să fie mai mulți înțelepți și sfinți cu vorba, și secături și mișei cu fapta. Și dacă ar fi numai în treburile lor particulare calea-valea; da' sînt și în trebile țării și asta crez c'o să ne ducă de rîpă. Pe care-l auzi vorbind, îți vine să-l săruți, așa vorbește de frumos și de cinstit; și apoi cînd te uiți la faptele lui, să-l pui la zid și să-l împuști, nu altceva. Eu cred că, teama grozavă de nesiguranța în care-l pune și de întunericul pe care i-l pricinuește în minte această nepotrivire între vorbe și fapte, a făcut pe bietul țăranul nostru să zică: «ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul». Că cuvintele astea în gura lui nu sînt nici o povață, nici o amenințare, ci un

apel rugător la sinceritate şi la bună credinţă: Ori vorbeşte cum ţi-e portul, ori te poartă cum ţi-e vorba, şi nu mă ameţi, să nu mai ştiu nici ce să fac, nici ce să crez.

Mulţi m'au supărat pe mine din pricina asta, ei! dar Păunescu ăsta m'a scos afară din pepene...

Nu-l cunoşteam. Mi l-a prezentat acum doi ani Vasilescu într'o zi, în tren, şi cum eu mă duc la Bucureşti cel puţin de două ori pe lună, de cînd a cumpărat moşia Mălenii, din susul Piteştilor, regulat il intilnesc în drumu-de-fer.

Citisem eu prin gazete despre toate gheşefturile, ce se zice că le-a făcut, în scurtul timp cît a fost secretar general la finanţe; îmi spusese mie Fotescu că e feciorul unui circiumăraş de prin Teleorman, ajuns numai pe urma norocului şi a şireteniei; dar mi-am zis: care om nu se birfeşte la noi? Şi-ţi spui drept că de cum l-am văzut, mi-a plăcut. In ziua în care mi l-a prezentat Vasilescu, mai erau în tren Ionescu, Pralea, mai mulţi; şi din una într'alta venise vorba de ţărani. Fiecare îşi spunea părerea lui. Ei! dar cind a început să vorbească el, îţi spun drept, parcă mă ungea pe inimă. Spunea lucruri aşa de adevărate, la care mă gîndisem şi eu de multe ori, dar pe care niciodată nu putusem să mi le închieg în cuvinte atît de cu şir şi atît de frumos. Parcă-l auz:—Nenorocirea stă în lipsa de cultură a păturii de sus, care, necunoscînd valoarea bunurilor sufleteşti, e prea ahtiată de bunuri lumeşti. De aia idealul fiecăruia e să facă stare cu orice mijloace; de aia fiecare e pornit să confişte şi să tăgăduiască drepturile altora; şi fiindcă cel mai puţin în măsură să-şi apere dreptul e ţăranul, această confiscare şi tăgadă de drepturi se îndreaptă tot asupra lui. Şi tot lipsa de cultură e pricina întunecării de minte a celor de sus, care-i face să creadă, că interesele lor nu pot fi mai bine străjuite, decît ţinînd pe ţăran în neştiinţă şi 'n ticăloşie». Dar unde pot să vorbesc eu ca el? O frumuseţe! Imi venea să-l sărut; şi-mi părea bine că era de faţă şi Pralea, cu care mă ciorovoisem de cîteva ori, că el e de idee că ţăranului nu-i trebue învăţătură, că trebue lăsat la coarnele plugului...

De atunci, de cîteori il intilneam în tren, îmi părea bine. Nici nu băgam de seamă cum trecea timpul, stînd de vorbă despre de-astea, sau despre ale vînătorii, că e şi vînător. Odată, cînd iar aşa, îmi vorbea despre legăturile care ar trebui să fie între proprietar şi oamenii de pe moşia lui, cum ar trebui să-i

socotească tovarăşi, cum ar trebui să-i îngrijească şi să-i iubească ca pe nişte fraţi,—l-am luat de mînă şi zic:—Ai copii? —Am trei băeţi. Zic:—Bravo! să-ţi trăiască şi să-i creşti în credinţele astea, că sînt bune şi frumoase...

Şi au mers lucrurile aşa până astă primăvară, cînd într'o zi, ţiu minte, în joia patimilor, ieşind din casă, intilnesc în dreptul spitalului un pilc de 20 de ţărani, pe care-i aduceau nişte jandarmi. Mă uit bine şi recunosc de doi din ei,—erau din Făget.—Dar voi?—Iaca, iaca, iaca. Ce era? Ştii că Făgetul e pe malul drept al Argeşului; în faţa Făgetului pe malul stîng vin Mălenii, moşia pe care a cumpărat-o Păunescu ăsta. Moşia Făgetul a fost a statului. La şaizeci şi patru cînd s'au împroprietărit ţăranii, li s'a ales pămîntul până în apa Argeşului. Ce s'a întîmplat? De vre-o doisprezece ani încoace, din ce pricină nu ştiu, Argeşul a început să-şi mute albia spre dreapta, în spre Făget. La fiecare viitură mînca ceva din pămîntul ţăranilor. Azi aşa, mîine aşa, în doisprezece ani le-a mîncat peste treizeci de pogoane de pămînt, prefăcîndu-l în prundiş. Bine înţeles oamenilor le venea greu să treacă apa să-şi stăpînească pămîntul rupt, şi apoi nici că făcea, că precum îţi spusei era prefăcut în prundiş pe care creştea mărăcinet, cătină şi iarbă fără căutare. In vremea asta bieţii creştini au dat jălbi peste jălbi. Imi aduc aminte că şi eu le-am scris una şi m'am dus de-am dat-o prefectului. Ajunsese apa până în spatele caselor. Se culcau oamenii cu grija în sîn, că peste noapte i-ar putea lua Argeşul cu totul. Inţelegi că dacă ar fi fost vorba de moşia vre unui bogătaş mare, stăpînirea ar fi luat ceva măsuri ca să împiedice întinderea răului; dar aşa, pentru nişte pîrliţi de ţărani... Au mers lucrurile aşa până 'n astă primăvară, cînd se vede că i s'a făcut lui Dumnezeu milă de ei, că din ploile alea mari, deodată Argeşul se mută la matca veche din şaizeci şi patru. Dacă au văzut că le dărueşte Dumnezeu pămîntul îndărăt, oamenii au băgat vitele să pască în mărăcinetul de pe prundişul făcut din pămîntul lor. Şi iaca d'aia erau acum aduşi pentru a treia oară cu jandarmii la parchet, după stăruinţa lui Păunescu, care zicea că pămîntul e al lui.

Am rămas trăsnit cînd am aflat. Am întrebat vre-o doi avocaţi; mi-au spus că Păunescu are dreptate, că zice că s'a făcut proprietar pe pămîntul ţăranilor mîncat încet şi treptat; iar acum era o schimbare de matcă dintr'odată şi tot el rămîne pro-

prietar pe bucata de pămint, măcar că la început a fost al țăranilor. Chițibușuri de ale lor. Dar în sfîrșit, fie, să zicem că avea dreptate; dar să aducă în joia patimilor douăzeci de inși cu jandarmii după ei, pentrucă pășteau cu vitele o păcătoasă de iarbă de pe un prundiș făcut din pămîntul lor, cine? el care-mi vorbise de atîtea ori de lăcomia stăpînitorilor, de ahtiarea lor după bunuri lumești!

D'atunci l-am scos dela inimă. Cînd îl întîlneam: «bună ziua—mulțumim dumitale»; și mă feream să fim la un loc. Odată a intrat el într'un compartiment în care eram cu alții și dintr'una într'alta, iar a venit vorba de politică și iar așa, vorbea cu durere de suferințele țăranilor. De vre-o două ori mi s'a adresat mie:—«Nu e așa, coane Iorgule?» Am clătinat din cap și m'am uitat pe geam afară. Până în gură mi-a venit să-i pomenesc de chestia cu Făgețenii, dar m'am stăpînit și ziceam în gîndul meu: Ii! dragă, pe mine nu mă mai îmbeți. Te-am cîntărit eu din chestia cu Făgețenii...

Trecuseră de atunci șapte luni. Aia s'a întîmplat la începutul lui Aprilie și acum sîntem la sfîrșitul lui Octomvrie, cînd, acum o săptămînă, mă pomenesc la mine acasă cu patru oameni din Măleni, de pe moșia lui. Îi cunoșteam: vînători. Fuseseră cu noi de multe ori la bătae de sitari. Cu unul din ei fusesem și 'n școală, unul Vasile Călărașul.—Ce e, mă Vasile? —Cucoane Iorgule, am venit să-ți cerem o povață, că am dat de-o comedie mare cu proprietarul nostru, ăsta noul.—Ce comedie? —Acum dumneata ne cunoști de mult pe cîteși patru. Avem și noi patima vînătorii. De unde am avut, de unde n'am avut, ca să nu dăm de bucluc cu jandarmii, ne-am scos permisuri de vînătoare; am dat cîte cincisprezece lei pe ele;—și ne ducem și noi pe locurile oamenilor, cînd avem pas, duminica, de încurcăm cîte un iepure. Ciocoiul ăsta noul s'a brodit să fie și el vînător și cică-i prăpădim vînatul; dar, cum îți spusei, coane Iorgule, să ne prăpădească Dumnezeu, dacă am pus piciorul la vînat în moșia ori în pădurea boerească, de cînd a pus table și paznici. De trei-patru ori a asmuțit jandarmii pe noi, să ne dea în judecată, dar n'au avut ce ne face, că ne-au găsit cu permisuri și pe locurile noastre. Dacă a văzut așa, sîmbăta trecută ne pomenim că ne chiamă la curte.—«Măi, voi aveți permisuri de vînătoare pe anul ăsta?—Avem.—Unde sînt?—Acasă.—Duceți-vă de le aduceți, să le văd și eu». Proștii de noi ne ducem

acasă și i le aducem. Cum a pus mîna pe ele, le-a luat, le-a băgat în buzunar și ne-a luat la goană. Că hîr, că mîr, a pus argații de ne-a dat afară. Asta una. Eri a trimes oamenii dela curte în lipsa noastră, ne-au prins copoii, i-a adus la curte și ni i-a împușcat. Al meu se luase după mine la cîmp, la culesul cocenilor. Seara cînd m'am întors, m'au pîndit tîlharii de argați și cînd treceam prin dreptul curții, haț! mi-au prins cînele cu lațul. Am intrat după ei în curte, mi-am luat cînele în brațe. Zic: «boerule, nu-mi ucide cînele, ori ucide-mă și pe mine odată cu el». Au sărit doi inși pe mine, mi-au smuls cînele din brațe și mi l-a ucis chiar dînsul cu mîna dînsului... Iaca așa am pățit și acum am venit la dumneata să ne înveți ce e de făcut.

(Aici nenea Iorgu, în culmea indignării, își scoase batista din buzunar, își șterse fruntea cu furie de credeam că și-o jupoaie, îi trase cîteva înjurături care nu se pot transcrie și rebăgîndu-și batista în buzunar urmă):

— Auzi sălbăticie!! Auzi dumneata grozăvie! Cine? ăla care-mi vorbea... Nu-mi venea să crez. De patru-cinci ori am întrebat:—«Mă, cine v'a făcut așa?—Ciocoiul.—Care ciocoiu? —Ciocoiul nostru ăsta noul, Soare Păunescu, de!» Ce sfat să dau oamenilor? I-am sfătuit și eu într'o doară să-l dea în judecată... și iacă așa.

Și nenea Iorgu tăcu.

— Dar bine, zisei eu, conflictul pe care l-ai avut cu el în tren nu mi l-ai spus.

— A!—(făcu dumnealui)—Alaltăeri plec la București. Eram cu mai mulți într'un compartiment. Cînd să plece trenul, tranc! mă pomenesc și cu el.

N'am putut să mă stăpînesc și, înainte de a-mi întinde mîna, zic:—Mă rog, adevărată e istoria cu împușcarea copoilor? Zice rîzînd:—Da' de unde știi dumneata?—De unde de neunde, e adevărată?—Da, niște braconieri.—Cum braconieri, că aveau permisuri de vînătoare pe care le-ai luat dumneata și vînau pe locurile lor. Zice:—Așa e, ei stau pe locurile lor și cînii goneau în pădurea mea.

Atunci l-am luat și eu:—Apoi bine, stimabile, dumneata, care de cîte ori te întîlneam făceai paradă de democrație și de dragoste de țăran, dumneata ai la București fel de fel de petreceri: teatre, concerte, circuri, cinematografe, muzee, biblioteci, cluburi, sindrofii și cîte și mai cîte; iar bieții nenorociții ăia, ce

au la țară ca petrecere, după o săptămină de muncă, din care cea mai mare parte făcută pentru îmbogățirea dumitale? Circiuma și cițiva din ei vinătoarea. Și dumneata care mereu vorbești de ahtiarea stăpinilor, de tăgăduirea drepturilor și de confiscarea lor, dumneata le confiști permisurile de vinătoare, le ucizi copoii...» și dă-i și dă-i... Intr'un rind a dat să spue ceva; dar i-am tăiat vorba, zic: «—In sfirșit, domnule, cind te-oiu mai auzi vorbind de dragoste și de milă pentru țăran, uite (și am scos revolverul din buzunarul dela spate al pantalonilor și i l-am aratat) zic: uite, eu port revolverul la mine și pe bătrînețele mele dacă nu te împușc, cum ai împușcat dumneata copoiul lui Vasile Călărașul!» Și mi-am luat geamantanul și am trecut în alt compartiment.

Ioan Al. Brătescu-Voinești

Cronica financiară

Imprumuturile de stat în legătură cu proectatul împrumut de 405 mil. lei pentru C. F. R.

Ministerul lucrărilor publice proectează facerea unui împrumut de 405 mil. lei, pentru satisfacerea trebuințelor căilor ferate. Insemnătatea obiectului, precum și a sumei a provocat în presă emiterea diferitelor păreri, care în general s'au mărginit la discuțiunea în legătură cu locul unde trebueșle emis acest împrumut, în țară ori în străinătate. In cele ce urmează voim să contribuim și noi la această discuțiune, bazați numai pe principiile generale ale științii finanțelor și păstrînd obiectivitatea cea mai desăvîrșită.

Statele, cași particularii, se găsesc de multe ori în imposibilitate de a-și acoperi toate nevoile numai din veniturile lor normale. Sint așa zisele momente extraordinare, cînd aceste organizațiuni sint obligate, și este rațional, să facă uz de împrumuturi. Lucrări care necesitează dintr'odată sume însemnate și care nu pot fi aminate fără să provoace perderi materiale ori morale, de ordin general, sint executate mai totdeauna cu bani de împrumut. Așa sint lucrările de îmbunătățiri ori de ajutor general, precum nevoia construcțiunilor repezi de căi ferate, porturi, diguri de apărare, canaluri, stabilimente de instrucțiune publică, etc., precum și cele cerute de trebuințele apărării naționale. Numai pentru executarea acestui fel de lucrări este admis unui stat să uzeze de credit. In schimb, sint absolut condamnabile acele împrumuturi publice ce sint făcute pentru ridicări de palate luxoase ori pentru alte lucrări neproductive. Prin aceasta s'ar absorbi atitea capitaluri, care de-ar rămînea pe mînile capitaliștilor, și-ar afla desigur întrebuințări mult mai productive. Și pe lingă asta, se pune pe spinarea contribuabilului sarcini, care cu ceva mai multă chibzuință i s'ar fi putut economisi. Pe scurt dar, se poate spune că un stat face bine să contracteze un împrumut, atita timp cit este vorba de executări de lucrări de folos general, care promit o reproducțiune ori care sint cerute de interesele apărării naționale.

Stabilit acest lucru, să mergem şi să vedem de este bine ca un stat să-şi facă împrumutul pe o piaţă străină ori de este mai preferabil ca acest împrumut să fie acoperit, prin subscriere publică, chiar pe piaţa internă. Răspunsul este foarte uşor de dat. In ţările in care producţiunea este mare, unde o populaţiune densă, muncitoare, întreprinzătoare şi econoamă ajută întreprinderi vechi şi solide la dezvoltare şi expansiune, acolo desigur vor fi totdeauna şi profituri mari, dividente şi plăţi ce curg din toate părţile, care toate vor contribui la formări de nouă bogăţii, nouă capitaluri. Aceste nouă capitaluri vor trebui să-şi afle şi ele o întrebuinţare, un plasament. Pentru astfel de ţări, care işi au în ţară abundenţă de numerariu, care numai plasament aşteaptă, este natural ca orice împrumut să fie făcut în interior.

Nicăeri nu va putea fi primită cu mai multă încredere decit la ea acasă. Căci nimeni nu poate cunoaşte mai bine situaţiunea economică, juridică a unui stat, decit cetăţenii lui.

Pe lingă asta, statul însuşi, prin cererea de capitaluri pentru nevoile sale, ar contribui la găsirea unui plasament sigur şi mulţumitor, pentru cei ce-l au. In cazul acesta dar, cind în ţară se găsesc capitaluri peste trebuinţele producţiunii particulare, statul face bine ca să-şi facă împrumuturile la el acasă.

Sint însă ţări, în care nu totdeauna, ba poate chiar niciodată, nu sint atitea capitaluri, încit pe lingă că îndestulează toate nevoile comerţului şi industriei naţionale, să mai poată acoperi şi un împrumut mare de stat. Emiterea unui împrumut, pe o astfel de piaţă, nu s'ar putea acoperi decit prin deplasarea unor capitaluri ce erau întrebuinţate ori erau destinate întrebuinţării în alte întreprinderi cu caracter productiv. Fiind astfel absorbite aceste disponibilităţi, înseamnă că acele ramuri de producţiune care se sprijineau pe ele sau care aşteptau numai momentul propice pentru a le absoarbe, vor trebui acum să sufere. Vor fi obligate să-şi aducă pentru ele capitaluri de peste graniţă, ori de nu, vor fi nevoite să-şi micşoreze producţia sau să renunţe la orice progres

Pe lingă asta, acest împrumut absorbind deodată atitea disponibilităţi, va provoca deodată o rărire de numerariu şi o scumpire însemnată a dobinzilor, pentru banii zilnici. Prin asta, vor suferi desigur toate ramurile de producţie. Agricultorul va plăti dobinzi mult mai mari. Costul de producţiune pentru industrii şi produsele lor se va mări. Prin asta întregi categorii de fabricaţiuni vor fi puse în imposibilitate de a rezista concurenţei similarelor. De asemenea şi viaţa comercianţilor va fi îngreuiată. Toate tranzacţiunile, în legătură cu creditul, vor costa mai mult, vor fi mai rare. Industriaşul deci va produce mai scump şi mai puţin, comerciantul va avea mai puţin de lucru şi va trebui să se mulţumească cu un profit mai mic, în timp ce consumatorul va avea mai puţine posibilităţi de acţiune şi va plăti totul mai scump. Şi chiar statul va trebui ca, într'un caz ca acesta, să acorde pentru sumele împrumutate

în ţară condiţiuni şi dividende mai mari decit le-ar fi putut afla, dacă ar fi împrumutat capital din străinătate, din ţări cu multe capitaluri libere, doritoare de plasamente. Deci, în ţările în care situaţiunea se prezintă în felul acesta, este mult mai bine, atit pentru interesele generale cit şi pentru cele directe ale statului, ca împrumutul să fie făcut peste graniţi. Prin asta, toate relele de sus nu mai intervin. Ba chiar apar în locu-le momente aducătoare de profituri. Aşa, prin aducerea din afară a capitalului împrumutat, care—dacă va fi întrebuinţat la lucrări cu caracter reproductiv—va resfringe asupra întregei economii naţionale fructele lui. In aceste lucrări se vor întrebuinţa desigur multe produse naţionale, mulţi indigeni îşi vor găsi de lucru, multe afaceri în legătură cu el vor putea fi încheiate de comercianţii ţării. Deci, mare parte din acest capital va fi absorbit de munca şi producţia naţională. Şi avînd în vedere că, dacă aceste sume nu ar fi venit în ţară, nu numai că nu s'ar fi făcut acele lucrări de ordin general, dar toate profiturile sus numărate nu ar fi putut naşte, putem spune că nu sînt o pagubă pentru acea ţară dividentele ce natural vor trebui plătite străinătăţii. Aceste dobinzi apărînd ca un al doilea moment, adică după venirea capitalurilor din afară în interior şi fiind în acelaşi timp numai o parte din ciştigul total, nu este rezonabil să se protesieze contra lor. Căci, de nu veneau aceste capitaluri în ţară, desigur nu era nici nevoe de a se trimete peste graniţă aceste dividente, dar atunci nici acele îmbunătăţiri nu s'ar fi putut efectua, precum nici suma ciştigurilor ce ar rămîne în ţară nu ar fi putut lua fiinţă. Intreg acest „Zinstribut" pe care statul va trebui acum să-l plătească străinătăţii anual, nu-l va păgubi întru nimic, ba chiar îi va economisi lui şi întregei economii naţionale toate acele urmări rele ce ar fi fost legate de contractarea împrumutului în interior.

Tot contra împrumuturilor făcute în streinătate se mai ridică şi obiecţiunea că, prin ele, statul ce le contractează se pune în dependenţa politică a aceluia în care în majoritate sînt acoperite.. Şi lucrul acesta este până la un punct adevărat, cunoscînd faptul că oricînd o dependenţă economică aduce după ea şi una politică. Mai ales cînd statul creditor este o putere de seamă, cu ţinte politice dezvoltate, iar statul debitor este un stat unic, sărac, puţin puternic,—este lucru sigur că primul are să-şi folosească, în acţiunele lui politice, influenţa economică ce a căpătat-o în secundul. Printr'o serie de astfel de împrumuturi, se poate dar creia pentru statul datornic o adevărată stare dependentă de streinătate. Şi, asta nu numai prin stipulaţiunile dela început fixate, dar chiar prin influenţa naturală a lucrurilor. Inceperea unei acţiuni politice în statul împrumutat, care însă nu ar conveni statului împrumutător, ar aduce de sigur după ea grija în sufletul detucătorilor titlurilor primului. Ar urma deci pe piaţa străină o vînzare exagerată, deci o scădere însemnată a cursurilor titlurilor împrumutului, într'un cuvînt o mare discreditare pentru statul ce le-a emis. Acesta, pentru a îndrepta aceasta, sau chiar de

teama de a nu ajunge aici, va şti dela început nici să nu se avînte în vre-o mişcare ce nu ar conveni statului creditor.

Şi tot astfel, acesta din urmă, ar putea chiar determina o politică pe care statul debitor ar trebui să aducă, şi asta numai pentrucă ar concorda, cu interesele statului creditor.

Şi argumentul acesta însă, nu rămîne complet în picioare.

Dependenţa aceasta poate să fie şi de natură reciprocă, şi aceasta este un lucru însemnat, care trebueşte reţinut. Ştiind că statul creditor are atîtea capitaluri angajate în statul debitor, primul va trebui ca oricînd să ajute în acţiunile sale politice pe secundul. Căci, o mişcare ce s'ar începe în statul împrumutat, care dă greş, ar aduce după ea perderi însemnate nu numa pentru el, dar desigur şi pentru cel împrumutător, care îşi are atîtea interese legate de existenţa şi succesul acţiunilor primului. (Războiul din Balcani ne poate pune la dispoziţie atîtea exemple, de absolută actualitate şi de toată lumea cunoscute).

In bună parte, deci, şi acest argument care în sine are mult adevăr, şi care s'ar pronunţa contra facerii de împrumut pe pieţe străine, se slăbeşte.—Rămîne însă în picioare, celalt, care îndeamnă, pe statele sărace în capitaluri libere, să se adreseze străinătăţii pentru contractări de împrumuturi mari necesitate de lucrări cu caracter general şi reproductiv.

Mergînd mai departe şi privind lucrurile din ce în ce mai în amănunt, o să vedem că chiar atunci cînd guvernanţii unui stat găsesc de cuviinţă, că e mai bine să deschidă subscripţiunea pentru un împrumut, pe piaţa internă, sau în cazul contrariu, pe cea străină, nu tot ei au să fie aceia care în ultimă instanţă au să decidă cum au să se întîmple lucrurile în cele din urmă.—Statul nu poate niciodată să-şi aleagă singur creditorii, nu poate dela sine să fixeze în mînile cui au să se găsească în difinitiv majoritatea titlurilor unui împrumut, în mîna conaţionalilor ori în mîna străinilor (un împrumut se consideră ca făcut în străinătate, sau devenit astfel după cum majoritatea titlurilor se află în mîna străinilor, şi tot astfel contrariul). Fie că este făcut în ţară, fie că prin ajutorul unui consorţiu de bancheri este plasat în străinătate, lucrurile nu au să rămînă aşa, întocmai aşa, cum au fost concepute şi înfăptuite de organele politice diriguitoare ale ţării interesate. Alte momente, precum relaţiunile comerciale şi financiare dintre acea ţară şi străinătate, schimbul şi circulaţiunea sînt cele care până la urmă stabilesc ceia ce are să se întîmple în realitate.

Sînt astfel împrumuturi care numai de formă au fost făcute în străinătate, deoarece cu timpul titlurile respective au venit în ţară, precum şi altele care, deşi făcute în ţară, totuşi în scurt timp o părăsesc pentru a merge peste graniţă. Incontestabil că sînt şi împrumuturi care rămîn acolo unde au fost contractate.

Să vedem cum se întîmplă în practică lucrul acesta, care, în paran-

tez fie zis, rezolvă toate obiecţiunile pro şi contra străinătăţii şi care arată cît pot face legile şi decretele ministeriale acolo unde, singure, momentele de schimb şi circulaţiune, pe nesimţite, tranşează totul.

Este lucru cunoscut că la toate bursele de valori sînt anume titluri (în special cele corespunzătoare împrumuturilor de stat, precum şi acţiunii de mari întreprinderi, cu un caracter oarecum mondial), care peste tot sînt cotate. Aceste valori, aşa numite internaţionale, fac obiectul a diverse tranzacţiuni, nu numai între interesaţii din acelaşi oraş sau aceiaşi ţară, ci între clienţii lor obicinuiţi din oraşe şi ţări diferite. Legăturile ce există între băncile mari, din ţări diferite, înlesnesc de minune lucrul acesta.

Apoi, de cîte ori nu iau aceste valori rolul remizelor, în efectuarea diferitelor plăţi de pe diferite pieţe străine. Leroy-Beaulieu ne spune că Franţa şi-a plătit aproape întreaga indemnizare de războiu, pe care o datora Germaniei, numai în felul acesta, adică numai prin trecere de valori internaţionale şi aproape fără sa aibă nevoe să mai facă şi vre-un transport de metal.

Nu trebueşte uitat nici însemnatul rol pe care aceste titluri îl joacă în zilnicele afaceri de arbitraj, ce se închee între bancheri şi burse din diferite ţări. Şi aceste afaceri de arbitraj conlucrează în mod deosebit de însemnat, în acţiunea de transferare a titlurilor cu caracter internaţional, dela un stat la altul.

Să vedem acum cum acestea intervin în practica lucrurilor. Luăm cazul că un stat anunţă facerea unui împrumut public pe piaţa internă. Urmarea imediată va fi o scădere însemnată a cursurilor valorilor ce se cotează numai la bursele interne, precum şi la cele aşa numite internaţionale. Este uşor de gîndit însă că, pentru acestea din urmă, scăderea va interveni numai aici. La bursele de peste graniţă, unde momentul acesta nu intervine, nici deprecierea nu va avea loc, sau chiar de va apărea, va fi de însemnătate minimală. In străinătate însă are să se întîmple altceva, şi anume toţi cei ce sînt clienţii obicinuiţi ai valorilor cu caracter internaţional, au să se grăbească ca prin bancherii lor să se aprovizioneze cu cît mai multe din acestea, de pe piaţa statului ce aşteaptă contractarea noului împrumut. Lucrurile dar se întîmplă astfel: posesorii acestor valori internaţionale, din statul luat ca exemplu, vor căuta să le vîndă, dorind să-şi procure numerariu pentru noua subscripţiune. In ţară însă vor fi puţini amatori, căci toţi aşteaptă noul împrumut. Atunci vor veni bancherii, de care vorbiam mai sus, şi vor cumpăra pentru clienţii lor străini tot disponibilul.

Şi în felul ăsta, pe lîngă subscripţiile comandate de străinătate sau făcute chiar în ţară de către străinii care numai temporar se găsesc aici, mai vine şi mijlocul acesta de acoperire a împrumutului naţional, în difinitiv tot cu bani străini. Deci, deşi subscripţiunea a fost deschisă pe piaţa internă, nu se poate spune că împrumutul s'a şi acoperit cu capital naţional. Chiar dacă, pentru moment, din numărul titlurilor noului

împrumut, majoritatea au să rămînă în posesiunea indigenilor, nu se poate avea însă garanția în durabilitatea acestui lucru. Căci atîta vreme cît pentru naționali nu a fost posibilă o acoperire a subscripțiunii fără nevoia de a înstrăina celor de peste graniță alte valori, înseamnă că pe piața internă nu se găseau disponibilități care să ajungă la aceasta. Și chiar de ar rămîne lucrul acesta pentru multă vreme, nu se poate spune că astfel s'a creiat rentierilor și tuturor posesorilor de capitaluri o situație mai bună. Aceștia, pentru a putea căpăta parte la acest împrumut, au trebuit să-și înstrăineze valori care poate aparțineau la alte împrumuturi anterioare, ori care reprezentau participarea la diferite întreprinderi naționale, cu un caracter colectiv. Și înstrăinarea aceasta s'a făcut cu pierderi la curs și cu renunțări la avantagii viitoare.

Și dacă aici se amintește de afacerile de arbitraj, precum și de modul de a înlocui remizele prin valori internaționale ce se pot cumpăra acum așa de eftin pe piața internă, deci toate printr'o perdere pentru vînzători și pentru tîrgul național în genere, operațiuni care în momente de felul acesta sînt deosebit de dezvoltate, vedem încă și mai bine că în general tot capitalul străin a acoperit, indirect poate, acel împrumut. Pe scurt, se poate dar spune că, deși naționalii sînt cei ce acoperă în mare parte acea subscripțiune la împrumut, tot străinătatea a fost cea care a pus fondurile la dispoziție. Costul acestei ambițiuni de a se face în țară împrumutul are să-l simtă destul de bine subscriitorii, care au înstrăinat, cu perderi, efectele pe care le posedau până acum.

După acestea se poate spune că este în zădar orice grijă ce se naște atunci cînd este vorba de a se contracta orice împrumut numai în țară. Subscris în felul de sus prin renunțarea la alte titluri, ori chiar subscris pentru moment cu disponibilități temporar libere însă cu posibilitatea sigură, ca în scurt timp să treacă iar granița, nu înseamnă că împrumutul va fi făcut de naționali. Aici nu poate fi chestiune momentană numai. Dacă se poate întrevede că prin diferitele acțiuni de schimb și circulațiune majoritatea titlurilor corespunzătoare împrumutului vor trece tot în stăpînirea străinilor, atunci va fi cu mult mai bine să fie dela început contractat peste graniță, pentruca astfel să se economisească naționalilor perderile mai sus arătate.

In cazul în care se știe că în țară nu sînt prea multe capitaluri care nu și-ar găsi o întrebuințare mai rentabilă, un plasament mai bun decît în titlurile unui împrumut, atunci e mai bine ca împrumuturile să fie contractate acolo unde astfel de disponibilități sînt în mare cantitate și unde va fi oferit mai avantajos.

Să nu se ție la ambiția de a face împrumutul în țară, cu riscul înstreinării altei părți din bogăția națională, sau cel puțin cu siguranța unei stagnațiuni în viitoarea activitate economică a acelei națiuni.

Și acum, pentru demonstrarea aceluiași punct, anume că nu ministrul finanțelor alege creditorii țării, ci numai circulațiunea, deci nu poate fi teamă pentru o țară, în cazul cînd ea este bogată în capitaluri libere, chiar de se face împrumutul pe o piață străină, pentru indigeni tot rămîne posibilitatea de a atrage în patrie acele titluri. Desigur, aceasta are să fie numai o întoarcere a raționamentului care în definitiv are să ne arăte că nu este logică teama de străinătate și capitalurile ei. Să admitem că împrumutul se face peste graniță. In țară însă, sînt sau se formează atîte capitaluri cît activitatea economică națională nu poate absoarbe. Atunci vor căuta posesorii lor ca peste graniță să le găsească un plasament. Și de se vor duce la bursele străine să cumpere diferite valori, desigur că au să le prefere pe cele corespunzătoare împrumuturilor statului căruia și ei aparțin. In felul acesta, întocmai cum arătam mai sus că un împrumut făcut în țară se poate înstrăina, un altul făcut în străinătate se poate naționaliza, prin trecerea, ajutată de schimb, a majorității titlurilor lui în mînile indigenilor.

Lucrul acesta s'a întîmplat de multe ori și în multe țări. Să nu dăm decît două exemple, după L. Beaulieu : așa s'a întîmplat în Franța cu majoritatea titlurilor împrumutului ei de 3 miliarde și jumătate, făcut peste graniță (vezi și expunerea de motive a lui L. Say, la budgetul din 1874) și tot așa s'a întîmplat în Statele-Unite ale Nord-Americei cu împrumuturile federale. Ș'ar mai fi atîtea alte exemple de felul acesta, care toate ne-ar duce la aceiași concluziune: împrumutul poate fi făcut în țară și totuși în scurt timp se poate înstrăina, precum poate fi făcut și în străinătate și totuși posibilitatea recăpătării titlurilor lui nu este esclusă. Rămîn dar singurele momente care decid aceasta : bogăția evidentă a țării în capitaluri disponibile și circulațiunea.

După ce am dat cît mai pe scurt ceia ce știința finanțelor consideră azi ca lucru definitiv stabilit, să mergem și să vedem cum și unde ar trebui făcut împrumutul de 405 mil. pe care voește să-l contracteze ministerul nostru de lucrări publice. Să arătăm aceasta, argumentînd numai cu cele ce au fost date până acum ca generalități bine stabilite.

S'a observat la noi, în ultimii ani mai ales, o dezvoltare economică foarte accentuată, o dragoste și o încredere de întreprindere necunoscută înainte. Instituțiuni și întreprinderi nouă au luat ființă; cele mai vechi au fost reintinerite și mult lărgite. Industrie, comerț, întreprinderi de edilitate publică, înbunătățiri în agricultură, etc., ne arată în fiece zi acest progres. Toate acestea au conlucrat la o incontestabilă înmulțire a bogăției naționale.

Nu știu însă dacă am ajuns noi chiar așa de departe, încît să putem spune că avem azi, în țară, atîtea capitaluri cît ne cere viața de producțiune pe care am început-o; că posedăm tot numerariul pe care mai departea dezvoltare a industriei l-ar necesita; că stăpînim atîta cît cer aproape zilnicele sporiri de capitaluri ale diferitelor întreprinderi; că am putea acoperi tot ceia ce într'o zi ne-ar pretinde ameliorațiunile agriculturii; că am fi siguri să putem cu banii noștri să dăm viață unei socie-

tății de navigațiune maritimă națională; că o să ne putem singuri îndestula cheltuelile de edilitate, ce d'abia s'au început, etc. etc.

Și trebue să ne punem aceste întrebări atunci cînd, dintr'un sentiment desigur prea lăudabil, voim să contractăm la noi acest împrumut de 405 mil. lei. Trebue să știm dacă putem fi siguri că în țară, pe lîngă ceia ce ar pretinde trebuințele mai sus numărate, și care desigur trebue să primeze în fața noastră, mai avem noi încă atît, încît să putem acoperi acel împrumut. Numai dacă putem aprecia acest al doilea lucru, căci primul, adică cererile pentru cele de sus, este sigur, numai atunci se poate vorbi de facerea unui împrumut public pe piața internă.

Și spun că de primul moment sîntem siguri, bazîndu-ne pe încrederea și dragostea de întreprindere pe care trebue să o recunoaștem azi în țară, văzînd sporirile de capitaluri și noile întreprinderi de bănci, fabrici, societăți de electricitate, gaz, tramvae; societățile de construcție, hoteluri și restaurante; studiile ce se fac în vederea începerii irigațiunilor, construcției de canaluri, înființării unei societăți de navigațiune maritimă, etc. etc..

Multe din aceste întreprinderi sînt începute, conduse și stăpînite numai de Romîni. Nu se poate să admitem ca și de acum în colo să lăsăm ca astfel de acțiuni să mai cadă pe mîni străine.

Tocmai azi, cînd se vede oarecum ceva mai multă încredere de a scoate banul dela ciorap, ori de a plasa o economie, ori un mic capital și în altceva decît în livretul casei de depuneri, tocmai azi trebue folosit acest lucru, pentru începerea rațională și chibzuită a recăpătării izvoarelor de producțiune ale țării, pe mînile romînești. Dacă nu sîntem siguri că pe lîngă ceia ce ar necesita aceste întreprinderi mai avem și pentru acoperirea unui împrumut, să nu-l facem la noi. Căci prin asta nu am aduce decît o piedică în opera de educațiune economică, pe care cu atît de greu și-au făcut-o și și-o fac ai noștri.

Și putem spune, văzînd cîte întreprinderi (cîte bănci, industrii, extracția petroleului, societăți de asigurare, etc.) lucrează ori iau ființă numai cu bani străini, că nu avem încă atît cît ne trebue, ori că nu s'a dezvoltat încă toată încrederea în ai noștri pentru acțiunile economice. Dacă nu avem atît cît ne trebue, înseamnă, gîndind la cele ce am spus în partea întîia, că subscripțiunea are să se facă numai de formă în țară, căci la urmă titlurile vor trece tot străinătății.

Dacă avem atît cît în parte ar ajunge comerțului, industriei și agriculturii țării, însă capitaliștii nu sînt destul de încrezători pentru a-i pune la dispoziția acestora, iar nu este bine ca printr'un împrumut să le procurăm plasament. Prin silă să-i decidem pe aceștia să înceapă singuri, ori să pună la dispoziția societăților anonime, ori colective de altă natură, capitalurile lor. Un plasament procurat de un împrumut, fiind ceva sigur și relativ rentabil, ar slăbi chiar începutul făcut. Poate chiar din cei ce-și au capitalurile plasate în întreprinderi ce încă trec prin greutățile începutului, și le-ar retrage de aici pentru a le plasa în

noul împrumut. S'ar încuraja ori ajuta tocmai dezvoltarea răului pe care toată lumea îl recunoaște la Romîn, anume neîncrederea în puterea și priceperea lui negustorească, urmînd să lăsăm ca mai departe să se creadă că numai străinul este făcut pentru lucrul acesta.

Chestiunea deci trebue pusă astfel: avem noi atîtea capitaluri în țară încît nu le mai găsim întrebuințare, este la noi spiritul de organizațiune și întreprindere atît de dezvoltat încît cei ce au capitaluri se încred și știu unde să le întrebuințeze?

La întrebarea a doua nu mai este nevoe de răspuns. La prima, aproape că ar trebui să răspundem la fel. După cele ce constatam înainte, unde spuneam că atîtea capitaluri străine conduc tocmai cele mai însemnate întreprinderi dela noi, putem scurt răspunde că nu avem încă atît cît ar necesita completa punere în stare de producțiune a tuturor izvoarelor noastre de bogății.

Și atunci, stabilit acest lucru, rămîne să alegem de este mai bine să admitem capitalurile străine la noi, în împrumuturi de stat, ori să le admitem ca capitaluri ce vor fi introduse în industria și comerțul țării.

Făcînd o comparație simplă, vom vedea ce este de ales.

Capitalurile ce ar veni în împrumuturi, ar veni pentru un timp mai mult sau mai puțin dinainte stabilit, și în orice caz nu de prea mare durată. Dobînzile ce și le-ar primi, ar fi iar așa destul de scăzute, știind că țara noastră se bucură peste graniță de mult credit. Costul contractării poate ar fi mai mic decît pentru unul făcut în țară. Apoi acest bănet, fiind și în străinătate adunat prin subscripțiune, înseamnă că nu va veni ca avere a unei persoane ori a unei organizațiuni. Nu va aduce după sine, în țară, absolut nici un supus de al statului în care în majoritate s'a acoperit. Singura influență economică și politică a acestuia ar mai rămîne să fie bănuită. Știind însă că noi sîntem datori încă sume colosale străinătății, putem spune că și, ori fără acest nou împrumut, dacă această influență va trebui să vie vreodată, tot va veni. Cît despre obligațiunile ce ni s'ar pune în facerea furniturilor pentru lucrările ce fac obiectul acestui împrumut, ca să le facem numai în țara în care l-am contractat, lucru iar nu este prea înfricoșător. Acele furnituri privind mărfuri ce nu se produc la noi, înseamnă că pentru noi este egal unde avem să ni le cumpărăm. Numai prețul ne interesează. Și desigur că nu are să se poată primi obligațiuni care ne-ar forța la cumpărări de mărfuri mai scumpe ori de o calitate mai inferioară.

Să luăm acum al doilea punct, și să vedem ce se întîmplă cînd vin capitalurile la noi pentru diferite întreprinderi economice. Întîiu, au să ia locul pe care mai tîrziu ori mai curînd trebuia să-l folosească naționalii. Apoi, plasînd banii în acțiuni de felul acesta, va urma desigur, cu un oarecare risc, un cîștig mult mai mare decît cel ce s'ar fi putut căpăta din dividentele unui împrumut.

Va trece în felul acesta, peste graniță, mai mult decît în cazul de sus. Aceste capitaluri venind în țară, aduc după ele și aproape pe toți

cei ce vor trebui să fie ocupați și care vor avea deci mijlocul de cîștig din aceste întreprinderi dela noi. Așa că pe lîngă capitalul străin, au să ne vie acum și supușii străini, supuși ai statelor mari, care la tot momentul vor uza de protecția ambasadorilor și consulilor respectivi. Știind apoi, că în aceste întrepinderi nu mai vin capitalurile ca simple sume adunate din o subscripțiune publică, ci în general ca părți din capitalurile organizațiunilor comerciale ori industriale, care chiar la ele în țară reprezintă o putere de seamă, înseamnă că în cazul acesta influența din afară va fi mult mai mare. Să gîndim la întreprinderi ce sînt subt protecția lui „Deutsche Bank" ori „Diskonto-Geselischaft" și la sprijinul de care se bucură oriunde ar fi, și este destul pentru a ne lămuri.

Vin deci, în felul ăsta, capitalurile însoțite de străini și în genere ca organizațiuni filiale ale marilor întreprinderi de peste graniță. Adăogînd aici și faptul că, pecînd în împrumut atît dividentul cît și timpul șederii în țară a acestui străin (capitalul) este dinainte stabilit, lucru pe care în cazul din urmă nu-l mai întîlnim și posibilitatea pe care la împrumut o avem de a naționaliza acest capital, prin cumpărarea titlurilor lui (cu caracter internațional, deci cotate la toate bursele de valori), atunci cînd în țară s'ar forma atîtea bogății ce nu și-ar mai găsi plasament, lucru care desigur pentru al doilea exemplu nu se mai poate gîndi, putem ușor trage concluziunile.

Dacă singură teama influențelor din afară, de natură economică ori politică, asupra noastră, pledează pentru facerea împrumutului în țară, ca astfel să scăpăm de aceste influențe, înseamnă că nu voim să recunoaștem că acestea sînt mult mai mari în cazul al doilea.

Cred însă că lucrul este mai clar decît lumina zilei, spunînd că tocmai în cazul al doilea își au o putere mai mare.

Sînt mai puternice influențele inspirate de supușii străini, ajutate de organizațiuni puternice din afară, care chiar la ele în țară își impun de multe ori dorințele, influențe cu caracter de durabilitate veșnică.

În felul ăsta, o să ne punem, prin preferarea contractării împrumutului la noi, deci prin lăsarea vieții economice pe mîna străinilor, subt o mai strașnică tutelă, care ar avea posibilitatea unei întinderi cît mai mare, care cu timpul ar lua caracterul unei complecte acaparări.

Și prin asta, pe lîngă toate celelalte, s'ar da lovitura de grație tocmai acelui curent de întreprindere și muncă națională, care în ultimul timp făcea bucuria tuturor celor ce nu vor să cedeze, tot așteptînd pentru Romînia și o independență economică. Acest împrumut absorbind toate disponibilitățile, ar însemna că ar trebui să așteptăm încă mult timp pentru a avea în țară încă odată aceiași sumă liberă. Și până atunci curentul se va slăbi iar, străinii se vor întinde, iar toate acele mari lucrări ce se anunță și care numai naționale ar trebui să se nască, vor cădea tot în mîna celor de peste graniță.

Iar noi am rămîne cu mîndria că am putut odată acoperi, în țară la noi, un împrumut de 405 mil. lei.

München **M. N. Coșoiu**

Cronica științifică

Moartea pămîntului

Dacă asupra timpului, în care s'a desfășurat istoria globului terestru, știm așa de puțin, nici asupra momentului în care va avea loc evenimentul numit „moartea pămîntului" nu sîntem mai bine informați.

Moartea pămîntului ar putea avea loc prin căderea lui în soare, ori prin sfărîmarea lui în mii și mii de părticele. Despre modul în care ar putea avea loc acest din urmă fenomen n'avem nici o idee; despre cel dintăiu ar da indicațiuni oarecare variațiuni observate în orbita planetei noastre.

În orice caz e probabil că, cu mult înainte de a fi murit pămîntul, viața de pe el se va fi stins; omul n'are deci pentru ce se îngriji de suferințele urmașilor lui de peste cîteva milioane de ani, în momentul catastrofei.

Dar, ceia ce mai ales ne interesează pe noi, este putința dispariției vieții prin înghețarea totală a globului, socotind drept vristă limită a pămîntului momentul în care viața ar dispărea, lipsită fiind de căldura și lumina solară.

Prin urmare, vorbind de „moartea pămîntului", problema se poate limita la două eventualități:

1. E posibilă căderea pămîntului în soare?
2. Avem indicațiuni că soarele va pierde într'atîta căldura încît pămîntul să ajungă cu totul acoperit de un strat de ghiață, lințoiul morții veșnice?

După cunoștințele nouă asupra materiei și energiei, se pot considera atît soarele cît și pămîntul, ca nemuritori; cel puțin așa afirmă savantul *Gustav Jaumann* dela Brünn.

El pleacă dela constatarea fizicianilor moderni că ipoteza newtoniană, ce susține că atracțiunea între astre se face direct și instantaneu, fără participarea unui mediu intermediar, nu este decît o abstracție, aproape exactă, dar nenaturală. Fizica teoretică actuală admite transmiterea, cu iuțeală enormă, prin eterul cosmic, a forței gravitațiunii, cum

se propagă vibrațiunile electrice și magnetice subt forma de raze electromagnetice.

Odată admis că puterea de atracție se propagă, adică necesitează un timp—oricît de mic ar fi el—pentru a-și exercita influența, știind deci că pămîntul și alte astre în mișcarea lor sufăr fricțiuni în eterul cosmic, s'au putut interpreta și anomaliile constatate în cîmpul gravitației („cîmpul" gravitației fiind înțăles cași cîmpul magnetic). Aceste anomalii s'ar compensa, în spațiul cosmic, după o lege analoagă cu aceia care stăpînește iregularitatea de distribuție a temperaturilor în sînul unui conductor termic.

Perturbațiunile gravitațiunii, abateri dela legea newtoniană a efectelor la distanță, se explică prin variațiunea cîmpului gravitației, variațiuni ce dau naștere la forțe nouă de atracțiune, adăugind efectele lor la cele ale forțelor newtoniene.

„Deși foarte mici, aceste forțe pot fi calculate cu mare preciziune; cea mai importantă dintre ele e orientată în direcțiunea deplasării planetei, a cărei mișcare o favorizează. Ea crește cu viteza planetei și variază invers proporțional cu distanța ce o separă pe aceasta de soare. Aceste forțe nouă de gravitație introduc, în mișcările planetare, perturbări care se pot calcula fără dificultate și determină abaterile dela legea newtoniană pe care le-am semnalat mai sus, precum rotațiunile perihelice anormale, accelerațiunile anormale, oscilațiunile anormale ale verticalei, etc."

Forțele nouă de gravitație dau sistemului planetar o stabilitate fizică limitată; adică, datorită acestor forțe, orice schimbare provocată în orbita unei planete nu e decît trecătoare. Dacă, de pildă, în vecinătatea sistemului solar trece un astru dotat cu o mișcare proprie foarte repede, și modifică cu totul orbitele planetare, intervin, ca efect al acestor perturbări, noile forțe de gravitație și introduc așa modificări, încît orbitele planetare se reîntorc exact la forma stabilă ordinară.

Rezistența frecăturilor cu eterul cosmic restabilește, prin urmare, orbita planetei noastre, ce rămîne veșnic aceiași; deci „pămîntul nu va cădea niciodată în soare".

Tot fizica modernă a zdruncinat puternic ipoteza că soarele—izvorul de căldură, lumină, de viață în fine, pe pămînt—se va răci cu vremea și biosfera planetei noastre va înceta să mai influențeze asupra globului înghețat pe veșnicie. „Se produce—spune autorul—spre soare, o enormă concentrare a unui flux nou de energie provenind din cîmpul de gravitațiune, concentrare care, prin radiația sa, compensează pierderile de energie pe care le sufere, și asigură constanța eternă a temperaturii sale medii. Soarele, cum vedem, nu cedează de fel din energia sa regiunilor depărtate, situate la periferia spațiului cosmic; ceia ce radiază subt forma de energie în spațiul cosmic, primește îndărăt subt forma fluxului de energie al cîmpului de gravitație".

Soarele rămînînd veșnic același izvor de energie, pămîntul va trece probabil de repetate ori prin faze prin care a mai trecut și despre care geologia modernă dă oarecare indicațiuni. După vremea noastră ici tropicală, colea temperată, dincolo înghețată, vreme ce pare să fi mai fost în tinerețea pămîntului,—deși cu ceva deosebiri,— vor mai veni epoci cu climat uniform și umed, iar omul va fi în stare să evolueze fizicește și intelectual în nesfîrșitul curs al timpului, stăpînind tot mai mult diversele forme ale energiei universale.

*

Dar, tocmai în acest moment, de optimism pentru viitorul speciei umane, îmi vine în minte o întrebare:

E cu putință ca pămîntul să ajungă stăpînit de o rasă de oameni șchiopi? Intrebarea ar părea cu desăvîrșire deplasată, dacă somități în arta chirurgicală n'ar fi dovedit că numărul cazurilor de scrinteli ale piciorului la încheetura șoldului [că *„luxațiile congenitale ale coapsei* (femurului)", cum se spune în limbajul tecnic] n'ar fi tot mai dese.

Se pare că e un paralelism între progresul intelectual, rezultat al opririi capacității craniene, și scrinteala piciorului din naștere. Aceste două însușiri merg paralel, fără să scot de aici încheerea că toți schiopii sînt cea mai înaltă expresie a inteligenții, și contrarul.

Fapt este că scrinteala aceasta din naștere, luxațiunea aceasta congenitală, e foarte frecventă și—ceia ce este mai grav—e ereditară. Ea se produce chiar în momentul nașterii, în clipa cînd moașa așează copilul nou născut pe spate spre a-i da primele îngrijiri. Moașa n'are nici cea mai mică vină, căci cauza luxației e alta, e rezultatul superiorității speciei noastre, e datorită mersului biped, dezvoltării capului și basenului.

Să luăm lucrurile mai cu șir.

Un prunc prezintă luxația articulației femurului cu șoldul. Chirurgii moderni pot repara nenorocirea prin o operație grea, dureroasă, rotuzind capul femurului și adîncind scobitura din osul șoldului pentru a da articulației defectuoase înfățișarea celei naturale. Operația bine făcută reușește, copilul nu prezintă nici o urmă de luxație; dar, după ce el merge cîtva timp, articulația se scrintește din nou. Cauza este că e rău orientat și capul femurului și osul basenului, iar asupra acestei orientări nu poate lucra în acelaș chip chirurgul corectind suprafețele articulare. In mod logic trebue a ne întreba: care-i cauza cauzei, adică din ce pricină s'a produs această rea orientare?

Spre a ajunge să-și dea sama de această cauză chirurgul dr. P. Le Damany, dela facultatea de medicină din Rennes, a făcut cercetări foarte întinse, nu numai asupra omului și condițiunilor dezvoltării lui în

uterul matern, ci şi asupra situaţiei embrionului, în ou la animale ovipare, în mitră (uter) la mamifere.

La toate animalele mai superioare (Reptile, Paseri, Mamifere) puiul stă încovoiat, în formă de semicerc, cu membrele strînse, spre a încăpea în cavitatea îngustă în care petrece fazele dezvoltării sale. Poziţia aceasta face şederea puiului destul de comodă, ceia ce se poate recunoaşte şi mai tîrziu, după ce s'a născut şi a ajuns oarecare dezvoltare. Poziţia ce ia un puiu de găină cînd doarme cu capul subt aripă ori un ţinc ce se face covrig cînd se odihneşte, răspund poziţiunii pe care o aveau în cursul dezvoltării lor. Copilul de om nu va putea lua singur niciodată forma pe care a avut-o în „sînul mamei sale", căci poziţia ce avea acolo era silită, forţată de spaţiul neîndestulător ce avea la dispoziţie.

Avînd capul mare, femurul lung şi basenul lat, bietul făt uman e silit să ia o poziţie extrem de chinuitoare, aşa că mult rîvnita fericire a copilului din sînul mamei sale— „fericit ca în pîntecele mamei"—dovedeşte o complectă necunoaştere a realităţii lucrurilor.

Din această poziţie chinuitoare rezultă şi deformări, din care una e conformaţia defectuoasă a articulaţiei coxo-femorale. Această deformare se moşteneşte cum am spus, şi tinde a se generaliza, avînd aproape puterea unui caracter cîştigat. Dacă această modificare accidentală ar intra în patrimoniul ereditar al speciei, atunci ne putem gîndi la o rasă de oameni şchiopi, stăpîni ai pămîntului şi folosindu-se de binefacerile descoperirilor tot mai numeroase şi mai bine stăpînite de om, dar incapabilă să se bucure de plăcerile vigoarei fizice şi frumuseţii corporale atît de admirată de artiştii elini şi cei moderni.

Această perspectivă tristă pare însă foarte îndepărtată de oarece omul, cu puterea lui de înţălegere a naturii, se şi află pe calea de a combate aceste funeste consecinţe ale mersului biped şi noua ştiinţă, *ostopedia*, se aplică, cu succes, tot mai mult la corectarea acestor deformări congenitale.

Ceia ce e şi mai îmbucurător este că deformările corectate nu mai apar la urmaşi şi ortopedia pare destinată să contribue la păstrarea unei populaţiuni umane normale şi cu toată vigoarea fizică a celei actuale.

T. A. Bădărău

Cronica economică

Cooperativele şi negustorii detailişti.

Trăim într'o epocă, în care instinctul asocierii, favorizat de condiţiile exterioare ale vieţii, a provocat forme nouă de societăţi şi a dat o dezvoltare gigantică celor existente, aşa că cu drept cuvînt putem numi sec. al 19-lea şi 20-lea „secolele asociaţiilor".

Mai ales pe tărîmul economic spiritul de asociaţie a obţinut cele mai frumoase succese.

Principiul economic — concurenţa — a făcut şi face atîtea victime, încît pe fiecare zi se simte nevoia unei ancore de scăpare şi aceasta e numai: Unirea.

Dacă, contra principiului de asociaţie e greu a obiecta ceva, apoi anumite forme de societăţi au de luptat cu mulţi adversari, fie din cauză că ele uneori sînt ogorul cel mai fertil pentru tot felul de afaceri necurate, fie din cauză că adesea pătrund triumfale în terenuri cucerite de alţii.

Şi tocmai cele două asociaţii mai nouă, dealtfel diametral opuse—asociaţia de persoane (cooperativa) şi asociaţia de capitaluri (cartelele şi trusturile) au fost şi sînt în continuă vrajbă cu anumite elemente.

In cronica aceasta mă voiu ocupa numai de animozitatea dintre cooperative şi negustorii detailişti, lăsînd cartelele pentru o cronică viitoare.

Orice cooperativă are de scop apropierea producătorului de consumator, cu alte cuvinte dă posibilitatea funcţionarului, muncitorului, producătorului, etc., ca, prin asociaţie, să îndeplinească şi funcţiunea de negustor.

Prin aceasta însă negustorii şi mai ales cei detailişti se simţeau ameninţaţi în existenţa lor, aşa că, din spirit de conservare, au declarat războiu cooperativelor.

Vom vedea însă că au procedat greşit în alegerea mijloacelor de conservare.

Argumente solide contra cooperativelor nu prea găsesc negustorii, pentrucă nu sînt. Ei se folosesc de nereuşita unor cooperative, de excrocheriile unor conducători necinstiţi, pentru critică.

In sprijinul negustorilor vin însă unii teoreticiani, care spun că o cooperativă nu e o organizaţie economică modernă. Principiul economic modern e diviziunea muncii şi, graţie acestuia, am ajuns la dezvoltarea economică de azi. O cooperativă, care desfiinţează pe detailişti, înlătură diviziunea muncii, deci lucrează contra principiului economic modern.

Această critică se poate înlătura uşor, de oarece diviziunea muncii e numai atîta timp recomandabilă, cît prin ea se poate obţine ceva mai eftin, mai avantajos.

Ori, e lucru constatat de toţi că prin cooperativă se poate obţine mai eftin lucrurile de prima necesitate, căci înlesneşte cumpărarea în mare, regulată şi directă, nu are nevoe de magazine luxoase, de reclamă pentru a atrage cumpărătorii, avînd o clientelă sigură. Aşa se explică dividendele frumoase, pe care le incasează membrii la sfîrşitul anului, cînd vînzarea se face pe preţul zilei, restituindu-se cîştigul la bilanţ în raport cu cumpărările. Un membru al cooperativei de consum din Perth a ridicat în 25 ani 5.200 franci, iar unul din Manchester chiar 9.000 franci în acelaşi timp.

Asemenea, e lucru probat cu date statistice că cu cît numărul detailiştilor se măreşte, cu atît preţurile se urcă şi falşificările se înmulţesc, de oarece prin înmulţirea negustorilor se micşorează cercul de clienţi ; şi pentru a cîştiga aceiaşi sumă, care de multe ori e minimul existenţii, trebue sau să ridice preţul, sau să falşifice mărfurile, sau să dea lipsă. Uneori se recurge la tustrele.

Cu drept cuvînt observă un spiritual francez : „Il n'y a pas beaucoup de riches, qui pourront se payer le luxe d'acheter dans les même conditions que les pauvres."

Dacă deci diviziunea muncii nu face decît să scumpească articolele de prima necesitate, de ce să fim contra unei organizaţii care suprimă diviziunea unde nu e necesară, unind într'o largă măsură scopurile economice cu scopuri culturale, morale şi sociale.

Nimeni nu poate obliga pe un detailist ca să ţie pe un funcţionar, cînd acelaşi lucru îl poate face el insuşi mai eftin şi mai bine, asemenea nimeni nu poate obliga pe consumator ca să se folosească de un funcţionar devenit superflu, căci „le boulanger est fait pour faire vivre les consummateurs et non les consummateurs pour faire vivre le boulanger."

Acei negustori, care dovedesc că sînt necesari consumatorului, că-l pot servi mai eftin şi mai repede, aceia nu pot să aibă teamă de cooperative. Loc subt soare este pentru amîndoi.

Un alt argument, tot de domeniul teoriei, e că prin cooperative se distruge iniţiativa privată, interesul personal,—stimulentul cel mai puternic în organizaţia noastră economică. Negustorul, dacă reuşeşte, el se îmbogăţeşte, dacă nu, avere, nume, totul e pierdut,—pecînd conducătorul unei cooperative, e un simplu funcţionar. Dacă conduce bine afacerea, primeşte cel mult o sporire de salariu ; dacă nu reuşeşte, afacerea n'are ce pierde. La prima vedere acest argument ar părea just. In realitate însă, conducătorii cooperativelor au de cele mai multe ori o parte din averea lor în cooperativă, iar numele lor se află pe toate publicaţiunile societăţii, aşa că nu le e indiferent dacă reuşeşte sau nu afacerea. Din contra au mare interes ca afacerea să progreseze.

Acolo unde e vorba de un articol nou, de un articol de lux, de debuşeuri nouă, acolo e domeniul negustorului detailist.

Argumentul cel mai puternic, care formează şi baza mişcării detailiştilor, e ameninţarea existenţii acestora prin concurenţa victorioasă a cooperativelor.

Dela inceput însă trebue să afirmăm că până acum nu prea se resimte concurenţa societăţilor cooperative. Numărul detailiştilor nu numai că sporeşte, dar sporeşte chiar într'o proporţie mai mare ca populaţia.

După statistica oficială, erau în Germania în

1875	662.492	detailiilişti.
1882	838.392	„
1895	1.205.134	„
1907	1.739.910	„

Deci numărul negustorilor aproape s'a întreit în 32 ani, iar populaţia nici nu s'a îndoit în acest interval.

In Franţa dela 1.176.146 în 1851 s'a ridicat la 1.477.851 în 1899. Creşterea e şi mai simţitoare în oraşe. In 1870 revenea la Paris un brutar la 1.800 locuitori, în 1904 unul la 1.300, în Basel un negustor de 522 locuitori în 1877, în 1900 la 413 şi în 1907 la 337, cu toate că în Basel există cea mai puternică cooperativă de consum elveţiană.

După o statistică a lui Wygodzinsky rezultă că prin cooperativele de consum se desface numai 5, 6% din valoarea mărfurilor desfăcute în total (4.200 milioane) în Germania.

Nu cooperativele, ci credinţa că a fi negustor e cel mai uşor lucru şi uşurinţa cu care se acordă credite, sînt principalele cauze care îngreuiază existenţa detailiştilor.

Dar să admitem că ar fi ameninţaţi de cooperative în existenţa lor, totuşi nu se poate cere din partea statului asigurarea existenţii lor prin stăvilirea mişcării cooperative.

In lupta economică statul e de principiu ca să nu intervie, decît cînd se fac abuzuri de libertatea economică, sau cînd interese superioare reclamă o intervenţie în favoarea celui slab. Dar slabi sînt atît detailiştii cît şi muncitorii, micii funcţionari grupaţi în cooperative.

Statul se află deci într'o grea dilemă.

Totuşi agitaţia detailiştilor din toate ţările a fost aşa de puternică că nu arareori unele state s'au văzut nevoite să satisfacă unele cereri ale negustorilor.

Comercianţii, în avîntul luptei lor, au cerut multe lucruri imposibile din toate punctele de vedere. Aşa, au cerut ca statul să cerceteze

întâiu dacă e nevoe de cooperativă şi apoi să dea autorizaţie, s'a cerut să se interzică cooperativelor a distribui devidende. Nici un guvern însă, oricită bunăvoinţă ar fi avut pentru negustori, nu a putut da ascultare unor asemenea cereri incompatibile cu principiile actuale economice şi de drept.

In schimb au reuşit să obţie dela guvernanţi alte măsuri vexatorii pentru cooperative.

Aşa, în Germania cooperativele sînt supuse la patentă şi la taxa specială, pe care o plătesc marele magazine universale (Warenhäuser), aşa că impozitul se ridică şi la 25%, din beneficiu.

In Franţa în 1904 s'a depus o lege, prin care se impunea şi cooperativele la patentă, afară de cele ce nu au local.

In unele părţi ale Germaniei s'a interzis funcţionarilor de a face parte din consiliile de administraţie şi cenzori.

In Elveţia se introdusese o dispoziţie identică, dar din cauza criticelor numeroase s'a revenit.

Tot graţie agitaţiei detailiştilor s'a interzis în Germania, prin legile din 1889 (fără sancţiune) şi 1896 (cu sancţiuni penale), vinderea la nemembri.

Această ultimă măsură a avut tocmai un efect contrariu celui aşteptat, căci a contribuit la întărirea cooperativelor, transformînd o clientelă flotantă în membri ai cooperativei.

Toate aceste dispoziţii nu pot schimba natura cooperativelor, ele se vor dezvolta înainte, poate chiar cu mai multă forţă, căci lupta oţeleşte.

Aceasta nu înseamnă însă că negustorul detailist va fi ameninţat în existenţa lui, căci el va fi încă mult timp necesar. Trebue însă să facă această dovadă, adaptîndu-se cerinţelor moderne, iar nu strigînd după ajutorul statului. Detailiştii fac întocmai ca lucrătorii, care voiau să distrugă maşinele, în loc să se adapteze noii tecnici. Lupta lor a fost zădarnică, cum va fi şi a negustorilor, de nu vor schimba armele.

Cooperativa nu e adversară negoţului, e numai o nouă formă, subt care se poate exercita negoţul mai practic.

Dacă detailiştii ar fi apreciat avantajele cooperativelor, ar fi văzut că tocmai în ele e scăparea. In cooperativele de aprovizionare şi în cooperativele de credit, pe care puteau şi pot să le formeze negustorii, e salvarea acestora, nu în sprijinul statului.

Călcâiul lui Ahile trebue să păstreze puterea ca să vindece rănile făcute.

Alt mijloc, mai puţin eficace însă, întrebuinţat de detailiştii din occident, constă în acordarea de rabat de 5—10%, clienţilor, care plătesc cu bani gata.

Negustorii dintr'o ramură oarecare se asociază într'o uniune, de unde fiecare cumpără mărci pentru rabat. Aceste mărci se dau clientului la cumpărare şi acesta le lipeşte într'o cărticică care la 1—3 luni se prezintă spre achitare la uniune.

Cum unii clienţi nu se prezintă să încaseze mărci de mică valoare, rămîne o mică sumă pentru acoperirea cheltuelilor uniunii.

Pe lîngă acestea, mai e necesară o oarecare cultură comercială. Am văzut că tocmai credinţa că un detailist nu are nevoe de cunoştinţe comerciale preliminare a înmulţit considerabil numărul şi a îngreuiat existenţa micilor negustori.

A trecut timpul, cînd clientul venea singur în prăvălie, azi trebue să alerge după el, să-l atragă şi să-l menţie.

Pentru aceasta e nevoe de o pregătire serioasă.

Dacă, cu toate acestea, negustorul nu se poate menţine, atunci e probă că acolo a devenit superflu, că i s'a găsit alt mijloc mai avantajos pentru circulaţia mărfurilor.

In acest caz negustorul trebue sau să se pue în serviciul consumatorilor sau al producătorilor organizaţi în cooperative, sau să se apuce de alte ocupaţii mai rentabile, căci pe fiecare zi cîmpuri nouă se deschid activităţii omeneşti.

V. M. Joachim

Din lumea balcanică

Noua orientare în politica externă la noi şi în Sirbia

Cam 30 de ani sînt, de cînd Romînia, — sub cîrmuirea oricăruia dintre guvernele şi partidele ei politice ar fi,—trăeşte 'n foarte strînse legături economice şi de politică externă cu Austro-Ungaria. De vr'o 12—13 ani incoace însă, alături de acest curent aproape obştesc de filogermanism al opiniei noastre publice politice, s'a înfiripat un altul anti-german şi mai cu seamă anti-austriac; acesta cu concursul material şi moral al unui literat sirb din Sîrbia, Ilici, se concretizează încă dela început în ziarul propagandist, acum dispărut, „L'Orient orthodoxe", la care lucra şi răposatul Romîn din Moldova Brăescu-dela-Scurta. Accentuez asupra *datei* înfiripării acestui nou curent, precum şi că un *Sîrb din Sîrbia* conlucrează la concretizarea lui, pentrucă, din cele ce voiu arăta mai jos cu privire la stăpînirea, *în acelaşi timp*, a partidului radical în această ţară vecină, se va vedea ceva ce nimeni încă n'a băgat de samă: *legătura* dintre curentul acesta anti-austriac dela noi şi cel din partidul radical sîrbesc. Fireşte însă, că s'a putut observa şi mai 'nainte, că dedesuptul acestor curente se află mîna manevratoare a Rusiei, care ne sugerează două motive ce voiu arăta, cu scopul de a îndepărta din Balcani influenţa Austriei căreia urmăreşte să-i ia locul acolo.

Acest curent nou dela noi e astăzi ceva mai mare decît cînd s'a început, şi cuprinde 'n sine, pare-mi-se, mai ales grupările socialistă şi naţionalistă, care—nefiind partide de guvernămînt,—n'au, ce e dreptul, nici răspundere politică către ţară; el pretinde că ar fi bine ca Romînia să ia o nouă atitudine, nu ca pîn'acum prietinoasă, ci protivnică Austriei,— pe deoparte fiindcă aceasta nu urmăreşte decît să ne exploateze *economiceşte* şi să ne sărăcească, iar pe de alta pentrucă *idealul* politicei noastre externe trebue să fie nu peste Dunăre şi Macedonia, unde intenţionat ne împinge Austria spre a scăpa ea de idealurile noastre na-

ţionale, ci înspre miază-noapte. Chiar în sînul acestei împărăţii, să ne înfigem, învaţă acest curent, spre a scăpa din ghiarele ei şi a încorpora la regat pe Romînii din Bucovina şi Transilvania, cari sînt în număr de vre-o 3 milioane, iar nu numai cîteva sute de mii ca în Macedonia. Idealurile acestui curent anti-austriac, la concretizarea căruia luă parte un Sîrb acum 13 ani, le vedem astăzi propoveduite şi de unele ziare şi de reviste şi chiar în întruniri publice. *Ziarul* „Adevĕrul" foarte deseori scrie pentru deslipirea noastră de Austria, întemeindu-se în deosebi pe aceste două motive ce pomenii: aşa, de pildă, în număru-i dela 10 Aprilie c. prin pana unui colaborator basarabean, şi tot astfel la 25 Aprilie, cînd ziarul însuşi comentează discursul ce un coleg de universitate a ţinut la întrunirea înjghebată în Bucureşti de „Liga Culturală" cu o zi înainte. Cu aceleaşi motive susţine deslipirea noastră de Austria şi alipirea la balcanici un alt coleg, în *revista* sa „Neamul romînesc",—ca de pildă la 19 Ianuarie c., cînd spune, că dacă nu vom căuta să ne înfăptuim idealul de a zmulge Transilvania, Bucovina etc., „vom peri". Iar alt coleg propoveduește 'n *întrunirea* dela 24 Aprilie c., a Ligei Culturale la Bucureşti, pentru aceleaşi motive, că: „idealurile noastre naţionale sînt la Nord iar nu la Sud, deci sînt împotriva Austro-Ungariei".

Eu însă cred că amîndouă aceste motive (pe temeiul cărora noul curent de orientare în politica noastră externă cere să lepădăm aspiraţiile pentru Macedonia spre a ni le îndrepta împotriva Austro-Ungariei), sînt rezultatul observării superficiale, dar nu cu pătrundere istorică a faptelor. Intr'adevăr, nu fiinţează, desigur, decît în teorie, adică numai în închipuire dar nu în fapt, pretinsa exploatare economică a noastră de către Austria. Tocmai de vre-o 13 ani de cînd s'a înfiripat acest curent, cu concursul variat al literatului sîrb Ilici (el, fără 'ndoială avînd la spate pe Rusia), Romînia a făcut cele mai mari progrese economice. In acest timp, pînă astăzi, s'au creat, ori s'au dezvoltat, ca din apă, multe oraşe şi orăşele cu felurite industrii în ţara noastră: Bucureştiul cu bogăţiile şi înfăţişarea sa modernă, Predeal, Azuga, Buşteni, Sinaia, Comarnic, Băicoiu, Cîmpina, Periş, Cocioc, şi altele încă, care, evident, că nu ar fi putut fi ceia ce sînt, bogate şi înfloritoare, dacă noi am fi trăit într'un regim de exploatare economică din partea Austriei. Atunci, chiar dacă nu am fi regresat, dar cel puţin am fi stat pe loc. Apoi, într'un regim de exploatare economică, desigur că n'am fi ajuns să avem astăzi un budget anual al ţării de 500 milioane lei, adică de cîteva ori mai mare de cum era acum 13 sau 15 ani de cînd cu noul curent al lui Brăescu-dela-Scurta şi sîrbul Dragutin Ilici. In sfîrşit, nu se poate să fie în realitate exploatată economiceşte de către Austria,—Romînia (despre a cărei ţărănime se tot spune, precum deseori, spre a ne lovi, zic şi ziare bulgăreşti ca *Mir* sau *Narodni Prava*, că ar fi exploatată de „ciocoi", dar) care la Congresul Băncilor Populare din 1909 a arătat, că atunci această ţărănime avea în acele Bănci un capital, strîns din munca, im-

portul sau exportul ei, de 50 milioane lei, capital care desigur că astăzi va fi cam îndoit.

Apoi, în cît privește al doilea motiv al celor care vor noua orientare în politica noastră externă: părăsirea aspirațiilor ce avem peste Dunăre și îndreptarea lor dincoace, împotriva Austro-Ungariei,—că această nouă orientare ar fi o mare greșală care ne-ar expune la lovituri, sărăcie și ținere pe loc, arată cele ce i se întîmplă vecinei Sîrbii care duce politica de atac și neprietinie față de acea puternică și mare împărăție.

Cam de acum 13 sau 15 ani, de cînd începe să se înfiripeze la noi acest nou curent, cu colaborarea sîrbului Ilici (el avînd desigur, la spate pe Rusia care ajuta cu bani la apariția revistei „L'Orient orthodoxe"), cam de atunci Sîrbia intră sub stăpînirea ideilor și oamenilor partidului radical, carele nu mult în urmă se desparte în „bătrîn radical" și „tînăr radical". Mulțumită ideilor acestui partid,—care izbutește mai întâiu să provoace abdicarea lui Milan, iar apoi moartea fiului acestuia Alexandru, amîndoi filo-austriaci ca obștea noastră astăzi,—politica externă a Sîrbiei ia orientarea pe care unii dela noi o cer acum pentru Rominia: idealurile naționale ale Sîrbiei sînt nu în Macedonia, zic radicalii, ci dincolo de Dunăre *în Austro-Ungaria*, unde ea trebue să zmulgă Bosnia și Herțegovina, Banatul etc., *spre a înfăptui unirea tuturor Sîrbilor*. Așa cum curentul nou dela noi cere: unirea tuturor Rominilor din Austro-Ungaria cu Rominia. Dar prin această nouă orientare și în urma ei, Sîrbia, o țară mică, nu s'a ales decît cu neîncetate lovituri din partea Austriei: și *economicește*, așa că, fie și proporțional cu întinderea ei, Sîrbia e o *sărăcuță* și primitivă pe lîngă Rominia; și *politicește*, fiindcă în acest timp nu numai că nu a izbutit nimic pentru unirea Sîrbilor, dar Austria, chiar a unit ea în sine Bosnia și Herțegovina, tocmai idealul Sîrbilor în spre nord-vestul lor. Și tot rezultat al acestei noi orientări a Sîrbiei sînt loviturile pe care ea le primește acum, cu prilejul războiului turco-balcanic, cînd cu toată mulțimea de jertfe ce face și cu toată vitejia fiilor ei, a fost nevoită să părăsească porturile ce a cucerit la Marea Adriatică, și cine știe dacă nu va fi silită să predea altora încă Novi Bazar, Veles, Prilep, Bitolia și Ohrida. Austro-Ungaria, *văzînd aspirațiile Sîrbiei împotriva integrității ei*, caută, la rîndu-i, să o ție cît mai slabă economicește și teritorialicește; de aceia îi dă numai lovituri, în toată perioada aceasta de 13—15 ani în urmă, de cînd și în care Rominia merge în viața economică și politică împreună cu Austria, se îmbogățește și progresează treptat și statornic. Iar Austria poate să-i facă și Sîrbiei și Rominiei cele ce face, fiindcă-i mare și puternică. Fatal se întîmplă și în viața popoarelor, ca între indivizi, că, în lupta pentru traiu, cel mic atîrnă foarte mult de vrerea celui mare.

Iată ce n'au băgat de seamă cei ce vor noua orientare 'n politica noastră externă. Dar ce a observat în Sîrbia partidul ei liberal, care-i de multă vreme în opoziție; căci dela moartea regelui Alexandru Obrenovici numai partidul radical (cu ideile noii orientări dela noi) cîrmuește acolo. De aceia partidul liberal din Sîrbia, dîndu-ne de pildă pe noi, cere radicalilor să schimbe politica lor externă de dușmănie cu Austria, fiindcă, le spune, această politică a sărăcit și va ruina mica lor țară.

Srpska Zastava, ziarul oficios al partidului liberal din Sîrbia, dela 8 Aprilie c., învinovățește pe radicali și pe șeful guvernului actual sîrbesc Pașici că fac politică *bulgaro*-filă („bugarofilska politika") iar nu în interesul Sîrbiei, cînd „vorbesc cu tonul ridicat" față de Austro-Ungaria și pe cîtă vreme umblă după zmulgerea Bosniei și Herțegovinei, în loc să se gîndească mai intâiu a lua ei Macedonia (care-i sîrbească), dar nu să o lase, cum vrea să facă, pe seama Bulgarilor. Același ziar scrie la 18 Aprilie c. mai mult: că politica lui Pașici și a radicalilor e „țelul politicei *ruso*-bulgărești", care urmărește „să tîrască Sîrbia în o statornică ciocnire cu vecina Austro-Ungarie, ciocnire prin care ni se leagă mînile și ne împiedică de a ne mișca spre miază-zi, în Macedonia, unde ar trebui însă să fie „lung șir de ani, tot țelul politicei noastre". Iar la 31 Martie c., „Srpska Zastava" scria, tot de aceia învinuind pe Pașici și pe „ajutătorii" lui radicali: „Să ne uităm în juru-ne. Rominia a cerut Silistra și i s'a dat. Austria și Germania i-au dat-o spre a o ține în alianță, Rusia spre a o atrage spre sine. Iar pe Sîrbi nimeni nu-i sprijine, ci îi lovește. De ce? Aceasta vine de acolo că politica noastră nu e așa de dibace ca cea romînească; fiindcă cea romînească nu zice nimic despre Ardeal, de oarece nu acum e timpul pentru aceasta; pe cîtă vreme politica sîrbească se aruncă înainte de timp la Bosnia, și mereu face pe grozava față de Austria, cu care ar trebui să trăiască în prietenie".

Eu am cinstea să cunosc personal pe d. Pașici și pe Liuba Stoianovici, fostul șef și prim-ministru al tinerilor radicali; cunosc de asemeni pe profesorul universitar Iovan Skerlici, deputat și ministeriabil radical, precum încă pe alți radicali influenți: și nu cunosc personal nici un liberal. Cu toate acestea, judecata cu pătrundere istorică a faptelor mă face să-mi permit a spune (lăsînd la o parte sentimentul), că e o mare greșală politică externă a radicalilor Sîrbiei, tot așa precum ar fi un mare rău la noi: întronarea nouii orientări de politică externă protivnică și neprietinoasă puternicei Austrii.

Pe de altă parte, noul curent care cere altă orientare politică, învață că mîntuirea noastră de cele două rele pomenite va fi în apropierea de Statele Balcanice, anume în o confederație cu acestea. Astfel zice directorul „Neamului romînesc" nu numai în revistă, dar și în ziarul german „Die Zeit" din Mai c., că: „numai alianța permanentă a statelor din sud-estul Europei, e singura soluție la care trebue să se oprească toate aceste state" și Rominia (cum traduce „Adevărul" dela 13 Mai

1913). Tot așa, directorul „Adevĕrului", într'un articol dela 14 Mai c., subt titlul: „O nouă politică se impune Romîniei" declară că: „o confederație a puterilor balcanice, fără de Romînia, ar fi mult mai puțin puternică decît dacă noi am fi alături de popoarele balcanice, alcătuind un bloc de peste treizeci de milioane de locuitori cu o armată, fără de exagerațiune, de un milion de oameni". Cam aceiași e părerea d-lui Gherea care se ocupă de „Conflictul romîno-bulgar" în revista socialistă „Viitorul Social" din Martie și April c.

Decît, susținătorii acestui curent uită nu numai cele spuse de mine mai sus, cu privire la cele două motive ce ei iau în sprijinul „noii orientări", dar încă și că, cum cu deosebire cu prilejul acestui războiu balcanic s'a dovedit, o confederație a Statelor Balcanice va fi o imposibilitate de fapt încă multă vreme, și anume (precum ziceam și în cartea mea: „Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs"), *cît timp* principiul de naționalitate va fi un motiv principal de conducere în viața politică a acestor state. Afară de acestea însă, aceștia nu bagă de seamă și că, lucrînd pentru înfăptuirea unei așa confederații, nu facem decît să lovim în Austria și tripla alianță și să susținem interesele în Balcani și împotriva acestora ale slavismului în deobște și ale Rusiei în deosebi. Acest lucru l-au văzut însă Slavii. De aceia ziarele bulgărești, ca s. ex. *Mir*, ziarul oficios al actualului guvern Geșov care-i esențialmente filo-rusesc, în numerele-i dela 7 și 8 Noemvrie 1912 se entuziasmează strașnic de acea că ziarul „Adevĕrul" și profesorii N. Iorga și A. D. Xenopol se declară împotriva Austriei și pentru înodări de legături ale Romîniei în viitor cu „Liga balcanică". Tot de aceia, fiindcă se lovește în tripla alianță pentru folosul slavismului și al Rusiei, *Mir* dela 15 Noemvrie c., cînd încă era în războiu cu Turcia, sfătuește pe aceasta să considere ca fapt împlinit și pierdute teritoriile cucerite de aliați și să între cu ei în alianță: „viitorul Turciei, zice ziarul, e nu în așteptarea de milă din partea Europei, ci în unire cu Alianța balcanică, în intrarea ei în această alianță".

De altfel, Rușii înșiși mărturisesc că înjghebarea unei confederații sau alianțe balcanice s'ar face în folosul lor. *Mir* dela 11 Mai 1913 publică un prim articol, în care traduce articolul scris rusește și publicat în oficiosul ziar din Moskva „Golos Moskvy" de un „talentat publicist" Marmontov. Aci spune Rusul că: „păstrarea în întregime a Alianței balcanice e indispensabilă nu numai pentru interesele Slavilor de miază-zi, dar și pentru Rusia".

Astfel că, dar, apropierea noastră de statele balcanice, cum cere curentul de nouă orientare politică externă, nu e altceva decît: *a lua partea Rusiei* în lupta ei politică și de rasă ce duce împotriva germanismului și Austriei. Ceia ce face Sîrbia cu multă pasiune de cînd o călăuzește partidul radical.

Dar Tripla Alianță, cu Austria, sînt și rămîn încă pentru multă vreme forțe superioare diplomatic și ostășești în concertul statelor europene. Așa că, părăsind pe acestea și alipindu-ne de Rusia, prin Confederația sau Alianța balcanică, nu am face decît greșala, ce au făcut radicalii Sîrbiei, de a ne uni cu mai slaba Rusie împotriva puternicei Austrii. Și atunci ne-am expune și noi ca Sîrbia de a îndura loviturile Austriei, care ne-ar slăbi și politicește și economicește ca pe aceia.

Iată de ce înfăptuirea acestei „noi orientări în politica externă", care se cere de către unii, ar fi o mare greșală din parte-ne.

Și iată, pe de altă parte, iarăși, de ce Sîrbia nu va putea obține ce caută și ce ne-ar conveni și nouă: o alianță sau legătură cu Romînia,—cîtă vreme nu-și va schimba, în sensul arătat al liberalilor, atitudinea dușmănoasă și agresivă față de Austria și Germanism a radicalilor săi; căci noi vom merge și e bine că mergem împreună cu Austria.

Ilie Bărbulescu

Scrisori din Paris

Despre snobism.—Teatrul Astruc.—Artiştii Romini la Paris.—„Dingo", roman de Octave Mirbeau.

Toţi care au trăit in centre mai mari l-au văzut şi il cunosc. E acelaşi la Bucureşti caşi la Viena, la Berlin caşi la Paris şi la Londra. De cind se scoală până noaptea tirziu trăeşte intr'o stare de agitaţiune continuă; e silit să fie pretutindenea: la şedinţele camerilor, la vernisagiele nenumăratelor expoziţiuni, la matineurile muzicale, la ceaiul din Hotelul X, la bridgiul d-nei Y., la cerc şi seara la premiera zilei sau la matschul de box... *Snobul* nu are un singur moment pentru sine: un ministru e mai puţin grăbit, un misit mai puţin ocupat. Gindiţi-vă numai la nenumăratele costume ce trebue să schimbe in mai puţin de două zeci şi patru de ceasuri: un veston mai inchis dimineaţa, mai închis la prinz, jacheta obligatorie pentru ceasurile patru şi in sfirşit smockingul şi fracul. Dintre toate meseriile, aceasta este desigur cea mai anevoioasă: nici una nu cere atita cheltuială de energie, atita abnegaţiune de sine! Pentru a fi desăvirşit, snobul trebue să se mlădieze unei discipline de fier: singura lui normă este şicul, o regulă care nu suferă abateri; bune, rele el e nevoit să-şi însuşească credinţele şi gusturile modei. Personalitatea sa n'are dreptul să existe în admiraţiunea pe care o proclamă în fraze pompoase, in răceala pe care o manifestă gesturile sale blazate. *Absenţa spiritului critic* este una din caracteristicele snobismului. Un snob care ar poseda spirit critic, ar inceta prin aceasta de a fi snob: în locul lui am avea un om ca toţi oamenii... sau poate mai mult! Am face in acest caz, in sens invers, pasul ce despărţeşte sublimul de ridicol, căci nu trebue să uităm că, pe lingă cele rele, snobul posedă şi o mare virtute: *ura banalităţii*, oricit de paradoxal pare, lipsa de personalitate a snobului este datorită în primul rind ahotei de a eşi din comun, dorinţei de a fi cineva. E păcat, foarte păcat, că nu există procedeu pentru transfuzia calităţilor intelectuale şi că nu se pot face injecţiuni de personalitate concentrată. Cit de uşor am putea atuncea intrebuinţa iubirea, toate aceste elemente pierdute astăzi fără folos, cíţi ca Oscar Wilde n'am descoperi poate?

Snobismul şi originalitatea se aseamănă in multe puncte: dacă snobul nu este niciodată original, originalul este de multe ori snob. Probabil că aşa cum există artişti incapabili să exteriorizeze ceia ce simt, pictori orbi, sculptori ciungi, muzicanţi surzi şi mai ales poeţi, atiţea poeţi muţi, există şi personalităţi incapabile de manifestaţiuni personale. Cită durere nu ascunde, deseori, veselia exuberantă, cită tristeţă ridicolul? Aduceţi-vă aminte de Poliche! Fără să vreau mă gîndesc la eroul lui Henry Bataille, cind văz perindîndu-mi-se în faţă siluetele încovoiate ale acestor năpăstuiţi de soartă.

Snobul este bolnav, dar un artist bolnav! Dispreţul, cu care îl întimpină pretutindenea părinţi de familie şi venerabilele matroane şi copiii cei cuminţi, este acelaşi care acoperea şi acopere încă pe artişti în genere. Instinctiv burghezul a recunoscut duşmanul ereditar şi a descoperit sub pomada şi spilcuiala unora, pletele şi dezordinea celorlalţi. De aceia păcătueşte artistul, cind ride de snob şi îl huleşte: el ar trebui să se poarte cu acesta, cum un frate mai mare şi mai voinic se poartă cu cel nevrîstnic şi slab. Să fie astfel îi porunceşte nu numai sentimentul de umanitate, ci o datorie de gratitudine: dacă multe au ajuns să fie cunoscute şi preţuite la vreme, este graţie snobismului. Ideile revoluţionare, formele nouă, tot ceia ce era făcut să sperie spiritul de tradiţiune meschină al burghezului şi să deştepte neincrederea sa, trebuia prin forţa lucrurilor să placă acestor oameni dornici de neobişnuit. Entuziasmul şi admiraţiunea lor a fost, ce e drept, adeseori rău întrebuinţate: Copii neştiutori s'au lăsat ademeniţi de forme mincinoase; au păcătuit din ignoranţă şi nu din rea voinţă. Greşelile lor însă nu pot întuneca meritul de a fi ajutat în fapt afirmarea curentelor nouă şi de a fi conlucrat astfel la realizarea progresului şi a frumosului.

In Franţa, unde mai mult ca oriunde burghezimea este în floare şi cu dînsa lincezeala, ura noutăţilor, dispreţul pentru manifestaţiunile intelectuale din străinătate, snobii sînt un factor cultural de prima importanţă, singurii care au putut dărăma pe alocurea zidul chinezesc al tradiţiunii. Lor le datoreşte Wagner reabilitarea sa, lor Ibsen cele citeva reprezentaţiuni ce le-a avut la Paris, lor Isadora Dunean succesul, şi baletele ruseşti entuziasmul ce au stirnit. Izolaţi la început, ei au sfîrşit prin a deprinde şi a atrage marele public.

Snobilor nu le lipseşte decit o directivă conştientă. Bine diriguiţi, ei pot aduce mult folos: în tot cazul constituesc o forţă considerabilă. Iată ce a priceput acum vreo zece ani d. Gabriel Astruc, întemeind o antrepriză jumătate artistică, jumătate comercială, cunoscută subt numele de *„La grande saison de Paris"*. Orişicite critice drepte s'ar putea aduce acestei intreprinderi, oricit de interesat şi de personal ar fi fost ţelul directorului, arta franceză a profitat. Cum formulele cele vechi erau răsuflate şi cunoscute până la saturaţiune, d. Astruc ca bun impresario şi-a dat seama că pentru a cîştiga trebuesc noutăţi şi astfel in fiecare an, timp de aproape două luni, de pe la 15 Mai la 1 Iunie, „La grande saison de Paris" oferi Parizienilor spectacole neobiş-

nuite: producțiuni dramatice contrare tradițiunilor de pe Bulevarde, opere cîntate de virtuoși internaționali, concerte diriguite de capelmaeștri străini și în sfîrșit balete, dansate de trupa neîntrecută a Teatrului Imperial din St. Petersburg. O sumedenie de opere originale și de personalități artistice au fost în felul acesta cunoscute. Rezultatele cele bune nu s'au mărginit însă aci; pe lîngă fond a cîștigat și forma. Odată cu autori și interpreți, d. G. Astruc a adus regizori cu idei nouă în materie de mise-en-scène. O întreagă revoluțiune s'a săvîrșit atuncia în modul de decorațiune și de înscenare a ansamblurilor. Prozaicele pînze de pe vremuri, melancolicii și nedibacii figuranți, au fost înlocuiți prin picturi menite să ilustreze gîndirea autorului, prin artiști conștienți de gesturile și de axclamațiunile lor.

Toate începuturile sînt înconjurate de nenumărate greutăți: acela a întreprinderii d-lui Astruc n'a făcut excepție. Prima, dar și cea mai mare dificultate consta în crearea unui stoc de spectatori,—dar publicul cel mare se arătă neîncrezător și rece; nu rămîneau decît intelectualii și snobii. Cei dintăi, prea săraci, nu puteau asigura viactoria; ceilalți, pentru a veni, trebuiau scuturați și sugestionați. De acolo reclamă nebună și prețuri fabuloase: șiretenia a prins. La început mai timizi, snobii au isprăvit prin a veni cu duiumul. Odată înăuntru, au rămas. Partida era de acum cîștigată; succesul a fost pe urmă atît de mare că d. Astruc crezîndu-se stăpîn pe situație, a hotărît să-și construiască un teatru propriu și să joace tot anul. Noua scenă, clădită în apropiere de Champs-Elysées, vrea să rămîe in tradițiunea inaugurată de „La grande saison de Paris": cît mai multe opere nouă, cît mai mulți artiști străini. Italieni, Nemți, Ruși, se vor perinda din toate părțile lumii. Trupa obișnuită numără și o Romîncă, d-șoara *Romanitza*.

Stagiunea a început cu Benvenuto Cellini, o operă inedită de Berlioz; au urmat concerte din Beethoven, diriguite de celebrul șef de orchestră vienez: Weingartner.

Sala construită în felul noilor teatre germane, e foarte mare: locurile sînt în general comode și ușor de găsit. Pictura alegorică de *Maurice Denys*: muzica, poezia, drama, etc., decorează plafonul; pe zidurile din culoare Charles Bourdelle a făcut futurism, voind să reînvie arta perdută a frescurilor colorate. O inovațiune este și suprimarea „ouvreuselor" și înlocuirea prin niște lachei uriași și acoperiți de aur. Locurile fără a fi eftine, nu sînt atît de scumpe, cît se credea în primul moment.

După cum se vede, sînt multe, foarte multe in noul teatru de pe Champs-Elysées menite să orbească și să atragă: în seara inaugurării proectorul din turnul Eifel inunda clădirea de lumină. E păcatul d-lui Gabriel Astruc a fi prea om de afaceri. De acolo o atmosferă ostilă contra lui. A-tot-știutorii prevestesc un faliment apropiat, dar cite guri rele n'or fi printre ei și cîți invidioși?

In scrisoarea viitoare ne vom opri mai mult asupra acestui subiect; până atuncia vom avea rezultate precise. Un program bogat e de-altminterea anunțat pentru luna Mai: balete rusești, operă rusească cu Chaliapine și atîtea altele.

Din parte-ne dorim toate cele bune întreprinderii Astruc: griul bun nu se poate fără pleavă multă. Reclama, ușierii galonați și elucubrațiunile artistice ale d-lui Charles Bourdelle sînt toate trecătoare, slăbiciuni pe care o singură operă bună, bine jucată și bine montată, le poate răscumpăra cu prisosință. Arta franceză nu poate decît cîștiga luînd contact cu artiștii și cu mișcarea intelectuală din străinătate. Falimentul teatrului de pe Champs-Elisées ar însemna o perdere necontestabilă: noroc că d. Astruc a știut să cîștige snobii și că snobii veghiază!

*

Luna Martie este bogată în manifestațiuni artistice: chiar dacă n'ar fi decît deschiderea celor două „saloane". Cititorii mei știu, fără îndoială, că sînt acuma vre-o două-zeci și mai bine de ani de cînd o mînă de artiști cu idei înaintate: Meissonier, Rodin, Carolus-Duraud, Puvis de Chavannes, Bernard se depărtară de oficiala *Societate a Artiștilor Francezi* pentru a forma o asociațiune cunoscută subt numele de *„Société Nationale des Beaux Arts"*. Astăzi divergințele de pe vremuri mai că nu mai există: mentalitatea s'a schimbat, noutățile au intrat în obișnuit, luptătorii din vremuri sînt astăzi oameni pașnici, revoluționarii conservatori.

Expozițiunile celor două societăți se deschid aproape simultan: o simplă ușă le despărțește și un supliment de plată dă dreptul să le viziteză pe amîndouă. Tonalitatea uneia nu diferă de a celeilalte: în amîndouă întîlnești lîngă răceala maestuoasă a tradițiunilor clasice coloritul viu al școlilor nouă: în amîndouă te perzi și te amețește mulțimea pînzelor grămădite ca sardelele, fără nici o normă... decît protecția. Cu toată bunăvoința nu poți vedea mult: după două ceasuri pleci cu mintea huind, isprăvit de oboseală, fără a lua vr'o impresie precisă. Publicul trece pîlcuri, oprindu-se doar ici colo în fața unui tablou cu subiect emoționant sau a unui portret de general în uniformă; timp mai îndelung nu pierde decît cu aceia ce-l interesează personal: Fiecare om ce se respectă trebuește pasămi-te să aibă printre expozanți fie o rubedenie sau fie o simplă cunoștință.

O modificare a *„saloanelor"* se impune; astfel cum funcționează astăzi, ele nu profită nici artiștilor, nici spectatorilor. S'ar putea expune mai puțin, dar mai bine. In Anglia se pare că de mult s'a ajuns la acest rezultat: împrejurul fiecărui tablou este lăsat loc liber de aproape un metru: pînza reese în relief și devine o personalitate, pecînd în epozițiunile franceze nu este decît un număr. Cîtă abnegațiune n'ar trebui însă în acest caz din partea miilor de mediocrități aiotnice de reclamă și cîtă severitate înțeleaptă din partea juriului?!

Nu intră în specialitatea mea și nici în cadrul acestor modeste *„scrisori"* o dare de seamă amănunțită a saloanelor. In general impresiunea e mai favorabilă ca anii trecuți; sînt mai ales foarte multe portrete bune. Cubismul, Futurismul, Sferismul, Orfismul și toate celelalte produse bolnave din ultimul timp au rămas din fericire fără influență. In necazul lor frumosul continuă să rămînă țelul artelor.

Ce m'a interesat însă au fost lucrările compatrioților noștri; i-am întîlnit la loc de cinste și în salonul Societății Naționale și în acela al artiștilor

francezi. Simonidi, Pallady, Stefan Popescu expuşi în primul, d-nii Stoenescu, Severin, Albescu, Iordănescu, Cichin şi d-şoara Flachet în celalt.

Cu tot coloritul bogat şi viu, tabloul d-lui *Simonidi* „*L'Abondance*" mi-a plăcut mai puţin decit multe altele din pînzele d-sale. Găsesc mai ales grupul din planul întăi complect nereuşit. „*Courtisane*" de d. *Th. Pallady* posedă calităţi indiscutabile: artistul dovedeşte mult talent; am dori însă mai multă şcoală şi mai multă ordine. E ceva în lucrarea d-sale care frămîntă; nu simţi uitîndu-te la dînsa acea mulţumire liniştită, care te cuprinde în faţa operelor desăvîrşite. D. *Stefan Popescu* a expus patru pînze: două peisagii, un buchet de petunii şi o piesă decorativă. Ultima, după mine, e cu mult superioară celorlalte: într'un peisaj de vis un cioban îşi dă turma la apă. D. Popescu s'a întrecut pe sine însuşi; în nici unul din tablourile d-sale nu este atîta atmosferă artistică, atîta poezie; poate în cele „Douăsprezece fete de împărat".

La Salonul Artiştilor Francezi Rominii au expus în primul rînd sculptură: e multă putere în „*La Petite Florentine*," un bust de bronz al d-lui *Severin*. Discipol a lui Rodin, d. Severin caută să redee în primul rînd expresiunea şi viaţa: lucrările d-sale sînt eforturi fericite spre mai bine şi spre mai frumos. Portretul d-nei E. I. în „plâtre patiné" de d. *Iordănescu* e bun; am găsit însă foarte slab nudul tăiat de d. *Cichin*, „Doux réveil"; puţină personalitate şi greşeli elementare; numai partea dela bazin până la genunchi este în adevăr bine. *D. Stoenescu*, care pe an ce merge se afirmă mai puternic, expune un singur tablou: „Le Marcand de Bric-à-brac". „Portretul d-nei B.", pastel de un tînăr pictor ardelean *d. Albescu*, dovedeşte talent şi originalitate. Opera d-sale promite mult, cum mult promite de-altminterelea şi „Studiul" d-şoarei *Anne Marie Flachet* din Tecuci.

*

Producţiunea devine din ce în ce mai bogată. Fiecare zi aduce cu sine zeci şi zeci de volume, romane, poezie şi teatru. Criticii sînt cotropiţi; cei mai harnici şi cei mai conştiincioşi nu-şi mai pot îndeplini misiunea. Dările lor de seamă sînt în general fraze vagi, care fără a însemna nimic, par a spune totul; iar dacă autorul este cunoscut, o simplă repetiţiune a judecăţilor şi a clişeelor din vremuri. Cîteva pagini citite pripit la începutul, la mijlocul şi la sfîrşitul unei cărţi ajung cu prisosinţă.

Pentru a le cîştiga indulgenţa, editorii şireţi caută de-altfel să le economisească şi această muncă, trimeţîndu-le în acelaşi timp cu volumul o foae volantă, unde în cîteva cuvinte subiectul e istorisit precis şi clar. In aceste condiţiuni cititorul care s'ar lua după sfaturile literare ale jurnalului său ar fi deseori păcălit. Noroc că publicul este mai puţin naiv decît se crede. Ceia ce spuneam acum două luni despre teatru, critică dramatică şi marea mulţime a spectatorilor, se poate aplica şi în cazul acesta. Un autor se citeşte sau nu, se cumpără sau se lasă în rafturile librăriilor cu voia criticilor sau fără voia lor. Cititorii îşi fac critica singuri. Din bibliotecile publice, de sub galeriile dela Odeon— unde dela 8 dimineaţă până la ceasurile şapte seara vezi oameni răs-

foind şi citind noutăţile expuse de libraria Flammarion — pornesc curente latente, dar puternice, şi se formează împrejurul fiecărei cărţi o atmosferă de simpatie sau de indiferenţă. Această atmosferă singură determină succesul unei opere şi numai graţie ei scriitorii năpăstuiţi de critică s'au putut impune în necazul atot puternicilor lor judecători. Cîţi nu s'ar fi pierdut astfel? Printre cei mulţi Emile Zola, Henri Becque şi Octave Mirbeau!

Autorul romanului „*Le Calvaire*" şi al admirabilei piese „*Les Affaires sont les Affaires*" a scos zilele acestea o nouă operă: „*Dingo*". Este istoria unui cine sălbatec din Australia crescut de mic printre oameni, viaţa zbuciumată a unei fiinţe născute pentru libertate, revoltele unui suflet cinstit contra fariseismelor civilizaţiunii—sînt patru sute de pagini izvorîte dintr'o minte înaltă şi dintr'o inimă sensibilă şi compătimitoare cu cei slabi.

„Sînt acum cîţiva ani—exact nouă ani, o lună şi cinci zile—dimineaţa, în ajunul Paştilor, cînd Vincent Pégueux, zis la Queue, care face serviciul messageriilor între gara dela Cortoise şi satul Ponteilles-en-Barcis, unde locuiam atuncea, îmi aduse o cutie, ce venea dela Londra!" Cu aceasta frază începe romanul d-lui Octave Mirbeau. In cutia de lemn de brad un biet căţeluş de cîteva săptămîni, flămînd şi murdar. Un dar original trimes de un prieten englez — Sir Edward Herpert:— acesta reuşise a prinde în Australia o căţea sălbatecă, din rasa numită Dingo, (de acolo şi titlul cărţii) care, de abia debarcată în Europa, dădu naştere la şase căţeluşi. Exemplarul primit era unul. Nici cu totul cine, nici vulpe, nici lup, Dingo are ceva dela cîteşitrei şi mai ales dela lup, de care îl apropie „fără scuza foamei şi chiar fără un gust pronunţat pentru carne, ferocitatea sa". In felul său Dingo este un vînător; omorînd, el face numai artă pentru artă; găini, păuni, fazani, oi şi chiar vaci şi boi, într'un cuvînt toate vietăţile care din laşitate sau din prostie se complac a suferi şi a fi roabe, cad pradă colţilor săi de fier. O mentalitate originală, interesantă, însuşiri care denotă mult curaj şi multă nobleţă de suflet, un animal însă greu de ţinut în mijlocul Europei civilizate. Şi în adevăr! Ascultător în primele timpuri, Dingo trimes de Sir Edward Herpert deveni pe fiecare zi mai nesupus şi mai sălbatec

Deşteptarea la adevărata lui natură d. Octave Mirbeau ne-o descrie într'o serie de capitole graduate între dînsele, şi care constituesc, luate în parte epizoade destul de caracteristice pentru a forma bucăţi desăvîrşite şi de sine stătătoare. Rînd pe rînd ne trec pe dinainte duşmanii şi prietenii lui Dingo. Preferinţele sale sînt pentru cei slabi şi sărmani; pe aceştia caută el să-i îmbărbăteze şi să-i mîngîie şi să-i apere de laşitatea mulţimii ameninţătoare. Duşmanii săi sînt circiumarul îmbogăţit prin crimă, primarele ajuns prin temenele, omul de afaceri, care speculează banii văduvelor, şi atîtea multe care trăesc cinstite după un trecut întunecat.

Respect însă nu-i inspiră decît un bătrîn braconier: aceiaşi iubire sălbatecă de libertate în om caşi în animal, aceiaşi dor de bohem sub aer liber în căutarea primejdiei. Un suflet de aventurier, dar şi de

artist trăeşte în Dingo, sufletul mare a lui Don Quichotte şi al lui Cyrano de Bergerac: ca dînşii el urăşte minciuna şi făţărnicia şi ca dînşii sfirşeşte într'o noapte de toamnă cu inima zdrobită de iubire. Pasiunea lui, idealul acestui cîne cu trup de lup şi suflet de poet era femeia stăpînului său! Iată de ce atuncea, cînd un nenorocit accident îi periclitează viaţa şi o lasă greu rănită pentru mai mult timp, Dingo refuză să mănînce şi să bea; şi uitînd pădurile stufoase şi cîmpurile largi, se făcu colac la piciorul unui pat de durere. Suferinţele lui fură de scurtă durată: sfîrşitul veni binişor într'o bună zi, Dingo se stinse într'un gest de iubire şi de devotament.

Moartea lui Dingo este poate cea mai frumoasă pagină pe care a scris-o Octave Mirbeau: emoţiunea te cuprinde şi fără să vrei lacrimile curg, cum au curs în timpuri, cînd ai citit pentru prima oară, în Manette Salamon, paginile admirabile pe care Edmond de Goncourt le-a scris în amintirea unei biete momiţe.

Se vor găsi desigur mulţi care, cîntărind vorbă cu vorbă şi frază cu frază, vor descoperi greşeli de tot felul în romanul d-lui Mirbeau; vor veni alţii, care se vor munci a găsi idei ascunse şi vor proclama că Dingo este un simbol şi totul o alegorie; vor scrie mai învăţaţi şi mai deştepţi ca mine şi vă vor lumina, până cînd de atîta lumină nu veţi mai şti ce crede; se va mai strica încă hîrtie şi va mai curge încă cerneală multă! Înţelepţi vor fi aceia care neascultînd sfaturile filozofilor, vor citi cartea, aşa fără virgule şi fără notiţe înghesuite în josul paginilor.

Toţi care au avut de prieteni pisici sau cîni vor pricepe pe Dingo, îl vor iubi, şi vor plînge moartea sa. Tovarăşii iubiţi din timpuri vor reînvia şi vor trăi cîteva ceasuri alăturea de noi: în juru-mi să înghesuesc voioşi prietenii copilăriei: iată-l pe bătrînul Hector mort acum cincisprezece ani la locul de cinste, la pragul casei; iată-l pe zburdalnicul Romeo—fin nevinovat al unei romanticoase bucătărese; iată-l pe Iordache motanul, care căzu victima ignoranţei şi laşităţii omeneşti; iată-i în sfîrşit pe toţi cei care m'au iubit, m'au mîngîiat şi mi-au priceput tristeţile şi bucuriile. Veniţi cu Dingo, au plecat cu dînsul: ceata credincioşilor s'a dus; dar singurătatea îmi apare acuma mai puţin tristă de cînd ştiu că Descartes n'are dreptate şi că în felul oamenilor animalele au suflete nemuritoare. Pace vouă...

N. L. Kostaki

Scrisori din Bucovina

Chestia limbii.—Chestia bisericească.—Jubileul unei şcoli secundare —Adunarea generală a societăţii de cultură.—A. D. Xenopol în Cernăuţi.

Din hărţuiala monotonă de toate zilele a luptelor noastre politice se ridică în timpul din urmă şi se impun atenţiunii publice două chestiuni de o importanţă mare de tot: *chestia limbii* şi *chestia bisericească*. Chestia limbii e veche şi dacă azi a devenit actuală e de atribuit numai unei întîmplări, căci tot aşa de bine putea să fie pusă la ordinea zilei cu zece ani în urmă sau cu zece ani mai tîrziu. Şi să facem o constatare dela început. Că stăm atît de rău astăzi cu limba romînească e vina noastră, căci ne-am făcut de bună voe robii unei limbi străine *fără cea mai mică împotrivire*. Şi unde nu ni s'a cerut, ne-am folosit în daraverile noastre de limba nemţască. Cine-l sileşte sau îi poate sili pe parohul romîn dintr'o comună romînească să corespondeze cu consistoriul său nemţeşte sau şi cu altă autoritate? De ce consilierul consistorial, care doară nu-i *beamter*, nu dă un exemplu demn de urmat şi nu redactează actele adresate parohiilor romîne în limba bisericii,—sau e destul fraza că biserica e naţională? Ce să mai zicem de o samă de învăţători care se cramponează să scrie nemţeşte chiar scriind rău şi făcîndu-se de rîs? Cum să numim purtarea comitetului ţării, care, ca cea mai de samă instituţie autonomă, nu numai că nu merge în fruntea mişcării de emancipare, ci o împiedică lăsind ca funcţionarii săi să poarte în mare parte corespondenţa cu satele romîneşti în limba nemţască?

Să mai vorbim ceva de intelectualii noştri, judecători, profesori etc., care în toate afacerile lor cu autorităţile, ba de multe ori şi în cele particulare, nu se pot despărţi de idiomul german? Să nu se creadă în afară că Romînii bucovineni duc cine ştie ce luptă crîncenă. Mai nimic, puţin *foc de paie*, vorbă, ceva articole la gazetă, ş'acele sarbede, scrise printre picături, şi cîte odată cu adorabilă naivitate, şi'ncolo linişte ca'n mormînt.

Chestiunea limbii s'a redeschis întîmplător. Un advocat tînăr, dr. *Oct. Scalat*, unicul care duce cu o perseverenţă nu tocmai obicinuită în Bucovina compromisurilor lupta neînfricat mai departe, a încercat să pledeze, înaintea unui senat judecătoresc într'un proces între două asociaţii romîneşti, în limba romînească. A fost oprit de consilierul ce prezida. A înaintat protest, pe care Curtea de Apel din Liov l-a respins, iar preşedintele tribunalului din Cernăuţi s'a grăbit ca în contrazicere flagrantă cu legile fundamentale ale statului să dee un ordin circular judecătorilor ca toţi să procedeze *uniform*—se întîmplase la vreo două zile după incidentul prim că un consilier romîn, dr. *N. Ţurcanu*, i-a dat voe d-rului

Oct. Scalat să pledeze romînește înaintea senatului — adică să nu admită altă limbă decît cea nemțască. Contra hotărîrii dela Liov s'a trimis recurs la minister, de unde va fi sigur respins. După primul incident partidele au ținut adunări de protestare și au trimis numeroase telegrame care au costat bani. Și advocații romîni s'au întrunit și, acceptînd punctul de vedere al colegului lor Scalat au hotărît să-l sprijinească. Dar iată că au trecut luni de zile și nici dintr'o parte a țării nu se semnalează *nici un incident*, pecînd acelaşi avocat Scalat, are în Cernăuți aproape zilnic conflicte mai mari, sau mai mici. Ce să fie ? Sau se permite în celelalte judecătorii să se pledeze romînește sau advocații nu pledează romînește !

Și partidele politice au amuțit. Deabia în no. de Joi, 22 Mai n. „Buk. Post", organul lui Wassilko, anunță că deputații ruteni dimpreună cu clubul romîn vor înainta guvernului un memorand și-l vor interpela pe chestia aceasta. Cam tîrziu, dar să vedem ! Orice s'ar întreprinde, din astfel de acțiuni nu va răsări reîntinerit dreptul nostru, căci lipsește avîntul, focul sacru al luptei, lipsește mișcarea generală a masselor, singura care impune. Zilnic sînt sute de procese romînești pendinte la judecătorii—e necesară numai o acțiune solidară și să vedem ce va fi.

Cel mai nou incident l-a avut tot adv. dr. Oct. Scalat într'un proces al deputatului M. Chisanovici cu o firmă de scont. Judecătorul, un încăpățînat apărător al dreptului limbii germane, care la un proces al profesorului L. Tomoiagă a declarat că el se crede chemat să apere dreptul limbii germane, la judecătorie, nevoind să-l asculte pe d. Chisanovici în limba romînă, acesta l-a respins și a înaintat prezidiului următorul protest :

„*Onorat prezidiu !*

În procesul meu cu firma Eskompte-Gesellschaft recuzez pe judecătorul i. r. d-nul dr. Grünfeld din următoarele motive :

La terminul din 14 Mai 1913 avea să se săvîrșească audiarea mea ca parte litigantă conform paragrafului 376 din procedura civilă. Eu, fiind întrebat de către judecător in limba nemțească, am răspuns în limba mea maternă. Judecătorul n'a admis răspunsul meu în limba romînească și m'a provocat să vorbesc în limba nemțească. Avînd eu un drept inviolabil și anume garantat prin legile fundamentale ale statului (A. 19 din legea din 21 Decembrie 1867 Nr. 142) ca să fiu audiat de către diregătoriile statului în limba mea maternă, n'am putut să urmez unei provocări făcute în contra legii fundamentale. Atunci judecătorul d-nul dr. Grünfeld a pronunțat că închee procedura și fără audiarea mea, deci ca eu să fiu lipsit de o dovadă ordonată prin lege și nu lăsată în arbitrul unui judecător.

Din aceste motive recuzez pre acest judecător.

Din jurnale este cunoscut că d-nul dr. Grünfeld a declarat însuși că d-lui are să păzească dreptul limbii germane (deutschen Bezitzstand) în însușirea sa de judecător. Prin această declarațiune, d-nul dr. Grünfeld a arătat că în calitatea sa de judecător împlinește o misiune politică, adică de a apăra drepturile pretinse ale unei naționalități și nu de a împărtăși dreptatea, precum este unica misiune a unui judecător. Manifestîndu-mă eu ca un apărător al limbii mele materne și anume în măsura, care îmi îngădue art. 19 din citata lege fundamentală, nu mai stau față în față cu un judecător nepărtinitor, ci față în față cu un contrar politic. Eu apăr limba mea maternă și d-nul dr. Grünfeld limba nemțească. Intre noi nu mai poate fi vorba de acea relațiune, care ar trebui sa fie între judecător și parte litigantă, adică raportul completei dezinteresări. Deci am pricină întemeiată să cred că d-nul dr. Grünfeld nu-mi este un judecător nepărtinitor.

Apoi mai am cererea ca să se intenteze în potriva d-nului dr. Grünfeld cercetare disciplinară. Căci nerecunoscînd d-nul dr. Grünfeld dreptul meu de a fi audiat în limba mea maternă, d-sa a negat existența paragrafului 19 din legea fundamentală a statului Nr. 142. D-nul dr. Grünfeld ca judecător a jurat însă că va respecta fără clintire legile fundamentale ale statului. Prin procedura sa mai sus expusă d-nul dr. Grünfeld a călcat jurămîntul său de judecător. Călcarea jurămîntului de către un judecător constitue însă conform art. 2 din legea disciplinară din 21 Mai 1868, Nr. 46 un delict disciplinar. Comițînd d-nul dr. Grünfeld și un delict disciplinar, cer ca să se facă și arătarea necesară către diregătoria disciplinară dela Curtea i. r. de apel."

* * *

Chestiunea bisericească a fost încă la ordinea zilei, căci în timpul din urmă nu mai aflăm nimic.

Pănă prin anii 80 ai secolului trecut nu se știa de o chestiune ruteană în biserica ortodoxă-orientală-romînă a Bucovinei. Atunci s'a pornit campania de desfacere, care a culminat în cererea ce-au adresat-o Rutenii în 1905 împăratului ca să le dee o dieceză a lor. Cercurile hotărîtoare romîne s'au opus cu vehemență acestei cereri și numai un singur glas autorizat, regretatul profesor dr. Vasile Găină a înțeles importanța lucrului și, prevăzînd primejdia ce vine, a pledat pentru despărțire. Și așa s'a întîmplat. Chestia a devenit din nou acută după moartea vicarului general *Miron Călinescu*, în locul căruia Rutenii cereau să vie unul de a lor, care mai tîrziu să se urce și pe scaunul arhiepiscopesc. Rutenii au azi o situație așa de favorabilă încît Romînii sînt acei ce cer despărțirea diecezei. Intr'o adunare ce s'a ținut la Cernăuți în 25 Martie s'a aprobat un memoriu care a fost semnat de 46.136 credincioși romîni, și s'a cerut despărțirea diecezei în una ruteană și una romînă. Pe de altă parte dr. Onciul a publicat un proect de lege prin care cere numai *secționarea consistorului* și convocarea congresului bisericesc.

In timpul din urmă Rutenii, avînd grave certe interne (Wassilko contra Stocki) și fiind rău sdruncinați prin debaclul dela „Selanska

Kassa" (Casa centrală a băncilor rutene), au căutat să cîştige timp aşteptînd vremuri mai bune şi au intrat în tratative directe cu Rominii. După mai multe convorbiri prealabile Rutenii şi-au formulat postulatele lor în 21 de puncte. Această adresă care cuprinde postulatele lor e o nouă dovadă de nemărginită obrăznicie şi dovedeşte că aveau dreptate cei ce afirmau că Rutenii nu tratează serios.

In punctul prim sînt cuprinse comunele care să facă parte din dieceza ruteană. Voiu arăta cu statistica oficială, care se ştie că e tendenţioasă, cîte mii de suflete ar cuprinde dieceza ruteană după planul lui Pihuleak, preşedintele delegaţiei rutene. Intre comunele care ar trebui să aparţie diecezei rutene sînt trecute şi următoarele: *Banila-moldovenească* (1910 Romini), *Breaza* (154 R.), *Ceahor* (1540 R.), *Davideni* (1713 R.), *Gemina* (225 R.), *Glit* (351 R.), *Gogdina* (135 R.), *Hatna* (302 R.), *Măriţei* (1217 R.), *Ipoteşti* (1637 R.), *Calineşti Ienachi şi Cuparencu* (353 R.), *Camenca* (1404 R.), *Corceşti* (705 R.), *Cuciur-mare* (3781 R.), *Lucaviţa* (143), *Mihalcea* (911), *Milesăuţi* (2096), *Ostra* (335), *Sirete* (715), *Sinăuţi-de-jos* (164), *Voicineţ* (474), deci dară la un loc *20.283 Romini*. Şi dacă arată statistica oficială atîţia, putem fi siguri că sînt 50.000, căci toţi răzeşii, cel puţin 20.000, sînt trecuţi la dieceza ruteană; — şi apoi cîţi Romini s'au şters la numărătoare în celelalte sate? Rutenii şi-au întocmit dieceza lor pe baza datelor din 1900, deşi cele din 1910 erau de mult cunoscute şi publicate. Apoi ei stau pe punctul de vedere că despărţirea să se facă *teritorial*, iar Rominii nu pot admite altă despărţire decît pe baza unui *cadastru confesional*, în care fiecare credincios să se înscrie după voia sa liberă. Din celelalte puncte ale memoriului Rutenilor merită să fie amintite în special: 1) că episcopul lor să-şi aibă sediul în reşedinţa episcopală, 2) colegiul profesoral al facultăţii teologice să se compue pe jumătate din Romini şi pe jumătate din Ruteni, 3) crearea unui gimnaziu real pentru Ruteni în Sirete pe spesele fondului religionar, 4) episcopul rutean e virilist în dietă şi 5) *Rutenii primesc mănăstirea din Suceviţa.*

Ca răspuns la aceste postulate deputatul proprietăţii mari, baronul *Constantin Hormuzachi*, membru în delegaţia de 6 a Rominilor, a publicat în romîneşte şi nemţeşte un contra memoriu, în care arată care trebue să fie punctul de vedere al Rominilor.

Se zice că tratativele se vor rupe definitiv, convingîndu-se şi cei mai moderaţi membri ai delegaţiei romîne că toată munca e zădarnică.

* * *

Şcoala reală superioară greco-orientală înfiinţată în 1863 din banii fondului greco-oriental-romîn pentru populaţiunea băştinaşă a ţării, şi-a serbat zilele aceste jubileul de 50 de ani de existenţă. Festivităţile aranjate cu acest prilej de un comitet festiv, în fruntea căruia se află actualul director al şcoalei reale d. *Const. Mandicevschi*, consilier guvernial, au avut un rezultat foarte frumos. S'a dat un concert la care s'a executat de elevi o cantată, apoi un cor de vr'o 150 persoane a cîntat o liturghie grecească, compoziţia d-lui *E. Mandicevschi* dela conservatorul din Viena, sub conducerea personală a compozitorului. A fost o frumoasă serbare şcolară în sala sinodală, la care a vorbit în limba romînească d. prof. *A. Vitenco*, arătînd cît de puţin s'au folosit Rominii de acest institut creat pentru dînşii şi cît de mult ne lipsesc nouă tocmai specialiştii care se recrutează din absolvenţii şcoalelor superioare technice, unde se poate ajunge numai prin şcoala reală. Din cei 1300 de absolvenţi, nu ştiu de nu exagerez fixînd numărul Rominilor ca 200. Din vizitarea diferitelor cabinete şi laboratoare s'a putut fiecare participant încredinţa în ce chip insuficient a înzestrat fondul acest institut şi cît de bine e condus de actualul director.

* * *

Societatea pentru cultura şi literatura romînă, cea mai veche societate culturală din Bucovina, care îşi va serba la anul jubileul de 50 de ani, pentru care se fac pregătiri stăruitoare spre a face din acest jubileu o manifestaţie impozantă a Romînismului bucovinean, şi-a ţinut adunarea generală la începutul lunii Mai. Comitetul a prezintat adunării un raport asupra activităţii sale în ultimii doi ani. Din acest raport redactat de secretarul societăţii, d. George Tofan, reproducem un pasaj, cel mai important, care arată activitatea comitetului în chestiunea şcolară:

„In cei doi ani care au trecut dela ultima adunare generală comitetul societăţii noastre şi-a concentrat aproape toată activitatea sa, în jurul unei chestiuni de importanţă epocală pentru viitorul Romînismului din această ţară: în jurul chestiunii şcolare. Convingerea comitetului a fost că acţiunea şcolară este cea mai importantă acţiune culturală care s'a desvoltat în ultimii 50 de ani în Bucovina, şi a crezut că e în drept, ba chiar îndatorit, ca să angajeze toate puterile sale în această direcţie, cu atît mai mult că împrejurările care favorizează astăzi acţiunea noastră într'un mod extraordinar de însemnat, s'ar putea foarte uşor schimba în defavorul nostru, ceia ce-ar îngreuia deosebit de mult continuarea acţiunii, costînd mai multă muncă şi mai mulţi bani şi reducînd siguranţa rezultatului sau făcîndu-l chiar iluzoriu.

„Incepînd însă acţiunea aceasta la timp, noi am salvat printr'o muncă încordată şi mari jertfe ceia ce se pierduse înainte, prin nepăsare şi lipsă de interes.

„Cererile şcolare ale Rominilor, chiar cele mai modeste, au întimpinat cele mai înverşunate împotriviri din partea administraţiei şcolare. Dreptul părinţilor de a-şi instrui copiii în limba ce o cred ei de cea mai potrivită a fost călcat în picioare, cererilor pentru deschidere de clase romîneşti li se puneau piedeci de neînvins, în scurt, desnaţionalizarea prin şcoală se practică în stil mare. Comitetul anunţă, că va compune un memoriu documentat şi amănunţit, care va arăta toate nedreptăţile ce ni se fac şi toate cererile juste ce trebue împlinite din partea autorităţilor

dacă e vorba ca elementul rominesc să se poată desvolta în mod liber în țara sa, în cadrele legilor fundamentale de stat.

„Cunoscînd deci Rominii, că așteptînd dreptatea s'ar putea foarte ușor întimpla, ca atunci cînd va veni să nu mai aibă nici o valoare practică pentru cei ce-o așteptau, s'au hotărît să facă ei singuri, ceia ce trebuia să le dee țara. Astfel s'a născut ideia școlilor particulare, fortărețele de apărare ale elementului rominesc din Bucovina.

„Lupta se dă în sate cu populație mixtă și în sate care au fost romîne dar trec azi de rutene, și are ca scop salvarea elementului romîn amenințat de slavizare. Acțiunea noastră e foarte îndreptățită nu numai prin faptul că satele în care s'au făcut școli particulare au cerut școlile din inițiativă proprie, dar și prin dreptul istoric, întru cît în toate aceste sate fuseseră înainte școli romînești, care fără știrea poporului, ba chiar contra voinței lui au fost utracvizate ș'apoi rutenizate.

„Din această situație nu există altă scăpare decît o eroică încordare a puterilor proprii.

„Această încordare sprijinită de comitetul societății-a dat până acum 14 școli particulare, a căror situație e pe scurt următoarea :

„1. In Breaza există o școală de două clase cu 60 de elevi și doi învățători.

„2. In Calineștii lui Cuparencu există o școală de o clasă cu aproape 100 de elevi și un învățător.

„3. In Calineștii lui Ienachi există o școală de o clasă cu aproape 100 de elevi și doi invățători.

„4. In Carapciu pe Ceremuș există o școală de două clase cu vr'o 100 de elevi și doi învățători.

„5. In Comarești-Centru există o școală de o clasă cu 60 de elevi și un învățător.

„6. In Comarești-Tisovăț există o școală de o clasă cu 47 de elevi și un învățător.

„7. In Costeștii există o școală de trei clase cu 140 de elevi și trei învățători.

„8. In Cotul-Bainschi există o școală de o clasă cu aproape 50 de elevi și un învățător.

„9. In Gemine există o școală de o clasă cu 30 de elevi și un învățător.

„10. In Hliboca există o școală de o clasă cu 50 de elevi și un învățător.

„11. In Mărițeí există o școală de trei clase cu aproape 300 de elevi și trei învățători.

„Pentru această școală neexistînd local potrivit, societatea a clădit o școală cu cheltuiala de aproximativ 40.000 de coroane.

„12. In Mihalcea există o școală de patru clase, cu 235 de elevi și cu patru învățatori.

„13. In Panca există două școli cu 70 de elevi și cu un învățător.

„14. In Șerbăuți există o școală de două clase cu 120 de elevi și cu doi învățători.

„In total există 14 școli cu 25 clase cu aproximativ 1400 de elevi și 25 de învățători, ceia ce însemnează că prin acțiunea noastră se salvează astăzi pentru Rominismul din Bucovina una mie patru sute de suflete !

„Deschiderea acestor școli a avut ca prim efect sau depopularea complectă a școlilor publice rutene, ca în Mihalcea, unde de doi ani de zile școala publică ruteană de 6 clase stă goală, sau ca la Mărițeí, unde școala ruteană e cercetată de vr'o 20 elevi—pe hîrtie și aceștia—sau scăderea numărului elevilor dela școlile rutene, așa încît cele mai multe din ele s'ar fi putut reduce chiar în cursul anului acestuia la școli de o singură clasă. Deoarece societatea nu poate suporta toate cheltuelile acestei acțiuni foarte costisitoare, s'a hotărît crearea unui fond cultural pe timp de cinci ani. Societatea a adresat un apel bine-motivat întregii obști romînești din țară. Situația acestui fond se poate vedea din încheerea socotelilor, la partea financiară. Aici putem numai constata cu durere că contribuțiunile au rămas mult în urma speranțelor noastre."

Din restul raportului însemnăm reprezentațiile teatrale ale trupei „Petre Liciu" condusă de C. Belcot și ale trupei Bărcănescu, care au fost protejate de societate. Imbucurătoare este îmbogățirea bibliotecii care numără mai multe mii de volume, în care mai mare parte cărți de mare valoare.

Adunarea generală a luat la cunoștință raportul comitetului și a proclamat membrii onorari ai societății pe dd. *A. D. Xenopol* (Iași) și *A. Vlahuță* (București).

* * *

D. A. Xenopol, însoțit de soția sa, d-na Riria, s'a oprit la întoarcerea sa din Berlin în Duminica Tomei în Cernăuți și a ținut o conferință despre *Originea Rominilor*, care a fost mult aplaudată. D-na Riria a recitat cîteva poezii, corul Armoniei a executat cîteva cîntece.

C. Paltin

MISCELLANEA

„Trenul al doilea“

Turcia a fost învinsă şi virtual a încetat de a mai fi o putere europeană. Alianţa balcanică a ajuns la rezultate la cari nici nu s'au putut aştepta membrii ei, şi pe cari ei nu le prevăzuse în convenţiunile lor premergătoare războiului.

Totuşi orizontul nu s'a limpezit, şi Europa nu poate reveni încă la preocupările timpurilor normale. Pentru Romînia situaţiunea e mai îngrijitoare şi mai plină de primejdii decît ori-cînd,—mai cu seamă faţă de dezorientarea desăvîrşită de care dă dovadă opinia noastră publică.

Ce să facem acum, în aşteptarea „Trenului al doilea“?

Bulgaria şi Serbia stau gata să se încaere pentru împărţeala Macedoniei: vom rămînea neutri? Ne vom alia cu Bulgarii împotriva Sîrbilor? Sau cu aceştia din urmă împotriva celor dintăi?

Pentru cei mai mulţi această chestiune este un fel de joc de şah, o problemă de combinaţiuni pur „balcanice“, pentru care se şi găseşte soluţiunea de un exasperant simplism: „să frecăm ridichea Bulgarului, fiindcă prea s'a obrăznicit...“ Cel mult dacă se mai adaogă consideraţiunea că nu trebue să lăsăm să se întărească Bulgaria pe socoteala Serbiei, cu care avem interese comune naţionale... în Austria!...

Dar istoria a pus la ordinea zilei împărţeala Austro-Ungariei? O poate pune la ordinea zilei Serbia, fie chiar cu ajutorul nostru? Şi chiar de am putea face acest lucru, trebue oare să-l facem, *înainte* de rezolvirea problemei celei mari dela Nord?

Aceste întrebări nici nu se pun, şi cu cea mai mişcătoare candoare sufletească se propovădueşte, în forma alianţei cu Serbia, schimbarea de directivă în toată politica noastră tradiţională;—rusofilismul, conştient sau inconştient, îşi arată arama în nenumărate articole de ziare şi în discursuri de întruniri publice.

Dar Austria ne-a trădat? Cînd? Am pus-o *noi* în situaţia de a ne „putea trăda“ sau nu? În urma desbaterilor din Senat şi a recentelor destăinuiri, mi se pare, că răspunsul nu poate fi îndoelnic....

Atunci?

E lămurit că chestiunea balcanică nu poate fi pentru noi izolată de marea problemă a neamului romînesc pe care trebue întemeiată acţiunea noastră politică.

Aspiraţiunile noastre naţionale nu se îndreaptă peste Dunăre. Faţă de Bulgari, afară de revendicarea condiţiunilor prielnice de desvoltare naţională pentru Macedo-Romîni, noi nu putem avea alte cereri legitime decît în ce priveşte asigurarea unei graniţe strategice. Sîntem datori bine înţeles, să luăm toate măsurile necesare pentru aceasta, să desfăşurăm acţiunea cea mai energică, sîntem în drept, în momentul psichologic, să recurgem chiar la arme,—dar în momentul în care această nevoe de apărare naţională ar fi satisfăcută, nu există nici un motiv serios de vre-o acţiune ostilă împotriva Bulgariei. Mai mult. Revendicarea unei graniţe strategice, după cum aşa de bine a fost lămurit în desbaterile asupra Protocolului din Petersburg, nu este justificată faţă de Bulgari decît prin necesitatea de a crea o bază solidă unei prietenii trainice între cele două popoare.

Dar echilibrul balcanic? Bulgaria se va întări prea mult, întinzîndu-se în *Macedonia*?

Trebue să reducem lucrurile la justa lor valoare.

De fapt, între aliaţii de eri nu este în discuţie teritoriul întreg al Macedoniei: Sîrbii nu dispută Bulgarilor regiunea până la Vardar, iar aceştia acceptă ca graniţa Serbiei să fie coborîtă până la Veles, şi chiar ceva mai la sud.

De sigur că prin concesiuni reciproce, aceste limite se pot încă lărgi, în cît discuţiunea nu rămîne quasi-ireductibilă, decît poate asupra unui teritoriu de vre-o 12—15.000 km. p., şi a unei populaţiuni de vre-o 4—500.000 de suflete. Ori cum s'ar hotărî această discuţiune, poate ea în sine schimba esenţial raportul de putere între noi şi Bulgaria?... Vădit că alarma e ridicolă. Rezolvirea mulţumitoare pentru ambele părţi a diferendului relativ la graniţă, creînd condiţiuni necesare pentru o prietenie trainică, ne poate lăsa indiferenţi faţă de orice soluţiune a diferendului sîrbo-bulgar. Iar maximum de pretenţiuni rezonabile în această direcţie, pentru noi, se rezumă într'o linie ce nu se poate îndepărta prea mult de linia Turtucaia-Balcic. Dacă cu preţul acestei graniţe noi ne putem asigura bune raporturi politice cu vecinii noştri de peste Dunăre, lăsîndu-le mînă liberă în conflictul cu Serbia, noi în acelaşi timp ne vom asigura şi cel mai prielnic echilibru de forţe în Balcani.

În adevăr, noile cuceriri ale Bulgariei, care ajunge la realizarea aspiraţiunilor sale naţionale, îi vor solicita încă multe decenii toată atenţiunea şi toată încordarea de forţe, atît pentru organizarea şi asimilarea desăvîrşită a noilor teritorii, cît şi pentru consolidarea lor faţă de Grecia şi Serbia, care nu se vor putea resemna aşa uşor cu rezultatele obţinute,—oricare ar fi ele,—atît de mare este discordanţa între visurile lor de altădată şi cruda realitate. Absorbită de această muncă, Bulgaria nu numai că nu va putea avea vre-o atitudine agresivă, ci va vedea în prietenia Romîniei singura chezăşie a izbîndei finale.

Ce am cîştiga noi politiceşte dintr'o asemenea situaţie?

Situaţia internaţională a Romîniei este tot aşa de deosebită de a Bulgariei caşi cea geografică. În afară de Romînia, Bulgaria are numai vecini cu mult mai slabi decît ea, atît în ce priveşte forţa materială cît şi în ce priveşte posibilităţile viitorului. Prietenia Romîniei nu numai că îi asigură o desvoltare pacinică şi realizarea treptată a aspiraţiunilor ei în Balcani, dar îi formează şi un scut puternic, un zid de apărare împotriva oricăror încercări de încălcare din spre nord. Iar duşmă-

nia Rominiei i-ar putea zădărnici pentru lungi decenii toate sforțările. Ne mai putem oare îndoi că bărbații-de-stat bulgari trebue să pună, în aceste condițiuni, mare preț pe prietenia noastră?

Pentru noi, situația se prezintă cu totul altfel. Noi sintem învecinați cu două mari imperii rivale, a căror răfuială dacă a putut fi aminată pentru moment, nu poate fi înlăturată într'un viitor poate foarte apropiat. Bulgaria singură nu ne poate asigura realizarea aspirațiunilor naționale. În afară de ea noi trebue să căutăm și alte combinațiuni politice. Oricit de mare preț am pune noi pe raporturile amicale cu Bulgarii, în această situațiune asigurarea acestor raporturi nu ne ușurează încă prea mult problema, precum și pierderea amiciției Bulgariei nu ne dezarmează încă, dacă vom ști pe altă cale să ne sprijinim acțiunea politică în complexul „concertului" european.

Dar tocmai mulțumită acestui fapt noi putem să fim pe de-o parte și mai utili Bulgarilor prin relațiunile noastre internaționale, iar pe de altă parte Bulgaria trebue să înțăleagă că singura valoare reală a chestiunilor balcanice pentru noi constă în situațiunea politică ce ele pot să ne creeze în jocul forțelor internaționale din această parte a Europei.

Mai concret: viitorul statului și al neamului romînesc întreg este legat de marele proces istoric ce se desfășoară între Rusia pe de-o parte și Austria și, putem spune, Europa centrală întreagă, pe de altă parte. Și numai din punctul de vedere al rolului ce ne poate asigura situațiunea din Balcani în acest proces, ea are vre-un interes pentru noi. De aci se poate vedea cit de naive sint toate combinațiunile sirbofile. Serbia, evident, nu poate avea nici un rol independent în acest mare proces despre care vorbim. Ea poate servi cel mult ca o unealtă, mlădioasă și șubredă prin sine-înseși, în minile imperiului moscovit. Sintem noi în momentul de față hotăriți, uitind pe 1812 și 1879, cind Moldova și Rominia au plătit așa de scump prietenia cu Rusia,—sintem hotăriți să schimbăm directiva politicei noastre internaționale? Atunci nu conflictul sirbo-bulgar pentru Macedonia poate fi decisiv pentru o astfel de hotărire. Înțeleg că această hotărire să fie luată în vederea *problemei noastre naționale*, dacă de pildă se crede că ceasul Austriei a sunat, sau că o nouă constelație politică de puteri ne asigură impotriva vreunei nouă desmembrări pe urma alianței cu Rusia. Dar până atunci, nu e numai o ușurință dar chiar o crimă a ațița rancuneie și pasiunile populare pe tema „Austriei trădătoare" sau a „obrăzniciei bulgărești".

Toată acțiunea noastră politică până acuma era bazată pe prietenia cu Puterile centrale. Nu odată, în așteptarea ceasului nostru, noi ne-am putut folosi de această prietenie pentru a exercita chiar oarecare presiune asupra guvernului din Budapesta, în favoarea Rominilor din Ardeal. E evident că această presiune va putea fi cu atit mai puternică și mai eficace, cu cit mai multă însemnătate va avea pentru Puterile centrale și prietenia noastră.

Aci este și rostul adevărat al înțălegerii eventuale cu Bulgaria. Bulgaria puternică, în urma realizării aspirațiunilor ei naționale, și prietenă nouă se poate emancipa de subt influențele politicei moscovite. Și dacă noi îi asigurăm rostul ei în Balcani, ea pe de altă parte ne va putea servi de un punct de reazăm mai mult în acțiunea noastră. Iar prietenia mai strinsă cu Serbia ne poate numai, pe de-o parte, sustrage dela încordar ea tuturor puterilor noastre în altă direcție, țintuindu-ne atențiunea pentru decenii peste Dunăre, iar pe de altă parte ne va duce fatal la renunțarea desăvirșită în ce privește aspirațiunile noastre naționale de peste Carpați. Puterile centrale, ne mai avînd nici un interes de prietenia noastră, șovinismul maghiar nu va mai avea nici-o stavilă, iar raportul intern de putere din sinul Imperiului austro-ungar, singur, ne va fi fatal. Să nu uităm că Sîrbii se pot juca intr'o astfel de politică. Majoritatea națiunii lor—și partea ei cea mai bogată și mai puternică culturalicește—se află subt Habsburgi, și ei nu au un alt vecin puternic care să-i amenințe. Problema lor națională, dacă nu va fi rezolvită la Belgrad, va putea la urma-urmelor fi rezolvită la Agram. Dar noi ne aflăm oare în aceiași situațiune? Pentru orice om serios răspunsul este limpede.

Îmi permit să citez citeva rînduri din scrisoarea unui fruntaș ardelean care are o situație înaltă și plină de răspundere în sinul partidului național romîn de peste munți:

„Sfirșitul desbaterilor splendide din Senat mă îndeamnă să cred „că diferendul romîno-bulgar se apropie cu pași repezi spre finalizare. „Adevărat că conflictul între Bulgari și Sîrbi se înăsprește tot mai mult, „dar în definitiv tot nu cred să ajungă până la arme lucrul, deși aș „dori mult o înfrățire a armelor romînești și bulgărești, în scopul îmbrățișării văii Timocului și în cel al rectificării *prietenești* și *definitive* a „hotarelor Dobrogei. Azi mai mult ca oricînd găsesc a fi o greșală „căutarea sau primirea alianței sîrbești. Sperînd astfel că în curînd va „sosi timpul cînd Rominia—eliberată de subt presiunea crizei acute din „Balcani—va putea să-și îndrepte privirile intr'acolo, unde are de apărat „adevăratele interese vitale și condițiile de existență ale întreg neamului „romînesc, țin să vă arăt și să vă rog să tălmăciți la locurile competente adînca mea convingere că... fără aminare trebue să se pună la „cale lucrările pregătitoare pentru această acțiune..."

Dacă nu trebue să scăpăm „trenul al doilea", și mai puțin sintem în drept de a uita ținta la care el trebue să ne ducă...

O scrisoare

Din partea distinsului nostru colaborator d. Radu Rosetti, am primit, în chestia limbii literare scrisoarea de pe pagina următoare.

Redacția rătăcind manuscrisul, cere scuze d-lui Radu Rosetti că scrisoarea se publică tocmai acum.

București, 1 Fevruarie 1913

„Iubite domnule Stere,

Mi se atrage atențiunea asupra unei lămuriri ce d-l G. Diamandi, în numărul pe Noemvrie-Decemvrie 1912 al *Vieții Romînești*, a crezut cu cale să facă la cele spuse de mine, în articolul asupra limbii literare, publicat în numărul pe Noemvrie al revistei, în privința unor schimbări ce comitetul Teatrului Național le-ar fi pretins d-lui Diamandi cu prilejul cetirii unei piese.

In articolul meu ziceam că acel comitet silise pe d-l. Diamandi să schimbe cuvîntul *bold* prin acel de *ac cu gămălie*.

Prin lămurirea d-sale, d-l. Diamandi zice că nu numai nu a schimbat nimica, dar că nici n'a fost vorba de *bold*.

Prin urmare vorba că i s'a cerut să schimbe pe *bold* în *ac cu gămălie* ar fi o poveste.

Se poate. Dar acea poveste mi-a fost povestită de însuș d-l. Diamandi, nu odată ci de două ori și, la a doua povestire, i-am cerut autorizație să mă servesc de ea în articolul ce i-am spus că aveam de gînd să-l scriu, lucru la care d-l. Diamandi a consimțit fără nici o dificultate.

Atîta și nimic mai mult.

Rugîndu-te să binevoești a găzdui rîndurile de mai sus în viitorul număr al *Vieții Romînești*, te rog să primești salutările mele cele mai cordiale".

Procesul cu d. Radu D. Rosetti

In procesul intentat de d. Radu D. Rosetti Direcției noastre, pentrucă am refuzat să-i publicăm răspunsul, trimis prin portărei, la notița din Miscellanea „Radu D. Rosetti re-redivivus" (Nr. 3 a. 1912), tribunalul din București ne-a dat cîștig de cauză. Cînd procesul va fi terminat definitiv, vom reveni asupra acestei încercări de colaborare forțată; dar acum, din motive lesne de înțeles, ni se impune rezerva.

Dela Administrație

D-nii abonați care își schimbă adresa, sînt rugați a ne indica nu numai noua adresă a d-lor, *dar și pe cea veche*—ca să evităm corespondența zadarnică și întîrzierea expediției revistei.

P. Nicanor & Co.

APEL

Către cetitorii și prietenii „Vieții Romînești"

Dispariția marelui cetățean Spiru Haret impune Iașului, al cărui fiu a fost, datoria pioasă de a ridica în acest oraș un monument demn de memoria lui.

Facem apel la toți cetitorii și prietenii noștri, care în cea mai mare parte au dus lupta pentru deșteptarea satelor noastre, sub conducerea marelui dispărut, să sprijinească inițiativa luată de „Viața Romînească", cu prinosul lor oricît de modest.

Sumele destinate acestui scop, rugăm să fie adresate—cu indicația specială: **„pentru monumentul lui Haret"**—administrației revistei noastre. In fiecare număr vom publica numele subscriitorilor.

„Viața Romînească"

	LEI	B.
Suma din urmă	4046	65
V. C. Magdar, Podu Iloaei, Iași	10	—
Preot Eugen Podoleanu, Tămași, Bacău	2	—
Lista d-lui C. S. Bosie, magistrat, Bacău: C. St. Bosie 3, Dan Budu 1, C. Tatovici 1, Emil Furnarachi 1, Oliviu Cornea 1, G. Mezincescu 3, Toma Goilav 1, Cr. Cristoveanu 1, M. Malhasovici 1, Valente Ionescu 1, E. Rey 1, D. Vasiliu 1, Gh. Berea 1, V. Mirică 1, Dionisie Ionescu 1, Tică Keminger 1, Mișu Văgăonescu 1, Emil Sămureanu 1, M. Hanutza 1, X. Y. Z. 1, N. G. Cocea 2, G. Botez 1, V. I. Dumbravă 1, I. Figel 1, Eugen Manaș 1, N. Calmanovici 1, Moise Igner 1, Lud. L. Goldștein 1, Iacob Manea 1, în total	34	—
Lista d-lui Dr. M. Teodoru, Curtea de Argeș: Sublt. Mihai Ioan 2, Dr. A. Grumberg 5, N. G. Protopopescu 1, Sublt. Arifeanu 1, D. Lăzărescu 1, I. Ap. Ghiorghiu 2, Dr. M. C. Teodoru 4, N. N. Fătulescu 0,50, T. Enăchescu 1, D. V. Ștefănescu 1, N. Constantinescu 1, I. T. Dobrescu 1, Ecaterina Dr. M. Teodoru 5, în total	25	50
Dr. I. Mironescu	50	—
Domnișoarele R. Păcuraru, Tecuci	3	—
Gh. Varmali, Ploești	5	—
Ilie Dobrescu, Tulcea	5	—
Total	4181	15

RECENZII

C. **Sandu-Aldea.** *Pe Mărgineanca.* Minerva, 1912. Prețul 2 lei.

Prima bucată din noul volum al d-lui Sandu-Aldea cuprinde mai mult de trei sferturi din numărul paginilor volumului. Ar putea fi aproape un roman, în felul cum înțelege d-sa acest lucru. Și în adevăr, comparînd-o cu *Două neamuri* al d-lui Sandu-Aldea, constatăm că atîta o deosebește de lucrarea anterioară a autorului, că-i lipsește titlul rezumativ și tezist.

De fapt, *Două neamuri*, cași *Pe Mărgineanca*, cea dintăi socotită de autor ca roman, cea de-a doua nepurtînd vreun subtitlu care s'o definească,—amîndouă sînt nuvele, mai mult sau mai puțin amplificate.

Cînd am început să cetesc *Pe Mărgineanca*, socoteam că voiu avea prilejul să fixez oarecare deosebiri caracteristice, care, dacă n'ar fi arătat un progres artistic sau de concepție din partea autorului față de lucrările sale anterioare, cel puțin ar fi indicat un progres în varietatea subiectelor, o lărgire a experienței scriitorului.

Și dacă n'am găsit nimic deosebit, vina desigur nu e a autorului, care nu poate fi altceva decît ceia ce este; dar, în ceia ce mă privește, am simțit o ciudă că nu pot să spun mai mult decît s'a spus altădată în această revistă despre d. Sandu-Aldea,—și nu mă pot opri de a adăoga (profit de faptul că cel ce le-a semnat, acum e în concediu dela revistă și prin urmare am toate îndrăznelile) atît de compleet și de competent...

Prima critică care trebue adusă din nou d-lui Sandu-Aldea și care, cred, va trebui repetată până la sațietate, e că d-sa nu poate face *sintetizarea* diferitelor tablouri, pe care *separat* le vede admirabil. D-sa e—vai, cum plagiez, dar n'am ce face — un *receptiv vizual*. Însă în legarea diferitelor tablouri pentru închegarea unei acțiuni oarecare, se simte o soluție de continuitate, cum se zice. E ca un șirag de mărgele scumpe, întrerupt prin largi goluri, ceia ce ar da prilej unui răutăcios să facă reflecții meschine asupra contrastului dintre valoarea mărgelelor și vulgaritatea firului care le leagă, fir, care ese la iveală, din nenorocire, pe distanțe apreciabile și care, cu durere trebue s'o spunem, e dintr'o materie foarte eftină și foarte puțin durabilă. Tremurăm la gîndul ca nu cumva un copil zburdalnic să apară din odaia vecină și să transforme șiragul frumos de mărgele într'o grămadă informă de boabe risipite...

Dacă însă la „romanul" d-lui Sandu-Aldea unitatea era susținută până la un

punct de teza exprimată în titlu (antagonismul celor „două neamuri") aici nici această slabă legătură nu mai există. E o serie de întîmplări petrecute „pe Mărgineanca". E greu de spus cine e personajul principal din această întinsă nuvelă. Unitatea se evaporează. Intriga—firul de care vorbeam — e, cum să zic? — sînt atît de neînsemnat și d. Sandu-Aldea e un scriitor consacrat — e, aşi fi zis, puerilă, dacă nu-mi veneau în minte considerațiile acestea, care mi-au tăiat toată îndrăzneala. Tinerii uită adesea multe lucruri...

Dar trebue să spun numai decît, spre cinstea d-lui Sandu-Aldea, că firul acesta așa de puțin estetic, așa de contrastant cu mărgelele prețioase, pe care le susține, nu e al d-sale. Intriga bucății nu-i aparține: e una din nenumăratele întîmplări expuse cu atîta bogăție de detalii de gazetele de tiraj. D. Sandu-Aldea se plimba pe stradă cu mărgelele grămadă într'un pumn și se gîndea că ar fi bine să le facă șirag. Ochiul i s'a oprit pe un fir roșu, care zăcea în colbul străzii. S'a plecat, l'a șters puțin și, puțin timp după aceia, d-sa privea cu o dragoste de părinte la șiragul cel frumos care sclipea în soare.

Dar n'am isprăvit încă. Am să-l năcăjesc rău de tot pe d. Sandu-Aldea. Dealtmintrelea l-au mai năcăjit și alții...

Voiu spune deci numai două vorbe în treacăt. Cași în nuvelele anterioare, d-sa nu poate zugrăvi decît oamenii *tari*. Așa Gaman din *Pe Mărgineanca*, așa, până la un punct, Mărgărit din aceiași nuvelă. Numai că atunci cînd vrea să-l facă delicat și subțire, d. Sandu-Aldea devine adorabil. Admirați vorbele acestui fost serjent-major, în momente de tandreță: „Aș vrea să-l smulg de pe cer [e vorba de Craiu nou] și să-l așez ca pe o diademă în părul bălan al îngerului meu de pază".

Apoi se observă iarăși în această bucată tezismul și gazetărismul: „Întreaga convorbire de mai sus s'a făcut în nemțește pentru simplul motiv că sora lui Franț, venită numai de cîteva luni în țară, nu prea știa bine romînește. Și chiar dacă ar fi știut bine romînește, eu aș pune rămășag că tot nemțește vorbea, pentrucă orice popor ține mai mult la limba lui (afară bine înțeles de așa numita elită a neamului nostru)".

Ceia ce vede d. Sandu-Aldea foarte bine chiar în scenele cele mai *văzute* ale d-sale, e natura. Știe să redea în chip atît de admirabil *fizicitatea* naturii încît, cum s'a spus, e neîntrecut în literatura noastră. Și de aceia, ceia ce am admirat mai cu samă în noul său volum sînt *Notele de drum*, unde intriga joacă așa de puțin rol și unde natura e totul. Și ce natură! Îi mulțumesc d-lui Sandu-Aldea că cetindu-l am simțit puternic, *fizic*, răcoarea și aroma pădurilor de brazi.

Concluzia care se impune e că d. Sandu-Aldea nu va putea scrie niciodată un adevărat roman. D-sa va excela totdeauna în schițe în care *faptul* să stăpînească ca strălucirea unui fulger, elementar și fioros. Și... descrieri de călătorie, descrieri în care zugrăvirea naturii să joace rolul principal, iar omul să se estompeze cu umilință în dosul ei, ca o pată ce i-ar dezarmoniza puritatea liniilor.

Și astfel cred că se va putea rezolva și întrebarea pusă de d. Sandu-Aldea în *Scrisorile* sale. Să-l lase în pace pe Goethe cu cele două suflete care se zbat necontenit. În d-sa trăește cu putere dragostea de pămîntul acesta al nostru care a hrănit atîtea generații și s'a hrănit cu atîtea generații. Pe acesta să-l cînte d. Sandu-Aldea și, dacă are vreme, să-l studieze și după metodele științifice...

C. A.

* * *

Elena Farago. *Din Taina vechilor răspintii.* Edit. Tip. „Ramuri", Craiova.

Versurile Elenei Farago sînt greu de judecat cu sînge rece, fiindcă te cuceresc cu ritmul lor de o muzicalitate suavă. Regăsesc, în cele 10 poezii lirice din partea întâi: „Din Taina vechilor răspintii", calităţi şi lipsuri despre care am vorbit şi altă dată: delicateţă în simţiri, subtilitate feminină, discreţie şi gingăşie, dar şi mult subiectivism, imprecizíune, şovăială şi obscuritate. Versuri vibrante de emoţii, poezii întregi foarte frumoase (Din taina vechilor răspintii, Zădărnicii, etc.) alături de cîntece în care inspiraţia stă să-şi ia elanul o clipă şi apoi cade ca o pasere rănită la pămînt, pentru a se stinge bătînd încet din aripi.

In partea a doua—„Din preajma leagănului"—inspiraţia se limpezeşte, devine luminoasă şi egală pentru a ne da în partea a treia—„Schiţe"— mici tablouri de o fineţă de desemn, de un desăvîrşit în execuţie şi o emotivitate atît de puternică şi duioasă încît mulţumeşte toate nădejdele pe care le-a făcut să se nască în sufletul cititorului primele încercări ale poetei. Elena Farago eşind din cercul emoţiilor şi preocupărilor prea intime, din lirismul prea subiectiv al primelor încercări, ne-a dat în fine măsura talentului ei real şi de un caracter profund personal.

I. S.

***

G. Adamescu. *Istoria literaturii romîne.* Bucureşti, „Biblioteca pentru toţi". Preţul 1.50.

Sînt aproape două decenii de cînd d. Gh. Adamescu a tipărit un curs de *Istoria limbii şi literaturii romîne* pentru învăţămîntul secundar, potrivit programelor de pe vremuri. Cartea a fost bine primită pentrucă aducea, faţă de lucrările similare anterioare, mai multă sistemă şi proporţie în expunere, şi o informaţie mai bogată,—remarcîndu-se printr'un minuţios apendice bibliografic, care dovedea o muncă serioasă şi conştiincioasă.

Cartea aceasta, apărută de-atunci în mai multe ediţii şi modificată după schimbările programelor, a servit de bază lucrării pe care „Biblioteca pentru toţi" o oferă astăzi numeroşilor săi cetitori.

Se înţelege că natura lucrării de acum şi timpul scurs dela prima ediţie până la acea de azi au silit pe d. Adamescu să modifice considerabil lucrarea sa.

In primul loc, toată partea privitoare la *istoria limbii* a fost lăsată afară, întrucît ea nu mai avea ce căuta într'o *istorie a literaturii.* In al doilea loc, s'au introdus schimbări în redactare acolo unde cercetările literare din aceşti douăzeci de ani au înlăturat părerile eronate de pe vremuri, au adus date şi fapte nouă. S'a făcut apoi loc unor scriitori (C. Faca, C. Aristia, Th. Codrescu, etc.), ce nu erau prevăzuţi în programele şcolare, dar care trebuesc menţionaţi într'o lucrare generală asupra istoriei literaturii romîne. In sfîrşit, expunerea care se oprea odinioară la pragul vremilor noastre, a fost adusă de astădată până în zilele noastre.

Aşa că, din cartea de odinioară nu găsim nemodificate nice decît unele capitole despre literatura populară scrisă, unele părţi din biografiile şi aprecierile operelor scriitorilor mai vechi,—pecînd modificări sensibile şi uneori radicale s'au făcut în celelalte capitole, introducîndu-se şi părţi cu totul nouă.

Cu toate acestea lucrarea recentă a d-lui Adamescu nu e lipsită de scăpări din vedere. Iată una care ne vine în minte acum. D. Adamescu scrie, caşi în prima ediţie, că Neculai Costin e „fiul mai mare al lui Miron Costin", deşi d. Iorga a stabilit că Neculai e al doilea fiu al lui Miron, cel mai mare fiind Ioniţă.

Dar astfel de chestiuni de amănunte mici se pot trece uşor cu vederea.

Mai curînd nu ne-am împăca tocmai bine cu împărţirea literaturii romîne în epoce. *Perioada eroică* numeşte d. Adamescu epoca dela 1880 la 1870 şi *perioada critică* pe cea dela 1870 la 1890. *Critică?* Dar oare epoca lui Alecu Russo şi Kogălniceanu nu a fost tot aşa de critică? Dar *„epoca polemicelor literare"*, cum numeşte autorul răstimpul dela 1870 la 1880? E acesta un *criteriu* pentru împărţirea istoriei unei literaturi? Dar există vreo epocă *fără* polemici literare?

Ar fi fost poate mai bine să nu se facă subdiviziuni atît de mici, pe epoce de cîte zece ani, sau, în orice caz, să se caute alte criterii.

Tot aşa ni se pare că ar fi putut lipsi capitolul dela sfîrşit *„Literatura care se formează"*. Fatal, acest capitol nu poate fi decît o înşirare cam seacă de nume. Şi apoi autorul e nevoit să treacă în *Istoria literaturii romîne* numele unor scriitori care, desigur, nu vor rămînea în istoria literaturii noastre...

Această parte, caşi capitolul anterior, în care autorul e nevoit să vorbească despre unii scriitori în viaţă, ne arată doar obiectivitatea, măsura şi discreţia de care d. Adamescu dă dovadă în situaţia delicată în care se află,—ceia ce nu e un merit tocmai neînsemnat pentru un istoric literar.

Luată în totul, lucrarea d-lui Adamescu, subt forma ei modestă, nu poate fi decît de mare folos pentru cultura romînească. Pentru prima oară se pune la îndămîna publicului mare o lucrare completă asupra literaturii noastre, căci aceasta e cea dintâi istorie a literaturii romîne accesibilă tuturora prin costul ei modest, prin proporţiile reduse şi prin limpezimea expunerii.

M. C.

***

G. Vîlsan. *O Fază în Popularea Ţărilor Romîneşti.* Cu prilejul unei hărţi vechi descoperite în ultimul timp. Extras din Buletinul Societăţii Geografice Romîne, anul 1912. Bucureşti, Socec, 1912, 1 broş. în 8° de 29 pag. + 2 hărţi.

Primele ştiri mai întinse şi serioase asupra Ţărilor romîneşti apar în secolul al XVIII-lea. Inceputul îl face D. Cantemir cu *Descriptio Moldaviae* din 1716 şi Del Chiaro cu *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia,* publicată în 1718, şi care cuprinde reprodusă şi o hartă a stolnicului Constantin Cantacuzino, hartă tipărită la Padova în 1700. (Originalul acestei hărţi s-a pierdut).

In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea străinătatea ne dă o atenţie deosebită. In adevăr acest timp este epoca de contiguitate a celor trei mari împărăţii: Austria, Rusia şi Turcia. Războaele între Austria şi Rusia de o parte şi Turcia, în decadenţă, de alta se făceau în mod fatal prin Ţările noastre.

In vederea unor viitoare prăzi Ţările noastre încep a fi studiate de Austriaci şi Ruşi.

La 1769, după o jumătate de veac, se tipăreşte în fine, în limba germană, manuscrisul Descripţiei lui Cantemir. Această operă a deşteptat un interes destul de viu, deoarece numai după un an dela apariţie se simte nevoia unei ediţii nouă.

La 1777 apare *Histoire de la Moldavie et de la Valachie* de *Jean Louis Carra.*

La 1778 generalul rus *de Bauer,* care luase parte la campania din 1769, dă la iveală *Mémoires historiques et géo-*

graphiques sur la Valachie, publiés par M. de B*_*. Pentru întâia oară se face aici un mic dicționar geografic de județe.

La 1781 *Fr. Ios. Sulzer* publică prima parte, geografică și etnografică, din *Geschichte des transalpinischen Daciens*.

La 1788 dalmatul *Raicewich*, fost agent austriac în Moldova și Muntenia, publică *Osservazioni storiche, naturale e politiche intorno la Valachia e Moldavia*. Peste un an numai lucrarea se publică în două ediții germane.

La 1787 contele *d'Hauterive* prezintă Domnitorului Moldovei Ipsilanti un *Mémoire sur l'état ancien et actuel de la Moldavie*, publicat abia în 1902 de Academia Romînă.

Prima hartă făcută pe observațiea proprie a Țărilor noastre se datorește lui *Roth*, publicată în 1777 la Petersburg.

Hărțile care aduc o adevărată lumină în cunoașterea Țărilor romînești sînt ale generalului rus *Bawr*, corectate mai apoi de *Sulzer*.

O hartă foarte importantă pentru Țările noastre este aceia a statului major rusesc din 1835, corectată la 1853. Harta cuprinde rețeaua hidrografică cu numirile romînești de atunci, întinderea pădurilor și curăturilor din acea vreme, împărțirea administrativă a județelor, căile de comunicație atît cele principale cît și cele secundare, în fine toate satele și numărul gospodăriilor,—adevăratul scop al hărții fiind stabilirea populației în vederea fiscului.

Autorul studiază cu deamănuntul această hartă și constată că populația romînească dela munte era pe atunci cu mult mai deasă decît astăzi, în schimb stepa noastră, astăzi destul de bine populată, era pe atunci aproape pustie. Popularea stepei s-a făcut prin păstori.

G. P.

***

Preotul Ioan Antonovici. *Documente Bîrlădene*, vol. II. Bîrlad, 1912, lei 6.

O colecție de vre-o 190 de documente, care în 1905 au trecut dela Casa Obștiei Bîrladului la Academia Romînă. Documentele sînt cele mai multe din sec. 18 și 19, cîteva numai din sec. 17; din al 16 niciunul, din al 15 unul dela Ștefan cel Mare, foarte interesant; a mai fost publicat de d-nii Gh. Ghibănescu, N. Iorga și I. Bogdan; aci e dat după traducerea din slavonește a d-lui I. Bogdan și însoțit chiar de unele comentarii făcute de d-sa în „Conv. Lit." Nr. 1 din 1907. Colecția e interesantă întâiu pentru orașul Bîrlad, dar apoi și pentru istoria generală întrucît privește mai ales partea economică și socială și aceia a organizării municipale.

*

R. P. Guérin Songeon. *Histoire de la Bulgarie depuis les origines jusqu'à nos jours* (485—1913), cu o prefață de Gustave Schlumberger. Paris, Nouvelle librairie nationale, 1913, 480 pag. Preț 5 fr.

Cînd am văzut această carte, apărută înainte de semnarea păcii balcanice, m'am gîndit că va fi de sigur o lucrare grăbită, menită să facă reclamă Bulgariei prin trîmbițarea gloriei ei recente și s'aștearnă drum intereselor franceze în noul regat. Părerea mea s'a schimbat în urma cetirii. Preotul Guérin Songeon a stat mai multă vreme în Bulgaria, a studiat poporul bulgar și istoria lui și a scris apoi, cu foarte multă simpatie, această istorie, pe care el singur o califică: „O schițare răpede, politică și militară, scrisă familiar și din punct de vedere bulgar". E o istorie complectă a Bulgariei, fără aparat de erudiție, dar cu destul respect pentru adevărul istoric și se citește cu interes. E împărțită în 9 cărți.

In cartea I tratează despre popoa-

rele primitive din Balcani: Traco-Iliri, Celți, Romani, Goți, Huni, Slavi. Această parte cam lasă de dorit. Rolul Romanilor și Daco-Romanilor (a fost doar o Dacie Aureliană pe unde-i azi Sofia!) e trecut aproape cu vederea; iar istoria Slavilor, cu împărțirea lor în orientali și occidentali, e cam încurcată și pe une locuri nepotrivită. Cartea II, III și IV cuprinde venirea Bulgarilor și formarea patriei bulgare, adecă primul regat bulgăresc. Sînt detalii interesante cu privire la raporturile Bulgarilor cu Avarii și locuitorii Daciei; dar Romînii sînt ignorați. Cartea V-a e relativă la dominația bizantină; a VI-a la al 2-lea imperiu bulgar, *întemeiat de Romîni*. Cartea a VII-a cuprinde luptele cu Turcii. Aici, deși sînt pomenite relațiunile Romînilor cu Sîrbii și Bulgarii, rolul Romînilor în luptele cu Turcii e șters de tot; Mircea e ignorat și nu apare de loc un erou al creștinătății; domnia lui Mircea nu iesă clară nici din istoriile scrise de Romîni (preotul Songeon a cunoscut istoria d-lui A. D. Xenopol), ci are multe contraziceri; totuși Mircea n'a fost un laș și un învins, cum reesă din această istorie a Bulgariei, și Romînii au dat Turcilor mult de lucru. Restul istoriei Bulgariei: jugul turcesc și fanariotic, redeșteptarea poporului bulgar, acțiunea comitetelor din Odesa și București, statul cel nou, sînt conștiincios tratate. Istoria religioasă și erezia bogomilismului ocupă un loc larg, cum era de așteptat în cartea unui cleric. Istoria civilizației, și în special influența bizantină, e prea sumară. Ultimul capitol cuprinde războiul recent din peninsulă, sub titlul „epopeia balcanică"; sînt lucruri atrăgătoare, interesante și foarte instructive pentru noi Romînii în istoria regelui Ferdinand și mai cu samă în epopeia balcanică; ele te fac să dorești o epopee carpatică. Nici o istorie cred că nu-i adusă mai la curent ca aceasta a Bulgariei; dar epopeia nu-i terminată.

*

E. Driault et. G. Monod. *Evolution du monde moderne. Histoire politique et sociale* (1815—1911). Paris, Felix Alcan, 1911, 700 pag. Preț 5 lei.

E o istorie generală contimporană foarte bună de consultat și pentru exactitatea informațiilor din orice parte; stilul e concis și plăcut. Autorii, bine cunoscuți, au însoțit fiecare capitol de bibliografia respectivă. In ultima parte (aprope 100 pag.) se caracterizază civilizația actuală: e vorba de raportul puterilor, de libertățile politice, de doctrinele sociale și legile pentru muncitori. Cartea conține și hărți, ilustrații și un tablou sincronic al evenimentelor principale.

V. D.

***

Victor Cambon. *L'Allemagne au Travail.*

Autorul, inginer francez, pare că cunoaște foarte bine și de mult timp industria germană în toate ramurile ei.

Cauzele creșterii vertiginoase a industriei germane dela 1885 sînt multiple. Ele trebuesc căutate, în parte, în puterea de expansiune a țării, în creșterea repede a populației, în lipsa de colonii, în mediocritatea resurselor solului. Reușita ei se explică prin calitățile poporului, prin organizarea eminamente științifică a întregei Germanii actuale, prin spiritul de disciplină, nivelul cultural ridicat și încrederea în sine a poporului.

S'a căutat adesea să se asemene Germania cu Statele-Unite ale Americei de Nord. Asemănare nu poate fi decît în faptul că în ambele țări industria a crescut foarte repede, în ultimele 3 decenii, întrecînd industriile vechi ale Franței și Angliei. Condițiile în care s'a făcut această creștere sînt complect diferite. Avem de-o parte o țară vir-

gină cu o populație relativ mică, cu un sol imens de bogat. Desigur că în asemenea condiții, în America, industria, cași agricultura, nu putea fi decit extensivă, chiar în părțile mai populate din est. In Germania, unde resursele miniere, afară de cărbunii din Westfalia, Silezia, Saxonia și de sările potasice din împrejurimile Strasfortului, sînt mediocre și nesuficiente, unde populația e deasă și închisă în granițe rigide, nu putea fi vorba decit de o industrie extrem de intensivă. Industria germană, lucrînd adesea cu substanțe brute importate, nu putea lupta și nu se putea dezvolta decit întrebuințînd totdeauna mijloacele cele mai economice și cele mai științifice, căutînd să tragă folos din tot, chiar din rămășițele de fabricare, aruncate altă dată, și organizîndu-se cît mai disciplinat, mai solid și pe baze cît mai întinse.

Rezultatele se știu: monopolul lumii pentru materiile colorate și pentru sările potasice, înlocuirea pe multe piețe a mărfurilor engleze și franceze.

Capitolele care tratează diferitele ramuri industriale sînt foarte bine scrise, în deplină cunoștință de chestie, și deci o imagine foarte exactă și precisă a acestor industrii. Capitolele care tratează despre agricultura și administrația germană, sînt foarte interesante, păcătuind poate prin o admirație adeseaori excesivă. Mai slab ni s'a părut tratată chestia financiară în Germania, și în care, după părerea noastră, poate exista azi germenul unei gangrene viitoare.

Autorul, inginer, n'a dat destulă importanță acestei chestii extrem de importante.

Cele cîteva rînduri ce tratează chestia socială și socialismul în Germania, puteau lipsi. Ele nu sînt la locul lor, în acest studiu atît de serios și de interesant, neadăogînd nimic nou și distonînd prin o notă ușuratică.

E. T.

REVISTA REVISTELOR

Convorbiri literare (No. 5). D. Iorga nu ne-a răspuns încă dacă își însușește părerile debitate într'o broșură prefațată de d-sa. In schimb, vedem că d. S. Mehedinți se solidarizează pe deplin cu autorul acelei broșuri.

Dar cu d. Mehedinți nu putem discuta chestii literare, pentrucă până acum nu ne-a lămurit în privința lui Kebias...

Totuși un singur lucru l-am întreba: cari crede d-sa că sînt colaboratorii „Vieții romînești", a căror moralitate este incompatibilă cu publicistica?... Să-i numească. S'ar putea discuta și despre aceasta, uzînd de represalii explicabile.

De altminteri ni se pare curioasă atitudinea d-lui Mehedinți care tratează pe d. Iorga de *inexact*, și în acelaș timp se extaziază fără control în fața exactității celor debitate de un sub-sub-iorghist.

Decît să se compromită recenzînd cu laude orice copilărie îndreptată împotriva noastră, d. Mehedinți ar face mai bine să stabilească o comunicație între diferitele compartimente ale creerului său, care par a fi despărțite prin păreți de cartilaj impermeabil. Căci numai existența unei autonomii inviolabile a fiecărui compartiment cerebral, poate lămuri cum d. Mehedinți a fost în stare, într'un articol teoretic, să susțină că un străin nu va scrie un singur rînd care să trăiască, iar într'un discurs ocazional să-și dea totuși drumul afirmînd că Cerna va trăi cît limba romînească!

Noua Revistă Romînă (No 6) roșie de ciudă c'am prins-o de urechi cu micul ei plagiat, vociferează ascuțit și face un apel disperat la d. Ibrăileanu s'o scape. (Iși închipue adică recenzenții ei că d. Ibrăileanu se prăpădește cetind Noua Revistă Romînă?...)

Revista d-lui Motru se face a nu pricepe, — hoața! Ea declară că nu după *Flacăra* a plagiat, deoarece amîndouă au apărut în aceiași zi. Dar *Mercure de France*, — din care Flacăra a citat în chip onest formula pe care Noua Revistă Romînă o ciupise deja,—tot în aceiași zi a apărut?

...Băgăm de samă însă că prea luăm în serios revista d-lui Motru. Felul cum se apără ea, ne aduce iarăși aminte de un coleg din liceu. Ii ziceam Scipio *Nazone*,—poreclă foarte semnificativă. Intr'o zi, profesorul de franceză prinzîndu-l cu o temă copiată aproape mot-à-mot, l-a apostrofat:

— D-ta ai copiat după Popescu!...

— Nu-i adevărat! Eu am luat după carte,—a răspuns Nazone foarte indignat.

De atunci, care cum îl întîlnea, îl

întreba cu simpatie: De ce ești tu așa prost, măi Nazone?

...Intrebarea asta ne vine în minte ori deciteori dăm cu ochii de revista d-lui Motru.

Cuvînt Moldovenesc (Mai, 1913).

E primul număr dintr'o revistă romînească pe care „o mînă de oameni" și-au propus s'o scoată în Basarabia, la Chișinău, pentru a contribui la „deșteptarea culturală a moldovenilor" din Imperiul moscovit. Intemeietorii ei își propun să grupeze în jurul acestei reviste „de literatură și știință practică" toate energiile conștiente, toate forțele răzlețe, pentru a face din ea o întreprindere obștească pentru scoaterea din „întunericul neștiinții" a poporului romîn din Basarabia.

După cum e alcătuit acest prim număr, se vede limpede că întemeietorii revistei și-au propus ca pe de-o parte să studieze nevoile speciale ale Moldovenilor din Basarabia, iar pe de altă parte să pue pe cetitorii revistei în cît mai larg contact cu producțiile literare ale scriitorilor noștri de frunte. Astfel, alături de articole despre *Pelagră*, despre *Cooperație* și altele, găsim reproduse: *Cîntecul gintei latine*, *Nunta Zamfirei*, *Cîntarea Romîniei*, *Miorița* și alte bucăți literare.

Revista aceasta, caşi ziarul „Glasul Basarabiei" de curînd apărut tot la Chișinău, e tipărită cu litere rusești. Impresia pe care ne-o produce vederea acesta a scrisului romînesc redat în caractere străine nu poate fi decît dureroasă. Știm însă că e o necesitate: Romînii din Basarabia nu pot ceti cu altfel de caractere. Totuși le-am suggera celor dela „Cuvînt Moldovenesc", caşi celor dela „Glasul Basarabiei", ca să tindă a înlocui încet-încet literele rusești prin cele latine, începînd prin publicarea cu aceste litere a unor articole scurte, care le-ar servi moldovenilor să se deprindă cu scrisul nostru. Numai astfel frații din Basarabia vor putea ajunge să se poată folosi în măsură mai mare de produsele literaturii romîne de dincoace.

De-o camdată ne facem o datorie să atragem atenția asupra acestor două publicații romîne din Basarabia, nădăjduind că ele vor găsi sprijin și aice în Romînia și vor fi încurajate de toți acei care își dau samă de marea însemnătate ce o are pentru întreg neamul romînesc trezirea la viața națională a Romînilor de peste Prut.

Adresa revistei „Cuvînt Moldovenesc" este: ulița Nemețcaia 16, iar a ziarului „Glasul Basarabiei" este: ulița Pușkinscaia 5, ambele la Chișinău.

Mercure de France. (Maiu, 1913).

Timiditatea lui Chateaubriand de *L. Dugas*. Folosindu-se de citații din memoriile lui Chateaubriand, cum și de aprecieri și caracterizări străine, autorul articolului scoate în relief timiditatea care „*era fondul naturii*", marelui scriitor francez,—oricît de curioasă ar părea această afirmare cînd e vorba de marele cuceritor de inimi care a fost Chateaubriand. Cu toate acestea, educația, mediul familial pe de-o parte, caracterul său pe de altă parte îl făceau să fie timid. Și dacă timiditatea „are origini sexuale", cum observă Pierre Mille, apoi frica pe care Chateaubriand o are de femei, jena și totodată atracția față de ele, adeverește pe deplin aceasta pentru el. Numai că Chateaubriand nu era timid numai față de femei. Autorul articolului crede că chiar și stilul lui Chateaubriand, pompos, solemn, menit parcă să ascundă gîndirea, s'o dea în mod indirect prin aluzii, tot în timiditate își are explicarea. Și tot timidității se datorește și inconstanța marelui scriitor, care rînd pe rînd a fost republican și regalist, legalist și revoltat, etc. Iar această timiditate, care la Chateaubriand se împacă cu toate temeritățile, provine dintr'o imaginație puternică, veș-

nic neliniștită, care nu se poate fixa. Prea voia să joace multe roluri nobilul scriitor, pentruca să le poată pune de acord pe toate și această „*imposibilitate de a fi în nici un moment el însuși cu totul și ciuda pe care o încerca din pricina aceasta*",—iată timiditatea lui Chateaubriand.

Les Documents du Progrès (Mai, 1913).

Austria după războiul din Balcani de *Engelbert Pernerstorfer*, vicepreședintele parlamentului austriac. După ce constată că monarhia austro-ungară e o necesitate pentru chiar popoarele ce o compun și că a avut și va avea totdeauna o sarcină de îndeplinit, așa că, dacă cumva imperiul s'ar dizolva subt forma actuală, el ar trebui să se reconstitue subt o altă formă, —înaltul personaj politic austriac se întreabă dacă Austro-Ungaria și-a îndeplinit rolul său, acela de a stabili o legătură organică între diferitele naționalități ce-o compun, și face o critică severă a politicei trecute și prezente a imperiului. Austro-Ungaria nu va putea fi niciodată un stat *național* și singurul dintre împărați care a încercat să facă ceva pentru a crea oarecare unitate între naționalități a fost Iosif al II-lea: dar și acesta a voit să facă o unitate în chip mecanic, pe cale administrativă, și de aceia nu a reușit. Autorul arată că din pricina rolei politici interne și externe, naționalitățile pe de-o parte sînt tot atîtea explozive ce amenință prăbușirea imperiului, iar pe de alta afacerile din Peninsula Balcanică nu au fost conduse de Austro-Ungaria în folosul ei. Astfel că atît în lăuntru (lupta între naționalități, clericalism, oligarhie maghiară, obstrucțiune parlamentară, etc.), cît și în afară imperiul Habsburgilor stă foarte rău. Concluzia lui Pernerstorfer e: „după lichidarea Turciei va veni cu siguranță lichidarea Austro-Ungariei, dacă ea persistă în rătăcirile politicei sale interne și externe. Trebue ca vechea Austrie să moară cu tot ce are înapoiat, pentruca să se poată naște o Austrie nouă. Și această Austrie nouă nu va putea să fie decît o confederație de naționalități, avînd la bază drepturi egale, libertăți politice largi și o politică hotărît civilizatoare".

Subt titlul de **Chestiunea Balcanilor din punct de vedere social**, *Paul Descamps* publică un articol, în care, după ce scoate în relief și explică principiile care au creat caracterele naționale distinctive ale celor trei neamuri ce vin în contact: Turcii, Grecii și Bulgarii, ajunge la concluzia că dintre Turcii dominatori, apatici și visători, Grecii vicleni, palavragii și puțin laborioși, și Bulgarii muncitori, disciplinați și comuniști în viață,—aceștia din urmă, Bulgarii, sînt meniți să stăpînească Peninsula Balcanică, dacă formațiunea socială a fiecărui din cele trei neamuri continuă să rămîie aceiași.

Nuova Antologia (April, 1913).

Prof. *Luigi Manfredi* într'un articol intitulat „**A proposito di una riforma della libera docenza**" se ocupă cu chestiunea privat-docenților dela universitățile italiene. Instituția acestor docenți liberi—cum îi numesc Italienii—are un trecut glorios: ei se datorește crearea celor mai vechi universități italiene și ea a menținut cercetarea științifică liberă, atunci cînd, din pricini politice, școlile oficiale erau încătușate, cum de p. între 1840 și 1860. Cînd însă, după anul 1860, școlile oficiale își recăpătară deplina libertate, poziția docenților liberi în învățămîntul superior deveni echivocă. In puterea audiției, scopul activității lor rămase acela de a face concurență profesorilor titulari; acest lucru este un anacronism astăzi cînd și profesorii titulari au deplina libertate de a îmbrățișa orice teorie nouă. Starea aceasta de lucruri a trebuit să aducă în mod fatal decăderea institu-

ției docenței libere. Astăzi privat-docentul e ori un tinăr, care intră in invățămintul superior, cu gindul de a ajunge odată profesor titular, ori unii din candidații nenorocoși, veșnic respinși pe la concursuri. De multe ori libera docență servește numai ca o etichetă profesională, in lipsa altui titlu academic care să fie superior celui de doctor, mai ales că se poate căpăta cu o extremă ușurință. Astfel Italia a ajuns țara care are cei mai mulți privat-docenți din lume, pecind in Germania, in anul 1911, numărul privat-docenților dela facultățile de drept, medicină și filosofie, era de 1009, in Italia, pentru aceleași facultăți, se găseau 1828: singura facultate de drept din Neapol avea mai mulți decit cele 20 de facultăți juridice din Germania. Răul cel mai mare l-a adus tocmai incercarea de a aduce o imbunătățire acestei instituții, prin legea Bonghi din 1875. Bonghi crezuse că criza de care era atinsă libera docență era provocată de lipsa de siguranță materială și de aceia făcu să se prevadă o plată luată din taxele de inscriere care se cuveneau statului, astfel că astăzi se impart docenților peste 800.000 de lire din aceste taxe. Rezultatul a fost că docenții au ajuns să imparță cu studenții venitul lor ca să capete auditori spre a avea dreptul de a fi plătiți! Acest lucru a trebuit să-l recunoască insuși Bonghi in parlament, regretind amar legea propusă de el. Lucrurile nu se vor putea indrepta, conchide autorul, pină ce insuși scopul activității docenților liberi nu va fi schimbat, făcindu-i să nu mai urmărească o concurență, astăzi fără sens, cu profesorii titulari, ci mărginindu-i la cursuri de intregire a materiilor predate de titulari, atit de necesare acum față de marea specializare necesară in toate științele.

Sozialistische Monatshefte. (April 1913) *Iohan Frederik Ankersmit*, Socialdemocrația flandeză față de alegerile din 1913. Anul acesta, la Paști, s'a ținut in Utrecht al 19-lea congres al partidului socialist din Olanda. Din darea de seamă făcută de secretarul partidului cu această ocazie, rezultă creșterea neintreruptă a numărului membrilor. Cifrele sint următoarele: In 1905, partidul număra 6816 membri, 1906—7471, 1907—8411, 1908—8797, 1909—9504, 1910—9992, 1911—12592 și 1912—15067. Astăzi numărul membrilor atinge suma de 17000. Astfel, pecind prima zece de mie a fost cișligată in 17 ani, a doua va fi cișligată in trei ani. Există actualmente 21 de ziare săptăminale și un ziar zilnic, care, după 13 ani de existență, are acum 24,000 de abonați. Creșterea mare se observă de la 1910 incoace, de cind aripa radicală a eșit din partid, constituind un partid propriu ce n-a crescut de atunci cu nici un membru. Paralel cu această creștere a partidului muncitorilor stă și mișcarea sindicatelor: la 1 Ianuar 1906 existau 19 organizații cu un număr de membri de 18.916. La 1 Oct. sint 31 de organizații cu 56,313 membri. De atunci numărul membrilor s'a urcat la 62,000. Față cu asemenea progrese partidul așteaptă cu multă speranță alegerile pentru parlament, care vor avea loc in Iunie. Congresul a avut loc mai cu samă pentru a fixa linia de luptă in aceste alegeri. La alegerile din 1905, ministerul clerical Kuyper a fost răsturnat și, susținut și de socialiști, luă cirma un cabinet liberal. In 1907 acest cabinet suferi o infringere in cameră și trebui să se retragă. Socialiștii impreună cu majoritatea clericalilor votează in contra liberalilor, deoarece Cabinetul nu-și indeplinise făgăduința de a micșura cheltuelile pentru armată, ci încă le mai mărise. Urmă iarăși un cabinet clerical, subt dr. Heemskerk, care la alegerile din 1909 cișligă o puternică majoritate prin făgăduința unei intinse legislații sociale.

Cei 4 ani de guvernămint insă, au dovedit că nu sint in stare să-și indeplinească făgăduințile, din pricina intereselor opuse din sinul insuși al partidului clerical; afară de aceasta s'a văzut prea clar intențiile reacționare ale acestui partid. La alegerile care vin, cele trei partide liberale, dezbinate pină acum, s'au unit, cerind impreună păstrarea constituției, predominarea școlii laice, vot universal pentru bărbați și drept de vot pentru femei. Programul socialist, conține in afară de accentuarea idealului socialist, votul universal și pentru femei și introducerea zilei de lucru de 10 ore ca o trecere spre ziua de muncă de 8 ceasuri. In congres s'a fixat programul de luptă atit pentru alegeri cit și pentru balotaje, așa ca să se poată obținea cit mai mult din cerințele programului partidului.

The North American Review. (Maiu 1913). „Schimbarea inarmărilor Europei", articol datorit d-lui *Sydney Brooks*, discută chestia dezechilibrului pe care războiul balcanic l-a provocat in balanța Marilor Puteri. Guvernul german a avut dreptate cind, in mod oficial, a declarat că războiul balcanic a schimbat raporturile de putere in restul Europei, și că e de datoria lui să oprească armamentul pentru păstrarea păcei,—numai dacă atita pregătire pentru o pace inarmată n'ar ajunge mai oneroasă decit descărcarea ei intr'un războiu european. Fără indoială că situația Germaniei a eșit foarte zdruncinată din acest războiu.

Germania a făcut toate sforțările ca să regenereze Turcia și să aibă prietenia Romîniei, in vederea conflictului viitor intre Slavoni și Teutoni.

Germania avea in răsărit aceste țări care opreau pe Ruși in cale, și-i impedecau de a se uni cu Slavii din Balcani, iar Austria era cu totul liberă pentru a ajuta Germania.

Acum situația s'a schimbat. Intr'un viitor războiu, Germania va rămine să se lupte singură pe două fronturi, contind puțin pe sprijinul Italiei. Iată de ce: Turcia nu mai există ca putere militară pentru Germania; in Balcani, statele slavice vor pune in coasta Austriei cel puțin 800.000 soldați care vor opri pe Austria să fie folositoare Germaniei; iar Romînia și-a perdut acum cu totul importanța militară intr'un asemenea războiu, ca aliată a Germaniei; ea nu va face decit să-și riște existența. Politica Romîniei viitoare nu poate fi de cit cu popoarele din sudul Dunării, asigurindu-și astfel existența ei proprie și făcind posibilă existența unei confederații autonome intre Austria și Rusia. Cit timp va trăi regele Carol, probabil că politica externă a Romîniei nu se va schimba, dar existența Romîniei in viitor nu poate fi concepută decit printr'o alianță cu popoarele din sudul Dunărei. Șansele nu mai sint cu tripla alianță. Germania a trebuit dar să-și mărească armamentul, dar această creștere apasă foarte greu financiarmente asupra Germaniei, și ea va fi neputincioasă să mai concureze pe mare cu Anglia. In special Anglia avea interes să sfarme Turcia, căci ea e puterea care are cei mai mulți Mahomedani subt sceptrul ei; și de cind Turcia incepuse să dea speranțe de regenerare, in Imperiul Britanic incepuse o puternică mișcare națională a Mahomedanilor. Prin sfărmarea Turciei Anglia și-a redus rivala la neputință, căci consecințele pentru Germania vor fi: slăbirea Austriei ca aliată in caz de războiu, eșirea Romîniei din tripla alianță, neputința Germaniei de a-și spori flota din cauza cheltuelilor cu sporirea armatei pe

uscat. Și primejdia pentru Germania va deveni tot mai mare pentru viitor față de evidenta regenerare a Franței și de vitalitatea de care dă dovadă Rusia, care a putut să revie atît de curînd după sfărmarea ei de Japonezi.

The Contemporary Review. (Maiu, 1913). *J. E. G. de Montmorency* — „**Arta picturii și Shakespeare**" — un sirguitor analist a lui Shakespeare, în chestii de detaliu, caută să determine anume pasagiile unde influența picturii italiene se poate învedera în inspirația marelui dramaturg. El reproduce pasagii din „*The two Gentlemen of Verona*", „*The Merchant of Venice*", „*The Taming of the Shrew*", „*Romeo and Juliet*", „*Love's Labour lost*", „*As you like it*", și din mai multe piese cu caracter istoric. Autorul crede că Shakespeare era familiar cu tecnica picturii și socoate că el a călătorit în Italia după cum au călătorit mii pe timpul lui. Autorul crede că Shakespeare a vizitat Mantua și acolo a fost influențat de pînzele lui *Giulio Romano*, un pictor cu însușiri foarte înrudite cu ale lui Shakespeare, și cu același temperament. Autorul, în urmă, își exprimă îndoiala că, în studiul lui Shakespeare, criticul poate avea siguranță absolută: arta lui înșală pe critici.

Savremenik (Agram, Mai, 1913) publică, între altele, un scurt istoric al dezvoltării societăților de gimnastică din Croația, adică „Sokol" cum se numesc acestea de regulă la Slavi. Arată că întăiul „Sokol" s'a întemeiat în Agram, după model luat dela Cehi, în a. 1874. Odată aproape cu întemeerea societății, Croații au început să clădească și o literatură a sportului gimnasticii, întocmind încă din a. 1778 o revistă cu numele „Sokol" și scriind, pe lîngă aceasta, broșuri despre jocuri și gimnastică. În a. 1899 s'a întemeiat în Agram o altă revistă, „Gimnastika", la care scriau și diferiți oameni de litere iubitori ai acestui sport. Se mai scrisese apoi, paralel, și diferite broșuri. În a. 1903 se crează noua revistă „Hrvatski Sokol" care apare și astăzi subt redacția *doctorului* Bucar. Din jurul acestei reviste se născu, în urmă, societatea comună „Hrvatski Sokolscki Savez", adică „Alianța Societăților de Gimnastică Croate", care are astăzi, în Agram, și o bibliotecă a sa cu cărți despre sporturi și face felurite publicații cu privire la scopul ei.

Grație acestei activități, societățile acestea de gimnastică din Agram au tipărit până acum, în curs de vre-o 4 decenii, aproape 100 broșuri cu privire la sporturi.

Trebue să se observe că, și în Agram, sînt membri ai acestei societăți nu numai cei care își fac din sporturi o meserie pentru trai, ca maeștrii de gimnastică, etc., ci foarte mulți, chiar cei mai mulți, oameni particulari (bărbați și femei), profesori, avocați, medici, etc., care găsesc în gimnastică mijlocul de întărire fizică și morală a lor. De aceia chiar și revistele și scrierile pomenite despre sporturi sînt făcute nu atît de cei care își fac sau și-au făcut o meserie de trai din sporturi, ci mai cu seamă de oameni culți și *doctori literați*, dintre care unii de frunte (ca *doctor* Bosnjakovic, *doctor* Hranilovic, *doctor* Car, *doctor* Bucar, etc.).

Cred că aceste cîteva date ar putea sluji ca orientare sau îndemn și societăților de gimnastică romînești și oamenilor noștri culți.

1913. ANUL VIII — IUNIE. No. 6.

Viața Romînească

Directori: C. STERE și DR. I. CANTACUZINO

SUMAR:

IAȘI

Redacția și Administrația: Str. Cuza-Vodă 52

1913

Viața Romînească apare lunar cu cel puțin [illegible]0 de pagini. — Abonamentul în țară: un an 18 lei; jumătate de an 9 lei. Numărul 2 lei. — Pentru învățători, preoți de sat și studenți: un an 15 lei, jumătate de an 7.50. — Pentru Austro-Ungaria: un an 16 coroane; jumătate de an 7 coroane 50 h.. Numărul 2 coroane.—Pentru Basarabia: un an 8 ruble; jumătate de an 4 ruble. Numărul 1 rublă.—Pentru străinătate: un an 22 lei; jumătate de an 11 lei; Numărul 2 lei 50 b.—Pentru detalii a se vedea pagina următoare.

Viața Romînească

REVISTĂ LUNARĂ

Sub direcția d-lor Prof. Univ. C. STERE și Dr. I. CANTACUZINO

Neamul Șoimăreștilor

XXI.

Cantemir își ținu hoarda la tomnatic pe marginile Lehiei, până ce dădură cele dintâi inghețuri ale ernii. Bîrnovă și Tudor Șoimaru se despărțiră cu mult mai devreme de el: pe cel dintâiu îl chemă Vodă-Tomșa la Iași, ridicîndu-l în boerie, iar răzeșul se trase la cuibul de pe Răut, ca un vultur rănit.

Toate ale vieții lui, tinereța zburdalică pe tărîmurile Apusului, bătăliile și faima ostășiei lui, și furtunoasa lui dragoste, toate fuseseră pulberi la vînt: cu nimica nu rămînea! Deci își plecă întunecos ochii pe umărul bătrînului Mihu și-i zise, intrînd în săraca lui gospodărie:

«Unchieșule Mihu, curînd vom merge la Domnie pentru dreptatea noastră. Până atunci am venit să mă odihnesc de rănile și durerile mele!»

Bătrînul îl sărută pe frunte și nu-l întrebă deocamdată nimic. Il lăsă trei zile, îl lăsă o săptămînă în chilia lui, ca'ntr'un întuneric,—după aceia îl apucă de mînă și-l trase afară, în livada din coasta casei.

«Băete, îi zise, așezîndu-l alăturea de el pe-un scaun de stejar. Eși la lumină și privește soarele cu lucire de toamnă... Eu cunosc oamenii. Tu ai avut, copile, un năcaz de dragoste...»

Șoimaru nu răspunse nimic.

«In adevăr, porni iar bătrînul, tu ai fost un pribeag și neamurile nu le-ai cunoscut. Noi ți-am fost și-ți sîntem poate încă străini. Dar cît ai petrecut tînăr, ai fost ca mînzul cel sălbatic și neștiutor. Acuma, la cele dintâi dureri, trebue să simțești și tu că omul nu poate trăi singuratic pe pămînt.

— Vă am pe voi... rosti cu greutate Șoimaru.

— Tu vorbești din vîrful buzelor, nu din inimă, îi răspunse Mihu zîmbind; dar așa este! Ș'un fir de iarbă își are rădăcina lui. Tu nici nu bănuești cîte legături ai în pămîntul acesta pe care-l calci. Noi avem supt brazdă, în țărna neagră, mai mulți Șoimărești decît cei cari trăesc astăzi. Bunii și străbunii noștri toți sînt dedesupt,—și dacă ai venit la pămîntul tău, să știi că mîna cea fără greș a lui Dumnezeu te-a îndreptat!...»

Căpitanul Tudor ridică ochii și văzu intr'o pinză de lacrimi privirile aspre ale moșneagului.

«Ce braț de criță și ce suflet neintinat ai tu, copilule! Eu te-am înțeles dintr'o privire, cind te-ai arătat intre noi intăia oară. Dar tot atunci am înțeles că încă nu ești al nostru. O furtună te sufla pe alte căi. Dar eu știam c'ai să te intorci!»

Bătrinul Mihu oftă și-i apucă mina dreaptă intre palmele lui.

«Singuratic și mihnit, urmă el, să știi că am trăit eu pe lume! Eu nu m'am însoțit cu nimeni și copii n'am avut. De-aceia Dumnezeu te-a trimes la mine, ca să fii brațul meu! Iți aduci tu aminte din pruncie de codrii noștri, și de apele noastre, și de turmele pe nesfirșite imașuri?...

— Imi aduc aminte... răspunse încet Șoimaru.

— Toate au fost ciștigate cu singe vitejesc de Șoimaru cel bătrin și de cei patru feciori ai lui, acû două sute și mai bine de ani, în Domnia lui Alexandru Vodă cel bun! Noi avem uric dela el, cu pecete domnească, ș'avem întărituri dela Ștefan cel bătrin și dela Vodă-Rareș,—decind stăpineam și peste Tătarii din Bugeac... Tu nu te-ai gindit niciodată la toți cîți au trăit înaintea noastră?... Nu te-ai gindit. Erai un copil, și erai un străin...

— Aș mai vrea să văd mormintul tatei...» răspunse Tudor oftind.

Deodată își simți și el glasul mișcat ca al uncheșului Mihu. Și un timp tăcură amindoi, fără să se privească, cu ochii ațintiți în lumina de toamnă. Se cernea o liniște dulce din cer, printre frunzișurile merilor, și albinele bizîiau moale în prisaca de-aproape. Fluera în gușă o mierlă, într'un nuc cu frunza arsă de brumărel. Și se vedeau departe cimpii in ceață, — și'n altă parte păduri pe coastele cărora parcă alergaseră suflări înflăcărate. Satul, cu casele răzeșilor curate și albe, se revărsa pe coastă în livezi. Intr'un ochiu de verdeață sclipea crucea bisericii: acolo, supt ea, era și țintirimul, cu mormintul părintesc!

In sufletul oșteanului pătrundea pe nesimțite un simțimint necunoscut. Deodată îi apăru în amintire icoana unui bărbat trist, cu fața prelungă,—acela era tatăl lui; și văzu și ochii albaștri și duioși ai mamei care l-a strins la sin și l-a legănat și i-a murmurat cintarea moale a leagănului. Fusese departe și se trezea în pămintul pruncieí; fusese străin ș'acuma deodată privea cu ochi imblinziți la unchеșul Mihu, pe care-l cunoștea.

Și c'un glas care lui Tudor i se părea că-i intră în inimă, bătrinul răzeș din neamul Șoimarului începu a pomeni de bătrini, fiecare unde a sălășluit, și de feciorii bătrinilor, cari lui i-au fost strămoși,—și de toți cei vechi cari dorm supt cruci în țintirim. Și de pămînturi vorbea, cărora el tot «bătrini» le spunea,—și le împărțea și le arăta pe fiecare, intinzind mina în toate părțile zării; și înșira nume de fintini, de prisăci, de vaduri, de hotare, care purtau nume de oameni din neamul lor. Pe urmă tăcu și privi cu luare-aminte spre nepot.

Tudor oftă iar. Soarele de toamnă era prietinos și mingietor.—Și dintr'odată, fără să-și dea seamă cum, simți nevoia să-și descarce sufletul către bătrinul Mihu. Și-i spuse simplu, în puține cuvinte, cum a avut o dragoste care i-a rănit inima, și dragostea aceia intimplarea și Dumnezeu au voit să fie chiar fata Orheianului.

«Dar m'a călcat și m'a umilit, unchеșule...» grăi el cu glas greu.

Bătrinul îl privi și clătină din cap. Il întrebă cind a cunoscut pe fată, și cind s'a intors de către ea. Apoi stătu tăcut vreme multă, cugetind. Iar cind soarele era aproape de zare și toaca începu a bate în turnul bisericii, se sculă și zise lui Tudor:

«Scoală, copilule, să mergem la biserică... Astăzi avem slujbă pentru sufletele morților...»

Tudor se sculă în picioare, își strinse chimirul și-și trase dinainte jungherul argintat. Privi în juru-i, își cobori ochii spre unchеșul pitic de lingă el. Moșnegelul tăcea, cu ochii lui pătrunzători și cu barba-i tușinată: părea că ascultă cintarea gravă a clopotului din turn, care se revărsa tremurind în intinderi.

«Cind eram noi stăpini pe toate pămînturile noastre, grăi el rar,—apoi clopotul acesta nu se auzea dela hotarele moșiei... Haide să mergem!...»

Eșiră în drum și apucară spre biserică. Răzeșii ceilalți avuseseră cuvint dela Mihu, căci se intorseseră mai de vreme dela treburi și acuma eșeau și ei la rugăciune. Lăsară pe Tudor să treacă înainte; tăceau; și cind conteni clopotul, rămaseră sunind pe drum numai ciubotele lor de piele roșie, cu turetcile răsfrînte.

«Ei pe tine te-au așteptat ca pe Domnul Hristos...» îi șopti Mihu, ridicind ochii sclipitori. Și Tudor simți suindu-i-se în creștet un fior de semeție.

XXII.

In toamna aceia, moșul și nepotul au străbătut toate hotarele răzășiei de odinioară. Tudor pe calul lui de oaste, Mihu pe-un măruntel roib prins din ceair, cu Lie după ei, umblau în trap moale pe cărări, printre imașuri și fînațe și pe margini de păduri. Se scuturau frunzele în vintul toamnei, și semincerii cei bătrini de sute de ani oftau aspru și se pregăteau pentru o nouă iarnă. Bătrinul arăta oșteanului în ce locuri sint semnele de hotar și'n ce copaci vechi au fost bătuți odinioară bourii. Brumele scinteiau supt pîcla cimpiilor; și Tudor sta privind în largul cuprins al moșiei părintești și'n trecut...

Peste sufletul lui greu izbit și singerat se așeza o liniște ș'o hotărire. Dragostea lui îi părea o rătăcire,—și hotărirea era să clădească iar casa risipită și să ridice din paragină livada lui Ionașcu. Fără să-și dee seamă, veșnicile tinguiri ale răzeșilor

pentru încălcarea și hrăpirile Orheianului, îi sfredeliseră urechile și inima: durerea tuturor începea să fie și durerea lui.

In cea dintâi zi de ninsoare, în postul Crăciunului, Mihu îi desfășură înainte și uricile îngălbenite, — scrise de mîni de mult putrezite, și înflorite cu pecețile Voevozilor celor mari ai Moldovei. Stătură mult de vorbă și alcătuiră jalba cătră Domnie ;—după aceia, bătrînul, într'o lumină fumurie, răspunse cu întreaga lui durere la o întrebare a oșteanului:

«Vrai, copilule, zicea el c'un glas scăzut,—să-ți istorisesc cum a pierit părintele tău pentru dreptul nostru? Ascultă.—Tu n'ai suferit supt Domnia lui Vodă-Aron căci erai un prunc neștiutor, dar află că atunci cu toții, în toată țara, am petrecut crunt năcaz.

Nu știu ce va fi avut Domnul. Poate haznaua lui era săpată până'n adîncimile Tartorului și nu se mai putea umple; ori poate el era ca lupul cel nemilostiv, care voia să iee șapte piei de pe-o biată oae. Știu că birurile s'au îngreuiat deodată, și vatamanul nostru cînd ne-a scos la cislă, a pus toiagul de-o-parte ș'a spus așa: «Frații mei! eu nu pot jăcui norodul!...»

Atunci era vremea cînd Vodă-Aron a poruncit să se iee de tot omul cîte-un bou; și dacă n'avea un sărac bou, dădea unul chiabur pentru el. Atunci a fost crîșcarea, căci s'au revărsat ca lăcustele asupra țării ilicarii, birarii, dăbilarii și podvodarii. Atunci au eșit în țară oameni răi cari tăiau gospodarului punga dela brîu, care ridicau în căngi și'n furci pe săriman! Vai nouă!...»

Bătrînul oftă greu și privi neguros spre oștean.

«Știi de ce s'a iscat pricină între noi și Orheian? urmă el cu glas înăbușit. Căci tabunul nostru de cai a fost găsit într'o bună dimineață păscînd lîngă curtea Orheianului. Toți haidăii lui s'au ridicat cu ciomegile, au bătut caii și i-au închis în ocoale,—iar boerul a scris carte la ispravnici, la vornic și la Domnie.

S'au iscat mărturii precum că noi de ani de zile împingem vitele noastre la pășune pe hotarul Murgenilor. Au și jurat oameni, — cari pe urmă au pierit, după fapta și jurămîntul lor! Toți erau slugi ale Orheianului, venetici de prin pustietățile de peste Nistru.—Și s'a făcut o dreaptă judecată, fătul meu,—ca să plătim noi răzeșii gloabă ca pentru moarte de om: o jumătate întreagă din moșia noastră! Aceasta a fost dreptatea lui Aron-Vodă, pentru care l-au blăstămat neamurile să nu putrezească și veșnic să-i roadă inima viermii cei neadormiți!

Ionașcu era oștean, cași tine. Iși începuse anii supt Ion Vodă-cel-Cumplit și-i sîngeraseră multe răni la Roșcani! Atunci, în nemila acelei vremi, s'a ridicat el, și-a desprins sabia din cuiu și s'a încins cu ea. Ne-a chemat pe tot neamul la biserică ș'a cuvîntat așafel: «Fraților dragi!— (ia aminte, copilule, s'auzi ce-a spus părintele tău)! fraților dragi! noi am fost totdeauna oșteni de margine și ne-am bătut cu toate neamurile pămîntului.

Noi ogoarele noastre le-am dobîndit cu brațul nostru, și le-am îngrășat cu sînge. Cum vine un om al Domniei, care-i boer de eri,—și ne hrăpește drepturile noastre, nouă care stăm aici dela descălecătoarea Voevozilor celor dedemult!» Așa fel a grăit! Ș'a mai spus: «Fraților! mai bine să ne-acopere țărna mormîntului, decît să ne plecăm!..»

Atuncea au jurat toți în biserică pe sfînta evanghelie, ș'au bătut mătănii înaintea lui Dumnezeu. Și mai întâiu am mers la Vodă ș'am cerut dreptate. Iar Vodă a spus că atunci cînd vine înaintea lui o pricină între un răzeș ș'un boer de mîna întâia, dreptatea nu poate să fie decît de partea boerului! Ai auzit? Așa ne-a răspuns Vodă! Atunci ne-am ridicat în primăvară cu plugurile ș'am tras o brazdă pe unde era hotarul nostru cel vechiu...

Au venit călărași dela Bîrlad. Noi am prins caii, ș'am încins săbiile. Și s'au sculat cu noi multe sate cătră Soroca, pentru jacurile și ticăloșiile dăbilarilor...

Atunci Vodă singur a venit să facă rînduială: Măria-sa Vodă-Aron... Și-a pus coiful cu bold ș'a încălecat pe-un cal cu frîe bătute cu argint, ș'a răpezit asupra noastră dărăbani și călărime. Ne-am tăiat în săbii, ne-am împuns cu sulițele; ne-au răzbit!

A trebuit să ne plecăm la mila lui,—și el ne-a chemat la dreptate domnească.

S'a așezat în scaun în curte la Murgeni ș'a adus înainte-i pe oamenii noștri cei mai bătrîni.

A zis scurt: Să le tae capetele!—Și oștenii, cu săbiile, le-au rătezat capetele.

După aceia Orheianu a strigat:

«Doamne, fă-mi și mie dreptate!

— Ce dreptate, jupîne Stroe?

— Dreptate pentru năcazurile mele, pentru risipa averii, pentru încălcări, pentru toate valurile cari le-am suferit cu acești nemernici răzeși!

— Drept este, răspunse Domnul. Mai întâiu se cuvine să ți se întoarcă hotarul pe care ți l-am dat noi...

— Măria-ta! acela-i pămîntul nostru drept! a strigat atunci cu îndrăzneală și îndîrjire Ionașcu.

— Așa? grăi Vodă cu bunătate. Cine ești tu? Apropie-te!

— Acesta-i căpetenia, Măria-ta! a strigat Orheianu. Și tatăl tău s'a apropiat.

— Bine, zise Vodă cu liniște. Cum te chiamă? Ionașcu? Foarte bine! Află, Ionașcule, că pentru năcazurile lui, pentru risipa averii, pentru încălcări și pentru toate valurile care a avut a le suferi din pricina voastră, i se cuvine lui jupîn Stroe, pe lîngă ce i-am dat noi odată, încă o jumătate din ce v'a rămas vouă!

— Mărite Doamne! a strigat atunci cu tărie Ionașcu; pentru această dreptate, Dumnezeu din cer iți va plăti!...»

Stroe s'a răpezit spre el:

«Mișele! i-a răcnit; cum cutezi a vorbi cu Domnul tău?

— Foarte adevărat, a zis Domnul; pentru cutezarea lui, bate-l cu buzduganul...»

Ș'atuncea i-a repezit Aron lui Stroe buzduganul persienesc, în chip de diavol cu coarne ascuțite. Orheianu din zbor l-a prins de coadă, ș'a împuns cu el în piept pe tatăl tău; apoi l-a trăsnit în frunte de trei ori de l-a singerat, și iar l-a împuns cu coarnele ascuțite în luminile ochilor, — și iar l-a bătut cu măciuca în moalele capului!

Așa a căzut părintele tău, copilule, pentru dreptate...»

Bătrinul Mihu suspină amar și tăcu.

Tudor Șoimaru, care zăcea intr'un fel de neclintire, zvicni dintr'odată din locul lui cu privirile înfrigurate și galben la obraz. Prinse de braț pe moșneag, il strînse, și grăi c'o tulburare pe care nu și-o mai putea stăpîni.

«Uncheșule Mihu, iartă-mă!...»

Bătrînul îi mîngîia fruntea muiată de sudoare; nu-i răspunse, căci era de prisos. Copilul fusese deplin întors cu fața cătră adevăr: aceasta o simțea răzeșul.

Iar oșteanul, deși ar fi voit să-și mai reverse în cuvinte simțirea aprigă, care-i bântuia sufletul cu aripi zimțuite, sta fără putere de vorbă. Sta încremenit, i se ațintiră ochii, și'n umbra chiliei strîmte, i se arătă eșind ca dintr'un mormînt răzeșul care-i era tată, singerat la frunte și cu ochii închiși. Era o umbră: plutea nedeslușită, cu mînile încrucișate pe piept ca un Hristos.—Șoimaru gemu ca de suferință la vedenia aceasta, își scutură capul, își trecu mîna pe frunte și pe ochi,—și și-o trase în jos muiată de lacrimi, ca de un sînge al mortului...

XXIII.

Șoimaru se înfățișă cu bătrînul Mihu la Domnie cu trei săptămîni înainte de sărbătorile de iarnă și de anul nou 1613. Acolo ridicară plîngerea și înmînară lui Tomșa jaloba răzășimii. Apoi, după ce din bunătatea Domnului se hotărî soroc apropiat, uncheșul și feciorul se întoarseră la Șoimărești cu mare nădejde, pentru a întruchipa credințele și mărturiile de trebuință.—Cu bătrînii și cu preotul Ștefan, ținură în biserică sfat, făcură cislă și strînseră banii pentru cheltueli.

Cu trei zile înainte de praznicul celor trei mari ierarhi, sfîrșit de Ianuarie a anului următor,—Mihu, preotul și Tudor vîrîră zloții tătărăști în chimiruri, își făcură cruce, se suiră în sănii și porniră spre scaun, din mijlocul tuturor neamurilor adunate în preajma bisericii.

«Să vă întoarceți sănătoși și cu veste bună!» le strigau cei mai bătrîni.

Era o vreme lină nu prea aspră, ș'un omăt de iarnă fără viscole. Cerul era senin și codrii plini de promoroacă. Slujitorii așezară bine sănețele încărcate și dădură drumul celor trei săniuți ușoare, cu cai iuți, pe calea lucie. Invălit în cojocu-i de oae, Tudor își făcea socoteală dacă și-a luat toate îndreptările în tașca de piele, și cugeta ce vorbe alese să rostească în fața măritului divan: căci pricina era mare și cuprindea averea tuturor Șoimăreștilor de față și celor ce aveau să vie: erau mulți și astăzi și aveau să fie cu mult mai mulți în viitor: era vorba de o încălcare de șase mii de fălci.—Clopotele de aramă ale cailor sunau cu putere, pe o întindere nemărginită și albă, care părea pustie ca o țară din visuri.

După sfaturi la conace, îndoeli și nădejdi întru dreptate, oamenii Șoimăreștilor ajunseră la Iași chiar în ziua de sărbătoare și se înfățișară în ceasul al treilea al dimineții, la Curte.

Tudor găsi numaidecît pe Bîrnovă care era în mare cinste la Tomșa, și, după ce se îmbrățișară, îi aminti în scurt pentru ce a venit.

«Ați căzut bine... zise Bîrnovă celor trei răzeși, căci Vodă azi e 'n toane bune! Acuma ascultă slujba la biserica sfîntului Neculai!»

Și poftindu-i în cămara lui din curte, le puse dinainte o gustare ușoară, ca de dimineață, și începu a povesti lui Tudor ce intîmplări au mai avut loc în scaunul Iașului și ce schimbări s'au mai făcut.

«Uită-te pe ferestruică, îl îndemnă el, ai să vezi oșteni proaspeți...»

Intr'adevăr, în ograda împresurată de ziduri a palatului sur, pe supt bolți, umblau oșteni noi, cu strae strîmte, cu ceaprazuri, cu căciulițe mici cu pene.

«De-aceia mă vezi și pe mine aici... urmă Simeon. Aceștia sînt seimeni ungureni și Vodă mi-a încredințat mie toată rînduiala lor. Le-a dat și lor odăi lîngă spătărie, și, precum vezi, strae foarte mîndre...»

Popa Ștefan și Mihu ascultau cu luare-aminte.

«Vra să zică, întrebă răzeșul cel bătrîn, Vodă Tomșa se gătește de Domnie lungă!

— Dă! răspunse cu obișnuita-i filozofie înțeleptul Bîrnovă; parcă cine poate ști intîmplările ceasului ce vine? Domnia lui Vodă-Ștefan e 'n mîna lui Ahmet sultanul.

— Va da Dumnezeu și va sta... cuvîntă preotul; căci după cît se zvonește în țară, e un om cu priință pentru norod...

— Da, așa este... întîmpină Simeon, însă e crunt, părinte; și dintr'un cuvînt varsă sînge... De multe ori și la ospețe răpune capete boerești. Asta nu-i bine.

— Așa-i voia lui Dumnezeu... îngînă preotul clătinîndu-și barba mare, albă.

— Așa s'aude c'a fost și Lăpușneanul... rosti Mihu bătrînul îndesat. Așa a fost și Ion-Vodă. S'au pus cu paloșul asupra boerimii!...»

In curind s'auzi afară zvoana alaiului domnesc. Răzeșii eșiră cu Birnovă, și grăbiră întru intimpinare.

Pe poarta deschisă intră Vodă, între boeri, falnic. Blana-i scumpă se revărsa pe crupa calului; gugiumanul de sobol cu trei pene de struț scinteia în soarele de iarnă. Cu mina inmănușată galben ținea friu de mătasă albastră, cu lanț și zabale de argint. —Seimenii și darabanii, inșirați înaintea bolților, stăteau drepți ca niște stane de piatră. Domnul îi privi cu mulțămire. Apoi, între boeri, zări pe Birnovă și înțelese că are a-i spune ceva.

«Ce este, jupîn Simioane? îl intrebă vesel.

— Măria-ta, zise boerul; a venit căpitanul Tudor cu doi răzeși din neamul lui și se pleacă la mila și indurarea Măriei tale, rugindu-se de ascultare...

— Unde-s? strigă Tomșa, și răpezindu-și ochiul cel scinteetor în laturi, zări pe Șoimaru. Acolo ești, căpitane Tudor? grăi el. Apropiați-vă!...»

Răzeșii se apropiară.

«Acesta-i uncheșul meu Mihu, Măria-ta; ș'acesta-i părintele Ștefan...» grăi Tudor. Și pe rind, alăturindu-se de scară, sărutară mina Domnului. «Măria-ta, urmă cu îndrăzneală oșteanul, ne-am infățișat, căci Măria-ta ai hotărît pe azi sorocul!

— Bine. Noi n'am uitat, căpitane Tudore, vrednicia ta, și am credință că la nevoe vei ști să-ți pui pieptul iar...

— Cu toate neamurile mele, Măria-ta!... rosti cu insuflețire Șoimaru.

— Noi am mai ridicat steaguri pentru domnii noștri, întări, cu glasu-i aspru, Mihu.

— Mazilii și neamurile la Domnia mea sînt în cinste... le zise Tomșa zimbind. Te poftesc, căpitane Tudore, la masa mea, cu soții. Și să poftească și toți cinstiții boeri cari i-am însemnat în izvod...»

Boerii din juru-i descălecară. Doi paici ținură de friu calul Domnului, și armașul Nicoriță se înfățișă la scară.

«Pricina voastră merge bine...» îi șopti lui Tudor la ureche Simeon Birnovă.

Și trecînd pe supt gang intrară în odăile palatului. Tomșa avea Doamnă și era om cu gusturi. Toată toamna intraseră la el cu lucruri scumpe și alese, neguțători raguzani, Greci din Levant, Nemți dela Liov și Cracovia, Sași din Bistrița și Sibiiu. —Ș'acuma răzeșii treceau prin odăi frumos împodobite cu divanuri, măsuțe încrustate, covoare persienești și oglinzi de Veneția.

Sufrageria cea mare n'avea podoabe. Avea numai icoane la răsărit. O masă lungă de stejar acoperită c'o față albă de pînze încheiate cu horbote se ridica în mijloc, și'n juru-i erau rînduite scaune cu spătare. In capătul de apus sta jilțul Domnului, mai larg, mai bogat și dăltuit cu înflorituri.

Cind se umplu încăperea, intră și părintele mitropolit, cu Vodă. Tomșa se încredință dintr'o privire dacă răzeșii lui sînt de față, apoi porunci să se aducă la masă. Boerii, dela logofăt, vornic și hatman, fiecare după rang, se așezară în dreapta și'n stinga Domnitorului,—iar mitropolitul, ridicîndu-se, se închină la icoane și blagoslovi pinea albă și cele dintăi gustări reci de pe masă.—După rînduială, spătarul, care era Irimia Suceveanu, se așeză lingă Vodă, cu sabia domnească atîrnată de git; și armașul Nicoriță, la o poruncă, ceru mîncările calde,—și medelnicerul se și înfățișă cu tigăile acoperite cu capace...

Era în cișlegi, deci era vreme de petrecere. Și pentrucă Domnul avea gust să se veselească în ziua aceia, un taraf de lăutari începu a cînta cu alăute, cobze și naiuri. Cînd stătură ei, înălțară glas psalții dela sfîntul Nicolae cel domnesc.

Bătrînul Mihu nu spunea nici-un cuvînt. Privea numai această masă bogată pe care el în viața lui încă n'o văzuse, era peste seamă de uimit, însă se stăpînea și stătea țeapăn și semeț la locul lui.

Vodă ridică pocalul și armașul turnă vin. Cînd stăpînitorul duse băutura la gură,—trăsni năprasnic o pușcă în ograda curții, de se cutremurară zidurile. Seimenii și darabanii hăulіră și urară supt ferestre. Boerii se ridicară și rostiră cu umilință: «Să-ți fie de bine, Măria-ta!...»—Apoi începură a bea vin cu toții.

«De-aceia-i puțină dreptate în lume... se gîndea răzeșul cel bătrîn; că cei mari o mănîncă cu mîncările ș'o beau cu vinurile... Și prostimea rabdă și însetează...»

Mesele lui Tomșa nu erau lungi. Domnul nou nu era nici mare mîncău, nici bețiv. Se mulțămea c'o plachie de păsat și c'o bucată de berbece fript, și bea vin o singură cupă. Se sculară după un ceas de vreme, se închinară, și Vodă se trase în odaia lui la puțintică hodină.

«Ei, ce zici, uncheșule Mihu? întrebă Tudor. Te bucuri c'ai ospătat la o masă domnească?

— Nu prea, băete, căci am rămas flămînd.. răspunse răzeșul. Acuma aștept pe Vodă la divan: poate dreptatea lui m'a sătura..

— Vodă-i om ager... le zise Birnovă. Dreptate vă va da, și pentrucă o aveți, și pentrucă Orheianu e fugar, și pentrucă vrea să aibă la apa Răutului un steag de călăreți credincioși.

— Ai lui vom fi, amin! rosti bătrînul; numai să ne aline amărăciunea!

— Va fi lesne, căci eu văd că-i de partea noastră! zise bucuros căpitanul Tudor.

— Nu așa! grăi bătrînul! Nu dreptate cu părtășie. Eu vreau să ne judece divanul și Domnul după urice, după mărturii, după toată rînduiala, cu toată credința, căci dreptatea-i numai una pe pămînt, cum în cer e numai un singur Dumnezeu...»

In adevăr, cînd Domnul, după hodină, intră în spătărie și ceru boerilor să iee parte la judecata pricinei, zise privind spre marele logofăt Ion Stircea care ședea din a dreapta lui:

«Nu-i așa, cinstite jupîne, că cel ce nu se înfățișează la ju-

decata Domnului său, arată el singur prin aceasta că este vinovat?...

— E foarte adevărat! şopti repede, în dosul Domnului, armaşul Nicoriţă.

— Deci, zise Tomşa, pentruce nu s'a înfăţişat la acest judeţ dumnealui jupîn Stroe Orheianu?

— El e hiclean cătră Vodă şi hain cătră Moşie... grăi bătrînul Stircea, fără să privească la ochiul cel rău al Domnitorului.

— Va fi judecat şi osîndit!» strigă Tomşa.

Boerii dădeau din cap în scaunele lor. Nu era de faţă nici-un neam al Orheianului: toţi fugiseră, ori fuseseră tăiaţi din porunca noului Domn. Pe ei judecata intereselor altora nu-i durea. Aşteptau îndreptările răzeşilor, în linişte, şi ştiau că vor trebui să spue şi ei ce va zice Vodă.

Mihu şi Tudor eşiră înainte şi lămuriră iar,—cum, dela domnia lui Vodă Aron, pămîntul lor pe nedrept a fost răşluit de boerul Stroe Orheianu. Domnul asculta cu barba răzimată în palmă, —şi cînd tăcu Şoimaru, rămaseră scîrţîind în condici numai penele de gîscă ale diacilor.

Vornicul de ţara de jos, Iosif Murgoceanu, ridică dintre umeri capu-i de leu cărunt. Era un boer bătrîn care fusese voinic şi tare în zilele lui.

«Doamne! zise el; boeri dumneavoastră!... pricina aceasta mie nu-mi este necunoscută, căci răzeşii de pe Răut au mai pornit judecată ş'au mai venit cu jalobe, dar totdeauna au fost alungaţi... Este adevăr ce spun ei.»

Mihu aţinti uimit şi mişcat asupra boerului ochii lui străpungători.

«Atuncea să le facem dreptate», grăi Vodă privind pe rînd pe boeri.

Dar răzeşul cel bătrîn înţelegea să-şi dovedească altfel dreptatea lui cea tare. Făcu un pas înainte şi, desprinzînd dela şoldul lui Tudor taşca de piele galbenă, o aşeză încet pe masa divanului. O desfăcu şi scoase cu luare-aminte şi c'un fel de evlavie uric după uric şi hîrtie îngălbenită după hîrtie îngălbenită.

«Mărite doamne, strigă el cu îndrăzneală, şi cinstiţilor boeri! Vă rog în genunchi să deschideţi şi să cercetaţi aceste îndreptări ale noastre. Aici este uricul nostru cel mai vechiu, dincoace sînt întăriturile altor Domni. Vrednicul logofăt de slovenie să le cetească şi să le mai tălmăcească odată! Întindeţi mînile şi pipăiţi peceţile şi le vedeţi neştirbite, şi vedeţi şi mărturiile scrise şi întărite de vlădica dela mănăstirea Comana,—ale unor oameni vechi, dintre cari unii au răposat, iar alţii nu se mai pot purta. Din ele se vede că la cea dintăi pricină, cînd s'a pus grozav hatalm asupra noastră, pentru herghelia prinsă,—au venit mărturii mincinoase ş'a ridicat neadevăruri boerul împotrivă-ne! Iar pentru a doua răşluire, poate-şi aminteşte şi cinstitul boer care s'a milostivit să ne iee apărarea!...

— Atuncea răzăşii s'au sculat cu armele! zise cineva.

— Cel ce s'a ridicat a fost părintele meu Ionaşcu, grăi deodată, înălţîndu-şi capul, Tudor. Pentru dreptate s'a ridicat; şi boerul Stroe l-a bătut cu buzduganul şi l-a vîrît în pămînt!

— Şi oare noi nu sintem neamuri? se amestecă Mihu. Şi moartea lui Ionaşcu n'a răscumpărat neascultarea noastră? Şi dreptul nostru nu rămîne tot curat?

— Bine, grăi Tomşa, cu bunătate, să cercetăm toate hîrtiile răzeşilor.

— Doamne! zise iar Murgoceanu. Tot ceiace spun răzeşii e curat adevăr. Boerul Stroe le-a luat cu sila moşia!...

— În faţa lui Dumnezeu cel mare! zise şi popa Ştefan cu pătrundere, înălţînd ochii la icoane; încredinţez, Măria-ta, că mărturiile scrise şi legate sînt făcute după ştiinţă şi după adevăr!...»

Cărturarii cercetară pergamentele, Vodă îşi întinse capul spre ele şi se grăbiră şi boerii să-şi strîngă buluc pletele în jurul lui Tomşa. Apoi se făcu sfat cu glas încet şi un diac, cu nas mai lung şi mai subţire decît al lui Nicoriţă, şi slab de părea că-i piele întinsă pe oase,—scrise cu slove mari şi cu cerdacuri hotărîrea de dreptate a răzeşilor din neamul lui Şoimaru. Această hotărîre fu înşirată pe hîrtie scorţoasă şi iscălită de Vodă chiar pe loc. În ea scria toată pricina şi se arăta lămurit că se întoarce răzăşimii tot pămîntul, până dincolo de Murgeni, cu tot cu curtea boerului, care, deşi a fost clădită cu cheltuiala lui, pe vremea lui Vodă Aron, tot răzeşilor se cuvine.

Mihu asculta cu luare-aminte şi era mulţămit mai ales de lungimea hotărîrii şi de pomenirea hotarelor, după uricul cel dela Alexandru Vodă bătrînul. Pipăi şnurul şi pecetea verde, şi cel dintăiu îngenunchiè şi sărută mîna lui Ştefan Vodă Tomşa.

XXIV.

Cînd se întoarseră cei trei răzeşi între neamuri, la Şoimăreşti, bătură din săneţe în semn de bucurie, şi popa Ştefan dădu poruncă dascalului să se sue în turnul bisericii şi să tragă clopotele. Oamenii se adunară în grabă şi aflară pe părinte în odăjdii, slujind. Primiră vestea cea bună cu sufletele înfiorate de bucurie,—ş'apoi îngenunchiară, cînd preotul îşi înălţă braţele şi murmură, cu fruntea plecată, o umilită rugă.

«Oameni buni! Dumnezeu ne-a izbăvit!» grăi el după aceia oftînd.

Şi toată răzăşimea, nebună de bucurie, cuprinse în braţe şi'ntre inimi pe Mihu şi pe Tudor şi-i purtă la casa cea mai încăpătoare, ca să prăznuiască cu toţii, cu vin şi bucate, asemenea izbîndă.

Niciodată Tudor n'a aşteptat cu atîta nerăbdare o altă primăvară a vieţii lui. Dar veni austrul cel răsunător şi topi zăpezile; şi după ce sosiră cocoarele, căzu un călăreţ vestitor dela Domnie înştiinţînd satul că Vodă a rînduit pe starostele de

Bîrlad să cunoască hotarele de demult după urice și să așeze iar bourii sfărîmați.

A venit starostele cu călărime, a împlinit porunca Domniei și s'a întors încărcat de daruri, ca o albină de miere. Iar răzeșii au dat drumul vitelor în locurile cele vechi, au tăiat lemne de case din pădure, ș'au brăzdat locurile cele bune de lîngă ape, din care dobîndise avere și osînză jupîn Stroe Orheianu.

«Doamne, copilule! grăi într'un rînd moșneagul, călărind alăturea de Tudor, pe-un drum lăturalnic al moșiei. Acuma poate să mă sloboadă Cel de sus: căci am ajuns ziua întru care am nădăjduit!»

Șoimaru privea gînditor întinderile, înghițea mireazma jilavă a pămîntului,—și părea dus pe gînduri.

«Nepoate! zise Mihu; eu te-ași întreba un lucru, dar să nu te superi...

— Intreabă-mă, unchețule... răspunse încet oșteanul.

— Copilule, întoarce-ți ochii spre mine și spune mi tu dacă n'ai nici-o părere de rău în inima ta.

— Părere de rău? Pentru ce?

— Pentru dragostele tale. Cine știe! poate odrasla Orheianului a fost prea frumoasă, ca s'o poți uita...

— Intr'adevăr era frumoasă... vorbi zîmbind Tudor.

— Și poate dragostea ta învie ca floarea după ger. Poate-i mai tare decît tot ce-ai putut găsi între noi. Căci patimile tinereții lasă urme tari, ca de foc...»

Tudor își opri calul și privi țintă la bătrîn.

«Unchețule Mihu, grăi el, de ce-mi vorbești așa? N'ai avut credință în mine.

— Ba da.

— Unchețule Mihu, dacă inima nu m'ar asculta acuma pe mine, cum am ascultat-o altădată eu pe ea,—mi-ași smulge-o din piept ș'ași zvîrli-o la cîni!

— Cuvîntul tău e tare... zise Mihu zîmbind. Insă văd că trece vremea și tu n'ai ochi pentru alte sprîncene și pentru alte buze rumene, de cari s'or mai fi găsind pe lume, și de cari se mai află poate și'n jurul tău...

— Asta-i mai greu, unchețule... Altă femee nu-mi va mai fi dragă...

— Hm! atunci, copilule, încă nu te-ai tămăduit deplin...

— Ba da, strigă c'un fel de mînie oșteanul. Inima e-a mea; o simt ș'o cunosc. Ce-a fost a trecut!»

Bătrînul plecă fruntea, și suspină, cum îi era obiceiul la gînduri de amărăciune.

Tudor strecură o privire neliniștită spre el.—Va fi avînd oare dreptate bătrînul? Incă n'a prins destulă rădăcină între ai lui? îl cearcă încă dorurile lui de pribegie? îl împunge încă în inimă amintirea dragostei? Se temea parcă el singur să-și dea seamă ce vînt începe să adie peste el. Simțea numai, după ce se deschisese asupra lumii lumina primăverii, că-l cuprinde o

neliniște nedeslușită.—Cu toate acestea parcă-și da destul de bine seama că o întîlnire nouă cu Magda n'o dorea decît ca s'o ardă cu ochi de mînie. Incepea s'o amestece în inima lui pe fată cu tatăl ei, care era mare și umflat numai de păcate și de venin!

Și'n cugetul lui, amintindu-și de cuvîntul de îndoială al bătrînului,—deodată se ivi o înțelegere. De asta-i bănuise Mihu că nu mai are ochi pentru altă femee: pentrucă adesea, pe la pîrleazul din fundul livezii, decînd înmuguriseră merii, intra o fată măruntă cu pelița smadă și cu ochii negri. Avea sprîncene codate. Gura-i era cam mare, dar plină și rumănă, înflorită totdeauna de dinții mărunți și albi, ca de-o veselie. «Asta-i o strănepoată... zisese Mihu. E copila lui Savin...»

Șoimaru se întoarse în șea către unchet și-l întrebă deodată:

«Cum o chiamă?

— Ce este? răsări bătrînul. De cine vorbești?

— Intreb de fetița lui Savin, care trece din cînd în cînd pe la noi...

— Așa? grăi bătrînul și începu a rîde pe supt mustață. Vorbești de Anița... Nici nu înțelegeam ce vrai să spui.

— Anița o chiamă?

— Da. Pe asta erau s'o fure odată Tătarii, cînd era de cinci ori șase ani, și cînd s'au abătut ei prin părțile noastre la pradă... dar s'au răzgîndit, pentrucă era urîtă ș'avea o gură cam mare...

— După cît am văzut eu, zise Șoimaru, n'au avut cuvînt: ar fi trebuit s'o fure...

— Aș! nu! răspunse bătrînul. E-o urîtă!...»

Atunci băgă de seamă Tudor zîmbetul viclean al moșneagului și tăcu.

«Hm! se gîndea el totuși; de ce-o fi trecînd așa de des fetița lui Savin prin livada noastră?...»

A schimbat în două rînduri cu ea cîte două vorbe. Odată se ducea să caute niște boboci rătăciți... Acuma se'ntoarse Mihu și-l întrebă:

«Ai vorbit vreodată cu dînsa?

— Da, răspunse Șoimaru aproape fără să-și dee seama ce spune. A doua oară zicea că se duce să 'ntrebe de-o sită deasă la nînașa...

— Cum?

— Imi spunea unde se duce, răspunse Șoimaru cu nepăsare.

— Ce au și fetele acestea cu sitele dese și cu drumurile la nînașa!...» îngînă moșneagul.

Cînd se întoarseră în sat, se opriră la casa bătrînească și risipită a lui Ionașcu, unde cărăuși adunau lemn nou. Descălecară și stătură o vreme de vorbă cu meșterii care-și pregăteau bărzile, sfredelele și cuele de lemn. Un fîntînar cu picioarele goale și 'ncins peste cămașa udă cu frînghie de tei, curăța fîntîna părăsită...

«Eu socot că la toamnă ai să te poți așeza în casa părintească...» îi spuse Mihu.

Pe urmă intrară în livadă, unde bătrînul încă din mustul omătului hultuise cu mlăzi bune pădureții de măr și de păr risipiți în toate părțile. Amîndoi cercetară mugurii, care porniseră,—și, stînd cap lîngă cap, se bucurau de creșterea vieții într'un sîmbure de verdeață și de roada viitoare a unui pom uriaș, închisă numai într'un mugurаș.

De ce ridicarea casei părintești ș'a livezii părăginite îl înduioșau astfel ca pe un copil? Și de ce unchеșul Mihu îi vorbea într'una de ele și-l aducea necontenit acolo, ca la un izvor de viață vie? Vicleșugul moșneagului deodată i se lămuri cu desăvîrșire, — dar vedea în el atîta adevărată dragoste, încît parcă-l cuprindea o milă nespusă!

«Îți place cum se ridică toate, copilule?» întrebă încet moșul.

Tudor răspunse dînd din cap. N'avu cînd vorbi: căci în fundul paraginei, între plete de cătină, deodată zări pe Anița, cea care era să fie furată de Tătari. Sta neclintită și-l privea cu luare-aminte.

(Urmează) **Mihail Sadoveanu**

Spre Domnul...

Înalț spre Tine ca o rugăciune
Suspinul meu păgîn și plin de ură,
Pornit din pătimașa mea natură
Într'un ecou de suferinți străbune...

Ne bîntuie vrășmașii cu furtune
Și-ogorul părintesc mereu ni-l fură;
De plînsul nostru nimeni nu se'ndură,
Iar printre noi nu'i nimeni să-l răsbune!

Mi'i neamul, Doamne, pleavă și ruină,
Căci brațul lui de fier e azi rugină
Și-a veacurilor lui mîndrie 'i moartă...

Sunt ale mele aceste generații,
Dar ca să stingi nevolnica lor soartă,
Mai bine, Doamne, fulgeră-mi toți frații!

Mihai Codreanu.

Iași 10 din Mai 1913.

Construcţia oraşelor

(Städtebau)

Ca disciplină ştiinţifică, „Construcţia oraşelor" e de dată cu totul recentă, cu toate că oraşele din toate timpurile şi din toate locurile presupun în viaţa lor evolutivă anumite norme atît în construcţia lor, cît şi în satisfacerea cerinţilor generale de tot felul, ce-şi au loc într'o societate omenească. Faţă însă de extraordinara dezvoltare orăşenească, mai ales din Germania şi din Statele-Unite, dezvoltare cum n'a mai fost vr'odată înregistrată în istoria omenirii,—n'a mai fost omul în stare în aceiaşi măsură să satisfacă nevoile create într'o societate cu tempo aşa de accelerat. Pentru a căpăta o vedere clară asupra situaţiei în scop de a putea fi stăpînită şi condusă de mintea omenească, s'a născut acestă nouă ştiinţă, în alcătuirea căreia se întîlnesc atîtea alte variate ştiinţi, după cum e şi necesar faţă de un organism aşa de complex cum e un oraş modern cu milioane de locuitori.

Această ştiinţă şi preceptele ei, — prin natura lucrurilor, — apare ca o reacţiune încontra soluţiilor pripite ce s'au dat problemelor municipale în generalitatea lor, în care soluţii pe de o parte se vădeşte un simplism înspăimîntător, ce în istoricul acestei ştiinţi poate fi denumit de *vandalism în construcţia oraşelor*, la care altă dată contribuiau genii ca Michel Angelo,—iar pe de altă parte acele soluţii pripite date problemelor au avut în viaţa economică şi socială a marilor oraşe consecinţi extrem de funeste, după cum vom vedea din cuprinsul acestui articol. Acest vandalism, ca efect, se'nţelege că stă alături cu manifestaţii simpliste analoage ale spiritului omenesc (ca presupunînd aceleaşi cauze): materialismul filozofic, inferioritate artistică în toate domeniile, etc. Şi nici nu se putea altfel.

Numai după ce s'au văzut efectele dezastroase,—aşa-i soarta omenească,—s'a început reacţiunea, care presupune un criticism luminat, cu comprehenziune largă a lucrurilor, ce trebuesc privite ca o continuare a trecutului şi măsurate cu măsură omenească. De aici noua ştiinţă a construcţiilor de oraş.

În toată istoria omenirii nu se pomeneşte decît de oraşe mari izolate şi care nu treceau de un milion de suflete, cu evoluţie lentă şi cerinţi reduse. Azi însă, Germania, depildă, numai în 50 de ani a devenit ţară industrială de primul ordin, ţară a universităţilor şi a marilor oraşe. [1])

În 1855, Germania era egală cu Franţa în populaţie şi astăzi cu cele 65 milioane Germania ocupă loc imediat după Rusia şi Statele-Unite, iar Franţa nu mai ocupă locul al doilea ca în 1855, ci al şaptelea. Franţa, prin proporţia locuitorilor dela sate faţă de cei dela oraşe, prin bogăţia şi înnalta treaptă culturală, în fine şi prin menţinerea cifrei populaţiei,--a ajuns *o ţară în echilibru.* Germania, dimpotrivă, în 1895 număra 35 de milioane de proletari (67%); capitala ei, sub formaţia *Marele-Berlin*, numără 3½ milioane; iar sporul ei de populaţie e aproape de un milion de suflete pe an. În aceste condiţii, trebuesc construite anual case în valoare de peste un miliard de mărci. Cred că aceste cifre dovedesc cu prisosinţă importanţa ce o capătă aici întinderea oraşelor ca construcţie (Stadterweiterung).

La început, această mărire a oraşelor a fost lăsată pe sama inginerilor, care, se'nţelege, erau cu totul nepreveniţi de complexitatea lucrurilor cu care aveau de-a face, aşa că opera lor e rezultatul „metodei planşetei" sau „a riglei şi a compasului" cu estetica corespunzătoare, de o simetrie simplistă şi artificială, ce există numai pe desenurile proectelor şi nici decum şi în spaţiu; s'au avut în vedere numai necesităţile mai urgente ale circulaţiei.

Pentru a da o idee de natura şi complexitatea problemelor de „Städtebau", ar trebui să ating diferitele laturi, din care se pot privi chestiile municipale, de higienă, tecnică, circulaţie, estetică şi arhitectură, meteorologie, economie politică şi sociologie. Se cuvine însă, spre onoarea acestui loc de publicaţie, să nu mă ocup aici decît de chestiunile de un interes mai general.

Pentru necesităţi ulterioare trebue prealabil să fixez doi termeni: noţiunea de *bloc* şi noţiunea de *parcelă*. Străzile, prin reţeaua lor, separă porţiuni de teren cu menirea de a fi clădite. Aceste suprafeţe, limitate de jur împrejur de străzi şi de pieţe, avînd formele cele mai variate, să le numim *blocuri*. La rîndul lor, blocurile vor trebui împărţite în *parcele*, pe care se vor construi case, amenaja curţi şi grădini.

Dificultatea cea mai mare în proectarea oraşelor stă în stabilirea lăţimii străzii şi fixarea adîncimii blocurilor. Căci, după o regulă aproape generală, din lăţimea străzii se deduce înălţimea clădirilor şi anume, obişnuit, înălţimea caselor e egală cu lăţimea străzilor.

Cu această normă se au în vedere condiţii higienice de aer şi lumină. Ceia ce îngreuiază însă covîrşitor problema oraşelor

---

1) Se dă acest nume oraşelor cu mai mult de 100.000 locuitori.

mari sînt relațiile reciproce dintre lățimea străzilor și adîncimea blocurilor.

Ca principiu călăuzitor, nu însă și absolut, în fixarea blocurilor avem deosebirea în cartire de locuit, cartier de fabrici, cartier de afaceri ș. a. m. d. Dacă vîntul dominant e dela Vest spre Est, cum e cazul Berlinului, fabricile se vor așeza la răsărit, ca vînturile să n'aducă fumul fabricilor în oraș; iar la apus se vor întinde carterele alese. Centrul orașelor e centru de afaceri, „city". In apropiată vecinătate trebue să locuească și cei ce-și găsesc ocupația în „city", în genere o clasă socială săracă, cu ocupații lesnicioase și foarte variate. Ceia ce e foarte important: trebue să se ție samă de clasele sociale pentru care se clădesc casele. Aceste considerații duc la o construcție gradată, eșalonată, ce trebue să fie reglementată în vederea densității populației. Punctele de deosebire dintre orașele moderne și cele vechi le-am putea grupa astfel: Caracterul orașelor moderne e centrifugal, pecînd al celor vechi era centripetal: centrul lor de gravitate formîndu-l castelele de reședință. In orașele nouă se separă locurile de locuit de cele de lucru. In fine, clasele sociale au altă fizionomie decît în vechime; în special apariția proletariatului caracterizează epoca noastră. Și casele vor trebui dar construite după diferitele clase sociale. In Germania însă, în orașele mari s'au construit numai clădiri enorme, [1]) ce au atras după sine o îngrămădire îngrijitoare de suflete în aceiași casă. Au luat astfel naștere acele „căzărmi de închiriat" (Mietskaserne), împotriva cărora se duce toată lupta.

Orașele mari germane arată toate străzi mari, largi, împodobite, înconjurate de clădiri monumentale, fără nici o legătură între fațadă și clasa socială a locatarului. Aceste străzi prea largi au atras o scumpire a blocului, de unde rezultă construcții îngrămădite în parcele, apariția unei a doua case în fundul parcelei (Gartenhaus). Așa că s'au putut construi case într'o parcelă, —și în marginile legii,—cu mai mult de 20 de locuinți; aceste case se numesc „căzărmi de închirat." La această stare de lucruri a mai contribuit și faptul că cheltuelile pentru stradă, trotuar, canalizări se plătesc după lungimea frontului la stradă, ceia ce a condus la o întindere exagerată a clădirilor în adîncimea blocului. Un alt factor ce a contribuit la scumpirea chiriilor este și speculația. S'au format societăți care cumpărau de mai înainte terenuri, ca apoi să le vîndă la timpul necesar cu prețuri de necrezut, fără să fi adus terenului nici cea mai mică îmbunătățire, care să merite această compensație. [2])

1) Fiind vorba de Berlin: „Un des caractères distinctifs de cette cité „consiste dans la grandeur des immeubles et le nombre relativement faible „des propriétaires."

Badois et Bieber. „Assainissement comparé de Paris et des grands villes de l'Europe.

2) Așa că avem de-a face cu o speculație de valori (Wertspekulation), iar nu cu o speculație comercial îndreptățită (Handelsspekulation).

Consecințile. 600.000 de Berlinezi trăesc în aceste căzărmi de închiriat, în condițiile cele mai mizerabile și cu chirii foarte ridicate: în locuințile acestor 600.000 de suflete, fiecare odae e ocupată de cinci sau mai multe persoane. 40% din populația orașului Berlin plătește ca chirie o treime din venit. Numai 2,9% din populație trăesc în locuinți proprii. Proprietarii de case deabia formează *un procent* din populație. De parcelă, adică de casă, revin *77 de locuitori*.

Trei pătrimi din populația orășănească dispun de locuinți formate dintr'una sau două camere; această pătură socială dă 90% din cazurile de mortalitate anuală, iar în Berlin 10% din copiii crescuți în aceste locuinți, nu sînt primiți în școli din incapacitate intelectuală ori fizică. In ultimii 25 de ani au trăit în Berlin 22.000 de paralitici și 23.000 de epileptici. Au fost apți pentru serviciul militar dela 1902 până la 1907 numai 36,4% din cei ce au recrutat, pe cît timp în provincia Brandenburg, fără Berlin, această cifră s'a ridicat la 63%—etc. etc. Iar pe de altă parte, numai terenul pe care e clădit un mare magazin din centrul Berlinului a costat 18 milioane de mărci; un metru pătrat dela marginea Berlinului costă 120 mărci și mai mult; o societate pe acțiuni de 8 milioane de mărci a adus în zece ani 19.700 milioane de mărci,—etc. etc.

Chestia se mai complică pe de-o parte cu scumpirea artificială a traiului prin protecționism, iar pe de alta prin faptul că în atmosfera inervantă a orașelor mari și nașterile, relativ, se împuținează. De altfel natalitatea descrește în toată Europa, afară de Bulgaria, Romînia, Bosnia, Irlanda și Portugalia. Dacă pentru Germania procesul acesta de descreștere va continua în măsura de până acum, atunci în 1925 populația va rămînea staționară.

In aceste condiții „nu e amenințată sănătatea fizică, morală „și spirituală a poporului nostru, adică puterile cele mai înalte „și mai bune, pe care se razimă orice viitor național? Azi ne „mai putem înșela asupra întinderii pericolului, căci 40% și mai „bine dintre locuitorii marilor orașe ne vin dela țară sau din o„rășele. Dar cu fiii căzărmilor de închiriat, cu aceste producte „pipernicite ce n'au văzut un lan de grîu și n'au auzit ciocîrlia „cîntînd în marea natură a lui Dumnezeu, ne vom mai putea „afirma locul ce-l ocupăm astăzi în lume?" [1]) „Și într'o zi—oricît ar fi ea de departe—dacă ar izbucni vre-o răscoală în aceste „uliți suprapopulate, ce fantezie și-ar putea închipui groaza ce„ar răspîndi aceste milioane lipsite de aer și de lumină?" [2]) Mai poate fi vorba de familie ca fundament al oricărei vieți sănătoase și morale? *Alecu Russo* scria în „Iașii și locuitorii

1) *Dr. H. Herkner*. Wohnungsfrage und Bebauungsplan. Berlin, 1903

2) *Dr. Ing. Alb. Weiss*. Die Notwendigkeit einer Wohnungsreform. Deutsche Vierteljahreschrift für offentliche Gesundheitspflege. Zweites Heft, 1913.

lui, în 1840": „Societatea europeană se sprijină în primul rînd „pe familiaritatea afectuoasă și pe reciprocitatea sentimentelor „care există între membrii unei *familii*, izvor prim din care iau ei „caracterul de blîndeță, de ușoară nepăsare, de politeță lesni-„cioasă și slobodă și gustul sociabilității, care e necunoscut în „ținuturile mai apropiate de orient". [1])

Toată lupta e îndreptată pe de-o parte în contra caselor din curte (Gartenhäuser), prin proectare de plane convenabile, ca astfel „căzărmile de închiriat" să fie suprimate [2]). Și doar intențiile legiuitorului față de aceste Gartenhäuser erau de un creștinism idilic: în Vorderhaus vor locui cei bogați, în Gartenhaus cei săraci; contactul lor va fi destul de des, înstăriții vor da ajutor și vor îngriji pe ceilalți în caz de nevoe și de boală, se vor îndulci asprimele luptei de clase... Alte remedii pentru starea de lucruri descrisă mai sus sînt suprimarea speculației terenului și construcția de case mici, după cum sînt nevoile reale ale populației în marea ei majoritate (85%). Exemplul ni-l furnizează tot Anglia, a cărei capitală doar numără 7 milioane de suflete. Dar pecînd în Berlin revin unei case 77 de locuitori, în Anglia numai 5, iar în Londra 7! Dacă metrul patrat la periferia Berlinului costă 120 mărci, în Londra costă numai 5 până la 10 șilingi, iar în celelalte mari orașe engleze numai 3 șilingi. In Anglia, 52,2% din populație dispun de locuinți din cîte 5 încăperi, aproape pretutindeni și în case separate, pecînd în Germania, după cum am văzut, 75% se mulțumesc cu locuinți din una sau două odăi în acele căzărmi de închiriat.

In Anglia, s'a luat ca punct de plecare construcția de case ce corespundea majorității populației: das normale Einfamilienhaus, casa normală de o familie. Cu aceasta s'au evitat atît urcarea artificială a prețului pămîntului, cît și apariția acelor vestite căzărmi de închiriat. *Edmond Demolins* atribue chiar superioritatea rasei anglosaxone predomnirii caselor mici.

Cei mai mulți găsesc soluția ideală în acele *orașe-grădini*, „în care în mod conștient se întîlnesc avantajele vieții de oraș „și dela țară, în care se va primi surplusul de populație din „marile orașe, în care comunitatea va deține terenul, suprimîn-„du-se astfel speculația, și în care se va tinde la concor-„danța cea mai potrivită între interesele locuinții și ale muncii". [3])

* * *

Ca ilustrare a altor cîtorva principii de construcția orașelor, vă voiu vorbi în ultima parte a acestui articol despre orașul *Salzburg*, despre care *Alex. v. Humboldt* scria: „Locurile din

1) Tradus de *M. Sadoveanu*, în „Viața Romînească".
2) Ca o limită să se considere 12 locuinți într'o singură casă.
3) *Dr. H. Salomon.* Die hygienischen Vorbedingungen für die Ortsansiedelungen.

„Salzburg, Neapol și Constantinopol le consider ca cele mai „frumoase de pe pămînt".

Cel ce a avut ocazia să viziteze Salzburgul, nu se poate să nu fi fost izbit de caracterul cu totul particular ce are acest oraș din ținuturi nemțești: el aduce aminte de orașe italiene și de arta lor neîntrecută. Aici nu mai întîlnim ca în celelalte orașe germane verticalismul stilului gotic, neregularitatea piețelor gotice ori neestetica piețelor moderne. Poate că această neregularitate stă în caracterul poporului german, cu tendința spre libertate, neatîrnare, personalitate. In Salzburg, dimpotrivă, dăm de liniștitoarea și înviorătoarea armonie a piețelor și străzilor, găsim chiar un grup armonic de piețe: o simfonie de piețe, după cum s'a spus. In asemenea orașe, unde alături de frumusețile lăsate de Dumnezeu stau și frumusețile create de om, în asemenea orașe găsesc alinare nervii obosiți ai locuitorului din marile orașe; aici trebue să se cunoască și să se înțeleagă arta minunată a celor vechi, ideia lor de armonie în spațiu, către care năzuește timpul nostru.

Aici va învăța constructorul de orașe cum că dacă vrem să obținem o piață unitar-estetică, va trebui ca mijlocul ei să nu fie ocupat de vr'o biserică, căci prin aceasta nu mai avem privire liberă nici asupra pieței în asamblul ei și nici asupra bisericii; deasemenea nu trebue să împiedecăm privirea cu copaci mari prea mulți. Aici vom întîlni bisericile alipite de alte clădiri, iar nu izolate; cu aceasta, fațada lor contribue la înfrumusețarea pieții și însăși fațada bisericii e scoasă mai în evidență. [1]) Aici vom învăța că piețele pentru a impune trebue să fie închise pe cît posibil, după exemplul odăilor; construcțiile ce mărginesc piața să aibă legătură, contribuind împreună la armonia și fizionomia întregului. La una din piețe (Domplatz) găsim întrebuințat mijlocul de închidere a pieței prin colonade, procedeu ce-și găsește aplicarea cea mai grandioasă în formarea pieței Sf. Petru din Roma, piața cea mai frumoasă de pe fața pămîntului.

Aici vom simți că străzile, cu rețeaua lor, parcă sînt crescute din pămînt, și clădirile, parcă, nu se pot deslipi de peisajul încunjurător. Aici vom învăța să ne ferim de orice schematism și de orice simetrie abstractă și artificială. Aici vom descoperi precepte neprețuite în înfrumusețarea piețelor și străzilor cu statui, cu fîntîni sau copaci. Așa, d. p., statuile nu trebuesc așezate—în mod general vorbind—în mijlocul piețelor mari, căci după cum o biserică e prea mare pentru a marca mijlocul unei piețe, tot așa statuia se va pierde în mărimea pieții. Locul statuilor trebue să fie ales ca să scoată statuia în evidență, găsind sprijin în construcțiile vecine (pentru monumentele gotice), sau să fie așezate la colțurile clădirilor ori la despărțirea piețelor și să fie proporționate dimensiile lor cu împrejmuirea. Centrul pieții ori punctele ei principale se pot însemna cu un obelisc sau cu

1) Excepție face *noua* biserică Sf. Andrei (1893).

fîntîni ale căror coloane de apă nu pot jena cu nimic vederea. Pentru monumente sînt proprii piețe mici, închise de jur împrejur (*Marienstatue* din piața Domului). „Dincoace de Alpi numai „arta barocului din sudul Germaniei și care a fost sub influența „Italiei ne arată construcții de fîntîni în felul antic sau italian. „In primul loc stă aici orașul *Salzburg* cu ale sale instalații în-„tr'adevăr monumental executate" [1])

In ce privește înfrumusețarea cu copaci, s'a ajuns azi să se considere copacul izolat ca unul din mijloacele mai potrivite, de care însă se face uz destul de rar. Residenzplatz din Salzburg ne dă și în această privință exemplu, prin cei cîțiva copaci bătrîni și maestoși dela o margină a pieții. Șirurile regulate de copaci ce i-a plantat de-alungul străzilor vremile nouă nu numai că sînt monotone și acopăr fațadele caselor, dar sînt de condamnat și prin umbra și umezeala ce produc, prin praful ce adună pe frunze, prin energia ce o sustrag luminii solare, etc.

Dar, cum spuneam mai sus, orașul acesta oferă exemplul cel mai remarcabil pentru o grupare de piețe. Și aici am să las cuvîntul la două din personalitățile cele mai marcante în știința construcțiilor de orașe. „Minunata grupare de piețe din jurul Do-„mului din Salzburg este o operă italienească, datorită chiar maiș-„trilor italieni Scamozzi, Solari, etc. Aici, ca o raritate în nor-„dul Alpilor, s'a întrebuințat motivul colonadelor, spre a înlesni „efectul urmărit." [2])

„O grupare de piețe cu deosebire fermecătoare găsim în „jurul Domului din Salzburg, constînd din Residenzplatz, Ka-„pitelplatz și Domplatz, care prin arcade deschise sînt despărțite „unele de altele. E ușor de înțeles, cum printr'o asemenea gru-„pare a suprafeței libere, ale cărei părți au fost încadrate sub „formă de piețe,—cum astfel se poate trata în chip neobișnuit de „măreț și pitoresc împrejmuirea unei clădiri, al cărei efect e în „același timp și mult mai puternic". [3]) Domul însuși e construcția cea mai mare și mai desăvîrșită a Renașterei, pe pămînt nemțesc, și e o imitație impunătoare a bisericii Sf. Petru din Roma.

In timpurile noastre tulburi, în care se încearcă o răsturnare a tuturor valorilor, în aceste locuri ca Salzburgul ne putem însănătoșa simțurile, ne putem vindeca de scepticism și de aberații. Pe aceste locuri ale Salzburgului au fost atîtea întîmplări vesele și triste; multe rînduri de vieți s'au perindat cu bucuriile, năcazurile și patimile omenești. Aceste locuri știu să povestească de vremile Romanilor, cînd înflorea aici cetatea Juvavum, ce se afla pe unul din drumurile vechi ce însuflețeau re-

1) *R. Borrmann.* Monumentale Wasserkunstanlagen im Städtebau des Altertums und der neueren Zeit.

2) *Camillo Sitte.* Der Städtebau. Wien, 1909.

3) *I. Stübben.* Der Städtebau. Handbuch der Architektur. Stuttgart 1907.

giunile ce străbăteau; știu să povestească de războae țărănești, de oameni care, zmulși dela coarnele plugului, deveneau martirii religiei; de emigrații mari, de femei frumoase și cochete, de viață ușoară și galantă cum nu se obișnuește în altă parte locuită de Germani; de timpuri cînd negoțul venețian trecea pe aici, cînd oamenii pe aici erau bogați, cînd se găsea aur, argint și sare; de viața și activitatea celui mai însemnat arhiepiscop *Wolf Dietrich*, acest Medicis german, care dărui iubitei sale, Salome Alt, castelul Mirabell cu încîntătoarea lui grădină în stil francez. Acest arhiepiscop a dus timp de zeci de ani corespondență cu *Tycho de Brahe;* a tiranizat populația cu războae religioase, a pus biruri grele pe oraș; era muncit de „văpaia patimilor" și de pasiunea de a clădi. Infățișarea de azi a orașului se datorește în cea mai mare parte lui. „On lui reproche d'avoir „eu une maîtresse, on le déposa, et on lui donna pour succes-„seur *Marc Sitticus*, comte de Hohenembs, qui en eût deux", [1]) scrie un cronicar francez. Patima lui Marc Sitticus era pentru nevasta căpitanului von Mabon și pentru sora ei, cărora le-a clădit *Hellbron*-ul, ce n'a fost însă pe placul iubitei: — „Colo sus, „pe dealul din față ai fi trebuit să clădești castelul, iar nu aici „în vale". Și într'o lună a apărut pe locul desemnat de capriciul femeesc acel castel ce se numește și astăzi Monatschlösschen.

Și cazul nu-i rar: cele mai multe din minunile ce admirăm în orașele vechi sînt opera despotismului, bigotismului ori a patimilor furtunoase. [2])

Pe aceste locuri a trăit Mozart și arhiepiscopul de pe vremea aceia Colloredo, care avea în odăe portretele lui Voltaire și Rousseau. Aici au trăit Theophrastus Paracelsus Bombastus von Hohenheim, Michael Haydn, componist religios, pictorul Makart, savantul Christian Doppler.

Vremurile nouă n'au cruțat nici orașul, de care ne ocupăm. Sub motivul de a aduce „aer și lumină" și de a lărgi străzile în vederea circulației, s'au distrus o mulțime din podoabele moștenite dela geniul altor timpuri. Cum nu s'a cutremurat mîna neștiutoare și profană, care a lovit în acele bogății, ce mai puteau da bucurie la nesfîrșite generații în năcazurile noastre pămîntești? Aceste bogății se pot oare înlocui sau repara? S'au distrus monumente, rînduri de case ce contribuiau la armonia piețelor; nu s'a avut nici un respect față de aceste lucruri sfinte. Așa, în Salzburg, s'a distrus Linzertor ce închidea o stradelă, ca să înlesnească circulația într'un orășel de 38 de mii de suflete; s'a proectat un tunel prin Mönchsberg, fără a fi îndreptățit și

1) *W. Fred.* Orașul Salzburg. Marquardt, Berlin.

2) Dar și în vremea noastră, curentul sănătos și îmbucurător ce a început să bată a și avut efecte foarte înălțătoare, căci sume mari din banul public se pun în mod conștient la dispoziția înfrumusețării orașelor. Și curios, tot „cetatea eternă" dă exemplul cel mai semnificativ și în această privință.

care ar fi putut distruge o parte din cimitirul Sf. Petru, unic în felul său; s'au tăet pentru nevoile planului de ameliorarea oraşului copaci seculari din Residenzplatz, în contra cărei barbarii s'a revoltat şi bunul simţ al poporului. S'a construit podul metalic Franz Ioseph peste rîul Salzach ce străbate oraşul; oricine a văzut Veneţia nu se poate să nu fi remarcat cum se proiectează ca nişte ştersături barele podului metalic din faţa Academiei pe faţadele celebrelor palate.

* * *

Cercetările istorice de tot felul, la care a dat loc noua ştiinţă, au condus la concepţia că un oraş trebue privit ca o construcţie unitară, ale cărei părţi trebuesc dispuse după destinaţia lor în modul cel mai convenabil şi mai frumos cu putinţă. Avem de-a face deci cu un tot organic viu, pentru evoluţia căruia nu se poate fixa nici un principiu, fie constructiv, fie estetic: arta cea mare constă în înţălegerea epocii în care trăim şi a spiritului ei.

N. Profiri

Icoane și umbre

Nuferii

> Pictorul Claude Monet a expus la Paris, la Durand-Ruel, patruzeci de pînze pătrate, toate egale: „Les Nimphéas"... Sînt lacuri presărate cu nuferi albi. I-a pictat la orice oră din zi. Se văd oglindindu-se în apa lor cerul albastru, norii întunecaţi, apusuri de soare, şi iarba ţărmului.

E o floare ciudată. Işi suge viaţa din fundul tainic al apelor liniştite, din nămolul unde viermue vietăţi stranii şi necunoscute. Îi plac apele stătute şi nesănătoase, apele tulburi unde ochiul abia străbate, unde razele soarelui se opresc ca să-şi împrăştie numai la suprafaţă glorioasele lor irizări. Apele acestea întunecate la fund, dar liniştite la suprafaţă, sînt nişte oglinzi surprinzătoare. Işi ascund nămolul, ca să poată mai bine reflecta cerul. Ceia ce trebue mai ales să caute ochiul în ele, e adîncimea de sus!

Nuferii acopăr apa cu largile pete rotunde ale foilor verzi. Plutesc, se îndoae după uşoarele undoeri, şi, mulţămită albastrului adînc care se oglindeşte în jurul lor, uneori parcă palpită în aer.

Ici colo, răsare floarea, mai invoaltă decît a crinului, şi tot ca ea imaculată... Şi tabloul înfăţişează nuanţe fermecătoare, o nuanţă rece, lichidă; albastrul, verdele, albul, se amestecă în armonii intense, deşteptîndu-ţi nebănuite afinităţi de tonuri şi valori. Adesea armonia parcă se sfarmă, cînd floarea străluceşte

în galben-auriu. Dar atunci gama se schimbă, se aprinde, verdele se șterge și reflectările albastre ale cerului iau tonuri violete, vinete, trandafirii sau roșii. Apoi, cînd cerul e cenușiu, apa e opacă, moartă, frunzele se veștejesc, floarea albă se pătează pe nesimțite ; o altă armonie tristă îi ia locul.

Poeții și artiștii au iubit pururea florile acestea stranii, care răsar din adîncuri umede, cu o frumusețe atît de calmă și de senină... Au fost duhovnicii atîtor visuri mărturisite în tăcere, martorii muți ai atîtor iubiri !

„Palizii nuferi pe ape adormite !“

Au ascultat multe plîngeri înăbușite :

„Singuratic,
„In zădar suspin și sufăr,
„Lîngă lacul cel albastru
„Incărcat cu foi de nufăr“.
(Eminescu,—Lacul).

De ce atracția aceasta misterioasă, sau mai bine ademenirea, chemarea aceasta nelămurită ? Căci, fără îndoială, o putere bizară ne trăște către enigma adîncimilor. Cu foile lor late, cu florile atît de curate, nuferii sînt aproape niște sirene. Unda vicleană ne surîde ca să ne atragă în adînc... Amețeala apei au simțit-o și-au cîntat-o poeții. E fabula frumosului Hylas, amicul lui Hercule, ademenit de nimfele fîntînilor ; legenda Nixelor lui Rheingold și Loreleyei.

Apa te fură, te cheamă...

„Es lächelt der See ; es ladet zum Bade...“
(Schiller,—Prelud. v. W. Tell)

ea-și leagănă și adoarme prada, ca s'o trască mai ușor :

„Hal zog sie ihm, hal sanke er hin...“

Sirenele și Nixele și-au părăsit de mult apele. Fără îndoială, au fugit gonite de urîțeniile pozitivismului nostru modern. Dar florile, fermecătoarele flori, ne-au rămas încă. Nuferii și-au păstrat încă numele de *„Nymfea“* : florile Nymfelor. Și pentru cei ce știu să viseze,—ele sînt încă Nymfele apei misterioase, ademenitoare și adînci.

II

Ora virgiliană.

Nu de mult, Jules Lemaître scria cu fermecătoarea lui ironie — cam paradoxală, fie zis în treacăt—că Virgil își datorește gloria în mare parte unui „înțeles anapoda“, unui „înțeles greșit“ și unei „interpretări absurde“, transmise cu religiozitate din generație în generație,—de admiratorii săi comentatori.

E drept că posteritatea a tratat pe Virgil ca pe un copil răsfățat. A făcut din el un profet, un sfînt chiar, în Evul Mediu. Dante îl arăta ca pe un sol al înțelepciunii omenești, și cel ce a simțit mai bine palpitînd sufletul lucrurilor. Și iată că i se atribue tot lui, preferința orei aceleia încîntătoare din zilele calde, cînd soarele își lungește peste coline și cîmpii ultimile-i raze, —nesfîrșitele săgeți orizontale ; ora cînd munca isprăvindu-se, o dulce toropeală înfășură firea și ființele ; ora cînd fumul se ridică drept din căsuțele muncitorilor,—semn că se pregătește înăuntru cina din urmă a zilei. Nu-i noapte încă, abia e seară, e ziua murindă, estompată, înfășurată de-o ceață ușoară care topește culorile și crează nuanțe neașteptate.

E ceasul virgilian. Așa au voit literatorii și artiștii. E o nouă glorie alipită de veci de aureola dulcelui poet latin. Și cu toate acestea, Virgil n'a scris decît două versuri numai pentru „ceasul virgilian“—ultimile două versuri din prima sa Eglogă :

„Et jam summa procul villarum culmina fumant
„Majoresque cadunt altis de montibus umbrae“.
(Buc. I—83, 84).

„Și iată, departe începe să fumege pe coperișuri
„Și lungile umbre coboară din crestele 'nalților munți“.

Asta-i toată descrierea lui. Nicăiri el nu o mai reia, nici nu o complectează. Imaginația cititorilor săi a creiat tot restul. Numai ultimul vers al Eglogei a VI-a și ultimul vers al Eglogei a X-a pot, la rigoare, să facă o depărtată aluzie.

Cu toate acestea, dacă te gîndești mai mult, Virgil are o intuiție poetică unică în felul ei, cînd descrie „ceasul virgilian“.

Până la el s'au făcut multe zugrăviri după aspectele naturii, dar *toți aveau foarte puțin simțul lucrurilor simple și reale*.

Pentru întâia oară Virgil a pus într'un mic colț al tablou-

lui său un peisagiu adevărat, văzut și simțit, cum îl puneau vechii meșteri-pictori pe planul dinapoi al operilor lor. Nu mai e natura mitologică a lui Homer și Hesiod, natura filozofică a lui Lucretiu, natura convențională a Idililiștilor. Incepe să se strecoare ceva din sufletul modern în descrierile lui Virgil. E numai un germene,—dar un germene fecund, o sămînță aproape nebăgată în seamă la început, neștiută de contemporanii săi, pierdută în scolastica Evului Mediu,— dar care avea să producă flori mărețe în al XVI-lea și mai ales în al XIX-lea secol.

Astfel peisagiul, la început pus pe fondul tablourilor, operă accesorie, adesea neluată în seamă,—ia puțin cîte puțin o însemnătate mai mare, se emancipează și cîștigă pe seama lui, în artă, un loc de rîndul întâiu.

In literatură, Virgiliu va fi dar, mulțămită celor două versuri atît de scurte, dar atît de precise,—cel dintâiu dintre peisagiștii noștri emoționați, sinceri, avînd simțul realului destul de înalt. Nu exagerez dar, dacă aș adăoga la scurta lui schițare cele mai frumoase versuri ale lui *Ronsard* și ale lui *du Bellay*,

„Quand reverrai-je, Hélas, de mon petit village
„Fumer la cheminée...“

tablourile mai largi ale lui A. de Vigny, de Brizeux, și în sfîrșit „Saison des Semailles“ de Victor Hugo:

„C'est le moment crépusculaire...“

Și dacă te gîndești că unul singur din versurile sale conține în substanță mărețul tablou al lui Leconte de Lisle:

„Midi, roi des étés, épandu sur la plaine
„Tombe, en nappes d'argent, des hauteurs du ciel bleu“.

„Aret ager; vitio moriens sitit aëris herba“

atunci poți să te convingi că Virgil a fost în adevăr un precursor de geniu.

III

Pesimism

Sînt *mode* vechi ca lumea care se reîntorc cu o desnădăjduitoare încăpățînare. Pesimismul e unul din *modele* acestea

bătrîne. Nu vreau să zic că nu se găsesc pesimiști convinși, care au găsit viața rea, și pe bună dreptate... Dar cît de rari sînt aceștia! In schimb însă, e un furnicar de pesimiști de duzină, de molimă.

Căci pesimismul e de-o potrivă și o boală, dar și o modă. Maladie făcută nu născută, aproape cu totul datorită suggestiei intelectuale și care își are molimele sale regulate ca scarlatina și holera. Boala asta vatămă cu deosebire pe tineri și femei. Cîți din noi n'am văzut pe eroii aceia palizi, desgustați de viață la optsprezece ani, așternîndu-și, cu voluptate și într'o literatură bizară și mediocră, iremediabila lor plictiseală? *)

Cunoaștem cu toții pe tinerele și nenorocitele femei pe care nimeni nu le-a putut „înțelege“ și pe care o soartă crudă le-a condamnat să-și vadă de treburile gospodăriei și de slugi!

Nici vorbă, viața nu merită decît un grabnic suicid. Și uneori suggestia e așa de puternică, încît duce la sinucidere cu adevărat pe acești sărmani comedianti, care sfîrșesc să-și ia rolul prea în serios.

Mă gîndeam la toate acestea dăunăzi, în liniștea cîmpiei atît de îmbelșugată în verdeață, atît de strălucitoare și de vie după ploile ce ni le-a trimis primăvara, și blestemam pe poeții cu lacrima în vîrful nasului, pe romancierii lugubri care ne întristează împuindu-ne urechile cu nesfîrșitele lor mizerii, și cu povestea restriștelor unor eroi demni de milă.

Trăiască primăvara, belșugul și veselia!— îmi ziceam văzînd cîmpiile vaste, unde spicele drepte și strînse păreau că respiră în bătaia vîntului...

Și îmbătat aproape de viața aceasta revărsată ca o spumă care nu mai încape în potirele domnului, m'așez subt un copac și trag din buzunar „Antologia Sanscrită“ a poetului Coșbuc. Mi se părea încîntător să visez puțin la înțelepciunea vechilor cugetători ai Indiei, în decorul primăverii.

Și am deschis, din întîmplare, tocmai la următoarea poezie. Nu mă pot împotrivi nestăpînitului îndemn ce simt de a o transcrie aci:

Cînd vezi pe drum un cîne, n'ai piatră, lucru trist!
Cînd ai în mînă piatră, e gol de cîni tot locul.

*) Vezi la noi literatura d-lui Davidescu et C-nia Maniu:
„Visez femeia 'n care să ador
„Splendoarea *putrezitelor organe!*“

Cînd ai și cîni și pietre și-arunci,—tu n'ai norocul
Să-i poți lovi! Iar dacă lovești ca bun artist,
Stăpînul lor te vede și-ți scutură cojocul—
C'o soartă-așa perversă, să nu fii pesimist?

(Maxime și proverbe, XXXVI).

Numai la țară poți să guști, cu deosebire, farmecul acestei mici poezii! E așa de greu să te plimbi liniștit fără să te întîlnești cu zăvozi colțați și urlători, care te tulbură în meditațiile tale. E unul din deliciile Orientului.

Și iată două mii de ani și mai bine, că tot mai găsim viața rea și ne-meritînd osteneala de a fi trăită, din pricina blestematelor de potăi care se mai dau și la pulpa ta, după ce s'au mai hrănit „din splendoarea putrezitelor organe!" E! Cum să mai lecuești atunci pe bieții pesimiști?

Mi-am închis cartea. Primăvara mi s'a părut absurdă și stupidă,—și am intrat acasă trist și posomorît,—cu urletele cinilor hirsuți și colțați,—răsunîndu-mi încă în urechi.

Francis Lebrun

Note pe marginea cărților

DOUĂ COMEDII VECHI ENGLEZE

In ele se vorbește de Moldova, de „regele" ei, de soția și de fiica lui. Au trecut trei sute de ani decînd au fost reprezentate pe scena teatrelor din Londra. Intăia—„*The Silent Woman*"—(Femeia care tace) a fost jucată pentru prima oară în 1609: e a lui Ben Jonson, prietenul lui Shakespeare și adversarul școalei lui dramatice; a doua—„*The Knight of the Burning Pestle*"—(Cavalerul pilugului de foc) a văzut rampa întăia dată în 1610, și e scrisă de Beaumont și Fletcher—un fel de frați Goncourt în literatura engleză. Cele cincizeci și două de drame ale lor le dă locul îndată după Shakespeare, în istoria dramei.

Amîndouă aceste piese sînt produse aproape de apusul unei epoci de înflorire literară ce n-a fost încă întrecută în istoria omenirii,—o epocă caracterizată în special prin apogeul literaturii dramatice. E perioada romantismului exuberant shakespearean: și, ce nu era posibil pentru imaginația neînfrînată de atunci!

Exploratorii englezi cutreeraseră toate continentele prin părți necunoscute încă, și povestirile lor, cuprinse în cărți puse la dispoziția fiecăruia, formau, împreună cu drama, literatura cea mai răspîndită și mai gustată. Povestirile minunate ale călătorilor exaltau imaginația publicului și a dramaturgilor, care calcă toate regulele compoziției dramatice tradiționale, ca să se conformeze gustului vremii.

Drama și călătoriile merg mînă în mînă, ațițînd spiritul de aventură și aprinzînd imaginația unei societăți deja îmbătată de avîntul păgîn al Renașterii italiene. E o epocă de imaginație vulcanică și de voință impulsivă necunoscută de alte timpuri și de alte țări. Aventurile călătorilor sînt dramatizate pe scenă, iar scena provoacă nouă călătorii de aventură. Nimic nu e imposibil, lumea nu are hotare: eroii de pe scenă se primblă într-același act pe trei continente și vrăjitoarele le spun viitorul. De ce nu? Cum căpitanul Smith se luptase cu Turcii, avusese o idilă în Tartaria, ajunsese guvernator al Virginiei și la urmă

moare ca scriitor în Londra? Hotarele între realitate și imaginație dispar; să stai în Londra e banal. Shakespeare își duce eroii măcar prin Danemarca și Italia, îi deghizează în mauri și silfe aeriene, rămînînd bine-înțeles cei mai autentici englezi de pe vremuri. Marlowe îi trimete în Asia, și lumea întreagă i se pare prea mică pentru întreprinderile lor. Londra se îmbogățește și crește iute, absoarbe necontenit elemente nouă dela țară; mulți lasă munca cîmpului, „fac parale" în capitală, se îmbracă în haine, de pe care nu lipsește nici-una din culorile curcubeului, și se duc la teatru să se distreze. Toți au nevoe de senzații tari, de lucruri extraordinare, la nevoe vine și berea într-ajutor. Nobleța n-are alte gusturi: literatura clasică e adînc cunoscută, Ben Jonson luptă din răsputeri pentru teatrul clasic, autorii vechi greci și latini se citesc în original la Curte, teoria iubirii e cea a lui Plato, dar toți trăesc în „turma lui Epicur". Regina Elizabeta își pălmuește damele de onoare care țipă de se adună lumea în stradă, și pune placarde în vestibuluri că se va tăia mînile celor care se vor bate în Palat.

*

E un suflet de o energie sălbatecă în această societate, în care totul încă e amestecat. E multă primitivitate, dar nu e slăbiciune. *Omul* e „dintr-o bucată", pasiunile năvălesc în tumult și imaginația se ridică în infinit de poezie. Fapte de cea mai crudă animalitate alături cu sacrificii dumnezeești: Caliban și Juliet își dau mîna; și pasiuni aproape din epoci geologice deosebite se ciocnesc în nobilul suflet al lui Othello până ce îl sfarmă în accese de delir și nebunie. Viața însăși a celor mai mulți scriitori de drame din această epocă e o tragedie shakespeareană. Zbuciumul, orgiile, mizeria și boala îi aruncă în mormînt, cu mult înainte de vreme, lăsînd în opera lor nesfîrșită și nedesciplinată scînteeri de geniu. Aceiași mînă poartă condeiul și pumnalul cu aceiași dexteritate; și cel care pe scenă aduce zîne din lumile aeriene ale poeziei se bate în crîșme pentru prostituate. Marlowe, întemeetorul teatrului englez, acel care promitea să-l întreacă pe Shakespeare, cade victima propriului său pumnal la vrîsta de treizeci de ani, într-o tavernă; Greene moare de prea multe indigestii, și Ben Jonson—marele Ben Jonson—moare că prea adeseori suferise de foame.

Nici-un cumpăt, nici-o stăpînire de sine, nici-o logică în viață, în această societate bătută parcă de furtună cași fața oceanelor pe care se avîntau cu miile contemporanii lui Shakespeare. Ce departe pare sufletul Englejilor de atunci de *self-controlul* lor proverbial de astăzi! Vroiau, se vede, mai întâiu să stăpînească lumea și-apoi să se stăpînească pe ei înșiși,—ceia ce nu-i un lucru mai puțin greu.

*

Cine era să respecte legile lui Seneca în teatrul de atunci! In zădar se silește Ben Jonson: nu poate face școală. Ele își vor stabili suveranitatea în teatrul clasic francez. Unități de timp, distincție de gen literar, și tot bagajul pseudoclasic nu se poate împămînteni în drama engleză de atunci. Ea e tulbure și nedisciplinată cași viața: retorica și lirica stimulează acțiunea, comedia pătrunde în tragedie, personagiile apar pe scenă și trăesc cu o realitate cum n-a trăit nici într-un teatru vreodată. Vii în contact nu numai cu viața lor intensă, dar ți se deschid și adîncurile eternului suflet omenesc, în care puterea de discernămînt cea mai ascuțită își pierde siguranța. Cine a putut spune cuvîntul hotărîtor în psihologia lui Hamlet? Și cine trăește mai viu și mai firesc decît Hamlet? Nu tocmai pentrucă e viu, psihologia lui nu se poate fixa? Poate spune cineva că cunoaște desăvîrșit sufletul unui om, fie acel om el însuși? Nimic nu e mai real în viață decît misterul, și nici-un scriitor nu are intuiția acestui fapt atît de vie ca Shakespeare.

Astfel cel mai reprezentativ nume al romantismului dramatic din această epocă e și cel mai realist scriitor din toate timpurile totdeodată. Analiza psihologică nu face parte din procedeele artistice ale lui Shakespeare: el concepe omul în bloc, așa cum îl concepe Balzac și Maupassant, nu-i face buletinul analizei psihologice ca Bourget, de exemplu. Odată pus pe picioare, eroul lui Shakespeare e lăsat să se mișțe singur, după resorturile misterioase ale vieții, nu după logica psihologiei prestabilite. Nici-un scriitor n-a creat oameni atît de liberi,—liberi de influența autorului; și nimeni n-are o galerie atît de numeroasă și-atît de variată. Dar nicăiri, nici chiar în sonetele lui, nu s-a putut pipăi cu siguranță sufletul lui Shakespeare. E obiectiv și-n lirism: un lirism ce se amestecă cu elementele naturii ca al lui Leconte de Lisle.

*

Shakespeare e cel mai mare reprezentativ al vieții acestei epoce,—romantică în fapte, în gusturi, în artă. Chiar Ben Jonson,—care prin doctrină vrea să îndrumeze alt curent,—e un temperament romantic; și numai cînd și-a uitat doctrina a creat opere neperitoare—opere romantice—ca *The Sad Shepherd* (Păstorul întristat). Ben Jonson e cel mai bun exemplu de sinucidere artistică prin doctrină și școală.

Fireștii urmași ai lui Shakespeare, Beaumont și Fletcher, n-au scrupule clasice; ei sînt temperamente îndrăznețe din rasa marilor aventurieri, care în loc însă să plece în țări îndepărtate, transportă acele țări pe scenă la Londra. Iată dar pe „*King of Moldavia*" cu fiica lui *Pompiona* și cu *Mistress Epicoene*,

principesa Moldovei, că apar într-un salon din palatul lor pe scena engleză. Dar cum pe timpul lui Shakespeare interiorurile de palate princiare se reprezentau numai printr'un anunţ scris pe-o scîndură, scena rămînînd neschimbată dela începutul până la sfîrşitul reprezentaţiei, autorul trebuia să pue în piesă descrierea locului, iar publicul era dator să-şi forţeze imaginaţia dacă vroia să se distreze.

Scena 2-a, actul al IV-lea din piesa lui Beaumont şi Fletcher se petrece „într'un *hall* al palatului regelui Moldaviei", în care romanţioasa Pompiona are o întrevedere cu Ralph, cavalerul pilugului de foc.

La sfîrşitul scenei întâi autorul pune un personaj din piesă să facă descrierea *hallului*, şi să anunţe întîlnirea. Dar soţia cetăţeanului care face descrierea e ignorantă şi romanţioasă, şi confundă *Moldavia* cu *Cracovia* :

Nevasta.—„George, lasă-l pe Ralph să călătorească peste coline înalte şi s-ajungă căzut de oboseală la casa regelui Cracoviei, tapisată-n catifea ; unde fiica regelui să stea la fereastra bătută în aur, pieptănîndu-şi buclele aurii cu un pieptene de ivoriu ; şi să-l fure cu ochii pe Ralph şi să cadă în dragoste ; să se scoboare la el, şi să-l ducă în palatul părintelui ei...."

Apoi vine *scena 2-a*, care se petrece în *hallul* descris, între Pompiona şi Ralph.

Pompiona.—„Fii bine venit, ilustre cavaler, în palatul părintelui meu, regele Moldaviei !..."

In *Actul V, scena 3-a*, Ralph îşi aduce aminte cu melancolie de *Moldavia* şi de iubirea *Pompionei*.

Scena întreagă joacă pe elementele romantismului pur şi ale comediei satirice, cu extraordinară volubilitate, cînd scoţînd efecte de comic burlesc, cînd plutind pe aripele poeziei.

Piesa ocupă un loc unic în drama engleză : e o perfectă comedie ca structură şi intrigă ; e în acelaşi timp un poem eroico-comic şi o triplă satiră, foarte ascuţită, la adresa publicului, a scriitorilor şi criticilor teatrali de pe vremuri. Mai presus de toate e plină de viaţă şi de humor.

Eroul piesei—cavalerul Ralph—e un ucenic de băcănie, pe care cei doi autori îl fac cavaler al „Ordinului pilugului de foc" şi-l expediază după aventuri romantice în Moldova, ca să-şi bată joc de clasa ucenicilor de prăvălie ce era foarte numeroasă, pretenţioasă şi vanitoasă, în Londra. Satira ţintea şi pe Heywood, un scriitor cu succes tocmai pentrucă linguşia vanitatea acestei clase : el scrisese piesa „Cei patru ucenici din Londra", din care unul, ce e ucenic de băcănie caşi Ralph, imortalizează prin vitejiile şi aventurile lui numele de băcan din Londra, în ţări

indepărtate. Fletcher şi Beaumont introduc în piesa lor un personaj care nu uită nici pe criticii teatrali, care nu protestau împotriva pieselor de rău gust ca a lui Heywood. Dar ce le păsa cetăţenilor din Londra, de curînd încheaburiţi, de gustul artistic şi de satira lui Beaumont şi Fletcher ! Ei se duceau la teatru să petreacă, să bea bere şi să se vadă respectaţi, căci doar ei erau pînea şi sarea ţării, ei adunau banii din toată lumea. Numeroasele teatre care erau pe atunci în Londra se concurau între ele şi exploatau înginfarea negustorilor : iată de ce minunata piesă cade şi trebue să treacă mulţi, foarte mulţi, ani ca să i se recunoască valoarea. Beaumont şi Fletcher nici nu mai încearcă o altă piesă în acest gen, căci o piesă nejucată nu aducea nici-un folos pentru autori,—şi ei erau autori dramatici de meserie.

*

Am spus că „regele Moldaviei" apare şi în piesa lui Ben Jonson „The Silent Woman". Aici i se spune mai modest „Prince of Moldavia" :

Clerimont. Cum, hărţi de persoane !

La-Foole. Da, domnule, a lui Nomentack, cînd el era aici, şi a prinţului Moldaviei şi a soţiei lui Epicoene. Act. V, sc. 1.

Istoricii literari au căutat să afle dacă aceste nume corespund unui adevăr istoric. In ce priveşte Nomentack, e lucru sigur ştiut, că e numele unui şef din Virginia care fusese în Londra cîţiva ani înainte de a-şi fi scris Ben Jonson piesa.

In privinţa „regelui Moldaviei", ori „prinţului Moldaviei", după diferite presupuneri, istoricii literari englezi admit şi pentru el aceiaşi realitate istorică. Voiu da părerile tuturor care şi-au pus această întrebare.

Henry Weber spune, vorbind de scena din piesa lui Beaumont şi Fletcher : „Scena aceasta se găseşte probabil în una din numeroasele romanţe din biblioteca lui Don Quixote, care erau foarte populare în Anglia pe acea vreme. In «The Silent Woman» a lui Ben Jonson se găseşte aceiaşi aluzie, probabil referitoare la aceiaşi romanţă." [1])

W. Gifford nu poate spune nimic sigur : „Despre prinţul Moldaviei, nu pot da nici-o referinţă." [2]).

John Nichols reproduce un document de pe acele vremuri : „In ziua de 7 Noembrie, anul 1607, Rowland White scrie următoarele dela Curte contelui Shrewsbury : «Turcul şi prinţul Mol-

1) *H. Weber*, The Works of Beaumont and Fletcher, London, 1812 vol. I., p. 239.

2) *W. Gifford*, The Works of Ben Jonson, London. 1816, vol. III, p. 453.

daviei pleacă acum».“ [1]) Turcul se știe pozitiv cine era. E vorba de Mustafa Pașa, trimes de Poartă ca agent comercial la Londra pentru a cădea de acord în privința unor chestii. *Henry Ellis*, fost prim bibliotecar al Muzeului Britanic, a găsit o scrisoare către Sir Edward Hoby, în care se descrie pe larg sosirea lui Mustafa la Londra, dar în acea scrisoare nu se pomenește nimic de vre-un prinț al Moldovei [2]).

Alexander Dyce își exprimă și el îndoiala: „Cu privire la Prințul Moldaviei,—real ori pretins,—socot că nimic nu se știe.“ [3])

Frederick Gard Fleay crede în realitatea istorică a acestui prinț al Moldovei; „Prințul Moldaviei din piesa lui Jonson, despre care Weber a scris absurdități, și despre care Dyce spune că «nimic nu se știe», era cu ambasadorul turcesc la Curtea engleză în Noembrie 1607.“ El, prin urmare, crede în documentul citat de Nichols [4]).

Herbert S. Murch admite deasemenea realitatea istorică a acestui dubios prinț al Moldovei, care era la Londra în 1607 împreună cu Mustafa Pașa. [5])

Las cuvîntul istoricilor noștri.

I. Botez

1) *John Nichols*, The Progresses... of King James the First, London, 1828, vol. II., p. 157.

2) *H. Ellis*, Original letters illustrative of English History, London, 1824—1846, vol. III., pp. 83—88.

3) *A. Dyce*, The Works of Beaumont and Fletcher, London, 1843, vol. II. p. 201.

4) *Fr. G. Fleay*, A Biographical Chronicle of the English Drama, London, 1891, vol. I., pp. 184—185.

5) *H. S. Murch*, The Knight of the Burning Pestle, by Beaumont and Fletcher, New-York, 1908, pp. 255—6.

Industria mică [1])

I

Dl. C. D.-Gherea și prințul Kropotkin

Împărecherea aceasta poate să pară curioasă; avînd însă în vedere chestiunile economice la noi în țară, ca: islazurile, împroprietăririle, industria mare, industria mică, etc., care sînt tratate cu atîta profuziune oratorică, este bine să ținem socoteală de două cărți, una a lui Kautsky, prezentată lucrătorilor romîni de d. Gherea, și o altă carte a lui Kropotkin, neprezentată încă de nimeni, dar care cred că ar trebui cît mai mult răspîndită la noi și cît mai mult studiată de aceia mai cu seamă care ar dori să vadă limpede în chestiunile de industrie mare, mică sau casnică și agricultură.

Bine înțeles că d. Gherea propagă ideile social-democrate și are toată simpatia pentru lucrătorii din industria mare și toată compătimirea pentru meseriași și lucrătorii din industria mică. In același timp însă Kropotkin, după o muncă de vre-o 25 de ani, ne prezintă un studiu asupra agriculturii, dar mai cu seamă asupra industriei mici în legătură cu cea dintîi. Dînsul ia parte la necazurile meseriașilor din orașe și la acelea ale lucrătorilor din fabrici, și inima lui bună simte o adevărată ușurare sufletească, cînd constată că mica industrie dela țară îmbunătățește într'atîta viața muncitorului, și este silit să spună că belșugul lui este una din cauzele cele mai însemnate de bogăție în o țară.

Noi, neputînd face până acuma decît încercări, iar unele din acestea trebuind să le plătim destul de scump chiar dela început,—studiile amintite mai sus pot să aibă o deosebită im-

1) Lucrarea de față ni s'a părut interesantă prin subiectul tratat și-i dăm cu plăcere ospitalitate, deși nu împărtășim în totul ideile autorului.

Nota redacției

portanţă pentru îndrumarea activităţii noastre, cel puţin întrucît priveşte industria mică.

D. Gherea a patronat traducerea pe romineşte a cărţii „Bazele social-democraţiei" de K. Kautsky, dar în acelaşi timp a căutat ca prima impresie şi cea din urmă să fie influenţate de cîte o expunere proprie, care ar adapta lucrarea bine cunoscută a lui Kautsky la nevoile ce ne frămîntă pe noi astăzi. Lucrul nu este fără importanţă ca, cu „tot renumele şi succesul atît de mare al acestei lucrări", d. Gherea să caute a ne prezinta volumul lui Kautsky în niştc tartaje aşa de frumoase, cum numai d-nealui ştie să întocmească. In adevăr, *prefaţa* d-lui Gherea ne arată cum ar trebui să pricepem, în acord cu preceptele social-democrate, o grămadă de chestiuni controversate, ca acea a micilor proprietari, a meseriaşilor, etc., iar după ce citeşti cartea lui Kautsky, găseşti o altă expunere a d-lui Gherea — „Un studiu asupra socialismului în ţările înapoiate" — în care ne arată, între altele, că rezultatul final al transformărilor în cursul timpului sînt pentru noi — ţară înapoiată — aceleaşi caşi pentru ţările occidentale, deşi siliţi sîntem să începem mai întâiu cu formele", pecînd ţările acum înaintate au început cu „fondul". Atît din prefaţă cît şi din studiul care închee acest volum, se văd străduinţile d-lui Gherea de a face această carte a lui Kautsky de actualitate în ţară şi numai în acest scop d. Gherea ne spune că „în prefaţa ediţiei a 5-a Kautsky zice că, recitindu-şi lucrarea, n'are nimic de schimbat sau de revizuit din fondul ideilor teoretice expuse cu 12 ani mai înainte... fond de idei bazat pe învăţăturile şi descoperirile economico-sociale ale lui Marx şi Engels".

Este curioasă o astfel de afirmaţie într'un timp cînd descoperirile se îngrămădesc aşa de mult, încît într'un interval scurt ne-am schimbat felul de a vedea asupra atîtor chestiuni, de multe ori foarte scumpe nouă, cînd a trebuit, aşi putea zice, să ne schimbăm chiar concepţia care o aveam asupra materiei şi să ne obicinuim cu ideia că şi aceasta are sfîrşitul care ne aşteaptă pe toţi, adică trebue *să moară*. Probabil însă că această afirmare a lui Kautsky nu are o însemnătate mai mare decît aceia ce am da-o unei fraze oratorice, zisă de un om inteligent într'o adunare de adepţi sau trecută în prefaţa unei cărţi de popularizare.

In orice caz nu putem admite că „fondul ideilor teoretice" a rămas şi va rămîne în tot largul lui neschimbat, şi mai cu seamă al ideilor *teoretice*. Se poate foarte bine ca societatea de eri să ni se pară aidoma cu cea de azi; nu e mai puţin adevărat însă că frămîntările economice ne fac să vedem altfel societatea de mine, iar mijloacele de a ajunge la ea sînt mult mai puţin teoretice de cele cu 13 sau 15 ani în urmă. In adevăr, lucrurile s'au schimbat mult de cum erau pe vremea lui Marx [1]) şi chiar de cum erau acum 20 de ani. E destul să spunem că Karl Marx era sigur că va apuca societatea viitoare, societatea imaginată de dînsul :—absorbirea capitalurilor mici de către cele mari, a industriilor mici de către cea mare, a proprietăţii mici de cea mare, trebuiau să se producă, după concepţia lui Marx, cu atîta furie, încît urma să gangrenizeze într'un timp foarte scurt corpul întregii societăţi de astăzi ; şi, vrînd-nevrînd, aceasta trebuia să-şi lase locul societăţii social-democratice. Chiar socialiştii noştri de acum 20 de ani aveau o concepţie la fel, iar Kautsky cam la aceiaşi epocă scria : „Toată mişcarea economică se strînge în o singură întreprindere uriaşă, în care totul trebue să slujească pe un singur stăpîn, să fie a unui singur stăpîn... Dar, deşi starea aceasta nu poate fi ajunsă nici odată, ne apropiem totuşi repede de dînsa, *mai repede decît se crede în deobşte*",—şi mai departe: „nu mai este aproape decît o chestiune de formă". Şi cu toate acestea, astăzi trebue să o spunem, lucru ajuns cunoscut de toată lumea, că industria mică şi proprietatea mică merg crescînd !

1) Intre 1859—1875.

Nu vreau să discut ideile social-democrate, ba din contra sînt convins că „ţările rămase în urmă intră în orbita ţărilor capitaliste înaintate, ele se mişcă în orbita acelor ţări şi întreaga lor viaţă, dezvoltare şi mişcare socială este determinată de viaţa şi mişcarea ţărilor înaintate" (pag. 246) ; dar de aici nu pot deduce, că trebue să considerăm clasa de mijloc şi cea săracă, meseriaşii şi micii proprietari, legate de mîni şi de picioare într'atîta, încît să renunţe de a-şi îmbunătăţi traiul de astăzi [1]) în aşteptarea societăţii viitoare social-democrate. Şi de aceia voiu pune în faţa traducerii patronate de d. Gherea o altă traducere în franţuzeşte, „Champs, usines et ateliers", a prinţului Kropotkin, ocupîndu-mă în special de meseriaşi, micii meseriaşi faţă de lucrătorii din industria mare, de industria mică faţă de fabrici şi uzine.

Social-democraţii n'au avut niciodată vre o simpatie pentru meseriaşii patroni şi micii proprietari, de asemenea simpatia lor este aproape aceiaşi faţă de lucrătorii din mica industrie, — şi încă cuvîntul simpatie este puţin la locul lui, cînd în cartea d-lui Gherea şi Kautsky citeşti fraze ca : „toţi aceşti microscopici aşa zişi capitalişti, mici meseriaşi, mici comercianţi nu sînt decît nişte agenţi şi servitori ai capitalului mare. Ei trăesc din graţia lui..." (pag. X). Kautsky merge mai departe, îi condamnă chiar dela început: „Mica industrie se luptă cu moartea" ! (pag. 14). Fraze sentenţioase care ar arăta mai mult dorinţa social-democraţilor decît realitatea faptelor de azi, căci trebue să luăm aminte că condamnarea aceasta a fost formulată de Kautsky cu vre-o 25 de ani şi mai bine în urmă, cînd lupta

1) Intrarea lor în industria mare nu o consider ca o îmbunătăţire de trai.

pentru traiu a meseriaşilor nu era nici atît de perfecţionată, nici atît de bine studiată ca astăzi.

Să fie oare industria mică mai condamnabilă la moarte decît industria mare? In realitate, nici una, nici alta nu pot fi condamnate la moarte. Toţi ştim că industria mare nu este tocmai stabilă, părăseşte încetul cu încetul naţiunile bătrîne şi se lasă să fie îmbrăţişată de cele tinere. Kropotkin ne arată în mod admirabil apucăturile de vagabondaj ale industriei mari (pag. 15 şi urm).: „Anglia nu putea să aibă pentru totdeauna în stăpînirea ei monopolul producţiunii industriale. Nici priceperea industrială, nici spiritul de întreprindere nu puteau să rămînă la infinit un privilegiu al Insulelor britanice... Germania luată în întregul ei, ne înfăţişează spectacolul unei naţiuni în transformare, dotată cu toată puterea tinereţei şi în toate ramurile vieţii. Acum 50 de ani ea era clienta Engliterei, astăzi este pentru dînsa un rival... Uzinele nouă ale Germaniei încep acolo unde ajunsese Manchester după 100 de ani de experienţă şi de încercări, iar Rusia porneşte dela punctul unde a ajuns astăzi Manchesterul, Belgia, etc... In fine în timpul din urmă se ridică o concurenţă teribilă pentru naţiunile industriale din Europa: republica Statelor-Unite", şi după această ţară astăzi încep să se ridice Indiile, Japonia şi chiar China. „Monopolul naţiunilor, care au fost pionierii industriei, dispare"; şi ca exemplu mai concret putem adăoga că industria mătasei scade mult în regiunea Lyonului, fiindcă răsare în altă parte, în Elveţia, Caucaz, etc.. In adevăr, din acestea s'ar deduce, că industria mare nu moare, ea renaşte, dar în *altă parte;* pecînd industria mică nu moare nici ea, ea are o calitate mai superioară, ea renaşte *chiar în localitatea* unde împrejurările voiau să o nimicească.

Vom vedea mai la vale calităţile admirabile ale industriei mici, calităţi nesocotite de social-democraţi, dar mulţumită cărora ea progresează, hrăneşte o bună parte a lucrătorilor industriali de astăzi, ba unora le procură o stare materială superioară lucrătorilor din industria mare şi încă mai mult: ea pune în consumaţie produse, pe care industria mare este incapabilă să încerce a le fabrica, etc.

Dar industria mică ne interesează pe noi în cel mai mare grad, şi tocmai fiindcă ideile aduse în cartea lui Kautsky ni se par rămase în urmă, e bine să se arăte cît s'au schimbat de mult lucrurile şi ce dovezi de vitalitate a dat industria mică; şi, acestea odată stabilite, să arătăm care este îndrumarea cea mai nimerită de dat maselor fără de lucru din oraşele noastre sau ţăranilor în timpul ernei.

Industria mică a fost studiată fără nici o precugetare de către Kropotkin, zic fără nici o precugetare, căci—deşi acesta ţinteşte către o societate viitoare bazată pe cultură şi pe tot ce are sufletul omenesc mai bun—dînsul studiază industria mică din toate punctele de vedere, în toate situaţiile în care se

găseşte, şi ne-o recomandă pe acea care în adevăr poate să facă din noi oameni bine hrăniţi, sănătoşi şi veseli, prin urmare mai bine pregătiţi pentru progres. Şi este bine să ştim aceasta astăzi cînd totul se transformă: idei, concepţii, mijloace de traiu, de luptă, etc., căci în mersul acesta de frămîntări de tot felul este mai logic să ne asigurăm pe cît e posibil o îndestulare relativă (vorbesc de lucrători) pentru o epocă mai apropiată, de care să putem profita şi noi, dînd în acelaşi timp şi copiilor noştri mijlocul ca să fie mai bine înarmaţi pentru transformările viitoare.

Este o datorie a acelora care se ocupă de aceste studii, să nu se mulţumească cu propaganda unei societăţi viitoare, pe care poate nici copiii copiilor noştri n'au să o vadă; ci, nutrind aceste dorinţi, să caute să facă din viaţa actuală un pas înainte, să procure o viaţă plină de sănătate şi de mulţumire, dacă nu pentru toţi desmoşteniţii de astăzi, dar pentru cîţi mai mulţi. La fiecare pas numărul celor care se pot bucura de bunătăţile vieţii să fie cît mai mare.

De cartea lui Kropotkin s'a vorbit puţin la noi, şi de aceia mi se pare că aici ar fi cazul să spunem, cu d. Gherea, că faptul acesta dă pe faţă „slăbiciunea" noastră. Cu toate acestea, ce învăţături bune putem scoate din aceste studii, noi cei lipsiţi de capitaluri, puşi la discreţia apusului, a arbitrului, etc. Citind cartea lui Kropotkin te întrebi: ce a făcut pe Kautsky să predice că: «zicătoarea: „meseria este brăţară de aur" şi-a pierdut de mult rostul» (pg. 18): căci, dacă „fondul teoriilor" de altă dată conducea la aceasta, astăzi lucrurile le constatăm altfel. Deasemenea afirmaţiile de acum 25 de ani ale lui Kautsky sau mai vechi ale social-democraţilor că „Numărul ramurilor de meserii şi a ţinuturilor în care micile meserii mai pot să trăiască de azi pe mîne este destul de mărginit şi se micşorează pe zi ce trece", nu s'au adeverit şi nu e bine să perzistăm în ele, după cum vom vedea mai la vale.

Kropotkin împarte chiar dela început meseriile în două categorii mari: „industriile (meseriile) practicate la sate şi care stau în legătură cu agricultura şi acelea care, practicate la oraşe sau la ţară, n'au nici o legătură cu pămîntul,—lucrătorii scoţînd mijloacele lor de traiu numai din lucrul lor industrial (de meseriaş)" (pag. 214); cu alte cuvinte, meseriaşii, care-şi procură mijloacele de traiu lucrînd şi ca meseriaş şi ca agricultor după cum li sînt prielnice anotimpurile sau schimbările atmosferice, şi în urmă meseriaşii care trăesc numai din munca lor ca meseriaşi.

Iată cum vorbeşte Kropotkin de a doua din aceste categorii de industrii mici: „Cea mai mare parte din industriile mici, *afară de acelea care sînt combinate cu agricultura,* trebue să recunoaştem că se găsesc într'o situaţie lipsită de siguranţă" (pag. 219).

Aceasta ar părea că dă întrucîtva dreptate lui Kautsky,

care, pentru a arăta cum sărăcia domneşte nesupărată printre meseriaşi, se întreba acum 20 de ani: „Ce însemnătate poate să mai aibă mica întreprindere a meşteşugului?", cînd „o maşină producea încă atunci (acum 50 de ani) în 19 ceasuri şi 7 minute atîta fir, cît o torcătoare cu mîna producea în 3,117 ceasuri şi 30 minute" (pag. 16).

Kautsky, citind exemplul acesta din ancheta Biuroului Muncei din Statele-Unite, îi dă o însămnătate aşa de generalizătoare încît te miri că, după atîta amar de ani (vre-o 50), tot mai există meseriaşi din industria mică.

Cu toate acestea Kropotkin ne arată că: „în Anglia, pretutindeni, industria mică constitue un factor puternic de viaţă industrială. Ea dă de lucru la *mai bine de jumătate* din toată populaţia industrială a ţării" (pag. 252). Dar se poate zice că pentru Anglia proporţia aceasta este bazată pe calcule şi ipoteze, deduse din o statistică foarte necomplectă; în Franţa însă datele statistice sînt cît se poate de complecte, aici proporţiile se pot stabili cu precizie şi, studiind-o, Kropotkin găseşte că „în Franţa întîlneşti industrii mici foarte variate şi ele înfăţişează unul din cele mai însemnate caractere ale economiei naţionale". Kropotkin găseşte că 1/3 din populaţia Franţei „trăeşte din industrie şi această treime se împarte aproape în mod egal între industria mare şi cea mică". Studiind fiecare grupă industrială în parte, Kropotkin ajunge la concluzia: „Nu mai este nici o îndoială că în Franţa, ca pretutindeni, mica industrie este un factor foarte serios de viaţă industrială. S'au cam grăbit acei care doreau să-i sărbătorească moartea".

In Germania Kropotkin spune că «Social-democraţii... înclinaţi să accepte o concepţie prea abstractă a chestiunilor economice, atacă cu furie pe toţi acei care nu acceptă că industria mică luptă cu moartea. Social-democraţii tratează „cu dispreţ" industria mică, cu toate acestea studiile făcute în această ţară asupra industriei mici sînt de mare valoare şi foarte complecte, încît se poate găsi în ele toate elementele necesare pentruca să poţi să-ţi faci o părere independentă asupra acestui subiect» (pag. 304—5).

După datele statistice este adevărat că în Germania stabilimentele industriale mari (cu mai mult de 50 de lucrători) au crescut dela 9,000 în 1882 la 29,000 în 1907, iar meseriaşii care lucrau singuri au scăzut dela 1,430,000 la 995,000; în acelaşi interval, însă odată cu „cu creşterea considerabilă a stabilimentelor, pe care statisticianii germani le numesc *marea* industrie, s'a înmulţit aşa de mult şi numărul stabilimentelor clasate în rubrica industriei *mijlocii* (dela 6—50 lucrători), care ar trebui să fie clasată mai degrabă în industria mică, fiindcă aici nu găsim în mijlocie decît 13 lucrători de stabiliment" (pag. 463). In adevăr, numărul stabilimentelor de mică industrie (dela 1—5 lucrători) *a crescut* dela 745,000 în 1882 la 875,000 în 1907; iar cea mijlocie (6—50 lucrători de stabiliment) *a crescut* în acelaşi interval dela 85,000 la 187,000; iar dacă luăm aceste două categorii împreună, găsim că, între aceleaşi epoce, au crescut dela 831,000 la 1,062,006 stabilimente industriale, pe care le-am putea clasa în categoria industriei mici, aşa că „meseriaşii, care lucrează singuri sau cu cîţiva dintre membrii familiei, se împuţinează, dar industria mică se menţine bine sau se înmulţeşte" (pag. 464),—şi aceasta în Germania!

Chiar în Rusia, „în guvernămîntul Moscovei, principala regiune manufacturieră, numărul persoanelor ocupate în industriile domestice este aproape egal cu acela al persoanelor ocupate în manufacturi" (pag. 322 Krop.).

Totuşi Kautsky mergînd mai departe, ameninţă biata industrie mică cu frazele sale croite ca pentru nişte condamnaţi la moarte: „Fabrica domneşte şi zilele meseriilor sînt numărate" (pag. 18), fiindcă „numărul ramurilor de meserii şi a *ţinuturilor* în care micile meserii mai pot să trăiască de azi pe mine este destul de mărginit şi se micşorează pe zi ce trece".

Intrucît priveşte „*ţinuturile*", este destul să spunem, cu Kropotkin, că Londra, Parisul şi în genere oraşele mari sînt „centrele mari ale industriei mici", adică tocmai acolo unde se găseşte mai la adăpost capitalismul. Deasemenea este destul să citeşti Cap VI asupra Franţei, „Les petites industries et les villages industriels", să vezi cum aceste regiuni au rămas tot industriale, cum erau poate înaintea apariţiei lui Kautsky şi care vor fi schimbat cel mult felul industriei în lupta lor cu „fabricile",—dar aceasta nu i-a împiedecat să devină şi de multe ori mai artistici, dar totdeauna mai harnici. Citind acest capitol nu poţi să nu te împiedeci de-a exclama împreună cu Kropotkin: „Numai în mijlocul acestor regiuni (satele industriale) poţi să-ţi dai mai bine seama de ce Franţa, „dacă consideri masa populaţiei, trece drept cea mai bogată din Europa". Şi atunci mă gîndesc la biata Ţară Romînească, a cărei stare economică vroim să o îmbunătăţim prin industria mare!

Dar atunci sentinţa: „Fabrica domneşte şi zilele meseriilor sînt numărate", ce rost poate să mai aibă? Se referă oare la meseriaşii pe care orice fabrică sau uzină îi crează pentru propriile ei nevoi? Aici da, fabrica „domneşte", dar tocmai legătura aceasta strînsă între fabrică şi industria mică n'ar îndreptăţi sentinţa categorică de mai sus. Cu toate acestea, avînd în vedere că soarta acestor mici industrii este prea strîns legată, nu de bunul plac, dar de soarta fabricii sau a fabricilor, care le-au creat, le lăsăm de-oparte, mai cu seamă fiindcă aceşti meseriaşi n'au nimic a face cu meseriaşii mici, cu „proprietarii individuali ai instrumentelor lor de muncă, de altă dată" (pag. X).

Să vedem însă ce se întîmplă (în legătură cu sentinţa de mai sus) cu ceilalţi meseriaşi, cînd în regiunea lor vine de se aşează o fabrică pentru a fabrica aceleaşi obiecte caşi ei. Kropotkin spune că atunci cînd o fabrică vine de se aşează în o regiune prosperă de meseriaşi spre a fabrica aceleaşi produse ca

și meseriașii, atunci, din cauza „marelui capital" care comandă totul, dispare o ramură de meserie,—cu toate acestea „*rămine totuși ceva*". Citeva părți ale acestei ramuri de meserii continuă și după aceia să rămînă industrie mică și încă pentru multă vreme. Așa cînd fabricile de ceasornice au luat această fabricațiune din mîna meseriașilor, aceștia s'au îndeletnicit cu ceasornicăria de *lux*. Cînd fabricile de țesături de mătasă s'au instalat în regiunea țesătorilor de acest fel, ei au continuat mai departe, însă au produs mătăsurile de *lux*. Și tot așa cu catifelele de calitate *superioară*.

In cazurile acestea și multe altele, nu se mai poate spune că acești meseriași trăesc din «milă»; fabricile mari nu vor putea a-i concura niciodată, cînd e vorba de a produce ceasornice, mătăsuri, catifele *de lux*. Acestea vor rămînea încă multă vreme, dacă nu totdeauna, specialitatea micului industriaș; pus față în față cu fabrica, el are în ajutorul lui gustul artistic, spiritul inventiv și independența,—lucruri de care nu se poate vorbi în o fabrică, unde omul și mașina de multe ori se confundă. Și de aceia Kropotkin, studiind această industrie mică, exclamă: „astfel găsim că această industrie mică este dotată de o viață extraordinară și că are o putere remarcabilă de a se adapta (împrejurărilor)".

Citeva exemple sînt de trebuință, pentruca să vedem cum industrii mici se mențin cu succes în mijlocul sau vecinătatea centrelor celor mai industriale.

«Cuțităria de Sheffield—una din gloriile Angliei—nu este făcută cu mașinile: ea este făcută mai cu seamă cu mîna... cea mai mare parte a celor care fac cuțite lucrează acasă cu familiile lor sau încă în ateliere mici, prevăzute cu forță motrice, și pe care le închiriază cu cîțiva shilingi pe săptămînă». Dar să zicem că această glorie a Angliei «a păstrat vechea ei organizație», însă «puțini știu că cele mai bune ace se fac cu mîna la Redditch (25 km. la sud de Birmingham»).

«In Haute-Marne, în jurul orașului Nogent, vre-o 5000 de oameni lucrează cuțitărie și mai cu seamă cuțităria aleasă.—Cuțitele artistice (lucrate de țărani) se vînd cîte odată 500 lei bucata». Și vorbind de țăranii din regiunea muntoasă lyoneză: „am putea spune că această regiune formează un centru deosebit în *civilizația* și *arta* franceză, că aici s'a *dezvoltat un spirit admirabil de cercetare de descoperiri și de invenții în toate direcțiunile științifice precum* și industriale».

Acestea sînt citeva din numeroasele exemple, aduse de Kropotkin, pentruca să arăte rezistența, fecunditatea *inventivă* și *artistică* a meseriașului. Acestea sînt calități, datorită cărora industria mică va fi cu greu acaparată vre-o dată de industria mare. Spiritul inventiv și arta vor fi totdeauna mijloacele de conservare ale industriei mici!

Dar o altă calitate a acestui modest muncitor este, ceia ce am menționat mai sus, ușurința cu care el se adaptează

la împrejurările nouă, ce poate să i le aducă în localitate noile forme economice și care l-au găsit lucrînd între cele patru ziduri, unde s'a născut: «cînd concurența manufacturii devine prea din cale afară, micile industrii dau o probă de adaptare (cu noile împrejurări) la care nici nu ne-am gîndit» (pag. 256).

«La sud de Lyon, în orașul Vienne, țesutul cu mîna dispare. Produsul de astăzi este «shoddy» (postavuri vechi, linuri vechi, destrămate, prefăcute în fire pentru a fi țesute din nou). Din cele 120 fabrici (mici), care se găseau aici acum o jumătate de secol, astăzi nu se mai află decît 28... Fabrici mari, care întrebuințează în total 1800 lucrători, au luat locul acestor țesători, iar «shoddy» a luat locul postavului»; «dar pe cînd industria mare cucerea astfel orașul Vienne, mahalalele și împrejurimile mai apropiate deveneau un centru de cultură de zarzavaturi și fructe» (pag. 281—282).

«La Nièvre și în La Haute Marne... micile turnătorii, care altă dată acopereau întreg ținutul, nu au dispărut: s'au transformat; și astăzi regiunea este sămănată cu ateliere mici, unde se fabrichează mașini agricole, produse chimice» (pag. 271).

«In 1830 Fougères era un mare centru pentru fabricarea la domiciliu a pantofilor împletiți. Dar concurența atelierilor din închisori omorî industria aceasta, deși primitivă, și fu înlocuită aproape imediat prin fabricarea pantofilor de pîslă. Această meserie dispăru la rîndul ei și fu înlocuită prin fabricarea ghetelor și a pantofilor... și produc în mijlociu 5 milioane de perechi pe an, a căror valoare se ridică la 40.000.000 franci» (pag. 265).

Și cîte exemple de acestea nu s'ar putea cita tocmai în țările în care social-democrația este mai înrădăcinată; cu toate acestea Kautsky, înconjurat de atîtea probe de energie, nu se sfiește să exclame și în 1911 că «Menținerea micei întreprinderi duce la o degenerare, la o mizerie așa de mare, încît ne putem întreba: cu ce drept s'ar putea împotrivi cineva la desființarea ei, dacă *această desființare ar sta în puterea noastră?*» (pg. 26).

In urma probelor de mai sus și acelora ce vom mai culege din studiul lui Kropotkin, cred că oricine va conveni, că este timpul ca industria mică să-și recapete dreptul la muncă chiar în fața social-democraților.

Meseriașilor acestora, care iau asupra lor partea artistică, ingenioasă, inventivă, care *nu sînt creați de fabrici*, dar care *existau* și *mai înainte* tocmai fiindcă pot să execute și să creeze produse care trec peste putința «*fabricei*»,—meseriașilor acestora, care aș putea zice că sînt din aceiași stofă cași cei „de altă dată", dar astăzi lucrează în alte condițiuni fiindcă timpurile s'au schimbat,—nimenea nu le poate precupeți însămnătatea în „producerea economică" și este nedrept a-i numi «agenți și servitori» chiar cînd este vorba de «capitalul mare». Prin aceasta social-democrații dau la iveală o nedreptate, pe care, din diferite împreju-

rări, se cred siliţi să o menţină faţă de nişte muncitori, care cu siguranţă că vor fi cei mai de seamă în societatea viitoare, fie aceasta chiar cea social-democrată.

Se pare că d. Gherea în «prefaţa» d-lui ar fi dorit să atingă şi chiar să răspundă la cestiunea industriei mici şi a meseriaşilor, tratată de Kropotkin; dar oricare ar fi măestria cu care d. Gherea ştie să aştearnă ideile d-sale, mărturisesc că am rămas captivat de duioşia cu care Kropotkin studiază greutăţile, necazurile, luptele, priceperea şi bucuriile acestei clase de producători, cărora chiar Franţa le datoreşte în cea mai mare parte bogăţia ei; şi rămîn nedumerit pe de altă parte de mulţămirea sufletească, care reiese la fiecare rînd, cînd autorii social-democraţi pun în evidenţă nenorocirile ce apasă pe o mare parte a acestei clase, care totuşi trăeşte nefiind ajutată nici de capitalul mare, nici de stat, care nu intră nici în vederile sau măsurile protecţionismului, acaparatorul tot mai mare al statelor înaintate caşi al „ţărilor înapoiate".

Dar să mergem mai departe şi să recunoaştem, cu Kropotkin, că „cea mai mare parte a industriilor mici, *exceptînd pe acelea care sînt combinate cu agricultura*, se găsesc... într'o stare puţin sigură. Cîştigurile sînt cît se poate de mici şi adeseori eşti sigur să nu găseşti de lucru. Crizele sînt dese şi ţin cu anii. Lucrătorii *dacă n'au ştiut să se organizeze în cooperative de producţie* sînt cu mult mai la bunul plac al negustorului sau al patronului, iar patronul este la bunul plac al negustorului „en-gros". Lucrătorii şi patronii sînt expuşi să devină sclavii acestuia din urmă, devenind datornicii lui" (pag. 220).

In cele de mai sus Kropotkin mai aduce două elemente, pe care Kautsky n'a vrut să le ieie în seamă chiar după 50 de ani după publicarea „Capitalului" lui Karl Marx,—şi anume mica industrie pe lîngă pricepere, spirit inventiv, adaptare la împrejurări nouă, mai are încă două arme: împerecherea îndeletnicirii *agricole* cu acea a *meseriei* şi în urmă «cooperativele».

In toată cartea lui Kautsky vei vedea totdeauna separaţi, de-o parte industriaşii mici sau meseriaşii, iar de alta micii proprietari-agricultori. Nu se pomeneşte o vorbă de buna situaţie economică de care se bucură micii agricultori care practică şi o meserie. De asemenea, întrucît priveşte cooperativa pusă în serviciul meseriaşului, nu vei afla din toată cartea absolut nimic desluşit, decît doară fraze generalizatoare şi nedocumentate. [1])

„Pretutindenea unde se vede dominînd îndestularea pe un pămînt aproape neproductiv, cauza este mai totdeauna unirea strînsă între aceste două surori, industria şi agricultura". (Krop.

1) Pag. 106 al. al doilea.

pag. 255). Exemplele şi citaţiile din autorii care au vizitat pe aceşti ţărani-meseriaşi sînt foarte numeroase, şi toţi convin că atunci cînd au ştiut să se unească şi în cooperative, starea lor este din cale mai îmbucurătoare.

Kropotkin, vorbind de industria mică în *Germania*, zice cu drept cuvînt: „văzînd asociaţiile de lucrători reuşind în cooperativele de producţiune, pe cînd acum *20 de ani* încercările lor în această direcţie se terminau totdeauna prin o nereuşită, astăzi chiar putem afirma că reuşita lor de la început nu trebue căutată în nepriceperea lor de-a *organiza producţiunea* în mod potrivit şi economic, dar în *neîndemînarea* lor ca *vînzători* şi *exportatori*. Izbînda lor de astăzi se explică foarte uşor prin ajutorul reţelei de cooperative de consumaţie, care dau o clientelă pe de-a gata... Toate sforţările care vor lucra ca să deştepte viaţa intelectuală la ţară, sau care ar asigura drepturile ţăranilor sau comunelor ţărăneşti asupra pămîntului, vor avea ca urmare inevitabilă de a favoriza desvoltarea industriilor" (pag. 316—7).

„La Villaines, toţi sînt împletitori şi „toţi împletitorii",—ne atrage atenţiunea Ardouin Dumazet,—„fac parte din o societate cooperativă. Nu există nici un patron; toată producţiunea este adusă odată la 15 zile în magaziile cooperativei, unde se vinde în socoteala asociaţiei. Vre-o sută cinci-zeci de familii fac parte din această asociaţie şi fiecare este proprietara unei case şi a unei vii".

In schimb, la „Thiérache, unde cîteva mii de oameni lucrează la aceiaşi meserie, nu s'a format o asociaţie; urmarea este că aici salariile sînt foarte mici" (pag. 274).

Şi armele de luptă şi progres de care dispun industria mică şi meseriaşii încă nu s'au isprăvit, sînt tocmai armele cărora Kautsky nu le bănuia niciodată însămnătatea, căci atunci nu s'ar întreba şi astăzi: „este peste putinţă, într'adevăr, de a ridica meşteşugurile şi micile întreprinderi *ţărăneşti* la o stare înfloritoare astăzi, pe vremea aburului şi a electricităţii" (pag. 26), a motoarelor cu explozie hidraulice, şi mai cu seamă a electricităţii adăogăm noi.

Tocmai *motoarele mici* de ½, 1, 2, 3, etc. cai putere fie electrice, fie cu explozie au făcut ca lupta industriei mici să fie şi mai uşor de susţinut. Cu ajutorul cooperativei şi cu motoarele mici şi mai cu seamă prin distribuirea curentului electric la domiciliu, *regiuni întregi* de meseriaşi *înlocuesc cu succes anume fabrici*. Ficare meseriaş sau ţăran-meseriaş lucrează acasă cu toată dragostea pentru meseria lui, cu toată priceperea şi cu spiritul lui de a produce cît mai *frumos* şi mai *nou*. Dacă social-democraţii ar uita ura impusă de anume cauze, ar conveni că aceste regiuni ar putea fi luate drept începutul unei societăţi viitoare de muncă plăcută şi viaţă îndestulătoare.

O pildă: „La Oyonnax... avem un centru însemnat pentru fabricarea pieptenilor... Aici nu sînt mai puţin de 100—120 de patroni, care dau de lucru fiecare la 2—15 lucrători, şi mai bine de 1200 de persoane lucrează acasă.... Forţa motoare o închiriau altă dată în uzinele mici, dar nu de mult electricitatea.. li se distribue la domiciliu, unde pune în mişcare motoare mici ¼—12 cai putere. Şi face să notăm, că *imediat ce electricitatea le-a permis să se întoarcă la lucrul de acasă, 300 de lucrători au părăsit imediat micile ateliere şi începură să lucreze acasă*. Cea mai mare parte din aceşti lucrători sînt proprietarii căsuţelor şi grădinilor în care locuesc şi dau probă de un spirit de asociaţie..." (Krop. pag. 276).

„La S-te Claude, în satele dimprejur şi în cele mai mici cătune din munţi, mii de oameni sînt ocupaţi ca să taie diamante... pe cînd alte mii de persoane taie pietre preţioase mai eftine. Tot lucrul acesta se execută în ateliere foarte mici, *puse în mişcare prin căderi de apă* (pag. 278).

Dar bine înţeles că, cu *motorul*, vine în ajutorul micului-industriaş şi *maşina*, de care Kautsky zice că „schimbă totul: ea îi face buni de lucru pe toţi lucrătorii fără de lucru din industrie şi aruncă în piaţa muncei mulţime de femei şi de copii proletari... Dela introducerea maşinismului în producere, lucrarea de prefacere a întregei industrii într'o industrie capitalistă se îndeplineşte cu o repeziciune neobicinuită" (pag. 197).

Am văzut cu toate acestea că motorul nu a prea împiedecat pe micul industriaş să progreseze; ba din contra, cu ajutorul *micului motor* fiecare îşi face atelierul acasă; cu *maşinile* însă îşi creiază o situaţie admirabilă atît din punctul de vedere al producţiunii, cît şi din acela al progresului în fabricaţiune; el îşi va schimba cu mai multă uşurinţă maşina lui mică, decît o uzină care din cauza concurenţei sau progresului, în altă parte, se vede silită să-şi perfecţioneze instalaţia. Numai astfel se explică în mare parte de ce Germania concurează Anglia şi mîne Rusia va concura pe cea dintîi. Dar nu este greu de arătat că micul meseriaş îşi perfecţionează singur maşina sau inventează pe aceia, care-i trebue, aşa că el este în fiecare moment în progres, — lucru care cu greu poate avea loc în marele uzine cu maşini şi instalaţii scumpe. Un exemplu:

„La Thiers, se fabrichează cuţitărie foarte eftină... forţa motrice este dată de rîul Durolle, sau se obţine cu ajutorul *motoarelor mici* de gaz; serviciile obţinute cu ajutorul a unui mare număr de *maşini-unelte, inventate anume pentru acest fel de lucrare*, şi combinarea lucrului la maşină cu lucrul manual a permis ca să *ajungă la o adevărată perfecţiune în partea tehnică*. Nici nu ne vine să credem că organizaţia marilor fabrici ar putea să facă o economie de lucru (mai mare)" (pag. 273).

„Industria tricourilor de fantezie s'a desvoltat în mod extra-

ordinar în jurul acestui oraş (Roanne) şi în curs de o jumătate de secol. În 1864 erau numai 2000 de femei: numărul lor este preţuit *astăzi la vre-o 20.000*; şi, fără să părăsească ocupaţiile lor rurale, ele au timpul să ţese *cu maşini* tot felul de articole de fantezie de lînă, a căror valoare se calculează la 9.000.000 franci pe an".

În realitate maşina este mult mai bine întrebuinţată în mica industrie; iar spiritul inventiv domneşte mai în largul lui în micul atelier de cît în uzina plină de maşini, unde lucrătorul este mai mult condus de maşină decît o conduce el pe ea.

Este însă din nenorocire foarte adevărat cînd Kautsky spune că „maşina aruncă în piaţa muncii mulţime de femei şi de copii proletari" şi nu este nici puţin adevărat că „foarte adesea uzina n'a reuşit de cît... exploatînd în mod neruşinat copii" (Krop. pag. 245).

De altmintrelea Cap. X, „ziua de lucru", din „Capitalul" lui Karl Marx ne dă cea mai îngrozitoare colecţie de asemenea exemple.

Dar atunci, cînd cu ajutorul industriei mici putem—în foarte multe specialităţi—ajunge la acelaşi rezultat, poate chiar mai bun de cît al fabricilor, nu e drept să ne întrebăm de ce să slăvim într'atîta idustria mare, de ce să împingem pe toţi lucrătorii în infernul uzinelor mari? Să fie oare pentrucă suferinţele atîtor mii de barbaţi, femei şi copii să ne ducă mai repede la o societate viitoare, tocmită de mai înainte? În cazul acesta trebue să mărturisim, că sufletul nostru ar da probă de o barbarie cel puţin nefolositoare.

Kropotkin ne arată însă starea actuală a problemei maşinismului: „În adevăr ar fi o greşală mare, ca să ne închipuim că *industria* ar trebui să se întoarcă la faza primitivă a meseriilor curat „manuale" pentruca să se poată întovărăşi cu agricultura. Ori şi cînd am putea economisi munca omenească prin mijlocirea unei maşini, maşina aceasta este bine-venită... Maşina va răsturna munca manuală, cînd e vorba să confecţionăm obiecte ordinare, pe cînd lucrul curat manual va fi tot mai mult stăpîn, cînd e vorba de obiecte, care cer un «finissage» mai mult sau mai puţin artistic".

„Şi atunci întrebarea următoare se impune: Pentruce ţesătoriile de bumbac, lînă şi mătasă, care astăzi se lucrează în sate cu mîna, de ce în aceleaşi sate nu s'ar ţese cu maşina, fără ca prin aceasta lucrătorii să fie siliţi să-şi părăsească ocupaţiile agricole? Nu este nici un motiv pentruca motorul mic sau transmisia forţei la domiciliu să nu fie în viitor mult mai

mult întrebuințată de cît astăzi, pretutindenea unde nu se simte nevoe de o instalație industrială mare.“ (pag. 328—9.) [1]

(Sfîrșitul în No. viitor) **P. N. P.**

---

1) Este de mare însemnătate să cunoaștem și termenii de care se servește Karl Marx, cînd vorbește de mica industrie: „Proprietatea individuală a lucrătorului asupra mijloacelor (uneltelor) lui de activitate productivă este o urmare a industriei mici agricole sau manufacturiere și aceasta constitue pepiniera producțiunii sociale, școala unde se prepară îndemînarea manuală, priceperea ingenioasă și individualitatea liberă a lucrătorului. Cu siguranță, acest mijloc de producțiune se întîlnește în mijlocul sclavajului, servajului... Dar el nu prosperează, nu-și desvoltă energia, nu-și recapă forma integrală și clasică de cît acolo unde lucrătorul este deplin stăpîn pe condițiunile de lucru de care el se servește lucrînd, țăranul față de pămîntul ce-l lucrează, artistul (muzicant) față de instrumentul muzical.

„Regimul acesta de producători mici și independenți, lucrînd pe socoteala lor, implică mai dinainte fărămițarea proprietății (de pămînt) și a risipirii celoralte mijloace de producțiune. Și de oarece exclude concentrarea, exclude de asemene cooperația pe o scară mai mare, divizia muncii în ateliere, mașinismul, stăpînirea savantă a omului asupra naturii, libera desvoltare a forțelor sociale de lucru, armonia și unitatea în lucrurile frumos executate, mijloacele și sforțările activității colective. Regimul de producători mici și independenți nu este compatibil de cît cu o stare de producțiune și cu o societate foarte mărginite. Dacă am căuta să o facem să dureze, ar fi cum zice foarte bine Pecqueur: „să admitem de drept mediocritatea în toate““ (La Capital. cap. XXXII).

PASTEL

Intunericul domină...
E divinul nopții ceas;
Doar departe în lumină
Numai culmile-au rămas.

Murmură duios cavalul
Intristatului păstor,
Și domol își mînă calul
Obositul călător...

St. O. Iosif

Maica Rahila și Sora Veronica

Pe o coastă din Prahova, întoarsă către miază zi și înconjurată de profiluri de coline, stătea acum vre-o sută de ani schitul de maice Roșioara. Tufărișurile și dumbrăvile de prinprejur trebue să fi fost pe atunci și mai multe și mai desfătătoare. Astăzi dealurile sînt pleșuve în bună parte, fundul văilor se vede și un lung convoiu de sonde întristează perspectiva. In cîteva locuri, sînul colinelor este înfierat cu negru, din cauza erupțiunilor mai noi. Rezervoare rotunde, albe, roșii, cresc în vecinătatea rîpilor, ca niște ciuperci enorme. Diferite clădiri, și mai mari și mai mici, se ridică de prin văi și prin coșuri subțiri fumegă în fața cerului. Vagonete, care grele și automobile urcă și coboară vecinic, pe rețeaua căilor de eri create.

De lîngă bisericuța schitului, ce nu mai este, înfățișarea acestui colț, subt care, în adîncime, au dormit atîtea mii de veacuri negrele fîntîni de azi, e stranie și rară. Uneori, în timpul înfricoșatelor vărsări de gaze, aripele Arhanghelului plesnesc și rad cu foc cîte-o vale întreagă, împreună cu toți muritorii cîți s'au aflat pe ea... Alteori, cîte-o sondă se aprinde și atunci, în văzul colinelor, roșii subt boltirea nopții, sonda arde ca o spînzurătoare uriașă, căzută în mîna unor revoluționari care au învins.

Acum o sută de ani, vre-o zece case alcătuiau tot schitul Roșioara și vre-o patruzeci de monahii slăveau în biserica deabia încăpătoare pe Cel ce a făcut cerul și pămîntul. Judecînd după gropile care se văd azi lîngă biserică și care sînt pivni-

țele caselor dispărute, aceste case erau foarte mici și strînse laolaltă. Satul — azi mare și bogat — care este devale trebue să fi fost și pe atunci. O moșie, ale cărei hotare ating într'o parte județul vecin, era atunci, cași azi, proprietatea unei vechi familii domnitoare. Poate că maicele din schit primiau din cînd în cînd milostenii dela boerii vecini. Poate că schitul fusese întemeiat pe moșia boerească.

Egumena schitului Roșioara era maica Evlampia, o cuvioasă aspră și bună cărturară, care credea că păzind cu străşnicie tot ce scrie în pravilă și în tipic ai cîștigat împărăția cerurilor și ai făcut pe sf. Petru să-ți deschidă, vrînd-nevrînd, porțile Raiului. Despre pătrunderea inimii și despre darul superior al înduioșărilor cucernice, maica Evlampia n'avea nici o știință. Cu totul altfel erau simțirea și evlavia maicei Rahila. Maica Rahila apropia suta de ani și era bunica dulce a cuvioaselor din schitul Roșioara. Nu primise niciodată să fie egumenă fiindcă nu știa să citească și fiindcă, zicea ea, era prea proastă. Dar așa cum era, maica Rahila era vistiernica dragostei și a păcei sfîntului locaș. Toate maicele erau copilele ei duhovnicești. Ispitele, necazurile și pricinele iscate între cuvioase erau mărturisite mai întâiu maicei Rahila. Cuvintele ei de mîngîere și de sfat cădeau în suflet ca sămînța cea bună și rodeau mîntuitoarea roadă.

Mai mult de jumătate din aceste mirese ale Domnului crescuseră, ucenice, în casa maicei Rahila. Farmecul și bunătatea bătrînei opriseră și legaseră aci, schitului și Domnului, multe inimi răsvrătite, multe porniri năvalnice și vinovate. Maica Rahila era o sfîntă, fără nici o îndoială. Cu vrîsta, Dumnezeu îi luminase cugetul într'un chip deosebit și acum mai ales, aproape de pragurile cele vecinice, roaba lui Rahila se învrednicise de arătări și de destăinuiri, care nu sînt date omului nici a le ști nici a le spune. Firește, zmerita roabă niciodată nu spunea ceia ce o învrednicea Domnul să vadă. Departe de sufletul ei, plămădit din umilință și din iubire, să fi cutezat să spună vreodată, spre laudă deșartă, vedeniile trimise ei de sus. Dar uneori, cînd vreun necaz amar, cînd vre-o ispită crîncenă doborau la picioarele bătrînei pe vreuna din maicele ori din surorile sfîntului locaș, maica Rahila, sfătuind, mîngîind și întărind, ajungea pe aripele zelului ei duhovnicesc pînă la zăvoarele de aur ale ușilor milostivirii, numai ei uneia știute. Atunci maica

Rahila zicea ca în vis și cu mînele uitate pe obrajii aprinși ai penitentei :

— Draga bătrînei ! fata bunicăi ! de aș putea să-ți arăt într'o dimineață spînzurătorile Iadului, chinurile și balaurii de acolo, ispita care te bîntuește ar pieri dela tine ca buba de dălac, cînd pui pe ea fierul ars în foc !...

Din niște vorbe ca acestea și din altele, călugărițele din schitul Roșioara scoteau cu dreptate și șopteau între ele că maica Rahila vede uneori în zorii zilei cuptoarele Iadului și urgia ce e și va să fie peste cei păcătoși.

Și iată că tocmai cînd maica Rahila apropia suta de ani îi fu dat să crească pentru Domnul încă o oiță. O femee nevoiașă din lumea largă veni la schit și aduse o copilă ca de doisprezece ani, spunînd că vrea s'o închine vieții îngerești. Maica Rahila, rugată de sobor, primi în căsuța ei pe copilă și începu s'o învețe cuviința și zmerenia călugărească. Veronica era o fată blîndă, iubitoare și cu totul nevinovată. Ca o ceară moale și bine mirositoare, așa se lăsă pe mînile maicei Rahila și în timp de cinci ani maica Rahila făcu din Veronica o cucernică făclie, vecinic aprinsă rugăciunii și mistuită sfînt de dragostea celor vecinice. Maica Rahila își simți inima legată și dată acestei copile mai dulce și mai deplin decît tuturor ucenicelor ei de pînă aci. — Veronica mamei e ucenica mea cea din urmă !... spunea bătrîna, înduioșată de vederea Vironicăi.

In cinci ani Veronica se făcuse mare și frumoasă. Egumena îi dăduse scufia de soră, dar în portul călugăresc frumusețea copilei era și mai izbitoare. Maicele se grăbiseră să-i dea negru tocmai fiindcă Veronica le părea prea înflorită și cu toate că schitul era rar cercetat de către cei din lume, ori cum, este mai bine cînd la porțile mînăstirii păzește grija. Mai aveau bietele maice de ce se teme, căci dela o vreme Veronica era tot galeșă și visătoare. Se ducea după flori și după fragi, prin poenele din preajma mînăstirii. Se uita lung în văile ușor albastre și o neliniște ne mai simțită trecea ca un vînt de vară peste făptura ei nevinovată. Maica Rahila o cerceta și o mîngîia. Veronica n'avea ce să-i ascundă; sufletul ei era curat ca roua. Ii spunea numai copilării, lucruri auzite și văzute peste zi :

— Bunico, azi de dimineață, cînd am intrat în grădină, venia din deal un cîntec dulce, care pătrundea dumbrăvile și te făcea să plîngi. Cine cînta, bunico ?

— Fata bunicăi, ciobanii dela stînă cîntau din bucium.

— Bunico, de ce nu mergem și noi la stînă, ca să-i vedem cum cîntă ?

— Veronico, îngerii Domnului cîntă și mai frumos, aici în preajma noastră. Dar trebue să te deprinzi ca să-i auzi. Ațintește urechile inimii tale și-i vei auzi slavoslovind.

Altă dată Veronica venia roșie de soare și cu cîteva aglice în mînă :

— Bunico, dincolo, pe coastă, oamenii din sat au început să cosească. Fete mari string fînul și aleg de prin fîn florile cosite ! Lasă-mă, bunico, și pe mine să mă duc să culeg flori, pentru icoana Maicii Domnului !

— Nu, fata bunicăi ! Florile acelea sînt de prisos. Inima ta e plină de flori plăcute sfintei. Rugăciunile tale fac mai mult decît toate florile de pe coastă.

Odată Veronica veni tulburată și cu ochii în pămînt :

— Bunico, m'am dus în fundul livadiei, ca să culeg o ulcică de căpșuni și m'am uitat de pe șanț, jos în vale. Lîngă pîrîu odihneau două turme de oi și aveau un cioban și o ciobăniță. Și ciobanul sta culcat, cu capul în poala ciobăniței...

— Veronico, ți-ai rănit inima cu o vedere pămîntească ! Tu ești făgăduită Domnului nostru Iisus Christos și nu trebue să mai cauți spre pămînt ci tot în sus spre cer. Lumea e cufundată în păcate și călugărul trebue să fie orb, pe lumea aceasta. Ai văzut o icoană de iubire nemîntuitoare. Gonește-o dela tine, cu rugăciune și cu lacrămi, fata mea !

Copila nu ieșia din cuvîntul bătrînei și se ruga, făcea mătănii, plîngea, așa cum o povățuia mama sa duhovnicească. Era prea copilă ca să rămînă prea îndelung robită arătărilor neziditoare ale lumii. Totuși copila căzu bolnavă sufletește. Intr'o zi, îi spuse maicei Rahilei cu fermecătoare simplitate :

— Bunico, numai noi călugării ne mîntuim, ori și ceilalți oameni care trăesc în lume ?

— Se mîntuesc și ei, copilă dragă, dar după noi.

— Atunci, bunico, de ce nu mă lași să mă înapoez la noi în sat, căci tot ne întîlnim noi în locașurile cele vecinice !

— Veronico, ești ucenica mea din urmă și cugeți să mă lași și să te faci mireancă ?... Eu gîndeam să ies cu tine mai de cinste decît cu toate ucenicele mele de pînă acum ! Ia seama, Veronico, mă faci de rușine înaintea sfinților îngeri !

Era, prin urmare, limpede de tot că sufletul Veronicăi era chemat și ispitit de glasurile văii, de șoaptele dumbrăvilor, de

străvechea, de pâgina dragoste pe care o cîntau păsărelele și cavalele ciobănești. Drept aceia, maica Rahila îngenunchie la Domnul și se rugă o lună întreagă să lecuiască pe copila ei, cu un fulger de lumină și de adevăr, cum lecuise odinioară pe Savel prigonitorul, făcîndu-l Pavel, apostolul neamurilor. Se rugă la Domnul să-i descopere și Veronicăi, într'o dimineață, înfricoșata taină a pedepselor Iadului, așa cum de mai multe ori o descoperise roabei lui Rahila.

Bătrîna care veghia bună parte din noapte, așteptînd utrenia, se odihnea două-trei ceasuri după utrenie și începea iar rugăciunile sau lucrul. Cînd era timp de vară și se înfiripa faptul zorilor ieșea pe prispă, afară, și privea cu sfîntă admirare ridicarea stelelor și a nopții și întoarcerea luminii prin porțile răsăritului.

Era într'o dis-de-dimineață spre sfîrșitul lui August, cînd pămîntul răscopt simte cu farmec roua, cînd merele văratice cad de pe ramuri și cîmpiile încep să se ivească. Focurile tăriei pîlpîiau încă în adînc. Luceafărul dimineței se năștea în limpede singurătate. Maica Rahila nu dormise de loc. Veronica aiurase toată noaptea și avea friguri. Bătrîna o veghiase și se rugase. Boala Veronicăi era numai o rătăcire și o înserare a sufletului. Maica Rahila se rugase fierbinte Mîntuitorului să se îndure de roaba lui Veronica și să-i moae sufletul, măcar o clipă, în lumina cea negrăită, cea mai presus de fire și cea atotvindecătoare.

Deci Rahila, rugîndu-se și binecuvîntînd pe vistiernicul luminilor, privea, de pe prispa căsuței ei, cum se strîngea cortul nopței și cum săreau, înnecîndu-se în alba slavă, țărușii lui de argint. Atunci înfricoșata arătare pe care maica Rahila o aștepta se zămisli subt larga undire a diminețîi! Bătrîna chemă, cu graiul zugrumat, pe Veronica:

— Vino Veronico!... Privește copilă, cu cutremur, cetatea Iadului!...

Copila se trezi din somnul ei ușor și frămîntat și alergă lîngă bătrînă. La început nu văzu nimic, apoi, încet-încet începu să vadă... Dar cu cît vedea mai limpede cu atîta i se părea că visează și că plutește ca un fulg în slăvile deschise: Un șir lung de negre spînzurători umplea întinderea, dintr'un capăt la altul. Diavolii și sufletele blestemate își smulgeau părul împrejurul lor. De pe o vâlcea, Arhanghelul gonea, într'un vîrtej de flacări, o ceată de suflete păcătoase. Focul cel nestins se ținea de ele ca de niște fuioare aprinse. Fumul urgiei dumnezeești plutea greu deasupra acestei văi a plîngerii. Niște cazane mari, roșii, albe, stăteau gata, pentru vecinica fierbere a celor ce, pe lumea trecătoare, fierseseră în nelegiuiri și în plăceri. Niște diavoli turtiți ca broaștele, cu picioare în chip de roți și cu ochi de jăratic, fugeau în sus și în jos, iar din spinarea lor ieșeau, cu îngrozită înfățișare, alte suflete păcătoase...

Rugăciunea Rahilei fusese ascultată. Dar ceia ce vedea Rahila în dimneața aceia și mai văzuse și altă dată cu încredințarea înfricoșată că vede Cetatea Iadului (care nu are nici o ființă materială) nu era de cît o misterioasă icoană din viitor. Icoana aceasta o vedea acum și Veronica. Cerescul Mire, ca să vindece și să despresoare de ispitele și de durerile acestei lumi sufletul și trupul miresei sale, îngăduise să se zămislească, în vedenie mîntuitoare, aceia ce, în valea aceia, era să se petreacă adesea și aevea—peste o sută de ani.

G. Galaction.

Retrocedarea Basarabiei

Două manuscrise inedite ale unui mare logofăt

Răscolind nişte vechi hîrtii uitate într'un pod, am dat peste două manuscrise cu slovă chirilică aşternută în rînduri dese, pe o coală întreagă, şi pe-o faţă şi pe alta. Hîrtia din care sînt alcătuite manuscrisele e groasă, mată şi bătînd în gălbui.

Cercetîndu-le sumar, am văzut cu mirare că in ele era vorba de Basarabia. Nu-mi puteam explica ce caută printre hîrtiile mele nişte asemene acte, cînd pe lîngă ele am găsit un document de mare preţ, care-mi servi de chee pentru lămurirea originii şi rostului lor.

Acest document era protocolul original al convenţiunii încheiate în 1857 pentru retrocedarea unei părţi din Basarabia către Moldova, conform stipulaţiilor tratatului din Paris, semnat de plenipotenţiarul rus d. Const. Strogonof şi de cel moldovenesc marele logofăt Petrache Rosetti Bălănescu, şi învestit cu sigiliile lor [1]).

Cum manuscrisele asupra Basarabiei expuneau tocmai starea în care se găsea ea în momentul trecerii sale către Moldova, paternitatea manuscriselor în persoana acelui mare logofăt Rosetti Bălănescu, care iscălea actul oficial de retrocedare, îmi era neted indicată.

Presupunerea aceasta îmi fu dealtfel confirmată şi prin alte hîrtii aflate mai tîrziu, aşa că nu-mi rămîne nici o îndoială că ele sînt opera lui P. Rosetti Bălănescu, tatăl fostului ministru din timpul lui Cuza Vodă şi bunicul actualului director al Eforiei şi al senatorului de Neamţ.

Cum însă hîrtiile în chestiune, avînd această origine, au ajuns în posesiunea mea? Foarte simplu.

Părintele meu a cumpărat pe vremuri dela familia Bălă-

1) Documentul în chestiune l-am dăruit Academiei Romîne în arhivele căreia se găseşte acum.

nescu moşiile Cîrligi şi Căciuleştii din judeţul Neamţ, leagănul familiei lor şi locul de reşedinţă a fostului mare logofăt. Aci, în castelul domeniului dela Cîrligi, pe teritoriul căruia s'a purtat bătălia glorioasă dela Valea Albă, în preajma Ciahlăului măreţ, a trăit bătrînul boer şi aci şi-a lăsat urmele activităţii lui pe pămînt.

De aci hîrtiile lui au fost mutate de părintele meu la Iaşi, iar o parte din ele, la împrăştierea noastră din casa părintească, m'au urmat pe mine în peregrinaţiunile mele.

M'am pus atunci să descifrez manuscrisele şi cu cît înaintam cu atît interesul meu şi curiozitatea-mi creşteau, căci găseam în ele o descriere documentată, clară şi într'o prea frumoasă limbă romînească, a stării economice, politice, administrative şi culturale în care se găsia Basarabia în momentul trecerii sale către Moldova.

Cînd am terminat tălmăcirea acestor file îngălbenite am căutat să-mi reconstitui persoana autorului lor, să-mi evoc trecutul lui.

Iată ce am putut afla.

Marele logofăt Rosetti Bălănescu, boer de viţă, proprietar mare, om cu distinsă cultură, s'a bucurat pe vremuri de mare consideraţie din partea stăpînirii şi a jucat roluri însemnate în statul Moldovei.

El făcuse studii umanitare foarte serioase, poseda limba franceză în perfecţie, precum şi limba germană, greacă şi rusă.

În afară de misiunea aceasta cu Basarabia, el mai primise în trecut dela ocîrmuire însărcinări oficiale delicate şi de încredere, pe care le împlinise cu cea mai mare conştiinţă.

Aşa în 1839, subt domnia lui Mihai Vodă Sturdza, el fusese delegat din partea Moldovei în comisia mixtă de regularea graniţei ţării despre Transilvania şi efectuase această lucrare la faţa locului, pornind dela Braşov spre munţii Vrancei şi până la Prisăcani. Timp de cinci luni a petrecut boerul Bălănescu în munţii şi pădurile dela frontieră, luptîndu-se cu comisarii cesaro-crăeşti pentru a fixa linia despărţitoare dintre noi şi Austria, a stabili punctele de hotar, a încheia protocoalele şi a întocmi hărţile locurilor în litigiu.

De asemenea în 1856, pe timpul Căimăcăniei lui Theodor Balş, el fu numit comisar al guvernului în comisia mixtă din nou alcătuită, pentru regularea diferendelor ce se ivise la frontiera despre Transilvania şi Bucovina şi pentru a restabili *statul-quo* aşa cum fusese statornicit de comisia din 1839.

Marele logofăt a jucat un rol nu mai puţin important în adunările Divanului *ad-hoc* şi în lucrările comisiei centrale dela Focşani.

Acolo el s'a făcut organul partidului marilor proprietari, cu ocazia discuţiunilor urmate asupra legii de împroprietărire, susţinînd punctul de vedere reacţionar şi combătînd în aprige discursuri pe Kogălniceanu şi pe cei ce susţineau dreptul de coproprietate al ţăranilor asupra moşiilor pe care erau stabiliţi.

Lucrarea de căpitenie a vieții lui a fost însă luarea în primire dela Ruși a Basarabiei în numele ocîrmuirii Moldovei și organizarea ei din nou, pentru care scop a fost investit cu puteri discreționare, avînd pe lîngă el o comisie administrativă compusă din Ilie Vîrnav, Dum. Constandiniade, Gh. Buiciu, Ștefan Hagi și Marin Vîlcov.

O listă a lui Bălănescu pentru a-i recomanda pentru decorare arată că plenipotențiarul rus d. Const. Strogonof a fost ajutat de următorii funcționari spre a realiza retrocedarea:

1) Membrul curții administrative, asesorul de colegiu Pantelimon Zapelovski;
2) Consilierul de Curte Ioan Dabija;
3) Procurorul criminalicesc, consilier de Curte Ivan Marcu;
4) Amploiatul, cu titlu de consilier, Nicolau Mahlavak;
5) Șeful de masă la cancelaria gubernatorului, Petru Suschevici.

Grație măsurilor înțelepte luate la timp de Bălănescu, a propunerilor de organizare suggerate de experiența și de simțul lui practic, grație spiritului său de moderațiune și de conciliațiune, trecerea teritoriului Basarabiei către țara mumă se face fără zguduiri și fără neajunsuri.

Cît privește notele lui, ele sînt cu deosebire interesante, căci în ele se oglindește în mod fidel starea în care se afla Basarabia în momentul încorporării ei către Moldova, și din ele putem culege științile cele mai precise asupra stării ei economice, politice și culturale, asupra veniturilor visteriei și impozitelor, precum și a modului perceperii lor, asupra pazei frontierelor, organizării instanțelor judecătorești, a poștelor, a poliției, asupra stării în care se aflau clădirile publice; cu un cuvînt, după aceste date, putem să ne facem o idee exactă de starea în care ni se retroceda acea provincie, smulsă dela noi cu atîta silnicie.

Acum cînd privirile ni-s din nou și mai mult ca ori cînd ațintite spre acea parte de pămînt, publicarea acestor manuscrise, cu totul inedite, cred că oferă un deosebit interes și capătă un nou și mai sporit temeiu de actualitate.

Memuarul marelui logofăt Rosetti Bălănescu către ocărmuirea Moldovei

Tot pămîntul din Basarabia despre amiazăzi lipit către Moldova și despărțit de Basarabia ramasă Rosiei prin linia statornicită, s'a făcut și se numește Moldova; apoi și toți lăcuitorii aflați cu lăcuința pe acea parte de pămînt de toate stările și de toate națiile nu pot fi socotiți subt altă numire decît supuși moldoveni, păstrîndu-se numai clauza rostită prin tratatul Parisului cu însemnare de termin de 3 ani pentru acei ce vor voi a se desface de averile lor și a trece în Rosia. Așa dar, astăzi, guvernul Moldovei nu poate nici trebue a socoti și a privi pe toți

lăcuitorii acelui pămînt decît ca drepți supuși moldoveni,—și după tratatul Parisului a-i împărtăși pe toți de obștie cu dreptățile țării. Pe acest temeiu socotința subiscălitului este ca la alegerea deputaților ce acum este a se face pentru Divanul ad-hoc, întru obșteasca legiuire a îndatoririlor și dreptăților tuturor lăcuitorilor țării în deobște, să se ceară deputați și dela lăcuitorii acei părți de pămînt și anume dela ținutul Cahulului să se ceară deopotrivă precum dela toate celelalte ținuturi a vechii Moldovi.

Iar din celalalt pămînt care din vechi, parte se numea Bugiac tătăresc, iar parte Zarhaturia cetăților turcești, tot pămîntul acela intrînd subt stăpînirea Rosiei s'au socotit și au fost pămînt al guvernului, pentru care guvernul rosian cu dreptatea de proprietar pe pămîntul pustiu, au statornicit colonii și sate împărătești dîndu-le deosebite drituri și privilegiuri. Iar lăcuitorilor de prin tîrgurile Zarhatorii le-au legiuit deosebite alcătuiri, în care tîrguri se găsesc lăcuitori proprietari, negustori cu mari capitaluri, și dar socotința josiscăiitului este ca satele coloniștilor în număr de 40 și acele numite împărătești în număr de 22 să aleagă un deputat, iar tîrgul Ismail care este și foarte însemnatoriu să aleagă doi deputați, pentru tîrgul Kilia, împreună cu burgada Vîlcov, asemine și pentru tîrgul Reni potrivit cuprinderii înaltului firman..

2) Comisia a primit un memuar alăturat cu jalbă din partea lăcuitorilor coloniști, care fiind în dialectul rosienesc s'au tălmăcit și se supune a se ceti; asemine se înfățoșază spre cercetare și al doile tălmăcire prin care se arată lămurit dreptul coloniștilor și chipul ocărmuirii lor, iar socotința subiscălitului este așa precum guvernul rosienesc ca proprietar pămîntului lăcuit mai înainte de tătari, au statornicit sate de oameni străini cu anume condiții, cu care asemine lăcuitori s'au și veselit până acum, apoi tot cu asemine rînduială să se păstreze dreptățile și îndatoririle lor, ca nu cumva de vreo asuprire să se mute în alte părți, unde ar găsi mai mari îndemănări și atunci rămînînd pămîntul nelăcuit va aduce pagube guberniei și țării,—precum pe larg în a lor memuar arată, pentrucă se află încă mult pămînt nelăcuit și pustiu, care s'ar pute lăcui, cînd gubernul va înlesni pe străini cu așazare pe el, și care pămînt anume foarte puțin folos poate aduce guberniei. Asemine urmează și pentru lăcuitorii satelor numite împărătești. 3) Se alăturează o lămurire de toate stările lăcuitorilor și de toate îndatoririle lor din vremea ocărmuirii rosiane,—cu acea se va lămuri plata ce fiecare clasă de oameni era dator a face în folosul visteriei precum și de acele venituri a statului însă, subiscălitul dorind a împlini o datorie neapărată a comisiei, în mai multe rînduri au poroncit atît ispravnicului de Cahul precum și la toate Dumele tîrgurilor și intendanții coloniilor și a satelor Statului ca să trimită o lămurită știință de toate dările și alte venituri lămurite ce s'ar cuveni dar nu s'au primit o aseminea, întâiu fiind vremea foarte scurtă, căci abia la 7 și până la 10 Mart s'au mîntuit primirea tuturor

delilor dela cinovnicii ruşi [illegible] ile fiind toate delile şi registrurile în dialectul rosian, nu s'au găsit tălmăci spre a pune regulă în plinirea poroncilor în această privitoare. Iar socotința subtiscălitului este ca potrivit proclamațiilor date şi în privirea rugăminții ce-au făcut obştiile tîrgurilor Ismail prin Kilia şi Vîlcov, cu arătare întâiu, că pe tot cursul rezboiului au fost nevoiți a ține oştiri foarte numeroase şi a nu avea vreme nici a se îndeletnici cu munca pentru îndestularea hranei lor, au ajuns într'o stare nenorocită şi al doilea fiindcă în pomenitele tîrguri, după cum se obişnueşte în toată Rosia să se inscrie şi cu nume de tîrgoveți, oameni, care prin chezăşii luau sineturi pe terminul hotărît şi se hrănea cu deosebită închipuire pe cum putea şi unde putea şi numai la terminul plății birului după cislă se îngrijea a urma plății, iar că din asemine mulțime s'ar găsi acum față şi care ar putea să se înscrie la alte tîrguri; apoi am cerut a-mi face o catagrafie obştească (precum şi comisia a cerut), după care să se cunoască numărul şi sumele ce-ar fi datori a plăti anual, după regularisirea noului guvern, iar a nu se asupri cu plata pentru fețe ce nu sînt față, după cum de către Dumele tîrgurilor li s'au cerut.

Deosebit s'au rugat obşteşte sprijiniți pe subt arătatele temeiuri ca să li se facă o mică mîngîiere, după proclamațiile guvernului moldovan şi să li se erte plata birului pe o vreme până cînd s'ar putea săvîrşi şi catagrafiile. Socotința subiscălitului este ca la locuitorii birnici a arătatelor tîrguri să se erte birul pentru şase luni socotite dela Ghenar, din care două luni până la 1 Mart, nici au fost subt guvernul Moldaviei şi cu asemine rînduială guvernul nu ar avea o perdere, căci deşi s'ar lipsi de birul pe patru luni însă manifestația milostivirii ar aduce îndoit rezultat bun pe viitor: căci în asemine împrejurare este de nădăjduit că s'ar putea aduna şi acei ce acuma nu sînt față, şi încă şi alții mai mulți. Dimpotrivă însă, este de îngrijit că s'ar putea împuțina numărul unor aşa lăcuitori, din care guvernul ar alege mare pagubă.

4) In privirea că toată Rosia este impusă la plata de acciz pe spirturi, şi dar şi pre partea aceasta a Basarabiei se lua cite o rublă şi 20 kapeici argint pe vadra de spirt de 30° în mărime de 10 ocă şi 75 kapeici argint pentru asemine vadră de *țuică*, apoi socotința subiscălitului precum am mai făcut cunoscut că numai pentru pămîntul Statului s'ar cuveni a se legiui plata de acciz însă cu scădere, hotărîndu-se numai o rublă argint pe vadra de 30° de 12 ocă în deobşte pentru toată acea parte, afară de județul Kahulul, din care s'ar putea închipui şi un ajutor municipalităților tîrgurilor care au deosebite îndestul venituri.

Iar apoi regula statornicită acum ca să se ia plată de 15 lei în cursul visteriei pe vadră, afară de vamă, au înspăimîntat norodul, precum urmează întru această tînguire, de vreme ce unde obştia cere a fi slobodă vînzarea rachiului, precum este în Moldova; iar apoi în cît priveşte lucrările comisiei în acest pregmet, subiscălitul găsesc de a mea datorie a le aduce la cunoştința guvernului.

Indată după luarea în stăpînire a părții din Basarabia lipită cătră Moldova s'au dat obşteşti poronci pe la granițele toate că cu nici un chip să nu se erte trecerea rachiului în acea parte până la primirea dezlegării ce s'au fost cerut dela guvern. In urmă avînd în vedere pe de o parte că tot rachiul ce se află în acel loc al antreprenorilor de mai înainte s'au fost trecut peste noua graniță în Rosia, odată cu despărțirea desființîndu-se şi contracturile acelor antreprenori, comisia au poroncit slobozirea rachiului din Moldova cu îndatoriri însă ca toți acei ce vor trece asemine rachiu să dee chezăşie că vor fi datori a plăti după dezlegarea ce se va face de către guvern, ținîndu-se anume tăblițe de sumele ce vor trece; în urmă la 12 Mart s'au primit adresa subt No. 1662 prin care se hotărăşte a se slobozi trecerea rachiului oricum va voi; iar la 22 Mart cu No. 964 s'au primit adresa după raportul prin care se legiueşte trecerea rachiului cu plată de vamă în folosul visteriei şi cu îndatorire asupra speculanților de aseminea băuturi, să plătească pentru tot rachiul intrat în tîrguri cîte 15 lei în cursul visteriei din care 5 lei să fie în folosul legii şi politicilor iar 10 lei în folosul visteriei, acciz mai mare decît se lua în vremea stăpînirii rusieneşti.— La aseminea împrejurare de a mea datorie cred a fi, ca să arăt guvernului că rostirea unei asemine plată se pare înspăimîntătoare, iar în ființă cu totul întru neputință a se pune în lucrare, căci toate tîrgurile în deobşte au mari întinderi şi nici unul şanțuri prin prejur nu are, şi numai la Ismail trebuiau dela 10 până la 12 verste întindere şanțului prin prejur şi după săvîrşirea cărora să se aşeze bariere şi oameni credincioşi a visteriei ca să aducă asemine venituri, aceasta însă neputîndu-se pune în lucrare, apoi urmează ca speculanții să descarce orice sumă vor voi prin sate fără nici o plată, şi de acolo iarăşi fără nici o sporire să le bage în oraş şi la aşa împrejurări visteria nu ar pute trage nici un folos, căci după încredințările ce s'au luat s'au lăsat trecerea de rachiu de peste Prut în aşa cătime, încît toate satele până şi acele a coloniilor s'au umplut de rachiu, fără a se face cunoscut comisiei că s'ar fi adunat vreo plată cît de puțină.

5). Fiindcă după publicațiile făcute de către guvern (de care comisia s'au înştiințat particular) s'au luat încredințare că guvernul ar fi hotărît a se vinde toate veniturile de pe acea parte de pămînt, în Eşu, apoi comisia care publicase darea în antrepriză apescăriilor, a pămîntului nelocuit cu banii Statului, ale orînzilor din satele Statului, care sînt dreptul guvernului şi altele; îndată au oprit toată lucrarea deşi muşterii se adunase în destui; totuşi însă s'au luat slobozenia ca până la 23 zile din Aprilie, până cînd se crede săvîrşirea mezaturilor în Eşu să dee în posesie-vînzare orînzilor a 22 sate a Statului, pentru care, pentru asemine puține zile s'au luat 1615 ruble argint, şi aceasta au urmat întâiu, pentruca să nu piardă visteria şi acest mic venit şi al doilea pentruca să se dea prilej lăcuitorilor acelor sate de a crede că asemine dreptate ar fi a lor, precum o au coloniştii, socotința însă a subiscălitului este

că facerea de mezat în orașul Eșu a venitului părții lipite către Moldavia ar fi pricinuitoare de mari pagube visteriei de vreme ce acolo la fața locului sînt mușterii cunoscători tuturor împrejurărilor fiecărei antreprize și să poată eși un preț mai ahotnicit, și dacă guvernul nu are încredere în persoana comisiei se poate ca să meargă și un d. visternic ca împreună cu comisia să stee la săvîrșirea mezatului.

6). Ocârmuirea rosiană a fost așazat cîteva sate pe pămîntul Statului, dîndu-se lăcuitorilor veșnica stăpînire de un număr de vre-o 15.000 de săteni și mai mult, cu condiție ca acei lăcuitori din tată în fiu să fie păzitori graniței de pe Dunăre, care se și numea Cazaci de Dunăre. *In trecutul an 1856* după încheerea tratatului păcei din Paris, ocârmuirea rosiană au ridicat pe aseminea lăcuitori militari și i-au trecut în alte părți ale Rosiei, iar acei Cazaci au vîndut de veci pămîntul lor dat cu condiție, pe care l-au cumpărat un negustor Crețul din Ismail, un jidov și un neamț din Ackerman.—Asupra cărei vînzare Ex. Sa Muhlis Pașa au și protestuit. Subtiscălitul după puțina știință ce luasem în zilele cele dintăi a trecerii ocârmuirii acei parte către Moldova am făcut publicație pentru darea în posesie atît pămîntul sterp, care a fost a gubernului și pentru care gubernul rosian nu făcuse nici o trecere legiuită de proprietate către deosebite fețe mai înainte de 18 | 30 Mart 1856. In asemine pămînt se cuprinde și acela vîndut de la Cazaci și arătat pe planul delimitării cumpărătorul unui așa pămînt instituindu-se s'au arătat nemulțumire întemeindu-se numai pe dreptatea ce ar fi cîștigat,—fiind actele cumpărăturii întărite de locul competente; socotința subtiscălitului este că asemine cumpărători care ar fi ertați de legile țării a ave proprietăți de pămînt în Moldova să arăte titlul proprietății vînzătorilor, fără care în toate Stăturile lumii veșnică vînzare nu se poate face. Niște aseminea legiuite titluri lipsesc căci deși Cazacii au avut dreptul veșnicei proprietăți, dar aseminea drept au fost cu condiție ca și acei Cazaci în veșnicie să fie păzitorii graniței după Dunăre, iar apoi guvernul înalt al Rosiei cînd au poroncit ridicarea acelor militari grăniceri la 1856 după încheerea tratatului din Paris, nu au făcut nici o legiuire deosebită ca să se cunoască dreptul proprietății Cazacilor și fără condiția primitivă, încît acei Cazaci nemai împlinind condiția păzirii graniței de pe Dunăre, nici au avut dreptul de a vinde de veci pămîntul guvernului; pe lîngă aceasta apoi se aduce la cunoștința guvernului că zișii Cazaci ar avea pămînt proprietate a lor de cîteva mii desetine cumpărat dela proprietarul K... și care se află tot în acea parte de loc, apoi socotința subtiscălitului este ca acea parte a Cazacilor să se dee negustorului din Ismail, Teodor Tulcian, unul din cumpărătorii dela Cazaci, de vreme ce vînzătorii cumpărătorii ave legiuită dreptate proprietății, și legiuit se cunosc Cazacii cumpărători și proprietari pe acel loc, cînd din împotrivă pe acel vîndut,

nu avea aseminea dreptate, cum se arată mai sus; iar apoi pămîntul fără dreptate legiuită vîndut de Cazaci jidovului, care și acela după legile țării nu poate fi proprietar de pămînt, precum și unui neamț locuitor în orașul Akerman, să se socotească cu dreptate proprietate a guvernului, precum și acela care s'a cumpărat de către Tulcianu, căruia să i se dee numai pe atîta întru despăgubirea sa și cît se va afla dreapta proprietate a Cazacilor cumparată dela proprietarul K...

7). Se înfățoșează spre cetire jaloba tîrgoveților din Ismail, cei mai de frunte negustori, prin care se expun toate folosurile ce poate avea navigația, corăbiile și corăbierii, precum și toate orașele de pe Dunăre, care după a mea socotință și toată țara, dacă s'ar deschide canalul Dunărei numit Kilia, pentru care i-au fost rînduit pe locotenentul Barbieri, om cu știință de navigație și care au fost rînduit de către guvernul rosian localnic la plutirea corăbiilor pe acel crac al Dunărei, ca să facă o lămurire comisiei, care iarăși se înfățoșează spre regularisire.

8). Fiindcă subiscălitul a fost îndatorit a fi și comis sau casier, apoi la ducerea d. Spatar Stihi, șeful secției Visteriei încă din Kișinău, până a nu merge comisia la partea Basarabiei lipite acum către Moldova, am priimit dela d-sa 192 # și una rublă; iar după mergerea comisiei la Ismail s'au mai priimit și altă sumă din deosebite locuri, precum și din banii adunați la vama acolo rînduită (care în curgere de vre-o zece zile adunase o sumă aproape de 1000 # plată pe rachiul intrat), precum condica aflată la comisia în Ismail dovedește,—care condică este dată cu pecetea Inaltei Visterii; apoi alcătuindu-se o samă de toate luaturile și daturile deosebite s'a înfățoșat Ex. Sale d. Caimacan spre a se cerceta și a se hotărî cele de cuviință.

9). Fiindcă de către guvernul rosian s'au fost vîndut toate pichetурile atît de pe malul Prutului, precum și acele de pe malul Dunărei și țărmurile mării, apoi nevoia de a se regula paza Dunărei de către miliția pămîntească au silit pe comisie a cumpăra acele pichete, de pe malul Dunărei al Moldovei și de pe țărmurile Mărei Negre (afară de pichetele ce sînt ale orașelor) în număr hotărît, cu prețul de 1000#, precum contractul în original,—ce se înfățoșază, și care este închiet între d. Vornic Iancu Cantacuzino și Spatarul Cerkez cu vînzătorul,—dovedește. Și fiindcă unele din pichete lipsesc din nr. coprins în contract, se va scădea prețul lor după analoghie și spre a se putea mai cu grăbire priimi asemine pichete de către d. K..., — s'au și plătit vînzătorului suma de 1615 ruble, precum prin sama dată se arată; însă acele pichete, după aratarea comandirului, nu ar fi de ajuns, și că s'ar cere facerea din nou pe la locurile unde lipsesc.

Socotința subiscălitului este de a se face bordee în pămînt, precum s'au văzut făcute de către guvernul rosian pe noua linie a graniței din partea Rosiei. Aseminea și pichetul ce ar trebui pe granița uscată dintre Basarabia rosiană, la care comisia nu are așazat nici un soldat și

rămîne ca guvernul să închipuiască pregătirea unor aseminea, cum va găsi de cuviinţă.

10). D. Comandirul malului din Ismail, după îndemnul ce i s'au făcut ca să scoată soldaţii dela cuartir din tîrgul Ismail şi să-i aşeze pe graniţa Dunărei, fiind cu totul deschisă, încît oricare voeşte descarcă la orice parte a malului Dunărei orice marfă vroeşte şi are, fără nici o grijă; însă d. Comandirul au propus că nu ar avea îndestui soldaţi nici macar pentru paza Dunărei dela Reni până la Ismail, şi dar că nici a aşaza pe acei puţini ce are, din care urmează nemulţămirea lăcuitorilor cu cuartiruirea soldaţilor.

11). In oraşul Ismail se găsesc zidiri a guvernului foarte mari, bune, temeinice şi încăpătoare, afară de ospitalul oraşului, care este zidire obştească a oraşului; iar asemine zidiri a guvernului sînt următoarele:

1) O zidire foarte încăpătoare de mai multe sute de oameni, şi care de către subiscălitul s'au socotit a se face cazarmă pentru militari. 2) O altă zidire încăpătoare pentru un număr mai mult decît o sută, care au fost şi s'au socotit a rămîne de spital. 3) O cazarmă foarte încăpătoare pentru jandarmi. 4) O pivniţă spre a arestui, în aşa mărime încît nu ar fi de dorit a se umple vreodată. 5) Cazarma de lîngă carantină, care s'au socotit a se întrebuinţa pentru poliţie, poate pojărnicie, isprăvnicie, sămeşie şi municipalitate:—însă toate aceste zidiri au trebuinţă de meremeturi pentru care subiscălitul, în lipsa tovarăşului meu, voind a găsi antreprenori cu vurta, mai întâiu nu s'au găsit oameni siguri, al doilea ar fi cerut foarte mari cheltueli; aşa dar d-lui Dimitrie Anastasopol care este şi consul al Greciei, om foarte cu ştiinţă, cu stare bună şi cu caracter cinstit, dela sine singur au propus că voeşte a face slujba guvernului şi mie îndatorire, şi-au preţuit să-şi ia sarcina împreună cu d. Administrator de Ismail ca să săvîrşească asemine meremeturi, cu întocmirea celor stricate şi adăogirea celor lipsă şi care mai trebuesc, iar a le face toate ca din nou, pentru care au şi făcut un sinet de toate cheltuelile ce ar trebui, pe care se supune criticei guvernului cu adăogire din partea mea, că pe cît ar fi de necuviinţă şi pe cît asemine mari zidiri să se lase în risipire, pe atît este de nevoe şi de folos guvernului a se pregăti şi a se întocmi pentru neaparata trebuinţă ce se cere.

12). Subtiscălitul găsindu-se în nevoe de comunicaţii în toată întinderea acelui pămînt, fiindcă guvernul rosian au fost ridicat toate poştiile, pe de oparte în lipsa toocerasului, fiindcă trahtul din Ismail până la Bolgrad are de neaparată trebuinţă a se aşaza, s'au luat slobozenia a alcătui trei staţiuni cîte de 20 cai fiecare, cu plata de 30 ruble pe cal, pe termen de 45 zile precum am făcut cunoscut guvernului, din care s'au şi plătit o parte din bani, — după cum se arată prin samă; iar pe de altă parte văzînd scumpetea plăţii ce cere antreprenorul şi greutatea

Visteriei, numai puţin şi nevoia comunicaţiei, s'au folosit de aşezămîntul cel foarte nemerit a foastei guvernări, după care fiecare sat este dator a ţine un număr de cai şi poştă sătească, ce priimia plată caşi antreprenorii, fără însă a mai plăti ceva guvernului, şi dorind a se pastra asemine închipuire înlesnitoare,—am dat poroncă la toate autorităţile ca închipuirea trapsului ca neaparat trebuitoare, ca să se adaoge cai de pe la poştiile satelor mai departe de comunicaţie, spre a se alcătui în satele trapsielor cîte 14 cai, spre a fi de înlesnire comunicaţiei cu însemnare de plată ca să se dea cîte 4 kopeici argint pe verotă în loc de una polkopeica ce se plătia de către guvern la antreprenori şi la asemini poşte săteşti şi cu condiţie ca să nu se ceară plată pentru curierul gubernului, pentru care am şi poroncit a se tocmi aseminea curier cu chezăşie; şi după asemine regulă a comisiei s'au şi pus în parte în lucrare, încît comunicaţia între pămîntul acei părţi de loc se nădăjdueşte a se face deodată fără a se aduce vre-o îndatorire Visteriei de vre-o plată,—însă această lucrare s'au făcut vremelnic până la regularisirea guvernului, precum vreme nu este şi alcătuire.

Socotinţa însă a subiscălitului este ca asemine regularisire a subiscălitului, de se va găsi nimerită, să se publice darea în antrepriză cu aseminea condiţii pe cinci sau şase ani; şi este de nădăjduit a se găsi ahotnici, fără a fi vre-o greutate Visteriei, însă asemine lucrare nu cere întîrziere.

13). La tîrgul Reni este poliţia zidire a guvernului care cu puţin meremet poate a sluji cinului de poliţie, dar şi de eforie şi de toate trebuinţile guvernului, fără a se mai plăti chirie precum până acuma urma.

14). Asemine la Reni este o foarte mare zidire care, fiind cu depărtare de oraş, nu poate sluji de nimic; însă trebue a se păzi să nu se risipească şi cînd comerţul acelui oraş ar fi la o desvoltare, precum se nădăjdueşte, poate sluji de magazie întru nădejde că nu va cere nevoe de carantină, pentru care s'au dat poroncă de pază.

15). La Ismail iarăşi este o mare carantină care iarăşi trebue a se păzi de a nu se risipi, unde s'au şi aşazat caraule spre pază. Asemine am aflat că ar fi şi la Kilia, dar fiindcă nu am fost să o văd nu pot să lămuresc în ce stare nici fiinţa lor.

16). La Tuzla sînt încăperi mari subt zidirea ocîrmuirii (precum am auzit) care până la lucrare de sare de mare, dacă s'ar încuviinţa vreodată, amu deodată se poate face o antrepriză de feredee de mare, care cu vremea ar aduce folos.

17). Fiindă s'au lasat cu totul în părăsire strîngerea sărei de pe lacurile Tuzla şi foarte puţin folos se poate nădăjdui, socotinţa subiscălitului este că la vînzarea prin mezat a pămîntului pustiu a guvernului, care era lasat pentru păşunatul boilor cărăuşilor ce veneau la ridicarea sărei, să se dea drept sau mai bine să se pue îndatorire cumpărătorului ca să aibă dreptul a scoate sare şi ca să facă pre cît se va puter o

închipuire de strîngere de sare, şi s'ar putea găsi mulţi lăcuitori ca în termen de 5—6 ani să facă nişte ezături cuvenite spre a se aduce folos. Însă nu ezături precum guvernul trecut făcuse şi care costase milioane, pricină care a silit guvernul a le părăsi fiind mai multe cheltuelile decît foloasele.

18). Desfiinţindu-se din temelii cetatea din Ismail, au rămas în lăuntru acelui loc mai multe bune zidiri a gubernului şi magazii foarte bune şi trei biserici; apoi amu deodată s'au rînduit un mic caraul spre pază, însă toate zidirile au început a se risipi,—drept care socotinţa subiscălitului este că, dacă nu s'ar putea nădăjdui o înflorire a comerţului acelui port şi tîrg, cu slobozirea de franco-porto, încît să se întindă tîrgul până la cetate şi atunci acele binale să poată avea un preţ mare, apoi decît să se risipească, mai bine să se vîndă; precum şi zidirea de temniţă foarte mare, începută de fostul guvern afară de tîrgul Ismailului şi care se risipeşte, trebue neaparat iarăşi să se vîndă.

19). Lăcuitorii negustori din Ismail se roagă a li se face telegraf în comunicaţie cu Galaţii şi se făgăduesc a plăti cheltuiala, putîndu-se aşaza în vreuna din încăperile gubernului, precum în zidirea marei carantine; iar încăperile sînt cu îndestulare, găsindu-se stîlpii cu îndestulare de brad pe la toate porturile Dunărei.

20). Fiindcă prin dezlegările făcute comisiei s'au încuviinţat a fi reşedinţa judeţului Kahul în oraşul Kahul, apoi aşa precum în acest orăşel s'au fost făcut cu mare cheltuială încăperi pentru presudstvii cu 2 etajuri, care încă au trebuinţă de cheltuială pentru pregătire, apoi urmează a se găti asemine spre a se aşaza toate presudstviile în acele încăperi, avînd pe de altă parte înlesnire întru aceasta şi însuşi d. proprietarul, cu care s'ar iconomisi mult pe Visteria de cheltuială; pe lingă care încăperi a presudstviilor, apoi mai sînt şi alte case de lăcuinţa ispravnicului şi altor funcţionari a judecătoriei fără plată de chirie, şi socotinţa subiscălitului este ca să se hotărască întru aciasta cele de cuviinţă spre regularisirea cuvenită întru statornicirea reşedinţei acelui judeţ.

21) Fie-mi ertat a mă repeta încă odată ca să se ia în cercetare mai serioasă cele mai înainte propuse în privirea lăcuitorilor de pe malul Dunărei a Moldovei, cum şi a proprietarilor din insula Deltei Dunărei acea despre Ismail şi Kilia.

22). La oraşul Ismail este trebuinţă a se numi un tribunal judecătoresc, însă aşa precum în acel ţinut proprietăţi particulare nu sînt şi dar nici procesuri civile multe, apoi socotinţa subiscălitului este ca să supue acelui tribunal şi procesuri de comerţ; şi dar, pe lîngă un prezident şi doi membri numiţi de către gubern, să se aleagă şi de către obştia negustorilor doi membri ca să cerceteze asemine procesuri, cu ceva potriviri după cum se obişnuia şi până acum spre a nu se aduce deodată o nemulţămire a negustorilor; iar la Kilia şi Reni să se închipuiască cîte o judecătorie ajutătoare spre cercetarea micilor neînvoeli

între lăcuitori până la valoarea de 2 sau 300 lei şi care să fie şi ca o poliţie îndreptătoare pentru mici pricini de sfezi, bătăi şi potlogării, avînd tot odată recurs la Tribunalul din Ismail,—însă aducerea întru înplinire să se facă până la suma competenţii acelei judecătorii ajutătoare, pentrucă judecătoria urmează a fi ca în toată Moldova.

23). Fiindcă până acum, precum m'am înştiinţat, încă nu s'au luat în înţălegere obştească unirea părţii din Basarabia către Moldova, din care pricină s'ar face multe piedici la comunicaţia lăcuitorilor în unele părţi, precum spre pildă am văzut la podul din gura Prutului unde se cere şi se ia o vamă, deosebită de vama dela Galaţi, pe mărfuri, pe fîn şi pe oi şi pe orice ar trece şi deoparte şi de alta; încît sînt îndatoriţi speculanţii a plăti trei vămi, pentru care cu trecerea mea pe acolo am avut prilej a mă încredinţa de toate şi de plata înzăcită a brudului podului, luîndu-mi mie însumi şi pe trăsură şi pe cai şi pe oameni o mare brudină,—pentru care mergînd la Galaţi am aratat pârcălabului şi colonelului, şi d-lui pârcălabul mi-a spus că în mai multe rînduri ar fi dat aspre poronci, după care am primiit depeşa telegrafică a polcovnicului Duca cu arătare de îndreptare; se aduce la cunoştinţa gubernului ca să se reguleze pe toată întinderea Prutului ca să contenească asemine neorînduieli, slobozindu-se fără oprire comunicaţia şi aşazarea vămei la graniţa nouă, iar vama dela Dunăre să se dea deosebit în antrepriză, —din care se naşte nedumerirea lăcuitorilor, întru crezarea că.... dreptăţii în privire cu ceilalţi lăcuitori a Moldovei.

24). Podul din Gura Prutului fiind foarte prost şi din vechi drept proprietate a tîrgului Reni a căruia pămînt se întinde până la Prut, apoi socotinţa subiscălitului este ca pe viitor să se reguleze de către guvern dreptatea acelui pod şi statornicirea unui pod bun şi sănătos.

Ştiri care cuprind în sine răspunsuri la cele 11 puncturi a cererii deputatului Moldovei despre părţile Basarabiei sudice ce se unesc cu Moldova.

La I-iul punct.

Insemnarea proprietăţii de pămînt de felurite categorii.

Pămînturile proprii a haznelei, dacă de nu-s date în folosul persoanelor particulare, stau subt o deosebită cîrmuire şi privighere a gubernului şi veniturile merg în folosul haznelei. Pămînturi căzăceşti nu se află în locurile ce se unesc cu Moldova; pămînturile coloniştilor bulgari, pămînturile lăcuitorilor Statului şi pămînturile poliţiilor compun o proprietate a acelor comunităţi. Proprietarii particulari şi răzeşii stăpînesc pămîntul cu dreptul unei depline şi nemărginite proprietăţi; iar mănăstirile stăpînesc pămînturile tot cu dreptul unei depline proprietăţi, însă nu pot să le înstrăineze altfel decît cu învoirea şi legiuita întărire a ocîrmuirii duhovniceşti înalte în a căreia privighere se află moşiile mănăstireşti.

La al 2-lea punct.

Știri despre diferite clase a populației, rînduiala statornicitei administrații în fiecare din aceaste clase.

Populația părților ce se unesc cu Moldova se compune din următoarele clase:

1) Nobilii ereditari și personali.
2) Sfințiții și bisericeștii servitori de confesie ortodoxă.
3) Soldații ce au sfîrșit a lor serviciu.
4) Negustorii creștini.
5) Tîrgoveții creștini.
6) Negustorii evrei.
7) Tîrgoveții evrei.
8) Răzeșii.
9) Lăcuitorii haznelei (Statului).
10) Coloniștii bulgari.
11) Țăranii așazați pe moșiile boerești.
12) Țăranii sclavi.

Sistemul administrației în fiecare din numitele clase a populației este următorul:

a) Nobilii ereditari și personali se supun Mareșalului de ținut a nobleței și poliției orășănești privind după locul lăcuinții.

b) Clerul se află subt privigherea consistoriei bisericești eparhiale.

c) Soldații ce și-au sfîrșit serviciul se află subt privigherea poliției orășănești sau sătești privind după locul lăcuinții.

d) Negustorii și tîrgoveții dintre creștini și evrei se află subt privigherea poliției sătești sau orășănești, iar în privirea gospodărească subt privigherea Dumei și a ratușului orășănesc.

e) Răzeșii se supun Mareșalului nobleței de ținut și poliției sătești.

f) Lăcuitorii Statului se guvernează de către direcțiile sătești ce sînt inființate pentru aceasta, pe care le privighiază superiorul de ocol, iar acest din urmă se supune palatului averilor Statului din Basarabia.

g) Coloniștii bulgari se guvernează de către un deosebit guvern colonial.

h) Țăranii se guvernează de către polițiile sătești și de către direcțiile de balostii care dau subt privigherea Mareșalului nobilimii de ținut și a poliției sătești.

i) Țăranii sclavi se află în nemijlocita dispozare a stăpînitorilor lor, drepturile și marginile puterii cărora în această privire sînt hotărîte în art. 969—976 T. 9., Codex. legilor; iar pentru crime, privind după gradul însemnătății lor, se giudecă sau de către poliția sătească (Zemscoia) sau de către giudecătoria ținutului.

Datorințile Mareșalului nobilimii în privința administrativă sînt expuse cu amănunțimi în al 9-lea Tom al Codex. legilor despre bresle art. 160—173. Drepturile și datorințile polițiilor orășenești se cuprind în Tomul al 2-lea a Codex. leg., art. 3929—3969; iar a poliției sătești 3324—26—25, același Tom, iar a direcțiilor de volostie, a polițiilor sătești în

art. 97—133, aceluiași Tom, alcătuit pentru provincia Basarabiei. Datorințile Dumelor orășănești și a ratușurilor se cuprind în art. 3907 și 4248 a Tom. 2-lea din Codex. leg. a generalelor instituții pentru gubern.

Modul administrării lăcuitorilor Statului este supus în Tom. al 2-lea a Codex. leg., art. 980, 2791, 3325, 4291, 5186 și în al 3-lea Tom a aceluiași Codex a legilor, în așezămîntul despre alegeri, art. 509—564. Despre administrarea coloniștilor sînt regule în art. 4—69 Tom. XII, Codex. leg.

La al 3-lea punct.

De ce drituri se folosesc clasele populației?

Drepturile și privilegiile populației ce trece la Moldova cu amărunțimi, ce sînt expuse tot în Codexul legilor împărăției rusești și anume:

1) Despre nobilii ereditari Tom. IX. Despre trepte (bresle), art. 14—233.

2) Despre nobilii personali în acelaș Tom, dela al VI-lea până la al XI-lea, adăogire art. 19 și 46.

3) Despre cler în acelaș Tom, art. 234—366.

4) Despre soldații ce au sfîrșit serviciul—Tom I. Instituția ordinilor în art. 457 Tom. al 3-lea, a așezămîntului; despre serviciul civil art. 4 și 5 în același Tom; așezămîntul pentru pensii 136—138 în Tom. al 4-lea, art. 202 în Tom. 9-lea, art. 495, 497, 501, 505 și 650 și în Tom. 14 art. 10—12.

5) Despre negustorii creștini în Tom. 9-lea a Codex. legilor, despre bresle, art. 458, 597, 602, 617 și 618 și Tom. 11, reglementul negust., în art. 4—158.

6) Despre tîrgoveți creștini Tom. al 9-lea a Codex. leg., despre bresle art. 458, 597, 602, 617 și 618 și Tom. 11 a reglementului de negoț în art. 277, 298, redij. anul 1842.

7) Despre Evrei în ținerea negustoriei și tîrgoveții în Tom. 9, Codex. leg., 1262—1367.

8) Despre lăcuitorii Statului art. 140—147 Tom. XII a Codex. leg.

9) Despre răzeși în adaosul către 742, Tom. IX a Codex. leg. până la a IX continuare.

10) Despre coloniștii bulgari în art. 140—147 Tom. XII a Codex. leg.

11) Despre răzeși în Tom. al 9-lea a Codex. leg., art. 841, 854 și adaosul către art. 212 a aceluiași Tom. până la continuarea a 5-a.

12) Despre țigani sclavi Tom IX desp. 4, în art. 914—1003.

La al 4-lea punct.

Ce îndatoriri poartă lăcuitorii în privirea către guvern, ce fel de dări le plătesc și de care sînt slobozi.

Lăcuitorii așazați în locurile ce se dau guvernului Moldovei poartă următoarele îndatoriri:

1. Nobilii ereditari sînt îndatoriți a intra în slujba ostășască sau politicească. Iar dacă ei stăpînesc pămînturi, apoi plătesc banii pentru pămînt de fiecare desetină lucrătoare: 1½ kopeică, iar de cea nelucrătoare cîte 1 copeică pe an; afară de aceasta, acestei plăți se supun toți stăpînii de pămînt de orice fel de treaptă ar fi.

2. Nobilii personali nu au nici un fel de îndatoriri hotărîte.

3. Clerul, afară de serviciul bisericesc, nu poartă nici un fel de alte îndatoriri şi datorinţi.

4. Soldaţii ce şi-au sfîrşit serviciul sînt liberi de toate dările.

5. Negustorii dintre creştini şi evrei, afară de plata dării la gilda lor, altă îndatorire nu împlinesc.

6. Tîrgoveţii creştini plătesc Visteriei pe an pentru fiecare familie:

a) dajdia birului şi a plăţii 3 r. 46 k.

b) dajdia zemscoi cîte 84¾ k. de sufletul sexului masculin.

c) în capitalul rezervei cîte 5. k de suflet.

7. Tîrgoveţii plătesc aceleaşi dări.

8. Răzeşii plătesc visteriei pe fiecare an:

a) de familie dajdia şi plata 3 r. 27 k.

b) dările zemscoi de fiecare suflet de sexul masculin cîte 84¾ k.

c) în capitalul de rezervă cîte 3 k. de suflet.

9. Lăcuitorii statului plătesc:

a) bir cîte 2 r. 86 k. pe an de familie.

b) plata pentru pămîntul pe care trăesc cîte 6 r. 72 k. de familie, şi burlacii cîte 60 k.

c) în capitalul rezervei publice cîte 6 k. de fiecare an.

d) în obştescul zemski zbor cîte 84¾ k. pe an de familie.

e) în publicul zbor cîte 48¾ k.

10. Coloniştii bulgari plătesc pentru pămînt cîte 9½ k. pentru o desetină şi 12¾ k. în folos.

11. Ţăranii plătesc Visteriei pe fiecare an:

a) de familie dajdie de bir şi plata 3 r. 46 k.

b) darea zemscoi (de pămînt) cîte 84¾ k. de sufletul sexului masculin.

c) capital de rezervă îndestulare 3 k.

Ţăranii sclavi de prin curţi plătesc tribut pe an cîte 95 k., iar cei cazaşti cîte 30 k. pe an şi dare de pămînt atît sclavii cît şi cazaştii cîte 84¾ k.

Toate persoanele clasei bisericii sînt slobode de recrutaţii, afară de evrei care împlinesc această datorinţă.

Amăruntele regule despre toate dările în ţinere şi de asemenea scopul şi menirea a fiecărei adunări de bani sînt expuse cu amăruntul în al IV-lea Tom. a Codex. leg. reglem. despre dări, iar despre colonişti în art. 225, 310 Tom. XII a Codex.

Luare aminte. Fiindcă ştirile la punct. al 2-lea şi al 3-lea sînt expuse în scurt cu aratare la articolele Codex. leg. împăr. ruseşti, apoi pentru lămurire se pot trada într'un exemplar sau două înseşi cărţile Codex. legilor cu cele 19 adăogiri, deşi cu arătoriul alfabetic în aceste legi şi în adăogirile la ele se cuprind cu amărunţime driturile, datorinţile şi privilegiurile fiecărei bresle, dările ce ele dau, precum şi datorinţile stăpînirilor administrative şi judecătoreşti în relaţii cătră fiecare breaslă şi şirul sau rînduiala supunerii străinilor locali stăpînirilor mai înalte.

La al 5-lea punct.

Ce venituri Visteria are, cu ce se cuprinde, ce venit dau bălţile sarate şi locurile de pescuit şi care sînt otcupurile.

Venitul Visteriei îl compun următoarele obiecte:

1. Otcupurile de băuturi în locurile ce se unesc cu Moldova, care pe temeiul socotinţii sfatului cîrmuitor înalt, întărite la 16 Fevruar 1856, s'au dat dela anul 1857 până la 1859 în ţinerea condiţionată, adică pe tot timpul cît însemnatele locuri vor sta în marginile Basarabiei, până la tradarea lor ocîrmuirii Moldovei, şi anume poliţia Kilia cu satele Statului a ţinut. Akerman, care au trecut după linia de demarcaţie sfetnicului titular Alex. hec. Lebedef cu plata unei sume de otcup cîte 1200 r. pe lună; poliţiile Ismail şi Reni cu 7 sate a uradona cialstvoi de Ismail şi tabrotmistrului Alex. Mihailov Araz cu plata unei sume de otcup cîte 2000 r. pe lună. La toate aceste otcupuri de cătră palatoi Visteriei Basarabiei nu au fost încheiate contracturi; şi despre încetarea lucrării acestor otcupuri, după întâia înştiinţare a ocîrmuirii locale despre trădarea locurilor sus numite ocîrmuirii Moldovei, s'au trimes din partea palatoi înştiinţare antreprenorilor şi cantorilor de băuturi.

2. În locurile ce aparţin privigherii palatei averilor Statului, Visteria priimeşte venit de pe păduri întru cîtime hotărît, în fiecare an prin sineturi care se întăresc de cătră Ministerul averilor Statului şi afară de aceasta se află următoarele articole ce aduc venit Visteriei:

a) Pescăriile Dunărei în cuprinderea cărora intră a Kiliei, a Vîlcovului, Anitoei, Şara şi pescăriile la insulele Leti şi Cetal, toate aceste pescării sînt date, după contractul încheiat la 9 Dec. 1852, neguţitorului Odesii de acea gildă, Leon Gidald, dela 1 Ianuar 1853 până la 1 Ianuar 1859 cu condiţie de a plăti cîte 22.000 r. pe an.

b) Pămîntul de stuhărie pe insula Leti în cîtime de 84.300 desetini 343 stînj. cvadraţi, dat în antrepriză, după contractul încheiat la 7 Iunie 1854, fiului unui negustor din Ismail, Marcar Marcarof, dela 1 Ianuar 1853 şi până la 1 Ianuar 1858 pe acelaşi termen, cu condiţii de plată pe an cîte 750 r.

c) 3 bucăţi de pămînt tot pe Leti în cîtime de 468 deset. 1600 stj. cvadraţi, alta de 79 deset. 1300 stj. şi a treia de 104 des. 400 st., date tustrele, după contractul închiet la 23 Dec. 1855, negustorului de a 3-a gildă din Kişinău, Baruh Velicovski, dela 1 Ianuar 1856 până la 1 Ianuar 1859 cu condiţie de a plăti pe an cîte 450 r. Articolul acesta s'au luat dela antreprenor pentru neplata banilor şi acum nu aduce venit.

d) Stepia (cîmpia) Gazangaba tot pe insula Leti între păduri şi stuhărie, în întindere de 7025 deset. 1150 stj., au rămas fără a se da în antrepriză.

c) In insula Cetal două bucăți de stuhărie, una cuprinde în sine 17.340 des. 1.130 stj. cv. iar alta 4.750 des., s'au dat, după contractul închiet la 15 Aug. 1851, societății de orășeni din orașul Ismail dela 1 Ianuar 1852—1854 cu condiție de a plăti pentru anul 1852 cîte 461 r. 44¾ k., iar pentru anii următori cu un procent mai mult în contra a fiecărei antreprizi ce au urmat mai înainte.

f. Două bucăți de pămînt, în totul 245 deset. date în antrepriza aceleiași societăți, după contractul închiet în același an și lună pe termen dela 1 Ianuar 1853 până la 1 Ian. 1865, cu condiție de a plăti, pentru anul 1853, 318 r. 65½ k., iar în anii următori să plătească după aceiași socotință cași pentru stuhării; amîndouă aceste articole s'au dat comunității după poroncă mai înaltă, și pentru anul 1856 comunitatea au priimit 300 r.

3) In coloniile bulgare pescăriile și pămînturile de prisos, despre care, precum și despre cătimea venitului ce aduc ele, se adaoge pe lîngă acestea deosebită înștiințare subt litera a.

4) Bălțile sarate, cu prilejul inundării lor de apa mărei dela anul 1850, nici un venit nu aduc în timpul de față; însă din actele foastei direcții de sărărie a Basarabiei, după cum comunică iozenia plata de Basarabie dela 10 Februarie No. 61 se vede că:

a) Din toate tocmelile făcute în acea direcție la 1 Iulie 1854 s'au dat după contractul închiet de direcția sărăriilor la 20 August 1854 tîrgovețului de Ackermann, Faibel Goldenberg, de a ține pe 3 ani, adică dela 15 August 1854—15 August 1857, o bucată de pămînt a Statului aproape de desființata zastavă de Șagan a neguțitoriei de sare a Basarabiei, în cîtime de 1496 deset., cu plată pentru fiecare deset. cîte 53 k., peste tot pe an cîte 792 r. 88 k. cu condiție de a plăti banii la acea direcție înainte pe fiecare ½ an cîte 396 r. 44 k.

b) După tocmelile făcute în aceiași direcție la 28 Novembre 1855 s'au, dat după contractul închiet, de direcția Sărei la 17 Fevruar 1856, tîrgovețului de Bender, Haim Rozninov, o bucată de pămînt a Statului ce aparține negoțului de sare din Basarabia și care se afla afară de linia bălților care cuprinde în sine 1937 ½ deset. în antrepriză de 3 ani, adică dela 1 Ianuarie 1856 până la 1 Ianuar 1859, cu plată pentru fiecare deset. 48, peste tot pe an 944 r. 53 ½ k.

c) Foasta direcție a Sărei în urmarea dezlegării domnului împlinitor funcției de ministru finanțelor dela 30 Iulie 1851, cu numărul 1365, după dispoziția sa din 30 Aprilie, despărțind 500 desetini de pămînt din bucata ce se află lîngă limanul Adrider, s'au dat în antrepriză pe 12 ani locuitorilor Tîrgului Tuzlov, de a plăti pentru fiecare desetină cîte 50 k. pe an, iar peste tot cîte 250 r. pe an cu condiție de a aduce banii plății pe fiecare jumătate de an înainte, pentru care s'au și închiet cu dînșii contract de către direcția sărei la 1 Mai 1852.

La al 6-lea punct.

Ce fel de rînduială polițienească și judecătorească este statornicită în timpul de față în poliții și comunități.

Rînduiala polițienească și judecătorească în polițiile și comunitățile ce se unesc cu Moldova este statornicită acea care înființează în genere în imperiu rusesc. Amărunțimile guvernării polițienești sînt expuse în Tom. II a Codex. legilor, art. 2384, 2624, 3952, 4014; iar rînduiala judecătorească în lucrările civile se hotărește în Tom. X, iar în lucrările criminale în al XIV-lea Tom a Codex. legilor și în regiement pentru pedepsele criminale și îndreptătoare. In acele legi sînt lămurite oarecare excepții de care se folosesc în legiuitele cazuri locuitorii Basarabiei, a cărei o parte trece către Moldova. Locuitorii Statului și coloniștii, deși se supun legilor obștiei, însă în oarecare cazuri se supun judecătoriei gubernorilor; cazurile aceste se hotărăsc despre cei dintăi în al XII-lea Tom al Codex. legilor, așezate pentru buna organizație a satelor Statului art. 160, 511; iar despre cei din urmă tot în al XII-lea Tom, partea II-a, în așezămintele despre coloniile străinilor din Imperiu, art. 466, 531.

La al 7-lea punct.

Starea clerului și veniturile lui.

Duhovniceasca consistorie de Kișinău dela 31 a trecutei luni Ianuarie cu No. 116 au făcut dispoziții pentru darea subt privighere a guvernului Moldovei a bisericilor și a clerului și că acelea persoane, care se vor rîndui la aceasta pentru priimirea bisericilor, vor priimi o deplină lămurire despre starea lor și a clerului, precum și despre veniturile clerului. Afară de aceasta, din pomenitul răspuns al consistoriei, se vede că la fiecare biserică este o vidomostie (progrom) care se înoește în fiecare an. In această vidomostie se descrie biserica; se arată cît pămînt este bisericesc cu care se folosesc bisericoșii, care din membrii bisericoșilor are casă și cine trăește în casă bisericească sau năimită; se arată de priimesc bisericoșii leafă sau ajutor dela visterie sau dacă nu priimesc, apoi cîte anume de asemine; se arată bisericoșii aflători în Stat și afară de Stat cu familiile lor și despre cei în Stat se lămurește cine dintre ei au sfîrșit cursul în seminarii și cine nu a învățat în seminarii și să scrie un formular cu arătarea purtărilor și a căderii subt judecată; afară de aceasta în fiecare biserică se află un opis a averii, în care de asemenea se descrie biserica cu deplinătate și se scrie toată averea bisericească, precum veștmintele și toate vasele; de asemine sînt în fiecare biserică condici pentru venituri și cheltueli, în care se arată venitul și cheltuiala banilor bisericești și capitalul bănesc ce se află de față, afară de acestea sînt niște deosebite condici, în care se scrie venitul ce aparține propriu clericilor și care vine dela poporăni pentru practicarea slujbelor creștinești și rugăciuni, și în aceleași condici se arată și împărțirea lor între bisericoși. In locurile ce se unesc cu Moldova priimesc ajutor din Visterie bisericoșii următoarelor biserici: ținutul Cahul, satul Leu, biserica Arh. Mihail 85 r. 71 k.; satul Pogoneștii, biserica Adormirii, 85 r. 71 k.

Bisericoşii se folosesc cu veniturile:

a) Dela pămîntul bisericesc pe care ei au făneaţă şi locuri de sămănat.

b) Dela poporănii care de bună voe le plătesc pentru practicarea slujbelor şi pentru rugăciuni ce le face felurite prinoase.

La al 8-lea punct.

Starea şcolilor de poliţie şi sate, numărul lor şi modul administrării.

In poliţiile ce trec către Moldova nu sînt în timpul de faţă nici un fel de instituturi de învăţătură. In satele Statului este o şcoală în satul Cara Mahmet, aşezată într-o casă comunală. Ea a avut în anul 1857 două zecişi cinci de învăţăcei, învăţătorul însă este localnicul preot de popor care priimeşte pentru paradosire 100 ruble argint din capitalul comunal, pe cheltuiala căreia se încălzeşte şcoala, se numeşte păzitoriu la ea, şi se capătă ajutor pentru şcoală.—Invăţăceii sînt datori să se adune după ce sfîrşesc lăcuitorii lucrul cîmpului şi să înveţă până la începerea lor, în anul următor; în zilele dintăi a lui Mai li se face examen în prezenţa localnicului nacialnic de ocrug (district); remunerează pe cei ce se deosebesc cu cărţi şi cu laude şi după aceia se slobod până toamna spre a ajuta pe părinţii lor la gospodărie. — Pentru sfîrşirea cursului se pune atît timp încît învăţăcelul este în stare a trece obiectele însămnate prin programa ce se află în şcoală. Cea mai de aproape îngrijire pentru şcoală este pusă asupra nacialnicului ocrujnoi, însă membrile palatului averilor statului în timpul reviziei ocrugului trebue să cerceteze şcoala. De asemine o cercetează amploiatul ministeriei instrucţiei publice. — Afară de aceasta în satul Kara Mahmet sînt 2 şcoli particulare, însă ele nu se pot socoti statornice, pentrucă în ele nu se orînduesc profesori—ci sătenii singuri fac tocmeală pentru învăţătura copiilor cu prezbiterul satului sau uneori simplu cu un om care ştie carte şi are moral bun; se dau încăperi pentru şcoală şi trimet acolo copii ca să înveţe, iar dacă tocmitul învăţătoriu trece cu lăcuinţa în alt loc sau se leapădă de paradosit apoi şi şcoala nu fiinţează până nu se găseşte altul.

In coloniile bulgare ce trec la Moldova se află 24 şcoli despre care se adaoge un deosebit catalog subt litera B. Aceste şcoli se ţin pe cheltueala comunităţii; învăţătorii se aleg dintre aleşii comunităţii şi se întăresc de către guvernul colonial; serviciul învăţătorilor este particular; leafa învăţătorilor după alcătuire, plătesc comunităţile cu întărirea guvernului colonial. In aceste şcoli învaţă a ceti, a scrie, legea lui D-zeu şi cele 4 operaţiuni ale aritmeticei.

La al 9-le punct.

Starea magaziilor de rezervă ce aparţin comunităţilor săteşti care se dau Moldovei şi aproximativ cătimea pinii ce se află în ele, starea caselor seminţilor, de poliţie şi comunităţi.

Cunoştinţi amănunte despre starea magaziilor de rezervă săteşti şi despre cătimea pînii ce se află în ele precum şi despre starea seminţilor, de poliţie şi sate se vor împărtăşi de către localnicile noastre stăpîniri chiar la tradarea acelor magazine caşi ospiciilor orînduite din partea Moldovei pentru care s'au şi făcut cuvenita dispoziţie.

Al 10-lea punct.

Ce fel de zidiri publice se află în partea Basarabiei ce se cedează.

Catalogul zidirilor publice ce se află în locurile Basarabiei ce se cedează Moldovei de aseminea se va comunica chiar la tradarea lor amploiaţilor Moldovei.

La al 11-lea punct.

Carantinele, vămile, cantora poliţiilor şi staţiile poliţiştilor ce s'au înfiinţat pe linia de mai înainte a hotarului cu tragerea unei noui linii de hotar s'au propus să se aşeze în modul următor:

Cele din Ismail vor trece vremelniceşte în Cubei, iar în urmă aproape de Tobal la hotar. — Cele dela Reni la Tatar-bunar, cele dela Leova în Carpineni. Carantina Sulinei vremelniceşte în Camrot, iar cantora poştilor dela Kilia şi despărţirea poştiilor dela Bolgrad se nimicesc.

C. D. Anghel

Găgăuzii şi origina lor

Citeva frînturi de popoare creştine, răspîndite în Orient, prin Bulgaria, Dobrogea, Sudul Rusiei şi Asia mică, întrebuinţează ca limbă de vorbit limba turcă.

Pentru unele limba turcă e limba maternă, sau o limbă asemănătoare cu ea; altele au adoptat-o siliţi de diferite împrejurări.

Armenii din Constantinopol şi din celelalte oraşe din Turcia europeană sau asiatică vorbesc turceşte chiar între ei, în familie, şi scriu limba turcă cu litere armeneşti.

Caramanii din Asia mică au primit limba turcă, nepăstrînd limba greacă decît în biserică.

Ştefan Gherlati, care a trăit la Constantinopol dela 1573—1578, ne spune despre ei că sînt de neam grecesc, însă vorbesc turceşte fiindcă ştiu prea puţin, sau de loc greceşte.

Ca limbă maternă, găsim limba turcă la Bazariani, popor aşezat la nordul mării Azov, la Surguci în sudul Bulgariei şi la Gagauzii sau, cum le zicem noi, Găgăuţii din Bulgaria şi Dobrogea. Existenţa Gagauzilor e foarte puţin amintită în istorie.

Lejan in *Ethnographie de la Turquie de l'Europe* spune despre Albanezii din Basarabia:

Les Albanais de Volkonesti parlent turc ou skipe mais ils sont chrétiens grecs et se donnent le nom Gaghéoutz.

Pe Găgăuţii de pe malul celalt al Dunării îi socoteşte ca un amestec de Turci şi Bulgari: Bulgares mêlés aux Turcs aux environs de Kavarna et dans Dobroudja.

Englejii St. Clair şi Charles A. Brophy, care au trăit mult timp în Emine-Balcan socotesc pe Găgăuţii de pe lîngă Marea Neagră *very misced race*, un neam ieşit din amestecul Bulgarilor, Romînilor, Grecilor şi Italienilor din epoca genoveză şi veneţiană care pe lîngă limba turcă *a corrupt dialect of Bulgarian or a very impure Romaic*, împreună cu vorbe străine italieneşti. Kanitz îi socoteşte ca pe Greci, care şi-au uitat limba lor şi au adoptat limba turcă.

După povestirile celorlalţi locuitori cu care Gagauzii au trăit în contact, poporul Gagauz e născut dintr'unul din popoarele grec sau bulgar.

Cînd Turcii au supus pe creştini, ca să le impue limba turcă, au tăiat limba oamenilor în vîrstă. Aceştia nu mai puteau să vorbească, ci scoteau numai nişte sunete neînţelese (gîngăveau, gîgîiau şi deci de aici au fost numiţi... Găgăuţi).

Copiii lor, neavînd dela cine să înveţe limba strămoşească, au învăţat turceşte, limba care o auzeau vorbindu-se.

Am menţionat această legendă numai ca o curiozitate căci nu prea pare să aibă la bază mult adevăr.

Până acum toţi au dat ca strămoşi ai Gagauzilor, popoare arice.

St. Clair şi Charles A. Brophy ne pun şi pe noi la contribuţie!

Că Găgăuţii sînt mongoli şi anume urmaşii Pecenegilor şi Cumanilor o spune în ziarul напрѣдъкъ (Inaintarea) scriitorul Petco R. Slaveicov, fost ministru bulgar.

Irecek, istoric ceh, într'o carte de istorie a Bulgarilor se îndoeşte de origina pecenego-cumană a Gagauzilor. Comparîndu-i cu Caramanii din Asia mică, origina greacă i se părea mai de crezut. După venirea sa ca ministru în Bulgaria, şi mai ales după călătoria făcută pe litoralul Mării Negre s'a încredinţat că Gagauziii se deosebesc foarte mult de Bulgari, Greci sau Romîni.

Gagauzii sînt o populaţie turcă aşezată în Bulgaria şi creştinată înainte de venirea Turcilor în Europa.

Dar,—mai adaogă el,—nu e exclusă posibilitatea unei influenţe a popoarelor cumanice care au trecut sau au locuit prin părţile acestea.

Fiind exclusă ipoteza că Gagauzii au eşit din Greci, Bulgari sau Romîni, rămîne ipoteza lui Irecek şi Petco Slaveicov.

O scurtă privire asupra istoriei Pecenegilor şi Cumanilor ne va spune ce-a mai rămas din ei, căci e sigur lucru că dacă au pierit ca state, n'au pierit ca popoare.

Pecenegi.—Poporul nomad al Pecenegilor,—numit de Greci Πατζινάκαι, Πατζινακῖται, de Slavi *Pecenezi* şi *Peceneghi*, de Unguri *Bezeniö*, de Arabi *Bacinac*, pe latineşte în cărţile şi documentele ungureşti *Bisseni*, iar de alţi scriitori *Pinţenaţi* sau *Peţenaţi*,—locuia şi prăda prin secolul al X deşerturile Dunărei de Jos, pe lîngă Silistra până la Nipru şi malurile mărei de Azov, ajungînd uneori până la Cherson în Crimeia. Şi aveau 7 oraşe şi mult timp s'a păstrat în Carpaţi numirea de *Silva Bissenorum*.

Poporul lor împărţit în 13 tabere era condus de un Han.

Apăsaţi de Cumani, ei s'au îndreptat către Apus şi Iug Bizantinul (1048—1053) a avut lupte crîncene cu ei pe ţinutul de la Dunăre la Bosfor. Pacea încheiată pe 30 ani, n'a împedecat de loc pe Pecenegi ca în 1072 să ajute în revoltă populaţia din Draster (roman., Durostorum; turc., Silistra).

Ultimul războiu însemnat l-a purtat cu ei împăratul Alexe I Comnenul în primul an al domniei sale. De atunci, puterea Pecenegilor a fost distrusă și rămășițele lor se împrăștiară printre Cumani sau prin ținuturile rusești, bizantine și ungare. Prin veacul al 11-lea cete de Pecenegi s'au năpustit asupra Bizantinilor.

Puțin înainte de 1048 s'a încoronat voevodul Keghen, având trei tabere și 20.000 Pecenegi. El a căpătat trei orașe nu departe de Silistra, cu siguranță în Dobrogea, de unde el neliniștea pe vecinii săi prin prădăciunile sale.

După marea bătălie comandată de Hanul Tivah cu 11 tabere și 80.000 de Pecenegi în 1048, rămășițele Pecenegilor au fost împrăștiate spre partea muntoasă a Apusului, în munții Sofiei și Nișului, în Ofcepole (cîmpia oilor) în nordul Macedoniei între Kratow și Veles.

O revoltă în masă a lor, reprimată, a pus sfîrșit puterii lor.

Centrele principale ale răsculaților erau pe rîul Osăm (latinesc Assemus) în locul numit *Sto moghili* (100 movile, ἑκατὸν βοῦνοι) în Dobrogea, în vechea capitală bulgară Veliki Preslav, la Șumla și în orășelul Ἀλλή în județul Sliven.

După pacea dela 1035 Pegenegii din Nord au trecut Dunărea înapoi. E posibil să fi rămas cîteva colonii.

După terminarea ultimului războiu, de către împăratul Alexe I în 1091, rămășițele Pecenegilor fură răspîndite ca sclavi și coloniști militari în părțile muntoase dela Moglena la N. V. de Salonic.

In 1096 Cruciații au trebuit să se lupte cu Pecenegii fiind atacați de ei la trecerea peste Morava (Picenari qui Bulgariam inhabitant).

Tot astfel Normanzii, în marșul lor, s-au întîlnit la Boemunda (1097) cu *Turcopuli* care nu erau decît Greci și Pințînați.

Urmele Pecenegilor au rămas până azi în Rusia de Sud, Rominia, Bulgaria și Serbia. In Gubernia Harcov se găsește satul Peceneg. Pe malul drept al Dunării în Dobrogea între Hîrșova și Măcin se găsește rîulețul și satul Pecenéaga, locuit de Romîni. Turcii îl numesc Pecenic.

Un alt sat numit *Peçeneghi* se află în Serbia în județul Kraguevaț, un altul Perenelțe la Lescovăț. Un sat rominesc *Peceneșca* se află între Mehadia și Orșova.

Se mai vorbește într'o scrisoare a lui Ștefan Dușan despre un *drum peceneg* care duce spre Obrășani.

Tabăra Berindei, așezată prin părțile Kievului cu siguranță e o tabără pecenegă.

Două sate *Berende* erau între Niș și Sofia după Golubovschi.

Intre boerii dela curtea Moldovii se afla un stolnic Berindei (vezi Hajdeu, Arhiva Istorică a Rominiei) nume care arată origina pecenegă.

Urme numeroase de ale Pecenegilor se găsesc și în Ungaria unde a ajuns o parte din Pecenegi.

Locuitorii Bulgari dintre Troian și Gabrovo și cei din jurul Sofiei așa numiții Șopi, prezintă tipul peceneg.

In biserica dela Boiana se găsesc scrieri în care se pomenește între altele un boer cu nume turcesc Oltimir, dar care pare a fi Peceneg.

Cumanii. — Pămîntul stăpînit de Cumani—numiți pe rusește *Polovți*, pe ungurește *Cunoc* sau *Polozoc*, pe limba germană veche *Futvi*, pe limba cehă veche *Plavți*,—se întindea dela Volga până la Carpați, avînd șapte orașe și o parte din Crimea.

Ei se numeau *Uzi*. Numele de Cumania, dat ținutului pe care îl locuiau, a fost în ființă mult timp după sfărîmarea puterii lor.

Țările noastre, Moldova și Muntenia până la Olt, se numeau Cumania neagră

Dela veacul 11 încoace Cumanii, risipind pe Pecenegi, vin în atingere cu imperiul bizantin. Ajutorul dat de ei țarilor bulgari în luptă cu Bizantinii și Latinii a fost de foarte mare însemnătate.

In 1233 statul cuman e distrus.

Șapte taberi (gentes) cu familiile și animalele trec munții în Ungaria, altele se îndreaptă peste Dunăre spre Bulgari, iar o parte rămîne subt stăpînirea Mongolilor pe lîngă Marea Neagră, Marea de Azov și Crimeia.

Din contopirea Cumanilor, Pecenegilor și Mongolilor au eșit Tătarii Nogai.

In Dobrogea, sînt mulți Tătari Nogai, cunoscuți de locuitorii dobrogeni ca mîncători de carne de cal provenind fie dela un cal tăiat, fie dela un cadavru. Ei mănîncă și păsările moarte, pe care ceilalți locuitori le aruncă în șanțuri.

Limba cumana (lingua cumanesca) s'a vorbit mult timp în nordul Pontului, și după spusele lui Francesco Balducci Pegolotti era întrebuințată ca limbă de comerț chiar în Asia inferioară.

Misionarul spaniol Fra Pascal de Victoria, voind să propovăduiască prin părțile Mongoliei pe la 1337, a trebuit să învețe la Sarai pe Volga, timp de un an *lingua chomanicam*.

In Veneția se păstrează un abecedar de 82 foi, scris de mînă pe la 1303, la Kaffa sau Crimeia, pentru învățarea limbilor cumană și persană și dăruit orașului în 1880 de *Graf Gheza Kuun*.

Prin părțile Crimeii sînt numeroase urmele Cumanilor creștinați.

Pe la 1778 creștinii din Crimeia emigrau spre nord, așezîndu-se pe lîngă rîurile Kalca și Kalmius în departamentul Mariopol. Dar nu și-au păstrat unitatea ca popor, ci s'au împărțit în *Bazarieni* și *Tați*.

Bazarienii (numele lor înseamnă tîrgoveți) vorbesc o limbă cumano-tătărească

Ei au fost socotiți de profesorul Grigorovici ca rămășițe de ale Alanilor creștinați.

Satele dintre Sebastopol și Tepekermen poartă nume de ale lor.

Tații (numele lor pe turcește înseamnă nomad) vorbesc aceiași limbă, dar au accent grecesc.

Despre existența lor ne vorbește Schilsperger pe la 1400.

Aici o mică digresiune: Cred că există o legătură între acești urmași ai Cumanilor și așa zișii Tătari-Tați care se găsesc prea puțin și prin Dobrogea.

Tat pe tătărește înseamnă a gusta (de aici tatlî=dulceață). Numele acesta, care dela prima vedere s'ar părea că n'are nici o noimă, mi l-a explicat un Tătar prin următoarea legendă:

Cînd Mahomed a început să răspîndească și să impue Coranul, au venit trimeși de-ai săi sau de-ai urmașilor săi printre Tătari ca să-i treacă la noua religiune.

La un trib dintre acești Tătari n'a ajuns nici un propovăduitor. Fiindcă poporul era dornic de o lege nouă, au trimes pe unul din ei să cerceteze învățătura lui Mahomed. Trimesul a venit cu o scrisoare dela Mahomed, în care li se explică noua lege.—Incîntați pe deplin de noua lege, au sărutat scrisoarea și cine o săruta, devenia Mahomedan.

Scrisoarea tocindu-se de sărutatul numeroșilor Tătari ce îmbrățișau noua lege, ca să poată trece cu toții la ea, au aruncat peticul de pergament ce mai rămăsese într'o fîntînă.

Cine gusta apă din această fîntînă, devenită acum sfîntă, devenia Mahomedan. Acesta a fost botezul lor, prin gustarea apei, și de atunci se numesc Tatari-Tați.

Tătarul meu, însă, a mai adăogat și o notă de orgoliu la legendă: „Iar Tătarii erau atît de mulți, că abia a ajuns apa din fîntînă ca să guste toți din ea".

In Muntenia și Moldova găsim destule urme ale Cumanilor.

Dela ei ne-a rămas numele de Coman și numirile geografice Comarnic, Comana, Vadul Coman, Comănești, Uzul, Oituzul, etc.

Teleorman dela noi și *Deliorman*, numele unei regiuni păduroase dintre Silistra și Șumla, înseamnă pe limba cumană: pădure nebună, adică sălbatecă.

Cumanii așezați prin părțile Teleormanului aveau reședința la *Demniticos* (Zimnicea), de unde făceau dese năvăliri în imperiul bizantin.

Mare parte din movilele (tumulus) atît de numeroase în Dobrogea sînt lăsate de Cumani.

La 1241 Francii lui Balduin priveau cu mirare înmormîntarea lui Ionas, conducătorul Cumanilor dela curtea din Constantinopol.

Corpul, împreună cu jertfe de cai și oameni, a fost îngropat într'un tumulus, așa cum ne descrie Herodot înmormîntarea la Sciți și călugărul Rüsbruck (1253) la Cumanii din stepele rusești.

După Rösler prin 1416 se găseau în Moldova Cumani mahomedani.

Prin sec. 15 ni se vorbește despre așa numiții *îmblînziți* locuitori creștini, supuși Mănăstirii Neamț.

Aceștia purtau—pe lîngă numele creștine ca Dimitrie, Filimon, Ștefan, etc.,—nume cumane, d. ex.: *Ciabalai*, *Ciocian*, *Lucaci*, *Tulea*, *Coja*, etc. Unii din ei se numeau *Tamăr tași*, care vine din cumănescul Temir taș, rudă cu turcescul demir taș (piatră de fier)

Nu știm dacă e vre-o legătură între numele cuman: coja și *cojan*, nume ce le-am auzit prin Dobrogea dîndu-se țăranilor romîni veniți din jud. Brăila și Estul jud. Ialomița, țărani care sînt socotiți de ceilalți, mai ales de Transilvăneni, ca inferiori.

Numele Ciolpan și Jolpan, numele unui boer moldovean, e de origină cumană,—deși după terminațiile *pan* s'ar părea că sînt slave.

Numele de *Jolpan* l-a purtat un ambasador de-al lui Ivanow, fiul lui Dobrotici, despotul Dobrogei. *Ciolpan* pe limba turcă din Asia centrală înseamnă luceafăr. Acest boer însuși mărturisește că e Cuman, și faptul că la curtea lui din Dobrotici și Ivanow au existat boeri cumani, mă face să cred că nu erau puțini Cumani în Dobrogea.

Prin Dobrogea să nu înțelegem numai partea stăpînită de noi azi. Ce e drept, terenul cunoscut subt numele Dobrogea a variat în decursul vremurilor, dar după geografii mai vechi, de ex. după geograful turc *Hagi Calfa*, care a trăit prin secolul 17, Dobrogea cuprindea și Șumla.

*

Din scurtul istoric al năvălirii Pecenegilor și Cumanilor, am văzut ce-a mai rămas din aceste două popoare care au încetat de a mai exista ca state sau ca națiuni distincte, care să-și păstreze unitatea de neam și limbă.

Nu putem admite însă că ei au dispărut cu desăvîrșire, că au fost distruși până la unul. Urmele lăsate de ei ne dovedesc existența și continuitatea lor.

Ceia ce vom putea afla studiind pe Găgăuți, căci ei n'au o istorie sau literatură și nici nu putem afla din altă parte adevăruri despre ei, căci nu s'a scris mai nimic pe această temă,—ne va da argumente care să ne îndreptățească sau nu afirmarea că ei sînt urmașii Pacenegilor și Cumanilor.

Odinioară Găgăuții ocupau pămîntul cuprins între gurile Dunărei, Emon, Provadia și Silistra. Cel mai de sud sat ocupat de Gagauzi e *Acdere*, numit de Greci *Aspro*, iar de Bulgari Bela, sat așezat lîngă gurile Camciei.

Dacă azi ocupă o întindere foarte mică în comparație cu ce ocupau altă dată, nu trebue să credem că numărul lor s'a micșorat, că au fost distruși.

Dacă se observă vre-o scădere, aceasta e din cauză că pe

alocuri s'au asimilat, iar în alte părți își ascund naționalitatea dîndu-se drept Greci sau Bulgari.

Până la venirea Lipovenilor, a Tătarilor din Crimeia la 1861, a Rominilor la 1878, căci e știut că până atunci erau foarte puțini Romini în Dobrogea, —așezați pe malul Dunărei și cunoscuți subt numele de Turcani, Gagauzii erau aproape singurii stăpîni ai acestei regiuni.

Evenimentele din ultimii 200 ani i-au strîns grupuri, grupuri, ca pe niște insulițe în mijlocul celorlalte naționalități.

Localitățile ocupate de Gagauzi în Bulgaria sînt: Academ, granița de sud a lor. Gagauzii din părțile acestea se dau drept Greci. In adevăr, mai la sud de Emon, trăesc adevărați Greci care sînt în legături de rudenie cu Grecii din Anhialo și Mesenoria.

In Varna, majoritatea vechilor locuitori sînt Gagauzi și cei mai mulți aparțin patriarhiei de Constantinopol. Mai la nord de Varna sînt satele *Chesterici*, nume derivat din italienescul *Castrici*, *Geferli*, *Enichioi*, *Gevizli*, *Capacli*, *Ciauşchioi*, *Gheicikchioi*, *Ecrene*. In spre apus e *Paplic*, aproape de Carahusein, care la 1830 a fost populat cu Grecii veniți din jurul Adrianopolului.

Cavarna și *Ghiar Suiucinc*, așezate aproape de Caliacra, *Șabla*, *Ialiiuciorman*, *C ramanli* și alte sătulețe mici.

Mai în interior e *Caracurt* și alte sate din județul Hagioglu Pazargic, care dela 1882 e numit Dobrici.

In partea de nord a județului Provadia sînt aproape bulgarizați, în satele *Moalici*, *Șadirchioi*, *Cara Aci*, *Kizilgilari*.

Aceștia mai ales dela înființarea principatului bulgar au început—subt influența locuitorilor bulgari și mai ales a autorităților—să adopte limba bulgară.

La Voevodachioi sînt mai multe familii de creștini care vorbesc turcește.

Gagauzi se mai găsesc împrejurul Silistrei și chiar în acest oraș.

Centrul de unde s'au răspîndit Gagauzii se crede că e micul port Balcic, unde se aude vorbindu-se mai mult turcește decît bulgărește. Pe la anii 1812—1830 nu era în Balcic nici o casă bulgărească. Locuitorii bulgari de acolo sînt veniți în timpurile cele mai noi.

In Dobrogea numărul Gagauzilor e foarte greu de stabilit. In amestecul acela de neamuri ei se pot da ușor drept Greci sau Bulgari. Gagauzii nu locuesc o anumită regiune, ci sînt risipiți mai peste tot.

Așa zișii *Bulgari negri locuitori la gurile Dunărei* sînt Bulgari ca și cei din regat și nimeni nu le contestă naționalitatea sau le impută impuritatea etnică. In județul Tulcea se găsesc risipiți ici și colo Gagauzi. Mai numeroși sînt în județul Constanța și mai ales în sudul căii ferate Cernavoda-Constanța.

Socotind calea ferată granița de nord, în sud ar fi o linie: Medjidia Oltina-Mangalia. In satele cuprinse în această parte numărul Gagauzilor e mai mare.

Centrele lor sînt *Cocargea* și *Enigea*, sate locuite aproape numai de Gagauzi.

Tot prin părțile acestea mai sînt și puțini mahomedani care se numesc Gagauzi, pe care la început îi credeam Turci, deși limba lor se deosebește de cea turcească.

Ei țin sărbătorile turcești, au obiceiuri turcești, însă nu sînt poligami. Femeile lor, afară de cele bătrîne, nu mai poartă costumul turcesc.

Nu mănîncă iepure, fiindcă socotesc că e *pisica lui Mahomed*.

Ioan Ivanov menționează că în sudul Basarabiei sînt mai multe colonii de Bulgari care vorbesc numai turcește și romînește.

Aceștia însă nu sînt Gagauzi, ci numai Bulgari care și-au înlocuit din diferite motive limba.

Bulgarii dela gurile Dunărei și Bulgarii din Dobrogea sînt numiți de ceilalți din patrie *Bulgari negri*, cea ce 'nsemnă, după cum spune Irnek, că sînt Gagauzi bulgarizați.

Chiar în Bulgaria, în Razgrad locuitorii erau împărțiți în Bulgari albi și negri, iar numele de Bulgari negri a trecut celor din Dobrogea la emigrația Bulgarilor negri acolo.

In Bulgaria au fost lupte între Greci și Bulgari din pricina Gagauzilor, pe care ambele popoare voiau să-i grecizeze sau să-i bulgarizeze. Prin ajutorul școalelor și bisericii, Grecii au izbutit să atragă o parte din Gagauzi.

Insă dela formarea statului bulgar, lupta aceasta s'a terminat prin izbînda Bulgarilor.

In Romînia sau mai precis în Dobrogea, lupte între naționalități, sau tendinți vădite de desnaționalizare nu există.

Gagauzii sînt lăsați în voia lor.

Au început să vorbească și romînește, dar dacă-l întrebi ce e, nu-ți răspunde nimic sau se dă drept Grec sau Bulgar, iar cînd știe bine romînește chiar drept Romîn.

Aceasta împiedică alcătuirea unei statistici care să fie mai aproape de adevăr.

Cu toate acestea un ochiu exercitat îi deosebește dela prima vedere de Greci, Bulgari sau Romîni.

Gagauzii au corpul mărunt și țapăn, capul larg la bază și ascuțit la vîrf, gîtul scurt și puternic, mîinile și picioarele musculoase, ochii și părul negri și tenul închis.

Ochii tinerelor fete au strălucire deosebită, însă femeile urîte sînt de o urățenie îngrozitoare, mai ales în șalvarii lor largi cu găitane albe sau albastre.

Ici colo, se observă amestecul altor elemente, de ex. profil grecesc, sau păr bulgăresc.

Expresia lor e prostească sau feroce.

Caracterul lor îți insuflă teamă și dispreț. Ei beau mult și sînt arțăgoși. Omorurile din răzbunare sau invidie sînt rare. In satele bulgărești, unde sînt împărțiți în două partide, bulgăresc și grecesc, se încaeră de multe ori în cete între ei.

In 1880, în Chestirici s'a întîmplat o asemenea ciocnire, care luase proporțiile unei adevărate lupte. Motivele erau politico-bisericești.

La noi, în satele găgăuțești nu există asemenea partide și încăerările n'au niciodată vre-un motiv politic sau religios.

Ei sînt foarte cruzi și locuitorii care trăesc în vecinătatea lor nu povestesc de ei lucruri frumoase.

Un meseriaș din Varna, în urma unei prinsori și-a tăiat o bucată de carne din corpul său, a fript-o și a mîncat-o.

Işi pun adesea foc caselor sau căpițelor de griu.

Скандална Хроника (cronica scandalelor) din Varna e plină cu tot felul de fapte barbare săvîrșite de Gagauzi.

Irnek povestește o întîmplare demnă de Decameron, auzită de el pecînd vizită Provada.

O femee gagauză a avut mult timp legături de dragoste tainice cu un Don Juan oarecare. Dar ea a observat mai tîrziu că, cu toate precauțiunile luate, dragostea lor nu a fost fără martori.

De aceia, cînd iubitul ei a venit din nou s'o viziteze, ea l-a întîmpinat cu revolverul în mînă. Amantul rănit și spăimîntat, a luat-o la fugă urmărit de furioasa femee, care apoi a trecut fața de ceilalți drept o eroină cinstită și mîndră.

Ei sînt creștini fanatici și la 1877 s'au luptat contra Başbuzucilor și Cerchezilor. Sînt primitori la oaspeți.

Obiceiurile lor se aseamănă întrucîtva cu ale Turcilor. Nu sînt poligami, dar femeia șade într'o anumită cameră din casă și numai în timpurile mai de curînd ea poate fi văzută de străini.

Femeile lor es foarte rar din casă și asta o observă oricine trece printr'un sat de Gagauzi.

Imbrăcămintea lor se apropie de cea turcească. Bărbații purtau fes, acum poartă căciulă și mai rar pălărie.

Au apoi un ilic albastru, brîu roș, șalvari cafenii de lînă de oae și pantofi turcești. Bătrînii poartă numai costumul acesta, ceilalți poartă costumul nemțesc al țăranului din Dobrogea.

Femeile poartă o haină scurtă fără mîneci, șalvari turcești de diferite culori, dar mai ales de culori deschise, și pe cap se leagă cu o basma. Din depărtare seamănă cu Turcoaice sau Tătăroaice care și-au scos feregeaua, și cine le vede la cîmp și nu știe că Turcii și Tătarii nu-și scot femeile și fetele să muncească la cîmp, cu siguranță că face confuzia aceasta.

Ele mai aruncă uneori pe umeri cîte o haină turcească sau se leagă peste gură cu o basma, ca Turcoaicele.

Gagauzii se ocupă mai mult cu plugăria și creșterea vitelor; cei de prin orașe sînt meșteșugari și prea puțini pescari și barcagii dintre cei ce locuesc pe malul mării.

Am spus despre ei că vorbesc turcește, dar au multe cuvinte care se găsesc în limba cumană și în *codex cumanicus*, acea carte de învățat limba cumană.

In biserică citesc bulgărește, grecește, iar la noi romînește. Cînd preotul însă ține vre-o cuvîntare sau cînd se spovedesc, atunci întrebuințează tot limba turcească,—așa că auzi adesea prin bisericile lor pe preot adresîndu-se credincioșilor cu cuvintele: *cristian cardaşlar* (pe turcește,—frați creștini). Multe nume creștinești ei le prefac în nume turcești asemănătoare prin sunet.

Așa ei zic în loc de Dimitrie, *Demir*, care pe turcește înseamnă fier.

Numele lor, *Gagauz* (Găgăuț, după cum pronunțăm noi) a trecut la popoarele cu care au venit în contact ca o poreclă de batjocură.

Mulți din noi nu știu că există un popor al Gagauzilor, și-mi amintesc că, spunînd odată profesorului de geografie că în Dobrogea există o populație numită a Gagauzilor, mi-a răspuns rîzînd că Găgăuți sînt pretutindeni.

Chiar Gagauzii se rușinează de numele lor și, după cum l-a deslușit unul din ei pe Irnec, numele lor e o poreclă dată de Turci, care înseamnă cu totul altceva de ce înțelegem noi prin numele Găgăuț.

Gaga pe turcește înseamnă cioc, gură; iar iz, drept, adică oameni care au gura (limba) dreaptă (la fel) cu a Turcilor.

Eu cred că e oarecare legătură între *uz* partea finală a numelui lor și *uz*, numele Cumanilor.

Un obiceiu al lor ne dă cîteva indicii care să ne călăuzească la aflarea originei lor.

La nuntă ei joacă un joc numit al *iepurelui* (în limba lor și în turcește, *lauşan uiumi*).

La nuntă, după ce-au mîncat și-au băut bine, doi flăcăi joacă *lauşan uiumi*.

Unul din ei se îmbracă așa ca să semene cu un iepure: îmbracă un cojoc întors pe dos, își maschează fața și la cap, în dreptul urechilor, își pune iminii,—așa ca să semene cu două urechi de iepure, și astfel deghizat vine în mijlocul oaspeților urmat de celalt flăcău care e cimpoer.

La sunetele cimpoiului începe să joace cu sărituri, imitînd iepurele.

In timpul acesta, Gagauzii veseli strigă cimpoerului: *pirchildat balam, pirchildat*, adică: umflă (suflă) băiete, suflă, iar jucătorului: *„girt balam, girt balam"*, adică ține, băete, ține.

In timpul acesta, un alt Gagauz dă fiecărui oaspe un pahar de vin și-l întreabă: *„ne vereim sana? şirab istermisin?"* adică: ce să-ți dau? vin vrei?—la care Gagauzul răspunde: *„şirab istemen, cimis ver bana"*, adică: vin nu vreau, mie

dă-mi *cimis* (lapte acru de iapă).

După aceasta vine un altul cu murături și mezelicuri turcești care să ațițe pofta de băut a oaspeților, și-i întreabă: *ne meze vereim sana?"* adică: ce mezelic să-ți dau?—la care i se răspunde: *„meze istemen, cos isterim"* adică: mezel nu vreau, nuci vreau.

Unii în loc de *cos* (nucă) spun *tillaur*, care pe tătărește înseamnă nucă, sau *ciallanc* (alune) E curios că Gagauzii nu mănincă iepure,—poate în amintirea acestui joc unde iepurele o fi vre-un simbol,—dar ei spun că nu mănîncă iepure fiindcă iepurele e pisica lui Mahomet!

Cuvintele pe care le vorbesc aici Gagauzii nu sînt turcești (afară de verbele isterim și vereim). Pe turcește la nucă se zice *gefiz*, la alună *funduc*.

Vorbele acestea le găsim în limba Tătarilor din Crimeia. Tătari din Crimeia sînt în Dobrogea, însă ei au venit în timpurile mai nouă aici, pe la 1861, deci nu putem admite că Găgăuzii le-ar fi luat dela ei.

Nu mai punem la socoteală fanatismul religios al Gagauzilor și Tătarilor, care i-ar fi împiedicat să aibă între ei relațiuni mai intime.

Dar cuvintele acestea le au nu numai Tătarii din Crimeia. In limba vorbită prin centrul Turciei asiatice, *balam* are aceiași însemnare, copil.

Ciallanc (alune) se găsește în *Codex cumanicus* și în limba Tătarilor din Cazan și Tobolsc.

Cos (nucă) se găsește în *Codex cumanicus*.

Am spus că Gagauzul răspunde să i se dea *cimis* în loc de vin. Gagauzii nu mănîncă carne de cal nici nu beau lapte de iapă.

Tătarii o mănîncă, iar din laptele de iapă fac băuturi ca: *arac* (o băutură alcoolică), cimis (un fel de chefir) și buză, o băutură tot cam ca chefirul.

Cu toate că Gagauzii nu beau lapte de iapă sau băuturi preparate din el, spun vorbele acestea fără să ia în seamă ce însemnare au, și uneori chiar fără să le înțeleagă. Dacă-i întreabă cineva ce rost au, îi răspund că așa au învățat dela bătrînii lor.

Pecenegii și Cumanii erau hipofagi și beau lapte de iapă ca orice popor de stepă.

Dar cînd Gagauzii au îmbrățișat religia creștină și-au lăsat obiceiul acesta, păstrîndu-i numai amintirea.

Aceste indicii ne îndreptățesc să credem dacă nu să afirmăm origina mongolă și anume pecenego-cumană a acestui popor.—Numirile localităților pe unde trăesc ne amintesc uneori pe Cumani.

Numele *Balcic* al portului dela Marea-Neagră, unde se crede că a fost centrul de unde s'au răspîndit Gagauzii, dacă are vre-o

legătură cu turcescul balic (pește), se aseamănă mai mult cu cumănescul *balcuc*. Ciracman Bair vine dela cirac (lumină) ciraclic (licăritor).

Numărul Gagauzilor e greu de stabilit fiindcă ei se dau drept Greci sau Bulgari și numai arare-ori spun că sînt Gagauzi.

Neavînd istorie, cronică, nu putem ști nimic din trecutul lor.

N'au literatură, iar literatura lor populară e inferioară literaturii populare romînești sau bulgărești.

Colecția de cuvinte, cîntece și rugăciuni cumănești, între care e și *otce maș* (Dumnezeul nostru) a contelui Cuun ajută mult ca să se stabilească sau să se bănuiască origina lor cumană.

St. Georgescu

MAXIME

Prostul te desprețuește, fiindcă nu ai calitățile care sînt o altă față a prostiei lui.

*

Lingușitorul fin se silește să se încredințeze că e pătruns de cel mai adînc respect pentru persoana care-l poate sprijini.

*

Unii sînt mîndri în fața tuturora și modești către fiecare în parte; în acest chip, fiecare e măgulit că un om așa de mîndru față de toată lumea, e modest față de dînsul.

*

Prostul își înnalță în slavă propria prostie, pe care o numește, după împrejurări: sănătate, modestie, obiectivitate, specializare, simț practic, criticism, etc., etc.

*

Nimic nu te desgustă mai mult de cît cusururile tale proprii —cînd le găsești la altul.

*

E cu neputință ca un om care nu respectă inteligența, talentul și caracterul la alții, să fie pe deplin încredințat că are el însuși aceste calități.

*

Cel plin de păcate își îmbracă umilința în haina toleranței și a respectului uman.

*

Cel ce vrea să ascundă, se trădează exagerînd contrarul de ceia ce este.

*

Imoralitatea cade învinsă numai cînd e întovărășită de vițiu și prostie; cînd e inteligentă și stăpînă pe sine, conduce lumea.

*

Sceptic față de glorie, e *numai* acela care nu o poate cuceri.

*

Nimeni nu te întărîtă mai mult, decît un prost care face pe deșteptul.

*

Să minți fără rușine—cît de puțin, tot ai să fii crezut.

*

Cunosc un om, care sufere din naștere de o lașitate bolnavă; totuși a reușit să-și combine o reputație de erou, cu care a înșelat lumea o viață întreagă și care-i va rămînea și după moarte.

*

Cunosc un scriitor, în viața căruia obsesiunea sexuală, desbrăcată de orice ideologie, a jucat un rol hotărîtor; totuși a reușit să convingă publicul, că poeziile amoroase ale celor mai mari poeți, nu-l mulțumesc, fiindcă arată prea puțin respect femeii.

*

Numai cel rău și netrebnic realizează în mod desăvîrșit convenționala unitate *aparentă* a caracterului și a vocațiunii.

*

Omul cinstit nu se poate ridica la înălțimea idealismului propagat de șarlatan.

*

Mulțimea nu cere omului public să fie sincer, ci numai să joace bine rolul pe care și l-a ales,—întocmai după cum clientul, nu cere avocatului să fie sincer, ci numai să pledeze cu aprindere.

*

Prostul te numește frivol, fiindcă iei ușor lucrurile pe care el le ia în serios.

*

În omul acesta copt, care-și poartă barba cu atîta cuviință, ticăloșia pe care i-ai cunoscut-o în școală, n'a dispărut: s'a mutat numai dela suprafață mai spre fund.

*

A scruta prea mult mobilele sufletești ale oamenilor, e nesănătos și imoral: prieteniile pornite din interes, devin de obiceiu sincere.

*

Omul comun iubește sincer pe cel de care are nevoe.

*

Nu-ți ingădui un cusur care altuia i-se iartă: poate că acela are o calitate compensatoare, care ție-ți lipsește. Nu imita calitățile altuia: in cazul cel mai bun vei reuși numai pe jumătate; dar acele calități pot deveni chiar antipatice in persoana ta. Ci caută să-ți desvolți calitățile *tale*, și să-ți atenuezi cusururile, pe care experiența vieții ți le va fi semnalat.

*

Adese ești aspru față de păcatele celui mic, fără să te gindești, că innaintea celor mari, despre care știi bine că au aceleași păcate, iți scoți pălăria.

*

In fața operei de artă, trebue ca sentimentalitatea ta să fie așa de puternică, incit să impuie tăcere rațiunii, care-ți spune că te afli in fața unei ficțiuni; intocmai așa, pentru a fi moral, trebue ca sentimentele tale innăscute să fie așa de vii, incit să te silească să impui tăcere rațiunii, care-ți dovedește fără nici o greutate, că concepția morală a vieții este o concepție neștiințifică; in adevăr, este științificește cu neputință ca in lupta vieții să triumfe cel bun, și nu cel tare, șiret și fără scrupule. Viața după norme morale, o duc in omenire cițiva pasionați, de obiceiu oameni de geniu, care se jertfesc in mod conștient, in speranța de a imblinzi pe ceilalți.

Alceste

Cronica artistică

Salonul Oficial

Sint cițiva ani de cind s'a reinființat expoziția oficială de pictură și sculptură, subt auspiciile directe ale Ministerului Instrucțiunii Publice.

Cu multă bucurie s'a primit, atit de public cit și de artiști—mai ales de către artiști—această proteguire din partea statului a manifestațiunilor artistice, și e bine că statul s'a gindit la aceasta, deși așa de tirziu.

Dela început, acum cinci ani, s'au primit pentru expoziție, pe lingă lucrări bune, și multe proaste ;—așa merg toate la început.

Publicul a murmurat,—mai ales amatorii de artă. S'au strecurat mulți nechemați,—pretinși artiști,—care nici cu titlu de amatori n'ar fi trebuit să figureze intr'o expoziție, necum la un așa zis Salon Oficial, unde nu trebue să pătrundă decit arta adevărată.

S'a crezut că greșala se va mărgini numai la acea primă expoziție. Cu acea din anul acesta însă, care este a cincea expoziție, lucrurile tot nu s'au schimbat. Prin influențe, rugăminți și umiliri de tot felul, lucrări proaste și persoane care n'au nimic de-aface cu arta,—cariera lor poate fi oricare alta, numai pictura sau sculptura nu,—au pătruns și anul acesta la „Salon".

Nu vorbesc de tineri începători care sint încă in cultivarea talentului lor,—mulți fiind chiar în școală—și pentru care ar trebui să se găsească o modalitate pentru încurajarea lor, „Salonul" rămînind numai artiștilor formați; dar e revoltător cînd se văd printre lucrări meritoase, lucrări care nici în magazie n'ar trebui să ocupe locul de geaba. Vina nu o dau pe expozanți, căci ei, în îngusta lor vedere, pot crede cu tot dinadinsul că fac artă; greșeala cea mare e a juriului care este ales pentru primirea lucrărilor, juriu care se lasă influențat și care, anul trecut, nu s'a mărginit la greșala de a primi lucrări proaste, dar chiar a și premiat pe unele din acestea; iar parte din ele au fost și cumpărate,—cu banii Ministerului.

Grație acestui procedeu, au rămas mulți dintre artiști, tineri talentați, fără nici un fel de încurajare, fiindcă fondul prevăzut pentru premii și cumpărări a fost împărțit submediocrilor cu alte talente decît artistice.

Tot pentru aceste motive, parte din artiștii cu reputație *nu mai expun* la Salon. Și au dreptate.

*

Cum în anul acesta sculptura s'a prezentat cu lucrări mai însemnate decît pictura, voiu începe cu observațiile privitoare la lucrările de sculptură expuse în „Salon".

D. *D. Paciurea* expune un „cap de expresie" de femee și un cap al lui Beethoven. In ambele opere, concepția și modul superior și inteligent de tratare vădesc un artist de mare temperament. Prin tecnica sa specială, prin exagerarea inteligentă a formelor și a expresiei, și în general prin felul original cum d-sa concepe sculptura, d. Paciurea posedă în cel mai înalt grad la noi posibilitatea de a prinde trăsătura eternă și profund-caracteristică, de a scoate la iveală *sufletul*, încremenindu-l pentru vecie în formă concretă.

D. *Filip Marin* expune mai multe bucăți, în care se vede un progres relativ. Păcat că d-sa a ajuns la un fel de convenționalism în figura omenească, formîndu-și parcă un tipar pe care-l are veșnic înaintea ochilor și-l aplică la toate capetele: gura mică cu același contur, ochii mari și închiși, etc. A ajuns să stilizeze figura omenească, cum se stilizează florile de pildă, în arta decorativă. Lucrînd tot așa pe dinafară, nu cred că ar putea cîndva să modeleze un adevărat portret, să prindă trăsătura caracteristică, expresia unitară a unei *anumite* figuri.

D. *Ioan Mateescu* are „Grup din cor" și „Mîngîerea ei", în care se vede fineța desenului și a formei bine studiate și înțelese, un tratament de modelaj prin care obține mai ales moliciunea cărnei. In aceste două lucrări se vădește artistul onest care nu umblă după efecte eftine datorite mai mult subiectului decît mijloacelor sale artistice, și care, studiind numai după natură, caută să fixeze în același timp unele din variatele și trecătoarele momente sufletești ale omului. In bustul lui Liciu, din care, deși e o lucrare de comandă, a făcut totuși operă de artă,—a izbutit să prindă expresia obișnuită a blîndului și iubitului Liciu.

D. *C. Mihailescu* are un bun cap-de-expresie: „Artist vesel". Cealaltă lucrare, „Joc de copii", are un subiect atrăgător și amuzant, care te-ar captiva mai ales văzîndu-l viu, întrupat, în realitate. Dar în artă, subiectul mi se pare mai mult un mijloc decît un scop. A căuta să atragi prin originalitatea gentilă a subiectului, înseamnă a sustrage atenția dela mijloacele artistice, uneori banale, cu care ai încercat să întrupezi subiectul. Acesta fiind numai *un prilej* al înfăptuirii aspirațiunilor tale artistice,—cum poți pune oare prilejul mai presus de înseși aceste aspirații?...

Lucrarea „Spre Apus" făcea mai bine dacă nu o expunea. E o mare deosebire între „Artist vesel" și acest „Spre Apus".

D. *I. Iordănescu* expune, pe lîngă un cap-de-expresie în marmoră (care deși cam uscat tratat, totuși e o lucrare bună), expune o compoziție cu subiect militar, „Grivița". Incontestabil, d. Iordănescu are un tratament plastic, dar în compoziție totdeauna a fost slab. Nu știe să-și aranjeze grupul și nici pozițiunile celor ce-l compun, în vederea unui ansamblu armonios, al unui efect sintetic, care trebue să se degajeze din orice operă de artă.

In „Grivița" este momentul unui atac, în care figurează patru soldați așezați simetric: unul căzut jos, rănit; doi care se sue pe o scară și care pozează ca la fotograf; iar unul—gornistul—dat pe spate, ținîndu-se de scară, cu goarna la gură, îți face impresia că bea dintr'un clondir. In general văzuți, au un aspect de cai de circ, așezați fiecare în cîte o poză simetrică, după cum le-a dat-o dresorul.

Nu-i contest d-lui Iordănescu, după cum am spus, celelalte calități —excelente—, însă în compoziție e slab.

Dintre sculptorii tineri, care promit, sînt d-nii *H. Boambă, A. Chiciu, O. Han și Jelea* care se remarcă prin niște schițe de compoziție: în capete e slab însă.

D. *Gh. Dimitriu*, cași în anii trecuți, a venit și acum cu aceleași capete mutilate. Nici la morgă nu cred să se vadă capete mai diformate, decît acele pe care obișnuește să le expună d-sa. Cînd oare va înceta să ne mai arăte asemenea schilodenii? Și care-i rostul juriului, dacă astfel de enormități pătrund într'un templu de artă? Ar trebui să se înceteze odată cu influențele, căci numai atunci „Salonul Oficial" va avea prestigiul pe care trebue să-l aibă.

*

Cași la sculptură, au pătruns și printre pictori o mulțime de „mîzgălitori de pînză", unii neavînd nici o chemare pentru a face artă, iar altora trebuindu-le încă multă experiență și studiu până să se poată prezenta publicului cu lucrările lor.

D. Gh. D. Mirea de doi-trei ani nu mai expune. Se jenează, se vede,—și cu drept cuvînt,—de a mai expune la „Salon", alături de toți „diletanții" și la un loc cu toate „tablourile" primite de juriul... din care face parte și d-sa. Are toată autoritatea ca să procedeze cum trebue, și ne mirăm că nu o face, încît să ne poată da și nouă prilejul să-i vedem lucrările, cel puțin odată pe an,—căci, incontestabil, d-sa e un maestru al portretului și compoziției.

Dintre artiștii mai demult cunoscuți, nu văd pe nici unul cu lucrări mai merituoase, afară de d. *Strîmbu*, care întotdeauna s'a prezentat cu

pinze bine studiate şi ca desen şi ca colorit. Ceilalţi, mulţi, se prezintă cu lucrări ce nu le fac cinste.

Dintre pictorii tineri, care totuşi ne îndreptăţesc să punem speranţe în ei, sînt:

D. *L. Biju*, afară de încă alte cîteva bucăţi, are „Cosaşul", în care peisajul e bine ca colorit, dar cosaşul e rău desenat. In bucăţi mai mici d. Biju izbuteşte mai bine şi ar putea încerca cît de mult.

D. *Sofronie Constantinescu*, cu tecnica pe care o întrebuinţează la capete, socot că ar putea produce lucrări prea bune în peisaj. D-sa are o tecnică originală. Cu acele topiri de culoare şi fără contur precis şi-ar creia o bună direcţie, însă în peisaj şi natură moartă, nu în portret.

D. *Gh. Ionescu*, vine cu un nou colorit, un colorit viu, tratament larg şi simplu. Să-l vedem şi de aici înainte.

D. *Ioan Mihail*, dacă ar fi învăţat şi desenul cum a prins coloritul dela Mirea, ne-ar fi dat speranţe mai mari. In afară de un nud, destul de bun, celelalte, capetele—ca desen—sînt mai mult nişte caricaturi;—sînt exagerate şi diforme.

D. *D. Mihăilescu* expune cîteva peisaje, şi ar fi de dorit ca numai de acestea să lucreze. Deşi cam uscat în colorit, totuşi e un fin estompator în peisaje. Simplu şi uşor. Are mult sentiment şi multă poezie în lucrări.

D. *Teodorescu Sion* dacă şi-ar stabili odată personalitatea, ar fi bine. Cred că are talent şi calităţi destule,—dar cele ce expune anul acesta nu-l ridică acolo unde trebue. Sînt lucrări de artă decorativă, atît peisajele cît şi figurile din ele.

D. *Teişanu* expune cîteva lucrări din care se distinge „Atelierul meu". Celelalte sînt mai mult nişte simple cromuri prost desenate. Il ştiam mai cu gust pe d. Teişanu,—cum a putut să aducă asemenea lucrări?

Un bun elev al d-lui Mirea este d. *P. Troicanu*. Dela maestrul său a prins bine coloritul şi compoziţia. Punem multe speranţe în d-sa, dacă va studia mai serios şi cu mai multă răbdare.

Să nu înceapă însă cu ceia ce ar trebui să termine...

D-lui *I. Ţincu*, dacă nu i-ar lipsi desenul, ar face mult, căci are un colorit viu şi natural. Şi tocmai de lucruri care cer mai mult desen se agaţă,—de capete. In peisaj, fără îndoială, e foarte bun, are un colorit şi un tratament de o energică plasticitate. In direcţiunea aceasta am dori să stăruiască mereu.

Dintre doamnele şi domnişoarele care se prezintă, mai ales cu tecnică îndrăzneaţă, sînt Rodica Maniu, E. Iordănescu şi Virginia Tomescu. Desenuri şi bune crochiuri în creion expun d-nii G. Russu Severin, Macedonski şi Bulgăraş.

Inchei aceste impresiuni fugare cu mărturisirea că aprecierile prea elogioase, poate, de pe alocurea au numai o însemnare relativă. Dacă, vorbind de artiştii noştri, ne-am fi cîntărit cuvintele cu balanţa aceluia care ar judeca arta din punct de vedere universal, atunci, pentru a caracteriza un artist mondial, ar trebui să epuizăm toate epitetele şi să inventăm altele nouă. Orice lucru însă se măsoară cu o măsură relativă şi convenţională. Iar pentruca, vorbind de artiştii romîni, să putem ajunge odată a nu mai avea nevoe de aprecieri cu totul convenţionale, ci absolute, vor trebui sforţări multe şi variate.

Una mică dintre acestea cade în sarcina juriului dela „Salonul Oficial" şi se reduce, precum am spus, la încercarea de a face o selecţie mai severă şi în acelaşi timp de-o nebănuită lealitate între lucrările care se prezintă la „Salon". Să sperăm că membrii acestui juriu se vor pătrunde din ce în ce mai bine nu numai de înţălesul imediat şi concret, dar şi de acela îndepărtat şi mare, al rolului lor.

I. Dan

Cronica şcolară

Examenul de absolvire a patru clase gimnaziale

Din felul cum s'au combinat probele scrise şi orale ale examenului de absolvire a cursului inferior secundar, din criteriile ce s'au stabilit pentru aprecierea candidaţilor, se vede limpede că intenţia legiuitorului a fost ca acest examen să selecţioneze, dintre absolvenţii gimnaziului, pe acei cari sînt chemaţi să treacă mai departe în liceu şi să formeze mai tîrziu pătura de cultură superioară,—intelectualii ţării.

Rolul acestui examen, dar, nu ar fi acela de a încheia un ciclu de studii, cele patru clase gimnaziale, ci de a deschide un ciclu de studii, cursul superior de liceu.

Cu toate acestea, *în practică* nu s'a dat *acest* înţeles examenului de absolvire de care ne ocupăm. Elevii cari cad la acest examen nu se consideră ei înşişi că au terminat cursul inferior, aşa că *toţi* elevii cari au eşit din clasa IV-a caută să treacă şi examenul de absolvire,—ceia ce nu ar trebui să se întîmple pentru elevii cari nu au de gînd să urmeze liceul mai departe. La aceasta sînt împinşi şi de faptul că unele şcoli speciale, pentru care nu se cer studii de liceu, reclamă totuşi diploma de absolvire a cursului gimnazial, în loc de a cere la inscrierea elevilor un simplu certificat de patru clase.

De aceia elevii căzuţi la examenul de absolvire îşi pierd un an întreg din viaţa lor şi aşteaptă seziunea de anul viitor pentru a se prezenta din nou la examenul de absolvire,—ca şi cum intenţia legiuitorului ar fi fost aceia de a amîna cu un an pe elevii slabi cari aspiră să intre în lumea intelectualilor, iar nu de a-i îndepărta cu totul şi a-i îndrepta spre alte îndeletniciri.

Toate acestea, cum şi faptul că examenul de absolvire se trece la cîteva zile după terminarea clasei a IV-a şi din materiile acestei clase, fac să se considere acest examen ca încheerea ciclului de studii a cursului gimnazial.

Dar atunci pentru ce deosebirea aceasta între promovarea clasei a IV-a de gimnaziu şi între reuşita la examenul de absolvire? Cum poate să cadă la examenul de absolvire un elev care a meritat să treacă clasa a IV-a? se întreabă nedumeriţi părinţii. Ba se găsesc şi profesori cari să se simtă jigniţi că la examenul de absolvire au căzut elevi pe cari ei i-au promovat din clasa a IV-a,—pentrucă, de fapt, elevul care nu reuşeşte la examenul de absolvire, cade ori din pricina uneia din tezele de Romînă, Franceză, Matematică, ori din pricina „materiei hotărîte de comisiune" pentru oral, deci din pricina unui alt obiect oarecare; iar obiectul la care cade e acelaşi şi cu aceiaşi materie la care a reuşit ca elev de clasa a IV-a.

Din această pricină şi comisiunile dela examenele de absolvire sînt în genere de o foarte mare indulgenţă,—*foarte mare* nu întrucît e vorba de încheerea ciclului de studii al cursului inferior, dar dacă ne gîndim că acest examen e menit să deschidă ori să oprească intrarea în pătura de înaltă cultură a ţării.

Pentru a se îndrepta această stare de lucruri, socotim că acest examen de absolvire *ar trebui desfiinţat*, iar pentru a îndeplini scopul în care legiuitorul a înfiinţat acest examen, ar trebui instituit un *examen de admitere* în clasa a V-a de liceu.

Acest examen de admitere ar fi făcut în aşa condiţiuni, încît comisiunea să aprecieze, în adevăr, nu atîta *cunoştinţele* elevului (ceia ce fatal se face în mare parte azi), cît mai ales *puterea lui intelectuală*. In cazul acesta toţi elevii care se îndreaptă spre alte activităţi nu ar mai avea a trece, după terminarea clasei a IV-a, un examen de absolvire, iar certificatul de clasa a IV-a ar fi inheerea firească a cursului inferior.

Cît despre examenul de admitere în clasa a V-a, acesta avînd menirea de a selecţiona pe viitorii intelectuali, s'ar putea organiza pe baze mai serioase, pentru a îndepărta de liceu pe toţi acei debili intelectuali pe care-i vedem azi trăgănîndu-se cu greu prin clasele cursului superior, scoborînd atmosfera generală a clasei, îngreuind bunul mers al şcoalei, indispunînd pe profesori şi asfexiindu-i cu lamentaţii şi stăruinţi.

Căci,—nu e nevoe să mai insistăm asupra răului atît de cunoscut,—trebue să se pue o dată capăt năvalei pe care toţi nechemaţii o dau către studiile înalte.

Să nu se pară că, faţă de *examenul de absolvire* de astăzi, acel *de admitere* pe care-l propunem ar fi numai o schimbare de nume.

După cum s'a făcut în conştiinţa publică o distincţiune bine hotărîtă între învăţămîntul primar şi cel secundar, tot aşa s'ar putea găsi mijlocul să se facă o deosebire tranşantă între cursul gimnazial şi cel liceal, între chemarea unuia şi a celuilalt din aceste două cicluri de studii.

Pentru aceasta s'ar putea da examenului de admitere în clasa a V-a

o organizare deosebită, norme și criterii de apreciare cu totul nouă. Și de vreme ce elevul care intră în clasa a V-a urmează să-și aleagă una din cele trei secții, — reală, modernă ori clasică, — însuși acest examen de admitere ar putea fi o primă indicație în sensul acestei alegeri. In cazul acesta, examenul de admitere în loc să se țină la finele unui an școlar, s'ar face la începutul anului, iar vacanța cea mare, după terminarea clasei a IV-a, i-ar putea servi elevului pentru a-și da samă de dispozițiile lui speciale și a și le exercita și dezvolta în vederea alegerii pe care e chemat s'o facă odată cu înscrierea sa în cursul superior, — și comisiunea ar ținea samă de aceste dispozițiuni speciale.

Iar întrucît examenul ar avea de scop să aprecieze *inteligența*, nu *cunoștințele* elevului, o nouă încercare a unui elev căzut nu ar mai avea nici un sens: examenul s'ar trece o singură dată.

Dar nu e intenția noastră să intrăm în amănunte de organizare.

Experiența ne-a arătat că exameuul de absolvire a cursului inferior nu-și îndeplinește scopul pentru care a fost creat și am crezut de datoria noastră să supunem aprecierii și discuțiunii această însemnată problemă a învățămîntului nostru public.

M. Carp

Cronica financiară

Tîrgul financiar a suferit în cursul lunii Iunie oscilațiuni puternice dela o zi la alta din cauza evenimentelor din Balcani.

Pe la începutul lunii pacea părea a fi asigurată prin terminarea războiului cu Turcia și prin intervenția puternică a țarului atît la Belgrad cît și la Sofia. Capitalurile ascunse așteptau de mult semnalul păcii, pentru a eși din rezerva lor și a da un impuls puternic industriei și comerțului stînjenit din cauza războiului. O recoltă abundentă se anunța la noi, așa că se spera ca, odată cu începerea exportului, un fluviu de aur sa se reverse asupra țării noastre. Optimismul acesta se oglindea în constituirea de noi societăți, în înmulțirea afacerilor, în acordarea de noi credite și mai ales în cursul principalelor valori de bursă. In primele zile ale lunii Iunie se observă o urcare generală a tuturor valorilor, și mai ales a acțiunilor, care suferiseră scăderi însemnate în timpul crizei.

Din tabloul de mai jos se poate constata această urcare generală, față de sfîrșitul lui Mai.

Buna dispoziție a tîrgului nostru financiar ne-o probează și faptul că în cîteva zile s-a subscris pentru Creditul Funciar Urban din Craiova 15.500.000 lei, așa că a trebuit să se închidă subscripția.

Optimismul acesta nu a durat decît puține zile, fiind risipit de veștile rele ce veniau dela aliații balcanici; diferendul sîrbo-bulgar devenia din ce în ce mai acut, — influențînd foarte mult și asupra cercurilor noastre financiare, de oarece știut era că deastădată vom interveni sigur cu forța armată.

Din nou se observă o oarecare rezervă în afaceri. Depunerile pe la bănci și case de economii sînt mai puțin numeroase; din contra cei slabi de înger își retrag depozitele, băncile acordă credit cu mai multă greutate; din nou deci se simte tensiunea pe piața monetară.

Bursa, care e barometrul cel mai sensibil al situații financiare, notează ușoare scăderi, după cum reese din tabloul de mai jos (7 Aprilie).

Scăderea a continuat în zilele următoare, din cauza veștilor din ce în ce mai alarmante.

Această scădere a fost întreruptă pentru 2—3 zile aproape de mijlocul lunii, după cum reese din tablou, de oarece o oarecare îmbunătățire părea că a intervenit între Serbia şi Bulgaria, grație presiunilor serioase ale Rusiei. Credința generală era că în orice caz puterile vor interveni în mod colectiv spre a împiedica războiul.

Cei ce au crezut intr'o pace s'au înşelat însă, căci telegrmele sosite pe ziua de 15 Iunie arată situația ca foarte gravă; ceia ce a hotărît pe guvernul romîn să ia măsurile necesare pentru o eventuală mobilizare. Aceste măsuri au avut de efect scăderi importante la Bursă, după cum se vede în tablou. A doua zi însă cele mai multe valori şi-au revenit în urma revocării dispozițiunilor luate de statul romîn.

Calmul acesta nu a stăpînit tîrgul financiar decît 2 zile, căci mercuri 19 Iunie mobilizarea armatei romîne era numai chestiune de ore, din cauza confirmării oficiale a războiului în Balcani. Aceasta a produs cele mai mari scăderi din luna Iunie, scăderi însă care erau inferioare celor din toamnă, cînd izbucnise războiul. — E interesant de relevat oscilațiunile cotei din acea zi. Aşa Banca Agricolă scăzuse la 548 lei, iar după cîteva minute se ridică la 560; Dacia Romînia dela 1650 se ridică în aceiaşi oră la 1685. De aci se vede cum se poate în cîteva minute cîştiga sau pierde zeci de mii de lei, speculînd asupra fluctuațiunilor cursurilor în asemenea momente turbure.

Ziua următoare, mobilizarea e decretată. In acea zi fierberea era mare la Bursa din Bucureşti, atît printre agenți cît şi printre vizitatori. O mulțime de spectatori veniseră la Bursă, pentru a vedea „panica" ce o va produce mobilizarea.

Spre mîndria noastră o putem spune că n'a fost nici o panică; o probă că publicul s'a învățat a privi mai rece asemenea evenimente şi a văzut că panica nu foloseşte decît unor pescuitori în apă turbure, care profită de frica şi neîncrederea celor neexperimentați pentru a realiza în cîteva zile cîştiguri frumoase.

In ziua mobilizării s'au încheiat foarte puține afaceri cu oarecare scăderi de cursuri, care nu însemnau nimic pe lîngă scăderile la care publicul se aştepta.

Zilele următoare s'au făcut puține afaceri la Bursă, cu scăderi nu tocmai însemnate, după cum reese din tablou. E de notat că, cu toate scăderile din ultimele zile, cursurile nu au ajuns încă la limita din toamnă; aceasta înseamnă că, cu toată criza din iarna trecută, situația noastră financiară e destul de bună.

Intr'adevăr Banca noastră Națională posedă rezerve destul de frumoase,—pentru bilete de bancă mai are o rezervă legală de 200.000.000 lei. Soliditatea afacerilor pe care această instituție ştie să le facă în totdeauna, ne îndreptățeşte a crede că, chiar în cazul unui războiu, nu se va simți de loc stînjenită, după cum nu s'a simțit nici în timpul crizei recente.

Cu toate cererile de numerariu pentru sfîrşitul semestrului, Banca Națională menține scontul de 6% şi probabil că nu-l va ridica de loc.

Asemene şi celelalte bănci mari se prezintă în condițiuni bune. De aceia băncile îndată după mobilizare au şi dat un comunicat că nu au nici un motiv să restrîngă afacerile.

Statul are o rezervă destul de frumoasă pentru a a preîntîmpina cheltuelile necesare împrejurărilor, fără a recurge la un împrumut, pe care de altfel Germania s'ar grăbi să ni-l pue la dispoziție, dată fiind soliditatea finanțelor noastre.

Chiar în ziua cînd s'a decretat mobilizarea, spunea ministrul nostru de finanțe unui zionist, statul a depus în casieriile indicate de statul major sumele maxime prevăzute pentru trecerea pe picior de războiu a tuturor efectivelor concentrate. Serviciul cuponului e asigurat până la Decembrie inclusiv în aur la băncile din Germania şi Franța, afară de depozitele pe care statul le are la băncile din țară.

Dacă recolta şi treeratul se va face în bune condiții, ceiace e de sperat în urma dispozițiunilor luate de guvern, putem spune că n'avem nici un motiv să ne îngrijim, mai ales că e aproape sigur că în cel mult o lună armata noastră va şti să asigure pentru mult timp pacea în Balcani.

De sigur că se resimte deja o stagnație în afaceri, stagnație inerentă oricărei acțiuni militare, dar de acest repauz oarecum forțat ne vom despăgubi cu prisosință îndată după restabilirea păcii şi întoarcerea glorioasă a armatei romîne.

Nu numai noi, dar şi străinătatea priveşte cu încredere evenimentele atuale. Că şi străinătatea priveşte cu încredere în forțele noastre financiare ne probează faptul că, deşi războiul bate la uşă, totuşi valorile romîneşti au suferit numai uşoare scăderi pe piețele străine. Chiar acțiunile societăților de asigurare au suferit scăderi mult mai mici ca la Bursa noastră, după cum reese din tabela II, din *cursul valorilor*, pe care-l dăm pe contrapagină.

Iunie **V. M. Ioachim**

Variaţiunea cursurilor principalelor valori la Bursa Bucureşti

TABLOUL I

	28 Mai	LUNA IUNIE							
		Zilele							
		4	7	13	15	17	19	20	26
Ban-a Naţională Romînă	5780	5805	5800/20	—	5750/65	5775	5630	—	5510/20
Casa Rurală	1720/40	1750/60	1715	1715	1670/80	1670/90	1550/60	—	1310/20
Banca Agricolă	605	626	611	615	698	615	560	545	504
Banca Agricolă (emisiunea II)	254	275	260	260/4	260/4	260/4	200/20	—	—
Marmorosch Blanck	936	945	942	936	930/50	935	900/20	880	860/70
Banca Romînească (purtător)	786	813	796	802	782	796	733	710	690
Dacia-Romînia	1738	1769	1750	1758	1729	1753	1685	1605	1580
Societatea de asigurare „Naţionala"	1357	1373	1358	1370	1352	1366	1300	1265	1240/50
Renta convertită 1905	90.—	90/50	90/30	90/10	90/10	90	—	—	86/10

TABLOUL II

	13 Iunie	24 Iunie
Berlin		
Renta romînă 5% 1903 împrumut de 185 mil.	98.50	98.25
" " 4% 1889 " " 50 "	88.60	88.—
" " " 1890 " " 74 "	93.30	92.40
" " " 1905 convertită	86.70	86.10
Triest	**7 Iunie**	**24 Iunie**
Societatea „Dacia-Romînia"	1705	1650
" „Naţionala"	1316	1250
" „Generală"	1255	1225
Bruxelles		
Fabrica de zahar	1574	1565

Scrisori din Ardeal

Mobilizarea Romîniei. — Şcoalele noastre. — Chestiunea bisericească. — Moartea lui Iosif şi Chendi.

Noul războiu izbucnit în Balcani din pricina certelor dintre foştii aliaţi de eri pentru împărţirea prăzii luate dela Turci şi în special intervenţia armată a Romîniei în noul conflict primează astăzi, în preocupările tuturor cercurilor noastre, chestiunile la ordinea zilei.

Acţiunea Romîniei ne interesează din două puncte de vedere: în sine, ca mişcare a neamului pe de-o-parte, şi pentru raporturile dintre Romînia şi Austro-Ungaria pe de alta.

Prea sînt strînse legăturile sufleteşti dintre noi şi fraţii din regat, prea mult răsună în sufletele noastre tot ce se petrece dincolo de Carpaţi pentruca momentele de înălţare pe care Romînia le trăeşte astăzi să nu trezească puternice ecouri în sufletele noastre. Dacă luni de zile am suferit de insultele şi jignirile ce s'au adus ţării de majoritatea ziarelor străine, apoi admiraţia şi aprobarea unanimă (vorbim de cei dezinteresaţi) cu care astăzi gestul Romîniei e privit, nu poate decît să ne umple inimile de bucurie şi de mîndrie. Entuziasmul pe care mobilizarea l-a trezit în toate colţurile regatului, siguranţa cu care operaţiile de mobilizare s'au efectual, repeziciunea şi destoinicia cu care trecerea peste Dunărea şi desfăşurarea tactică a armatei s'a făcut, graba şi patriotismul cu care feciorii ţării au răspuns la apelul goarnelor şi al clopotelor, — iată obiectul discuţiilor de predilecţie ale publicului nostru. Veştile care ne vin din ţară şi de pe cîmpul de războiu sînt sorbite, purtate şi comentate pretutindeni. Şi fiecare nouă dovadă de vrednicie ne umple sufletele de încredere şi de speranţe. In tinerimea de aice se agită ideia formării unei legiuni de voluntari ardeleni, cari să plece pe cîmpul de luptă, — iar în bisericile noastre se înalţă rugi către Creator pentru izbînda armatelor romîne.

Insfîrşit, singurul subiect al preocupărilor şi al discuţiilor e astăzi acţiunea Romîniei în noul conflict de peste Dunărea.

Dar dacă pentru noi această acţiune e aducătoare de înălţarea sufletească şi de entuziasm, nu tot aşa e şi pentru alţii. Ştim că în re-

ţat presa ungurească nu e prea cetită pentru că limba nu se cunoaşte, iar în traduceri rar se dau fragmente care sînt mai caracteristice. Totuşi cu ocazia aceasta am văzut reproduse în unele ziare romîneşti dela d-stră bucăţi din articolele ziarelor ungureşti,—aşa că nu mai cred de nevoe să citez pasagii în această scrisoare. Tonul general a fost cam acelaşi în toată presa maghiară şi s'ar putea rezuma în următoarele momente: cînd au auzit de mobilizarea Romîniei, ziarele ungureşti nu voiau la început să creadă; cînd apoi s'a decretat oficial mobilizarea, îndată au început să acuze Romînia că face jocul Rusiei contra Austriei,—şi bine înţeles tot felul de graţiozităţi şi pronosticuri defavorabile umpleau coloanele lor... De fapt, peste totul se vedea aceiaşi ură neputincioasă, care este caracteristica şoviniştilor maghiari în atitudinea lor faţă de ţara aliată.

Dar ce să ne oprim la zvîrcolirile celor pătimaşi? Destul că Europa întreagă aprobă azi acţiunea Romîniei şi că ea se face în mod demn, civilizat şi destoinic. Austro-Ungaria, cu sau fără voia... ziarelor ungureşti, nu poate decît să primească de bună intervenţia Romîniei în Balcani,—iar noi salutăm cu drag tricolorul romînesc care fîlfie astăzi pe Dîrstorul lui Mircea cel Bătrîn şi pe locurile pe unde au stăpînit odinioară legiunile romane.

Sentimentele şi urările noastre au fost admirabil cristalizate de către fruntaşul nostru Dr. Vasile Lucaci în acea inimoasă „Binecuvîntare" pe care a publicat-o în „Romînul" şi pe care ziarele din regat au reprodus-o cu dragoste.

*

Dar dacă dela frumosul spectacol pe care Romînia liberă îl oferă azi lumii civilizate, ne întoarcem gîndurile şi privirile la viaţa noastră, a celor ce trăim subt stăpînire străină,—contrastul e prea dureros pentruca inima să nu ni se strîngă de durere.

In chestiunea cea mare a şcoalelor, cu legea lui Apponyi am făcut un pas mare înapoi şi chiar dacă, în mod practic, prin propunerile care se fac, vom găsi o soluţie ca să salvăm măcar în parte şcoalele noastre,—în principiu am pierdut o citadelă puternică din fortificaţiile la adăpostul cărora puteam rezista operei aprige de desnaţionalizare pe care cu atîta îndîrjire o urmăresc duşmanii noştri. Prin legea lui Zichy şcoalele au primit o nouă şi grea lovitură. Avem astfel ameninţate cu închiderea peste 1000 de şcoli,—iar noi sîntem încă tot la capitolul propunerilor şi discuţiunilor: vor da băncile cei aproape un milion de lei pentru scăparea lor? se va primi birul propus pe intelectuali în sinodul dela Sibiiu? ne vom resemna până se vor întemeia bănci populare în toate satele, pentruca înseşi comunele să-şi poată susţinea şcoalele? vom începe din nou lupta în chiar contra principiului legei?

Deocamdată nu e nimic hotărît, iar timpul trece şi răul se întăreşte.

*

Nu mai puţin am suferit o grea înfrîngere cu crearea episcopiei de Hajdudorog: peste 80.000 de Romîni din ţinuturile cele mai expuse maghiarizării se rîpesc bisericii noastre naţionale. Zadarnice au fost luptele şi rezistenţele toate. Stăpînirea nu s'a dat în lături dela violenţe, procese nedrepte, falşificări de hărţi şi statistice,—pentru a-şi ajunge scopul. Ce vom face în faţa acestei noi pierderi? Ne vom resemna tot aşa de repede?

Dar atunci invingătorii nu vor face decît să capete nou curaj şi să continue a ne lovi. Şi dovada o avem. Una din cele mai recente isprăvi este dispoziţia pe care decanul facultăţii de teologie din Buda-Pesta a luat-o cu privire la condiţiile subt care cei 15 teologi romîni, ce urmează să-şi continue studiile în seminarul central, vor fi primiţi acolo. Aceste condiţii sînt ca ei să converseze numai în limba maghiară, să facă parte din societatea de cultură maghiară, să nu cetească ziare romîneşti şi să nu se grupeze pe naţionalitate,—adică se renunţe de a mai fi romîni pe tot timpul cît vor fi în seminar. Sîntem siguri că tinerii romîni vor renunţa mai curînd la seminarul maghiar decît la limba lor romînească, dar lovitura ni s'a dat, şi cine ştie ce ne mai aşteaptă!

*

Şi fiindcă sîntem în gînduri dureroase, să vă mai spun impresia pe care a făcut-o aice moartea celor doi scriitori ardeleni, St. O. Iosif şi Ilarie Chendi?

Tineri încă şi putînd îmbogăţi literatura romînă cu frumoase lucrări, dacă boala crudă nu i-ar fi răpus de timpuriu, cei doi dispăruţi sînt plînşi de toată suflarea romînească de aice, după cum sîntem siguri că sînt regretaţi şi în regat, unde au trăit şi au muncit.

M. Ungureanu

MISCELLANEA

Revanşa

Am trecut prin momente grele de durere şi de umilinţă. Cu lacrimi în ochi am urmărit luni întregi şirurile din ziarele mari europene care ne disconsiderau şi ne insultau. Şi durerea ne era cu atît mai mare, cu cît ştiam că sufeream pe nedrept.

Nu intră în cadrul preocupărilor revistei noastre să stabilească responsabilităţi şi nici nu e momentul şi nici nu avem toate elementele care ne-ar îngădui să judecăm în deplină cunoştinţă de cauză împrejurările. Nu facem deci nici o învinuire nimănui.

Ştim însă că am fost micşuraţi, umiliţi, batjocoriţi. Unii ne-au tratat de neputincioşi, alţii de briganzi şi şantajişti politici.

Iar noi am tăcut şi ne-am înghiţit lacrimile.

...Şi ştiam că sîntem nedreptăţiţi!

Şi iată, a venit apoi ceasul cel mare, ceasul care trebuia să ne ridice deodată, în chip isbitor, acolo unde aveam dreptul să stăm în conştiinţa lumii civilizate.

Forţa înăbuşită care clocotea de-abia stăpînită în zăgazurile impuse de nu ştim ce împrejurări, a izbucnit triumfătoare, orbitoare în strălucirea şi vigoarea ei, impunînd uimire şi admiraţie tuturor: prieteni, indiferenţi ori duşmani!...

Iuţala, preciziunea şi siguranţa pe de-o parte, entuziasmul calm, stăpîn pe sine, devotamentul şi abnegaţia pe de altă parte, cu care s'a făcut mobilizarea, fac astăzi obiectul mirării şi osanelelor care în marele ziare europene au luat locul jignirilor şi insultelor de mai nainte.

Voim anume să ne reţinem şi să scriem cu calm rîndurile acestea, dar nu ne putem împiedeca de a ne striga nouă înşine şi de a striga lumii întregi:—Noi, Romînii, sîntem un neam admirabil,—ori de cîte ori punem ţărănimea noastră în situaţie să-şi arate marile sale însuşiri!...

O ştiam aceasta şi mai înainte de a se face apel la lumea satelor noastre şi de aceia ne simţeam nedreptăţiţi.

Da, Europa nu ne cunoaştea.

A fost destul ca momentul s'o ceară, şi ţara şi-a dat tributul cu dragoste, cu seninătate şi cu acel avînt stăpîn pe sine, care e semnul neîndoios al izbîndei. Sătenii refuză să se întoarcă acasă chiar cînd medicul militar îi respinge dela înrolare, flăcăii au răspuns în număr îndoit decît fusese chemaţi la mobilizare,—şi chiar oraşele au făcut numeroase gesturi admirabile, înrolări de voluntari, ofrande şi donaţiuni pentru războiu, etc., care nu pot decît să ne umple inimele de mîndrie şi de încredere în vrednicia poporului nostru.

Sînt clipe care fixează lucruri eterne în mintea veşnic în schimbare a omului,—şi acei cari au asistat, ca noi cei din Iaşi, la rugăciunea din noaptea mobilizării în Piaţa Unirei, ori la plecarea regimentului XIII „Ştefan cel Mare" din gară,—nu vor uita niciodată măreţia acelor momente de înalt entuziasm.

Se vor vedea mai tîrziu rezultatele acţiunii militare a Romîniei,—şi nădăjduim că ele vor fi la înălţimea entuziasmului cu care ea a pornit.

De o camdată această mobilizare ne-a scuturat din toropeala în care zăceam, ne-a sporit încrederea în noi şi ne-a răsplătit pentru tot ce am suferit în momentele de deprimare de mai înainte.

Binecuvîntat fie dar momentul cînd ni s'a dat prilejul să fim ceia ce sîntem.

O scrisoare

Primim scrisoarea de mai jos:

6 Iunie 1913. Bucureşti

Domnule Director,

Vă rog să aveţi bunătatea de a-mi îngădui o lămurire, cu privire la citatul ce se face dintr'o notiţă despre Cerna, în numărul din urmă al „Vieţii Romîneşti". Reproducîndu-se numai o parte dintr'o frază, şi lăsîndu-se astfel afirmarea din acea parte fără motivarea ce o urma în text, i se dă o nuanţă de înţeles ce nu a fost în intenţia mea şi nu rezultă din fraza luată în întregime.

Afirmînd, în acea notiţă din „Convorbiri literare", că pierderea lui Cerna e „cea mai dureroasă a neamului nostru dela Eminescu încoace", arătam imediat şi punctul de vedere din care o socotesc astfel: „căci cu Cerna a pierit, *înainte de a fi putut da întreaga măsură a fiinţei sale, unul din*.....", „..... a dispărut, *în plină tinereţe*,......"—spuneam încă odată, mai jos. Epitetul dat are dar în vedere, pe lîngă valoarea scriitorului şi a omului, moartea lui prematură.

Dureroasă e pentru o națiune moartea oricăruia dintre cei care au adaos ceva la ființa ei istorică; mi se pare însă că mai dureroasă decît toate e pierderea acelor fii de seamă ai săi care mor *înainte de vreme*.

Durerea ce o simțim la moartea celor mai în vîrstă e îmblînzită, întru cîtva, de gîndul că ei ajunseseră aproape de capătul firesc al vieții omenești, după ce-și împliniseră menirea: la moartea lor, și pentru ei și pentru neam vieața le era mai toată în trecut. La cei tineri însă, pe lîngă durerea pentru stingerea unui mare suflet, se adaogă și adînca părere-de-rău pentru tinerețea lor netrăită și pentru pierderea a toate cîte mai erau de așteptat dela dînșii: viața lor era mai ales în viitor. Mă gîndisem și eu la cei dintăi șase bărbați mari citați de recenzentul d-voastră, răposați dela Eminescu încoace; și am fost simțit și eu durere la moartea lor. Dar dacă, ținînd seamă numai de ceia ce a făcut fiecare, indiferent de vîrsta până la care a ajuns, s'ar putea zice despre oricare dintre cei șase că moartea sa a fost pentru neamul nostru o pierdere *mai mare* decît a poetului Cerna (și nici nu discut acest punct, căci ce e mai relativ pe lumea asta decît judecata comparativă asupra valorii oamenilor, mai ales cînd activitatea lor s'a desfășurat în cîmpuri atît de deosebite?)—nu cred să fie mulți care să nu considere pierderea așa de timpurie a lui Cerna ca pe cea *mai dureroasă* dintre toate. Căci nici unul dintre cei șase pomeniți n'a murit, ca Cerna, „în plină tinerețăˮ, ci toți s'au săvîrșit din viață la o vîrstă cînd lăsaseră în urma lor cel puțin 40 ani de plină maturitate. Și, dacă unii dintre ei ar fi putut contribui încă cu mult la patrimoniul de cultură al neamului nostru și la lărgirea și înălțarea vieții lui cetățenești, despre nici unul nu se poate zice că a murit înainte de a fi putut da întreaga sau aproape întreaga măsură a personalității sale. De aceia, din acest punct de vedere cel puțin, mi s'a părut că pot spune despre Cerna cele ce am spus, fără a săvîrși vre-o impietate către nici unul din marii răposați dinaintea lui și fără a deștepta în cititori sentimente ce ar putea păgubi memoriei scumpe a poetului.

Dacă-mi permiteți, ași mai avea ceva de adaos, cu privire la acea recenziune din „Viața Romîneascăˮ. Nu credeți și d-voastră că e în interesul unei discuțiuni leale și al unei mai bune îndrumări a culturii noastre ca, cel puțin în marile noastre reviste, să nu se mai arunce bănueli asupra caracterului celor ce-i socotim adversari de idei (ca, de pildă, aceia că ar judeca valoarea oamenilor mari ai neamului după presupuse simpatii politice)—cînd asemenea bănueli nu pot fi îndreptățite prin nici una din manifestările lor publice și private?

Cu distinse salutări, etc.

I. A. R.

N. R. Scrisoarea d-lui *I. A. R.* ne face impresia că față de d-sa bănuiala de care se plînge ar putea fi nedreaptă. Nu ne îndărătnicim. Însă cetitorii nepărtinitori ai „Convorbirilor Literareˮ din ultimii ani vor recunoaște că atitudinea obicinuită a acestei reviste poate îndreptăți toate bănuelile de această natură. Ne place să credem că cel puțin în privința d-lui *I. A. R.* ne-am înșelat și că d-sa reprezintă în revista d-lui S. Mehedinți o... notă discordantă.

Socotim că nu-i putem da o mai mare satisfacție, decît publicîndu-i în întregime scrisoarea, fără alte comentarii.

Cetitorii vor judeca.

† St. O. Iosif și I. Chendi

Literatura romînă, dureros lovită în ultimul timp prin moartea marelui Caragiale și prin dispariția prematură a poetului Cerna, primește azi nouă și grele lovituri.

St. O. Iosif, poetul „Patriarhalelorˮ, al „Credințelorˮ și al „Cîntecelorˮ, și Ilarie Chendi, apreciatul cronicar literar, se sting din viață la cîteva zile unul după altul.

Și erau încă tineri amîndoi și dela activitatea lor literară am mai fi avut multe de așteptat.

În revista aceasta s'au recenzat la timp unele din operele acestor scriitori și s'a vorbit de activitarea lor literară, iar pe Iosif în special, cetitorii noștri l-au apreciat din numeroasele lucrări pe care le-a publicat aice.

Nu vom reveni dar acum asupra unor lucruri ce s'au spus și nici nu vom încerca să dăm în momentele acestea o caracterizare generală a acestor scriitori, ori să fixăm locul lor în mișcarea noastră literară. Nici timpul, nici împrejurările nu ne-o îngădue.

Cu gîndul dar că activitatea lor literară va fi cercetată cîndva mai în tăgaz și în dispoziții sufletești mai potrivite,—deplîngem împreună cu toată suflarea romînească moartea prematură a lor.

P. Nicanor & Co.

A P E L

Către cetitorii şi prietenii „Vieţii Romîneşti"

Dispariţia marelui cetăţean Spiru Haret impune Iaşului, al cărui fiu a fost, datoria pioasă de a ridica în acest oraş un monument demn de memoria lui.

Facem apel la toţi cetitorii şi prietenii noştri, care în cea mai mare parte au dus lupta pentru deşteptarea satelor noastre, sub conducerea marelui dispărut, să sprijinească iniţiativa luată de „Viaţa Romînească", cu prinosul lor oricît de modest.

Sumele destinate acestui scop, rugăm să fie adresate—cu indicaţia specială: **„pentru monumentul lui Haret"**—administraţiei revistei noastre. In fiecare număr vom publica numele subscriitorilor.

„Viaţa Romînească"

	LEI	B.
Suma din urmă	**4181**	**15**
Dr. Gh. Brătescu, Pătîrlagele (Buzeu)	5	—
Dr. N. Stavrescu, Galaţi	20	—
Lista d-lui D. A. Ţăranu, avocat, Galaţi: Paul Balş 100, I. Dragomirescu 20, Lascar Vişan 10, C. Ignat 5, I. Păunescu 5, Chr. Teodoru 5, Noach Schapira 20, C. N. Caramfil 10, Charles Rosenthal 10, Goldfracht 5, E. Dinermann et fii 20, C. Z. Buzdugan 5, M. I. Duca 5, Dr. Grigore Ţaranu (Bucureşti) 30, Nediscifrabil (Galaţi) 10, Blitzstein 5, I. D. Kohn 5, J. Silberstein 5, I. S. Anastasiu 5, Braunstein et Löwensohn 5, Banca de Credit Romîn Galaţi 50, N. Cincu 5, Dr. I. Voinea 5, I. Măgură 5, Primăria Comunei Galaţi 500, M. Helder 200, Societatea Cooperativă „Galaţii" 50, în total	1100	—
Lista d-lui D. M. Stamate, învăţător, Independenţa (Covurlui): D. M. Stamate 1, Ionescu Tudurache 0.50, Preot I. Caluian 1, în total	4	50
Alexandru Caligari, Paris.	25	—
Neculai Caligari, Paris	25	—
Total	**5360**	**65**

RECENZII

C. Tonegaro. *Poezia mării.* Antologie. Bucureşti, „Minerva". Preţul 1.50.

Dacă d-lui Tonegaro i-a dat în gînd să adune într'un volum o parte din bucăţile în versuri şi proză în care scriitorii noştri au cîntat marea ori ne-au povestit întîmplări în legătură cu ea, de sigur se simţea nevoia unei astfel de lucrări, şi nu am putea decît să-i fim recunoscători pentru osteneala ce şi-a dat ca să alcătuiască „le livre de chevet" al marinarilor noştri..

Nu putem însă să-i fim prea mult recunoscători pentrucă, întreprinzînd o lucrare ce are puţină şansă de a fi reluată de altul, nu şi-a dat toată silinţa ca s'o facă, dacă nu perfectă, dar cel puţin mulţumitoare.

Cel ce-şi propune să facă o antologie trebue să fie foarte bine orientat în literatura respectivă, să citească tot ce s'a scris şi să aibă un criteriu sigur de apreciere şi alegere; altfel riscă să facă o lucrare superficială şi mai mult decît inutilă—dăunătoare.

Cetitorii d-lui Tonegaro, acei care nu vor fi ei înşişi bine iniţiaţi în literatura romînă, vor fi induşi în eroare în mai multe privinţi şi îşi vor forma păreri greşite asupra literaturii noastre.

Astfel antologia d-lui Tonegaro suferă de trei mari cusururi: lipsa de ordine în aranjare, eliminarea unor scriitori şi lucrări de valoare şi reproducerea unor bucăţi care nu-s literatură.

Din cauza primului defect, cetitorii antologiei, văzînd că scriitorii nu sînt puşi nici în ordine alfabetică, nici în ordine cronologică, şi trebuind totuşi să creadă că nu se poate să nu fie vre-o ordine anumită în aşezarea materialului, vor fi puşi în situaţia să-şi închipue că cel mai mare poet romîn e d. I. Minulescu, după care vine apoi Eminescu, Jean Bart, Alecsandri şi alţii.

Al doilea defect e şi mai mare. Dar trebue să spunem mai întîi că d. Tonegaro, negăsind, probabil, destul material pentru antologia sa în ceia ce s'a scris despre *mare*, a adunat şi alte bucăţi relative la *ape* în genere: privelişti dunărene, căderea Rinului, etc. Dar atunci, nu e curios să pui într'o antologie bucăţi de d-nii B. Nemţanu şi Corneliu Moldoveanu şi să nu pui —cînd e vorba de poezia apei—descrierea bălţilor Dunării făcută de d. Sadoveanu în „Păcat boeresc", de pildă? D. Tonegaro nu pune nimic din scriitori ca St. Basarabeanu (Dr. V. Crăsescu) şi N. Dunăreanu, care în adevăr au descris viaţa de mare, după

cum, dacă e vorba și de Dunărea, nu reproduce nimic din d-nii Chirițescu și Sandu-Aldea. Ce să mai spunem dar cind, intr'o antologie, al cărei titlu e *poezia mării*, autorul nu reproduce nici o poezie de-ale lui O. Carp? Nu cunoaște d. Tonegaro nici versurile:

Zori de ziuă-s peste mare,
Peste valuri călătoare.
Ce lumină, ce 'ntristare!

sau crede că versurile:

Pietre scumpe, aur pare
Și argint rostogolește
Marea, care strălucește
Liniștită în răcoare...

nu sint *poezia* mării?

Așa dar, lipsesc din antologia d-lui Tonegaro bucăți de d-nii Sadoveanu, O. Carp, Sandu-Aldea, Chirițescu, Dunăreanu,—și am mai putea adăuga: Gh. din Moldova, M. Codreanu, Cincinat Pavelescu, Traian Demetrescu, etc., etc. Iar in schimb ni se dau bucăți de d-nii Bălănescu, Stoianovici, Stratulat și alții, ale căror lucrări intră in cuprinsul unei antologii a *poeziei mării*, numai prin cel de-al doilea cuvint al titlului, pecind noi socotim că numai cel dintăi ar trebui să deschidă cuiva porțile intrării...

Iată de ce credem că d. Tonegaro a făcut un rău literaturii dind la iveală o lucrare incomplectă și lipsită de orientare și ne simțim datori să atragem atenția cetitorilor că in antologia d-lui Tonegaro nu se oglindește adevărata literatură romină.

* * *

B. Delavrancea. *Din estetica poeziei populare.* București, 1913. Prețul 1 leu.

E in tradițiile protocolare ale Academiei noastre ca discursurile de recepțiune să se rostească la mai multe luni, adesea după un an chiar, dela primirea cuiva in sinul inaltei instituții de cultură. Se crede că e necesar academicianilor un timp așa de indelungat ca să-și prepare cuvintările solemne sau e vorba numai de un obiceiu fără insemnătate, nu știm.

Cu d. Delavrancea insă avem un caz unic in analele tuturor academiilor din lume: autorul și-a pregătit discursul de recepțiune cu citeva decenii inainte de a fi admis membru al Academiei Romine.

Sint numai vre-o zece ani de cind noi, cei din Iași, am avut plăcerea de a asculta frumoasa conferență pe care d. Delavrancea a ținut-o la teatrul național asupra poeziei populare: mai fericiți, bucureștenii o auzise mai de mult—dacă nu și de mai multe ori. In orice caz, din 1903, oricine o putea ceti in „Calendarul Minervei".

Dar, citată in calendarul Minervei ori in broșura de azi, conferența d-lui Delavrancea nu mai e ceia ce e cind e rostită. Găsesc și azi aice puternica descriere:

Cunosc calea codrului
Pănă 'n fundul fundului;

ori duioasa rugare:

Te lasă, te lasă
Salcie pletoasă,
Să te bată vintul,
Să-mi umbrești pămintul,
Să-mi săruți mormintul...

dar fără glasul, intonația, gestul și mimica d-lui Delavrancea, cit de puțin mă mișcă —comparativ— accentele bardului popular!

Mi-aduc aminte că a fost un ceas de fericire acel in care am ascultat odinioară conferența d-lui Delavrancea. Iar azi mă găsesc in fața citorva observații juste, interesante, redate intr'un stil uneori frumos, alteori cintat și afectat,—și atita tot. Nu e nici un

studiu complect, e, tocmai după cum arată titlul ceva „din estetica poeziei populare".

Desigur că nu pentru așa ceva se acordă atita timp de pregătire discursurilor de recepție. Dar, cași Germanii lui Caragiale pentru cintăreții lor imbătriniți, sintem recunoscători d-lui Delavrancea pentru emoția inaltă intelectuală pe care ne-a produs-o odinioară cu această conferință.

Și ii mai sintem recunoscători și pentrucă a găsit acele frumoase cuvinte cu care apără producțiile poetice ale poporului impotriva atacurilor care, de pe aceiași tribună a Academiei, ii fusese aduse nu de mult.

D. Delavrancea iubește literatura populară, o simte și o ințelege,—ceia ce e foarte simpatic lucru din partea unui membru al inaltei noastre instituții de cultură.

M. C.

* * *

N. Iorga. *Patrahirul lui Alexandru cel Bun: cel dintăiŭ chip de Domn romîn.* București, Academiea Romină, 1913, 1 broș. in 4° de 4 pag.+1 stampă, prețul 30 bani.

Patrahirul lui Alexandru cel bun se află astăzi in muzeul lavrei Sft. Alexandru Nevschi din Petersburg și are o deosebită insemnătate: e cel mai vechiŭ lucru in cusutură din Moldova, cuprinde cel dintăiŭ portret real al unui Domn al Moldovei și singurul dela Alexandru.

Cu această ocazie D-n I. publică și niște note in care se vorbește de pictori de biserică, de zugravi romini din veacul al XVII.

In transcrierea primei note nu ințeleg de ce D-n I. intrebuințează intr-o mulțime de locuri *u* in loc de *o*: *pupură-popor*, *luculă-locul*, *suțu-soțu*, *lucă-loc*, *tută-tot*, *dusă-dos*; in două locuri *u* in loc de *oa*: *cășciură-cășcioară*, *bula-boala*.

Cine-ar lua drept bună transcrierea D-lui I. s-ar inșela, căci limba romină nu admite in cazurile citate, chiar pentru secolul XVII, decit numai *o* și *oa*.

*

D. Russo. *Din corespondența Doamnei Ana Racoviță* (1708—1709). București, Göbl-Rasidescu, 1911, 1 broș. in 8°, 18 p., fără preț.

Călătorii străini care au trecut prin țară in veacurile trecute aŭ rămas uimiți de luxul și bogăția imbrăcămintei și a giuvaericalelor boerilor și jupineselor romine. Vasile Vodă, ne spune Paul din Halep, avea 35 de blăni de samur, dintre care una, toată cusută in aur și impodobită cu perle și pietre de mare preț, costa vreo 35.000 de galbeni. Diamantele surguciului lui Brincovanu, precum ne spune Del chiaro, se evaluaŭ la 35—40.000 taleri. Enăchiță Văcărescu, povestind efectul produs de imbrăcămintea sa elegantă asupra societății inalte din Viena, ne spune cu oarecare cochetărie cum prințul Kaunitz ii lăuda blănile de samur și cum damele il descinsese și de briŭ ca să-i vadă șalul mai bine. Imbrăcămintea unui boer reprezenta o avere intreagă, dupăcum ne asigură Zallony: le luxe est une des plus chères jouissances des boyards indigènes; leur mise est généralement d'une grande richesse, il existe chez eux des garde-robes qui représentent un capital effectif de cent cinquante mille francs, il en est d'autres qui le surpassent.

Se ințelege că luxul jupineselor era și mai mare.

D-n R. publică două scrisori pe care Ana Doamna, soția lui Racoviță, le-a adresat cumnatei sale in Constantinopol și prin care o ruga să-i cumpere lucruri scumpe in vederea unei nunți.

Scrisorile sint publicate in original, in grecește, și in traducere.

Doamna intrebuințează in prima scrisoare de două ori forma *Victoria*, iar in a doua de două ori *Vitoria*. In tra-

ducere D-n R. întrebuinţează numaĭ *Victoria* (formă latină). Cred că ar fi fost bine ca autorul să fi întrebuinţat şi forme din original *Vitoria* (formă italiană). In orice caz am dori o lămurire.

Pag. 7 nota 1 autorul aduce vorba despre cărţile greceşti dela Biblioteca Centrală din Iaşi. Il previn că acestea se găsesc într-o dezordine caracteristică.

* * *

Ovid Densuşianu. *Păstoritul la popoarele romanice.* Insemnătatea luĭ linguistică şi etnografică. Bucureşti, Viaţa Nouă, 1913, 1 broş. 8° de 34 pagini, 1 leŭ.

„In regiunea Alpilor şi Pireneilor, ca să începem din apus, păstoriĭ, coborîndu-se din munţĭ odată cu venirea toamneĭ, duc turmele lor, uneorĭ până la depărtărĭ mari, pentruca să le găsească loc de păşunat, la şes. Această *transhumanţă*, cum e numită, e bine cunoscută celor ce au călătorit prin aceste părţi „(Cotte, Bladé, Fournier, Fribourg).

Acelaş nomadism e cunoscut în Sardinia, Elveţia şi Italia.

Asupra transhumanţeĭ la noĭ avem puţine ştirĭ. Din ele se poate totuş vedea direcţiunea în care ea se făcea: ciobaniĭ plecaŭ cu oile din Carpaţi şi se lăsaŭ în şesurile Munteniei, Dobrogeĭ, apoĭ în Bulgaria.

Migraţiunile păstorilor noştri aŭ lăsat urme în toponimie: în maĭ multe judeţe găsim drumurĭ ce se chiamă *Drumul oiĭ* saŭ *Drumul oilor;* apoĭ în poezia populară.

Origina transhumanţeĭ la popoarele romanice autorul o vede la poporul latin: „Romaniĭ aŭ fost la origine păstori... şi avea dreptate Varro cînd spunea despre strămoşiĭ luĭ: Romanorum vero populum a pastoribus esse ortum, quis non dicit?“.

„Putem înţelege acum interesul pe care-l prezintă problema păstorituluĭ cînd o urmărim pe domeniul romanic. Dela o extremitate la alta a luĭ, din Pireneĭ până în Carpaţi şi Balcanĭ, o viaţă deosebită s-a desfăşurat într-o continuă mişcare, mînînd pe păstori cînd într-o parte cînd într-alta... Migraţiunile păstoreştĭ aŭ avut drept consecinţă stabilirea de legăturĭ numeroase între unele regiunĭ: toţi aceĭ păstori care s-aŭ mutat din loc în loc pe pămîntul Franţeĭ, Spanieĭ, Italieĭ, etc., aŭ contribuit la o apropiere între diferitele ţinuturĭ ale acestor ţărĭ“.

Aceste migraţiunĭ păstoreştĭ aŭ trebuit desigur să aibă influenţă asupra limbilor romanice. Precizarea acesteĭ influenţĭ este însă foarte delicată. Autorul se întreabă dacă nu cumva proteza luĭ *a* înainte de *r* în mr., în unele graiurĭ retoromanice, în sasareză, în campidaneză, în dial. catalan din Alghero şi în gasconă, nu este cumva o influenţă bască. Eŭ unul mărturisesc că o asemenea întrebare nicĭ nu mi-aş fi pus-o.

In adevăr, ca să admitem că un fenomen fonetic al unuĭ popor s-a împrumutat dela un alt popor, ar trebui să admitem între cele două popoare un contact cu totul intim şi particular. Astfel de pildă, în dialectul istrorom. adeseori *s* se preface în *ş* după fel *croat*: participiul *fost* sună şi *foşt*. Trebue de notat însă că Istro-romîniĭ sînt poliglotĭ. Eĭ vorbesc în acelaş timp romîneşte, italieneşte şi croata, şi aŭ putut decĭ *observa* că *s* din cutare cuvînt italienesc s-a prefăcut în *ş* în gura Croaţilor, şi Istro-romîniĭ fiind *croatizanţĭ* aŭ putut apoĭ introduce şi propaga în chiar limba lor fonetizmul *ş* < *s*.

Observ în treacăt că proteza luĭ *a* în mr. nu are loc numaĭ la cuvinte începătoare cu *r*, ci şi la alte cuvinte, ca d. p. *amură* 'panse' = dr. *mură* < lat. **mula*, cf. vfr. *mule*, *mullette*

franche-mulle, ngr. μοῦλα, alb. *mulë* (G. Meyer, Ngr. St. III 45).*

Pe terenul cuvintelor cercetările ar putea da oarecare rezultate. Autorul nu încearcă însă nimic în această privinţă. Nu putem şti nicĭ care este părerea D-sale asupra uneĭ explicaţi după care *pădure* ne-ar fi venit din nordul Italieĭ (Puşchilă, Anuar de Geografie şi Antropo-geografie, II).

Că migrările păstoreştĭ aŭ trebuit să aibă o influenţă apreciabilă în dezvoltarea limbilor romanice, aceasta e adevărat. In acest chip s-a explicat la noĭ, încă de mult, unitatea limbiĭ romîne faţă de celelalte limbĭ romanice.

Marea greutate a problemeĭ este însă a *proba* în ce *anume* a consistat această influenţă (fonetisme, cuvinte). Studiul d-luĭ D. nu aduce *nimic* în această privinţă.

G. P.

***

Dr. V. Babeş.—*Documente privitoare la serum antidifteric preparat la institutul de patologie şi bacteriologie din Bucureşti, precum şi răspunsul la interpelarea d-luĭ Atanasiu, făcută la Senat în zilele de 21 şi 22 Martie 1913.*

Bucureşti, 1913, 114 pag. în quarto.

In toamna anuluĭ trecut Direcţia Generală sanitară a trimis la laboratoriile: Pasteur-Paris, Colle-Berna, Madsen-Copenhaga şi Erlich-Francfurt, probe de ser antidifteric, preparat la laboratorul d-luĭ Babeş, din Bucureşti. Rezultatele acestor cercetări,—prin care se constată că serumul preparat la Bucureşti nu este steril, ci infectat şi nu conţine decît 400—500 unităţi antitoxice de flacon, pe cînd pe etichetă se spune că conţine 1000—1500,—s'a comunicat d-luĭ Babeş pe cale oficială şi i s-a cerut îndreptarea relelor găsite, propunîndu-se şi o comisie de contra-analiză. Intre Minister şi d. Babeş s'au urmat tratative şi schimb de corespondenţă oficială şi oficioasă. Intre altele, una din scrisorile d-luĭ Babeş, din acest răstimp, se află în dosarul concursului privitor la catedra de histologie dela facultatea de medicină din Bucureşti, ca argument deciziv în favoarea unuĭ candidat. In schimb d-luĭ Babeş i se oferea mărirea subvenţieĭ pentru prepararea serumuluĭ antidifteric dela 15.000 leĭ anual la 30.000 leĭ. După ce s'a stabilit înţelegerea s-a renunţat la comisia numită de contra-analiză, şi lucrurile urmau să meargă, după cum au maĭ mers, afară de împrejurarea că aveam un profesor nou şi 15.000 leĭ în plus la cheltuelile budgetare pentru ser. Tocmaĭ cînd lucrurile se aranjaseră maĭ bine spre mulţumirea celor două părţi, s'a ivit un al treilea: cetăţeanul senator I. Atanasiu, cerînd să se prepare ser bun, ser tare şi controlat de stat conform cu legea. Pentru a obţine acest rezultat, d. Atanasiu face o interpelare la Senat; în această interpelare se divulgă rezultatele analizelor, până atuncĭ cunoscute în cercurĭ foarte restrînse, se stabileşte că institutul d-luĭ Babeş a întrecut două dosare necunoscute publiculuĭ şi anume: un dosar de socotelĭ nu tocmaĭ aranjate, întocmit de regretatul Spiru Haret, şi un dosar de lipsă de serum, întocmit de profesorii Cantacuzino şi Sion. Pe lîngă aceasta se calculează sursele de venituri budgetare al institutuluĭ Babeş, care se urca la o sumă foarte respectabilă—dintre care sînt nostimi ceĭ 2 miĭ leĭ prevăzuţĭ în budgetul universităţiĭ din Iaşi pentru institutul d-luĭ Babeş dela Bucureşti; şi se fac şi o

*) Cuvîntul lipseşte în Dicţion. Etim. pe care autorul, împreună cu D-n Candrea, a început să-l publice în 1907. Profit de ocazie pentru a observa că Dicţionarul a fost anunţat ca trebuind să aibă 30 de colĭ şi să apară cît de răpede. Am plătit abonamentul, aŭ apărut, cu chiŭ cu vaĭ, 9 coale şi.... s-a oprit. Oare maĭ apare?

mulţime de alte constatări nu tocmai imbucurătoare.

Această divulgare a lucrurilor, menită a rămine in dosare şi in convorbirile discrete a înaltelor noastre cercuri ştiinţifice, este aşa de neobicinuită, şi a produs un efect atit de formidabil, în cit d. Babeş, în loc se recurgă la o contra-analiză pe baze de experimentaţiunea,—singurul mijloc pentru a restitui serumului său o parte din prestigiul, de care trebuia să se bucure un medicament de aşa insămnătate; cum de altfel ar fi făcut orice farmacist, dacă ar fi fost invinuit că Chinina, ce a debitat la un moment dat, nu e tocmai pură, ci conţine şi puţină cretă şi este şi rău dozată,—recurge la certificate din partea Consiliului Sanitar Superior, Consiliului de Hygienă şi Medicului primar al Capitalei şi a altor instituţiuni, asociaţiuni şi persoane foarte respectabile şi amicale—dovadă că chiar d. Babeş este membru in ele,—dar cu totul nechemate să rezolve *prin voturi* o chestiune, care nu se rezolvă decit *prin cercetarea de laborator* asupra serului de anume emisiune.

Broşura d-lui Babeş este o colecţie de asemenea certificate—fără nici o valoare pentru chestiunea pusă în discuţiune. Un singur argument ar putea avea valoare şi anume acela a d-lui Erlich—cum că serul, pe care i l-a trimis d. Babeş in Martie 1913, ar fi de 1600 unităţi pe 10 c. c., dacă cu acest argument s'ar putea stabili că serul Babeş, trimis de dr. Mezincescu in Decembrie 1912 n'a fost aşa cum l-a găsit Erlich atunci. Oricum, analiza serului din Martie nu ne poate da nici o concluzie pentru cel din Noembrie; nici acest singur argument nu dovedeşte decit că in Martie serul era bun, şi nu dovedeşte de loc, cum ar vrea d. Babeş, că şi serul din Noembrie era bun.

Deşi d. senator Atanasiu n'ar putea invinovăţit, de cit de divulgarea lucrurilor, aflate in diferite dosare budgete, statistice, etc., nefavorabile d-lui Babeş, şi nu de intocmirea acelor dosare, d. Babeş il invinovăţeşte mai mult numai pe d. Atanasiu şi pe un anonim „medic din provincie, cu totul ignorant in medicina ştiinţifică şi seroterapie". Aceşti doi in stil academic sint gratificaţi de academicianul dr. V. Babeş cu epitete de felul acesta: „tartuferiile d-lui Atanasiu" (pag. 8), „inchizitor", „sinteţi responsabili pentru neadevăratele şi calomniile avansate". „D-sa cu informatorul d-sale vreau să mă nimicească" (pag. 20), „răutate" (pag. 27", „inexactitate", „Minciună", (pag. 32), „ignoranţă regretabilă", „falsuri de statistică şi calomnii; un profan să discrediteze serul.., este criminal."

„Nu vezi, d-le Atanasiu, că afirmi o prostie..." (pag. 39), „Infamă calomnie" (pag. 40), „interpelarea d-tale antipatriotică" (41), „Senatul nu este o mahala, unde poţi să afirmi calomnii şi lucruri nedovedite aşa precum le-ai auzit" (pag. 53), „afirmare mincinoasă" (pag. 55), „iară o minciună" (pag. 55), „neadevăr monstruos" (pag. 56), „toată negligenţa, toată rea credinţa a interpelatorului" (pag. 56), „d-l Atanasiu nu ştie de cit să acuze şi să calomnieze", „infamul informator al d-sale este responsabil", „această infamă interpelare, care va stigmatiza" (pag. 66), etc.

Afară de d-nii Atanasiu şi „inspiratorul" lui, mai sint gratificaţi cu epitete academice şi d-nii profesori Sion: „duşmănie faţă cu mine cunoscută", „perfect coleg", „savantul nostru igienist, elevul recunoscător şi marele legislator sanitar", „este vina sa" (pag. 40 şi 49) şi despre d-l Slătineanu (pag. 29) spune: „n'am să discut noţiunile d-sale despre ştiinţă, corectitate, modestie, colegialitate recunoştinţă, etc.", „se exprimă în mod inexact", „ce negligenţă din partea inspectorului". D-l Mezincescu subdirectorul serviciului sanitar este tratat mai amabil: „adversar, care a trimis in secret şi fără precauţiunile necesare probele spre examinare in străinătate"; (pag. I) „mi-a mărturisit că regretă (?) mult că a trimis aceste probe şi încă în condiţiile, în care s'au trimis"; „astari procese verbale se fabrică (!?) la direcţie după trebuinţă precum se fac şi se potrivesc dosarele, după interese de diferite natură... iată imparţialitatea d-lui Mezincescu" (pag. 50); „cum se poate ca serul meu bun să fie devenit rău, după ce a fost trimis in secret şi fără cunoştinţa nici a directorului general, nici a institutului nostru". „D-l Mezincescu nu este bine dispus pentru institutul nostru".

Institutul din Copenhaga este invinuit „că n'a luat precauţiunile necesare la deschiderea şi examinarea flacoanelor" (pag. 11).

„Instrucţiunea de la institutul Pasteur greşeşte", ne spune d. Babeş (pag. 23 şi 7).

Intr'un cuvint greşeşte toată lumea, afară de d. Babeş.

Broşura in sine n'are absolut nici o valoare: plină de contraziceri, neadevăruri ştiinţifice patente, pentru care un student in medicină ar fi trintit la examen, scrisă intr'o limbă oribilă, certată cu cele mai elementare regule gramaticale, plină de injurături ordinare—nici nu ar merita să fie recenzată, de cit ca model de cum scriu unii membri ai Academiei Romine.

Dr. P. C.

* * *

Pierre Loti. *Turquie Agonisante*, Paris, Calmann-Lévy, 1913, 124 pag. Preţ 2 fr.

E—după cum spune autorul în prefaţă—o colecţie de scrisori „écrites fiévreusement, dans l'indignation et la souffrance", în care sint demascate ororile Bulgarilor,—pe atunci cind toată presa europeană lăuda curajul armatelor lor,—se deplinge soarta nenorocită a Turciei, şi se arată lipsa de sinceritate în atitudinea ţărilor civilizate.

Pierre Loti a avut meritul şi curajul să arăte cel dintăiu in presa europeană cruzimile Bulgarilor în războiul cu Turcii, şi să protesteze împotriva lor. Astăzi toată presa e plină de astfel de protestări împotriva sălbătăciilor neinchipuite ale Bulgarilor, săvîrşite asupra fraţilor lor creştini, dar aceiaşi presă era mută cind victimile aparţineau semilunei. Faptele demascate de autor nu sint multe, şi modul de a judeca politica ţărilor e cu totul impresionist, dar sensibilitatea umanitară a scriitorului vibrează intr'un mare suflet, în care orice prejudecată dispare in faţa suferinţii omeneşti. Tonul scrisorilor e de multe ori liric, şi tragedia imperului turcesc de acum face pe autor să-i vadă trecutul intr'o lumină poetică ce-i intunecă judecata pentru o dreaptă chibzuinţă a împrejurărilor prezente. Pierre Loti iubeşte Turcia cu o caldă tandreţă, dar nu Turcia regenerată, cum o voiau „Tinerii Turci", ci Turcia vechiului regim, pe care autorul o idealizează atit de poetic în perspectiva romantică a trecutului: „Oh! ces hommes, laboureurs ou modestes artisans, qui vont à la mosquée s'agenouiller cinq fois par jour et qui le soir s'asseyent à l'ombre des treilles, près de tombes d'ancêtres, pour fumer en rêvant d'éternité!..." Autorul învinueşte chiar pe „Tinerii Turci" de ruina Turciei, punîndu-se astfel şi el, dintr'un sentiment de iubire a trecutului, in rîndul celor care din deosebite consideraţii interesate au calomniat pe singurii oameni ce doreau sincer să scape Turcia de peire, prin reforme serioase şi organizarea modernă a armatei. Marile puteri — şi în special Anglia, care de fapt e cel mai mare imperiu mahomedan — n-au văzut cu ochi buni opera „Tinerilor Turci" care incepuseră să regenereze şi să modernizeze vechiul imperiu turcesc, căci o-

dată cu această vitalizare a Turciei începuseră mișcări naționaliste islamice și răscoale în posesiunile Marilor Puteri,—acute mai cu seamă în posesiunile engleze.

Un adevărat complot a fost urzit între Marile puteri interesate ca să *torpileze* opera patriotică a Tinerilor Turci: calomnia și intriga nu le-au repugnat; și presa engleză și franceză, reprezentînd opinia publică a celor mai civilizate și mai liberale popoare din lume, s-a făcut campioana celor mai josnice calomnii împotriva Tinerilor Turci. Tinerii Turci au căzut, vechiul regim, sprijinit de intrigile Europei, a fost instalat la cirma statului turcesc, și subt el imperiul turcesc s-a prăbușit; dar presa europeană continuă să pue ruina Turciei în contul Tinerilor Turci. Se uită, intenționat, că Tinerii Turci n-au condus destinele Turciei decit trei ani și că tot ce-a putut oferi Turcia din punct de vedere al rezistenții ei naționale în războiul trecut, a fost făcut exclusiv numai după regimul lui Abdul-Hamid. Prelungirea regimului Tinerilor Turci însemna întărirea Turciei, ca stat modern, și tocmai asta nu o doreau Marile Puteri interesate—Anglia în primul loc. Ultimul raport al Lordului Kitchner, Guvernatorul Egiptului, semnalează faptul că îndată după înfringerea Turcilor a încetat orice mișcare naționalistă mahomedană în Egipt. Aceasta a și urmărit Anglia. E ușor de înțeles pentruce ea nu putea să fie prietena Tinerilor Turci pe care necontenit i-a arătat Europei pătați de propriile ei calomnii. Odată cu sfărmarea Turciei, Anglia a sfărmat și pe un aliat al Germaniei: din această pricină Germania a trebuit să-și sporească armata de uscat, ceia ce, apăsînd greu asupra bugetului statului, pune pe rivala Angliei pe apă în imposibilitate de a-și înmulți iute vasele de războiu. Astfel Anglia, prin sfărmarea Turciei, a urmărit și a atins două scopuri: potolirea răscoalelor în propriul ei imperiu și menținerea inferiorității flotei germane fără construcții de noi *dreadnought*-uri. Din același interes al Angliei reiesă atitudinea presei engleze atît de favorabilă pentru Bulgari, și atît de ostilă, nedreaptă și disprețuitoare față de noi.

Deși atitudinea lui Pierre Loti poate este nedreaptă față de Tinerii Turci, și observațiile lui asupra politicei Marilor puteri sînt naive și uneori obtus de simpliste, căldura cu care *pledează cauza* Turciei și larga simpatie umanitară pentru cei învinși, dau justa atitudine sufletească ce un om civilizat trebue să o aibă în judecata războiului Turco-Bulgar.

I. B.

* * *

Henry Poincaré. *Dernières pensées.* Paris, Ernest Flammarion.

In primul capitol e vorba de „evoluția legilor". Boutroux s'a întrebat „dacă legile naturale n'ar fi susceptibile de a se schimba, dacă în evoluția continuă a lumii, legile însești, adică regulele după care se face această evoluție, numai ele n'ar suferi nici o variație". Autorul consideră cîteva din aspectele acestei probleme. Subt forma de mai sus, chestia aceasta poate să ducă la următoarea: Les lois considérées comme existant en dehors de l'esprit qui les crée ou qui les observe sont-elles immuables *en soi?* Non seulement la question est insoluble, mais elle n'a aucun sens. Odată înlăturată această față zădarnică a problemei, cred că totul se reduce, dacă nu cumva ar fi posibil ca principiul cauzalității să nu mai fie totdeauna valabil. La această întrebare însă, critica kantiană are răspunsul gata; de altfel și celebrul geometru a ajuns la aceleași concluzii. Principiul cauzalității e categoria judecăților sintetice a priori, subt forma ei are loc „experiența". Așa că nu-i posibil ca principiul

cauzalității să sufere vre-o contradicție prin „experiență", de oarece orice experiență e condiționată de acest principiu, iar savantul nu poate stabili legile naturale decît pe baza acestui principiu, căutînd tocmai ca principiul cauzalității să nu sufere vr'o contradicție cînd va stabili legile naturale. In caz contrar ne-am găsi în fața unei alte categorii, unui alt principiu.

Acest mecanism kantian nu spune nimic asupra legilor naturale; ori, aceste legi nu-s perfecte, ci numai perfectibile, deși presupun același principiu al cauzalității. Și tocmai acest fapt poate da loc la problema de care ne ocupăm. Pe lîngă aceasta mai observ că principiul cauzalității poate avea diferite interpretări în diferite domenii științifice și, dacă vroiți, chiar în științile matematice pure poate fi vorba de o cauzalitate. Și chiar din dezvoltările lui Poincaré se poate constata aceasta. Astfel:

Qu'est-ce qu'une loi? C'est un lieu constant entre l'antécédent et le conséquent entre l'état actuel du *monde* et son état immédiatement postérieur. Connaissant l'état actuel de chaque partie de *l'univers*...

L'ensemble des lois équivaut à un système d'équations différentielles...

Des effets identiques ne pouraient avoir été produits que par des causes identiques...

Le raisonnement sur lequel repose l'évidence géologique diffère beaucoup de celui du mathématicien.

Les lois que nous donne l'observation directe ne sont jamais que *des résultantes*... etc.

Capitolul al VIII-lea cuprinde raporturile dintre morală și știință: Il ne peut pas y avoir de morale scientifique; mais il ne peut pas y avoir non plus de science immorale. Les moralistes veulent appuyer la morale sur quelque chose, comme si elle pouvait s'appuyer sur autre chose que sur elle-même. Dacă e ușor de stabilit că logicește nu se poate fixa nici un conținut legii morale,—imperativului categoric,—se poate fixa însă „formele a priori" ale legilor morale, se poate fixa cu alte cuvinte domeniul eticei și caracterul legilor morale. In această privință găsim numai afirmația: On peut espérer que l'absolu tout se concilierait et qu'à une intelligence infinie, les deux attitudes, celle de l'homme qui agit comme s'il était libre et celle de l'homme qui pense comme si la liberté n'était nulle part, sembleraient également légitimes. Aceasta-i singura lipsă ce se poate găsi articolului... căci meseria cronicarului e tocmai de a găsi aceste lipsuri. Față însă de frumuseța literară a articolului, de stilul uimitor de simplu, de înălțimea simțirilor și de bogăția sufletească a acestui mare geometru,—observațiile noastre critice deabia mai puteau fi menționate.

A. Z.

* * *

M. M. Bergson, H. Poincaré, Ch. Gide, Ch. Wagner, Firmim Roz, De Witt-Guizot, Friedel, Gaston Riou. *Le Matérialisme actuel.* Paris, Flammarion.

Conferința lui Bergson „L'âme et le corps", dela începutul acestui volum, prezintă desigur cel mai mare interes, atît prin natura problemei, cît și prin soluția caracteristică ce i se dă. Dacă admirăm până la sfîrșit calitățile stilistice fermecătoare ale autorului, avem motive să nu spunem același lucru și despre analiza critică, cu care e tratată problema. Dela Descartes și până astăzi, adică în toată filozofia modernă, „legătura dintre corp și suflet" formează centrul de greutate al sistemelor filozofice. Natura acestei relații e așa de subtilă și deosebită de felul relațiilor ce ni le dă lumea fenomenală, că vor lipsi și cuvintele proprii de a o defini și caracteriza. Aceasta va fi și prima imputare ce o a-

ducem celebrului filozof. Iată concluzia la care ajunge: „Viața spiritului „nu poate fi un efect al vieții corpului; din contra totul se petrece cași „cum corpul ar fi *utilizat numai* de „către spirit și că prin urmare nu a„vem nici un motiv de a presupune că „corpul și spiritul ar fi legate intre ele „in *mod inseparabil*".

Corolarul imediat ce rezultă de aici e nemurirea sufletului. Dacă e ușor de ințăles că „viața spiritului nu-i un efect al vieții corpului" in senzul materialist de explicare pretinsă științifică, după care „cerebral e echivalent cu spiritual",—intimpinăm o mare dificultate in ințălegerea afirmației: corpul ar fi numai utilizat de spirit și cu aceasta spiritul ar avea o oarecare independență față de corp. Pentru lămurirea acestei „utilizări", vom cita următoarele. Vivre, pour l'esprit, c'est essentiellement se concentrer sur l'acte à accomplir. C'est donc *s'insérer* dans les choses par l'intermédiaire d'un mécanisme qui *extraira* de la conscience tout ce qui est utilisable, pour l'action, tout ce qui est mimable, et *obscurcira* la plus grande partie du reste. Am subliniat in citațiile precedente două cuvinte, care ar arăta natura raportului dintre cerebral și mintal, dacă n'ar fi destul de obscure, cind le aplicăm in alt domeniu decit acel ce le-a dat naștere. Părticica de adevăr conținută in pasajul de mai sus ar fi: numim cerebral numai rezultatele, la care ne duce modul de cunoaștere prin știința mecanismului creerului; și pe această cale de cunoaștere, negreșit că rezultatele nu pot fi decit „ceia ce e exprimabil in gesturi, atitudini și mișcări". Și cu aceasta aducem a doua imputare și anume: opoziția dintre corp și suflet pare că se datorește mai ales dualismului cunoștințelor noastre, sau in termeni pedanți, opoziția aceasta e pusă de subiectul cugetător prin chiar actul cunoașterii. Oricum, și fără a admite numai decit paralelismul, cred că se poate concilia determinismul cu libertatea voinții noastre. Pecind Bergson, cu toate că face paralelismului maximul de concesii: Ainsi, je crois que si notre science du mécanisme cérébral était parfaite, et parfaite aussi notre psychologie, nous pourrions deviner ce qui se passe dans le cerveau pour un état d'âme déterminé, —admite totuși ca posibil că legea conservării energiei in domeniul sufletesc n'ar mai fi valabilă, că in orice caz „la quantité d'énergie créée soit trop faible pour affecter sensiblement nos instruments de mesure: l'effet pourra néanmoins en être énorme". Și nici, mi se pare că greșește filozoful, cind admite că poate fi vorba de energie și de conservarea ei in domeniul conștiinții, ori că spiritul ar fi creator de energie. De altfel, asupra acestei chestii a mai fost vorba in această revistă și nu mai inzist. Am să atrag atenția numai asupra cauzei care duce la această eroare. Nu spiritul creiază ori utilizează energie, ci viața, animalele biologice, adică spiritul și corpul impreună—dacă ni se permite acest limbaj. Așa că nu mi se pare nimerit că are loc individul biologic in chestia tratată. Și aceasta e ultima obiecție ce o aducem vederilor filozofului asupra acestei probleme.

H. Poincaré se pronunță asupra aceleiași chestii astfel: Tant que la science est imparfaite, la liberté conservera une petite place. Or, la science sera imparfaite par définition; qui dit science, dit dualité entre l'esprit qui connait et l'objet qui est connu, et tant que cette dualité subsiste, tant que l'esprit se distingue de son objet, il ne saurait le connaître parfaitement puisqu'il n'en verra jamais que l'extérieur. E discutabilă numai prima afirmație, după care libertatea există datorită numai imperfecției științii.

Din celelalte articole voiu cita numai concluzia la care ajunge Ch. Gide in „Materialismul și economia politică". Ainsi, de même que nous avons vu trois stades dans l'histoire de la notion de la richesse: richesse-terre, richesse-travail, richesse-foi—nous retrouvons trois degrés dans la fonction de la richesse: richesse-jouissance, richesse-puissance, richesse-service. Et, l'ascension de l'Economie Politique sur cette double échelle, nous montre que, même dans cette science, le matérialisme a singulièrement évolué.

P. R.

***

M. Leclerc du Sablon. *Les Incertitudes de la Biologie.* Paris, Flammarion, 1912, 1 vol. in 16 de 336 pag., prețul 3.50.

Biologia e rodul observației, experienței și inducției. Metode care au dat naștere și celorlalte științi ale naturii: Fizica și Chimia. Metode pe care le aplică in chip intuitiv tot omul echilibrat, in viața sa practică. Și biologii se folosesc, este drept, intr'o măsură mai strinsă, și de raționamentul deductiv al Matematicilor.

Cum se face atunci că, uzind de aceleași metode ca științile fizico-chimice și matematice, rezultatele la care a ajuns Biologia n'au un caracter de certitudine ca cele ale Fizicei sau ale Matematicilor? Că asupra rezultatelor căpătate de Biologie nu s-a produs incă acel „acord al savanților", de care vorbește Spencer undeva, că prin urmare Biologia n'a intrat incă in faza științifică propriu zisă, pentru a ne exprima in limbajul lui Auguste Comte?

Meritul cărții de care vreau să vorbesc, e tocmai că răspunde precis și documentat la această intrebare.

Oricine nu se oprește la suprafață și cată să pătrundă in inima chestiunilor, observă și-și dă sama intr'un chip mai mult ori mai puțin vag de starea de fluctuanță, de neprecizie și necontenită prefacere, ce caracterizează doctrinele relative la științile naturale.

Savantul profesor dela Tuluza, analizează cauzele acestei stări caracteristice, in lucrarea de care vorbesc, și arată pe cele ce lucrează mai efectiv.

Cartea e opera cinstită a unui om care știe să privească adevărul in față și să-l și spue pe față și fără inconjur. Ea trebuie privită — după cum insuși autorul ei spune—ca o reacțiune impotriva tendinței unora de a infățoșa Biologia „ca un ansamblu de chestiuni simple și complect rezolvite".

Scrisă intr'un limbaj determinist curat și intr'un stil simplu, fără termini speciali, lucru ce-i ușurează mult ințălesul, e la'ndămina tuturor acelor ce posedă oricit de modeste cunoștinți de Botanică. (Autorul fiind botanist, își trage exemplele mai cu samă din această ramură a Biologiei). Prețul cărții fiind relativ scoborit, ii mărește astfel și mai mult accesibilitatea.

„Dealtminteri—zice autorul la sfirșitul prefaței — faptele citate in această carte nu-s nouă și din reflecțiile ce'ntovărășesc aceste fapte, nu vor invăța mare lucru naturaliștii deprinși să cugete asupra obiectului ce studiază. Intențiunea mea a fost să ilustrez prin citeva exemple concrete principiile logice pe care se intemeiază științile naturale și să arăt complexitatea acestor științi cit și concertul provizoriu și contingent al rezultatelor dobindite până astăzi".

Ar fi interesant de vorbit asupra utilității unei atari lucrări și de urmărit mai de aproape argumentarea strinsă a autorului, intemeiată pe exemple frapante și pline de invățătură, care circulă ca o sevă abundentă și intăritoare dela un capăt la celălalt capăt al cărții. Dar acest lucru m'ar scoate din cadrul unei simple recenzii, așa că mă voiu mărgini a indica punctele principale din fiecare capitol al lucrării lui Leclerc du Sablon.

Capitolul I. E consacrat metodologiei știinților naturale. Autorul enumără principalele metode de cercetare ale biologiei: observarea, experiența, inducția. Arată rolul acestor metode și'n ce măsură le putem aplica în cele trei ramuri ale Biologiei: Fiziologia, Morfologia și Clasificația. In orice caz mai greu putem uza de aceste metode în Biologie, în comparație cu celelalte științi ale naturii: Fizica și Chimia. Biologia fiind un teren mai complex, e și mai grea de explorat. Una din cauzele care întîrzie progresul Biologiei ar fi, deci, greutatea aplicării metodei științifice obiective în toată lărgimea ei.

Capitolul II. Altă cauză care supravieţuește încă în științile biologice, întîrziindu-le dezvoltarea mai departe, e interpretarea finalistă a fenomenelor naturale. Tendința generală a spiritului nostru e de a recurge la *cauzele finale;* și Biologia a făcut abuz de cauzele finale, creîndu-și însemnate dificultăți. Autorul dovedește naivitatea și lipsa de temei a explicărilor finaliste, căutînd să îndrumeze atenția naturaliștilor asupra forțelor oarbe și inconștiente ce lucrează în univers. Acestea sînt *cauzele naturale* ale lucrurilor și pe aceste trebue naturalistul să aibă ambiția să le găsească.

Autorul mai face o constatare justă și anume: Transformismul deși diferit din punct de vedere filozofic de doctrina cauzelor finale, totuși—lucru ciudat—până astăzi n'a pus capăt explicărilor finaliste, ci numai le-a schimbat forma, ducînd la același rezultat.

Capitolul III. In capitolul acesta autorul înșiră o serie de interpretări greșite la care au condus *ideile preconcepute:* altă cauză în deobște dăunătoare știinților biologice. Arată rolul ipotezelor în știință. Să admitem numai pe acele ipoteze, care-s sancționate de fapte, iar celor nesancționate de fapte să le păstrăm un caracter provizoriu, ca să ne poată călăuzi în cercetări și să ne fie stimul pentru muncă. Primite fără nici un control, ele devin tiranice, iau forma de idei preconcepute, constituind un adevărat obstacol progresului științii în genere, și un izvor nesăcat de greșeli.

Capitolul IV. O dificultate de care se mai lovesc științile biologice și din care decurg o sumedenie de neînțelegeri este *evaluarea senzului cuvintelor.* Cuvintele cu care noi reprezintăm lucrurile sînt invariabile și mult mai simple decît lucrurile ce vor să exprime. Insă pe cîtă vreme cuvîntul e invariabil, noțiunea se complică și ia adesea un înțăles cu totul schimbat.

Știința deci, care e traducerea realității în cuvinte, nu numai că nu e un limbaj adecvat complexității lucrurilor, dar nici măcar nu poate să îmbrace bruma de cunoștinți ce avem noi despre lucruri. Și, după Leclerc du Sablon niciodată nu vom putea să avem un „vocabular așa de flexibil ca să acopere în chip statornic infinita variabilitate a lucrurilor". Și de ar fi posibil, n'ar fi de dorit, căci exactitatea pe care ar cîștiga-o știința n'ar răscumpăra claritatea și simplitatea ei.

Capitolul V. Insă principala greutate cu care au avut de luptat științile biologice și vor avea de luptat totdeauna e *multiplicitatea condițiilor* care intervin în manifestările vieții. Aceasta e cauza din care decurg toate celelalte, datorită cărora Biologia prezintă multe incertitudini. „Un fenomen nu e bine cunoscut decît atunci cînd se cunosc toate condițiile (care-l produc și'n care se produce). Ori o ființă viețuitoare e un mediu atît de complex, încît e aproape imposibil să avem o cunoștință complectă despre toate condițiile care intră în joc". Una singură scăpată din vedere produce erori mult mai mari decît greșelele de raționament ori insuficiențele de tehnică.

Complexitatea condițiilor externe (mediale) și a condițiilor interne (organice) din interacționarea cărora rezultă viața, alcătuește deci cea mai serioasă greutate de care s'a lovit și se va lovi necontenit știința vieții.

Capitolul VI. Multiplicitatea condițiilor și influența de multe ori precumpănitoare a unei cauze în aparență neînsemnată și trecută cu vederea, arată pentru ce cauze la prima vedere identice dau naștere la efecte deosebite cu totul.

Prin urmare avem iluzia că ne găsim în fața unor condiții analoage—și spre surprindere—ne trezim în fața unor efecte cu totul diferite. De aici greutatea de a prevedea ce se va petrece în cutare sau cutare împrejurare, chiar cînd se știe ce s'a petrecut în împrejuri analoage. Și unul din caracterele știinților exacte e prevederea. Să ne gîndim numai la Astronomie, care poate să prevadă cu sute de ani înainte eclipsele cu aproximații infinitezimale, fără să se teamă de vre-o cauză perturbătoare neprevăzută.

Atunci ne dăm sama la ce distanță stă Biologia fața de Astronomie din acest punct de vedere.

Capitolul VII. Autorul prin considerații trase din diferitele științi ale naturii arată că „stabilitatea relativă ce domnește în lumea organizată vine de acolo, că cea mai mare parte din fenomenele naturale se limitează singure și tind către oarecare stare de echilibru în raport cu condițiile externe. Acest fel de *echilibru* e numit *fiziologic* și e analog cu *echilibrul dinamic* din științile fizico-chimice."

Ei bine, „viața nu e posibilă decît pentru o anumită stare medie a condițiilor ce corespund unui *echilibru fiziologic*".

Acest echilibru rupt aduce moartea. Exemplu: stingerea speţelor ce azi se găsesc numai fosile. Starea actuală a lumii organizate rezultă tot dintr'un echilibru pe care și-l fac mai multe forțe antagoniste. Pe de-oparte greutatea adaptării viețuitoarelor la mediul înconjurător, unită cu lupta pentru existență (cauze de distrugere), și pe dealta ajutorul reciproc al ființilor.

Capitolul VIII. E o consecință a cap. II. Leclerc du Sablon face să reiasă complexitatea legilor naturale față de legile formulate de știință. „Ori fenomenele naturale sînt de o infinită complexitate; pentru a fi adecvate fenomenelor, legile ar trebui să fi complicate. Omul însă e cu atît mai măgulit cu cît aceste legi sînt mai simple. Simplicitatea însă e în detrimentul exactității, și cu cît cunoștințile noastre se adîncesc în cunoașterea fenomenelor, cu atîta se dovedește nesuficiența legilor stabilite. De aici caracterul provizoriu și mereu schimbător al legilor naturale.

Cum s'ar putea atunci, ca numai legile noastre să fie etern adevărate și mereu nescimbătoare, cînd totul evoluiază, totul se preface în acest univers?

Insă acest caracter de contingență și variabilitate a legilor naturii nu ne poate cu nici un chip deturna de pe calea apucată întru cercetarea adevărului.

Capitolul IX. In acest capitol, Leclerc du Sablon arată rolul clasificațiilor în știință, principiile pe care se bazează o bună clasificație (subordonarea caracterelor și corelația lor), generalitatea acestor principii. In materie de clasificație însă e foarte greu de dat o definiție precisă, dacă nu chiar imposibil. „Lumea organizată alcătuește un tot neînchipuit de complex și atît de variabil încît e cu neputință a o traduce într'o formulă, fie ea cît de complectă". Poate clasificațiile nu sînt decît niște aproximații grosiere, foarte mult depărtate de realitate și toate, oricît de naturale ar fi, cuprind ceva subiectiv în ele. Insă fără clasificație științile naturale nu pot exista.

Capitolul X. Proprietățile materiei prezintă o *complexitate progresivă* de-

la corpurile brute la ființile viețuitoare și dela animalele superioare la om. Singurele proprietăți pe care le posedă corpurile brute sînt proprietățile *fizico-chimice*. Aceste proprietăți sînt obiectul Fizicei și Chimiei.

Pe lingă aceste se adaugă în materia viețuitoare acele proprietăți ce caracterizează viața, pe care autorul le numește proprietățile *fiziologice* și care alcătuesc obiectul Biologiei. „Apoi proprietățile materiei vii se înmulțesc, cresc în complexitate și se manifestă la om prin inteligență și voință". Viața intelectuală și morală a omului în genere formează obiectul de studiu al Psihologei și Moralei.

Domeniul Biologiei este intermediar între acel al Fizico-Chimiei și al știinților morale. Din punct de vedere al gradului de siguranță atins în aceste științi, Biologia ocupă tot locul de mijloc.

Capitolul XI și ultimul e consacrat *clasificației știinților*. Drept criteriu de clasificație e luată complicația proprietăților materiei. Și această clasificație, nu departe de cea a lui Auguste Comte, „îmbracă o oarecare realitate obiectivă prin faptul că în evoluția universului, așa cum se ințălege, proprietățile materiei s'au manifestat în ordinea crescîndă a complexității".

Diferitele științi studiază diversele proprietăți ale materiei. Hotare între științi însă nu se pot fixa. E drept că în faza lor descriptivă științile se prezintă autonome, dar mai tîrziu domeniile lor încep să se fuzioneze, barierile încep a se șterge până dispar. Astăzi științile toate se pătrund una cu alta și progresul constă tocmai în această unire a lor. E invers de ceia ce se petrece într'un organism viu, unde progresul e diferențiare, adică diviziune, separare.

Știința care studiază proprietățile cele mai complicate ale naturii, e fatal mai bogată în nesiguranțe, și e deci fatal întîrziată în evoluția ei. Însă un punct de sprijin de mare importanță pentru asemenea știință e orientarea ei către științile stabilite deja.

Biologia primește astăzi dela Fizico-Chimie aceleași servicii pe care le-a primit Fizico-chimia dela științile matematice. Trebuie să sperăm atunci că și Biologia va răsfrînge asupra știinților morale ajutorul pe care ea l-a primit dela Fizico-Chimie.

Și astăzi, progresele cele mai de samă ale Psihologiei și Sociologiei sînt datorite întrebuințării metodelor biologice.

Biologia—ca să venim la problema ce ne interesează—dat fiind gradul de complexitate a proprietăților materiei ce studiază, greutățile de care se lovește în acest studiu, e o știință ce prezintă încă multe nesiguranțe. Dar cea mai sigură garanție a progresului știinților naturale, nu e—cum au crezut-o unii—ascunderea acestor incertitudini și credința că științile naturale sînt perfecte deci, ci din contra „conștiința clară a imperfecțiunii lor actuale și speranța fermă că le vom putea lărgi pe viitor indefinit domeniul lor". Asta nu înseamnă însă că știința noastră va ajunge vreodată să cuprindă întreaga realitate. Căci zice Poincaré: *Vouloir faire tenir la nature dans la science, ce serait vouloir faire entrer le tout dans la partie.*

Și apoi ce sînt încercările noastre, cînd „știința" cași viața noastră nu-i decît o clipă trecătoare în cursul cel nemărginit ale vremei"!... C. M.

REVISTA REVISTELOR

Luceafărul (Iunie, 1913).

D. *M. Nicoară* publică un violent articol, intitulat *Episcopia de Hajdudorog și adevărul istoric*, în care, comentînd discursul episcopului Gherlei, ținut în casa magnaților, ajunge la încheerea că episcopii uniți sînt în parte vinovați că—prin atitudinea lor—au înlesnit Ungurilor înființarea acelei episcopii. Autorul articolului arată că în lupta dintre biserica unită și cea catolică din Ungaria, episcopii romîni, în loc de a lua parte la lucrările congreselor catolice, ar trebui să lucreze totdeauna separat, pentruca forul superior din Roma să se adreseze *direct* episcopilor romîni atunci cînd e vorba de interesele bisericii romînești. Dacă aceasta ar fi fost atitudinea episcopilor romîni, Papa nu ar fi dat bula „Christifideles" și maghiarii nu ar fi înființat noua episcopie, al cărei scop e să paralizeze acțiunea bisericii romînești în lupta pentru ridicarea și întărirea neamului nostru.

Examinînd latura politică a **luptei contra legii Apponyi**, d. *Gh. Pădure* găsește că Romînii s'au resemnat prea degrabă și s'au împăcat prea ușor cu ideia că nimic nu se mai poate face în contra legii însăși. Dovadă e faptul că toată discuția se mărginește la mijloacele *financiare* cu care s'ar putea salva școalele. Autorul articolului cere conducătorilor partidului național să proclame lupta politică contra legii Apponyi, chestiunea școlară fiind azi cea mai însemnată problemă din viața Romînilor ardeleni. El propune să se convoace de urgență o conferență națională pentru a se discuta chestiunea școlară și să se înființeze o societate pentru apărarea școalelor, așa cum Germanii din Austria au a lor „Deutscher Schulverein".

Acest număr mai are și bucăți literare în proză și în versuri, datorite d-lui Agîrbiceanu, d-nei Ecaterina Pitiș, lui Iosif și alții, cum și interesante scene din operele reprezentate cu d-na Triteanu și d-șoara Greavu, cu Mărcuș, Crișan, la Sibiiu.

Mercure de France (Iunie, 1913).

Teoria moleculară și știința contemporană de *Georges Matisse*. E o examinare critică a teoriei moleculare. Atomi, molecule,—autorul le numește: o frumoasă imaginație. Știința de azi le-a primit cu entuziasm pentrucă prin ele explică ușor faptele: presiunea, căldura, etc., toate sînt datorite ciocnirilor și agitațiunilor moleculelor. Georges Matisse nu se împacă de loc cu părerile fizicianului Jean Perrin,

care susține și caută să dovedească experimental existența reală a atomilor: această existență nu poate fi dovedită, iar teoria moleculară poate fi primită numai ca ipoteză comodă și satisfăcătoare.

In articolul „**Cea dintâi iubire a lui Walter Scott**", *Paul-Louis Hercier* și-a dat osteneala să scoată din marea lucrare a lui Lockhar („Viața lui Scott", 7 volume, în limba engleză), și să povestească împrejurările care sînt în legătură cu iubirea marelui romancier pentru Margareta Stuart. Autorul arată cum s'a făcut prima cunoștință între cei doi tineri, relațiile dintre cele două familii, măritișul Margaretei cu bancherul William Forbes și suferințele pe care această împrejurare i-le-a pricinuit lui Walter Scott. Iubirea aceasta a avut o mare însemnătate pentru opera romancierului englez: deși însurat mai apoi cu Margareta Carpenter, Scott nu a uitat niciodată impresiile primei lui iubiri; de ele se resimte opera sa, căci în toate romanele sale, eroinele au aceleași trăsături caracteristice, avînd același prototip, pe Margareta Stuart. Ca o curioasă coincidență a lucrurilor de pe lumea aceasta, autorul articolului arată că tocmai bărbatul Margaretei Stuart, William Forbes, a fost acela care l-a ajutat mai tîrziu pe Walter Scott, cînd se găsea în încurcături financiare.

La Nouvelle Revue (Iunie, 1913).

Tratamentul medical al tuberculozei. Subt acest titlu, revista publică o comunicare făcută de doctorul oculist *Ch. Abadie* din Paris, relativ la mai multe cazuri de tuberculoză pe care le-a vindecat printr'o metodă cu totul nouă și personală. Această metodă constă în a administra zilnic bolnavului o preparație de iod organic pe care o poate bine suporta, în a-i face fricțiuni cu untură de pește cu gaïacol și în a-l hrăni cu carne crudă ori cu suc muscular. Doctorul Abadie a încercat mai întâiu acest tratament combinat la bolnavi de tuberculoză oculară, unde rezultatele în bine ori în rău se observă foarte lesne, și reușindu-i, a generalizat apoi metoda. Tratamentul are numai dezavantajul că cere mult timp, răbdare mare și încredere, căci adesea primele simptome de îndreptare nu se arată decît după șase luni ori chiar după un an întreg; dar odată ce ameliorarea s'a început, ea progresează repede și merge pînă la completa vindecare. Ideile care l-au condus pe dr. Abadie la această metodă de tratament al tuberculozei sînt acelea că iodul organic e agentul cel mai puternic în contra baccilului Koch, că untura de pește e singurul medicament pe care experiența l-a dovedit ca avînd efect salutar în maladiile tuberculoase și că după lucrările lui Richet și Héricourt s-a constatat cît de folositoare pentru tuberculoși e carnea crudă. Și atunci dr. Abadie a ales dintre compusele iodului pe cele mai bune: amestecuri de iod cu peptone; a prescris fricțiuni cu untură de pește pentrucă mulți nu pot s-o suporte intern din cauza mirosului, și în sfîrșit a adăugat la cură și carnea crudă de cal în doză de 60 pînă la 100 grame, ori 1—2 linguri de carnină ori musculosină pe zi. Rezultatele au fost că s'au vindecat radical mai multe cazuri socotite de alți doctori ca iremediabile. E de sperat dar că metoda doctorului Abadie, care are baze așa de riguros științifice, va aduce în sfîrșit remediul pe care omenirea de-atîta timp il caută și il așteaptă în contra teribilei boale.

La Vie (12 Iulie, 1913).

Subt titlul de **Romînia în picioare** găsim în acest număr al revistei pariziene un inimos articol asupra țării noastre. Autorul articolului, d. *Matei Rusu*, după ce arată cît a suferit în tăcere din pricina atacurilor nedrepte pe care presa franceză ni le-a adus în

timpul din urmă, asigură pe Francezi că țara lor se bucură de simpatia adîncă și nestrămutată a Romînilor și îi invită să caute a cunoaște mai bine pe Romîni, viața lor trecută de lupte și suferințe, sforțările lor de azi spre civilizație. Din partea sa d. Matei Rusu dă cetitorilor revistei o repede privire asupra istoriei romîne și o descriere generală a țării, scoțînd în relief și cîteva din caracteristicele sufletului și obiceiurilor romînești,—atîta cît se poate da într'un articol de revistă, menit mai mult să deștepte interesul, decît să documenteze.

Les Documents du Progrès (Iunie, 1913).

Contrar obiceiului revistei, de data aceasta nu conține nici un articol relativ la chestiunile de politică generală dela ordinea zilei. In mare parte acest număr e consacrat problemei antialcoolismului și problemei religioase.

Remarcăm din articolele privitoare la prima chestiune pe acel intitulat **Legislația antialcoolică în Noua-Zeelandă**, datorit prezidentului curței supreme din Noua-Zeelandă, *Sir Robert Stout*. Autorul face o paralelă între regiunile unde s'a suprimat vinderea alcoolului și acele în care nu s'a ajuns încă la această măsură și demonstrează, pe baze statistice, că rezultatele legislației antialcoolice în Noua-Zeelandă sînt următoarele: nivelul moral al societății mai ridicat, numărul crimelor și delictelor scăzut, depozitele dela casele de economie mărite, comerțul prosper, bună starea generală sporită.

Cu privire la chestiunea religioasă, *A. C. Noé* din Chicago publică un mic articol în care arată **raporturile dintre Biserică și Stat în America**. Separația bisericii de stat e prevăzută expres în constituția Statelor-Unite. Biserica oficială nu există; oricine e liber să creadă cum voește. De aceia biserica creștină e în America o asociație liberă. Această situație a făcut ca pe de-o parte viața politică să fie lipsită de orice amestec cu problema religioasă, iar pe de altă parte ca inițiativa privată să aibă mare rol în materie de religie. Pentru preoți, situația lor de atîrnare, în ceia ce privește salarul, de comunitate are de efect că îi face să caute să fie populari și să se lase tîriți către practice care nu se prea împacă cu demnitatea sacerdotală. In schimb însă, tot această situație îi face să nu se lase să cadă în inerție și în rutină, căci îndată ce nu mai satisfac comunitatea de care atîrnă, aceasta îi poate înlocui. Astfel din separația bisericii de stat rezultă acolo pentru amîndouă mai multe avantaje decît dezavantaje.

Nuova Antologia (Iunie, 1913)

Eschilo Della Seta, **Noile orizonturi ale biologiei.** Viața animală și-a luat începutul dela o singură celulă. Care a fost origina acestei celule și în ce mediu a apărut ea pentru întâia oară? La aceste întrebări răspunde biologul francez *René Quinton* în opera sa *L'eau de mer milieu organique*, apărută acum în a doua ediție. Viața animală, afirmă el, a apărut în apă; căci protoplasma celulei, pentru a-și putea dezvolta proprietățile sale vitale, cere o cantitate de apă—75% din greutatea sa. Această apă a fost cea de mare, căci și apele dulci, cum dovedește geologia, derivă din apa de mare și nu reprezintă deci decît o stare de tranziție. Viața animală, zice Quinton, creînd organisme din ce în ce mai complexe, a ținut să mențină totdeauna celulele componente într'un mediu marin. Primele organisme din seria animală—spongiarele, idrozoarele, scifozoarele — trăesc în mare și sînt anatomicește deschise față de mediul extern: mediul intern, lichidul care se găsește în organismul lor, e însăși apa de mare. In vertebratele marine mai înaintate, păretele extern

al animalului e permeabil pentru apa și sărurile mării, astfel că, prin osmosă, mediul intern, din punct de vedere al analizei chimice, e tot apa de mare. La nevertebratele de apă dulce, corpul animalului nu mai e permiabil, însă mediul intern e cu totul asemănător apei marine. Același lucru și la cele mai înaintate organizme pe scara zoologică: se poate afirma că orice organism animal consistă pentru o treime din greutatea sa, din apă de mare, în care se scaldă, respiră, secretează și excretează toate celulele sale. Așa d. p. un om ce cîntărește 75 kgr. conține în el 25 kgr. apă de mare. Pentru a demonstra teoria sa Quinton făcu următoarele experienți. Dela doi cîni li se luă sînge pînă la un grad că dacă ar fi fost părăsiți în această stare, ar fi trebuit să moară; nu numai atît, dar li se provocă și o infecție a rănii prin care li se scosese sîngele. După aceasta li se injectă o cantitate de apă de mare egală cu aceia a sîngelui pierdut. A doua zi cînii săreau veseli și organismul lor avu atîta forță încît învinse infecția provocată. După cîteva zile, cînii erau în stare complect normală și mai vioi ca înainte de experiență. Intr-o altă experiență, se injectă la trei cîni, fără să li se ia sînge, apă de mare, și anume primului 66%, din greutatea sa, celui de-al doilea 81% și celui de al treilea 104%. Nu numai că ei n-au suferit nimic, dar prezentară un aspect mai vioi, ca înainte de experiență. Mai departe: globulele albe ale sîngelui sînt atît de gingașe că nu pot trăi în nici un mediu artificial; experimentîndu-se însă cu apa de mare, cu globulele albe dela animale din cele cinci clase de vertabrate (pești, batracieni, reptile, mamifere și păsări) s-a văzut că ele în acest mediu trăesc în mod normal. Stabilind astfel origina marină a vieții organice, Quinton a tras concluziile terapeutice; el a înființat un „dispensariu marin" în care se fac injecții cu apă de mare, pentru diferite boli. Aceste injecții au dat rezultate atît de favorabile, în cît astăzi există mai multe asemenea „dispensarii" în Franța și în Egipet și acum de curînd s-a deschis unul în Londra.

Deutsche Rundschau, (Iunie 1913). *Bruno Hake*, **Erich Schmidt**. Universitatea din Berlin a suferit, nu de mult, o mare pierdere: marele istorie literar Erich Schmidt a murit. Pierderea să răsfrînge însă și în afară de universitate, asupră întregei vieți literare germane, căci Erich Schmidt nu-și mărginea activitatea numai la catedră, ci lua o parte activă la toate manifestările mișcării literare moderne. Născut la Jena, ca fiu al naturalistului Oscar Schmidt, el își făcu școala la Graz, unde se duseră părinții săi, în școala unei comunități evangelice; urmă gimnaziul călugărilor Benedictini, apoi institutul herbartianului Volkmar Stoy din Jena și-și termină studiile secundare în școala princiară Pforta. După ce urmă universitatea în Jena, Graz, și Strassburg, se abilită la Würzburg și în vrîstă de 24 ani fu chemat profesor la Strassburg. De acolo fu chemat la Viena, unde la 1881 deveni profesor ordinar. Cinci ani rămase el aici, până ce—după moartea ultimului nepot al lui Goethe,—porțile casei lui Goethe se deschiseră și știința literaturii cîștigă unul din cele mai bogate terenuri de muncă. Marea ducesă Sofie îl chemă din Viena ca prim director al Archivei goethiane. Doi ani rămase el în Weimar, desfășurînd o extraordinară activitate, pînă cînd în 1887, murind Scherer, el fu chemat ca urmaș al lui la Berlin. Mai rămîne de adăogat că în 1895 el fu ales membru al Academiei din Berlin, pentru a sfîrși aceste puține date biografice. Primele lucrări ale lui Erich Schmidt cad tocmai în timpul cînd știința literaturii se bucura în

Germania, de o mare înflorire, datorită mai cu seamă activității lui Scherer. Acesta schimbase cu desăvîrșire bazele istoriei literare; el aplică poeziei vechi germane, care pînă la el forma numai o temă pentru cercetări linguistice și metrice, metoda modernă a criticii literare și estetice, așa cum fusese formată de Lessing și de frații Grimm, pentru literatura nouă și, invers, aplică principiile criticei de text a școalei Lachmaniane, și asupra poeziei moderne. Astfel se căpătă o metodă, care fu aplicată dela primele documente literare pînă la ultimele producții ale scriitorilor în viață. Erich Schmidt se declară partizan al acestei metode chiar în lecția de deschidere a cursului său din Viena. Stăpîn pe această metodă el începu cu o serie de cercetări speciale filologice, pentru a trece apoi la epoca nouă. In această direcție, în afară de lucrările sale asupra lui Goethe și fericita descoperire a primei forme a lui Faust, e de ajuns de a menționa studiul său asupra lui Lessing și ultimele volume de critice „Charakteristiken".

Sozialistische Monatshefte (Iunie, 1913). *Wilhelm Schröder*, **După alegerile Landtagului prusian**. Subt regimul electoral, care domnește în Prusia, înfățișarea camerei deputaților nu s-a putut schimba cu mult, nici după ultimele alegeri. Fața de 1908 socialdemocrația a reușit destul de bine: și-a menținut cele șase scaune și a cîștigat patru. Celelalte partide au cîștigat sau au pierdut cîteva mandate, schimbări care nu prezintă importanță decît specială pentru anumite cercuri electorale. Important e faptul că în anumite cercuri, d. p. în Niederbarnim, progresiștii („Fortschitler"), s-au aliat cu socialiștii în contra conservatorilor. S-a dovedit deci că cel puțin în unele puncte, se poate ajunge la o înțelegere între aceștia și socialiști. Importanța acestui fapt a fost mai bine înțeleasă de conservatori decît de către mulți socialiști care își ascund nepriceperea lor în dărătul unor așa zise „principii". Conservatorii știu foarte bine, că doi sau trei progresiști în cameră mai mult sau mai puțin, nu însamnă nimica, dar că supremația lor în Prusia e posibilă numai atîta timp cît muncitorimea socialdemocrată și burghezia liberală trăesc în dușmănie.

Insă n-au conservatorii dreptate, cînd afirmă că burghezimea liberală tae în propria sa carne, cînd se aliază cu dușmanul său de moarte? Nu vrea socialdemocrația să răstoarne ordinea existentă? La aceasta se poate răspunde: socialdemocrația are alte griji mai apropiate, decît să se gîndească la răsturnarea lucrurilor existente. Și nici nu are nevoe să se ocupe de asta, căci alte forțe, în afară de partid, d. p. statul și camera, lucrează, dacă nu la răsturnarea cel puțin la minarea stării actuale economice, așa de bine, încît socialiștilor nici nu le rămîne mult de complectat. Deocamdată, și mai ales în Prusia, trebue sfarmată stăpînirea acelei mici grupe care cearcă cu toate mijloacele să oprească dezvoltarea politică și economică a țării.

Socialdemocrația, după experiențele de pînă acum, cîștigă în întindere și însemnătate, în aceiași măsură în care ea își consacră forțele asupra reformelor în statul actual și-și păstrează predica asupra lucrurilor viitoare, numai ca o distracție pentru timpul liber al duminicii după amiază.

The Contemporary Review (Iunie, 1913). *D. G. Thoumaian*,—„Ultima șansă"—se ocupă de viitorul Turciei, așa cum a rămas după războiul balcanic, și insistă asupra răspunderii Angliei. Turcia a rămas încă unul din cele mai mari imperii formate în cursul istoriei. Suprafața Turciei asiatice de astăzi întrece su-

prafaţa Germaniei, Franţei şi Austriei la un loc. Un punct slab în structura ei e lipsa de unitate, atît în privinţa etnică cît şi religioasă şi culturală: Turci, Armeni, Kurzi, Greci, Arabi. Turcii sînt veniţi mai tîrziu şi n'au putut dezvolta o cultură în înţelesul superior al cuvîntului, pecînd Grecii, Armenii şi Arabii au o tradiţie culturală veche şi superioară. Apoi aceştia fiind Indo-Europeni sînt mai accesibili ideilor europene decît Turcii. Pe lingă deosebiri de rasă şi de nivel cultural se adaugă încă şi deosebirea de religie între populaţia creştină şi cea mahomedană, şi incapacitatea administrativă a Turciei.

Pentru a asigura viitorul Turciei nu e deajuns de a o apăra împotriva duşmanilor din afară, ci trebue de a-i aplica o epitropie înăuntru. Turcia trebue tratată ca un copil. Anglia nu şi-a făcut datoria faţă de Turcia după ce a scăpat-o din mînile Rusiei la 1853 şi la 1877. Nu trebuia lăsată propria ei organizare pe propriile ei mîni. Dacă Turcia s-ar fi organizat europeneşte după tratatul din Berlin, azi n-ar fi fost războiul balcanic. Anglia s-a mulţumit atunci numai cu stipulaţii platonice în privinţa protecţiei populaţiei creştine din imperiul turcesc.

Aceiaşi chestie se pune şi azi şi ea trebue rezolvată practic şi solid luînd în seamă experienţa din trecut. Chestia Armenilor se pune azi mai urgent ca înainte. Ei au rămas acum singura populaţie creştină compactă din imperiul turcesc. Situaţia lor s-a înrăutăţit, căci creştinii din Turcia europeană emancipîndu-se nu vor mai coopera cu ei în apărarea drepturilor lor; apoi emigranţii mahomedani din Europa, fiind aşezaţi de guvernul turcesc tocmai în regiunea locuită de Armeni, o sporire a elementului mahomedan, cu sufletul încărcat de ura răzbunării, e un nou factor de persecuţie împotriva Armenilor. Anglia greşeşte dacă nu se interesează acum să garanteze viitorul Turciei; şi pentru asta trebue să se amestece efectiv în organizarea ei internă, ca să o întărească. O Turcie slabă e o primejdie continuă pentru pacea Europei. Turcia acum s-a adresat în Anglia ca la o protectoare pentru a face un împrumut. Anglia nu trebue să piardă ocazia: nu poate rămînea indiferentă la nevoile Turciei. A-i refuza împrumuturile înseamnă a o condamna la peire şi a ameninţa pacea Europei; pe de altă parte a-i acorda împrumutul fără garanţii solide de întrebuinţare a acelui împrumut înseamnă acelaşi lucru: Turcia a dovedit că nu e în stare să se regenereze. Turcia nu mai poate trăi azi decît prin „supravegherea efectivă şi controlul Puterilor, şi măsurile de îndreptare trebuesc aplicate direct de agenţi europeni". După cum se vede, subt pretext de apărare a intereselor Turciei, autorul susţine pe faţă,—ceia ce de fapt aproape a şi început în practică,—vasalizarea Turciei faţă de marile Puteri. Nu încape îndoială că azi resortul principal în politica Marilor Puteri e modalitatea cum să-şi împartă Turcia cu cît mai puţin zdruncin pentru ele, nu pentru Turcia. Fazele pregătitoare deja au început: nu e vorba de trezire a Turciei, nici de adormire a ei,—căci în orice caz ea nu se mai poate mişca,—ci e vorba numai de pîndire reciprocă între marile Puteri asupra Marelui Bolnav.

The North American Review (Iunie, 1913). *D. Sydney Brooks*,—„**Situaţia Marei Britanii în Europa**"—insistă asupra rolului pe care Anglia l-ar putea avea într-un războiu european. Cu toate că Europa e împărţită între Tripla Alianţă şi Tripla Inţelegere nu se poate prevedea ce acţiune ar avea Anglia în cursul unui războiu. Acest factor a fost decisiv de a împiedeca izbucnirea unui războiu european din criza balcanică,—războiu care în unele momente era mai mult încă decît pe punctul de a izbucni. Se poate observa că în urma creşterii armamentelor în toate ţările, Anglia a rămas tot la vechea tradiţie de a nu considera armata de uscat decît ca un factor de apărare, nu unul de ofensivă. Şi în acest caz e natural că lumea să se întrebe ce ajutor poate da Anglia în caz de războiu în balanţa puterilor continentale. Dar trebue să se ştie că Tripla Inţelegere este pentru Anglia o garanţie de pace nu o colaborare de războiu. Anglia nu se poate sinucide pentru a procura, la caz eventual, soldaţi pentru un măcel continental.

In adevăr, sporirea armatei permanente în Anglia ar fi în dezavantajul flotei şi ar constitui o lovitură ireparabilă sistemului ei industrial. Apoi ea ar cere introducerea serviciului militar obligator, ceia ce în Anglia nu se poate. Astfel, dacă Anglia s-ar conforma necesităţilor unui viitor războ i european pe continent, în calitate de partaşă în acel războiu, ar trebui să părăsească toată tradiţia dezvoltării ei istorice, ceia ce e imposibil. Ea ar face sforţări în această direcţie numai atunci cînd ar vedea că existenţa ei depinde de soarta unui războiu european, în care lupta pe continent i-ar decide soarta ei proprie. In starea de astăzi Anglia nu crede că trebue să-şi părăsească tradiţia ei şi nu găseşte necesară sporirea armatei ei în vederea unui conflict european. Ea continuă să-şi încreadă tot viitorul ei în puterea flotei.

Mişcarea intelectuală în străinătate

FILOZOFIE. PEDAGOGIE

Bergson, H. Poincaré, Ch. Gide, etc. *Le matérialisme actuel.* Paris, Flammarion, 3.50.

E o adunare de mai multe articole, datorite unor cugetători de primul rang, asupra materialismului în filozofia de azi.

Ernesto Caffi, *Nietzsches Stellung zu Machiavellis Lehre. Ein literarischer-philosophischer-Essay. Wien.*

Autorul şi-a propus să dovedească că există o mare afinitate între concepţia etică a lui Machiavelli şi acea a lui Nietzsche.

Ed. Spranger, *Wilhelm v. Humboldt und die Reform des Bildungswesens.* (Die Grossen Erzieher, herausgegeben von Rud. Lehmann, Band IV). Berlin, Reuther u. Reichard.

E o operă pe care s-a gîndit Fr. Paulsen s-o scrie, dar simţindu-şi apropiat sfîrşitul, a încredinţat-o elevului sau Spranger.

ŞTIINŢI

I. Geikie et. P. Lémoine. *Traité pratique de géologie.* Paris, A. Hermann et fils.

Traducerea cărţii lui Geikie făcută de Lémoine. Lăsînd la o parte discuţiile teoretice, autorul dă ultimele rezultate ştiinţifice pentru a pune la îndămîna cetitorului mijlocul de a studia în mod practic constituţia şi viaţa pămîntului.

Dr. Wilh. Branca, *Der Stand unserer Kenntnisse vom fossilem Menschen.* Leipzig, Veit et Co.

Opera conţine cele mai nouă rezultate ale cercetărilor asupra istoriei primitive a omului.

ISTORIE

H. Charles Woods. *La Turquie et ses voisins.* Paris, G. Guilwoto, 5 fr.

Opera aceasta tradusă din engleză prezintă azi un interes de actualitate, întrucît studiază popoarele din Balcani.

R. de Cesare, *Mezzo secolo di storia romana.* Edit. Lapi, Città di Castello.

Autorul consemnează progresele făcute în ultimii cincizeci de ani în Italia, în domeniul vieţii publice.

Castanzo Rinando, *Il Risorgimento italiano.* Città di Castello, Lapi.

E o colecţie de patruzeci şi patru de conferinţi care tratează diferite chestii din istoria modernă a Italiei.

Georg Veith, *Cäsar.* Leipzig, Quelle u. Meyer, 1912.

Autorul studiază viaţa lui Caesar, căutînd, în opoziţie cu Ferrero, să dovedească genialitatea lui, aşa cum a susţinut-o Mommsen.

Sigmund Münz, *Von Bismarck bis Bülow. Erinnerungen und Begegnungen an der Wende zweier Jahrhunderte,* Berlin, G. Stilke, 1912.

O colecţie de foiletoane ale cunoscutului scriitor vienez, asupra vieţii intime a întîiului şi al patrulea cancelar.

EC.POLITICĂ.SOCIOLOGIE.DREPT

Paul Pic. *Les assurances sociales en France et à l'étranger.* Paris, Alcan, 6 fr.

Un studiu complect şi comparativ al chestiunei asigurărilor muncitoreşti, pe care dezvoltarea crescîndă a vieţii economice o pune tot mai vie şi mai urgentă la ordinea zilei.

R. Michels. *La sociologia del partito politico nella democrazia moderna.* Torino.

Autorul ajunge la concluzia că şi în aşa numitele partide democratice „voinţa masselor e în mod fatal subordinată unei mici oligarhii de conducători..

Rich. Calwer. *Jahrbuch der Weltwirtschaft.* Jena, Gustav Fischer.

O operă de consultat, bazată pe izvoare oficiale, care ne dă cifrele statistice aproape a tuturor ţărilor ; E un *pendant* german a cunoscutei opere engleze *Statesman's Jeu Book.*

H. Chr. Caro, *Heinrich von Kleist und das Recht.* Berlin, Puttkammer u. Mühlbrecht.

Autorul studiază din punct de veder juridic acţiunea din nuvela Michael Kohlhaas' şi din comedia „Der zerbrochene Krug".

CRITICA LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ

Ernest Dupuy. *Poètes et Critiques.* Paris, Hachette, 3.50.

Studii critice asupra lui Jean Richepin, Paul Verlaine, Maurice Boucher, etc.

G. Rossi, *Varietà letterarie.* Edit Zanichelli Bologna.

O colecţie de studii literare asupr felul de subiecte—dela Homer pînă la Carducci.

L. Celentano, *Esiste un'arte moderna in Italia?* Milano, Libreria editrice milanese.

Volumul conţine două părţi : în prima autorul tratează istoria artei italiene dela 1850 pînă la finele sec. trecut; în a doua, se ocupă cu arta italiană în general şi cu cea neapolitană în special.

Heinrich Spiers, *Das poetische Berlin.* München, Georg Müller.

Autorul studiază rolul jucat de Berlin în mişcarea literară germană.

B. Haendcke, *Entwicklungsgeschichte der Stilarten,* Verlag von Velhagen u. Klassing, Leipzig.

In evoluţia stilurilor, autorul are în vedere în primul rînd architectura, dar nu neglijază nici celelalte arte.

ARHEOLOGIE. CĂLĂTORII

Joéphin Péladan. *Nos Eglises artistiques et historiques.* Paris, Fontemoing, 3.50.

Descrierea mai multor biserici din Franţa, însemnate prin rolul lor istoric ori prin stilul în care sînt construite.

Louis Botte. *Au Coeur du Maroc.* Paris, Hachette, 4 fr.

Autorul a călătorit şi a vizitat multe localităţi din Maroc, pe care le descrie aice, dînd şi interesante amănunte asupra vieţii locale.

Roold Amundsen. *Die Eroberung des Südpols.* München, Lehmanns Verlag.

Celebru explorator descrie expediţia sa la polul sudic, din 1910 | 12 şi aduce şi probele definitive că în adevăr a ajuns pînă la Pol.

ETNOGRAFIE. FOLKLORE

Ad. Cureau. *Les Sociétés primitives de l'Afrique equatoriale.* Paris, 6 fr.

Trăind 80 de ani în Congo francez, autorul a avut prilej să cunoască foarte bine viața popoarelor primitive din regiunile equatoriale ale Africei, așa că lucrarea sa e foarte bine documentată.

Dr. R. Karutz, *Unter Kirgisen und Turkmenen*. Aus dem Leben der Steppe. Leipzig, Klinkhardt u. Biermann.

Autorul, director al muzeului etnografic din Lübeck, descrie popoarele peninsulei Mangyschlak.

CHESTIUNI MILITARE

Lieut. Col. Boucabeille. *La guerre Turco-Balkanique (1912)*, Paris, Chapelot.

Fără să fi fost de față la luptele din Balcani, autorul a adunat, controlat și clasificat informațiile și datele relative la războiu și a alcătuit o expunere critică a operațiunilor militare.

G. v. Grävenitz, *Geschihte des italienisch-türkischen Krieges*. Erste Lieferung, Berlin, Eisenschmidt 1912.

Această primă fascicolă, povestește răsboiul dela începutul său pînă-n ziua de 27 Oct.

LITERATURĂ

Paul Rabot. *Les jeux dans la brume*. Paris, Fontemoing, 3.50.

Autorul pune în opoziție două caractere diferite de femei, pe care le studiază amănunțit pe baza unei intrigi conduse cu dibăcie.

F. Chiesa. *Istorie e favole*. Ed. Formiggini, Genova.

Autorul, un elvețian, care a căpătat de curînd premiî Schiller, a reunit în acest volum mai multe nuvele.

Giovanni Sforza e Giuseppe Gallavresi. *Carteggio di Alessandro Manzoni*. vol. I. Milans, Hoepli 1912.

Acest al IV-lea vol. al operelor complecte a lui A. M., cuprinde corespondența sa.

Ernst v. Wildenbruch, *Gesammelte Werke*, herausgegeben von Berthold Litzmann. Erster bis dritter, siebenter u. achter Band. Berlin. G. Grotesche Verlagsbuchhandlung.

Primele volume ale unei ediții complecte a lui W. Prima serie va conținea romanele și nuvelele, în 6 vol. A doua, în 9 vol., dramele și ca încheere poeziile lirice.

Peter Rosegger, *Das Buch von den Kleinen*. Leipzig, Staackmann.

Nu e o carte nouă a cunoscutului scriitor, ci o alegere din scrierile sale, care se rapoartă la copiii și nepoții săi

BIBLIOGRAFIE

D. G. Teodorescu. *Des contrats agricoles en Roumanie*. 1912, Jouve et C-nie.

Dare de seamă asupra aplicării legii pentru învoeli agricole în 1912, 1912, București, Tip. „Carol Göbl".

Octavian Prie. *O viișoară*. Piesă populară în 3 acte. 1912, Blaj, Tip. Seminarului. Preț. 60 fil.

Grigore Goilav. *Bisericele Armene de prin țările romîne*. 1912, Tip. Carol Göbl.

C. A. Stoianovici. *Fleacuri*. Botoșani, Saidman, 1912.

Inginer Th. C. Lecca. *Elaborarea și comercializarea invențiilor. Sfaturi pentru inventatori*. Iași, Tipografia „Dacia", P. și D. Iliescu, 1912. Prețul 2 lei.

Spiru C. Haret. *Criza bisericească*. 1912, București, Tip. Carol Göbl.

D. Tomescu. *Acțiunea Naționalistă*. 1912, Craiova, Edit. „Ramuri". Preț. 1.50 lei.

Dr. Onisifor Ghibu. *Școala romînească din Ungaria*. 1912, Sibiu Tip. Krafft. Preț. 50 b.

Un dascal din Ardeal. *Cum s-ar putea asigura viitorul școalei romînești din Ungaria*. 1912, Arad, Tip. Nichim.

Vicenzo Cento. *Don Carlos*. 1911, Firenze, ufficio della „Rassegna nationale".

Vasiliu-Bacău. *Bucovina*. Cutremurile de pămînt, Foloasele călătoriilor. 1912, București, „Minerva". Preț. 30 bani.

Paul Goy. Chestiunea sexuală din punct de vedere medical și moral. Trad. de Dim. I. Cornilescu. 1912, tip. Romînească, preț. 50 bani.

Petru Bogdan. *Fondul molecular al lichidelor*. 1912, București, Academia Romînă. Preț. 30 bani.

Tudor Pamfili. *Boli și leacuri*, după datinele și credințele poporului romîn adunate din comuna Țepu (Tecuci). 1912, București, Academia Romînă. Preț. 1 leu.

N. Iorga. *Breasla blănarilor din Botoșani*. 1911, București, Academia Romînă. Preț. 50 b.

N. Iorga. I. *Privilegiul din 1815 al Tîrgului-Frumos*, II. *Din viața moșnenilor vieri ai ținutului Săcuenilor*. 1911, București, Academia Romînă. Preț. 1 leu.

D. A. Sturza. *Insemnătatea divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii Romîniei* (2 vol.). 1911, București, Academia Romînă. Preț. 2.60 lei.

I. C. Filitti. *Turburări revoluționare în Țara-Romînească între anii 1840—1843.* 1912, București, Acad. Romînă. Preț. 1 leu.

N. Iorga. *Contribuții la Istoria bisericei noastre.* 1912, București, Acad. Rom. Preț. 40 bani.

I. Bogdan. *O scrisoare din 1679 a Mitropolitului Dosofteiu.* 1912, București, Acad. Rom. Preț. 50 bani.

Dr. C. I. Istrati. *Cîteva date relative la diferite chestiuni de arheologie.* 1912, București, Acad. Rom. Preț. 1 lei.

Dr. G. Z. Petrescu. *Arsenicul în tratamentul sifilisului și valoarea terapeutică a dioxidiamidoarsenoben zolului.* 1912, București, Acad. Rom. Preț. 70 bani.

Ion Mantu. *Din carnetul unui dascăl.* Studii și articole. 1912, Sibiu, Tip. Arhidiecezană. Preț. 1.50 cor.

Aurelian Tăutu. *Viața și minunile Sf. Ioan cel nou dela Suceava.* 1912, Suceava, Tip. Soc. „Școala Romînă". Preț. 20 bani.

Ministerul Industriei și Comerțului. *Anuarul Statistic al Romîniei,* 1912, București, Impr. Statului.

Georghe V. Haneș. *Cariera militară.* 1912, București, Tip. Coop. „Poporul" Preț 1 leu.

C. D. Scraba. *Vasile Conta,* Studiu filozofic. 1912, București, Atelierile Socec. Preț. 1.50 lei.

Vasile Greciuc. *Utracvismul de predare la liceele (gimnaziile) romînești din Bucovina.* 1912, Cernăuți, Tip. Soc. „Școala Romînă". Fără preț.

N. Bănescu. *Un poème grec vulgaire relatif à Pierre le Boiteux de Valachie.* 1912, București, Tip. Göbl. Fără preț.

Dr. P. Cazacu. *Asigurările muncitorești în caz de boală.* București, Tip. „Cultura" Soc. Colectivă.

D. Vasiliu-Bacău. *Biblioteca națională, No. 45—47. Menirea armatei. Civilizația Greacă și Romînii, Insemnătatea comerțului.* 1912, București Minerva. Preț. 30 bani.

Alexandru Lupeanu. *De vorbă cu sătenii (gînduri și îndemnuri).* 1912, Cluj, Tip. Carmen. Preț. 70 bani.

N. I. Philippide. *Regimul Regelui Carol.* 1912, Galați, Tip. „Buciumul Romîn". Fără preț.

Dr. I. Nistor. *Zür Geschichte des Schulwesens in der Bukowina-Cernowitz.* 1912. Fără preț.

Alexandrescu-Dorna. *Popasuri.* 1912, București, „Biblioteca pentru toți". Preț. 30 bani.

Simicel. *Epigrame.* 1912, Făgăras, Tip. Ver. Preda. 1.20 coroane (1.50 lei).

Antimilitarismul. *Desbaterile procesului Alexandru Nicolau, la Curtea cu juri de Ilfov, în ziua de 7 Mai.* 1912, Bib. „Romînia Muncitoare" No. 33. Preț. 1 leu.

Dr. Vasile Loichiță, profesor. *Patriarhul Ciril Lucaris. Confesiunea pseudolucariană și urmările ei,* 1912. Caransebeș. Preț. 50 fileri.

Ion Pilat. *Visări păgîne, poezii 1910—1912.* 1912, București, Minerva. Preț. 1.75 lei.

Dr. C. I. Istrati. *O carte puțin cunoscută despre apele minerale ale Valahiei.* 1912, București, Acad. Rom. Preț. 20 bani.

Dr. C. I. Istrati și Dr. M. A. Mihailescu. *O metodă pentru purificarea parafinei.* 1912, Acad. Rom. Preț. 20 bani.

Dr. C. I. Istrati și Dr. M. A. Mihailescu. *Acțiunea anilinei asupra fenolului tribono-triiodat* (1. 3. 5, 2. 4. 6) 1912, București, Acad. Rom. Preț. 20 bani.

Dr. C. I. Istrati și Dr. M. A. Mihailescu. *Albanita.* 1912, București, Acad. Rom. Preț. 20 bani.

Dr. C. I. Istrati și M. A. Mihailescu. Despre acțiunea acidului azotos asupra ciclohexadienului 2, 5-on parafeniminic di-fenamin 2, 5 (dianilido chinon anil) 1912, București, Acad. Rom. Preț. 20 bani.

Dr. C. I. Istrati și C. Teodorescu. *Cîteva date relative la dizolvarea cuprului metalic în diferite fracțiuni obținute prin distilarea petrolului brut.* 1912, București, Acad. Rom. Preț. 20 bani.

Dr. N. Leon. *Insectele sugătoare de sînge din Romînia.* 1911, București, Acad. Rom. Preț. 1 leu.

Dr. D. Ionescu-Bujor. *Contribuțiuni la studiul petrografic al Carpaților meridionali.* 1911, București, Acad. Rom. Preț. 20 bani.

M. Sadoveanu. *Bordeenii și alte povestiri.* 1912, București, Minerva. Preț 2 lei.

V. Kereșaghin. *Amintiri din războiul dela 1877,* trad. de Nicolae Pandele, Biblioteca Minerva No. 121. 1912, București, Minerva. Preț 30 bani.

Pietari Päivärinta. *Nuvele finlandeze* trad. de O. Bursch. Biblioteca Minerva No. 122.

Ouida. *O frunză în vijelie.* Trad. de Vasile Sadoveanu, Biblioteca Minerva. No. 123, 1912, București, Minerva. Preț 30 bani.

Dr. Ilie Bărbulescu. *O culturi u Țronj Gori, Țetinje,* 1912. (Traducerea în limba sîrbească a articolului „Cultura în Muntenegru" publicată în „V. R." în Iunie 1911).

I. Enescu. *Cooperativele sătești,* 1912, Sibiu, Tipografia arhidiecezană. Preț. 1.50 cor.

E. Lovinescu. *Aripa morții* (roman), 1913, București, Edit. „Flacăra". Preț. 1.80 lei.

Madame Conta-Kernbach. *L'effort volontaire dans l'éducation intellectuelle,* 1913, Bruxelles, imprimerie Victor Feron.

„ „ *L'education manuelle.* 1913, Bruxelles, imprimerie Victor Feron.

Vasile M. Kogălniceanu. *O criză națională* (Romînia și conflictul balcanic). 1913, București.

G. D. Creangă. *Politica de stat.* București, 1913. Preț. 75 bani.

Al. Tzigara-Samurcaș. *Biserica episcopală din Curtea de Argeș.* 1913, București, Carol Göbl.

C. Th. Moroșanu. *Constituția materiei.* Ideile moderne după Jean Becquerel. București, Cooperativa, 1913, Preț. 75 b.

Ioan St. Popescu. *Unirea face puterea. Exigetice.* Bibliot. Ortodoxă răsăriteană. No. 16. Iași, 1913. Preț. 20 bani.

(Urmează în No. viitor).

TABLA DE MATERIE
a
Volumului XXIX
(ANUL VIII, NUMERELE 4, 5 și 6)

I.—Literatură

Pag.

II.—Studii.—Articole.—Scrisori din țările romîne și din străinătate

Pag.

III.—Note pe marginea cărților

IV. Cronici.

V.—Miscellanea

VI.—Recenzii

VII.—Revista Revistelor

Pentru tot ceea ce privește administrația: cereri de abonament, mandate, inserare de anunciuri, etc., a se adresa **Administrației revistei „Viața Romînească" strada Golia, 52, Iași.**

D-l **I. Botez** va continua să reprezinte „Viața Romînească", avînd dreptul să primească sumele ce se cuvin revistei.

Pentru tot ceea ce privește redacția: manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa la **Redacția Revistei „Viața Romînească" strada Golia 52, Iași.**

Numai articolele științifice (științi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Știrbey-Vodă, 111 bis, București.**

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viața Romînească*, sînt rugate să se adreseze Administrației prin mandat poștal.